

UNIVERSAL
LIBRARY

OU_232127

UNIVERSAL
LIBRARY

BY MOULVI MUHAMMAD NOOR-UL-HASAN,

B. A., L. L. B., VAKIL HARDOL.

We have before us Five volumes of the *Asif-ul-Lughat* compiled by SHAMS-UL-ULAMA, KHAN BAHADUR, NAWAB AZIZ JUNG, of Hyderabad.

This work is not a mere word Dictionary but a work which depicts to a certain extent the life of the people, their occupation and pleasures, with their modes of thought and feeling as reflected in their language and literature.

The collection of Urdu equivalent of Persian words, phrases and idioms will be found to express very nearly all the general and modified ideas which are capable of being expressed by the words under which they are placed.

The task is not a small one and is beset with difficulties. It is a longed for improvement on the labours of the past.

The main and special features of this work are :—

- (1) Determination of the roots and generic meanings of Persian words and phrases.
- (2) Insertion of thousands of words to be found in literary works but omitted in Persian Dictionaries.
- (3) Explanation of numerous synonyms in which the more advanced student may select the Urdu word which would best express the particular sense in which a Persian word and phrase may be used.

The Government of India and the Government of Nizam deserve hearty thanks of the public for their patronizing the noble task.

I congratulate the compiler for his success in the attempt.

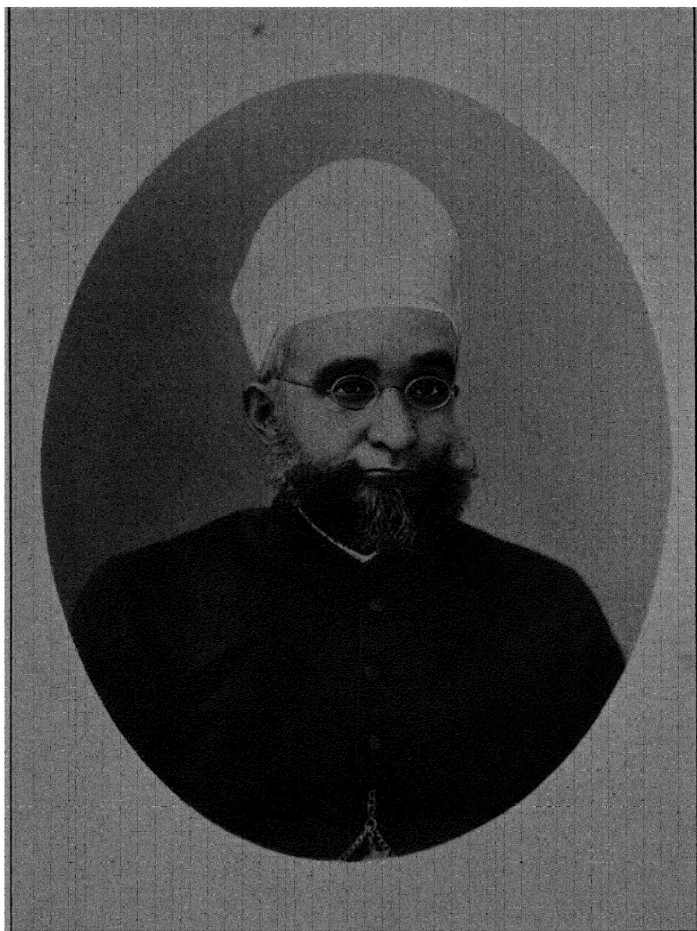

نواب غریز جنگ بہادر مؤلف

الذخیر

جامع الفاظ مفردة و مركبة مصطلحات استعمال فارسی زبان و مقولهای عجم مترجم با سنن
مقدمین و متاخرین مسلمة الاستناد و برای هر یک لفظ ترجمه با محاوره

زبان اردو مع اسناد کلام نیازندانان هند

جلد ششم

مؤلفه خان درمس العلماء احمد الغزیز ناظمی (نواب غزیز بیاب و) وظیفه یاب حسن خد

سرکار اصفیه

جميع حقوق این تالیف وقف عام است پانصد

نسخهای این کتاب که طبع میشود از اہم وقف کرده ایم کہ حق اقتیاد

دارد کہ بپابندی قواعد مندرجہ اعلان کہ بر آخر کتاب چاپ شدہ است ازین منتفع بشود

سلسلہ ہجری مطابق ۱۳۲۱ھ فصلی

غزیر المطلب مع حیدر آباد کن

اعزاز و شکرانہ اعزاز

اعزاز | (۱) میں اپنی اس تالیف کی اعلیٰ کامیابی پر خداوند کریم کا شکر گزار ہوں اور یہ بات میرے لئے باعث افتخار ہے کہ اس کا نام میرے آقا سے ولی نعمت حضور پر نور بندگان عالی متعالی مدظلہ العالی کے مبارک تخلص کو اپنے سر پر لے ہوا ہے اور اسکا آغاز آپ ہی کی مبارک جو بی چیل سالہ کی تقریب میں ہوا۔

(۲) میں ہرکسنی لارڈ فٹو بالقا بہم گورنر جنرل ہند کا شکریہ ادا کرتا ہوں کہ آپ نے براہ غایت جھکوا اجازت عطا فرمائی کہ میں اس کتاب کا ڈیوٹیشن آپ کے نام نامی سے کروں۔ صاحب ریڈینٹ حیدر ابا ونڈریعہ مراسلہ نشان (۲۲۵۸) ۲۴ جون ۱۹۰۹ء مجھ کو اطلاع دیتے ہیں کہ ہرکسنی آپ کا شکریہ ادا کرتے ہیں کہ آپ نے انکو ایسی عالمانہ تالیف میں ادنیٰ یادگار قائم ہونے کا موقع دیا۔

اعانت | (۳) میں ہرکسنی و سیراے موصوف کا دل سے شکر گزار ہوں کہ آپ نے

یا اجلاس کونسل یہ حکم فرمایا کہ مؤلف کو اس کتاب کی ہر ایک جلد پر جس طرح

وہ شائع ہوتی جائے پان پانسوروپہ کا آنریریج (صلۃ تالیف) عطا کیا جائے
(۴) میں اپنے آقائی ولی نعمت اعلیٰ حضرت والی سلطنت و کن
حضور پر نور سرکار نظام ادا م اللہ اقبالہم کا شکریہ بجاں و دل ادا
کرتا ہوں کہ سرکار محمد وح نے حکم فرمایا کہ سلطنت آصفیہ کے شاہی خزانہ سے

مؤلف کو اس کتاب کی ہر ایک جلد پر جس طرح وہ شائع ہوتی جائے
پان پانسوروپہ کا انعام صلۃ تالیف عطا کیا جائے (دیجھو مراسلہ معتمد فینانس
نشان (۳۰۹۱) مورخہ ۱۶-۱۷-۱۸ بان سلف موسومہ معتمد عدالت و کوتوالی داموہا
(۵) حیدرآباد کے امراے عظام سے جناب نواب فخر الملک بہادر
معین المہام صنیعہ تعلیمات و عدالت و طبابت و امور عامہ کی علم دوستی کا بھی
شکر گزار ہوں کہ آپ نے اپنے خانگی خزانہ سے اس تالیف کی ہر ایک جلد پر سو تتر
کا اعزازی انعام مقرر فرمایا ہے۔

شکریہ علیٰ (۶) اگرچہ اس کتاب کی ہر ایک جلد کے پانسو نسخوں کی طبع کا حقیقی
صرف بقدر اللہ سکتہ محبوبہ ہے اور معاونین بالقاہم کی امداد کا مجموعہ تو
تک تقریباً مال سکتہ محبوبہ لیکن محض اس خیال سے کہ پبلک کو نفع پہونچے
میں نے مصارف کے ایک خفیف سے حصہ کا بار اپنی ذات پر اٹھا کر جملہ نسخہ
مطبوعہ کو مع حق تالیف کتاب بلا کسی معاوضہ کے پبلک کے لئے وقف کر دیا ہے

معزز ناظرین کتاب پر روشن ہے کہ یہ (۲۸) جلد کی کتاب ہے اور کمال اہتمام کے ساتھ چھ مہینے میں ایک جلد شائع ہوتی ہے اور بظاہر محکمہ صرف خداوند کریم سے توقع ہے کہ میں اس کتاب کی تکمیل اپنی باقی ماندہ عمر میں کر سکوں۔ وہو علیٰ کل شیء قدير۔ اعلان وقف آخر کتاب پر طبع ہوا ہے۔

پبلک کا فدا فی

احمد عبدالعزیز نالی
(خان بہادر شمس العلماء) (عزیز خاں بہادر)

بسم الله الرحمن الرحيم

الله الحمد که نوبت به آغاز جلد ششم این کتاب رسید - ما قطع نظر از ضعف و ناتوانی
 خود که هنوز بطور خلیفه المرضیه جهان ماست از شدت مرض طاعون که در دار السلطنت
 فرخنده بنیاد حیدر آباد شائع شد خیلی سراسیمه و پریشان بودیم و آنرا ناچار بمی
 انتظام می ترسیدیم - تعداد موات روزانه این شهر تا به سه صد نفری رسیده بود - بیاری
 از ساکنین این شهر خانه های خود را الوداع گفتند و به دشت و بیابان پناه بردند و بسیار
 از میان ورمضانات شهر نقل مقام کردند - همدار این اشناتامی ولی نعمت مایر محبوب علی قلی
 والی ریاست حیدرآباد داعی اجل را لبیک اجابت گفت و تهنکه عظیم در کار و بار
 سلطنت افتاد - بحمد الله که ولیعهدس میر عثمان علیخان بهادر ادام الله اقباله غان
 حکومت را بدست گرفت و اطمینانی نصیب رعایا شد - اندرین قیامت صفری خیزگی

ما را اعانت استقلال طبیعت کرد کار همین یک کتاب بود - نمی خواستیم که این را در
 معرض التواء اندازیم - حالا بافضل خدا و نذی مرض طاعون دفع و بمن فرمانروای جوان
 بخت اطمینانی نصیب خاص و عام شده است - خیال می کنیم که تا ختم تابستان این کار
 سرانجام پذیرد و در او اکل باران ششمی جلد حله اشاعت در برگیرد - انشاء الله المستعان و
 بجزله و قوته قطعه تاریخ و فوات آقایی ولی نعمت ما غفران مکان نور الله مرقد و جلوس
 بیست مانوس و یعهدش ادا م الله اقباله طبع از مؤلف این کتاب است که باید کار تغزیت
 و تهنیت همدرا اینجا بدین ناظرین می کنیم

بسم الله الرحمن الرحیم	وخل الجنان رفیعنا محبوبنا الملك الذی فی کل اوصاف صفی	بیداهت قلنا ولا استه اقوی
بسم الله الرحمن الرحیم	الحمد بیت طیب لا اصف	چو بر تخت دکن عثمان علیجان جلوه آراشد ولا سال جلوسش پیر چرخ سادوم گفته پهرش زیر فرمان گشت اهل مملکت تابع جوان گردید دولت از عروج اصف سابع ۱۳۲۹

خاک رغر ز نیگ ولا

افریسموس | بقول برهان بکون سین بی نقطه و ضم سیم و و او و سین دیگر ساکن بزبان یونانی مرضی است که مردان را بهم میرسد و آن شدت نفوذاست که پیوسته آلت مردی ایستاده می باشد و با تقاطع همره هم مؤلف گوید که بدون الف مخفف این باشد و آرت و بهار هم ذکر این کرده (حکیم شفا فی) علاج علت افریسموس از نکستی بزدست ابنه دیرین کتم خلاص ترانه (ارو) یونانی زبان مین افریسموس ایک مرض کا نام ہے جس میں آلت تناسل کو بغیر شہوت جماع ہمیشہ نفوذ پرتا ہے۔

افریشم | بقول برهان و جامع بروزن و منی ابریشم است گویند مراض کرده و سوخته آنرا در معاین خورون تن را فربه سازد مؤلف گوید که سبیل ابریشم است که فارسیان بای عربی را به فابدل کنند چنانکه زبان و زلفان و صراحت ماخذ این بر ابریشم و ابریشم گذشت و طبیعت و خاصیت این بر ابریشم مذکور (ارو) و یکم ابریشم۔

افرا | بقول برهان بازای هوز بروزن اجزا - افزایند و افزون را گویند و امر با افزون هم یعنی بغیر از زیاده کن و معنی خیاره هم آمده - خان آرزو و در سراج هم زبان برهان مؤلف عرض کند که اصل این افزون است که معنی زیاده باشد و افزون بالف و صلی فرید علیش و افزا سبیل مخفف افزون به تبدیل و ادب الف همچون و راج و ارج و حذف نون آخر بالجله (۱) افزا و افزون - هر دو اسم جامه فارسی زبان است بمعنی زیاده و اصلش افزا و افزون و (۲) افزا امر است از مصدر افزودن که اصلش افزود بود و ابقا عده بینه بالا بالف بدل شده افزا شد و بعضی این را مخفف افزای گیرند که امر افزا میدان است تحتانی آخره حذف شده

افزاشد و (۳) بمعنی خمیازه که دهان درو باشد و این معنی مجازی است که تنگاف و هین از خمیازه
افزون شود بنا بر علیه فارسیان خمیازه را بهماز افزا گفتند و حالا استعمال این متروک و آنچه صاحب
برهان و خان آرزو افزا را بمعنی افزاینده نوشته - حیرت افزا است که افاده بمعنی فاعلی از امر
حاضر نمی شود تا آنکه با اسمی مرکبش نه کنند چنانکه حیرت افزا و غیر ذلک - پس مجرد افزا را بمعنی
افزاینده گفتن خطاست (۱) اردو (۱) زیاده - بقول آصفیه - افزون - بهت (۲) زیاده که
امر حاضر - (۳) جامی - بقول آصفیه - اسم مؤنث - فائزه - نهایت کاملی خواه که تشرت خمار
و بیداری سے منہ کھول کر سانس لینا - کل دہلی والے جامی اور اہل پورب جامی بولتے ہیں -
افزار | بقول برهان و جامع بر وزن رفتار (۱) بمعنی کفش و پایی افزا باشد و (۲) بادبان کشتی
و (۳) آلات پیشہ دران عموماً دو فتن جولاہگان خصوصاً (۴) ادویہ گرم کہ در طعام کتبہ همچون غلغل
وزیرہ و مانند آن صاحبان سروری و ناصری و جہانگیری ہر چار معنی بالا را ذکر کرده اند و معنی
مخصوص را کہ بذیل معنی سوم است ترک فرمودہ (۱) میز سر (۲) ہو کلاہ سری مید ہر تباہ و
کہ از کلاہ سلاطین بیابیش افزا را است (۳) حکیم خاقانی (۴) افزا ز پس کنند و دیگر مذکور
ز پس آوردند بخوانند صاحب رشیدی گوید کہ افزا و فزار آلت چینی کہ آواز را نیز گویند ازین
جہت کفش و پا پوش و بادبان کشتی و آنچه در دیگر نهند برای خوشبو چون زیرہ و فلفل - آزار
افزا را گویند و تنہا استعمال این نیادہ بلکہ مرکب همچون پا افزا - بو افزا - صاحب ناصری
کرده کہ آواز را جہل این است - خان آرزو در سراج تبرک معنی دوم ہر سہ معنی بالا را نوشتہ
است و خیال او درست است کہ معنی سوم اصل باشد و دیگر ہمہ معانی مجازات آن کہ کفش پای آواز

رفتار سفر است و او دیکه گرم هم سبب بوی خوش و مؤلف عرض کند که بادبان هم درین سفر
 چهار است الحاصل خیال ماصل این معنی سوم حقیقی افزا را است و او به فایده تبدیل شد همچون و ام
 و قوام و کشش را افزا را پایا پا افزا نام باشد و مجازاً افزا را هم گفتند و افزا را کشتی بادبان است و
 مجاز مجر و افزا را هم و افزا را دیکه هم بر سبیل مجاز افزا را گفتند که متعلق به معنی چهارم است و آنچه ما در
 را به و او اصل گرفته ایم صراحت آن بر معنی دهم افزا را کرده ایم که رای جمله دوم گذشت (ار و)
 (۱) دیکه افزا را (۲) بادبان - بقول آصفیه فارسی اسم مذکر ده پرده جو هوا بگهرن کیو اسط
 نادیا چهار پر گاه تین تا که جلدی طے (۳) آلات - افزا را - مذکر - (۴) گرم مصلح مصداق
 دیکه افزا را که چو دین معنی -

افزا را پایا	اصطلاح - بقول صاحب بحر و ضمیمه	مذکر و (۳) بلند شدن - دیکه کسی از
بر باد کشش و پا پوشش باشد مراد افزا را پاکه به	معنی فرس ذکر این نه کرد و (ب) بقول سرور	محققین فرس ذکر این نه کرد و (ب) بقول سرور
رای جمله سوم بعوض زادی جمعه سوم گذشت معنی	معنی زیاد و منو کردن فرمایند که آرایش به و او	معنی زیاد و منو کردن فرمایند که آرایش به و او
نقطی آله پاکه در وقت رفتار پای پوشند مرگب	هم آمده و بقول رشیدی معنی فرونی صاحب	هم آمده و بقول رشیدی معنی فرونی صاحب
اضافی - و پا افزا را قلب اضافت همین است که	این را حاصل بالمصدر افزا را و نیدن	این را حاصل بالمصدر افزا را و نیدن
بجای خودش می آید (ار و) دیکه افزا را پایا	نوشته (جامی) است از خوشش و بنمایش	نوشته (جامی) است از خوشش و بنمایش
(الف) افزا رایدن	(الف) بقول انند	است از دکاهش و افزایش با (ج) بقول
(ب) افزایش	فرنگ فرنگ معنی (۱)	بجز زیاد و ده کردن و زیاد و گردانیدن کامل تصحیف
(ج) افزا میدن	زیاده کردن و (۲)	مضارع این افزا را و بقول صاحب انند

<p>افزودن بقول صاحب بحر بالفتح ودار معروف (۱) زیادہ شدن (۲) زیادہ کرنا کامل التصریف و مضارع این افزاید صاحبان نواد و در شیدی و اندیم ذکر این کرده اند لفظی در آخرش افزای کردن همچون پاد و پامی هرگاه بقاعده فارسیان یای معروف و علامت مصدر بروزیادہ کردند افزاییدن شد و الف مخفف این و (ب) حاصل بالمصدر هر دو - آنچه صاحب معارف و (ب) حاصل بالمصدر افزودن - و افزودن گفتہ خطاست کہ حاصل بالمصدر افزودن افزاست بر وزن امر و حاصل بالمصدر افزودن افزون کہ می آید (ار دو) (الف) و (ج) (۱) زیادہ کرنا - (ب) افزایش - بقول امیر ذوقی کہ افزودن مرکب است از افزو - و علامت نوشت - زیادتی - آپ سے بھی تسامع ہوا کہ اس کو افزودن کا حاصل بالمصدر لکھا ہے (مومن) تہا تپہ لطف تو پے افزایش و تنوع و افزا اسم جامع فارسی است چنانکہ بجا الم نہ صد شکر غیر ہو گئے اس سے خواجہ بٹ نہ کر کردہ ایم و آنچه افزودن بدون الف اول می آید</p>	<p>بہر معانی (الف) مؤلف عرض کند کہ (ج) افزودن اصل است بمعنی بینہ بحر و معنی دو م و سوم بینہ صاحب اندرندی می خواهد و (ج) مرکب از اسم جامع افزا کہ گذشت فارسیان زیادتی در آخرش افزای کردن همچون پاد و پامی هرگاه بقاعده فارسیان یای معروف و علامت مصدر بروزیادہ کردند افزاییدن شد و الف مخفف این و (ب) حاصل بالمصدر هر دو - آنچه صاحب معارف و (ب) حاصل بالمصدر افزودن - و افزودن گفتہ خطاست کہ حاصل بالمصدر افزودن افزاست بر وزن امر و حاصل بالمصدر افزودن افزون کہ می آید (ار دو) (الف) و (ج) (۱) زیادہ کرنا - (ب) افزایش - بقول امیر ذوقی کہ افزودن مرکب است از افزو - و علامت نوشت - زیادتی - آپ سے بھی تسامع ہوا کہ اس کو افزودن کا حاصل بالمصدر لکھا ہے (مومن) تہا تپہ لطف تو پے افزایش و تنوع و افزا اسم جامع فارسی است چنانکہ بجا الم نہ صد شکر غیر ہو گئے اس سے خواجہ بٹ نہ کر کردہ ایم و آنچه افزودن بدون الف اول می آید</p>
---	---

اصل است و در افزودن الف وصلی زیاده بر وزن امر - (ا ر و و) (۱) زیاده هنوز نکرده اند و حاصل بالمصدر این افزا باشد (۲) زیاده گزنا -

افزون | بالفتح بقول سروری و انند (۱) بمعنی زیاده (انوری ۵) همیشه تا بجهان در کی و افزونی است؛ چسود جا به تو کم باد عمرت افزون باد و فرماید که آوزون هم به همین معنی آمده صاحب نوادر هم بذیل افزونیدن ذکر این کرده مؤلف عرض کند که افزون به وزن الف اصل این اسم جاد فارسی زبان است و حیف است که اکثر صاحبان تحقیق از افزون کناره کشیده اند و صاحب کسر که محقق ترکی زبان است - افزون را ذکر کرده گوید که لغت فارسی است - پس فارسیان بقاعده خود الف وصلی در افزون آورده افزون کردند و این اسم مصدر را افزونیدن است که می آید و احتمال این بابصا در فرس هم آمده که در خطبات مذکور شود (۲) اهل سیاق عجم مجازاً جمع و میرانی را افزون نام نهاده اند که شامل باشد بر جمع و میران گذشته و رقم حال و مثال این در نقشه ذیل نوشته ایم -

تاریخ	ابواب داخل	رقم	افزون	تاریخ	ابواب خارج	رقم	افزون
یکم مهر	داخل زرعت	ص		یکم مهر	خارج مشاهره	ص	
دوم مهر	ایضاً	ص	ع	دوم مهر	ایضاً	ص	ع
سوم مهر	ایضاً	ص	ع	سوم مهر	ایضاً	ص	ع
چهارم مهر	ایضاً	ص	ع	چهارم مهر	ایضاً	ص	ع

(اردو) افزون - بقول امیر (فارسی) (۱) زیادہ - بڑھ کے (۲) موت - میزان سابق
درقم حال کا مجموعہ (نامخ ۷) شتاق سب ہین بدر سے افزون ہلال کے : دنیا میں قدر دان
نہیں صاحب کمال کے :

افزون بودن استعمال - صاحب آصفی شیرازی (۷) جنون افزون شود دیوانہ راد
ذکر این کردہ کہ بمعنی زیادہ بودن است (خرین) ہر سرمایہ : ہر اسی روز در دینخیر یار چہ
(۷) انخی نرم نما دشمن جان است حنین : مہمت این : (اردو) زیادہ ہونا -

حذر افزون بود از مردم ہموار مراد (اردو) افزون کردن استعمال - صاحب آصفی
زیادہ ہونا - افزون ہونا - جیسے : آپ کا ذکر این کردہ کہ بمعنی زیادہ کردن است (شاپور)
اقبال روز افزون ہوئے صاحب آصفی (۷) طہرانی (۷) چوتھیم نیم سوزم خاک پر لب خوشتر
روزی ہمد : سوزاغم کہ افزون می کتی سوز و گداز

افزون ساختن استعمال - صاحب آصفی را : (اردو) زیادہ کرنا - بڑھانا -

ذکر این کردہ کہ بمعنی زیادہ کردن است (امیدی) افزون گردیدن و گشتن استعمال - بمعنی
رازی (۷) دیوانہ کہ افون ساز و جنونش افزون شدن است کہ گذشت (ظہوری)
افزون : دیوانہ کہ بخون شاگرد است حالت سعی فرمای کہ سیاب شوی از تلف شوق :
(اردو) زیادہ کرنا - کہ اگر کشہ شوی قدر تو افزون گردید : (اردو)

افزون شدن استعمال - صاحب آصفی زیادہ ہونا -

ذکر این کردہ کہ بمعنی زیادہ شدن است (طہرانی) افزون نمودن استعمال - صاحب آصفی

<p>و یای معروف و علامت مصدر بقول متقنین است (متین اسفهانى) می‌کشان راستا نوحه کند بهوش تر به خواب را افزون نماید بوی ریحان در بهار به (ار دو) بڑھانا زیادہ کرنا افزونی بقول انند بجا الہ فرنگ فرنگ نوازا و زیادتى است مؤلف گوید که یای مصدرى بر لفظ افزون زیادہ کردہ اند و گیکہ تیج به چون زبون و زبونی (ار دو) بیشى - زیادتی نوشتہ افزونیدن بقول بحر معنی افزودن لازم و متعدى هر دو - کامل بتصريف - مضارع بی اعتدالی کرنا -</p>	<p>ذکر این کرده که معنی افزون کردن زیادہ ساختن است (متین اسفهانى) می‌کشان راستا نوحه کند بهوش تر به خواب را افزون نماید بوی ریحان در بهار به (ار دو) بڑھانا زیادہ کرنا افزونی بقول انند بجا الہ فرنگ فرنگ نوازا و زیادتى است مؤلف گوید که یای مصدرى بر لفظ افزون زیادہ کردہ اند و گیکہ تیج به چون زبون و زبونی (ار دو) بیشى - زیادتی نوشتہ افزونیدن بقول بحر معنی افزودن لازم و متعدى هر دو - کامل بتصريف - مضارع بی اعتدالی کرنا -</p>
<p>افزونی نور ماه برای سپری شدن است (مولى مغنوی ۹) طلق میوان چون برید شد بعد از خلق انسان رفت و افزونید کنند یعنی چون به بنید که مرتبه عروج کسی از حد فضل و نجبال با این مرکب است از افزون گذشتہ است می گویند و بدین مثل مثال دهند که اسم جا و فارسی زبان و اسم مصدر است که زمانہ نزول قریب است (ار دو) و کنین</p>	<p>افزونی نور ماه برای سپری شدن است (مولى مغنوی ۹) طلق میوان چون برید شد بعد از خلق انسان رفت و افزونید کنند یعنی چون به بنید که مرتبه عروج کسی از حد فضل و نجبال با این مرکب است از افزون گذشتہ است می گویند و بدین مثل مثال دهند که اسم جا و فارسی زبان و اسم مصدر است که زمانہ نزول قریب است (ار دو) و کنین</p>

کہتے ہیں "چراغ بھڑکا ہے خدا خیر کرے" کہ چراغ بجھنے کے قریب بھڑک اٹھتا
چراغ بھڑک کر بجھتا ہے "یعنی عروج کی حد ہے۔ یہ شل ان معنوں میں متصل
ہو گئی۔ نزول کا اندیشہ ہے۔ بدین چم ہوئی ہے۔

(الف) افترول (الف) بقول برہان بازاہی فارسی بروزن مقبول (۱)
(ب) افترولندہ (ب) معنی تقاضا و (۲) انگیز و (۳) پریشان و (ب) معنی (۱) تقاضا
(ج) افترولیدن (ج) کندہ و (۲) برا انگیزندہ و (۳) دور کنندہ و پریشان سازندہ و
(ج) (۱) معنی تقاضا نمودن و (۲) برا گنجین بجگ و ہر سرکار آوردن و (۳) پریشان ساختن
و دور کردن ہر چیز را خصوصاً گردی کہ بر جامہ نشیند۔ صاحب ناصری بر (الف) ذکر (ب)
(ج) ہم کردہ و ذکر ہر سہ معنای بالا ہم فرماید کہ فابو ابدل ہم شود یعنی اؤر ولیدن ہم ہمین
معنی آمدہ و خان آرزو در سراج ہمزباننش۔ صاحب سروری بر الف ذکر معنی اول و دوم
و بر (ب و ج) ذکر ہر معنی ش و صاحب رشیدی بذیل الف ذکر (ب) و (ج) و صحت
ہر سہ معنی بالا فرمودہ۔ صاحب بحر (ج) را ہر سہ معنی بالا نوشتہ فرماید کہ کامل التصریف
است و مضارع این افترولند۔ صاحب ہار و رومی ہر سہ معنی بالا (۴) بمعنی پریشان
شدن و (۵) شتاب کردن و (۶) افشاندن و بکامدن ہم نوشتہ گوید کہ افترول حاصل مصدر
باشد مؤلف عرض کند کہ (الف) اسم جامد و اسم مصدر فارسی زبان است ہر سہ معنی بالا۔ و
فترول بدون الف نیامدہ پس الف اول اصلی است نہ وصلی فارسیان بر ہمین اسم جامد تقاعد
خود یای معروف و علامت مصدر زیادہ کردہ مصدری ساختند ہر سہ معنی اول الذکر کہ بر (ج)

مذکور است حیف است که برای هر معنی آخر الذکر از صاحب موارد سندی پیش نشد جا دارد
 که معنی چهارم را بجا از معنی سوم گیریم و معنی پنجم بجا از معنی اول و معنی ششم را خود از معنی سوم باشد پس
 بجا زد (ب) اسم فاعل (ج) بالجله تقنین فرس (ج) را صد جعلی نام نهند و باصول ماصد
 اصلی است که از اسم جاند فارسی زبان وضع شد و ما تعریف اصلی و جعلی بر لفظ اسم مصدر عرف کردیم
 (۱) (الف) (۱) تقاضا - مذکر - (۲) دیکو آخال کے پہلے معنی (۳) پریشان (ب) (۱)
 تقاضا کر نیوالا (۲) بجار نیوالا (۳) پریشان کر نیوالا (ج) (۱) تقاضا کرنا (۲) بجارنا - بکوش
 آغا لیدن کے پہلے معنی (۳) پریشان کرنا (۴) پریشان ہونا - (۵) جلدی کرنا - (۶) چٹکنا چٹنا
 افسا [بقول برہان بروزن ترسا معنی رام کشندہ و افسون گر و بقول صاحب ناصر می فون
 خوانندہ و افسون گر و فرماید کہ برای رام کشندہ مار و غیرہ گفته اند صاحب جامع فرماید کہ افسی
 بزیارت تحفانی در آخر ہم آمده و افسانیدن کہ می آید مصدر این است صاحب جهانگیری انطایی
 سندہد (۵) فون گر را رگرفت و رشت پانگان بر دم کہ مار - افسای رگشت پان مؤلف
 عرض کند کہ افسا (۱) مبدل و مخفف افسون است - و اوقاعہ فارسی بدل شد بالف
 همچون ورج و ارج و فون آخر حذف شد افسا بماند کہ معنی افسون باشد و افسای زیاد
 تحفانی در آخر موافق قاعدہ فارسی فریاد علیہش همچون جابجای و پایا و پایمی و همین است
 اسم مصدر افسانیدن کہ فارسیان بایمی معروف و علامت مصدر بر افسای زیادہ کردہ مصدری
 ساختند کہ معنی رام کردن با فون بجای خودش می آید و مصدر افسانیدن از افسون وضع
 شد کہ بحث آن بجای خودش کنیم - پس از مصدر افسانیدن امر حاضرش افسای و مخفف آن

(۲) افسا باشد یعنی رام کن با فسون و ظاهر است که امر حاضر بجات ترکیب با اسمی افاده معنی اسم فاعل کند چنانکه مار افسا یعنی رام کند مار با فسون - صاحب ناصری بذیل همین لغت آورده (ع) قتل مار افسا نباشد جز بار پدیس فارسیان (۳) مجروح افسای را مجازاً یعنی فسون گر استعمال کردند چنانکه در کلام نظامی بالا گذشت - و افسا یخف تحتانی مخفف این همین معنی توان گرفت این است حقیقت و تحقیق افسا (ار و ه) (۱) افسون - بقول امیرنادر - جادوگر و دیو افسون - (۲) افسون گر - افسون کر ناما که امر حاضر (۳) افسون گر - افسون ساز - بقول امیر جادوگر (ر شک ۵) افسه بنون چنان افسون ساز و خوشی کا بهون نوحه دشت بجنون کیا کرد و نگا مسکن بهو همین +

افسار | بقول برهان بروزن رفتار (۱) یعنی افسا باشد و (۲) چیزی را گویند که از چرم و تار آن سازند و بر سهرسپ و استر و اشال آن کنند بهار گویند که آنچه بر سر و گردن اسپ و خر بندند که بدون افسار بهر آید معنی دوم و بالفظ بر سر زدن و کشیدن و در طلق کردن مستعمل مؤلف گویند که حقیقت استعمالش با مصداق فرس از ملحقا ظاهر شود صاحب ناصری ذکر هر دو معنی کرد و بقول صاحب جامع افسا و افسار و افسای هر سه معنی اول مراد فیکد گیر نیست افسار فرمایند که معروف - صاحب رشیدی گویند که این همانست که عوام آنرا نخه گویند و محشی آن نوشته که نکته و نکته نام زبان هندو است (خان آرزو در سراج) و صاحبان سروری و وارسته بر معنی دوم طالع (سلیم ۵) آن کی افسار خزار سر کشید پسر خود کرده چون خرمی و دید پد صاحب مؤید بذکر معنی اول فرمایند که آنچه به آن اسپ بندند و بقول زنگنه گویند آنچه لسان بندند مؤلف

عرض کند کہ معنی اول مزید علیہ انشا باشد کہ فارسیان بقاعدہ خود در ای مہملہ در آخر زیادہ کردہ اند
 همچون شتا و شتا رومعنی دوم مزید علیہ افرکہ معنی تاج آمدہ فارسیان الف زائد بعد سین مہملہ
 زیادہ کردہ انسا کردہ و چیزیں را نام نہادند کہ از چرم سازند و بر سر روی اسپ و امثال ان
 بندند تا بوسیلہ آن من و چہ اسپ در حکم باشد و این از قبیل لجام است و همچو لجام و در دہن اسپ
 داخل نمی شود بلکہ بر حصۃ بالائی و ہنش و بر بینی و حصۃ زیرینش چسبیدہ باشد و یک و دہش متصل
 پیشانی اسپ ہم جاگیر و در بعضی انسا ہا بر حصۃ بالائی او سلس گیری آویزان کنند تا اسپ
 بحرکت سر خود بوسیلہ آن از پشتہ و گلبہ محفوظ ماند۔ باتی حال این ما خود از افسر است زیادہ
 الف دوم و اسم جاد زبان فارسی مخفی مباد کہ بہار غلط کردہ است کہ این را بگردن اسپ
 و خر متعلق کردہ و صاحب غیاث فرماید کہ (۳) این ریشمانی است کہ اسپ را بدان بستہ می کنند
 و بہندی با گدور نامند (۱ و ۲) و یکو انسا کے تیسرے معنی (۲) نکتہ بقول آصفیہ اسم
 مذکور سردیوال۔ ہری۔ سر بند۔ وہ چتر جو گھوڑے کے منہ پر رہتا ہے۔ تلہاری مؤلف
 عرض کرتا ہے کہ جب گھوڑا مضطرب رہتا ہے تو نکتہ اس کے منہ پر پناہ دیتے ہیں اس کا
 ایک تسمہ سر کے اطراف کپٹیوں سے متصل اور دوسرا تسمہ ناک اور چہرہ کے اطراف پٹا
 ہوا رہتا ہے اور بالائی تسمہ میں چرمی جہاز گھوڑے کی آنکھوں پر آویزان رہتی ہے۔ جب
 وہ سر کو ہلاتا ہے تو اس جہاز کے ذریعہ سے چتر اور کھتیاں اوسکی آنکھوں تک نہیں پہنچنے
 پاتیں نیز اس نکتہ کے ذریعہ سے گھوڑا مطلق اعنان نہیں ہوتا جب چاہتا کہ تھام کر اسکو رک
 لیا۔ الش اور پانی پلانے کے وقت سائیں اسکو اسی کے ذریعہ سے اپنے قابو اور حکم میں رکھتا ہے

دکن میں عام لوگ اوسکو تختہ کہتے ہیں۔ اسکی تخصیص کچھ گھوڑیوں سے نہیں۔ بلکہ اونٹ اور
 خچر کے منہ پر بھی باندھا جاتا ہے (۳) باگڈور۔ بقول آصفیہ۔ اسم مؤنث۔ پانہنگ۔ وہ رتھی
 جو گھوڑے کے لگام میں باندھ کر سائیں اپنے ہاتھ میں رکھتا ہے۔

افسار برسرزدن (مصدر اصطلاحی) این برلفظ افسار کردہ ایچم۔ ہر سہ محققین بالا
 مرادف افسار برسر کشیدن باشد کہ گذشت تسامح کردہ اند کہ افسار برسر کشیدن را مرادف
 بہار ذکر این برلفظ افسار کردہ (ملاستانی اسپ) انجام انداختن نوشته اند قائل (اردو)
 تگلوے) اگر خود پرست بر خر عیسی شود نمکتہ چڑھانا نمکتہ پہنا مار گھوڑے یا خچر یا اونٹ
 سوار بنو دجال دیو بر سرش افسار می زند و غیرہ کو۔
 (اردو) دیکھو افسار برسر کشیدن۔ افسار در حلق نامہ کردن (مصدر اصطلاحی)

افسار برسر کشیدن (مصدر اصطلاحی) بہار ذکر افسار در حلق کردن برلفظ افسار کردہ
 بقول بحر و بہار و وارستہ مرادف (اسپ) را از معنی ماکت و سند ملا فوقی یزدی پیش کشیدہ
 انجام انداختن استناد ہر سہ محققین از ہمین یک (سوار یکہ تاز و شت گفتار بنہ چین و
 شعروالہ ہر وی است (س) خصم از تربیت حلق نامہ کردہ افسار بنہ مؤلف عرض کند کہ
 خر عیسی شود چہ شدہ خواہم کشید بر سرش افسار درین شعرا افسار کردن مجازاً بمعنی بر آوردن
 دشمنی بنہ مؤلف عرض کند کہ انجام خیر دیگر است اسپ از مقامش باشد کہ چون اسپ را از
 و افسار چیز دیگر یعنی لگام را در دہن اسپ و اصطبل بیرون آرنجد لجامش در دہن کنند یا افسار
 استرو و مثل آن کنند و افسار را بر سر امر است بر سرش کشند کہ ہمین دو چیز اسپ را در اختیار

و محکوم دارد - اگر چه افسار متعلق به سر اسب و خر و نامه را اسب قرار داده پس افسار و حلق و ماشل است و لیکن درین شعر لحاظ معنی مصرع
اول آنرا متعلق به حلق کرده از آنکه فاعل این از حبیب یا کیمیه یا بغل و غیر ذلک (۱) رد و سواری است که کیمه تاز و دشت گفتار است خط بخانا -

افسان بقول برهان و جامع بر وزن ترسان (۱) آهنی و شکلی را گویند که بدان کار رود و مانند آن تیر نکند و (۲) بمعنی افسانه و سرگذشت هم گفته اند و (۳) افسون گر را نیز گویند صاحب (دری و پهلوی) بر معنی اول قانع و صاحب ناصری بر معنی اول و دوم (فخاری ۵) از کین عدد و برزین زندم به تامل و چون بخند بر افسان به (قطران ۵) هزار و ده هفت از هفت خوان روین و درین فروز شنیدم و خواندم من از هزار افسان به صاحب سروری نیز که معنی اول گوید که این را افسان و سان و اوسان هم گویند و ایشان نیز ذکر معنی دوم هم فرموده و بکذا رشیدی - خان آرزو و در سراج آورده که اغلب که اصل این به بای فارسی ایشان بوده باشد و نمی فرماید که چرا نسبت معنی سوم گوید که برهان خطا کرده و بدین معنی افسای به تختانی آخوه باشد نه تون مؤلف عرض کند که فسان و فن و سان هم بمعنی اول آمده که مخفف این باشد ماصرتش همد را اینجا کنیم - بالجملة اصل این معنی اول آب رسان است اشاره این بر آبسان کرده ایم مودوده به مقصوره بدل شد و این چیریزی نیست که نتیجه لب و لجه مقامی است و بای موصوده بدل شد به فاما چون زبان و زبان و رای ممله کثرت استعمال حذف شده فسان شد پس افسان بدل آبسان باشد که گذشت و فارسیان شکلی یا آهنی را بدین نام موسوم کردند

کہ کار و شمشیر و اشال آن را آید ار کند و آب رساند و این اسم مصدر را فسانیدن است کہ می آید یعنی دو دم مخفف افسانہ بہ حذف پای ہوز و معنی سوم مبدل افسون کہ واد بالف بدل شد چگون و ترج و اترج و فسون مجازاً یعنی فسون گرا آئندہ (اردو) (۱) و یکھوا بان (۲) افسانہ - بقول امیر فارسی) مذکر - حال سرگزشت - روداد - (قلق) پوچھے اس اس کا افسانہ نکس پریر و کا ہے یہ دیوانہ پڑ (۳) و یکھوا افسا -

افساندن بقول صاحب شمس کرده و سبب
و جز آن از غله دور کردن و دور کردن آنچه
بر جامه و اشال آن بسته باشد (مرا فغانید)
دیگر کسی از اهل تحقیق ذکر این نکرد صاحب
بحر برافسانیدن فرماید که بافتح بمعنی (۱) رام
کردن و فسون گری نمودن و (۲) فسانیدن
و (۳) مالیدن درست کردن آمده و کامل
التصرف و مضارع این افانید و فرمایند تبدیل
نویسای حطی در غیر سالم این مصدر سماعی است
صاحب مؤید هم ذکر افسانیدن کرده بمعنی اول
و سوم تلف و صاحب ضمیمه بر آن همزانش
مؤلف عرض کند که معنی بیان کرده صاحب

شمشیر و غیره استعمال کردند که معنی حقیقی آن
 مصدر بود بلکه معنی مجازی را استعمال کردند که صاحب بحر بختانی پنجم آفانید نوشته قابل غور
 بالیدن و راست کردن است بطور عام خود است زیرا که آفانید مضارع آفانیدن است
 برای غلبه باشد یا جامه یا سلطه معنی دوم این که بهر دو تختانی می آید و تصدیق ادعای مناسبت
 و معنی دوم آفان بر آفان گذشت و از همین بحر ازندی نشد و تبدیل نون بیای تختانی بیایا
 متعلق است معنی دوم این مصدر و آفان یعنی آن خلاف قیاس (اوه و) (ا) افون کرنا قبول
 سوش که گذشت افون گراست و این متعلق امیر جاو و کرنا - منتر یونکنا (نا صر ه) کسی
 باشد با معنی اول این مصدر با جمله لفظ آفان کیسی حسرتونکا عاشقون کی خون کیا پند بجه
 که ذکر ماخذش سجایش کرده ایم اسم مصدر فکانا و ظالم تری آنکمون نے کیا افون کیا پنکو
 پس آفانیدن بقول متنفین و کن مصدر جعلی است عرض کرتا ہے کہ افون گری کرنا بھی کہ سکتی ہیں
 و آفانیدن باصول شان مخفش باشد باصول (۲) آفانہ کہتا قبول امیر سرگذشت سنانا -
 ماکہ بر لفظ اسم مصدر بیان کرده ایم آفانیدن حال بیان کرنا (میر ه) موقوف غم او میر کہ
 و آفانیدن ہر دو مصادر اصلی است کہ از شب ہو چکی ہجوم پکل رات کو پیر باقی یہ آفانہ
 اسم جامد فارسی زبان وضع شد و نسبت مضاعفین گے یہ (۳) ملنا - راست کرنا -

افسانہ | بقول برہن وناصری وجاح بر وزن مثنائہ (۱) سرگذشت و حکایات گذشتگان
 و (۲) مشہور و شہرت یافتہ - صاحب رشیدی فرماید کہ حکایت پیشیان کہ غرابت داشتہ
 باشد صاحب جہانگیری فرماید کہ معنی اول معروف و معنی دوم مشہور و متوقف گوید کہ معروف

مجهول داشتن دور است از نشان تحقیق صاحب سروری ذکر منی دوم و سوم کرده خان
 آرزو در سراج فرماید که حکایت های گذشته و آنچه بعضی گویند که حکایت گذشته که غراب و عجب
 داشته باشد اصلی ندارد و بجهت نیز آمده و (۳) یعنی خبر شهر بی اصل و حرف غیر واقعی مجاز
 است و بحذف الف اول مخفف - صاحب مؤید بذكر منی دوم فرماید که انسون نیز ازین
 لغت است بهر گوید که حکایات گذشته و فرماید که بلفظ خواندن و کشادن متعل و نیز منی شهر
 که بالقط کردن متعل و معنی چیزی بی اصل و حرف غیر واقعی که بلفظ شدن آمده - ما گوئیم که استعمال
 این باصدا در فرس انحصاری ندارد و هر چه از نظر گذشته در تحت می آید بالجملة بنیال و لقب
 افسانه مرکب است از انسون که اسم جاد فارسی زبان است بمعنی کلماتی که غلام خوانان مسلمان
 بجهت مقاصد خوانند و معنی مکر و حیل و تزویر هم پس فارسیان های نسبت در آخرش زیاده کرده
 فسانه کردند و الف اصلی در اولش آمده افسانه شد یعنی چیزی که منسوب است به انسون -
 سرگذشت باشد یعنی (۱) حالات پیشینان و حالات گذشته خود هر دو که اثری کند و در اول
 سامع همچون انسون و (۲) مجازا بمعنی شهرت گرفته نیز و (۳) خبر بی اصل و حکایات غیر واقعی
 (ظهوری ۱۵) ز برق اشک بسوزد سرای خواب ایدل پیر چراغ مجلس افسانه نور طور مکن
 (وله ۱۶) بخت بید از چشم تو منونی آموخت بکه کند خواب ترا عاشق افسانه ما نه (وله
 ۱۷) گو گوش بگیر و عافیت جو بذا فسانه من بلای خواب است و (صائب ۱۸) چیدن
 هزار شیشه دل را بنگ زد بذا فسانه است اینکه دل یار نازک است بذا سند معنی سوم بر
 (افسانه بندان) می آید (ارو) افسانه - بقول امیر - مذکر (۱) سرگذشت - حال - روداد

دیکھو انسان (۲) مشہور (بحر ۵) بیشتر اجاب دریا دیکھتے ہیں خواب میں نہ بجز اپنا حال
 گریہ جب سے افسانہ ہوا (۳) داستان - قصہ - کہانی - غیر واقعی بے اصل بات (درو ۵)
 دے نادانی کہ دقت مرگ یہ ثابت ہوا نہ خواب تھا جو کچھ کہ دیکھا جو سنا افسانہ تھا نہ (آتش
 ۵) صدر اسرافیل کا پھنکنا اسے افسانہ ہے پکشتہ ہے جو تیرے بالاسے قیامت خیز کھینچ

افسانہ آرمیدن استعمال - بمعنی بربتن
 افسانہ وحکایات دل فریب بیان کردن چنانکہ (اردو) افسانہ کہنا۔

ظہوری گوید (۵) خرامتا کر دینیل و گل خراما افسانہ انگلندن استعمال - صاحب صفی

بیداران نہ بحرف روی و موی کردہ افسانہ نوکراین کردہ کہ معنی آغاز کردن افسانہ باشد
 آرائی (۵) (۵) بحرف ماہ روی کردہ افسانہ وارزندش کہ پیش کردہ است مصدر افسانہ

افسانہ آرائی نہ مبارک باد خواب خلق را خوشی در انگلندن پیدا است از نیاست کہ ما آرا

سیمائی پیچنی سیاد کہ افسانہ آرائی حاصل بالمصدر بجائش ہم قائم کردہ ایم ز ظہوری ۵ تاظرہ

است از چین مصدر مرکب (اردو) افسانہ کہانی بخواب نہ بید و گزشتہ افسانہ درستی

کونا کہ سکتے ہیں داستان گوئی - افسانہ گوئی پیمان در انگلند (اردو) افسانہ چیرنا بقول

لوزیت دینا - دلفریب حکایتیں بیان کرنا - میر قصہ شروع کرنا نہ سرگزشت بیان کرنے

افسانہ از دل زبان آمدن استعمال - لگنا - آتش (۵) چیرتے ہیں جو ہم افسانہ گئی

بر آمدن افسانہ از زبان باشد افسانہ گفتن چنانکہ دراز صبح ہوگی نہ ہے گی شب بیلدا باقی نہ

عنی گوید (۵) آہ ازین شرم کہ افسانہ از افسانہ انگاشت استعمال - صاحب صفی

<p>ذکر این کرده که بمعنی حکایت بی اصل پند آشتن است چنانکه ابو الفضل گوید: «دستان موعظت را افسانه نگاشته» (ارو) افسانه به معنا همجو آپ نے میرے بیان کئے ہوئے واقعات کو افسانہ سمجھا۔</p> <p>افسانہ بر تافتن گوش استعمال</p>	<p>افسانہ بستن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده که بمعنی افسانه تالیف کردن است و بقول صاحب بحر ترتیب دادن فضا بهار هم ذکر این کرده (سنجور کاشی) برگ کا کلمہ نیست کوہ بیستون پیش غم من کجا بودم کہ وہ افسانہ فرما دیتا (ظہوری) برایم</p>
<p>به معنی پذیرفتن گوش افسانه را که صاحب بحر عجم بر تافتن - بمعنی پذیرفتن آورده که حاصل شنیدن افسانه باشد (ظہوری (۵) رفته در خواب آرزوی سرفرازی فارغم پذیر گوش ما افسانه فرزید و ن بر تافت (ارو) سننا۔</p>	<p>بسته است افسانه عشق به که بنجم را بخواب فضا دارد (ارو) نادل لکنا - افسانه تصنیف کرنا افسانه بنا کردن استعمال - مراد افسانه بستن باشد که گذشت چنانکه عربی گوید (۵) تا کرد بنا عشقم افسانه بهجران را در خواب فنا رفتم افسانه چنین باشد (ارو) دیکھو فضا بستن</p>
<p>افسانه بردن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده که بمعنی افسانه گفتن است (ظہوری) نیسا پوری (۵) گرفت خواب دیدہ بخت گوید (۵) آملکہ بر افسانه بندان بسته اندید کا و و امیدہ ادا از بس زو عده های تو افسانه بردہ (ارو) افسانہ کہنا۔</p>	<p>افسانه بندان استعمال - بمعنی مصنفین حکایات افسانه - اسم فاعل ترکیبی است چنانکه ظہوری افسانه خواب افسانه است (ارو) مصنفین و مرتبین افسانه۔</p>

(۱۱۱)

(۱۱۱)

(۱۱۱)

<p>افسانہ جستن استعمال - صاحب مصنفی پروازی و افسانہ خوانی پوزارہمین است</p>	<p>افسانہ جستن استعمال - صاحب مصنفی پروازی و افسانہ خوانی پوزارہمین است</p>
<p>ذکر این کردہ کہ مرادف افسانہ پرسیدن است مصدر مرکب</p>	<p>ذکر این کردہ کہ مرادف افسانہ پرسیدن است مصدر مرکب</p>
<p>(د) افسانہ خوانی کردن (بعضی الف)</p>	<p>(د) افسانہ خوانی کردن (بعضی الف)</p>
<p>کسی الکنو کہ شد عاشق پی خواب از آغوشی (ظہوری) نافہ بالین چیدہ در حین اثر از</p>	<p>کسی الکنو کہ شد عاشق پی خواب از آغوشی (ظہوری) نافہ بالین چیدہ در حین اثر از</p>
<p>افسانہ می جوید (ارو) و بگوید افسانہ پرسیدن خواب بوی باد از موسیش گرافانہ خوانی می کنند</p>	<p>افسانہ می جوید (ارو) و بگوید افسانہ پرسیدن خواب بوی باد از موسیش گرافانہ خوانی می کنند</p>
<p>(الف) افسانہ خواندن استعمال - صاحب (ارو) (الف بوب) (د) داستان کہنا</p>	<p>(الف) افسانہ خواندن استعمال - صاحب (ارو) (الف بوب) (د) داستان کہنا</p>
<p>اصفی ذکر این کردہ کہ بمعنی حکایات مصنوعی گفتن داستان گوئی کرنا (ج) داستان گوئی - موت</p>	<p>اصفی ذکر این کردہ کہ بمعنی حکایات مصنوعی گفتن داستان گوئی کرنا (ج) داستان گوئی - موت</p>
<p>باشد حافظ شیرازی (د) بروانہ خوان و افسانہ داشتن استعمال - بعضی صاحب</p>	<p>باشد حافظ شیرازی (د) بروانہ خوان و افسانہ داشتن استعمال - بعضی صاحب</p>
<p>فسون دم حافظ بنکرین فسانہ و فسون بسی افسانہ بودن چنانکہ عرفی گوید (د) خزان جو</p>	<p>فسون دم حافظ بنکرین فسانہ و فسون بسی افسانہ بودن چنانکہ عرفی گوید (د) خزان جو</p>
<p>مرایا دست پوزارہمین گویم کرین گشت</p>	<p>مرایا دست پوزارہمین گویم کرین گشت</p>
<p>(ب) افسانہ خوان شدن اہم مرادف این یہ طیل خارجی باید (ارو) صاحب افسانہ</p>	<p>(ب) افسانہ خوان شدن اہم مرادف این یہ طیل خارجی باید (ارو) صاحب افسانہ</p>
<p>است کہ مصدر مرکب است از اسم فاعل ترکیبی ہونا - محاورہ میں یوں استعمال ہے کہ اس کو</p>	<p>است کہ مصدر مرکب است از اسم فاعل ترکیبی ہونا - محاورہ میں یوں استعمال ہے کہ اس کو</p>
<p>(ظہوری) می شود گا ہی جرس افسانہ جو رو جفا کی ایک طویل داستان ہے</p>	<p>(ظہوری) می شود گا ہی جرس افسانہ جو رو جفا کی ایک طویل داستان ہے</p>
<p>خوان ماربان پوزارہمین افغانگان راہ ہماری یعنی اس کا ظلم و ستم ایک طویل داستان</p>	<p>خوان ماربان پوزارہمین افغانگان راہ ہماری یعنی اس کا ظلم و ستم ایک طویل داستان</p>
<p>می زندہ و حاصل بالمصدر الف</p>	<p>می زندہ و حاصل بالمصدر الف</p>
<p>(ج) افسانہ خوانی است چنانکہ ملا جامی افسانہ در افگندن استعمال بحث این برہنا</p>	<p>(ج) افسانہ خوانی است چنانکہ ملا جامی افسانہ در افگندن استعمال بحث این برہنا</p>
<p>گوید (د) زینا چون شنید آن ہر بانی فسون افگندن گذشت (ارو) و بگوید افسانہ افگندن</p>	<p>گوید (د) زینا چون شنید آن ہر بانی فسون افگندن گذشت (ارو) و بگوید افسانہ افگندن</p>

(۱۱۱)

(۱۱۱)

(۱۱۱)

(۱۱۱)

<p>افسانہ رسیدن استعمال - صاحب آصفی است (آصفی شیرازی) (۵) اگر ساخت ذکر این کرده کہ معنی شہرت رسیدن است - کوہ کن را افسانہ عشق شیرین پیدا کنیم ہام (نظامی ۵) از دبستہ نقشی بہر خانہ پوریدہ افسانہ ساز دیگر (خفائی شیرازی ۵) (فون بہر کشور افسانہ پو (اردو) شہرت ہونا - امیر خندگیان افسانہ ساخت مارا پو با آن پری نقطہ افسانہ کی ذیل میں افسانہ پہنچا - کی سند اینہ گوئید تار برابر آید پو بہ تحقیق مارا (۲) مراد معنوں میں دی ہے (آتش ۵) ماحلت کا افسانہ بستن ہم و سدا این از کلام تہوری بر تہاری دور دور افسانہ پہنچا ہے چین سی افسانہ پروختن گذشت (اردو) (۱) شہور باغبان نے کہو کر پھینکا ہے سوسن کو پو کہنا - (۲) دیکھو افسانہ بستن -</p>	<p>افسانہ رفتن استعمال - صاحب آصفی (الف) افسانہ سگال استعمال - صاحب ذکر این کردہ کہ معنی کارگر شدن افسانہ باشد - (ب) افسانہ سگالیدن انڈو ڈراف (فیضی ۵) افسانہ زفت در علاجش پو فون کردہ از معنی ساکت و صاحب آصفی (ب) را نگرفت در مزاجش پو (اردو) افسانہ کارگر ہونا نوشتہ و سندش (الف) راست (خسرو ۵) باز جتنہ از حکایت حال پو او شہد از خود موثر ہونا -</p>
<p>افسانہ ساختن استعمال - صاحب آصفی افسانہ سگال پو مؤلف گوید کہ سگالیدن معنی ذکر این کردہ کہ (۱) معنی شہور ساختن است گفتن ہم آمدہ (کذا فی بحر عجم) پس (ب) معنی بہار ذکر افسانہ ساز کردہ از معنی ساکت - ہم افسانہ گفتن باشد و (الف) اسم فاعل ترکیبی فاعل ترکیبی باشد و سندش - سند صاحب آصفی معنی افسانہ گو (اردو) (الف) افسانہ کہنو و لا</p>	<p>افسانہ ساختن استعمال - صاحب آصفی افسانہ سگال پو مؤلف گوید کہ سگالیدن معنی ذکر این کردہ کہ (۱) معنی شہور ساختن است گفتن ہم آمدہ (کذا فی بحر عجم) پس (ب) معنی بہار ذکر افسانہ ساز کردہ از معنی ساکت - ہم افسانہ گفتن باشد و (الف) اسم فاعل ترکیبی فاعل ترکیبی باشد و سندش - سند صاحب آصفی معنی افسانہ گو (اردو) (الف) افسانہ کہنو و لا</p>

شہور شدن باشد - صاحب بحر ہم ذکر معنی	(ب) افسانہ کہنا -
دوم کردہ (اشرف مازندرانی ۵) کتقم از	(۱) افسانہ سنخ استعمال (۱) بہار
پر گوئی ناصح مگر ایم بخود حرف او خود از بر	(۲) افسانہ سنجی بذکر این از معنی ست
رجتم افسانہ شد (سیف اسفرنگی ۵) بامدی	(۳) افسانہ سنجیدن مؤلف گوید کہ
و مردیت افسانہ شد بہرینہ آثار جو د حاتم و	اسم فاعل ترکیبی است یعنی افسانہ گوی مطلق
انبار زال و سام پ (ارو) افسانہ ہونا (۱)	بالمصدر (۳) (طالب آملی ۵) افسانہ سنخ
معنی افسانہ قرار پانا جیسے ”کیسے بدست سو	نیت لب خو چکان ماہ صد جاگزیدہ حرف
رہے ہو - ہمارا کہنا آپ کے لئے افسانہ ہو گیا ہے“	چکد از دمان ماہ (۲) حاصل بالمصدر (۳) باشد
(۲) مشہور ہونا - اسکی مثال کلام آتش سے	معنی افسانہ گوئی (صاحب ۵) چندور افسانہ
لفظ افسانہ پر گزری -	سنخی روزگارم بگذرد تا کی بیدار باشم بہر خوا
(۱) افسانہ شنویندن استعمال صاحب	دیگران پ صاحب آصفی ذکر (۳) کردہ کہ معنی
(۲) افسانہ شنیدن آصفی ذکر (۲)	افسانہ گفتن است (خرین ع) افسانہ سنج
کردہ مؤلف عرض کند کہ (۱) متعدی است	زیار ان یوفایہ (ارو) (۱) افسانہ گو - افسانہ
یعنی سماعت دیگر می آوردن افسانہ (۲)	خوان - بقول امیر قصہ گو - داستان کہنہ والا
لازم است یعنی سماعت کردن افسانہ بطوری	(۲) داستان گوئی - مونث (۳) افسانہ کہنا -
(۵) حرف من نقل شبتان طرب سارین	افسانہ شدن استعمال - صاحب آصفی ذکر
مبادیہ شنو اد افسانہ ام کس خواب غمی آؤ	این کردہ کہ (۱) معنی افسانہ قرار یافتن و (۲)

<p>(خرین اصفهانی ۵) نمی فهمد کسی افسانه را درین محفل پذیرم شمیم داغ از دولت آتش زبانها پذیر (اردو) افسانه بجهنا -</p>	<p>را ترکاشی ۵) زمین بایستند افسانه عشق که خوردم از ازل پیمایه معشوق پذیر (اردو) افسانه سنوانا - (۲) افسانه ستنا -</p>
<p>افسانه نگردن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده از معنی ساکت مؤلف گوید که (۱) بمعنی</p>	<p>(۱) افسانه فروختن استعمال - صاحب آصفی ذکر (۱) کرده (۲) افسانه فروش آصفی ذکر (۱) کرده</p>
<p>شهر کردن و شهرت دادن (حافظ ۵) مارا به تشیع افسانه کردند پیران جابل شیخان گراه پذیر (ظهوری ۵) کردی ظهوری را چنین افسانه در نام محرمی پذیر رسم که شهر و کوی را اندر از پنهان کن (۲) افسانه قرار دادن (خرین اصفهانی ۵) خنجر</p>	<p>از معنی ساکت بخمال مؤلف (۲) اسم فال ترکیبی است از قبیل استخوان فروش و جد فروش به تشیع یعنی کسی را افسانه فروش گفتند که افسانه را ذلیل می کند یعنی افسانه او بگوشت کسی رود و از کند و صراحت این معنی بر استخوان فروش کرده ایم که گذشت (۱) مصدر این است بمعنی افسانه را ذلیل</p>
<p>افسانه کرد آخر میرمخل غم دل را پذیر (ظهوری ۵) سخن گرمی خوی تو اگر افسانه گفتند خواب را به تو (۵) نام تو گفتن یا رم لیک مقصودم توئی پذیر حدیث سر و یا افسانه گل می کنم پذیر (اردو ۱) (۱)</p>	<p>کردن (خرین اصفهانی ۵) همچون جرس فضا فروش است خروشم پذیر بیابی دل آه مرا از شراب انداخت پذیر (اردو ۱) افسانه کو ذلیل کرنا - (۲) ده شخص جوابی افسانه کو ذلیل کرتا جو -</p>
<p>مشهور کرنا - (۲) افسانه قرار دینا (۳) افسانه کهنه افسانه کشا و ن استعمال - صاحب آصفی ذکر</p>	<p>افسانه فهمیدن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده که بمعنی فهمیدن سرگذشت است</p>

این کرده که معنی آن غافل کردن افسانه باشد (طالب آملی ۵) ای دل افسانه دلبر بکشا: فصل گنجینه گوهر بکشا: (اردو) افسانه چهیر نا - ویکو نهان افکنند -	جان بخش اسیری که تودانی: افسانه نسون میجا نتوان گفت: صاحب اند ذکر نمبر (۲) کرده و صاحب ناصری (۲) را بر زیادت تشبیه آخره (افسانه گوشت) نوشته فرماید که کنایه از نقا و قصه گوئی باشد مؤلف گوید که هیچ کتابی نیست معنی حقیقی است و اسم فاعل ترکیبی امر حاضر (۱) هم (اردو) (۱) افسانه کهنا (۲) افسانه گو - بقول امیر قصه گو - داستان کهنو و لا افسانه گشتن - استعمال - صاحب آصفی کر این کرده (شفائی اصفهانی ۵) چنان عشق توانسته جهان گشتم: که شد حکایت من نقل محفل همه کس: (ظهوری ۵) گشته افسانه حرف روز سیاه: این نسون بر سپیده دم که دمیذ (اردو) و یکو افسانه شدن -
افسانه گردیدن استعمال - مراد افسانه شدن است که گذشت (ظهوری ۵) زشتگی خواب دیوانه گردان: اگر حرف زلف تو افسانه گرد (اردو) و یکو افسانه شدن -	افسانه گوش کردن استعمال - معنی افسانه شنیدن است (عرفی ۵) تاکی ایل من افسانه غم گوش کنی: شکوه پیش کسی از منی نشاند بیرخ (اردو) افسانه سننا -
افسانه گشتن استعمال - صاحب آصفی کر این کرده (شفائی اصفهانی ۵) چنان عشق توانسته جهان گشتم: که شد حکایت من نقل محفل همه کس: (ظهوری ۵) گشته افسانه حرف روز سیاه: این نسون بر سپیده دم که دمیذ (اردو) و یکو افسانه شدن -	افسانه نوشتن استعمال - معنی اطلاع تحریری دادن به کسی از مرگ گذشت باشد - (ظهوری ۵) خبر خواب بیداری ادبایی: و لا افسانه خود را به پدر بنویسد: (اردو) افسانه لکبه پنهانی
افسانه باشد (اسیری لاهیجی ۵) با آن لب	

افسانیدن | این همان است که ذکر ماخذ کردن بافسون - فرماید که مضارع این افسانیدن
تعریف کامل این برافساندن کرده ایم (اردو) و حاصل بالمصدر این افسون و بجوالة ملحقات
دیکو افسانیدن - نوشته که بمعنی مالیدن درست کردن هم -
افسامی | بقول برهان افسونگر و رام کننده صاحب نوادر هم ذکر معنی اول کرده و صاحب
و بقول سروری افسون خوان و رام کننده جامع بذیل لفظ افسامی این را آورده و
دبقول (خان آرزو در سراج) افسونگر و رام گوید که صاحب نوادر و دیگر معانی آخر الذکر تاج کرده
کننده فارسی فرماید که این مشتق است از افسانیدن است و آن متعلق به افسانیدن است که باطن
که بدو متعلق است - صاحبان جامع و رشیدی پنجم و تحتانی ششم گذشته تحقیق ما این
(دری و دیپلومی) هم ذکر این کرده اند و لفظ مرکب است از افسامی که ذکرش برافسا کرده ایم و
گوید که صراحت ماخذ و تعریف کامل این بر زیادتی یا معروف و علامت مصدر بر افسامی مصدر
افسا کرده ایم و سندان هم بهر را بنماذکور - ساختند و او را بیان ماخذ افسانیده ایم که منش افسون
(اردو) و یکو افسا - است از اینجا که حاصل بالمصدر این افسون آورده
افسانیدن | بقول نوادر یعنی نرم و رام (اردو) افسون کے ذریعہ مطیع کرنا -

افسر | بقول برهان و سراج و سروری و رشیدی و مؤید بر وزن برسر (ا) بمعنی تلج و
آزاد بر بی اکلیل خواننده صاحب ناصری و جامع گوید که بمعنی تاج پادشاهان است بهر گوشت
که ظاهر اسم بدل افسر (فرید علیہ برسر) بمعنی برسر یا مخفف ابرسر (فرید علیہ برسر) است و
بجای معنی تاج استعمال یافته - صاحب گز که محقق ترکی زبان است این را لغت فارسی گفته

انچه بهار نسبت اخذ این خیال خود ظاهر کرده است درست است که اصل این تفسیر بود و اول
 اول و صلی است و بای موصوفه به قابل شده افسر شد همچون زبان و زبان (حکیم سنائی ۵)
 چه شد از بر سر تو افسر نیست نه خرد اندر سر است بر سر نیست نه (صائب ۵) بر سر سزای
 افسر نیست یا نه نیست نه این تاج از سرست که شق چون قلم شود نه به تحقیق (۲) استقار
 معنی حاکم و فرمانروا هم آمده که بالادست باشد و سندان در لغات بر افسر شدن می آید
 (ار دو ۱۱) افسر بقول امیر (فارسی) تاج - (بحر ۵) لالتاری به فقیر و نایبانی
 پیر و افسر و حیر سلطانین که سرار به بین نه (سودا ۵) کون دنیا میں آج ہے تجھ سا نہ لگا
 تحت و صاحب افسر نه (۲) افسر بقول امیر سردار - حاکم (نیم ۵) تھا افسر خیر دان
 و ده گفام نه پالا تاج الملوک رکھ نام (فقره امیر) یہ تو کوئی نوجی افسر معلوم ہوتا ہے -

افسر آراستن	استعمال - صاحب آصفی بر فسر افتادن می آید (ار دو) و یکو فسر افتادن
و کرا این کرده که معنی زیب و زینت دادن	افسر اعظم استعمال - مرگب توصیفی است
تاج است (قاسمی گونا بادی ۵) سر از تاج	بقول صاحب اند بجا لکشف معنی آفتاب
دولت بر آراسته نه ز پرهما افسر آراسته نه (ار دو)	و این کنایه باشد - صاحب شمس هم ذکر این
افسر کو آراسته کنایه - تاج کو زیب و زینت دینا -	کرده حیف است که سندی پیش نشد (ار دو)
افسر از سر افگندن	استعمال - بحث این و یکو آفتاب -

بر افسر افگندن می آید (ار دو) و یکو فسر افگندن	افسر افتادن استعمال - صاحب آصفی
افسر از سر افتادن	استعمال - بحث این ذکر این کرده که معنی جدا شدن تلج از سر و بر زمین

اقادون است (قاسمی گونا بادی ۵) قنادا کر تاج سرے گرانا۔

از فرق بر سر فراز نگو نسا رشد چون جوس طبل | افسر انداختن | استعمال صاحب آصفی
سازنہ مؤلف عرض کند کہ این سند افسران ذکر این کردہ وسندی کہ پیش کردہ از ان افسر
سر قنادن است کہ گذشت (ارو) تاج بر ہوا انداختن پیدا است از اینجا ست کہ مانیر
سرے گرنا۔ بجایش قائم کردہ ایم دکنایہ باشد از فرما سر

افسر اخفتن | استعمال - صاحب آصفی | یعنی اظہار کمال مسرت کردن کہ اہل ولایت
ذکر این کردہ کہ معنی بلند کردن تاج است کہ در حالت کمال مسرت کلاہ خود را از سر
کنایہ باشد از پوشیدن تاج بر سر (ظہوری) بردارند و بر ہوا بلند کنند (کلمہ ہدانی ۵) چون
فرازدہ افسر خسروی پناہ ضعیفان بہ سخت باین خردہ آفتاب انداختن افسر خوش بر
توی پمختی سباد کہ از سند پیش کردہ اش افسر ہو اچو جاب (ارو) ٹوپی اچھاں - بقول
فراختن پیدا است عیبی ندارد کہ فراختن - آصفیہ - وجد اور خوشی کرنا - خوشی مین کو دنا
مخفف فراختن است (ارو) تاج پتا ہرے ہرے پکارنا - کلاہ بر آسمان ہوا انداختن

افسر افگندن | استعمال - صاحب آصفی | کا ترجمہ ہے (آتش ۵) اترے ہو تم جو غل
ذکر این کردہ و از سندش افسر از سر افگندن پیدا کو عالم ہے وجد کا ڈر یا اچھاں تہا ہے کلاہ جتا
از اینجا ست کہ ماین را بجای خودش قائم کردہ کو (نامعلوم ۵) آیا ہے جب سوساتی ماند
(قاسمی گونا بادی ۵) خزان بکہ بلالہ بیداد جوش شادی بیشیہ ہی انجن مین ٹوپی
کردہ افگند از سرش افسر و ادر د (ارو) اچھاں تے ہین د

(۱۱۱)

افسر اندازان کردن | اصطلاح - افسر

انداز اسم فاعل ترکیبی و الف و نون در آخر بر یک
مزید غلیظ آن مگر فارسیان قدیم زیادت الف
و نون بر آخر اسم فاعل ترکیبی افاده معنی حاصل
بالمصد ر گرفته اند و ترکیب آن بالمصد رک کردن
معنی افسر اندازی کردن پیدا کرده اند یعنی افسر

بر سر نهادن و پادشاه قرار دادن است
چنانکه نوری گوید (ه) بخدا اینکه بیار است
بنامت و نیار بنده یکبار یکبار بر او خست بفرقت
(اردو) تاج سر پر کهنه - تاجدار بنام - پادشاه
بنام - شاهی عطا کرنا -

کسی را بر زمین انداختن و ذلیل کردن (ظهوری)
(ه) تیر کمانیکه اندوزند غلین رست تیر کمان
آریان برشان افسر اندازان کنند تا توانان

شک کویت بهر بالین چیده اند و خارجی چینه
شاید بهتر اندازان کنند و سهل باشد رشک
بال نشان آزدان با غنچه نخت مرغانیکه در

و است پراند اندازان کنند و ساده نشان خوانند
جمله از بر کرده اند و وقت شد که چون ظهوری
دفر اندازان کنند (اردو) ٹوپی سر سے
گرا - ذلیل کرنا -

افسر بر تارک زد (استعمال - صاحب)
معنی ذکر افسر کردن کرده و سندی که مکتب
است از ان افسر بر تارک نزن پیدا می شود
که معنی تلج بر سر گردنست (عالی شیرازی - ه) انهر
عقل چو بر تارک نزن از نوزند و گل داعی عوضتر
بر سر دیوانه زدند (اردو) تاج پنهانا -

افسر بر تارک (استعمال - صاحب آهنگی ذکر)
این کرده که معنی حاصل که دن تاج است
(ظهوری - ه) سر افزایی باید اندر سرخی
که از خاک پایت برد افسری (اردو) تاج
حاصل کرنا -

افسر بر تارک (استعمال - صاحب آهنگی ذکر)
این کرده که معنی حاصل که دن تاج است
(ظهوری - ه) سر افزایی باید اندر سرخی
که از خاک پایت برد افسری (اردو) تاج
حاصل کرنا -

(۱۱۱)

افسر بر افراختن | استعمال - به معنی تاج

افسر بر تارک (استعمال - صاحب آهنگی ذکر)
این کرده که معنی حاصل که دن تاج است
(ظهوری - ه) سر افزایی باید اندر سرخی
که از خاک پایت برد افسری (اردو) تاج
حاصل کرنا -

<p>تاج سر پر کتنا - مصدر افسر بر سر کشیدن حاصل می شود که معنی افسر بر فرق نشستن استعمال - معنی قائم</p>	<p>ذکر افسر کشیدن کرده و از سر پیش کشیده اش</p>
<p>تاج بر سر نهادن است (خسرو) یک شدن تاج بر سر است چنانکه از کلام خاتامانی خلف از در زین سر کشیده بر سر صند بچکل افسر پیدا است که صاحب آصفی بر افسر نشستن نقل کشیده (اردو) تاج پنهانا - تاج سر پر کتنا کرده (ه) مهر سهرلک بانا در خاک پوزوق تاجدار بنانا -</p>	<p>تاج بر سر نهادن است (خسرو) یک شدن تاج بر سر است چنانکه از کلام خاتامانی خلف از در زین سر کشیده بر سر صند بچکل افسر پیدا است که صاحب آصفی بر افسر نشستن نقل کشیده (اردو) تاج پنهانا - تاج سر پر کتنا کرده (ه) مهر سهرلک بانا در خاک پوزوق تاجدار بنانا -</p>
<p>افسر بر سر گرفتن استعمال - معنی تاج سر پر قائم بنانا -</p>	<p>افسر بر سر گرفتن استعمال - معنی تاج سر پر قائم بنانا -</p>
<p>پوشیدن است - صاحب آصفی ذکر افسر افسر بر گردانیدن از سر استعمال - معنی کلاه گرفتن کرده و سندی که از کلام مغری نیثا که از سر جدا کردن و آنرا بکلول گدائی کردن و کتایه آورده از آن افسر بر سر گرفتن پیدا می شود باشد از گدائی کردن (خلو ری) نباشد شتمی (ه) شاه چین راداد حکم آسمانی گوشمالی و بر که فعلین پوشانش بگدائی کوی عشق از سر گرفته تاج جرابی حکم تو بر سر می افسر گرفت (اردو) افسر بر گرداننده (اردو) ثوپی سرے اما زانو اسکول کلول گدائی بنانا - بھیک مانگنا -</p>	<p>پوشیدن است - صاحب آصفی ذکر افسر افسر بر گردانیدن از سر استعمال - معنی کلاه گرفتن کرده و سندی که از کلام مغری نیثا که از سر جدا کردن و آنرا بکلول گدائی کردن و کتایه آورده از آن افسر بر سر گرفتن پیدا می شود باشد از گدائی کردن (خلو ری) نباشد شتمی (ه) شاه چین راداد حکم آسمانی گوشمالی و بر که فعلین پوشانش بگدائی کوی عشق از سر گرفته تاج جرابی حکم تو بر سر می افسر گرفت (اردو) افسر بر گرداننده (اردو) ثوپی سرے اما زانو اسکول کلول گدائی بنانا - بھیک مانگنا -</p>
<p>افسر بر سر نهادن استعمال - معنی تاج بر سر نهادن اختصار (مصدر مطلق) بحث این بر افسر انداختن گذشت (اردو)</p>	<p>افسر بر سر نهادن استعمال - معنی تاج بر سر نهادن اختصار (مصدر مطلق) بحث این بر افسر انداختن گذشت (اردو)</p>
<p>طغرای شهیدی (ه) ز رونق بود ای افسر و بیکو افسر انداختن - که سلطان دین می نهد بر سرش (اردو) افسر بر سر نهادن استعمال - معنی تاج بر سر</p>	<p>طغرای شهیدی (ه) ز رونق بود ای افسر و بیکو افسر انداختن - که سلطان دین می نهد بر سرش (اردو) افسر بر سر نهادن استعمال - معنی تاج بر سر</p>

(۱۱۱۱)

(۱۱۱۱)

هنادون و پوشیدن (ظهوری) کی پای نمی افسردادن استعمال - صاحب صفی
 زکریه تحت کی پنجم زحاک پای تو افسر بنیاد ذکر این کرده که معنی عطا کردن تاج است و
 (اردو) تاج سر پر کنا - تاج پنا - کنایه از عطا کردن حکومت و شاهی باشد حافظ
 افسر خدای اصطلاح - بقول صاحب شیرازی (ازمانه افسر رندی ندا و خبر کسی
 بادشاه و خداوند تاج است مؤلف گوید که سرزاری عالم دین کلمه دانست: صاحب
 قلب اضافه خدای افسر باشد یعنی صاحب افسر) گو دماغی که بر آرم زگریان سرخوش
 و کنایه از پادشاه - صاحب اند و شمس هم ذکر این من گرفتیم که فلک افسر زرد ادم را (اردو) تاج عطا
 کرده (اردو) تاجدار - پادشاه - مذکر - کرنا - حکومت عطا کرنا - تاجدار بنانا -

افسردگی بقول بهار بخواه خان آرزو یک حالت نشاط و شاد و دیت و دیگر حالت غم و اندوه
 اما وقتی که شادی و امتعاش طبیعت نبود غم و کدو هم عارض حال گردیده باشد این حالت
 بین بین را افسردگی گویند و فرماید که با لفظ کشیدن متصل مؤلف عرض کند که خصوصیت با همین یک
 مصدر کشیدن ندارد بلکه استعمال این با مصدر متعدده فارسی بنظر آمده که در محقق می آید - مخفی بباد
 که اصل این افسرده باشد که اسم جاد زبان فارسی یعنی پرموده که بحث کاملش بجای خودش
 آید و مصدر افسردن مرکب و موضوع است از همین اسم جاد سجد های بوزر آخه دریا
 علامت مصدر برود افسردگی حاصل با مصدر افسردن - فارسیان از افسردگی هم مصدر را
 ساخته اند و افسرده را با مصدر فارسی مرکب هم کرده اند و از افسرده مصدر مفرد هم (ظهوری
 (سوفت در آتش افسردگی خود را به پیش مستی زجر کشت کبابی کشید: (وله) (ظهوری

خوش خویش انگن ضرور است اللہ رگیزی کہ از افسردگی بادیست شادان بزرگو نام (اردو)
 امیر نے لفظ افسردگی کو ترک فرمایا ہے اور صاحب آصفیہ نے بھی لیکن صاحب آصفیہ نے
 پیر مردگی کی تعریف میں افسردگی کا استعمال فرمایا ہے اور دکن میں افسردگی اسی حالت کو
 کہتے ہیں جس سے ملالت کا اثر پایا جائے۔

افسردگی برون | استعمال - صاحب صفی | افسردگی دیدن | استعمال - صاحب آصفی
 ذکر این کرده کہ معنی لاحق شدن افسردگی و ذکر این کرده کہ بمعنی یافتن افسردگی در کسی است
 افسردہ بودن کسی است (رسی یزدی) (عزین آصفہانی) کای آفتاب را می چرا
 پس از کشتن ز عشق افسردگی نیو شہیدان را دل فسرده: افسردگی ندیدہ کسی در جہان صبح
 کہ این آتش باب خنجر جلاد نہ نشیند: (ظہوری) (اردو) افسردگی پانا - افسردہ دیکھنا۔

(۵) افسردگی وبال دم بچکس باد: ای سینہ افسردگی رفتن از دل | استعمال - معنی
 در نفس نہ کشیدی زمانہ: (اردو) افسردہ ہونا دفع شدن افسردگی است (ظہوری) (۵)
 افسردگی عائد حال ہونا۔ افسردگی ز دل بہ تف نالہ می رود: پیر سیر از پی

افسردگی داشتن | استعمال - صاحب صفی | کہ بہ تنہا می رود: (ولہ) (۵) رفت
 ذکر این کرده کہ معنی افسردہ خاطر بودن است افسردگی از دل بگلندیم برون: ای خوش
 (نطقی تبریزی) (۵) دلم گر شعلہ دوزخ بود آند کہ درو شعلہ آہی باشد: (اردو) افسردگی
 افسردگی دارو: بگلن ستم گزار جنبت بود پیر مردگی دفع ہونا۔ باقی نہ رہنا۔

دارو: (اردو) افسردہ ہونا۔ افسردگی کشیدن | استعمال - صاحب آصفی

<p>ذکر این کرده که بعضی بتلای افسردگی شدن و تحقیق آنست که در اصل بمعنی پژمردن است افسرده دل گردیدن است (مفید ثنی ۵) از نخبه گل و برگ خزان را افسرده گویند پس همچو رنگس تازه دارد رنگ خموری مرا پی می کشم معانی دیگر مجاز باشد - صاحبان نوادر و موارد و جامع و مؤید و مهفت و اندک هم ذکر این کرده اند مؤلف عرض کند که فارسیان از اسم جامع فهمیده</p>	<p>افسردگی هونا - افسرده دل هونا - افسردگی یافتن استعمال - صاحب مصنفی که بجایش می آید های هوز را حذف کرده است</p>
<p>ذکر این کرده که بعضی دیدن و معلوم کردن افسردگی کسی است (نشر خزین اصفهانی) از استیلا می همم شدد و از دو ال مهله که بیک جامع شد یکی حذف آن شوق و شغفی که بعلم و تحریر و تقریر معارف بود شده افسردن باقی مانده معنی حقیقی این سرد شدن آب است و حقیقت این معنی از ماخذ لفظ</p>	<p>افسردگی یافت - (اردو) افسردگی پانا - افسردن بقول برهان بر وزن افسردن</p>
<p>(۱) بمعنی سرد شدن و (۲) بچ نیستن و نمج شدن و معنی اول که مطلق سرد شدن است مجاز باشد و معنی دوم هم مجاز که بچ نیستن و نمج شدن آب بحر بزرگ هر سه معانی بالا نسبت معنی سوم صراحت فرید کند که دست و دل کسی بکاری زرقن و مجاز مجاز باشد و خصوصیت بادل ندارد چنانکه فرماید که کامل انصریف است و مضارع این سرد محققین عالیشان نوشته اند بلکه سرد شدن چتری خان آرزو در سراج - نقل قول برهان فرماید که است و تفصیل آن در ملحقات سرد شدن می آید</p>	<p>(۳) از چنبری کسی دل سرد شدن هم - صاحب بحر بزرگ هر سه معانی بالا نسبت معنی سوم صراحت فرید کند که دست و دل کسی بکاری زرقن و مجاز مجاز باشد و خصوصیت بادل ندارد چنانکه فرماید که کامل انصریف است و مضارع این سرد محققین عالیشان نوشته اند بلکه سرد شدن چتری خان آرزو در سراج - نقل قول برهان فرماید که است و تفصیل آن در ملحقات سرد شدن می آید</p>

حقیقت ماخذین متقاضی آنت کہ این را بفتح قائم کند تاراج اوست و مخفف این است
سین مہملہ خوانیم چنانکہ از بحث افسردہ ظاہر افسردن بازار ہم کہ بجای خودش آید ظہور
می شود و لیکن فارسیان این را بضم سین (۵) زد م نشان افسرد است بازار شعری
مہملہ استعمال کنند و این تصرف اہل زبان نکو می فروشد طو مار شعری (اردو) بازار
باشد و افسردن کہ بجایش می آید مخفف این سرد ہونا - دکن میں متعل ہے - بازار مندا
(اردو) (۱) سرد ہونا (۲) منجد ہونا - جم جانا ہونا - بقول آصفیہ سرد بازار می ہونا - خرید
(۳) کسی چیز کا سرد ہونا - اس کی تفصیل لاحقہ و فروخت کم ہونا -
افسردن سے ظاہر ہوگی -

افسردن چراغ

مصدر اصطلاحی -

افسردن آتش - مصدر اصطلاحی - بہار بذیل لفظ افسردہ چراغ افسردہ را قائم
ہمان است کہ بر آتش افسردن در محدودہ گذرہ کہ متعلق از ہمین مصدر است و این کنایہ
(اردو) دیکھو آتش افسردن - باشد از کم شدن روشنی شمع و چراغ (ظاہر)

افسردن بازار

مصدر اصطلاحی -

یعنی سرد شدن بازار و کاسد شدنش و رونق طراوت چو برگشتہ داغ پنهانی باد کہ درین
و کار و بارش باقی نماندن باشد (ملا فوفی) (۵) شعر استعمال مصدر افسردن چراغ است بدون
بکہ بازار آتش افسردست پزنجات غریبی الف اول عیبی ندارد (اردو) دکن میں اسکا
سجرت است پزہار بذیل لفظ افسردہ بسند ترجمہ چراغ نمنما نا - چراغ ٹٹما نا ہے - صاحب
ہمین شعر ملا فوفی مصدر افسردہ شدن بازار آصفیہ نے لفظ چراغ کے ذیل میں اسکا ہم معنی

(۱۱۱)

(۱۱۱)

کوئی استعمال نہیں لکھا۔ البتہ ٹٹٹا یا پر لکھا ہو
 کہ چراغ کا بجنے کے قریب ہونا۔ اور ٹٹٹا یا پر
 فرمایا ہے کہ چراغ یا ستارے کا کم کم چلنا۔
افسردن خون | مصدر اصطلاحی۔ یعنی
 سرد شدن خون باشد کہ گرمی و جوش نازد و دنیا

صائب گوید (۱) ہر کہ عاشق نیست خون
 در سیکرش افسردہ است نہ گفتگو با زبان تلقین
 خون مردہ است نہ (اردو) خون سرد ہونا
 دکن میں مستعمل ہے یعنی خون کی گرمی اور جوش
 باقی نہ رہنا۔ صاحب آصفیہ نے خون سفید ہونا
 یعنی بے مہر ہی ظاہر ہونا لکھا ہے۔ لیکن یہ فارسی
 کا خالص ترجمہ نہیں ہے۔

افسردن دل | مصدر اصطلاحی۔ یعنی
 افسردہ و ملول شدن دل باشد کہ شگفتگی و
 غوشدلی باقی نماند و دل افسردہ و زرد
 از ہمین مصدر است (ظہوری ۱) بول
 افسردہ ہو یا دمرگ نیست ز دل تو جگر از گزیر

(۱) سرد شدہ و زرد یا خستہ و این ہر دو معانی
 افسردہ ہو یا دمرگ نیست ز دل تو جگر از گزیر
 (۲) افسردہ ہو یا دمرگ نیست ز دل تو جگر از گزیر
 (۳) افسردہ ہو یا دمرگ نیست ز دل تو جگر از گزیر

(۱۱۱)

(۱۱۱)

مصدر افسردن ذکر این کرده گوید که بمعنی پژمرده
 و سرد و صاحب بجز بیل مصدر فرماید که (هم بمعنی)
 ملول و دلگیر هم (عربی عه) عربی اندر عشق اگر
 ناقص بود افسرده نیست به صید عشق از عام و
 باشد نیم خورد آتش است به (وله عه) افسرد
 را نصیب نباشد دل کباب به آن یا بدین نوع
 که همان آتش است به (ظهور می عه) افسرد
 گو بعضی تنها بر آرجوش به کتاب کینه خور
 سخن در زبان کس به (صائب عه) نیست
 در عالم افسرده جگر سوخته به بجه امید بر آید
 شرر از سنگ مرا به جمع این بقاعده فارسی
 افسردگان باشد (صائب عه) آنا خندگ
 عمر بال و پر قناری می کند به خون ما افسردگان
 رقص روانی می کند به مؤلف عرض کند
 که این اسم جامد زبان فارسی است و مرکب از
 آب و سوده و در آخر سوده های نسبت باشد
 که افاده معنی مفعولی دهد پس آب سرد
 بمعنی آب سرد شده یعنی آب سرد باشد فارسی
 بقاعده خود بای موحده را به فابدل کرد به چون
 زبان و زلفان و موده بکثرت استعمال لب
 و لجه شان بقصوره بدل شد افسرده باقی
 ماند می بایست که بجا از ماخذ سین جمله انفتوح
 بگیریم و لیکن در محاوره و روزمره عجم باضم
 است و این تصرف عوام است بطا
 عدم علم از ماخذ مصدر افسردن که گذشت
 از همین اسم جامد وضع شد پس معنی اول مجاز
 معنی تحقیق است بدون خصوصیت آب و یخی
 دوم هم مجاز آن که آبی که منجمد شود یخ بندد
 بسیار سرد می باشد که کثرت سردی سبب ایجاد
 است و معنی سوم و چهارم مجاز معنی اول باشد
 بر بیل استعاره که چیزی که سرد شود پژمرده گردد
 و گرمی در و باقی مانند ازینجا است که فارسیان
 چیز پژمرده و شخص ملول و دلگیر را افسرده گویند
 که گرمی و جوش ندارد گو یا مثل آب سرد است

<p>افسردہ باشند استعمال - بمعنی ملول</p>	<p>فارسیان این را با مصداق فرس و کرب ہم کرده</p>
<p>بودن است (ظہوری ۵) چرا افسردہ باشم</p>	<p>کہ در لغات می آید (اردو) (۱) سرد - بقل</p>
<p>از برای خود زخم خالی و چون از گرم خوانگیت</p>	<p>آصفیہ - ٹہنڈا - است - ڈھیلا - افسردہ</p>
<p>شہبالی رو بندم (۲) افسردہ ہونا -</p>	<p>(۲) منجد - بقول آصفیہ سردی سے جا ہوا - شہبالی</p>
<p>افسردہ بودن استعمال - صاحب آصفی</p>	<p>ٹھہرا ہوا - (۳) افسردہ - بقول امیر مہجایا</p>
<p>افسردہ ہونا ذکر این کردہ کہ معنی پڑمردہ بودن است (خرین</p>	<p>ہوا) غلیل (۵) افسردہ ہے داغ دل و عشق</p>
<p>اصفہانی (۵) افسردہ ہو دیکہ باط چرخین</p>	<p>ہمیشہ پنادار کے گھر میں نہیں ہوتا ہے تو اگر</p>
<p>ایام گل گذشت و بہار ان ندید کس پ</p>	<p>(۳) افسردہ - بقول امیر - اداس نگین (بحر</p>
<p>افسردہ ہونا (۵) کوئی دم غم غلط اجاب میں ہو جا تا ہوتا</p>	<p>(۵) کوئی دم غم غلط اجاب میں ہو جا تا ہوتا</p>
<p>افسردہ بیان اصطلاح - بقول صاحب</p>	<p>دل افسردہ کو بہلاتی ہے صحبت کسی (فقیر</p>
<p>بجز عجم معنی آکے نخش برد لہا اثر کند - بہار گوید</p>	<p>غیر تو ہے آپ اتنے افسردہ کیوں ہیں</p>
<p>کہ کنایہ از پوچ گو و ہمیزہ گو کہ نخش بردل زند</p>	<p>افسردہ آمدن سخن مصدر اصطلاحی</p>
<p>صائب (۵) سخن آفت کز وزندہ دلی</p>	<p>افسردگی رودادن و کلنگی پیدا نہ شدن از سخن</p>
<p>اگر م شود پ لب افسردہ بیان و لب گو کہ میشت</p>	<p>چنانکہ ظہوری گوید (۵) ز خویش تانی گو سخن</p>
<p>مؤلف گوید کہ اسم فاعل ترکیبی است یعنی بیان</p>	<p>افسردہ می آید و برویش تانی نیم لک پڑمردہ</p>
<p>افسردہ کنندہ (اردو) وہ شخص حکایان مخلوق</p>	<p>(اردو) سخن سے کلنگی ظاہر نہ ہونا - کلام</p>
<p>کے دل پڑا نہ کرے یا وہ گو - ہرزہ گو - ہماری</p>	<p>ہونا - بے لطف ہونا -</p>

را سے میں افسردہ بیان اور مقرر بے اثر
بہی کہ سکتے ہیں۔

افسردہ پستان | اصطلاح - بقول صاحب

بجر عجم و بہار زن عظیم وزن پیر کہ از دادن
بازماندہ باشد (خاقانی ۵) گیسر شود اہما
دوران بہت رحم و افسردہ پستان پمؤلف

گوید کہ اسم فاعل ترکیبی است و افسردن
پستان علامت این است کہ نوبت بہ شیر
نرسد و درین سہ افسردہ پستان بدون الف

اول مستعمل عیبی ندارد (اردو) وہ عورت
افسردہ جگر | استعمال - مراد افسردہ

جو بانجہ ہو یا ضعیفی کی وجہ سے حاملہ نہ ہوئی
(الف) افسردہ جان | اصطلاح - بقول

صاحب بجر عجم و بہار (۱) مردم مردہ دل
(۲) سخت دل و بی مہر (نظامی ۵) (اردو) دیکھو افسردہ دل۔

نشاط اندر آرد بخوانندگان پمقرر رساند
افسردہ حال | استعمال - بقول صاحب

بدانندگان پفسردہ دلانہ را آید بکار بجم
انند بخوالہ نظر العجب یعنی عاشق حیف
آودگان را شود غمگسار مؤلف گوید کہ ہر

(۱) (۲) (۳) (۴) (۵) (۶) (۷) (۸) (۹) (۱۰) (۱۱) (۱۲) (۱۳) (۱۴) (۱۵) (۱۶) (۱۷) (۱۸) (۱۹) (۲۰) (۲۱) (۲۲) (۲۳) (۲۴) (۲۵) (۲۶) (۲۷) (۲۸) (۲۹) (۳۰) (۳۱) (۳۲) (۳۳) (۳۴) (۳۵) (۳۶) (۳۷) (۳۸) (۳۹) (۴۰) (۴۱) (۴۲) (۴۳) (۴۴) (۴۵) (۴۶) (۴۷) (۴۸) (۴۹) (۵۰) (۵۱) (۵۲) (۵۳) (۵۴) (۵۵) (۵۶) (۵۷) (۵۸) (۵۹) (۶۰) (۶۱) (۶۲) (۶۳) (۶۴) (۶۵) (۶۶) (۶۷) (۶۸) (۶۹) (۷۰) (۷۱) (۷۲) (۷۳) (۷۴) (۷۵) (۷۶) (۷۷) (۷۸) (۷۹) (۸۰) (۸۱) (۸۲) (۸۳) (۸۴) (۸۵) (۸۶) (۸۷) (۸۸) (۸۹) (۹۰) (۹۱) (۹۲) (۹۳) (۹۴) (۹۵) (۹۶) (۹۷) (۹۸) (۹۹) (۱۰۰)

(۱) (۲) (۳) (۴) (۵) (۶) (۷) (۸) (۹) (۱۰) (۱۱) (۱۲) (۱۳) (۱۴) (۱۵) (۱۶) (۱۷) (۱۸) (۱۹) (۲۰) (۲۱) (۲۲) (۲۳) (۲۴) (۲۵) (۲۶) (۲۷) (۲۸) (۲۹) (۳۰) (۳۱) (۳۲) (۳۳) (۳۴) (۳۵) (۳۶) (۳۷) (۳۸) (۳۹) (۴۰) (۴۱) (۴۲) (۴۳) (۴۴) (۴۵) (۴۶) (۴۷) (۴۸) (۴۹) (۵۰) (۵۱) (۵۲) (۵۳) (۵۴) (۵۵) (۵۶) (۵۷) (۵۸) (۵۹) (۶۰) (۶۱) (۶۲) (۶۳) (۶۴) (۶۵) (۶۶) (۶۷) (۶۸) (۶۹) (۷۰) (۷۱) (۷۲) (۷۳) (۷۴) (۷۵) (۷۶) (۷۷) (۷۸) (۷۹) (۸۰) (۸۱) (۸۲) (۸۳) (۸۴) (۸۵) (۸۶) (۸۷) (۸۸) (۸۹) (۹۰) (۹۱) (۹۲) (۹۳) (۹۴) (۹۵) (۹۶) (۹۷) (۹۸) (۹۹) (۱۰۰)

این نکرد بخیاں ما اسم فاعل ترکیبی است یعنی
 کسی که حال او افسرده باشد مرادف افسرده دل
 و غمگین و جادارد که کنایه عاشق را گوئیم
 طالب ندباشیم (اردو) عاشق - بقول است (میر مغزی) آب حیات آتش
 آصفیه - مذکر - نهایت دوست رکهنه والا - افسرده دامن است نمون عبت بدامن
 چاهنه والا - مریض عشق - فریفته رشدا - و لم
 افسرده خاطر استعمال - بقول صاحب افسرده -

سبحر آنکه لول و دلگیر بود و بقول انند دل
 شکسته مؤلف عرض کند که مرادف افسرده
 دل است اسم فاعل ترکیبی (اردو) افسرده
 خاطر - بقول امیر اداس - رنجیده جس کادل که اسم فاعل ترکیبی است و مرادف یعنی
 شکسته نهو - اول افسرده جان باشد و با معنی دوم هیچ

افسوده خوان استعمال - یعنی کسی که غم
 او گرم نیت بلکه سرد است اسم فاعل ترکیبی با
 مرادف سرد خوان (طهوری) پی داغ
 غم جگر گستراننده با فسرده خوانان صلائی
 رسانم (اردو) ده شخص جس کادستر خوان

(الف) افسرده دل اصطلاح - بقول صاحب
 بحر عجم و بهار مرادف افسرده جان مؤلف

عرض کند که مراد ف معنی اولش فقط و معنی دوم	سکته بین -
را با این تعلقی نیست و همین است خیال نسبت	افسوده دم استعمال - بقول بهار مراد
افسوده جان هم که همد را بخا ذکرش کرده ایم و	افسوده بیان (میرزا رضی دانش) نیت
معاصرین عجم هم این را به معنی لول و دلگیر استعمال	برنامه افسوده دمان گوش مرا به بلبل گو که صغیر
کنند چنانکه صاحب یوسف سرچ آورده (نثر)	بردار هوش مرا به (اردو) و یکپو افسوده بیان
چون در خزانه عامه چنانکه وزیر ذکر نمود فقط	افسوده روان استعمال - بقول بهار
نقود مشابه شده بود بنابراین هم ازین جهت	مراد ف افسوده جان که گذشت (تخیال با مراد
افسوده دل بودم (ظهوری) و پس پرد	معنی اولش باشد فقط و یا معنی دوش بیج
نماند مگر افسوده دلی به داغ یک نخت سرد	تعلق ندارد و همین خیال نسبت افسوده جان
که در سینه کشم (عرفی) جز دل سوخته را صوفی	هم ظاهر کرده ایم (صاحب) از صحبت افسوده
افسوده دست به درخم طره با باز فغانی از چو	روانمان بجزد باش به جای جگر سوختگان همچو
(ب) افسوده دلی بای ص德里 حال	شر باش به (اردو) و یکپو افسوده جان -
بالمصدر افسوده دل بودن و شدن است	(الف) افسوده شدن استعمال - معنی
(ظهوری) افسوده دلیم در زبان داشت	لول و دلگیر شدن است بهار بذیل فقط افسوده
همراه بصید زبان به خواست (اردو) (الف)	مصدر افسوده شدن را ذکر کرده است نحو
افسوده دل - و یکپو افسوده خاطر (ب) افسوده	عرض کند که فارسیان استعمال این برای
دلی - یعنی بخرم دلی و بخیدگی و طلال خاطر که	و غیره وی الا و لوح هم کرده اند چنانکه -

<p>مهران بوی دل سوزی نمی آید: ز پایی گل بجای لاله زاری نمی کشم خود را: مؤلف عرض کند که اسم فاعل ترکیبی است مرادف سردمهر - از همین قبیل است -</p>	<p>بمعنی حقیقی افسر معنی این تاج فلک یا تاج جهان گیریم و کنایه از آفتاب جهان تاب و بے محبت بیرحم -</p>
<p>(ب) افسر دیر بلند که بقول صاحب ناصری کنایه باشد از آسمان و گیر کسی از محققین ذکر این نکرد عیبی ندارد که موافق قیاس است و صاحب ناصری از اهل سیاحت کبیر رابع کنایه باشد از آفتاب - صاحبان مؤید و جامع و اتد هم ذکر این کرده اند دوسری معنی -</p>	<p>(ارو) سردمهر - بقول آصفیه کم توجه بود مهر بے محبت بیرحم - (الف) افسر دیر اعظم اصطلاح بقول صاحب بحر آفتاب و صاحب برهان گوید که کبیر رابع کنایه باشد از آفتاب - صاحبان مؤید و جامع و اتد هم ذکر این کرده اند دوسری معنی -</p>
<p>افسر بودن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده که به معنی پادشاهی گرفتن از کسی است چنانکه خسرو گوید (س) آدمخیز از پی افسر کا بود: کا افسر و قلم تو اتم بود: (ارو) حکومت او بادشاهی حاصل کرنا -</p>	<p>صاحب هفت صراحت فرماید که بر فتح دال مہمله و کسر رای دوم است مؤلف گوید که مرکب اضافی است که فارسیان کنایت دیر اعظم فلک را گویند و جهان را نیز پیش افسر را بسوی او مضاف کردند و درین جا افسر استعاره باشد از حکمران و پادشاه اندر مضمون معنی لفظی این پادشاه فلک یا جهان است و کنایه از آفتاب جهان تاب و جاد دارد که</p>
<p>افسر ساختن مصدر اصطلاحی کنایه باشد از بر سر نهادن و کمال تنظیم کردن (نظریه) (س) افسر تارک اقبال ظهوری سازم: مؤلف</p>	<p>استعاره باشد از حکمران و پادشاه اندر مضمون معنی لفظی این پادشاه فلک یا جهان است و کنایه از آفتاب جهان تاب و جاد دارد که</p>

فاخر اگر از در شہ بردارم (۱) (اردو) سرپر کن	و این یای نیت است مؤلف عرض کند
بقول اصفیہ تعظیم کسی چیز کو اسکا کر سرپر کننا ہوتا ہے	کہ مرگب اصنافی است بمعنی تاج منسوب بہ
تعظیم و تکریم کرنا۔ (جبرت ۵) اچھ جرت	سیتان یعنی مایہ ناز سیتان و کنایہ از سازی
کے جوکل سنگ در یار لگا پکھی چپاتی سے لگایا	و اچھ برہان معنی دوئم قائم کردہ است اغلب
کبھی سرپر رہتا۔	کہ تسامح اوست۔ اتفاق اہل تحقیق بر معنی تل
افسر سکر می بقول بحر و جامع (۱) نام	است و صاحب ناصری درست گفته کہ بن
سازی و (۲) نام تصنیفی از بارید بہار گوید کہ	از مصنفات بارید است و لیکن او ہم تسامح کر د
کبسر سین مہلہ بکاف فارسی و زای تازی نام	کہ ساز را نو گفته از نیجا ست کہ مخترعات مصنفات
سازی کہ بزمانہ قدیم در ملک سیتان متعارف	نوشت (اردو) فارسیوں نے افسر سکر می ایک
بودہ خان آرزو در سراج فرماید کہ این درستی	ساز کا نام رکھا ہے جس کا موجب بارید تھا اور
لحن داؤدی داخل نیت معنی اول صحیح است	زمانہ سلف میں سیتان میں اس کا رواج تھا
و سکر می سیتانی را گویند۔ صاحب رشیدی	افسر شدن بقول برہان کنایہ از پادشاہ
و سروری بر معنی اول قانع (منوچہری ۵)	شدن۔ صاحبان سراج و جامع و بحر جزئیات
بگیر بادہ نوشین و نوش کن بصواب نہ باباگ	و صاحب ناصری در خاتمہ کتاب بذیل تعویذ
شیشم و یا باباگ افسر سکر می و صاحب ناصری	و کنایات این را بند کلام نظامی آور دہ و سکر
فرماید کہ نام نوایست از مصنفات بارید و سکر	خور دہ (۵) چون بر سر خردان افسر ہم چہ
کوہ سیتان را گویند و سکر می منسوب بہ سیتان	اندیشہ باشند از سکر دم و مؤلف عرض کند

<p>ازین سند مصدر افسر شدن حاصل می شود و آن بها و شرف به غبار موبک او دارد آن شاهنا مصری برخلاف اوست و بر زبان مصر محمل و خطر که از آن کنند و سنان خلق را یاره به و از این کنند بزرگان ملک را افسر به (اردو) است و این کنایه باشد که تاج هم بالای همه بنا است</p>	<p>است (اردو) افسر مونا -</p>
<p>افسر گر اصطلاح - بقول صاحب هند سجا اله فرنگ فرنگ نام طاری است که از اخطاف و پرستونیز خوانند صاحبان تحقیق ازین ساکت و شک نیست که این کنایه باشد گویند که آشیان این جانور مشابیه تاج باشد ازینجاست که فارسیان کنایه این را درست کننده و سازنده افسر گفته باشند اسم فاعل ترکیبی است (اردو) ابابیل - بقول مصنف (عربی) اسم مونث - ایک قسم کی چھوٹی سی چڑیا ہوتی ہے جسکی چونچ اور سارے پر سیاہ مگر سینہ سفید ہوتا ہے فارسی میں پرستو کہتے ہیں</p>	<p>افسر گج نہادون (مصدر اصطلاحی) کنایه باشد از غنائی چنانکہ یار را کج کلاہ گویند یعنی تاج را بر سر مائل کردن کہ ادای مشفقان است (ظہوری) چتر افرشته از جلوه پردہ انوار باد از شعلہ چرا کج نہند افسر شمع به (اردو) کج کلاہی - بقول مصنف - مونث - بانگین مصحفی (ع) کج کلاہی نہ گئی تا سر ترکان اس کی شک ہے یا ہے یہ لڑکا کسی درانی کا یا کسی فارسی مصدر کا قطعی ترجمہ تاج کو مائل کرنا ایک جانب چمکانا -</p>
<p>افسر نہادون استعمال - صاحب مصنفی فکر این کرده و این ہا نیست کہ بر افسر بر سر نہادون</p>	<p>افسر کردن استعمال - بمعنی تاج ساختن است (انوری) فعال مرکب او دارد</p>

(۱۲۱)

(۱۲۲)

گذشت و بعد افسر نهادن هم مرادف است چشمی که چیران گشت بر رخسار زیبایش (اردو)
 (ظہوری ۵) کسی را کہ دل دست بر سر تاج پانا - حکومت پانا - پادشاہی حاصل کرنا
 ہندو فلک راز نعلین افسر ہندو (اردو) تاجدار ہونا -

تاج پنا نا - افسر یا قوت | اصطلاح - ترکیب اضافی

افسر یا قوت | استعمال - صاحب اضافی ذکر و بقول صاحب انسکتا یہ از خو رشید باشد -
 این کردہ کہ معنی تاج یافتن و کنایہ از حکومت دیگر کسی از محققین فرس ذکر این نکرد و حیف
 و شاہی یافتن باشد (خرنیں اصفہانی ۵) است کہ سندی پیش نشد - خیال ماحلاف
 تواند شد کہ فرقم افسر قش قدم یابد یا اگر گامی قیاس نیست و آفتاب را تاج یا قوت توان
 فرود از اوج استغنائی پاراؤ (ظہوری ۵) گفت کہ همچون یا قوت می درخشد (اردو) و
 خوشا فرتی کہ افسر یافت از خاک کف پایش پنا نا آفتاب کے دوسرے معنی -

افستین | بقول برہان بکسر ثالث سکون نون و فو قانی بہ تھانی رسیدہ و بنون زودہ نوعی
 از بومی مادران کوہی است - گل آن با فحوان و تلخی آن بصیر نزدیک است - در و چشم را سؤ
 دارد - صاحب محیط گوید کہ لفتح ہمزہ و سکون فا و فتح سین و کسر تائی فو قانی اسم رومی است و
 گویند لغت یونانی باشد بھربنی خترق و بلغت مصر نوع زیون آزاد ستیہ و نوع جلی آرا
 ریکی و بفارسی مرودہ و موی بخوشہ و ہندی مختبری و تشارو گویند و آن نیاتی است برای
 معده و جگر و خصوصاً بہت فم معده نافخ - بقول شیخ گرم در اول و خشک و رسوتم - منفع قابض
 جالی لطف مجفف و منافع بیا رد (ارج) (اردو) صاحب جامع الادویہ نے اس کا شہو

نام آستین کہا ہے اور مردہ اور خرق کا بھی ذکر کیا ہے۔ ایک قسم کی کھانسی ہے جس کا پہول بابونہ کے پہول سے مشابہ ہوتا ہے۔

افسور | بقول صاحب اندکجوانہ فرنگ فرنگ بضم اول و ثالث و ر ا ی ہملہ لغت فارسی است (۱) یعنی شرم و خجالت و (۲) نوعی از حیوان دشتی است دیگر کسی از اہل تحقیق ذکر این نکرد و صاحب محیط ہم از معنی دوم این لغت ساکت حقیقت معنی اول جز این بنا کہ فارسیان از افسوس کہ می آید سین ہملہ را برخلاف قیاس بہ ر ا ی ہملہ بدل کردہ باشند با تئی حال طالب سند استعمال با شیم (۱) رد و (۲) شرم۔ و دیگر از رم (۲) ایک حیوان دشتی کا نام افسور کہا گیا ہے اور صاحبان تحقیق اسکی صراحت فرید سے ساکت اور ہم قاصر ہیں۔

افسوس | بقول برہان و جامع و ناصری با و اوچول بروزن محبوب (۱) یعنی ظلم و ستم و بیراہی و (۲) دریغ و حسرت و (۳) بازی و ظرافت و سخر و لاغ و (۴) نام شہر قیاناں و بقول بعض معنی چہارم لغت عربت۔ صاحب رشیدی فرماید کہ معنی دوم بالفتح باشد و معنی سوم بالضم و بحدف الف ہم آمد۔ صاحب جہانگیری بذکر ہر سہ معنی اول الذکر بہر کی راستہ دہد (۱) اساو طبع سرخسی (۲) ای صدر نابی بولایت فرست نوید مغزول کن معینک سنخوس ذرونا رزہای بشمار یا فسوس می بردید آخر شمارا و مکن از ہر فرو راہ (۳) حافظ شیرازی (۴) فسوس از ان کسان کہ ندانند اتقدرونہ کنز قرآن خوشست کہ یک لحظہ با ہم اندین (۵) ناصرخسرو (۶) برخوید از فسون سخرہ و افسوس کنند و انگہی جز کہ ہمہ تنبل و افسون مخزنند فرماید کہ معنی سوم بدون الف ہم آمدہ صاحب سروری بر معنی سوم و چہارم قانع و برای ہر دو سندی آورده۔

(عظیم انوری ۵) آفرانستان نیاید از آنک پند ملک و درست مشت افنوسی است بد صام
 نامری نسبت یعنی اول صراحت کند کہ معنی ظلم و ستم کردنت - بخجیال با تاسخ اوست کہ از ہم
 جاد معنی مصدری پیدائی کند - خان آرزو در سراج آورده کہ این کلمہ ایست کہ در وقت درین
 گویند و معنی درین نیز و معنی بیکار کہ سخرہ گویند و بحوالہ برہان ذکر معنی اول ہم کردہ فرماید کہ آنچه
 جہانگیری معنی لاغ و سخر نوشتہ خطاست و آنچه رشیدی یعنی تسخر گفتہ غلط است و گوید کہ معنی چہارم
 غیر فارسی است - بہار پند کہ معنی دوم و سوم فرماید کہ دو دوز تشبیہات اوست و با لفظ خوردن و دوشستن و کشیدن
 ذکر کردن متعل صاحب مؤید گوید کہ معنی سخن در مرغ است و ذکر معنی چہارم ہم کند مولف عرض
 کند کہ اسم جاد فارسی زبان است و آنچه خان آرزو معنی بیکار آورده غلط کردہ حیف است کہ سندی
 پیش نکرد و آنچه جہانگیری در رشیدی اعراض کردہ غلط است کہ احتمال جملہ معانی متذکرہ بند کلام
 اہل زبان ثابت و فسوس مخفف این باشد و فوسیدین مصدرش کہ بجای خودش مذکور شود و آنچه
 صاحب رشیدی فتح اول را معنی دوم و ضم اول را معنی سوم مخصوص میکند متوجہ نیست و اتفاق
 محققین بالفتح باشد برای جملہ معانی و صاحب منتخب کہ محقق زبان عرب است ذکر معنی چہارم
 کردہ کہ لغت عرب باشد و معنی بیان کردہ صاحب مؤید مجاز معنی سوم است و بس - (۱) اردو
 (۱) ظلم - بقول آصفیہ عربی - مذکر - ستم - جو ریختی - بے رحمی - زبردستی (۲) افوس - بقول
 امیر فارسی - مذکر حسرت - رنج - تاسف آپ فرماتے ہیں کہ کبھی حسرت و تاسف کی جگہ آہ
 اور رہا ہے کے مثل یہ کلمہ زبان پر آتا ہے وہاں رنج کے معنی نہیں دیتا بلکہ حالت رنج کو ظاہر
 کرتا ہے (۳) عثول - بقول آصفیہ (ہندی) ہنسی - ظرافت - مذاق (۴) ایک شہر کا نام

زبان عرب میں افسوس ہے جو دقیاوس سے منسوب ہے۔

افسوس خاستن | استعمال - صاحب صفی کھانا لکھنؤ میں نہیں بنا۔

ذکر این کردہ کہ معنی صدای افسوس بلند شدن افسوس داشتن | استعمال - صاحب باشد (اثر فیضی ۷) آن سازنا کہ چون زنی افسوس داشتن
کوس پخیز و ز جهان ہزار افسوس (اردو) باشد (اثر شیرازی ۷) خوش افسوسی ز
صدای افسوس بلند ہونا۔

افسوس خوردن | استعمال - صاحب صفی آلودہ دائم درد بان دارد (اردو) افسوس
ذکر این کردہ کہ معنی تاسف و افسوس کردن کرنا - تاسف ہونا۔

و افسوس ناک شدن باشد (اثر شیرازی ۷) افسوس ریختن | استعمال - صاحب صفی

نی ہمین دانا ز اوضاع جهان افسوس خوردن ذکر این کردہ و از سندی پیش کردہ اش (افسوس
ہر کہ شد بر خوان ہستی میہان افسوس خوردن فرو ریختن از دہان) پیدا می شود کہ معنی ظاہر شد
(صاحب ۷) برد و ستان رفته چہ افسوس ریختن افسوس و پیدا شدن صدای افسوس از دہان

با خود اگر قرار اقامت نداده ایم (اردو) باشد (حافظ شیرازی ۷) و اگر کم طلب نیم تو
افسوس کہانا - بقول امیر تاسف کرنا - اظہار صد افسوس پڑ رفته و منہش چون شکر فرو ریختن

قلق کرنا - (ظفر ۷) جب کہی کرتے ہیں ہم نہ (اردو) افسوس ظاہر ہونا - منہ سے نکالنا

سے بیان احوال غم پنا ایک عالم افسوس ریختن از دہان | استعمال

شکر کھائے ہے پڑ آپ فرماتے ہیں کہ افسوس کہان است کہ بر افسوس ریختن نہ کور شد

(اردو) دیکھو افسوس نھتین۔
 افسوس کردن | استعمال - صاحب تصفیٰ من آبشست (اردو) افسوس کرنا۔ (تلق
 ذکر این کرده کہ بمعنی تناسف شدن است (۵) حال پر اس کے کر کے کچھ افسوس بن جا
 (حافظ شیرازی ۵) زکشی عربہ جوئی اپنا کیا اھلا ملبوس پ

افسون | بقول برہان بردزن افیون (۱) خواندن کلماتی باشد مرغ غم خوانان صاحبان
 را بجنبہ حصول مقاصد خود (۲) بمعنی حیلہ و تزییر ہم۔ صاحب ناصری فرماید کہ خواندن
 کلماتی است بطریق غامض برای دفع چشم زخم و حفظ چیزی۔ و بقول صاحب رشیدی چیزیکہ
 برای جادوی کسی بخوانند یا بنویسند و بقول سروری سحر است و حیلہ و فرماید کہ اوسون
 نیز گویند۔ خان آرزو در سراج ذکر معنی اول بجوالہ رشیدی کردہ و معنی دوم را بجوالہ
 برہان نوشته فرماید کہ معنی دوم مجاز معنی اولی است بہا رگوید کہ بالفظ بستن و خواندن
 و دمیدن و گردن بستن۔ مؤلف عرض کند کہ انحصار این ہر چہا نیست کہ اولیٰ مختص بہا
 شود یا لجلہ بتحقق ما این اسم جادو زبان فارسی است بمعنی غریت مطلقاً و فسون بخذف
 الف حقیف و اوسون بہا و امبدل این (عرفی ۵) و افسون عاقبت بر میفرزم رو
 زرد و در مرغ من بخار دوزخ و افسون کی است پ (ظہوری ۵) داد از چستان کہ غم
 را با فسون یستاند پ آب از چشم ترم بر نیل و جیون بہا اند پ (صاحب گلشن از سروری
 ۵) ہمہ افسانہ و افسون و جادو است پ بجان خواجہ کاینہار شیخند است پ (اردو) افسون
 بقول امیر (فارسی) مذکر (۱) جادو و منتر و اسیر (۵) کیا ہاتھ میں اس افسی گئیو کو لگانا پ

<p>ابو طالب کلیم (۵) دم تیغ را ساحری شد پدیر غور و پیش پذیرین سده فسون خوردن بخذف فسون جدائی بر اعضا و مید بخظا هر است که الف اول پیدا است عیبی ندارد (ار دو) از سنده بالافسون جدائی بخذف الف اول پیدا است عیبی ندارد (ار دو) فسون جدائی که کتبتین فسون داشتن استعمال - صاحب صفی</p>	<p>و ده جاد و ستر جو و شخصون من مفارقت پیدا کنی ذکر این کرده که بمعنی صاحب فسون یعنی فسونک و در جدائی کئے فسونگر کرتے اور پڑھتے ہیں (ظہر فارابی ۵) آنکه دروین میجا فسون خوان استعمال - بقول بهار - مراد ف</p>
<p>فسون پر دوازده اسم فاعل ترکیبی است (نظامی) و اردو تعریف فسون میجا بجایش کنیم (ار دو) (۵) آن فسون خانان که در تن جان با فسون می دمنده پیش آن لعل فسون خوان لب فسون</p>	<p>استعمال - بقول بهار - مراد ف و اردو تعریف فسون میجا بجایش کنیم (ار دو) فسون سده فسون خوردن بخذف الف اول پیدا است عیبی ندارد (ار دو) فسون خوان استعمال - بقول بهار - مراد ف</p>
<p>بسته اند از سنده پیش شده فسون خوان بخذف الف اول پیدا است عیبی ندارد (ار دو) فسون خوان استعمال - بقول بهار - مراد ف</p>	<p>بسته اند از سنده پیش شده فسون خوان بخذف الف اول پیدا است عیبی ندارد (ار دو) فسون خوان استعمال - بقول بهار - مراد ف</p>
<p>فسون خوردن استعمال - بقول بهار - مراد ف و اردو) فسون خوانا - و کبر معنی فریب خوردن است متعلق بمعنی دوم فسون و میدان استعمال - صاحب</p>	<p>لفظ فسون (مولوی معنوی ۵) زن بر دوز و میدان بر کسی باشد چنانکه نصیر جہانی آورده بانگ کای ناموس کیش پهن فسون تو نخواهم</p>

<p>نسون ساز ترا صد کافرتان در بعل بنو ظاهر است که درین مصرع استعمال فنون بدون الف اول است عیبی ندارد (ارو) (۱) افنون کرنا (۲) افنوگر - ویکهوا فسا -</p>	<p>(نشر) ب روزگار از غایت صدق افنون مهر بر رویش میدید (عرفی ۵) چراغ یزقمیم نه شمع اهل دلیل که از دیدن افنون آن و این میرد (حافظ شیرازی ۵) میدید هر کشش زنی</p>
<p>افنون شنیدن استعمال - صاحب صفی ذکر این کرده که بمعنی باور کردن افنون و حیل بازی و دور فریب آمدن باشد (حزین اصفهانی ۵) مشو فنون زده که در تیره خاک بخت هر کس نیا دست و دنیا فقیر شد بنو ظاهر است که ازین</p>	<p>و معلوم نشد که دل نازک او اکل افنا که گشت (ارو) افنون پهنکنا - بقول امیرنسر چهره کر دم کرنا - (دراغ ۵) پڑا جو میر وقت فوج تو نه منهدی منهدی من کچه پڑهی کبیر یا کچه پڑک</p>
<p>افنون دستان پهنکنا افنون نرند استعمال - بقول صاحب معنی افنون آتش پرستان باشد مؤلف عرض کند که مرکب اضافی است و اگر پیچ (ارو) آتش پرستون کا افنون -</p>	<p>سند فنون شنیدن بخند اول پیدا است عیبی ندارد (ارو) فریب بین آنا - و صو کا کھانا - افنوگر استعمال - بقول چهارم ارفا فو ساز مؤلف گوید که افنون کننده را گویند ام</p>
<p>افنون ساختن استعمال - صاحب صفی ذکر این کرده که بمعنی افنون کردن باشد و چهار افنون ساز را نوشته که بمعنی افنوگر و هم فاعل ترکیبی است (حشت اصفهانی ۵) در آن شهری که باشد و کشته</p>	<p>افنون ساختن استعمال - صاحب صفی ذکر این کرده که بمعنی افنون کردن باشد و چهار افنون ساز را نوشته که بمعنی افنوگر و هم فاعل ترکیبی است (حشت اصفهانی ۵) در آن شهری که باشد و کشته</p>

<p>تھوہری قدر افسون گر چہ باشد (نظامی ۵)</p> <p>چہ عمر سیت کو را بچندین خطرہ با فسون گر کی برد</p> <p>یاد بسره (اردو) افسون گر - دیکھو افسا - دھوکہ</p> <p>بازی - فریب دہی - (جادوگری - افسون بازی نہ ہو سکے -</p> <p>بھی کہہ سکتے ہیں -</p> <p>افسون گر کی استعمال - ذکر این بذیل نگر</p>	<p>گشت (اردو) دیکھو افسون گر -</p> <p>افسون گرفتار و فرج استعمال صاحب</p> <p>اصطلاح - مرکب اضافی است</p> <p>بخیال ما افسون گرفتار و فرج یعنی اثر کردن</p> <p>افسون و فرج باشد (فیضی ۵) افسانہ</p> <p>در علاجش پد افسون نہ گرفت در فرجش (اردو) کہ تو دانی پد افسانہ افسون میمان توان گفت پد</p> <p>افسون کا اثر کرنا -</p> <p>افسون گر کی اصطلاح - بقول بہار</p>
<p>صاحب اصفیٰ بوالہ صہبائی دہلوی فرماید کہ</p> <p>شاید عبارت از بالارقتن میجا باشد بر آسمان گویا</p> <p>این افسون ایشانست کہ از دست یہو و حلا</p> <p>یافتند - بہر کیف نسبت افسون بحضرت عیسی</p> <p>غایت سوء ادب است (ارخ) مؤلف عن</p> <p>کہند کہ چون میجا حکم تم باذن اللہ مردہ را زند میکرد</p> <p>مخالفیتش معجزہ اہل سحر نام کہند و اشارت بہ</p>	<p>است کہ چون پیش کسی باشد دیگری بردی</p> <p>غالب نیاید - مؤلف گوید کہ بمعنی حیلہ گرگی باشد</p> <p>کہ گرگ در حیلہ بازی معروف است از نیجاست</p> <p>کہ افسون گرگی حیلہ را نام نہادہ اند کہ دیگری</p> <p>از ان اسکا ہنشد و خبر نیاید (نظامی ۵) یہ</p>

<p>افسونی بقول بہار و دوارستہ و انشد معنی افسون زدہ (محسن تاثیر) افسونی چشم نیمستی است نہ آن زکس ذوالنخار جادو ذوالنخار نام شخصی است کہ کسی را از اعدا بطعن نیزہ از جادو آورده صاحب اتند</p>	<p>در کلام اسیری لاجبی یعنی اشارہ اعجاز میجا بزبان مخالفینش کردہ و بدین وجہ کہ مقصود شاعر زیان تفوق اثر لب جان بخش یار بود او نخواست کہ اعجاز میجا را اعجاز نام نہند (اردو) دیکھو اعجاز میجا -</p>
<p>افسون نمودن استعمال - صاحب معنی گوید کہ ذوالنخار نام اوعوف بن الربیع ابن ذی الزہر و وجہ تسمیہ او آنکہ او در مقنع زن خود کہ او را خارجی گویند مقابلہ کردہ اکثری را بہ نیزہ زد و ہر کس از مجروحان او را پر سیدہ شد کہ کد کس ترا زخمی کرد گفت ذوالنخار - (اردو) فسون زدہ وہ شخص جس پر جادو و زنترا اثر ہو چکا ہو -</p>	<p>ذکر این کردہ کہ معنی افسون کردن است - (خسرو) بیک فسون کہ نمودی درآمدی بدلم نہ کنون ز دل بعد افسون نمی شومی چہ کنم نہ ازین سذ فسون نمودن بخذف الف پیدا است عیبی ندارد (اردو) دیکھو فسون کرنا</p>
<p>افشا بقول بہار بالکسر معنی ظاہر و آشکار کردن و بالفظ دادن و شدن و کردن مستعمل - مؤلف عرض کند کہ لغت عربست صاحب منتخب ذکر این کردہ - فارسیان معنی حاصل بالمصدر یعنی ظاہر و آشکار استعمال کنند و برای معنی مصدری با مصدر فرس مرکب سازند کہ در لطحات می آید (ظہوری) و در زبان قصہ پر دازان سخن کوتاہ شد نہ زانکہ در افشائی گنجد غم پنهان ما (دولہ) بجام دشمن از افشائی را ز دل نمی بردم نہ تف مسرت اگر میخورد خون از شک غازی (اردو) افشا - بقول امیر فاش (برق) خواب میں شکوہ دل بہ پہ</p>	

نہ آیامہرگز نہ بعد مرنے کے بھی افتانہ مرا را نہ ہوا

افتادون استعمال۔ صاحب آصفی ذکر عدل تو ہر جا بد افتایا (اردو) افتا ہونا۔
 این کردہ کہ بمعنی ظاہر شدن است (سجراکاشی) اسکی مثال لفظ افتا پر کلام برتن سے گزری ہے
 (۵) سرازل ورازا بدلی مدوحی چون طینت دیکھو افتا۔

افتادون بقول انند بھالہ فرنگ فرنگ مصدر فارسی است بمعنی (۱) افتادون افشردن
 (۲) نیز بمعنی سخن بخش گفتن۔ حیف است کہ سنا میں پیش نہ شد و دیگر کسی از محققین ذکر این مصدر
 نکرد بخیاں مخفف افتادون بخند رای مہملہ توان گرفت ومعنی دوم مجاز باشد کہ سخن بخش گفتن
 مخاطب را افتادون است طالب سند با شیم و بیان ماخذ این بر افتادون بیاید (اردو)
 دیکھو افتادون۔

افتار بقول برہان با شین نقطہ دار بر وزن دستار (۱) بمعنی افشردن باشد یعنی آب
 از چیرمی زور دست گرفتن و ریختن پی در پی و (۲) ریزندہ نیز و (۳) خلائین و (۴) امر
 بین معنی ہم معنی بخلان و بقیار و بریز و (۵) بمعنی مدد و معاون و شریک و رفیق چون وز افتار
 و (۶) نام طائفہ از ترکان۔ غالب و بلوی در قاطع برہان گوید کہ صیغہ امر بمعنی مصدر و فال
 آوردن غلط است بمعنی مدد و معاون و شریک و رفیق ہم نیست و وز افتار بمعنی مددگار زدن
 نباشد بلکہ آنکہ وز را با مال گیرد و چیرمی از دی زور بیا ند و بگذارد۔ یعنی چنانکہ بپسج و تاب دادن
 جامہ فناک آب گیرند بچین مال از دزد گرفت و نام قومی است از مغول ایرانہ نہ طائفہ از
 از ترکان (الخ) صاحب جہانگیری ذکر معنی چہارم و پنجم و ششم کردہ صاحب رشیدی فرماتہ

که قبیلۀ از ترکان و افشارزده و امرا افشار دین و شریک همچون وزدا افشار و (۴) بمعنی دیشام و
 فحش - صاحب سروری آورده که پای پی ریزنده و افشارزده همچون آب افشار و بمعنی خلاننده
 ، همچون خارا افشار و نیز امیر بر ریختن و فشردن و بمعنی هرزه و فحش و هرزه گوینده و امیر باین معنی نیز
 و صاحب نامری فرماید که بمعنی افشردن و خلانیدن و میفشارد و بمعنی معین و شریک و نام طائفه از
 ترکان که از اولاد افشار خان است که با افشار مشهور شد صاحب جامع ذکر معنی سوم و چهارم و
 پنجم و ششم کرده خان آرزو و سرعاج گوید که بمعنی افشارزده و امیر به افشار دین و فحش و دیشام
 و شریک و قبیلۀ از ترکان - صاحب بهار عجم فرماید که خیری که بزور سر پنجه از هم افشردۀ شود چون
 سیم دست افشار و زردست افشار - الخ مؤلف - عرض کند که محققین تدقیق پسند و نازک
 خیال راه بحقیقت نبرده اند به تحقیق با افشار بزیا و ت الف وصلی در اولش فرید علیۀ قسار است
 و افشار اسم جاد فارسی زبان که مرکب یافته می شود از فحش و آفر صاحب منتخب فرماید که فحش در
 عربی زبان بالفتح و تشدید شین بمعنی بیرون شدن باد از شک و بهشتاب و دو شیدن شیراز فاقه
 و آروغ دادن و پیروی و زدوی کردن و جای جمع شدن آب و سفلۀ و نادان و سخن چینی کردن
 (الخ) و آرا مر حاضر آ و ردن که چون با اسمی مرکب شود افاده معنی اسم فاعل کند - پس درین
 ترکیب تشدید شین معجزه فحش و مد الف آ و رباتی نماید و افشار بمعنی دو شیدگی آرنده بصورت اسم فاعل
 ترکیبی قرار یافت و فارسیان آنرا بطور اسم جاد کنایه بمعنی ضغظه استعمال کردند که بقول منتخب
 بمعنی افشارش و سختی و غلگی باشد که ذریعۀ دو شیدن شیر است و تعلق دارد با معنی حقیقی یا خدیه
 است حقیقت معنی اول و مصدر افشار دین که می آید از همین اسم جاد و وضع شد آنچه غالب دلیلی

گوید که صاحب برهان صیغه امر را بمعنی مصدری آورده درست نیست - فشار در اینجا اسم جامد است نه صیغه امر و ممکن است که بعد از آنکه ازین اسم جامد مصدری وضع کنیم امرش هم همین باشد آید که ذکرش بر معنی چهارم کنیم ولیکن در اینجا فشار را امر نتوان گفت بلکه اسم جامد و اسم مصدر باشد و بیچاره برهان و نیز بعض دیگر محققین نتوانستند که معنی اسم جامد را بصراحتی بیان کنند که ما کرده ایم و عادت شان است که اسم جامد و حاصل بالمصدر را بمعنی مصدری بیان می کنند از اینجا است که برهان مورد اعتراض غالب دهلوی شد - حالا عرض میشود نسبت معنی دوم که بقول برهان ریزنده باشد و صاحبان رشدی و سروری و خان آرزو در سراج هم همین معنی را نوشته اند و صاحب عجم همین معنی را بصورت مفعول ذکر کرده قول ما نیست که تسامح ایشان است که معنی فاعلی مفعولی از افتا رسیده اند می شود تا آنکه با همی دیگر مرکب نگردد و باید که اول افتا را را اگر گیریم از مصدر افتا را و باز آنرا با همی مرکب کرده اسم فاعل یا اسم مفعول ترکیبی قرار دهیم درین صورت البته معنی اسم فاعل از افتا رسیده شود ولیکن نمی شود که بدون ترکیب از مجرد لفظ افتا را این معنی را پیدا کنیم مثال اکنون نظریاد کرد بمعنی ستم که بقول برهان خلا نیدن است و مقصودش از خلش باشد که حاصل بالمصدر خلا نیدن آمده طرز بیان او و آنرا همچنین است که در بیان حاصل بالمصدر بمعنی مصدری را استحال کند بائی حال نمیشی بیع تعلق با ماخذ ندارد و جاد را که مجاز گیریم که بقول صاحب بحر خطا مستعدی خلیدن و خلیدن بمعنی چیزی در چیزی فرو رفتن است و در افتادن هم گشتن است در چیز معمول بزور فرو می رود و پس - نسبت بمعنی چهارم عرض کنیم که امر است از مصدر افتا را در آن که می آید و شامل بر همه معانی آن دکال اسمعیل

(۵) بنجاک پات که آب حیات از وی بچکد: اگر مسوده شعر من پیشاری: و
 معنی پنجم با ماخذ تعلق کلی دارد که نقش معنی پیروی و روی کردن هم آمده چنانکه بالا مذکور شد
 اگر چه در ماده این تخصیص است با دزد و لیکن فارسیان این را بطور عام معنی مهد و معا
 و شریک و رفیق گرفته اند همچون دزد و قشار یعنی معاون و دزد آنچه غالب و بلوی دزد و قشار را معنی قمار
 دزد گرفته متعلق باشد با معنی اول انتشار و ازین لازم می آید که معنی پنجم نباشد و ما برای معنی بیان کرده
 غالب از مولوی معنوی سندی هم یافته ایم (۵) دلم دزد و نظر او دزدان دزد و پنجم آن دزد
 و دزد و قشار چرچ نیست: حالا عرض می شود نسبت معنی ششم که اتفاق اهل تحقیق است که نام
 طائفه ایست از ترکان و صاحب ناصری وجه تمییز این طائفه بیان کرده است که بالا مذکور
 شد که مورث اعلای این طائفه او شاهرخان نام شخصی بود پس فقط او شاهرخان که جزو نام او است
 به تبدیل و او باقا (مطابق قاعده فارسی همچون و ام و قام) اسم قبیله مذکور شد - معنی خاص
 لغات ترکی هم صراحت کرده که نام قومی از ترکمان قزلباش باشد آنچه غالب و بلوی بر وی
 این معنی زحمت برداشته و این را نام قومی از مغول ایرانیان پنداشته به تحقیق نرسیده و اگر فرض کنیم که
 در ایران هم نام قومی از مغول باشد دلیل عدم وجود نام قومی از ترکمانان قزلباش نباشد - مجرد
 قول غالب و بلوی برخلاف همه محققین و خصوصاً محقق لغات ترکی اعتبار را نشاید و آنچه ضابطه
 رشیدی و خان آرزو معنی هشتم را ذکر کرده حیف است که سندی پیش نکرده و از محققین فرسایان
 خصوص کسی باادبیت و اگر معنی نهمه اش را تسلیم کنیم تو انیم قیاس کرد که مجاز متعلق باشد به معنی
 سخن چینی که بلفظش در همین بحث گذشت (اردو) (۱) و باؤ - بقول آصفیه توجه - زدر

دوب (۲) پکتنے والا پککانے والا پخوڑنے والا - (۳) خوش بقول آصفیہ (فارسی) اسم مؤنث
 خلیہ کی چپٹن - کھٹک (۴) پخوڑ - چبو - پخوڑنے اور چبوانے کا امر (۵) مدد - سعادون - شریک
 رفیق - (۶) ترکون کے ایک طالبہ کا نام انتشار ہے جو اوشارخان کی اولاد سے سبھا جاتا ہے
 (۷) فخش - بقول آصفیہ (عربی) اسم مذکر - گالی دشنام - بیہودہ کلام -

انتشار دن بقول صاحب بحر بالفتح وری	مؤید گوید کہ مراد فیلیدن باشد مؤلف عرض
موقوف (۱) آب زور دست از چیری گرفتن	کذا کہ بلفظ انتشار حقیقت و ماخذش ذکر کردیم
و رعیتن و (۲) پای محکم کردن کامل التصریف	و این مرکب است از همان اسم جامد پس معنی حقیقی آن
مضارع این انتشار در صاحب نواد نسبت معنی چیری را تنگ گرفتن و زور کردن و به غنطه انداختن	
اول فرماید کہ چیری را سخت بهم گرفته زور کردن	است و مجازاً زور پنجه از چیرا بردار آب برآوردن
تا خلاصه آن بیرون آید و (۳) خلاصیدن - و باشد فارسیان استعمال این برای چیرای غیر آباد	
فرد بردن چیری به چیری و نسبت معنی دوم	و نیز برای انسان هم کرده اند چنانکہ در مطحات
گوید کہ محکم و استوار شدن و کردن است - صناع	این آید و این قریب است به معنی حقیقی و معنی دوم
موارد و معنی اول زور پنجه براد اخل کند یعنی زور	و سوم مجاز آن پنجه صاحب بحر برای راد اخل معنی
پنجه خلاصه آن برآوردن و فرماید کہ انتشار حاصل	دوم کرده درست نیست اما درین خصوص با
بالمصد ر این است - بہا نسبت معنی اول گوید	صاحب نواد اتفاق است - بالجله اصل انتشار
کہ ترجمہ این در عربی عصر است و صاحب منتخب	بدون الف چنانکہ بلفظ انتشار صراحت کردہ
نسبت عصر گوید کہ نشردن انگور و جز آن - صاحب	و نشردن و افشردن بجذف الف و دم مخفف

<p>این کہ می آید (اردو) (۱) پخوڑنا (۲) جہنا افشا شدن استعمال - صاحب آصفی ذکر جہانا - جیسے قدم جہنا - قدم جہانا - بقول آصفیہ این کردہ کہ معنی ظاہر و آشکارا شدن است پافشردن کا ترجمہ - حکم ہونا - استوار ہونا - حکم کرنا - استوار کرنا - مضبوط کرنا (۳) جہونا - ٹھونکا افشارون کسی استعمال - معنی تنگ و دربر دار افشا شدہ (اردو) افشا ہونا -</p>	<p>اگر فقہ کسی را کہ مجاز معنی اول لفظ افشا درست افشا کردن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کردہ کہ معنی ظاہر و آشکارا کردن باشد تنگ آرم ترا بہر قدر افشردہ دل را بفتاح ترا بہ (اردو) چٹنا - لپٹنا - گلے لگانا - داشت بر تو کردم افشا (اردو) افشا کرنا - افشا کردن مسودہ شعرا مصداق اصطلاح استعمال - بقول صاحب بحر و بہا مرگب اضافی - بمعنی غور کردن و خلاصہ در یافتن از مسودہ شعر باشد - صاحب موارد در افشا معنی خلاصہ بر آوردن ہم نوشتہ و این مجاز معنی اویش باشد (نجیب الدین کلبایکانی) (۴) کجا پات کہ آب حیات از وی بچکد اگر مسودہ شعر کند و اگر این را خفیف کر آئی گیریم کہ امر مصدر بنیشاری (اردو) مسودہ شعر پر غور کرنا و کجا اگر آئین است جا دارد (اردو) افشا خلاصہ معلوم کرنا - او کما مطلب سمجھنا - کرنے والا -</p>
--	---

افشان | بقول بهار (۱) آنچه بر کاغذ و جز آن از طلا و نقره محلول کنند و این را در ظرف
غبار گویند و (۲) کاغذ و جز آن که بر آن نشان کرده باشند و کاغذ زرافشان و کاغذ زرافشانی و
کاغذ افشان و کاغذ افشانی هر چهار متصل و افشان کاغذ انواع است بعضی را افشان سرموری
و افشان چشم مور گویند و بعضی را پریشته خوانند - بهر تقدیر بالفظ داشتن و شدن و کردن متصل
خان آرزو در سراج فرماید که بالفتح (۳) افشاند و (۴) امر با نشان دادن و کاغذ را که زرافشان
گویند بدان سبب که او را قی طلا و نقره را حل کرده بر آن ریزند و افشاند و صحیح کاغذ زرافشان
یا کاغذ افشانی یا کاغذ زرافشانی بزیادت باشد و کاغذ افشان بدون یای نسبت بنظر نیاید
و هم او در چراغ گوید که افشان آنچه بر کاغذ کنند از طلا و نقره و شکر و غیره کاغذ و آنچه بر آن
نشانده بر آن افشان کرده باشد - صاحب رشیدی بدگر معنی سوم و چهارم فرماید که چیزی که افشاند
شود و صاحب مؤید نوشته که ریزان و ریزنده و ریز مولف عرض کند که این مرکب است
از قش و آن - صاحب برهان گوید که قش بالفتح و فارسی زبان بمعنی پریشان باشد و بقول
خان آرزو در سراج سجده القوس بمعنی زینت و نمایش هم پس فارسیان الف و نون را در
آخرش و الف وصلی در اولش آورده افشان کرده اند که مزید علیه قش باشد بمعنی پریشان و برگزیده
یا زیب و زینت و مجازا مستعمل شد بمعنی اول که عمل افشانی - کاغذ و چهره را زینت بخشد و
رشحات زرد و طلا - پریشان کنند و همین است اسم جامد و اسم مصدر افشانیدن و افشانیدن
که می آید حالا عرض می شود نسبت معنی دوم که بعلوم خان آرزو ذکرش کرده به تحقیق ما افشان
بعضی کاغذ یا (چیزی دیگر افشان کرده شده) نیامده - کاغذ افشان و کاغذ افشانی و کاغذ

زرافشان و کاغذ زرافشان بقاعدہ فارسی درست است مخفی بباد کہ تخصیص زربا نشان چنانکہ
 بہار گفتہ درست نیست کہ نشان شجرنی ہمیشہ رسیدہ و خان آرزو ذکرش کردہ و تخصیص
 کاغذ چنانکہ خان آرزو کردہ درست نباشد کہ نشان بر غیر کاغذ ہم می شود از اینجاست کہ بہار پیشتر
 کردہ معنی سوم بیان فرمودہ محققین نازک خیال نتیجہ تسامع ایشان باشد کہ خیال اسم فاعل
 ترکیبی در امر حاضر معنی فاعلی را ذکر کردہ اند و این نمی شود تا آنکہ امر حاضر با سہی مرکب نگردد و چون
 کاغذ زرافشان کہ درین تمثیل زرافشان معنی نشان زر دارندہ اسم فاعل ترکیبی است و این
 معنی در بحر دلفظ ایشان نیست اکنون باقی ماند معنی چہارم و آن امر حاضر مصدرافشان نشان
 است و بس۔ اقسام ایشان معنی اول و استعمال این لفظ با مصداق و فرس و رطحات می آید صاحب
 (۱) بین بدو لبش خط عنبر نشان را پیکہ چون شراب برون دادہ را ز پنهان را پیکہ بخشی
 ما نشان معنی (۲) گریہ آندہ و این استعارہ باشد (ظہوری ۳) زود بر نخل ہوس نے باریا نڈ
 نہ برگہ ز زہ حسرت چنین گرمی دہد ایشان ماہ (ارو و) (۱) ایشان۔ بقول امیر (فارسی)
 مونث۔ عورتیں مقیش یا گوئے کو باریک کتر کے آرایش کے لئے ماتھے پر چھتی اور بالوں پر
 چہرہ کتی ہیں (امیر زادہ پیر ۴) لیلای شب کے حسن کی دولت جوٹ گئی پڑا نشان چین سے
 ہر در نشان کی چھٹ گئی پڑا (بحر ۵) بالوں پر نشان جو تھوڑی سی چھڑک دی بارے پڑا ہر
 عارض کی کرن ہر موے کا کل ہو گیا پڑا نشان کاغذ کا ذکر بھی امیر نے فرمایا ہے۔ یعنی نشان چھڑکا
 ہوا کاغذ (فقیر امیر) افشانی کاغذ پر ایک رقمہ اور گیارہ اشرفیان اس پر کہلو ہجیرین۔ صاحب
 آصفیہ نے لکھا ہے کہ چھڑکا دیکھیں زنگ یا کوئی چمکدار چیز چھڑکی ہوئی۔ چاندی سوئے کا برادہ

جو آرایش کے واسطے ماتھے وغیرہ پچھڑکے ہیں (۲) افشانی کاغذ - افشانی چہرہ - مذکر (۳) پچھڑکے والا - اسم فاعل (۴) چھڑک - امر حاضر - (۵) گریہ - مذکر -

افشان چشم مور اصطلاح - بقول	افشان چشم مور اصطلاح - بقول
صاحب بحر عجم مراد افشان سر مور کہ آصفی ذکر این کردہ و سندش ہمان است کہ بر افشان چشم مور از کلام محمد قلی سلیم گذشت کہ این را در عرف افشان غبار گویند چشم مور و دسر تور بباشیای بیار خور و دریزہ اطلاق کیا ہوا ہونا -	صاحب بحر عجم مراد افشان سر مور کہ آصفی ذکر این کردہ و سندش ہمان است کہ بر افشان چشم مور از کلام محمد قلی سلیم گذشت کہ این را در عرف افشان غبار گویند چشم مور و دسر تور بباشیای بیار خور و دریزہ اطلاق کیا ہوا ہونا -
کند و آرتہ ہم ذکر این کردہ (ربیع و اعطاف) بقول صاحب موارد و نواد	کند و آرتہ ہم ذکر این کردہ (ربیع و اعطاف) بقول صاحب موارد و نواد
چو حرف دانه خاش قلم مذکور می سازد ورق و بہار را، یعنی نخیتن و پاشیدن صاحب بحر ہم را گریہ ام افشان چشم مور می سازد و خان آرد در چراغ ہم این را آورده (سلیم) صنف	چو حرف دانه خاش قلم مذکور می سازد ورق و بہار را، یعنی نخیتن و پاشیدن صاحب بحر ہم را گریہ ام افشان چشم مور می سازد و خان آرد در چراغ ہم این را آورده (سلیم) صنف
زنگین خوان خود سلیمان جلوہ داد و از سر شک مرکب است از افشان و علامات مصدر و زن عاجزان افشان چشم مورد داشت و بہار ہم بد	زنگین خوان خود سلیمان جلوہ داد و از سر شک مرکب است از افشان و علامات مصدر و زن عاجزان افشان چشم مورد داشت و بہار ہم بد
لفظ افشان سند این آورده (میرزا عبد الغنی) پریشان پس افشان مصدر است از ہمین اسم	لفظ افشان سند این آورده (میرزا عبد الغنی) پریشان پس افشان مصدر است از ہمین اسم
قبول (۵) ہجو جم گوی پریشانہ است دیوانم جا و د اسم مصدر یعنی پریشان کردن و معنی کثرت	قبول (۵) ہجو جم گوی پریشانہ است دیوانم جا و د اسم مصدر یعنی پریشان کردن و معنی کثرت
قبول پگرچہ بر اوراق او افشان چشم مور نیست و پاشیدن از معنی حقیقی پیدا شد مخفی مباد کہ افشان	قبول پگرچہ بر اوراق او افشان چشم مور نیست و پاشیدن از معنی حقیقی پیدا شد مخفی مباد کہ افشان
بدون الف اول اصل باشد و افشان نندن	بدون الف اول اصل باشد و افشان نندن

بزیادت الف وصلی مزی علیہش که حقیقت این
 بر افشان مذکور شد و ضرورت ندارد که این را
 مخفف افشاندن گیریم بلکه مراد ف آن است
 در افشاندن بای تحتانی قبل علامت مصدر
 زائد باشد و افشانی حاصل بالمصدر نیست
 که بجای خودش می آید (ار دو) چهر کنا -
 (۲) افشاندن - بقول صاحب موارد و نوادر
 و مؤید معنی شاکر کردن - صاحب بحر عمجم ذکر
 این کرده (خرین اصفهانی) (۵) جبریل باین مرگ
 نمرود است که جان را پذیرد و آنه صفت در قدم یا
 فاشم (جای ۵) گردست و در هر ارجام
 در پایی مبارکت فاشم پیغمبری ندارد که ازین سند
 فاشاندن جان پیدا است که بدون الف اول است
 و این جار معنی حقیقی است که بمنی اول ذکرش کردیم
 (ار دو) شاکرنا - چهر کنا -
 (۳) افشاندن - بقول موارد و معنی نوشتن همچون
 رقم افشاندن مؤلف عرض کند که خود نفرموده
 میخواند و افشاندن معنی نوشتن نیامده و از سندش
 هم رقم افشاندن معنی نوشتن پیدا است (طالب)
 مخفف افشاندن گیریم بلکه مراد ف آن است
 در افشاندن بای تحتانی قبل علامت مصدر
 زائد باشد و افشانی حاصل بالمصدر نیست
 که بجای خودش می آید (ار دو) چهر کنا -
 (۲) افشاندن - بقول صاحب موارد و نوادر
 و مؤید معنی شاکر کردن - صاحب بحر عمجم ذکر
 این کرده (خرین اصفهانی) (۵) جبریل باین مرگ
 نمرود است که جان را پذیرد و آنه صفت در قدم یا
 فاشم (جای ۵) گردست و در هر ارجام
 در پایی مبارکت فاشم پیغمبری ندارد که ازین سند
 فاشاندن جان پیدا است که بدون الف اول است
 و این جار معنی حقیقی است که بمنی اول ذکرش کردیم
 (ار دو) شاکرنا - چهر کنا -
 (۳) افشاندن - بقول موارد و معنی نوشتن همچون
 رقم افشاندن مؤلف عرض کند که خود نفرموده

(۳) زری کہ بود خلاص کافی بن آواز و ہر ڈالنا۔

برقانی بن مؤلف عرض کند کہ این سید برقانی (۸) افغان دن۔ بقول صاحب موار و معنی

است نہ افغان دن طالب سند دیگر با شیم بالخل کاشتن۔ چون تخم افغان دن۔ انہم متعلق و مجاز

این ہم مجاز معنی حقیقی است (اردو) روپیہ یا معنی حقیقی است۔ (صائب) ہر کسی متعلق

اشرفی وغیرہ کو انگوٹھے کی حرکت سے اڑا کر کہتا تھا کہ افغان دیوانگان بنو اندر زنجیر دراز

(۶) افغان دن۔ بقول صاحب موار و معنی بتر صحرا کاشتیم (اردو) بونا۔

چون چلہ افغان دن دیگر کسی از محققین مصادرو کہ (۹) افغان دن۔ بقول صاحب موار و معنی بتر

این نکرود این ہم متعلق و مجاز معنی حقیقی است، همچون راحت افغان دن و رحمت افغان دن۔

(حسین ثانی) بی خطاب تیر ہر سوسہ کا (عربی) ہر کجا تا شیر غم را دادہ اذن عوم

افغانہ ام بن چلہ ارشت ہر چون بر کمان شادی رخت نشان را ناتوان انداختہ (مولوی)

افغانہ ام (اردو) لگانا۔ باندھنا جیسے چلہ معنوی (۵) امر و بر ہشتہ رحمت ہی نشان

کمان پر لگانا۔ باندھنا۔ ہم در ہشت رضوان ہم بر سپہر اختر پور

(۷) افغان دن۔ بقول موار و معنی انداختن۔ عرض کند کہ این معنی ہم متعلق و مجاز معنی حقیقی

ہمچو افغان دن پرتو و افغان دن خاک بر سر۔ است (اردو) پہنچانا۔

افغان دن جرہ۔ دیگر کسی از محققین مصادرو کہ (۱۰) افغان دن۔ بقول صاحب موار و معنی

این نکرود و سند ہر کی بجای خودش در ہمیں سلج برداشتن است چون افغان دن دست از چیر

معا آید و این ہم مجاز معنی حقیقی است دارم مؤلف گوید کہ خیال ما کشیدن دست از چیر

<p>چا ولی کند - صراحت کامل این بر افشاندن غل متعلق گرداند (مولوی سنوی ۵) طبع سیر می آید - (اردو) اسانا - پچوڑنا - و یکسو آمد طلاق از وی بر انداخته پشت بروی گردید (افشاندن غل)</p>	<p>بهتر از برداشتن است که معنی مجاز را با حقیقی متعلق گرداند (مولوی سنوی ۵) طبع سیر می آید - (اردو) اسانا - پچوڑنا - و یکسو آمد طلاق از وی بر انداخته پشت بروی گردید (افشاندن غل)</p>
<p>دست از وی نشانید (اردو) کهنچنا جنگل (۱۱) افشاندن - بقول صاحب موار و معنی کردن چنانکه افشاندن کرشمه (عرفی ۵) کذا (اردو) دیکهو آستین افشاندن -</p>	<p>دست از وی نشانید (اردو) کهنچنا جنگل (۱۱) افشاندن - بقول صاحب موار و معنی کردن چنانکه افشاندن کرشمه (عرفی ۵) کذا (اردو) دیکهو آستین افشاندن -</p>
<p>شہوت از آبای سببه صادر شد که نام لطفه که از امهات اربعه زادند که روزگار بچولو و دشمنان توامند و دود کرشمه بنفشاندند بر بکرا گشت (اردو) دیکهو آشک افشاندن -</p>	<p>شہوت از آبای سببه صادر شد که نام لطفه که از امهات اربعه زادند که روزگار بچولو و دشمنان توامند و دود کرشمه بنفشاندند بر بکرا گشت (اردو) دیکهو آشک افشاندن -</p>
<p>مؤلف عرض کند که این هم متعلق و مجاز معنی افشاندن بال مصدر اصطلاحی مرکب اضافی معنی گذر مرغان است معنی ریختن (۱۲) افشاندن بقول صاحب موار و معنی صاف و پاک کردن است چنانکه افشاندن می ریزد - سدا این بر افشانی می آید (اردو)</p>	<p>مؤلف عرض کند که این هم متعلق و مجاز معنی افشاندن بال مصدر اصطلاحی مرکب اضافی معنی گذر مرغان است معنی ریختن (۱۲) افشاندن بقول صاحب موار و معنی صاف و پاک کردن است چنانکه افشاندن می ریزد - سدا این بر افشانی می آید (اردو)</p>
<p>غلہ مؤلف گوید که این هم متعلق و مجاز معنی حقیقی است که برای صاف و پاک کردن غل آنرا از بالا به زیر می ریزند که خس و خاشاک از</p>	<p>غلہ مؤلف گوید که این هم متعلق و مجاز معنی حقیقی است که برای صاف و پاک کردن غل آنرا از بالا به زیر می ریزند که خس و خاشاک از</p>
<p>هو اجد شده غلہ خالص بر زمین می افتد - و هم معنی پرتو افکندن است متعلق معنی ہنتم افشاندن</p>	<p>هو اجد شده غلہ خالص بر زمین می افتد - و هم معنی پرتو افکندن است متعلق معنی ہنتم افشاندن</p>

<p>افشاندن شمر استعمال - مرکب اضافی - ریختن شمر بمعنی متعدی و معنی افشاندن در اینجا مجاز معنی حقیقی است (ظہوری ۵) بر سر گوی خرابی جان و دل گردیدہ فرش بنابر حال آرزو و برخورد شمر افشانده ایم بن (اردو) پہل کرنا شمر حاصل کرنا -</p>	<p>چنانکہ ظہوری گوید (۵) آفتاب عشق عالم شد یہ روز می گذشت بن از سواد شام پر تو بر سر افشانده ایم بن چون برون آمد نگہ را ہی بجائی می رود بن پر تو دیدار بر بام نظر افشانده ایم معنی مباد کہ معنی افشاندن درین جا مجاز معنی حقیقی است کہ بر لفظ افشان گذشت (اردو) شمر حاصل کرنا -</p>
<p>افشاندن جان مصدر اصطلاحی عز اضافی بمعنی شمار کردن جان است و متعلق معنی دوم افشاندن و سندن ہند انجا کہ و از عرفی ہم یافتہ ایم (۵) فرستم نیست کہ در پائی تو جان افشانم بن بسکہ می آیدم از دیدن بالای تو خوش بن (اردو) جان شمار کرنا - صاحب آصفیہ نے چہ کرنا پر جان چہ کرنا</p>	<p>پرتو ڈالنا - سایہ ڈالنا - افشاندن تازہ روی استعمال - بمعنی تازہ رو کردن و تازگی بخشیدن و معنی افشاندن در اینجا مجاز معنی حقیقی است (ظہوری ۵) بروی گریہ من خندید غنچہ او بن صدا باغ تازہ روی افشاندر گلایم بن (اردو) تازگی بخشنا - دیدن بالای تو خوش بن (اردو) جان شمار کرنا - استعمال - مرکب اضافی - معنی کاشتن تخم است کہ تخم را بر زمین می رمیزند</p>
<p>افشاندن جرعه استعمال - مرکب اضافی یعنی انداختن جرعه شراب بر زمین باشد متعلق بمعنی ہفتم افشاندن (عرفی ۵) از جرعه خواہ</p>	<p>افشاندن تخم استعمال - مرکب اضافی - معنی کاشتن تخم است کہ تخم را بر زمین می رمیزند دمی افشانند و معنی افشاندن درین جا متعلق است از معنی حقیقی و سندن بر معنی ہفتم لفظ افشاندن گذشت (اردو) تخم بونا -</p>

<p>اگر خجاک افشام نہ دریامی محیط از دشتی گذر کمان کوزہ کرنا۔ تانت کو تان کر کمان کے</p>	<p>(طالب ۵) ماصبحی طلبان صوفی صافی اور لگانا۔</p>
<p>نقسم نہ جبرہ بر صبح فشا نذب میخوارہ مانہ (مصدر)</p>	<p>افشاندن چیمیری از آستین</p>
<p>(۵) اگر شراب خوری جبرہ نشان بر خاک</p>	<p>(اصطلاحی) ظاہر کردن آن چیز باشد و در ضمن</p>
<p>از ان گنا کہ نفی رسد بغیر چه پاک (ارو)</p>	<p>دادن آن چنانکہ عرفی گوید (۵) ہزار سن</p>
<p>گھونٹ پینکنا۔ بقول آصفیہ شراب پیکند</p>	<p>کہ شعرم نہ آستین افشانید کہ روضہ مدغم</p>
<p>جبرہ زمین پر ڈالنا تاکہ اسکے نشہ میں فرق آوے</p>	<p>از دماغ می روید افشاندن در خجاستعلق</p>
<p>یا نظر نہ لک جائے۔ شرابیوں کا دستور ہے</p>	<p>معنی حقیقی است (ارو) کسی چیز کو ظاہر</p>
<p>کہ جب وہ شراب پیو ہین تو اسین سے ذرا</p>	<p>کرنا۔ پیش کرنا۔</p>
<p>زمین پر گرا دیتے ہین (خیر ۵) کیا خاک پر</p>	<p>افشاندن خاک استعمال۔ مرکب اضافی</p>
<p>لٹاتی ہین ساتی کی شوخیان نہ پینکے زمین پر</p>	<p>معنی افکندن و انداختن خاک است و</p>
<p>مری نیت کے گھونٹ ہین نہ</p>	<p>متعلق بہ معنی ہفتم افشاندن (جوشی جوسفانی</p>
<p>افشاندن چلہ بر کمان (مصدر اصطلاحی)</p>	<p>(۵) انچنان گشتہ ام از ضعف کہ می افشام</p>
<p>مرکب اضافی یعنی فشاندن و بستن چلہ بر</p>	<p>خاک کو ی تو باداد صبار بر سر خویش (ارو)</p>
<p>کمان است و کمان رازہ کردن متعلق بمعنی</p>	<p>خاک ڈالنا۔</p>
<p>ششم افشاندن۔ سند این ہمدار خجاندکور</p>	<p>افشاندن خزان (مصدر اصطلاحی۔ مرکب</p>
<p>شد (ارو) چلہ چڑھانا۔ بقول آصفیہ</p>	<p>اضافی۔ یعنی دور کردن خزان باشد و این</p>

(۱۱۷)

(۱۱۷)

(اردو)

(اردو)

متعلق و مجاز سنی حقیقی است (ظہوری ۵) ازان چیز - اشارہ این بر معنی چارم افشان گذشت
 خوش آنکہ با دو بہار وصال افشانہ ز نخل گلشن (ظہوری ۵) نگہ دامن افشانہ بر تو تیا بہ نرگان
 امید ما خرافی چندہ (اردو) خزان کو منع کرنا غبار رہی خیمہ (دلہ ۵) مرہی بدول بنوک
 افشانہ ز خورشید و ماہ | مصدر اصطلاحی بیشتر افشانہ ایمہ از دہ افادہ من زخم حکر افشانہ
 مرکب اضافی - کنایہ باشد از روشن کردن - (اردو) دامن جنگ لیا - بقول آصفیہ ہجبا
 (ظہوری ۵) شمع اقبال شبستان تندا در گرفت چہر الیا - الگ ہو جانا - انکار کرنا - دکن میں
 یک جہان خورشید و مہر بام دور افشانہ ایمہ دامن جنگنا کہتہ ہیں -
 (اردو) روشن کرنا - افشانہ دانہ | استعمال - مرکب اضافی

افشانہ خون | مصدر اصطلاحی - مرکب اضافی یعنی کاشتن است کہ در وقت کاشت دانہ
 اضافی - بمعنی رنگین خون است کہ متعلق و مجاز را در کشت زار می افشانند - ما اشارہ این
 معنی تحقیق است (عرفی ۵) گرنہ اظہار شوق معنی ہشتم افشانہ کردہ ایمہ و این مرادف
 می کند از کشتن صیدہ خون مرغان ز چہ در چنگ افشانہ تخم است کہ گذشت (صائب ۵)
 باز افشانہ (ظہوری ۵) خون دل بر خاک شمع روشن شد چو اشک از دیدہ بنیا افشانہ
 می افشانم از دو لای چشم نہ تا مرا سودای آن خوستہ بوداشت ہر کس دانہ اینجا افشانہ (اردو)
 چاہ ز نندان آمد استہ (اردو) خون چکر لیا و یکہوا افشانہ تخم -

افشانہ دامن از چیزی | مصدر اصطلاحی افشانہ دُر | استعمال - مرکب اضافی -
 مرکب اضافی - کنایہ باشد از اعراض و کنارہ کردن بمعنی شمار کردن و دہ است از قبیل افشانہ جان

که گذشت و افشادن گوهر و گهر که می آید و این **افشادن دست و پا** | مصدر اصطلاحی
 متعلق به معنی دوم افشادن است (عرفی ۵) مرکب اضافی یعنی دست و پا زدن باشد که در
 گردش اهل حقیقت در از افشاندن زاهد از دین وقت نزاع سهل و مانند آن بوقوع آید صاحب
 دل گرد مجاز افشاندن (ار دو) گوهر شاکرنا - گوهر موارد به معنی چهارم افشاندن ذکر این کرده در باب
 چهره کنایه که می بین - اس لئے که چهره کنایه قبول کاشی ۵ پس از کشتن خلاصی و در بنده خویش
 آصفیه یعنی شاکرنا متصل به -

افشادن دُر و دُر | استعمال - مرکب اضافی افشاندن (ار دو) با تله با کون مارنا - روبرو
 است بمعنی انداختن و افکندن دُر در دُر ظهوری افشادن دو دُر و دل بر روی و عالم

۵ خنده شیرین بجام تلخ در کار است باز ۵ افشادن در اینجا متعلق به معنی حقیقی است
 در دجام تلخ کامی بر شکر افشاندن ایم ۵ (ار دو) و این کنایه باشد از موثر کردن و عاود و عاود
 دُر و چهره کنایه - دل کردن (عرفی ۵) نورعل و ادب شمع صفای

افشادن دست بر چیزی | مصدر اصطلاحی و دُر افشاندن بروی دعا ۵ (ار دو) صدق
 مرکب اضافی مراد افشادن دامن از چیزی دل سے دعا کرنا -

است که گذشت (ظهوری ۵) از تو غیر از تو **افشادن راحت** | مصدر اصطلاحی
 نمی خواهد ظهوری هیچ چیز دست بر هر آرزوی مرکب اضافی - معنی راحت رساندن است
 مختصر افشاندن ایم ۵ اشاره این بر معنی دهم لفظ و متعلق به معنی نهم افشادن شد این همد را بخانه کوه
 افشادن گذشت (ار دو) با تله کھینچنا - شد (ار دو) راحت به نجات - راحت بخشنا -

<p>افشاندنِ حمت مصدر اصطلاحی - مرکب اضافی یعنی موردِ حمت کردن و متعلق بہ ہستی افشاندنِ سخاوت مصدر اصطلاحی - مرکب اضافی یعنی موردِ سخاوت کردن و متعلق بہ ہستی افشاندنِ ناز مصدر اصطلاحی - مرکب اضافی یعنی موردِ ناز کردن و متعلق بہ ہستی افشاندنِ زلف مصدر اصطلاحی - مرکب اضافی یعنی زلف کو پریشان کرنا۔ یہ</p>	<p>داین مجاز معنی حقیقی افشاندن باشد (عرفی ۵) چہ عجب کزدل محمود فردیرد خون بگر صبا سلسلہ زلف ایاز افشانند (اردو) سلسلہ جنبانی کرنا ہلانہ۔</p>
<p>افشاندنِ رقم مصدر اصطلاحی - مرکب اضافی کہ معنی رقم کردن و نوشتن باشد ہا شاہ این بر معنی سوم افشاندن کردہ ایم و سدا این ہمدہ انجا مذکور (اردو) لکھنا تحریر کرنا۔ افشاندنِ زلف مصدر اصطلاحی - مرکب اضافی - بقول صاحب بحر بباد دادن آن و این متعلق و مجاز معنی حقیقی افشاندن باشد (صائب ۵) بیا در جلوہ امی سرور دان تا جان پیشانم پیشان زلف کا فرکیش تا ایمان پیشانم (اردو) زلف کو پریشان کرنا۔ یہ محبوبون کے ناز و ادا میں داخل ہے۔</p>	<p>افشاندنِ شکر استعمال - مرکب اضافی متعلق بہ معنی حقیقی است کہ رختین شکر باشد (ظہور) چہ شانی کر ان لب ہا شکر بہر کس انسانی نیایشی گر تک برسینہ افکار می گنجی (اردو) شکر چھڑکنا۔ جیسے تک چھڑکنا۔</p>
<p>افشاندنِ غم مصدر اصطلاحی - مرکب اضافی - یعنی حرکت دادن سلسلہ خیری افشاندنِ غلہ استعمال - مرکب اضافی (۱) معنی رختین غلہ از بالا بریر تا خس و خاشاکش</p>	<p>افشاندنِ غم مصدر اصطلاحی - مرکب اضافی - یعنی حرکت دادن سلسلہ خیری افشاندنِ غلہ استعمال - مرکب اضافی (۱) معنی رختین غلہ از بالا بریر تا خس و خاشاکش</p>

افشاندن کرشمه مصدر مطلق - مرکب اضافی	در هوا به پرواز غله خالص بر زمین بلندپایه است
یعنی کرشمه کردن است و مجاز منی تحقیقی و ندانیدن برنی	طریقہ فلان حان بند و عجم و معاصرین عجم استعمال
یا زدهم افشاندن گذشت (اردو) کرشمه کرنا	این کنند غله را بباد دادن مرادف این و
(۲) افشاندن گرد استعمال - مرکب اضافی	(۲) غله را به غله آستان دجا ولی صاف و
مستقل و مجاز منی تحقیقی است یعنی دور کردن	پاک کردن هم که برعکس نصف خوانند - معاصرین
گرد و من وجهه یا معنی دوازدهم افشاندن تعلق	عجم هم استعمال این کنند (اردو) (۱) بھوسی
دارد و سند این از کلام عربی بر افشاندن در	اژدہا - یہ دکن کا محاورہ ہے یعنی غلہ کو بلند
گذشت (۱) (اردو) گرد و چکننا -	پر سے گرد اگر صاف و پاک کرنا تاکہ ہوا سے بہی
(۲) افشاندن گلاب استعمال - مرکب اضافی	و غیرہ اڑ جائے - اور غلہ خالص زمین پر
مستقل به معنی تحقیقی افشاندن است به معنی پاشیدن	گرے - حضرت امیر نے اس کو آسانا کہا
گلاب (عربی) شاد حسن ازان خون	(۲) پچھوڑنا -
شہید ان طلبیدہ کان گلابیت کہ در دامن	(۱) افشاندن قطره استعمال - مرکب اضافی
ناز افشاندن (اردو) گلاب چھڑکنا -	است متعلق به معنی تحقیقی (عربی) کہ ام
(۲) افشاندن گوهر و گهر مصدر مطلق	قطرہ خوی لیلی از جبین افشانند کہ گاہ گزیدہ
مرکب اضافی - مرادف افشاندن دُر است	از دو چشم معجون شد (۱) (عربی) عرق شبنم
که گذشت (عربی) آنچه در انجمن اہل صفا	نخلد است ہر آن قطرہ خوی نہ کہ سمند تو
جلوہ کنند دست ہر ذرہ بر گوہر از افشاندن	بجاء تک و تا ن افشانند (اردو) قطرہ ٹپکانا

در آخر نوشته و از تاثیر سند آورده (۵) ابر
 سر لوح بیا من اسباط عاشق است و از ترشح
 چون ہو افشان سرسوری کند بخمال (۲) (۱)
 یامی وحدت هم توان گرفت (۱) (۱)
 (۲) نهایت نازک افشان جس کو افشان غیا
 کہہ سکتے ہیں۔ مذکر۔
 افشان کردن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر
 این کردہ از معنی ساکت مؤلف گوید کہ جان
 افشان ساختن است بمعنی حقیقی یعنی کاغذی
 یاروئی را با افشان زیب و ادون (فکری صفا)
 (۵) گل گل عرق کہ بر رخ پر خال کردہ پند
 نقرہ بر ورق آل کردہ (۱) (۲) افشان کرنا
 صاحب آصفیہ اور امیر نے اسکو مخصوص فرمایا
 رنگ کے ساتھ حالانکہ لفظ افشان میں صرف
 رنگ کی تخصیص نہیں ہے۔ امیر منظور نے
 افشان جانا پر فرمایا ہے کہ سلیقے سے پیشانی اور غیر کمرہ یعنی شود (۱) (۲) افشان ہونا۔ افشان
 رخا رون پر افشان لگانا (سرور ع) افشان کی جانا۔ افشان قرار پانا۔

<p>افشانی حاصل بالمصدر افشاندن - و این همانست که بر افشاندن مذکور شد یای زائد قبل افشاندن باشد - چنانکه بال افشانی که از مصدر علامت مصدر زائد است مطابق قاعده فارسی مرکب افشاندن بال است (نظری ۵) که در مصداق جعلی می آید و باصول بامصدر صلی است که کرده بر تارک های بخت بال افشانی پیشانی اسم جاد فارسی زبان وضع شد (ارو ۱) و یکبار افشاندن دل بدام خط و خال انداختیم (وله ۵) بیاو (۱) افشامی صاحب شمس کر (۱)</p>	<p>طایر دل ذوق بال افشانی دارد و در ان (۲) افشای را از کردن کرده و صاحب ایند</p>
<p>بتان که از پرهای مرغان دام میرودید (ارو ۲) که افشا و افشا کردن بجایش مذکور شد و یای تحشی</p>	<p>افشاندن بقول صاحب بحر و موارد (۱) زائد است موافق قاعده فارسی و در (۴) زیاد و نوادر مرادف افشاندن که گذشت کامل الفتح تحشی بضرورت اضافت است بسوی راز و دیگر مضارع این افشاندن مؤلف عرض کند که الفتح (ارو ۱) و (۲) و یکبار افشا کردن -</p>
<p>(الف) افشر صاحب شمس نسبت (الف) گوید که بصفتین یعنی سخت و دیدن و خوشی نمودن در خدست است دیگر کسی از محققین ذکرش نکرد</p>	<p>(ب) افشردانیدن مؤلف عرض کند که قولش اعتبار را نشاید که با ماخذ بیخ تعلق ندارد و سندی بر ادعای خود نیار و کسی از محققین با او نیست بخمال ماخر این نیست که (الف) بحدف الف دوم مخفف افشار باشد که گذشت و ماخذش هدر اینجا مذکور شد و اصل این فشر است بدون الف و صلی چنانکه اصل افشار بدون الف اول فشار باشد - و جادار که فشر را اصل گیریم و فشار را</p>

فرید علیہ آن بزبادت الف بہر دو صورت مآخذ این نقش است کہ ذکرش بر انشا کردہ ایم۔
اگر اصلیت نقش را تسلیم کنیم رای ہملہ را بر آخر لفظ نقش زائد گیریم۔ چنانکہ فارسیان نشان را تثنیہ
کردہ اند باقی حال (افشہ) در نقش اسم جامد زبان فارسی و برہمہ معانی انشا و نشان شال
فارسیان از ہمین اسم مصدر مصدر (ب) درج) ساختہ اند۔ صاحب بحر عم فیت (ب) گوید کہ
متعدی (ج) باشد و دیگر کسی از محققین ذکر این نکرد و مولف عرض کند کہ (ب) متعدی و
مفعول است و (ج) متعدی بیک مفعول و مرادف انشا رون کہ گذشت۔ صاحب بحر
(ب) فرماید کہ (ا) آب از چیزی بزور دست گرفتن درختن پی و پی و (۲) خلانیدن و
(۳) پای محکم کردن۔ سالم التصریف و مضارع این افشہ و بقول صاحب موار و نوادر
مرادف انشا رون۔ خان آرزو در سراج فیت (ج) فرماید کہ آب از چیزی بر آوردن است
مطلقاً نہ بزور دست از ہمین است افشہ گر کہ بمعنی عصار آمدہ چنانکہ توسی گفتہ و ذکر معنی دوم
اسم کردہ و در چراغ ہدایت معنی سوم را ہم نوشتہ بالجلہ این مرادف انشا رون باشد پیرسہ معانی
کہ تصنیف آن ہمد را بنجا کردہ ایم۔ آنچه خان آرزو برخلاف جمہور محققین زور دست را از معنی
اول خارج می کند و بتائید خیال خود افشہ گر بمعنی عصار را پیش می فرماید قابل غور است۔
بخیال ما و از افشہ گر عصار نہ رسید کہ زور دست داخل عمل است یا نہ۔ عصار لغت زبان
عربست بمعنی روغن گر و افشہ گر ترجمہ آن و فارسی است و در زمانہ پیشین عصار ان چیزی را
کہ روغن از وی خواستند در ہاوندش می کوفتند و پس ازان بزور دست می افشہ و تا روغن
می بر آمد و در زمانہ ما بعدش آئہ از برای این کار وضع شد کہ بدون زور دست بوسیله آن روغن

می بر آید - همین سبب باشد که متفق نازک خیال زور دست را از معنی مصدر افشردن میخواند
که دور کند دخی و اندک ماخذ این نقش است در معنی نقش هم غور نمی فرماید که دو شیدن شیر است
و دو شیدن شیر زور پنجمی خواهد نال (اردو) (الف) و یکم افشار (ب) (د) پنخوژ و نا
۲۶ جونا (۳) جونا - قسایم کروانا (ج) و یکم افشار دن -

(۱۷۱۷)

(۱) افشردن آستین	مصدر	جنون افشردن پا بر راه برای اگر کردیم سر بر پا
(۲) افشردن آستین بر دیده	اصطلاحی	گمیر (د) (۵) بر غنم یا بجهر غیر افشردن بفرست
(۱) کنایه باشد از روگردانیدن و پروان کردن		دست خود را بیوفا کرد (عربی) (۵) غری از همد
(۲) معنی صاف و پاک کردن اشک از چشم و		فلک زد و زد کردی اسید این قیامت که افشردن
و لاساشدن و غمخواری کردن (ظهوری ۵)		پای دارد (۱) (دو) قدم گاژ نا - بقول
برنجوشد تا با شک از سینه گوهرهای غم و سینه		اصفیه پا و ن جانا - جم هو جانا - ثابت قدم
بر دیده تر آستین افشردن ایم (اردو) (۱)		هونا بهی که سکتے ہیں -

و یکم آستین افشردن کے پہلے معنی (۲) افشردن
گونا - دلا سادینا -

(۱۷۱۷)

(۱) افشردن پا	(مصدر اصطلاحی)	افشردن پا (مصدر اصطلاحی) مرکب اضافی پنجه کردن - صاحب بجز ذکر این بر پنجه افشردن
معنی محکم کردن پای و ثابت قدم بودن که پانز		مخفی سباد که منی حقیقی این محکم
داخلی نباشد و این متعلق است به معنی سوم		کردن پنجه باشد متعلق با معنی سوم افشردن
افشردن (ظهوری ۵) بر دل آشفته طیفان		و پیچیدن پنجه مجاز آن که چون در مقابل پنجه کشی

<p>محکم و قائم شود چنانچه مقابل خود را معامی بچید و (طالب آملی) آتم که هر دو سه زجر انغم فشرده غالب می آید - صاحب موارد با ستناد کلام اندیشه صبح از تبسم گل و انغم فشرده اندیشه خیال صاحب بذیل افشردن منی بچیدن را نوشته و این ماجا دارد که این را استعلق کنیم به معنی دوم افشردن سندان باشد (۷) فشرده چنانچه عقل بلند باز که محکم و استوار شدن و کردن آمده اند زیصورت را این کسی بتاک زبردست بر منی آید (اردو) هیچ ضرورت ندارد که معنی آفریدن و ایجاد چنانچه پیرنا - چنانچه لیجانا - چنانچه موثرنا - بقول آصفیه کردن را ایجاد کنیم (اردو) پیدا کرنا - ایجاد کرنا غالب آنا - مغلوب کرنا - هاتحه موثرنا - حاصل کرنا - ادب هارمی رای آخر کے لحاظ سے محکم ہونا - استوار ہونا - محکم کرنا - استوار کرنا -</p>	<p>افشردن پی مصدر اصطلاحی - مرکب اضافی - همان افشردن پا باشد که گذشت (میر خسرو) این سخن گفت و پی بکین افشردن مرکب اضافی - بدل گرفتن انچیر باشد یعنی خیری او گزندش ز زمین و مرکب برد (اردو) بکچو افشردن پا -</p>
<p>افشردن چنیری از چنیری مصدر اصطلاحی - چگونہ نشا ر م کہ می شود و ب با ز کردنت پر پر دشا بوسہ را یہ مقصود شاعران است کہ دندان سنی آفریدن و ایجاد کردن ہم آورده و جایا را را چگونہ بدل خود جای دهم کہ اگر اول خود دارد کہ از معنی اولش مجاز گیریم ولیکن حاصل با ز می کند و می کشاید - بوسہ را و لبش بر پر کردن بہتر است از ایجاد کردن و آفریدن می شود یعنی حالت بوسہ بہ پر واز آید و باقی</p>	<p>افشردن چنیری از چنیری مصدر اصطلاحی - چگونہ نشا ر م کہ می شود و ب با ز کردنت پر پر دشا بوسہ را یہ مقصود شاعران است کہ دندان سنی آفریدن و ایجاد کردن ہم آورده و جایا را را چگونہ بدل خود جای دهم کہ اگر اول خود دارد کہ از معنی اولش مجاز گیریم ولیکن حاصل با ز می کند و می کشاید - بوسہ را و لبش بر پر کردن بہتر است از ایجاد کردن و آفریدن می شود یعنی حالت بوسہ بہ پر واز آید و باقی</p>

(۱۱۹۸)

نماند (ارو) کسی چیز کا خیال دل میں جاننا
قائم کرنا۔

افشردن خیال | مصدر اصطلاحی مرکب

اضافی یعنی قائم کردن خیال باشد و متعلق به معنی
سوم افشردن (قاسم مشهدی) ز بس
خیال سر زلف او بدیده فشر دم و پیر کجا که
نخاسم فادر شک فتن شد (ارو) خیال
قائم کرنا۔

افشردن دل | مصدر اصطلاحی مرکب

اضافی کنایه باشد از آوردن دل بقصد که
بجاز سنی اول افشردن باشد سندی از کلام
صائب بر افتادن کسی گذشت (ارو)
دل لینا۔

افشردن دندان بر چیزی | مصدر اصطلاحی مرکب

مرکب اضافی یعنی دندان را بر چیزی فرو بردن
کنایه از بیل و خواش آنچه کردن احاطه که اسم مفعول مصدر افشردن است و بس و
(بوی خون می آید امر و زازا بیگون آنچه در روز مره عوام آتشله متعل است

(۱۱۹۹)

یا رفته تا بیا دوا که دندان بر جگر افشرد است
شاعر گوید که منی داغم که کد ام کس بیا دیا رفته
بر جگرش افشرد است که از لب میگون ادبوی
خون می آید (ارو) دکن مین بکته مین دانت
لگائے بیٹھا۔ یعنی کسی چیز کا اسید وار ادبوی
رہنا۔ صاحب اصفیہ نے دانت لگانا پر لکھا ہے
کے کسی چیز کی خواہش کرنا۔ میلان کرنا۔
افشردہ | بقول بہار خلاصہ چیزی کہ از

افشردن برون آید۔ توسی گوید کہ عصا رہ
بہر چیز مثل غورہ و مانند آن و عوام آن را آتشله
بد و قصر خوانند (طالب آملی) اول باز
خوشنابہ غم زینت دلہا دہد پانگہ از افشردن
دل زب داناہا کند (ظہوری) بید

کہ صیادی کند سرنجہ را رنگین پنہ پھوری آہو
پا در گلو افشردہ را ناند پنہ مولف عرض کند
کے اسم مفعول مصدر افشردن است و بس و
آنچه در روز مره عوام آتشله متعل است

اصل آن افشره باشد کمی آید (اردو) پنجوا
 ہوا۔ امیر نے افشرہ کی ذیل میں فرمایا ہے کہ فشر
 بھی اردو میں منقل ہے (ظفر) بوسہ انجو
 لب شیریں کا ترش رو ہو کر نہ وہ جو دیتا تو ہم
 افشرہ لیمو پیٹے
 پالا دن شرکان فروز خان آرزو در سراج

افشرہ استعمال۔ بقول صاحب جہانگیری فرماید کہ یفتح اول و سکون دوم و منہ شین مجہ
 عصار باشد و بقول جامع روغن گرد صاحب
 (وری و پہلوی) ہم ذکر این کردہ خیال ما اصل این فشرہ
 باشد کہ بمعنی کشدہ عرق است مطلقاً دال ہلہ
 و ہای ہوز تخفیفاً حذف شد افشرہ گرد باند فارسیا
 بر سبیل مجاز عصار را بدین نام موسوم کردند
 اگرچہ کارش مخصوص است بہ روغن بآوردن
 (اردو) تیلی۔ بقول آصفیہ (ہندی) اسم
 مذکر۔ روغن کش۔ روغن گرد۔ ایک قوم کا نام
 جس کا پیشہ روغن کشی ہے۔

افشرہ بقول بہار۔ مرادف و مخفف افشرہ
 کہ گذشت و بقول برہان المفہم ثالث دفعہ رومی
 مخصوص آب پیوہ ہای آب دار است کہ الیہ
 یا کو بیوہ فشرہ آب آنہا بگیرند خواہ ہر ہشت

بقوام آرد که رب نامند و یاد آرد آفتاب گذارند	مفردات طب اعنی صاحب محیط صراحت
تا غلیظ نشود که عصاره گویند و بالفعل عبارت	خوشی کرده است معاصرین عجم هم از افشره
است از آب افشوده فواکه مائی رسیده ترش	همین معنی خاص مراد گیرند - چنانکه صاحب محیط نوشته
و چاشنی دار مانند انار و آلو بالودوت و زرشک	(اردو) پنچوڑا هوا - امیر نے لفظ افشره
یا آب لیمو یا ترنج و یا سرکه انگوری و یا عرق	پر لکھا ہے کہ ہم مذکر - افشرہ کا مخفف وہ سببت
شناع و قمر ہندی محلول بہ آب و یا آب انبه	جو لیمو وغیرہ کے عرق سے ترش کیا گیا ہو آتش
خام و فاسد و جامن و امثال اینہا کہ صاف	(۵) افشرہ کا بوسہ بازی میں مجھے ملتا ہے
کرده و بقدر حاجت قند یا شکر داخل کرده و آ	لطف قند کی ڈلیان دہ لب ہین خال لب ہین فانی
نیز آن مقدار کہ خوش مزہ گردد با طعام باید و	افشرہ گر اصطلاح - همان افشرہ گر است
آن نوشند - مزاج ہر افشرہ بطبع ہر میوہ	کہ بدون ہای ہوز گذشت و حقیقت و ماخذ
کہ از ان افشرہ سازند و لیکن طبع اکثر با سودا	این ہمد را بنجاند کہ در صاحبان رشیدی و بحر و
و طب است مؤلف عرض کند کہ محقق	بہار ذکر این کردہ اند (اردو) دیکھو افشرہ گر

(۱) افشک	بقول برہان و جہانگیری و جامع (۱) بروزن شمشک و (۲) بروزن
(۲) افشک	خزنجک بنیم را گویند کہ بر روی سبزہ و گل دلالہ نشیند - صاحب نامری
بذکر ہر دو برای (۱) سندی آورده (اردو کی ۵) باغ ملک آمد طری از رشخہ تلک وزیر	
ز آنکہ افشک می کنند مرغان و بستان رطری بہ صاحب رشیدی نسبت ہر دو فرماید کہ انجم	
افشا ندہ شود مراد از شبنم - صاحب سروری بذیل (۱) ذکر (۲) ہم کردہ خان آرزو در سر	

نسبت (۲) فرماید که مخفف افتانک باشد یعنی هر چه افتانده شود و کاف آخر برای نسبت با
 و (۱) مخفف (۲) و مجازاً بمعنی ششم شهرت گرفته مؤلف عرض کند که شک نیست که
 (۱) مخفف (۲) باشد بخذف نون و اگر (۲) را مخفف (افتانک) گیریم و کاف آخره
 عربی را برای نسبت اندرین صورت معنی افتانک آنچه منسوب به افتان است و
 کنایه از ششم مخفی مباد که فشنگ هر دو لغت ترکی و بقول کنز بمعنی حشو بار و در
 و صاحب اندر فشنگ گوید که معاصرین عجم کار توس بدوق را گویند مؤلف عرض کند که چادر که فایز
 قدیم بر همین لغت ترکی الف و صلی زیاده کرده بمعنی قطره ششم استعمال کرده باشند و الله اعلم
 و واضح باد که ایشک به بای فارسی بعوض فایز همین معنی بجای خودش گذشته است و از
 ماخذش هم همد را اینجا چیزی نوشته ایم و لکن مقابله هر دو و اینجا عرض کنیم که ایشک بعد
 ایشک باشد که فایز بای فارسی بدل شد همچون نقید و سپید و ماخذ ایشک آنچه خان آذر
 بیان کرده قرین قیاس است (ارغوا) و بگو ایشک -

ایشک بقول بر بان و ناصری و جهانگیری بفتح اول و ثالث و نون و سکون با فنی
 نام دهبی است از ده های بخارا - گویند ولادت شیخ بوعلی آنجا شده - صاحب
 رشیدی گفته که در قاموس بخذف الف است - خان آرزو در سراج فرماید که وجه آوردن
 صاحب قاموس در لغات عربی هیچ ظاهر نشد مؤلف گویند که بقول صاحب منتخب که محقق
 زبان عرب است فتن بالضم و دهیست در مصر پس جزین نیست که فارسیان الف
 و صلی در اول ده های نسبت در آخرش زیاده کرده نام دهبی نهادند که در بخارا واقع است

(اردو) افشنہ۔ دیہات بنجارا سے ایک دیہہ کا نام ہے جو شیخ بوعلی سینا کا مولہ کہا جاتا ہے
 افشنو | بقول صاحب انند جو الہ فرنگ فرنگ بالفتح وضم شین منقوطہ لغت ژندو
 پانژہ یعنی بیابان۔ دیگر کسی از اہل تحقیق ذکر این نکرده و حال استعمال این متروک است اگر
 معنی بیان کردہ صاحب انند را تسلیم کنیم مصدر این افشوتن باشد لیکن محققین مصادر
 ذکر این نکرده اند (اردو) آ۔ آنا کا امر حاضر۔

افشون | بقول بہان ورشیدی و سروری و جامع و سراج بروزن افشون خیری
 باشد۔ انند چیمہ دست و دستہ نیز وارد کہ دیہقانان بہان غلہ کوفتہ شدہ بر باد دہند تاکہ
 از ان جدا شود و مؤلف عرض کند کہ معنی این افشا نندہ باشد یعنی پریشان کنند و مرکب است
 از فش و آئی۔ صاحب بہان بر فش گفتہ کہ بمعنی پریشان است و بر کلمہ آن آوردہ کہ بر آئی
 و فیل شدہ۔ و غلہ کہ بمعنی غلہ کہ بمعنی فشان کہ بمعنی فشانندہ مستقل است الف بقاعدہ فارسی
 بدل شدہ و ادچا کہ تاریخ و توخ تا فشن شد پس الف وصلی در اولش آوردہ افشون
 بمعنی افشانندہ آئی را نام نہادند کہ غلہ را بواسطہ آن پریشان کنند و یاد دہند بمقصد خاص
 (اردو) وہ ٹوکی جس میں غلہ ڈالکر اساتے ہیں یعنی دانے ہوئے غلے کو ٹوکی میں بکھر
 ہوا کے رخ پر ڈالنے میں تاکہ ہوسا نکلا غلہ صاف و پاک ہو جائے۔

افشنہ | بقول بہان ورشیدی و ناصری و جہانگیری و سراج و جامع بروزن کچھ (۱) بمعنی
 بخور باشد و آن غلہ ایست کہ در آہ باخورد کنند و بکنند چنانکہ آرد نشود۔ صاحب سروری
 گوید کہ (۲) بمعنی شبنم است وادشہ نیز آمدہ۔ مراعات بہان افشک کہ گذشت و صاحب شمس

لیا هیت - صاحب محیط ذکر این نکرد و بر بنفوذ فرماید که عصیده باشد و بر عصیده نویسد
 می است مصنوع و یغفور هم گویند و از صراحت فرید ساکت صاحب برهان بر بنفوذ
 که بر وزن پر زور هر چیز در هم شکسته و در هم کوفته عموماً و گندم نیم نیخته خصوصاً که در آ
 نه شکسته باشند و آشی را نیز که از آن نیخته باشند بنفوذ خوانند و صاحب منتخب بر عصیده
 که نوع حلوائست و پس مؤلفه عرض کند که آتشه یعنی اول فرید علیه نقشه باشد که
 وصلی در اولش آورده آتشه کردند و نقشه زیادت بای نسبت که افاده معنی مفعولی کند
 پریشان شده که نقش بقول برهان یعنی پریشان آمده پس آتشه کنایه غله را نام نهادند
 سیاه خور کرده باشند چنانکه نوبت به آرد نرسد - صاحب جهانگیری ندان این ارضی است
 ری آورده (رع) گندم آتشه که مهبود است و نسبت معنی دوم عرض می شود که
 ن (افنگ) باشد که بصراحت ماخذ گذشت بعوض کاف نسبت بای نسبت وین
 و آتشه که بهین معنی می آید مبدل این (ارود) (دا) دلا هو اعله جو آمانه بهو
 بگو آتشک -

ن | بقول برهان بر وزن تسکین نام شخصی که کریم و صاحب همت مانند حاتم بود و خان
 در سراج فرماید که نام امیری است از امرای خلفای عباسیه که مانند حاتم و همین
 دو فرماید که در فارسی بودن این لفظ قطراست و صاحب ناصری صراحت بکند که
 از عجم بود و نزد خلیفه بغداد ملازمت یافته و متصهم او را سر دار کرده بجنگ با یک فرست
 را را مغلوب و شکوب کرد آخر الامر متهم بطغیان و کشته شد (قطران) یکی چون

مقصود اعلیٰ از نشان است در مجلس پیکی دائم میدان در سر نشان است چون نشین
 (سوزنی) ای مه پهنمندی از صاحب و از صابی پی دے یہ بہ جو انفرادی از حاتم و از
 انشین پی مؤلف عرض کند کہ وجہ تسمیہ این جز این باشد کہ این میدان نشان است الف
 بہ یای تسمانی بدل شد چون تازانہ و تازیانہ و این امانہ باشد و بدین وجہ کہ کریم بود و زرافشان
 می کرد انشین نامش نهادہ باشند واللہ اعلم (از دو) انشین ایک عجیب شخص کا نام تھا جو شل
 حاتم کے کریم تھا۔ اور خلقای عباسیہ کے دربار میں درجہ امارت پر پہنچا تھا۔

(۱) **افضال** الف عرب است بقول منتخب بالکسر نیکوئی کردن و افزون کردن و بالفتح
 بخشش و افزونینا فارسیان استعمال این بالفتح کنند نیز از باب مصدر کردن مرکب ساخته
 معنی مصدری گیرند پس

(۲) **افضال کردن** بمعنی بخشش یا کردن آمده چنانکہ سعدی فرماید (س) سوال
 نیست مگر بر خزانہ کرمش و زہر آنکہ نہ امروز می کنند افضال پی همیشه در کرمش بودہ ایم و در
 نقش چہ آستان مرتی کجار و نذاطفال (از دو) (۱) افضال - بقول امیر (عربی) مذکر
 بخشش اور مہربانی کرنا۔ مؤلف بعض کر تہ ہے کہ بالفتح بخشش کی جمع اردو میں استعمال ہو
 (دو زیر) غزل بے شل کہتا ہوں وزیر اطفال آج دے نہ نمیری طبع عالی ہے نہ میر کا
 فکر عالی ہے (۲) بخشش کرنا۔

افضلی مصدر بوزن فاعل فاعل عرب گوید کہ بالفتح بزیادت یا بی نسبت بمعنی منسوب
 بافضل - عرف خاتانی باشد کہ نامش بفضل الدین و تخلص خاتانی بود و ظاہر است کہ فضل

اسم تفضیل است دیگر کسی از محققین فرس ذکر این نکرد (اردو) افضل خاقانی کاغذ
(۱) افطار | بالکسر۔ بقول بہار بمعنی روزہ کشادن و بانقط کردن متعل صاحب صفی
فرماید کہ بانقط نمودن نیز مؤلف عرض کند کہ لغت عرب است و صاحب منتخب ہم
ذکر این کرده فارسیان استعمال این معنی حاصل بالمصدر کنند چنانکہ وقت افطار
رسید و برای معنی مصدری بامصدر فرس چنانکہ -----

(۲) افطار کردن | معنی روزہ کشادن است (ملاطفر ۵۷) غم روزہ بر من بسی
(۳) افطامودن | بار کردن چو ساغر مبی باید افطار کرد (نثر خزین اصفہانی ۳)
در دوسہ روز یکبار لب نانی اکتفا و افطار نمودی (اردو) (۱) افطار۔ بقول امیر
(عربی) مذکر۔ روزہ کھولنا۔ روزے کی ضد (غالب ۷) افطار صوم کی کچھ اگر
دستگاہ ہو تو اس شخص کو ضرور ہے روزہ رکھا کرے (۲) و (۳) افطار کرنا۔ روزہ
کھولنا (رند ۷) بوسہ لب شیرین کا یا وصل کی شب میں یہ افطار کیا خرے سے
روزہ رمضان کا

افعی | بقول صاحب اتد بالفتح و آخر الف بصورت یا لغت عربیست بمعنی بویہامی
خوش و نیز نوعی از مار سیاه کہ بنایت زہرناک و بزرگ باشد و گویند کہ افعی از دیدن
زمر و کور می شود و نفاعی جمیع آن (ظہوری ۷) افعی دست و رخم زخم خوردن و بوساغری
از دست تو تریاک باد (انوری ۷) نمود عکس نگینت بچشم دشمن ملک و چنانکہ عکس
زمر و بدیدہ افعی را (اردو) افعی۔ بقول امیر ایک قسم کا سانپ جو کالا اور بہت زہر

ہوتا ہے اور مجازاً ہر سانپ کو کہتے ہیں (بحر ۵) ہے اگر اقبال اپنا کیا کر گئی زلف یا نہ
کیون فریون کو نہ کاٹا افنی متھاگ نے پ

افنی آتشین دم | اصطلاح - مرکب توصیفی از کسی کہ دم او شل افنی است یعنی سخنش -
بقول صاحب بجد اندو غیات یفتح دال مہملہ بہ مخلوق اثر بکند و زہر افنی را ماند - ہم غائر
بندوق را گویند مؤلف گوید کہ این کنایہ باشد ترکیبی است (محمد اسحق شوکت ۵) یا افنی
نظر بر تشبیہ بندوق با افنی در طولت و آتشی و مان نامہ می نویسم پ منتش زہر نرم و نگینہ
کہ از مالش بیرون رود دم افنی را ماند - انچہ (اردو) زہر یلا - بقول آصفیہ فتنہ انگیز شریہ
صاحبان تحقیق دال مہملہ را مفتوح گرفتہ اند بد ذات غضبناک -

قابل نظر است زیرا کہ تشبیہ بندوق اندرین افنی زار | استعمال - بقول بہار و اند
صورت معکوس می شود زیرا کہ دستہ بندوق معروف مؤلف عرض کند کہ از قبیل لالہ زار
مشابہ سرافنی است مالش با آتشی کہ از بیرون دگلزار یعنی جانی کہ در آن کثرت افاعی باشد
شود شا بہ دم افنی نہ دم آن کہ از دم خارج (محمد اسحق شوکت ۵) عاتلان از دیدن
شود (اردو) بندوق - بقول آصفیہ (عربی) اقبال دولت غافل اند پ خویش را زین دست
اسم مونث - نویسنی گوی - اصطلاحی وہ لویہ افنی زار بیرون کردہ اند (اردو) وہ جگہ
کی ملی حسین بار و د بھر کر چوڑین تنگ - جہان سانپ کثرت سے رہیں (مونث)

افنی دم | اصطلاح - بقول بہار و اند مرفوع (۱) افنی زرد و دام | اصطلاح - مرکب
مؤلف عرض کند کہ یفتح دال مہملہ باشد کنایہ (۲) افنی زرد و دام | توصیفی - (۱) بقول

خان آرزو در سراج کنایہ از قلم و (۲) بقول
 و مین کے جنگل میں پیدا ہوتا ہے مؤلف
 بحر و برہان و جامع قلم و اسطی مؤلف عرض کہتا ہے کہ اس قلم کا رنگ سیاہ ہوتا ہے و رنگ
 گندہ قلم و اسطی بچون افی دراز باشد و سیاہ رنگ افی زرقام اصطلاح - بقول بحر و مین
 و مصانعان بر نقش دام کنند یعنی بزبانہ خام
 برہان و مؤید (۱) قلم و (۲) زبانہ آتش -
 بودندش کہ زرد باشد رشتہ بزنگ دام پر پختہ
 و چون پختہ و سیاہ شود رشتہ را دور کنند و نقش
 زرد ماند دام بر وقائم شود مین است حقیقت
 زرد دام و بدین وجہ کہ روی قلم سیاہ بعد تراشید
 زرد نمایان شود یعنی رنگ و داخلی بیرون می آید
 کنایتہ قلم و اسطی و سیاہ را افی زرقام گفتند
 و خیال ما نیست کہ خان آرزو ہم زرقام نوشتہ
 باشد قلم کا تب آرزو زرد دام کرد زیرا کہ غلبہ
 محققین بر زرقام است و صاحب اندگوید کہ (۲)
 کنایہ از زبانہ آتش ہم و محققین دیگر این معنی را
 بر افی زرقام نوشتہ اند کہ می آید حیف است
 کہ سندی پیش نشد (۱) و (۲) و (۳) و (۴) بقول
 آصفیہ ایک قسم کا عمدہ قلم جو شہر واسطو آتا ہے اور
 (۳) آسمان - مذکر - زمانہ - مذکر -

<p>دہشت منند و شمس ہم ذکر این کرده اند۔ مؤلف گوید کہ گاہ رہا پیکر اسم فاعل ترکیبی است یعنی پیکر گاہ رہا دارنده دین صفت افعی باشد و معنی حقیقی این ماری کہ پیکر او کبریاست و گنایہ گرفته اند از شعلہ آتش کہ گاہ می زباید و می سوزد (اردو) شعلہ۔ بقول آصفیہ (عربی) اسم مذکر زبانه آتش۔ افعی گزیده از شکل ریسمان می رہا مثل۔</p>	<p>افعی قربان اصطلاح۔ بقول برہان و بحر و سراج و مؤید و رشیدی و جامع و ہفت گنایہ باشد از کان تیر اندازی۔ صاحب جامع صراحت کند کہ بکسر قاف باشد و ص ہفت دانند فرماید کہ بضم قاف است مؤلف عوض کند کہ مرکب توصیفی است و قربان بضم صحیح باشد کہ بقول منتخب لغت عرب است یعنی ہم نشین پس افعی کہ ہم نشین تیر یا فدا بر</p>
<p>صاحب اند گوید کہ این شلی است شہرینی یکیکہ از مؤنوی آزاری کشیدہ باشد ہمیشہ از مثل و شبیہ او ترسد و از مرادفات این است مار گزیدہ از ریسمان می ترسد (سلیم)۔ سنبل اسیر زلف ترا دام وحشت است نہ افعی گزیدہ می رہا از شکل ریسمان پڑ (اردو)</p>	<p>تیر است گنایہ باشد از کان (انوری)۔ سر صفت کند افعی قربان و چہ آن دیدہ پربا کند کہ کس ترکش طیران را پڑ (اردو) کان بقول صاحب آصفیہ (فارسی) اسم مؤنث۔ اس خمیدہ آہ کہ نام جس کے وسیلہ سے تیر چلائے بین۔</p>
<p>وودہ کا جلا چھا چہہ پہونک پہونک پتا ہے صاحب آصفیہ نے لکھا ہے کہ یہ کہاوت ہو یعنی ایک چیز سے ڈرا ہوا اوس کی ہم شکل ہر چیز</p>	<p>افعی گاہ رہا پیکر اصطلاح۔ مرکب توصیفی است بقول بحر و برہان۔ گنایہ از آتش باشد صاحبان رشیدی و جامع و سراج</p>

<p>ڈرتا ہے۔ دغا کھایا ہوا یا نقصان پایا ہوا سہمی ادنی کام بھی سوچ سمجھ کر کرتا ہے اور فتنہ ہاتھ نہیں ڈالتا۔</p>	<p>برہان و بحر و جامع و ہفت و انتہا و مولف عرض کند کہ مرجان رنگ و مرجان عصب ہر دو اسم فاعل ترکیبی است بمعنی رنگ مرجان و عصب مرجان</p>
<p>(۱) افعی مرجان رنگ اصطلاح (۲) افعی مرجان عصب ہر دو مرکب</p>	<p>دارندہ و ہر دو صفت افعی و کنایہ از شعلہ کہ سرخ نیم رنگ می باشد همچو مرجان (۱) (۲) (۳) (۴) (۵) (۶) (۷) (۸) (۹) (۱۰) (۱۱) (۱۲) (۱۳) (۱۴) (۱۵) (۱۶) (۱۷) (۱۸) (۱۹) (۲۰) (۲۱) (۲۲) (۲۳) (۲۴) (۲۵) (۲۶) (۲۷) (۲۸) (۲۹) (۳۰) (۳۱) (۳۲) (۳۳) (۳۴) (۳۵) (۳۶) (۳۷) (۳۸) (۳۹) (۴۰) (۴۱) (۴۲) (۴۳) (۴۴) (۴۵) (۴۶) (۴۷) (۴۸) (۴۹) (۵۰) (۵۱) (۵۲) (۵۳) (۵۴) (۵۵) (۵۶) (۵۷) (۵۸) (۵۹) (۶۰) (۶۱) (۶۲) (۶۳) (۶۴) (۶۵) (۶۶) (۶۷) (۶۸) (۶۹) (۷۰) (۷۱) (۷۲) (۷۳) (۷۴) (۷۵) (۷۶) (۷۷) (۷۸) (۷۹) (۸۰) (۸۱) (۸۲) (۸۳) (۸۴) (۸۵) (۸۶) (۸۷) (۸۸) (۸۹) (۹۰) (۹۱) (۹۲) (۹۳) (۹۴) (۹۵) (۹۶) (۹۷) (۹۸) (۹۹) (۱۰۰) (۱۰۱) (۱۰۲) (۱۰۳) (۱۰۴) (۱۰۵) (۱۰۶) (۱۰۷) (۱۰۸) (۱۰۹) (۱۱۰) (۱۱۱) (۱۱۲) (۱۱۳) (۱۱۴) (۱۱۵) (۱۱۶) (۱۱۷) (۱۱۸) (۱۱۹) (۱۲۰) (۱۲۱) (۱۲۲) (۱۲۳) (۱۲۴) (۱۲۵) (۱۲۶) (۱۲۷) (۱۲۸) (۱۲۹) (۱۳۰) (۱۳۱) (۱۳۲) (۱۳۳) (۱۳۴) (۱۳۵) (۱۳۶) (۱۳۷) (۱۳۸) (۱۳۹) (۱۴۰) (۱۴۱) (۱۴۲) (۱۴۳) (۱۴۴) (۱۴۵) (۱۴۶) (۱۴۷) (۱۴۸) (۱۴۹) (۱۵۰) (۱۵۱) (۱۵۲) (۱۵۳) (۱۵۴) (۱۵۵) (۱۵۶) (۱۵۷) (۱۵۸) (۱۵۹) (۱۶۰) (۱۶۱) (۱۶۲) (۱۶۳) (۱۶۴) (۱۶۵) (۱۶۶) (۱۶۷) (۱۶۸) (۱۶۹) (۱۷۰) (۱۷۱) (۱۷۲) (۱۷۳) (۱۷۴) (۱۷۵) (۱۷۶) (۱۷۷) (۱۷۸) (۱۷۹) (۱۸۰) (۱۸۱) (۱۸۲) (۱۸۳) (۱۸۴) (۱۸۵) (۱۸۶) (۱۸۷) (۱۸۸) (۱۸۹) (۱۹۰) (۱۹۱) (۱۹۲) (۱۹۳) (۱۹۴) (۱۹۵) (۱۹۶) (۱۹۷) (۱۹۸) (۱۹۹) (۲۰۰) (۲۰۱) (۲۰۲) (۲۰۳) (۲۰۴) (۲۰۵) (۲۰۶) (۲۰۷) (۲۰۸) (۲۰۹) (۲۱۰) (۲۱۱) (۲۱۲) (۲۱۳) (۲۱۴) (۲۱۵) (۲۱۶) (۲۱۷) (۲۱۸) (۲۱۹) (۲۲۰) (۲۲۱) (۲۲۲) (۲۲۳) (۲۲۴) (۲۲۵) (۲۲۶) (۲۲۷) (۲۲۸) (۲۲۹) (۲۳۰) (۲۳۱) (۲۳۲) (۲۳۳) (۲۳۴) (۲۳۵) (۲۳۶) (۲۳۷) (۲۳۸) (۲۳۹) (۲۴۰) (۲۴۱) (۲۴۲) (۲۴۳) (۲۴۴) (۲۴۵) (۲۴۶) (۲۴۷) (۲۴۸) (۲۴۹) (۲۵۰) (۲۵۱) (۲۵۲) (۲۵۳) (۲۵۴) (۲۵۵) (۲۵۶) (۲۵۷) (۲۵۸) (۲۵۹) (۲۶۰) (۲۶۱) (۲۶۲) (۲۶۳) (۲۶۴) (۲۶۵) (۲۶۶) (۲۶۷) (۲۶۸) (۲۶۹) (۲۷۰) (۲۷۱) (۲۷۲) (۲۷۳) (۲۷۴) (۲۷۵) (۲۷۶) (۲۷۷) (۲۷۸) (۲۷۹) (۲۸۰) (۲۸۱) (۲۸۲) (۲۸۳) (۲۸۴) (۲۸۵) (۲۸۶) (۲۸۷) (۲۸۸) (۲۸۹) (۲۹۰) (۲۹۱) (۲۹۲) (۲۹۳) (۲۹۴) (۲۹۵) (۲۹۶) (۲۹۷) (۲۹۸) (۲۹۹) (۳۰۰) (۳۰۱) (۳۰۲) (۳۰۳) (۳۰۴) (۳۰۵) (۳۰۶) (۳۰۷) (۳۰۸) (۳۰۹) (۳۱۰) (۳۱۱) (۳۱۲) (۳۱۳) (۳۱۴) (۳۱۵) (۳۱۶) (۳۱۷) (۳۱۸) (۳۱۹) (۳۲۰) (۳۲۱) (۳۲۲) (۳۲۳) (۳۲۴) (۳۲۵) (۳۲۶) (۳۲۷) (۳۲۸) (۳۲۹) (۳۳۰) (۳۳۱) (۳۳۲) (۳۳۳) (۳۳۴) (۳۳۵) (۳۳۶) (۳۳۷) (۳۳۸) (۳۳۹) (۳۴۰) (۳۴۱) (۳۴۲) (۳۴۳) (۳۴۴) (۳۴۵) (۳۴۶) (۳۴۷) (۳۴۸) (۳۴۹) (۳۵۰) (۳۵۱) (۳۵۲) (۳۵۳) (۳۵۴) (۳۵۵) (۳۵۶) (۳۵۷) (۳۵۸) (۳۵۹) (۳۶۰) (۳۶۱) (۳۶۲) (۳۶۳) (۳۶۴) (۳۶۵) (۳۶۶) (۳۶۷) (۳۶۸) (۳۶۹) (۳۷۰) (۳۷۱) (۳۷۲) (۳۷۳) (۳۷۴) (۳۷۵) (۳۷۶) (۳۷۷) (۳۷۸) (۳۷۹) (۳۸۰) (۳۸۱) (۳۸۲) (۳۸۳) (۳۸۴) (۳۸۵) (۳۸۶) (۳۸۷) (۳۸۸) (۳۸۹) (۳۹۰) (۳۹۱) (۳۹۲) (۳۹۳) (۳۹۴) (۳۹۵) (۳۹۶) (۳۹۷) (۳۹۸) (۳۹۹) (۴۰۰) (۴۰۱) (۴۰۲) (۴۰۳) (۴۰۴) (۴۰۵) (۴۰۶) (۴۰۷) (۴۰۸) (۴۰۹) (۴۱۰) (۴۱۱) (۴۱۲) (۴۱۳) (۴۱۴) (۴۱۵) (۴۱۶) (۴۱۷) (۴۱۸) (۴۱۹) (۴۲۰) (۴۲۱) (۴۲۲) (۴۲۳) (۴۲۴) (۴۲۵) (۴۲۶) (۴۲۷) (۴۲۸) (۴۲۹) (۴۳۰) (۴۳۱) (۴۳۲) (۴۳۳) (۴۳۴) (۴۳۵) (۴۳۶) (۴۳۷) (۴۳۸) (۴۳۹) (۴۴۰) (۴۴۱) (۴۴۲) (۴۴۳) (۴۴۴) (۴۴۵) (۴۴۶) (۴۴۷) (۴۴۸) (۴۴۹) (۴۵۰) (۴۵۱) (۴۵۲) (۴۵۳) (۴۵۴) (۴۵۵) (۴۵۶) (۴۵۷) (۴۵۸) (۴۵۹) (۴۶۰) (۴۶۱) (۴۶۲) (۴۶۳) (۴۶۴) (۴۶۵) (۴۶۶) (۴۶۷) (۴۶۸) (۴۶۹) (۴۷۰) (۴۷۱) (۴۷۲) (۴۷۳) (۴۷۴) (۴۷۵) (۴۷۶) (۴۷۷) (۴۷۸) (۴۷۹) (۴۸۰) (۴۸۱) (۴۸۲) (۴۸۳) (۴۸۴) (۴۸۵) (۴۸۶) (۴۸۷) (۴۸۸) (۴۸۹) (۴۹۰) (۴۹۱) (۴۹۲) (۴۹۳) (۴۹۴) (۴۹۵) (۴۹۶) (۴۹۷) (۴۹۸) (۴۹۹) (۵۰۰) (۵۰۱) (۵۰۲) (۵۰۳) (۵۰۴) (۵۰۵) (۵۰۶) (۵۰۷) (۵۰۸) (۵۰۹) (۵۱۰) (۵۱۱) (۵۱۲) (۵۱۳) (۵۱۴) (۵۱۵) (۵۱۶) (۵۱۷) (۵۱۸) (۵۱۹) (۵۲۰) (۵۲۱) (۵۲۲) (۵۲۳) (۵۲۴) (۵۲۵) (۵۲۶) (۵۲۷) (۵۲۸) (۵۲۹) (۵۳۰) (۵۳۱) (۵۳۲) (۵۳۳) (۵۳۴) (۵۳۵) (۵۳۶) (۵۳۷) (۵۳۸) (۵۳۹) (۵۴۰) (۵۴۱) (۵۴۲) (۵۴۳) (۵۴۴) (۵۴۵) (۵۴۶) (۵۴۷) (۵۴۸) (۵۴۹) (۵۵۰) (۵۵۱) (۵۵۲) (۵۵۳) (۵۵۴) (۵۵۵) (۵۵۶) (۵۵۷) (۵۵۸) (۵۵۹) (۵۶۰) (۵۶۱) (۵۶۲) (۵۶۳) (۵۶۴) (۵۶۵) (۵۶۶) (۵۶۷) (۵۶۸) (۵۶۹) (۵۷۰) (۵۷۱) (۵۷۲) (۵۷۳) (۵۷۴) (۵۷۵) (۵۷۶) (۵۷۷) (۵۷۸) (۵۷۹) (۵۸۰) (۵۸۱) (۵۸۲) (۵۸۳) (۵۸۴) (۵۸۵) (۵۸۶) (۵۸۷) (۵۸۸) (۵۸۹) (۵۹۰) (۵۹۱) (۵۹۲) (۵۹۳) (۵۹۴) (۵۹۵) (۵۹۶) (۵۹۷) (۵۹۸) (۵۹۹) (۶۰۰) (۶۰۱) (۶۰۲) (۶۰۳) (۶۰۴) (۶۰۵) (۶۰۶) (۶۰۷) (۶۰۸) (۶۰۹) (۶۱۰) (۶۱۱) (۶۱۲) (۶۱۳) (۶۱۴) (۶۱۵) (۶۱۶) (۶۱۷) (۶۱۸) (۶۱۹) (۶۲۰) (۶۲۱) (۶۲۲) (۶۲۳) (۶۲۴) (۶۲۵) (۶۲۶) (۶۲۷) (۶۲۸) (۶۲۹) (۶۳۰) (۶۳۱) (۶۳۲) (۶۳۳) (۶۳۴) (۶۳۵) (۶۳۶) (۶۳۷) (۶۳۸) (۶۳۹) (۶۴۰) (۶۴۱) (۶۴۲) (۶۴۳) (۶۴۴) (۶۴۵) (۶۴۶) (۶۴۷) (۶۴۸) (۶۴۹) (۶۵۰) (۶۵۱) (۶۵۲) (۶۵۳) (۶۵۴) (۶۵۵) (۶۵۶) (۶۵۷) (۶۵۸) (۶۵۹) (۶۶۰) (۶۶۱) (۶۶۲) (۶۶۳) (۶۶۴) (۶۶۵) (۶۶۶) (۶۶۷) (۶۶۸) (۶۶۹) (۶۷۰) (۶۷۱) (۶۷۲) (۶۷۳) (۶۷۴) (۶۷۵) (۶۷۶) (۶۷۷) (۶۷۸) (۶۷۹) (۶۸۰) (۶۸۱) (۶۸۲) (۶۸۳) (۶۸۴) (۶۸۵) (۶۸۶) (۶۸۷) (۶۸۸) (۶۸۹) (۶۹۰) (۶۹۱) (۶۹۲) (۶۹۳) (۶۹۴) (۶۹۵) (۶۹۶) (۶۹۷) (۶۹۸) (۶۹۹) (۷۰۰) (۷۰۱) (۷۰۲) (۷۰۳) (۷۰۴) (۷۰۵) (۷۰۶) (۷۰۷) (۷۰۸) (۷۰۹) (۷۱۰) (۷۱۱) (۷۱۲) (۷۱۳) (۷۱۴) (۷۱۵) (۷۱۶) (۷۱۷) (۷۱۸) (۷۱۹) (۷۲۰) (۷۲۱) (۷۲۲) (۷۲۳) (۷۲۴) (۷۲۵) (۷۲۶) (۷۲۷) (۷۲۸) (۷۲۹) (۷۳۰) (۷۳۱) (۷۳۲) (۷۳۳) (۷۳۴) (۷۳۵) (۷۳۶) (۷۳۷) (۷۳۸) (۷۳۹) (۷۴۰) (۷۴۱) (۷۴۲) (۷۴۳) (۷۴۴) (۷۴۵) (۷۴۶) (۷۴۷) (۷۴۸) (۷۴۹) (۷۵۰) (۷۵۱) (۷۵۲) (۷۵۳) (۷۵۴) (۷۵۵) (۷۵۶) (۷۵۷) (۷۵۸) (۷۵۹) (۷۶۰) (۷۶۱) (۷۶۲) (۷۶۳) (۷۶۴) (۷۶۵) (۷۶۶) (۷۶۷) (۷۶۸) (۷۶۹) (۷۷۰) (۷۷۱) (۷۷۲) (۷۷۳) (۷۷۴) (۷۷۵) (۷۷۶) (۷۷۷) (۷۷۸) (۷۷۹) (۷۸۰) (۷۸۱) (۷۸۲) (۷۸۳) (۷۸۴) (۷۸۵) (۷۸۶) (۷۸۷) (۷۸۸) (۷۸۹) (۷۹۰) (۷۹۱) (۷۹۲) (۷۹۳) (۷۹۴) (۷۹۵) (۷۹۶) (۷۹۷) (۷۹۸) (۷۹۹) (۸۰۰) (۸۰۱) (۸۰۲) (۸۰۳) (۸۰۴) (۸۰۵) (۸۰۶) (۸۰۷) (۸۰۸) (۸۰۹) (۸۱۰) (۸۱۱) (۸۱۲) (۸۱۳) (۸۱۴) (۸۱۵) (۸۱۶) (۸۱۷) (۸۱۸) (۸۱۹) (۸۲۰) (۸۲۱) (۸۲۲) (۸۲۳) (۸۲۴) (۸۲۵) (۸۲۶) (۸۲۷) (۸۲۸) (۸۲۹) (۸۳۰) (۸۳۱) (۸۳۲) (۸۳۳) (۸۳۴) (۸۳۵) (۸۳۶) (۸۳۷) (۸۳۸) (۸۳۹) (۸۴۰) (۸۴۱) (۸۴۲) (۸۴۳) (۸۴۴) (۸۴۵) (۸۴۶) (۸۴۷) (۸۴۸) (۸۴۹) (۸۵۰) (۸۵۱) (۸۵۲) (۸۵۳) (۸۵۴) (۸۵۵) (۸۵۶) (۸۵۷) (۸۵۸) (۸۵۹) (۸۶۰) (۸۶۱) (۸۶۲) (۸۶۳) (۸۶۴) (۸۶۵) (۸۶۶) (۸۶۷) (۸۶۸) (۸۶۹) (۸۷۰) (۸۷۱) (۸۷۲) (۸۷۳) (۸۷۴) (۸۷۵) (۸۷۶) (۸۷۷) (۸۷۸) (۸۷۹) (۸۸۰) (۸۸۱) (۸۸۲) (۸۸۳) (۸۸۴) (۸۸۵) (۸۸۶) (۸۸۷) (۸۸۸) (۸۸۹) (۸۹۰) (۸۹۱) (۸۹۲) (۸۹۳) (۸۹۴) (۸۹۵) (۸۹۶) (۸۹۷) (۸۹۸) (۸۹۹) (۹۰۰) (۹۰۱) (۹۰۲) (۹۰۳) (۹۰۴) (۹۰۵) (۹۰۶) (۹۰۷) (۹۰۸) (۹۰۹) (۹۱۰) (۹۱۱) (۹۱۲) (۹۱۳) (۹۱۴) (۹۱۵) (۹۱۶) (۹۱۷) (۹۱۸) (۹۱۹) (۹۲۰) (۹۲۱) (۹۲۲) (۹۲۳) (۹۲۴) (۹۲۵) (۹۲۶) (۹۲۷) (۹۲۸) (۹۲۹) (۹۳۰) (۹۳۱) (۹۳۲) (۹۳۳) (۹۳۴) (۹۳۵) (۹۳۶) (۹۳۷) (۹۳۸) (۹۳۹) (۹۴۰) (۹۴۱) (۹۴۲) (۹۴۳) (۹۴۴) (۹۴۵) (۹۴۶) (۹۴۷) (۹۴۸) (۹۴۹) (۹۵۰) (۹۵۱) (۹۵۲) (۹۵۳) (۹۵۴) (۹۵۵) (۹۵۶) (۹۵۷) (۹۵۸) (۹۵۹) (۹۶۰) (۹۶۱) (۹۶۲) (۹۶۳) (۹۶۴) (۹۶۵) (۹۶۶) (۹۶۷) (۹۶۸) (۹۶۹) (۹۷۰) (۹۷۱) (۹۷۲) (۹۷۳) (۹۷۴) (۹۷۵) (۹۷۶) (۹۷۷) (۹۷۸) (۹۷۹) (۹۸۰) (۹۸۱) (۹۸۲) (۹۸۳) (۹۸۴) (۹۸۵) (۹۸۶) (۹۸۷) (۹۸۸) (۹۸۹) (۹۹۰) (۹۹۱) (۹۹۲) (۹۹۳) (۹۹۴) (۹۹۵) (۹۹۶) (۹۹۷) (۹۹۸) (۹۹۹) (۱۰۰۰)</p>
<p>افغان بقول برہان باغین نقطہ دار بر وزن مسان (۱) بمعنی فریاد و ناری (۲) نام قبیلہ است مشہور و معروف و جمعی افغانہ بر وزن فراغہ بطریق جمع عربی۔ صاحب رشیدی نسبت معنی اول فرماید کہ نالہ باشد و بخذف اول نیز آمدہ صاحب مصری در معنی اول بایرہان متفق و نسبت معنی دوم گوید کہ اصل ایشان از مصر بود و بعد از ہجرت از میان بنی اسرائیل بیرون رفتہ بہندوستان افتادند و در انجا بکوستان قلعہ خیمہ نام بنیاد کردند و بتدریج حکومت و سلطنت در ملک ہندوستان یافتند اکنون افغانان محکوم خوانین آنہاست و صاحبان سروری و توتیہ ہم ذکر این بہر دو معنی کہ دہ اند۔ خان آرزو در سراج فرماید کہ بالفتح نالہ باشد و فغان تخفیش و ضم فغان ہجہ عاقیان است اقتضای آن دارد کہ افغان نیز بضم اول باشد و نام قبیلہ معروف کہ چند گاہ پیش ازین سلطنت ایران از سلاطین صفویہ گرفتند و در ہندوستان بعد از سلطنت خضر خان بہ</p>	<p>افغان بقول برہان باغین نقطہ دار بر وزن مسان (۱) بمعنی فریاد و ناری (۲) نام قبیلہ است مشہور و معروف و جمعی افغانہ بر وزن فراغہ بطریق جمع عربی۔ صاحب رشیدی نسبت معنی اول فرماید کہ نالہ باشد و بخذف اول نیز آمدہ صاحب مصری در معنی اول بایرہان متفق و نسبت معنی دوم گوید کہ اصل ایشان از مصر بود و بعد از ہجرت از میان بنی اسرائیل بیرون رفتہ بہندوستان افتادند و در انجا بکوستان قلعہ خیمہ نام بنیاد کردند و بتدریج حکومت و سلطنت در ملک ہندوستان یافتند اکنون افغانان محکوم خوانین آنہاست و صاحبان سروری و توتیہ ہم ذکر این بہر دو معنی کہ دہ اند۔ خان آرزو در سراج فرماید کہ بالفتح نالہ باشد و فغان تخفیش و ضم فغان ہجہ عاقیان است اقتضای آن دارد کہ افغان نیز بضم اول باشد و نام قبیلہ معروف کہ چند گاہ پیش ازین سلطنت ایران از سلاطین صفویہ گرفتند و در ہندوستان بعد از سلطنت خضر خان بہ</p>

بادشاهی کردند و نیز شیر شاه ازین قوم هلیون بادشا و ولد بابر شاه را شکست داد و اکثر ملک را
 تصرف در آورد و چند گاه برادر و سپهر او ماند و آخر به نیروی قدرت آهلی باز هلیون شاهی
 هندوستان را چون عروس دولت بکنار تصرف در آورد پس در هندوستان و ایران سه
 باین قوم سلطنت رسید صاحب انند و بهار بجواله تارخ فرشته و او بجواله مطلع الانوار و
 که افغانه از نسل قطیبه فرعون اند و قتی موسی علیه السلام بران کافران غالب آمدند بسیار
 از قطبیان توبه کرده بدین موسی متحلی گشتند و جماعتی که از ایشان از کمال جبل اسلام اختیار
 نکرد جلای وطن گردید و بهندوستان آمده در کوه سلیمان که مابین ملتان و پشاور است
 ساکن شد و قبائل ایشان چون بسیار شد موسوم بافغان گردید و چون اولاد ایشان بسیار
 شد بمحوره هندوستان شل کرمان و پشاور تصرف شد و راجه لاهور که باراجه اجمیر خوشی
 داشت قصد دفع فتنه ایشان نمود اما افغانه بامداد مردم کابل فریاد چند گشت دفع کفار کرد
 و کفار بجهت خوف آب نیلاب بمقام خود در برسات مراجعت می کردند و مردم کابل فریاد
 نیز بخانه های خود می رفتند و هر که از ایشان می پرسید که احوال مسلمانان کوهستان کجا انجامید ایشان
 جواب می دادند که کوهستان گوئید و افغان بگوئید که بجز افغان و غوغادر اینجا چیز دیگر نیست
 و ظاهرا بدین سبب مردم فارس اکنه ایشان را افغانستان و خودشان را افغان میخوانند
 (۵) افغان ز تو شوخ نامسلان افغان بی افغان ز تو آفت دل و جان افغان بی افغان
 بچه در دل تو رحمی نیست بی از دست تو افغان بچه افغان افغان بی مؤلف عرض کند که
 بهار بلفظ افغان بدون الف اول صراحت کرده است که بالفتم - اما مشهور بکسر است و

مزید علیہ ان افغان پس متحقق شد کہ الف وصلی است و اصل این فغان کہ اسم جا
 زبان فارسی باشند ہم او فرماید کہ اکثر بمعنی نالہ متعل و لیکن حقیقت آنست کہ نالہ - فریاد و دردمند
 است خواہ حقیقت خواہ مجاز و فغان شور و فریاد باشد (ع) کہ آہنگ بی پردہ افغان
 بود یعنی ہر صدائی کہ موافق پردہ اسے مقامی از مقامات موسیقی نباشد آن را سرد و نمیتوان
 گفت بلکہ فغان محض است کہ گوش را اذیت سازد (ظہوری ۵) چنین برد غم و اگر توان
 مردم را بچہ عجب کہ نالہ ساز و فغان مردم را بذا ازین شعر مستفادی شود کہ نالہ در کیفیت آواز
 زیادہ از فغان است - غایتش بجا بمعنی نالہ شہرت گرفتہ (ظہوری ۵) تا بر برگہای جان
 بستیم از قانون دروینہ نیز ند خوش ناخنی بر سینہ ہا افغان مانہ (الخ) نسبت مضی دوم عرض
 می شود کہ عجبی نیست کہ فغان مزید علیہ فتح بفتح اول باشد کہ بقول برہان بلغت فرغانہ
 و ما و را اہل النہر بمعنی بت و صنم و کنایہ از جوانان خوبصورت و صاحب حسن آمدہ (الخ)
 پس جادارود کہ فارسیان این طائفہ را نظر بر حسن و خوبی صورتش فغان نام کردند و
 الف وصلی در اولش آمدہ افغان شد و اللہ اعلم بحقیقۃ الحال (۱۱ و ۱۲) افغان قبول
 امیر (فارسی) (۱) فریاد - شور و نالہ آپ فرماتے ہیں کہ اسکی تذکیر و تانیث میں
 قطعی حکم نہیں ہو سکتا اس لئے کہ وقت استقرارے کلام شعرا جو شعرے ہیں ان میں شور
 و فغان یا نالہ و افغان موزون کیا گیا ہے اور بول چال میں افغان کا استعمال ہی نہیں
 آپکی رائے یہ ہے کہ فغان پر قیاس کر کے تانیث کو ترجیح دیجائے (ناسخ ۵) بقدر
 مشق ہی نالہ و افغان کی ہمیں بنیاد محبوب میں ہم طرز سخن بہول گئے پند (علق ۵)

جوش گریہ سے خوف طوفان تہا لب ساحل پہ شور و افغان تہا لب صاحب رسالہ تذکیر و
تائیت نے اسکو تذکر کہا ہے اور حضرت امیر مغفور کی رائے کا بھی اشارہ فرمایا ہے (من
۵) بسبب کیونکہ لب زخم بہ افغان ہو گا بشور و محشر سے بھرا اس کا نکلنا ہو گا بشور (۲)
افغان - بقول امیر سلیمان من ایک قوم ہے جس کو پٹھان کہتے ہیں -

افغان بر آوردن | استعمال - بمعنی نالہ نکلنا - بلند ہونا -

و افغان کردن است (صاحب ۵) از گرات افغان شکستن بسینه | استعمال - بمعنی
جانان جدائی قابل افسوس نیست و در فرق بند شدن و کردن نالہ و افغان باشد (ظہوری
شک افغان چون فلاحن بریاری (اردو) ریش کردی سینہ تاثیر را نہ در لب
نالہ و افغان کرنا - بیچارگی افغان شکن (عربی ۵) من و شکستن

افغان روئیدن | استعمال - بمعنی نالہ و
افغان بر آمدن باشد (ظہوری ۵) رہا چہ کار مرا نہ (اردو) نالہ و افغان کا بند ہونا
ماگو یا معنی می زند آتش بد کہ طور دیگر افغان بند کرنا -

از ہنہا و جنگ می روید نہ (اردو) نالہ و افغان
افغان سرزدن | استعمال - بمعنی بر آمدن
افغان سرزدن نالہ و افغان باشد (ظہوری ۵) ازین افغان کہ

و بلند شدن نالہ و افغان باشد (ظہوری ۵) بلبل کرد در دام نہ تہا خود چمن را در قفس
افغان زبان سرزده از سینہ و درخند آتش کرد نہ (اردو) نالہ و افغان کرنا -

ہجران تو گر مبتہ شراری نہ (اردو) نالہ و افغان
افغان کشتی کردن | استعمال - بمعنی افغان

<p>کردن است که گذشت (عربی ۵) در بزم و آوازده نه سازدین (ا و و) ناله و دی ایدل مکن افغان کشتی اینجا به بانتمه بی شعبه افغان کرنا-</p>	<p>کردن است که گذشت (عربی ۵) در بزم و آوازده نه سازدین (ا و و) ناله و دی ایدل مکن افغان کشتی اینجا به بانتمه بی شعبه افغان کرنا-</p>
<p>(۱) افغانه بقول جهانگیری با اول مفتوح ثانی زده و کاف عجی بچه را گویند که ناریده از شکم مادر بیفتد و آنرا آفغانه بلف مدهوده و فغانه بخند الف نیز خوانند و صاحب سرو و مؤید فرماید که اعم است برای بچه آدم یا حیوان که از شکم مادر افتاده باشد (امیر خسرو ۵) فلک را همیشه از در خانه افتاده حوادث زانگش افغانه افتد و صراحت نکرده که بکاف عربی است یا فارسی (ثنائی از ناصری ۵) خام گم نام رفته از خانه بچه بود خیز چنین افغانه به صاحب هفت صراحت کاف پارسی کرده و در تسمیم معنی با سروری و مؤید اتفاق دارد و فغان آرزو در سراج فرماید که این مخفف افغانه است که در مدهوده گذشت و هم او در مدهوده بر افغانه به کاف فارسی نوشته که اغلب که ما خود است از افگندن لیکن هنوز معنی ترکیبی آن بوضوح نه پیوسته مؤلف عرض کند که حالا وقت آن رسید که معنی ترکیبی بوضوح پیونده بخمال ما اصل این فغانه بدون الف اول بکاف عربی است که فارسیان بر لفظ فک (که در عربی زبان بقبول منتخب معنی جدا کردن و چیز بهم در شده از یکدیگر و در استعمال فارسیان معنی حاصل بالمصدر انداختن آمده همچون فک اضافت) کلمه آن زیاد کرده که برای اظهار لیاقت آید چون جرمانه و هادارد که آن را کلمه نسبت گیریم همچون ما پانه و سالانه و روزانه (بحث این بر آن گذشت) بابتی حال فغانه معنی حقیقی - لائق فک یعنی لائق آنده حق و افتاد و باشد و کثرت باشد از بچه تا تمام پس الف وصلی در اول این آورده افغانه کرده - آنرا که این را بکاف فارسی</p>	<p>(۱) افغانه بقول جهانگیری با اول مفتوح ثانی زده و کاف عجی بچه را گویند که ناریده از شکم مادر بیفتد و آنرا آفغانه بلف مدهوده و فغانه بخند الف نیز خوانند و صاحب سرو و مؤید فرماید که اعم است برای بچه آدم یا حیوان که از شکم مادر افتاده باشد (امیر خسرو ۵) فلک را همیشه از در خانه افتاده حوادث زانگش افغانه افتد و صراحت نکرده که بکاف عربی است یا فارسی (ثنائی از ناصری ۵) خام گم نام رفته از خانه بچه بود خیز چنین افغانه به صاحب هفت صراحت کاف پارسی کرده و در تسمیم معنی با سروری و مؤید اتفاق دارد و فغان آرزو در سراج فرماید که این مخفف افغانه است که در مدهوده گذشت و هم او در مدهوده بر افغانه به کاف فارسی نوشته که اغلب که ما خود است از افگندن لیکن هنوز معنی ترکیبی آن بوضوح نه پیوسته مؤلف عرض کند که حالا وقت آن رسید که معنی ترکیبی بوضوح پیونده بخمال ما اصل این فغانه بدون الف اول بکاف عربی است که فارسیان بر لفظ فک (که در عربی زبان بقبول منتخب معنی جدا کردن و چیز بهم در شده از یکدیگر و در استعمال فارسیان معنی حاصل بالمصدر انداختن آمده همچون فک اضافت) کلمه آن زیاد کرده که برای اظهار لیاقت آید چون جرمانه و هادارد که آن را کلمه نسبت گیریم همچون ما پانه و سالانه و روزانه (بحث این بر آن گذشت) بابتی حال فغانه معنی حقیقی - لائق فک یعنی لائق آنده حق و افتاد و باشد و کثرت باشد از بچه تا تمام پس الف وصلی در اول این آورده افغانه کرده - آنرا که این را بکاف فارسی</p>

گرفته اند مبتدل این باشد که کاف عربی بفارسی بدل شود همچون کند و گند که بمعنی آله تناسل آمده و آنچه در محدوده بای عربی و فارسی آ بگانه و آ بگانه و در مقصوره ا بگانه و ا بگانه گند هم مبتدل است که فابه بای عربی و فارسی بدل شود چنانکه زقان و زبان و سفید و سپید و آنچه در آ بگانه و آ بگانه و ا بگانه مقصوره مجوده بدل شد نتیجه لب و لهجه مقامی است (ار و و) دیگر آ بگانه -

(الف) افکن	اصحاب اند ذکر (الف کرده که امر (ج) است و هم او (ب) را
(ب) افکنندگی	بحواله فرنگ فرنگ بمعنی افتادگی و بندگی و فرسودگی آورده که حاصل
(ج) افکندن	بالمصدر (ج) باشد و بقول ضمیمه برهان کنایه از فروتنی و فضله و
<p>(ج) بقول موارد (۱) بمعنی انداختن و بر زمین زدن فرماید که بکاف فارسی است و مرا این ا بکندن و او فکندن و فکندن و او گنیدن و او گنیدن و بیو گنیدن مؤلف عرض می کند که ما بر ا بکندن بای عربی اشاره این کرده ایم و ا بکندن به بای فارسی هم گفته و این هر دو مبتدل (ج) است و نسبت دیگر مرادفات این بجایش ذکر کنیم باقی حال (ج) بقول متنفین فرس مصدر سماعی است و فصلی و بقول ما قیاسی و جعلی که اصل این فکندن بدون الف و صلی با کاف عربی است و مرکب بالغت عرب فک و فون زائد و علامت مصدر حرکت فک بر آن گانه کرده ایم - آنرا که این مصدر را بکاف فارسی گرفته اند خیال بر ما خند کرده اند و جز این نباشد که آن را مبتدل این گیریم که کاف عربی به فارسی بدل شود همچون کند و گند پس الف اول این و صلی است و بقول صاحب بحر بمعنی انداختن باشد (کامل التصریف) و فاعل</p>	

این افکنده (کلیم ۵) کلیم از فکر آن لب های پر شور و نمک و در یک سودا بیش افکن (اردو)
(۱) ڈال - ڈالنا کا امر (۲) دیکھو افتادگی - فضلہ - بقول آصفیہ (عربی) مذکر - بول و بران
چرک - (۳) ڈالنا - گرانا -

(۲) افکندن - بقول موار د یعنی گذشتن همچون واپس افکندن و این مجاز معنی اول است
(خسرو ۵) آن حرم قدس چو واپس افکنده راه در اقصای مقدس افکنده مخفی مباد که در مصرع
ثانی این شعر راه افکندن متعلق است به معنی هفدهم (اردو) چھوڑنا -

(۳) افکندن - بقول موار د به معنی گسترده شدن است چون افکندن سفره و بساط و خوان و این
مجاز معنی اول باشد (کمال اسمعیل ۵) ہر کجا چہرہ تو سفرہ خوبی افکنده دہنت آورد اینجا
بلبان شیرینی (ظہوری ۵) بگذازد افکنده عشرت بساط و نگینیدہ در پوست گل از شا
(دولہ ۵) اگر افکنده عشق خوان کرم پد کہ کردند ہم کاسہ لاو نعم (اردو) بچھانا -

(۴) افکندن - بقول موار د یعنی بریدن چون افکندن زبان یعنی بیکار کردنش کہ مجاز
معنی اول است (حین ثنائی ۵) مگر ز باغ ارم با صفاش حرفی گفت پد کہ تیغ با دہم
غنچہ را زبان افکنده (اردو) کاٹنا -

(۵) افکندن - بقول موار د یعنی مقابل شدن همچون با کسی افکندن (شیخ شیراز ۵)
منکہ با موری بقوت بر نیایم ای عجب پد با کسی افکنده ام کو بکشد زنجیر پد صاحب ضمیمہ
بر ان ہم این را یعنی برابری کردن نوشته و سندی پیش نکرده و صاحب ناصری و ضمیمہ
کتاب با ستاد ہمین شعر سندی معنی برابری کردن را آورده مخفی مباد کہ این مجاز معنی اول است

(اردو) مقابل ہونا۔ ہماری راے میں پالا پڑنا۔ اس کا عمدہ ترجمہ ہے۔ بقول قمیہ سابقہ پڑنا (مومن ۵) دل بنگی جو ہے کسی زلف دوتا کے ساتھ پالا پڑا ہے مجھ کو خدا کس بلا کے ساتھ؟

(۶) افکندن۔ بمعنی فرو د آوردن و خوابانیدن چنانکہ خمیہ افکندن یعنی خمیہ اتادہ را فرو د آوردن و خوابانیدن۔ صاحب نوادر ذکر این کردہ (۵) بمفکن خمیہ تا محل برانندہ کہ ہمایان این منزل روانند ہم او بجالہ خان آرزو فرماید کہ این معنی ضد معنی ہفتم است کہ می آید و خصوصاً چون معنی توقف و اقامت در موضعی ملحوظ باشد گویند بادشاہ برکنار در ریای خمیہ افکند اندرین صورت معنی ہفتم مراد باشد مؤلف عرض کند کہ این متعلق و مجاز معنی اول است و فرق با معنی ہفتم ظاہر شود از صلہ و قرینہ یعنی چون گوئیم کہ از اسباب خمیہ با افکندیم و روان شدیم معنی خوابانیدن خمیہ مقصود باشد و بر خلاف این چون خویم کہ در اسباب خمیہ افکند و تقسیم شد معنی ہفتم مراد باشد (اردو) اتارنا۔ گرانا۔

(۷) افکندن۔ بقول موارد بمعنی نصب کردن و برپا نمودن همچون چار طاق افکندن و خمیہ افکندن ہم درین داخل است (شیخ نظامی ۵) فلک بر زمین چار طاق انگش پزین بر فلک پنج نوبت زلفش پڑ معنی مباد کہ این مجاز معنی اول است (اردو) مٹا کرنا۔ قائم کرنا۔ ڈالنا۔ جیسے خمیہ ڈالنا۔

(۸) افکندن۔ بقول موارد بمعنی کردن همچون شمار افکندن و شمار افکندن و گذر افکندن (نظامی ۵) چو در میدان شیران شمار افکنی پڑ بہ تیری دو پیکر شمار افکنی پڑ

(جای ۵) گذر آنکن بهر بارغ و بهاری می قدم نه بر لب هر جو یاری بی وضع باد که می
مجاز معنی اول است (اردو) کرنا -

(۹) آنکدن - بقول موار دمعنی بستن چون امید بخیری آنکدن (فرخی ۵) چو زیر
گشتم و نوید گشتم از همه خلق بی امید خویش آنکدم بدستگیر جهان بی مؤلف گوید که مقصود از
بستن سپردن باشد و این مجاز معنی اول است (اردو) سپرد کرنا - سوچ دینا -
وابسته کرنا -

(۱۰) آنکدن - بقول موار دمعنی نهادن همچون پنبه در گوش آنکدن و در آفتاب آنکدن
و دست بر دوش آنکدن و رخت آنکدن و داغ بخیری آنکدن و بنیاد آنکدن
و راه آنکدن و این مجاز معنی اول باشد (ضیاء الدین غشی ۵) پنبه اندر گوش خود
باید نکند تا خیز از ذکر تو دیگر نشود (محسن تاثیر ۵) انداختم بروی تو چشم تراب را پنبه
در آفتاب آنکدم گلاب را (ظهوری ۵) چنان مست از شوق هر چیز هست تو که بر
دوش شاخ آنکند جلوه دست (صائب ۵) دور بنیان در فراز کوه میدارند و مانده
در ره سیل حوادث رخت خواب آنکند ایم (سلیم ۵) در عشق لاله را سبب اعتبار شده
و اعنی که مابین صحرای آنکند ایم (میر خسرو ۵) چو این بنیادید را خود فلک دی پیکانه
خویش را بر من چه بندی (انوری ۵) از تو آباد و فرخ باد و آنکه بنیاد فرخ تو فلکند
بنیال مؤلف برای بنیاد آنکدن معنی قائم کردن بهتر از نهادن است و سندر راه
آنکدن بر معنی دوم گذشت پس بنیاد آنکدن بر متعلق بر معنی هفتم باید کرد (اردو) کرنا

(۱۱) افکندن - بقول موار و معنی شکستن چون دندان افکندن (میر مغزی ه) چو
 تیغ افکند شیر شرزه را چنگال چو تیر افکند پیل مست را دندان پهلوق عرض کند
 که در اینجا مقصود از معنی دور کردن و جدا کردن است و مجاز معنی اول و همین معنی بر معنی
 چهارم هم آید (اردو) توڑنا - گرانا -

(۱۲) افکندن - بقول موار و معنی محو و نابود کردن همچون بی افکندن (میر خسرو ه)
 چو نتوانست خرم را بی افکند بنگاهم را سیاست بروی افکند و این مجاز معنی اول
 است (اردو) محو کرنا - مٹانا -

(۱۳) افکندن - بقول موار و معنی کاشتن همچون افکندن تخم (ثنائی ه) بسکه این
 سازگاری کرد و من از در دوشیش چو تخم خواب اندر و ماغ پاسبان افکند ایم چو مو
 عرض کند که از قبیل افکندن تخم است که گذشت یعنی چون خواهند که کاشت تخم کنند
 تخم را بر زمین بپاشانند و بپایند و این متعلق و مجاز معنی اول است (اردو) بونا -

(۱۴) افکندن - بقول موار و معنی جدا کردن همچون دست از دامن افکندن و لباس افکندن
 و این مجاز معنی اول است (ثنائی ه) طاقم بگر که آن تیغی که بر سر خورده ایم نه در دلم از
 دامن لب دست فغان افکند ایم چو طالب آملی ه آن دل که لباس خودی ز تن
 بپایند و زین دجله خون دامن خاک می گذرانند (اردو) جدا کرنا - کینچ لینا - اتار دینا -

(۱۵) افکندن - بقول موار و معنی زدن چون زخم افکندن و این مجاز معنی اول است
 (صاب ه) کی به شود بهر مرم ز کار آسمان چو زخمی که مابدل زینا افکند ایم چو (اردو)

دان - لگانا -

(۱۶) افکندن - بقول صاحب موارد یعنی ساختن و درست کردن چنانکه شراب افکندن (علی خراسانی ۵) باد و گر خام است بزم عیش با افسرده نیست بگذرد ایم از خون صیوحی تا شراب افکنده ایم بمؤلف عرض کند که درین سند افکندن شراب یعنی ترک کردن است نه ساختن - اندرین صورت افکندن یعنی ترک کردن و ترک گفتن باشد نه ساختن و این مجاز معنی اول است (ارو) ترک کرنا - چپوژنه دینا -

(۱۷) افکندن - بقول موارد یعنی ایجاد کردن و آفریدن باشد چنانکه نقش افکندن (رقم کاشی ۵) حافظ از شوق بباقر دهد آفرینش خویش نقش بر سجده که بر خاک مصلا فکتم بمؤلف عرض کند که در اینجا افکندن یعنی ساختن و قائم کردن است و من و متعلق به معنی ششم توان کرد و مجاز معنی اول باشد (ارو) قائم کرنا - کرنا -

(۱۸) افکندن - بقول موارد یعنی منحصر و موقوف داشتن است همچون افکندن بر چیزی و این مجاز معنی اول است (صائب ۵) راه رو را لنگر آرام در منزل خوشست خواب خوراد و برین بر غلوت گور افکند (ارو) منحصر کرنا - موقوف رکنا -

(۱۹) افکندن - بقول موارد یعنی نوشتن چنانکه بد فترا افکندن (خاقانی ۷) حدیث عشق را بر دفتر افکن بمؤلف عرض کند که در اینجا افکندن به معنی متعلق کردن هم باشد و من و وجه یا معنی دوم یعنی گذاشتن هم متعلق دارد و مجاز معنی اول است (ارو) متعلق کرنا - چپوژنه (۲۰) افکندن - بقول موارد یعنی دادن باشد چون آب افکندن در چیزی و بر چیزی -

(جیلانی گیلانی ۵) برگ روید از محبت خوشه بند و از وفایه جای آب ار خون مابرناک
انگور افکنند: مؤلف عرض کند که در اینجا معنی رخیق و افشاندن بهتر از دادن است و این
متعلق و مجاز معنی اول است (اردو) دینا- ڈالنا -

(۲۱) افکندن - به تحقیق یا معنی آماده کردن باشد همچون افکندن بقلید و افکندن بخون
که بجایش می آید و سند این هم همد را بنجاند کور شود (اردو) آماده کرنا -

افکندن آب | استعمال - این همان است | هونا - بالا پڑنا - سابقه پڑنا -

که در همد و ده بر آب افکندن بر چیزی گذشت | استعمال - آماده کردن
متعلق به معنی بستم افکندن - سند این هم در همد | برقلید (ظهوری ۵) ساکنان گاهی کریمان
گذشت (اردو) و بکجو آب افکندن بر چیزی | را بقلید افکند: خویش را اگر دم خراب آخر
افکندن اسید | استعمال - مرکب اضافی | زبس ابرام خویش و این متعلق باشد معنی
معنی اسید بستن و اسید و بسته کردن - متعلق معنی بست و کیم افکندن (اردو) مقلد بنانا یا مقلد
نهم افکندن و سند این هم همد را بنجاند کور (اردو) کرنا - تقلید پر آماده کرنا -

اسید و بسته کرنا - سوچ دینا - | استعمال - آماده به قتل
افکندن بخون | استعمال - آماده به قتل

افکندن با کسی | (مصدر اصطلاحی) یعنی کردن و این متعلق به معنی بست و کیم افکندن
مقابل شدن با کسی و این متعلق است با معنی است (عربی ۵) فرح شادی را بخون
ینجم افکندن و سند این از کلام شیخ شیراز افکند و گیرد دل کجاست: کافرین بر دست
همد را بنجاند گذشت (اردو) کسی کجاسته مقابل و تیغ عونی غازی کند (اردو) قتل بر آگاه کرنا

<p>افکندن بر دفتر استعمال - بمعنی نوشتن بر دفتر متعلق کردن و گذشتن بر دفتر ہم باشد و این متعلق است بمعنی نوزد ہم افکندن و گذشت سند این ہمدرا بخانہ کور (اردو) دفترین لکھنا دفترے متعلق کرنا - چوڑنا -</p>	<p>افکندن بر کسی مصدر اصطلاحی بمعنی نسوب کردن به کسی و بذکر کسی انداختن و این مجاز بمعنی اول است و سند این بر معنی دوازدم افکندن (اردو) سر مارنا - بقول آصفیہ ڈنٹے ڈالنا - سر ڈالنا (دراغ) محبت دل آشفہ کا سودا دیکھنا اس کی زلفوں کچھ نہ سننا -</p>
<p>افکندن پی خیزی مصدر اصطلاحی - مرکب اضافی بمعنی محو و ناپدید کردن نشان آن چیز متعلق بمعنی دوازدم افکندن - سند این ہمدرا بخانہ کور از قبیل (اردو) کسی چیز کو محو کرنا افکندن سفرہ کہ می آید (اردو) فرش بچکانا - بے پتہ کرنا -</p>	<p>افکندن بباط استعمال - مرکب اضافی بمعنی گستردن فرش باشد متعلق بمعنی سوم افکندن و سند این ہمدرا بخانہ کور از قبیل افکندن سفرہ کہ می آید (اردو) فرش بچکانا - بے پتہ کرنا -</p>
<p>افکندن بنیاد استعمال مرکب اضافی - مرکب اضافی بمعنی غفلت داشتن و نخواستن ساحب بحر بر پتہ در گوش افکندن ذکر این کردہ متعلق بمعنی دہم افکندن سند این ضیاء الدین بخشی ہمدرا بخانہ کور (اردو) کان مین ٹیل ڈال لینا - کان مین ٹیل ڈالنا اپنے کو بخیر اور ہر اہل لینا - افکندن تخم مصدر اصطلاحی -</p>	<p>افکندن بنیاد استعمال مرکب اضافی - مرکب اضافی بمعنی غفلت داشتن و نخواستن ساحب بحر بر پتہ در گوش افکندن ذکر این کردہ متعلق بمعنی دہم افکندن سند این ضیاء الدین بخشی ہمدرا بخانہ کور (اردو) کان مین ٹیل ڈال لینا - کان مین ٹیل ڈالنا اپنے کو بخیر اور ہر اہل لینا -</p>

اضافی - یعنی کاشتن و متعلق به معنی سیر و هم
 افکندن سدا این هدر اینجا گشت و سدا و (اردو) (۱) کسی چیز کو کسی چیز پر موقوف
 از کلام صاحب یافته ایم (۵) نیست صاحب رکنا جیسے سونے کو خلوت پر موقوف رکنا
 غیر آهنا سیدی خوشه اش و تخم اسیدی که من (۲) کسی چیز کو کسی چیز میں ڈالنا - جیسے بچونا
 و رشور زار افکندہ ایم (اردو) بیج بونا - دھوپ میں ڈالنا - پانی بوتل میں ڈالنا -
 بیج ڈالنا - تخم ریزی کرنا -
افکندن خوان | مصدر اصطلاحی - مرکب

افکندن چار طاق | مصدر اصطلاحی
 اضافی یعنی گسترده خوان از قبیل افکندن
 مرکب اضافی - یعنی برپا کردن خیمه - متعلق بجا
 بساط و سفره باشد متعلق به معنی سوم افکندن
 هفتم افکندن و سدا این هدر اینجا گشت و سدا و (اردو) دستر خوان بچانا -
 خیمه ڈالنا - خیمه اساده کرنا -

(۱) افکندن چیزی چیزی | مصدر
 افکندن خیمه | استعمال - مرکب اضافی -

(۲) افکندن چیزی و چیزی | اصطلاحی
 یعنی فرو و آوردن خیمه اساده و این متعلق
 مرکب اضافی (۱) منحصر داشتن یک چیز بچیز
 دیگر باشد و (۲) نهادن و انداختن چیزی
 مذکور (اردو) خیمه تارنا - گرنا -

افکندن داغ | استعمال - مرکب اضافی
 یعنی نهادن و قائم کردن و زدن داغ باشد
 و (۲) افکندن گلاب در آفتاب و افکندن
 آب در شیشه و مائل آن و این متعلق به معنی
 افکندن این بر معنی دهم گشت که این متعلق بآن است

<p>افکندن دست بردوش استعمال</p>	<p>ارود) داغ لگانا - داغ دنیا - داغ دینا</p>
<p>افکندن دامن استعمال - مرکب اضافی - مرکب اضافی - بمعنی نهادن دست بردوش</p>	<p>معنی گستردن دامن باشد متعلق به معنی سوم افکندن (عرفی ۵) دانه می ریزد تغافل می کن و نمی بیند همدر اینجا مذکور (ارود) گاندے پر ہاتھ کھینا</p>
<p>افکندن دندان استعمال - مرکب اضافی</p>	<p>نهان پوشیده صیاد بی افکندن دامن است و بس: (دله ۵) ز رشکات محبت نیفکنم دامن که مرغ عقل نسا ز آب و دانه خویش (ارود) دام بچکانا -</p>
<p>افکندن راه مصدر اصطلاحی - مرکب اضافی بمعنی</p>	<p>افکندن یعنی دهن افکندن متعلق یعنی نهادن در جیب (ظہوری ۵) در جیب گل افکنده صبا نانه بونی پنگو یا که سر بر روده از حلقه نموی: (ارود) جیب بین دامن دوم مذکور (ارود) راستہ ڈالنا - رتہ قائم</p>
<p>افکندن رخت مصدر اصطلاحی - مرکب اضافی بمعنی</p>	<p>افکندن دست از دامان مصدر</p>
<p>افکندن رخت مصدر اصطلاحی - مرکب اضافی بمعنی نهادن ساز و سامان باشد و متعلق به معنی دهم افکندن و سدا این از کلام صاحب ہمدرا اینجا گذشت (ارود) ساز و سامان ڈال دینا -</p>	<p>اصطلاحی - بمعنی جدا کردن دست از دامان باشد متعلق به معنی چهار دهم افکندن و سدا این از شائی ہمدرا اینجا مذکور (ارود) دامن سے ہاتھ جدا کرنا - کھینچ لینا - دامن چھوڑ دینا -</p>

افکندن زبان - مرکب که این متعلق به آن است (اردو) دیکهو اضافی یعنی بیکار کردن زبان و کنایه باشد افکندن خوان -	افکندن زبان مصدر اصطلاحی - مرکب
از بریدنش متعلق به معنی چهارم افکندن و سندن افکندن شمم مصدر اصطلاحی - مرکب هندی این همد را بنجاند کور (اردو) زبان کاش و کنایه باشد از لنگ و عاجز شدن چار پایه	افکندن زخم استعمال - مرکب اضافی - دوازدهمین مصدر است افکنده سخم که می آید و
بمعنی کردن و نهاده و زدن زخم متعلق به معنی یا زخم پنجم افکندن و سندن این هم همد را بنجاند کور افکندن که شکستن است و شکستن لازم متعدی	افکندن زخم استعمال - مرکب اضافی - دوازدهمین مصدر است افکنده سخم که می آید و
هر دو آمده پس شکستن شمم سبب لنگ و غیر باشد (اردو) گهوڑے کا لنگڑا ہونا - عاجز	افکندن سایه استعمال - مرکب اضافی - زخم لگانا -
بمعنی انداختن و کردن تمام کردن پر تو و سایه افکندن (خوبی) صاحب موارد و بر معنی شانزدہم ذکر این کرده	افکندن شراب مصدر اصطلاحی -
افکندن سایه یعنی ہشتم و ہندہم افکندن (خوبی) صاحب موارد و بر معنی شانزدہم ذکر این کرده	افکندن سفره استعمال - مرکب اضافی - ترک کردن پیدایمی شود و ساختن و ما اشاره
افکندن سایه یعنی ہشتم و ہندہم افکندن (خوبی) صاحب موارد و بر معنی شانزدہم ذکر این کرده	افکندن سفره استعمال - مرکب اضافی - ترک کردن پیدایمی شود و ساختن و ما اشاره
افکندن سایه یعنی ہشتم و ہندہم افکندن (خوبی) صاحب موارد و بر معنی شانزدہم ذکر این کرده	افکندن سفره استعمال - مرکب اضافی - ترک کردن پیدایمی شود و ساختن و ما اشاره
افکندن سایه یعنی ہشتم و ہندہم افکندن (خوبی) صاحب موارد و بر معنی شانزدہم ذکر این کرده	افکندن سفره استعمال - مرکب اضافی - ترک کردن پیدایمی شود و ساختن و ما اشاره

افکندن شکار | استعمال مرکب اضافی

شدن بسوی خیری۔ صاحب بحر رمان

معنی شکار کردن باشد و متعلق با معنی شتم
افکندن و سندن و سندن این همدراجا گشت -
(اردو) شکار کرنا -

افکنند بخیری ذکر این کرده (عرفی م)
نومید مشوعنی و افکنده عنان باش پنجم
که از کلمه مقصود نشان نیست پن مؤلف

انکندن شمار استعمال مرکب اضافی۔

عرض کند که چون خواهند که اسپ را تنه

از قبیل افگندن شمار است که گذشت یعنی
شمار کردن - سزاین بر معنی هشتم افگندن
مذکور (اردو) شمار کرنا -

و تندی بر اند عثمان را می افکند که از
تنگ عغانی اسپ نیکو اند که به تندی بدو
و از همین معنی حقیقی معنی مجازی پیدا شد و از

انکندن طرح استعمال - مرکب ضعیفی

حمله کرنا۔ دہاوا کرنا۔

معنی طرح نهادن و انداختن و قائم کردن

افکندن کسی بچھری | مصدر اصطلاحی

است مرادف افکندن بنیاد باشد متعلق

بمعنی منسوب کردن کسی به چیزی متعلق است

معنی دہم و ہفتم فکندن (ظہوری ۷) طرح

بمعنی اول افکندن بجز (انوری)

محنت خانہ افکنده ام در کوی دل بیکی

جرم و جایت که مرا افکند ندید ای خداوند

جهان فرماد و مخنون هر طرف فرد و رباؤ

خدایت مفلن در اقبال: (اردو) منسوب

(اردو) طرح ڈالنا۔ بنیاد قائم کرنا۔

افلندن گذر استعمال - مرکب اضافی

فلندن عمان بخیری

بمعنی گذشتن باشد و سنادین بر معنی مستم افکند

مرکب اضافی۔ بمعنی حملہ کردن بہ تعجیل و روا

نذرت که این متعلق بان است (ارو) گری

<p>افکندن لباس استعمال - مرکب اضافی (اردو) (۱) ڈالا ہوا - گرایا ہوا - ڈالنا - یعنی دو رکہ دن لباس باشد بصلہ از وند اور گرانا کا اسم مفعول - مصدر افکندن کے این بر معنی چار دہم افکندن مذکور و این متعلق بقدر معنی بیان ہوے ہیں ادن سب کا است آن (اردو) لباس اتارنا - مفعول (۲) میل - بقول آصفیہ (ہندی) افکندن موج مصدر اصطلاحی - مرکب اضافی یعنی بول و براز - فضلہ - مذکر -</p>	<p>افکندن لباس استعمال - مرکب اضافی (اردو) (۱) ڈالا ہوا - گرایا ہوا - ڈالنا - یعنی دو رکہ دن لباس باشد بصلہ از وند اور گرانا کا اسم مفعول - مصدر افکندن کے این بر معنی چار دہم افکندن مذکور و این متعلق بقدر معنی بیان ہوے ہیں ادن سب کا است آن (اردو) لباس اتارنا - مفعول (۲) میل - بقول آصفیہ (ہندی) افکندن موج مصدر اصطلاحی - مرکب اضافی یعنی بول و براز - فضلہ - مذکر -</p>
<p>افکندن سیم اصطلاح - بقول برہان جامع (۱) کنایہ از مجر و زاری بیار و بقول صاحب بحر و بہار (۲) لنگ و عاجز و از حرکت باز ماندہ صاحب جهانگیری فرماید کہ کنایہ از</p>	<p>افکندن سیم اصطلاح - بقول برہان جامع (۱) کنایہ از مجر و زاری بیار و بقول صاحب بحر و بہار (۲) لنگ و عاجز و از حرکت باز ماندہ صاحب جهانگیری فرماید کہ کنایہ از</p>
<p>افکندن نقش استعمال - مرکب اضافی - معجز باشد مؤلف عرض کند کہ این اسم مفعول مصدر افکندن سیم است کہ گذشت مخصوص است برای چار پایان سیم دار یعنی چار پانیکہ شکستہ سیم باشد و مجازاً بمعنی عاجز آمانکہ معنی</p>	<p>افکندن نقش استعمال - مرکب اضافی - معجز باشد مؤلف عرض کند کہ این اسم مفعول مصدر افکندن سیم است کہ گذشت مخصوص است برای چار پایان سیم دار یعنی چار پانیکہ شکستہ سیم باشد و مجازاً بمعنی عاجز آمانکہ معنی</p>
<p>افکندہ بقول سروری بمعنی (۱) اندختہ (۲) یعنی سرکپن - دیگر کسی از محققین ذکر این نکرد مؤلف گوید کہ اسم مفعول مصدر افکندن است برہم معانی آن شامل و معنی دوم مجازاً</p>	<p>افکندہ بقول سروری بمعنی (۱) اندختہ (۲) یعنی سرکپن - دیگر کسی از محققین ذکر این نکرد مؤلف گوید کہ اسم مفعول مصدر افکندن است برہم معانی آن شامل و معنی دوم مجازاً</p>

هر دو گم (ار و و) ۱) سم گرا هوا - سم ٹوٹا
 هوا چار پایہ (۲) لنگڑا - عاجز -
 افکنده غنان باشین | مصدر
 افکنده غنان (۱) غنان را تنگ نہ کردن ز غنہ
 اصطلاحی (۱) غنان را تنگ نہ کردن ز غنہ
 انجام تا اسپ تیز و تند بود (۲) کنایہ باشد
 از مستعد و آمادہ بودن برای حملہ دین کے لئے مستعد اور آمادہ رہنا -

افکار | بقول برہان و جامع با کاف فارسی بروزن افسار (۱) جراحہ پست چار
 را گویند کہ سیب سواری و گرانی بار شدہ باشد و (۲) زمین گیر و بجا مانده و (۳) آزر
 ہم - صاحب ناصری ہم ذکر این کردہ ولیکن نسبت معنی اول پر پشت ریش فاعت کند و
 و خان آزر و در سراج فرماید کہ اگرچہ بقول توسی معنی اول مخصوص است بہ دواب
 ولیکن در استعمال اعم از ان است حتی کہ در جراحات و ہمیہ نیز متعل خیا تکہ خاطر افکار
 و خیال خود ظاہر فرماید کہ افکار بمعنی جراحہ پست دواب محل تامل بلکہ اعم باشد و فرماید
 کہ معنی زمین گیر و بجا مانده مجاز باشد و گوید کہ معنی سوم از مجرد افکار حاصل نمی شود بلکہ
 خاطر افکار و دل افکار بمعنی آزر دہ است و صاحب سروری بذکر ہر سہ معانی یا لائیت
 معنی اول فرماید کہ در کلام اکابر بمعنی مطلق جراحہ آمدہ و بقول صاحب رشیدی (۴) ریش
 و مجروح و آو کا ر مبتد ل این - بہار گوید کہ مطلق خستہ و مجروح مؤلف عرض کند کہ
 بنیال ما این از قبیل فشار و پیما رست - اصل این (نکار بکاف عربی) باشد کہ مرکب

از نك و آخر بقول صاحب منتخب نك بزبان عرب بالفتح و تشديد كاف جدا كه در نك و حیر
 بهم در شده از نكید گیر ناریان در استعمال خود تشدید را بتخفیف بدل کردند و با آنکه امر
 حاضر از آوردن است مرکب ساختن پس نك آراسم مفعول ترکیبی بمعنی جدائی آورده شده
 و کنایه از مجروح مقام جراحت در جسم نوعی جدائی پیدا کند و جا دارد که اسم فاعل ترکیبی
 گیریم بمعنی جدائی آورنده کنایه از همان مجرد ج - و الف اول در آنکار و صلی باشد و نقش
 خبری دهد ازین که آنکار هم بفتح فابود - عوام ناواقف از مآخذ استعمالش بالکسر کردند و
 خان آرزو بر آنکار گوید که آنکار به لام هم آمده و این مبتدل باشد و کسر اول را نه نوشت
 و قناعت بر این کرد که مخفف آنکار قرار داد و تحقیق ما بر عکس اوست یعنی آنکار مزید علیه
 آنکار باشد آنکه آنکار را بدون صراحت كاف فارسی بجای عربی نوشته اند از آن نایه خیال
 می شود و آنکه صراحت كاف فارسی کرده اند آنرا مبدل گیریم که كاف عربی به فارسی
 بدل شود همچون کند و گند حالا عرض می شود که معنی چهارم یعنی مجروح اصل است و
 معنی اول یعنی جراحت اعم از نیکه بطور عام گیریم یا مخصوص مجازات آن که معنی تحقیق نك آخر
 همیشه اسم فاعل یا مفعول ترکیبی با معنی کنایه جراحت هم تعلق دارد - اکنون باقی ماند
 معنی دوم و سوم آنرا هم مجاز توان گرفت - مخفی بباد که زمین گیر بقول بهار کنایه از خیریت
 که از جای خود نتواند جنبید (الخ) یعنی منتهای ناتوان و بیجا مانده و صاحب بحر خوش
 تعبیری کند که افتاده و خاکسار را زمین گیر گویند (انتهی) آنچه خان آرزو در سراج
 نسبت معنی سوم نوشته که خاطر آنکار و دل آنکار بمعنی آزرده است نه تنها آنکار قابل

غور است بخيال ما او غور نکرد - هرگاه افکار را برابنی حقیقی مجروح تسلیم کردیم و معنی
آزوده را مجازی گرفتیم هیچ محل اشکال نیست قاتل - فارسیان استعمال این لفظ
سینه بیشتر کرده اند و برای دل و خاطر و شخص هم چنانکه ظهوری گوید (۵۳) نباشد
نذقی در شور بخشی زندگانی را این که مروتی نمک بر سینه افکار می ریزد و (صائب
۵۴) عشق فکر دل افکار رزمین دارد و بیش از دایه پر میر کند طفل چو بیمار شود و (وله
۵۵) آه می باشد سلسل خاطر افکار را این در درازی نیست کوتاهی دل بیمار را
(وله ۵۶) قسمت خاصان بود هر چند در دو داغ عشق از عام کن این لطف را
بخشی باین افکار و (۱) چارپایون کی پیته کا زخم جو کثرت سواری یا
گرافی باری وجهه هوا بود - مذکر (۲) افتاده - عاجز - صاحب فرارش (۳) آرزو
و یکم آرزو (۴) افکار - بقول امیر (فارسی) مجروح - زخمی - چاک چاک زانچ
(۵) پرگیا شرکان قاتل کی جو تلو ارد و کا عکس از هو گیا مانند شانه وین افکار نیز

افکار شدن	استعمال - بمعنی مجروح	افکار کردن	استعمال - بمعنی مجروح
شدن باشد صاحب اند بواله فرنگ کردن باشد (ظهوری ۵) بلکه زده هجرت فرنگ این را بمعنی مانده و خسته شدن آورده و می که عمر بزرگیش نکرد و سینه کو که فرارش عیبی ندارد که کار از معنی مجازی افکار گرفته کینه افکارش نکرد و میر مغزی ۵) آن (اردو) افکار هونا - اس کی سند لفظ افکار کل ز داغ دست خود افکار کرده است و پر گزری - خسته هونا -		هرگز کسی بدست خود این کار کرده است و	

(اردو) مجروح کرنا۔ زکار من زبان ازکاری ماندن پوستان

انکار ماندن | استعمال - بمعنی مجروح چشم از زخم نگاہ انکاری ماندن (اردو) شدن است (ظہوری ۵) چہی پری و یکو انکار شدن۔

۱۵۹۱

انکارانہ | بقول برہان ورشدی و جامع و (دری و پہلوی) بچہ نارسیدہ کہ از شکم مادر افتد مؤلف عرض کند کہ ہمان انکارانہ کہ یکاف عربی گذشت - صراحت ماخذ ہمد را بخا کردہ ایم و این سبتل آن باشد بچون کند و کند (اردو) و یکو انکارانہ۔

(۱) افلاطون | (۱) بقول برہان بغیر طای حلی خفف و معرب (۲) باشد و ادبی (۲) افلاطون | بود مشہور و معروف در زمان سکندرو اتادار سطواست و سازار غو

مخترع ادست مؤید ہم ذکر این کردہ و (۲) بقول بہار افلاطون و فلامطون و فلامطن مراد یکدیکر (انوری ۵) کمینہ چاکر علت ہزار افلاطون نہ کمینہ بندہ فضلت ہزار اسکندر نہ صاحب اند صراحت کند کہ افلاطون لغت یونانی است (اردو) افلاطون اور فلامطون - بقول امیر یونان کے ایک بڑے مشہور حکیم کا نام ہے جو ارسطو کا استاد تھا اور سقراط کا شاگرد (اسیر ۵) وہ نے کش ہون کمین سامان میخواری تو کیا غم ہے نہ تن خاکی خم افلاطون کا چلو سا غم ہے نہ آپ فرماتے ہیں کہ یہ پہلا حکیم ہے جس نے حکمت اشرافی کے اصول درست کئے ۳۰ برس قبل پیدائش مسیح علیہ السلام پیدا ہوا - ابتدا میں اسکی طبیعت صنعتوں کی طرف متوجہ تھی اور شعر کہنے کا بھی شوق تھا مگر ۳۰ برس کی عمر میں قصائد مثنویان اور کئی دیوان تصنیف کئے بعد اس کے حکمت و فلسفہ

کی طرف مائل ہو کر آہٹ برس تک سقراطیس کی خدمت میں رہا۔ سقراطیس کے مرنے پر
 علم کا بہت ذخیرہ جمع کر کے مقام اٹینہ میں ایک مدرسہ قائم کیا اور آخر عمر تک یہاں
 کا شغل رکھا۔ اسکی خوش بیانی کی دہوم بیات تک ہوئی کہ عورتیں بھی شائق کلام ہو کر
 مردوں کے لباس میں آتی تھیں۔ ۷۷ برس کی عمر میں انتقال کیا یہ حکیم ذی اخلاق خوش
 صفت تھا تاالیفات میں جو فلسفیات افلاطون کے نام سے مشہور ہیں پینتیس مباحث
 اور تیس مکتوبات بن جن میں مختلف فنون طبعیات منطق۔ سیاست۔ مدن۔ علم
 تہذیب اخلاق وغیرہ کا بھی ذکر ہے۔ شعراجو افلاطون کے ساتھ خم کا ذکر کیا کرتے ہیں
 اسکا نشانہ تراجم افلاطون سے معلوم نہیں ہوتا۔ البتہ صاحب غیاث اللغات نے بحوالہ
 کتب تاریخ لکھا ہے کہ افلاطون اپنی آخر عمر میں ایک بڑے خم میں بیٹھ گیا شاگردوں نے
 اس کی وصیت کے موافق اس خم کا منہ بند کر کے ایک پہاڑ کے غار میں رکھ دیا۔
افلاک بالفتح لغت عرب است جمع فلک معنی آسمان فارسیان این را با الفا
 فارسی مرکب کردہ استعمالش بمعانی خاص کردہ اند کہ در طہات می آید (صاحب ۷)
 ایک دل بیدار در نہ پرودہ افلاک نیست نہ پرودہ خواب است گویا پرودہ این سازمانہ
 (اردو) افلاک۔ بقول امیر فلک کی جمع۔ آسمان (بحر ۷) آج دنیا میں گلہ کرتے
 ہیں جو افلاک کا پیکل وہی زیر زمین شکوہ کرین کے خاک کا پتہ

افلاک شناسان اصطلاح۔ بقول ضا	این کردہ اند۔ صاحب ناصری از کلام
بحر سخنان۔ صاحبان ضمیمہ بر بان و نوید ہم	نظامی سند آورده (۷) دفتر افلاک

شنا سان بسوزنہ دیدہ خورشید پرستان بدو گستر۔ بادشاہوں کی صفت۔

مؤلف عرض کند کہ معنی لفظی این **افلاک نشینان** اصطلاح۔ صاحب

احوال افلاک و سیارگان فلک پس کنایہ باشد اند بجا الہ بہار گوید کہ معنی منجمان است و بہار

از منجمان (اردو) منجمین۔ علم نجوم کے عالم ازین ساکت و سندی کہ برای این پیش کردہ ہمان شعر نظامی است کہ بر افلاک شناسان گذر واقف۔

افلاک ظل اصطلاح۔ بقول بحر معنی بدین تصرف کہ در مصرع اول بجای افلاک شناسان

بسیار حمایت صاحب خمیرہ برہان گوید کہ مراد افلاک نشینان نوشتہ یزد و دیگر کسی از محققین ذکر

آسمان سایہ معنی بسیار حمایت۔ صاحب مؤیدہ این نکودہ۔ بخیاں ماسماح او پیش نیست و جا

فرماید کہ معنی سخت حمایت کنانی الادب دارد کہ لمحاظ معنی لفظی این کنایہ گیریم از گوای

و این صفت بادشاہی کہ سایہ لطف او محیط باشد و لیکن نہ استعمال باید و نمیشود کہ منجمان را

جملہ عالم را مانند افلاک۔ پس معنی ترکیبی سائنہ افلاک نشینان گوئیم قائل (اردو) و یکہو

ہمچون افلاک است چنانچہ شیر دل امثال افلاک شناسان۔

ہمچون شیر است و این ترکیب در اصل صفت **افلاکیان** بقول برہان و ہفت کبر

موصوف بود بروجہ تشبیہ و بعدہ مقولہ گردانہ کاف (۱) کنایہ از ثوابت و سیارات و

مؤلف عرض کند کہ اسم فاعل ترکیبی است (۲) طائفہ باشد از پی و دینان و بدند بہان

یعنی مثل افلاک سایہ گستر و شیر دل ہم ازین صاحب شمس بذکر ہر دو معنی بالا فرماید کہ (۳)

قبیل است (اردو) مثل افلاک کے تائید کنایہ از ملاکہ ہم مؤلف عرض کند کہ ہر سہ معنی

<p>خلاف قیاس نیست و ہر سہ کنایہ باشد۔ انچہ طائفہ بی دینان را افلاکیان گفتہ اند و جہ آن این است کہ اعتقادشان بر سیارگان و اجرام اور بے دین ہے (۳) فرشتے۔ ملائک۔</p>	<p>فلک است (۱) و (۱) تارے (۲)</p>
<p>(۱) افند</p>	<p>(۱) بقول صاحب نوادر و شمس معنی جنگ و خصومت۔ صاحب</p>
<p>(۲) افندیدن (دری و پہلوی) ہم ذکر این کردہ مؤلف عرض کند کہ ہمین لغت در محدوده ہم گذشت محدوده و مقصورہ چیزیں نیست کہ نتیجہ اب و ہجہ مقامی است بہ تحقیق ما این اسم جاد فارسی زبان است و اسم مصدر (۲) و (۲) مصدریست مرکب از (۱) زیارت یا یی معروف و علامت مصدر کہ بقول صاحب بحر و برہان معنی خصومت و جنگ کردن است (سالم التصریف) صاحبان ناصری و جامع و سراج و نوادر ہم ذکر این کردہ اند و ہمین مصدر در محدوده ہم گذشت بخیاں ماضی است کہ از اسم جاد فارسی زبان وضع شد و بقول متفنین فرس جعلی کہ اصول شان بر لفظ اسم مصدر گذشت (۱) و (۱) و یکہو آفند۔ (۲) و یکہو آفندیدن۔</p>	<p>(۲) افندیدن (دری و پہلوی) ہم ذکر این کردہ مؤلف عرض کند کہ ہمین لغت در محدوده ہم گذشت محدوده و مقصورہ چیزیں نیست کہ نتیجہ اب و ہجہ مقامی است بہ تحقیق ما این اسم جاد فارسی زبان است و اسم مصدر (۲) و (۲) مصدریست مرکب از (۱) زیارت یا یی معروف و علامت مصدر کہ بقول صاحب بحر و برہان معنی خصومت و جنگ کردن است (سالم التصریف) صاحبان ناصری و جامع و سراج و نوادر ہم ذکر این کردہ اند و ہمین مصدر در محدوده ہم گذشت بخیاں ماضی است کہ از اسم جاد فارسی زبان وضع شد و بقول متفنین فرس جعلی کہ اصول شان بر لفظ اسم مصدر گذشت (۱) و (۱) و یکہو آفند۔ (۲) و یکہو آفندیدن۔</p>
<p>افواہ بقول صاحب منتخب بالفتح جمع فوہ و چیزهای خوشبو کہ بدان بوی خوش را اصلاح دهند و نیکو سازند چنانکہ توایل چیزی کہ بدان طعام را خوشبو کنند چون کشیز و جز آن و صاحب قاموس گوید کہ افواہ توایل یا انچہ بدان بوی خوش را اصلاح کنند و اقام شگوفہ و انواع ہر چیز و احدث فوہ۔ صاحب غیاث فرماید کہ مجازاً بمعنی شہرت مستقل مؤلف عرض کند کہ فارسیان این را بہ معنی بیان کردہ غیاث استعمل کردہ اند</p>	<p>افواہ بقول صاحب منتخب بالفتح جمع فوہ و چیزهای خوشبو کہ بدان بوی خوش را اصلاح دهند و نیکو سازند چنانکہ توایل چیزی کہ بدان طعام را خوشبو کنند چون کشیز و جز آن و صاحب قاموس گوید کہ افواہ توایل یا انچہ بدان بوی خوش را اصلاح کنند و اقام شگوفہ و انواع ہر چیز و احدث فوہ۔ صاحب غیاث فرماید کہ مجازاً بمعنی شہرت مستقل مؤلف عرض کند کہ فارسیان این را بہ معنی بیان کردہ غیاث استعمل کردہ اند</p>

(ظہوری ۵) نامع زبان بہ بند کہ صد سعی کردہ ایم تا مقصہ برگزیدہ افواہ گشتہ است
 (دولہ ۵) فادہ در دہن عام قصہ خاصان فی حکایت از لب افواہ بزرگدانیہم (انوری
 ۵) تاکہ در افواہ خلق ہست کہ از چار طبع فی اصل فساد چنان فرع کہ گوہر شکستہ
 (ارو ۵) افواہ - بقول امیر (عربی) موت - فوہ کی جمع جیکے معنی منہ یعنی کوئی بات
 بہت سے مہون میں پڑنا مجازاً اڑتی ہوئی خبر - مشہور بات جس کی اصل نہ ہو (آتش ۵)
 چوڑ کر عشق صنم زاہد نہ ہو مفتون حور و کب یقین لاتا ہے دانا دور کی افواہ کا (میر ۵)
 کلی سبہ کہتے ہیں منہ یا رکاب نہین معتبر کچھ یہ افواہ ہے ۔

افیلون | بقول برہان بالام بروزن شیخون در منہ کو ہی را گویند - اگر خاکستر آزار بارود غن
 بادام بر موضع ریش بالند موی بر آرد و آنرا عبری شیخ خوانند - صاحب ہفت و جامع
 ہم ذکر این کردہ صاحب محیط بر انکین فرماید کہ افیلون و افلیون ہر سہ اسم شیخ حبلی است
 کہ آنرا بفارسی در منہ کو ہی گویند و در منہ گوید کہ کبسر دال ہملہ و سکون رای ہملہ و فتح میم و نو
 و با اسم فارسی است و بیونانی ساریقون و آقدینا و سور بیون و بسر یانی ایر و تا بہ رومی
 ابریطون و عبری شیخ و ہندی جوہری جوین گویند و گویند کہ آن اشار اس است کہ پنج
 ان خشی و قسم سوم آنرا بقول بعض نخستین البحر ی نیز نامند و حبلی آنرا بیونانی افیلون خوانند
 گرم خشک و رسوم و بقول شیخ گرم در دوم خشک و رسوم جمیع اقوام آن محل ریاچ قطع
 لطیف و مسکن و در آن قبض کمتر از نخستین است و منافع بسیار دارد (الخ) (اردو)
 صاحب جامع المادویہ نے اس کا مشہور نام ترک فرمایا ہے اور شیخ پر لکھا ہے کہ در منہ

جسکو عربی میں خشرک بھی کہتے ہیں ایک گہانس کا نام شاید برگ سداب - سدون کو کہلاتی ہے بلغم کو چھانٹتی ہے اور اورام کو تحلیل کرتی ہے اور پیشاب اور حوض جاری کرتی ہے (الخ) اور بقول محیط اعظم اسکا ہندی نام جوہری جو این ہے -

افیون | بقول برہان (۱) معروف است کہ تریاک باشد و لبر علی لبن الخشخاش گویند اگر قدری از ان بخود گیرند ز جیر اسودد (۲) و (۳) کنایہ از سیاہ - صاحب ناصری فرماید کہ اصل این اپیون است و ہپیون ہم ہر دو بای فارسی و افیون معرب باشد و اکنون تریاک مشہور و دافع زہر و خود زہر - خان آرزو در سران فرماید کہ ہمان شیرہ خشخاش کہ از تریاک نیز گویند لیکن تریاک در اصل بمعنی پازہر باشد و بمعنی افیون متحدت و فرماید کہ خود افیون (۳) بمعنی پازہر آمدہ چنانکہ ظہوری گفتہ (۵) زخم خوب است اگر سخرہ مرہم نشود پازہر مرہم نیست اگر دستخوش افیون است پازہر صاحب جامع بر معنی اول قانع و دوا رستہ معنی اول و سوم را ذکر کردہ بہار گوید کہ بمعنی اول مبطل اپیون باشد و بمعنی سوم ہم آمدہ و بہر صراحت سند ظہوری فرماید کہ من در اینجا بمعنی چیری است شیرین کہ مثل ترنجبین از ہوا بریزد و محقق گردد صاحب سخندان گوید کہ این را در فارسی اپیون و افیون و ہپیون نام است و در سنسکرت آہی پیچمن کہ مرکب است از آہی بمعنی مار و پیمن بمعنی کف کہ بحالت غیض و غضب وغیرہ از دہن انسان بریزد و بدین وجہ کہ از درخت خشخاش شیرہ اش کہ افیون است بچھو کف می ریزد و رنگش ہم سیاہ می باشد و از خوردنش ہوش ہم از سر برد - اہل سنسکرت این را آہی پیمن نام کردند (انتہی) صاحب سوار اسپیل فرماید کہ بیونانی این را اسپیان نامند

صاحب خزائنہ اللغات آورده کہ اور اور انگلیسی زبان اوچیم نام است و در اردو ایم
 و صاحب محیط اسم یونانی این ابیون بہ بای عربی نوشتہ و افیون را معرب گفتہ و نسبت
 اخذ خاصیت و طبیعت این نجی مختصر را بیون کردہ ایم کہ گذشت۔ صاحب برہان بیون
 را بہ بای عربی ہم آورده بالجملہ این قدر متحقق است کہ افیون معرب یا سبڈل (ابیون
 بہ بای فارسی) است همچون پستید و سفید و آبیون مبدل (ابیون بہ بای عربی) چنانکہ
 تب و تب و ابیون رزلت یونانی گیریم چنانکہ بالاندکور شد یا خود ابیون را کہ بای فارسی
 است مبدل (اُپیان یونانی) کہ فارسیان الف دوم را بہ واو بدل کردند همچون تاسغ
 و توغ۔ بہر دو صورت بنیاد این زلعت یونانی یافتہ می شود و جادارد کہ لغت فارسی
 گیریم و صلش ابیون باشد و تحقیقش بر ابیون بیان کردہ ایم و نسبت بیون عرض می شود کہ
 بقاعدہ فارسی تبدیل الف بہ ہای ہوز آمدہ چنانکہ انبار و ہبنار و یاسا و یاسہ (اردو)
 (۱) دیکھو ابیون۔ (۲) سیاہ۔ کالا۔ (۳) تریاق۔ بقول صاحب آصفیہ (معرب اسم
 مذکر۔ زہر مہرہ۔ فاعل الزہر۔ ایک خاص قسم کی میخون جو دفع زہر کے لئے بناتے ہیں۔

افیون خوردن حوادث	از غافل شدنش کہ از خوردن افیون غفلت
بقول بحر و ضمیمہ برہان کنایہ از معدوم شدن	پیدا شود پس معنی معدوم شدن محتاج سبڈ
حوادث باشد مؤلف عرض کند کہ این	است حیفاست کہ پیش نشد (اردو) حوادث
خلاف قیاس است زیرا کہ افیون خوردن	کافع ہونا۔ معدوم ہونا۔
کسی لہجہ و رای معنی حقیقی آن کنایہ توان گرفت	(مصدر اصطلاحی) معنی حقیقی

<p>صاحب اصفی ذکر این کرده از معنی ساکت بخیا زیادتی نشسته کردن (خسرو ۵) تا هر که باشد مکنایه باشد از غافل کردن (خان آرزو ۵) یا رتوبه در بادیه افیون ریخته به (حافظ شیرازی ۵) ساقی آرد می به محفل شیخ را افیون دهد به (طوبی ۵) جان دهد بچاگرگی را چاره سازیهایی چرخ پذیرد نه هم در گلو فریاد اگر افیون دهن افیون ملانا - اسکی نشسته کو بڑھانا -</p>	<p>افیون زدن (مصدر اصطلاحی) بقول بجو بهار یعنی افیون خوردن (میر خسرو ۵) این تنگنا نه موقع خواب است سر بر این ز دست حارس دست است پاسپان به (ملا فو تی زیدی ع) از برای منع انزال آنکه افیون می زند به (اردو) افیون کهانا -</p>
<p>افیونی بقول صاحب جامع (۱) تریاکی باشد و (۲) کنایه از عادت کردن بخیری که قدرت برک آن نداشته باشد مؤلف گوید که کنایه از متاد و خورگفته مطلقاً (ظهوری ۵) چرا افیونی زهرش نگر دم به که خلقی را زنده کند از</p>	<p>(۱) افیون در بادیه بخمتن (۲) افیون در بادیه کردن (۳) افیون در شراب ریختن (۴) افیون در شراب کردن (۵) افیون در می کردن</p>
<p>افیونی بقول صاحب جامع (۱) تریاکی باشد و (۲) کنایه از عادت کردن بخیری که قدرت برک آن نداشته باشد مؤلف گوید که کنایه از متاد و خورگفته مطلقاً (ظهوری ۵) چرا افیونی زهرش نگر دم به که خلقی را زنده کند از</p>	<p>(۴) کرده فرماید که یعنی پشت دادن شراب ر اما مستی گذاره آرد - بهار ذکر (۱) و (۴) کرده معنی با صاحب بحر متفق و صاحب اصفی قدرت برک آن نداشته باشد مؤلف گوید (۵) رانوشته از معنی ساکت مؤلف گوید که همه مراد یک یکه باشد یعنی امداد شراب در</p>

(۱) (اردو) فیونی - فیچی - فیچی - بقول ایرانیون	(۱) (باترکاشی) باترمن و غم جدا گیم
کا عادی (۲) عادی بقول آصفیہ خگر - خگر تہ	زہم : فیونی آشنائی ہم شدہ ایم : (ظہوری
وہ شخص جسے کسی امر کی عادت پڑ گئی ہو آپ	(۳) کردہ زخم پس سر آرزوی مرہم راہ
فرماتے ہیں کہ چونکہ یہ لفظ عربی - فارسی متند	حیف و دردست کہ فیونی افسون گرد و
لغات یا کلام میں اس طرح نہیں آیا اسوجہ	سندے از کلام ظہوری بر لفظ فیونی گشت
اہل اردو کا مخترع قرار دیا گیا - لتیا -	(۱) (اردو) (۱) (۲) کسی چیز کا نہایت عادی
(۱) فیونی چیزی شدن	مصدر مطلقا ہونا جو چھوٹ نہ سکے وکن میں فیونی ہونا
(۲) فیونی چیزی کشتن	(۱) بقول بھوکتہ میں جیسے "کہ م علی تو تنگ بازی کا
بہار عادت کردن چیزی کہ بر ترک آتی در	فیونی ہو گیا ہو" جس کا مطلب یہ ہو کہ تنگ
نہا شد مؤلف عرض کند کہ (۲) م اد ف بازی کو ترک کرنے پر خود قادر نہیں ہو لیتا ہونا	

الف مقصورہ با قاف

اقارون | بقول برہان و ہفت و مؤید بارای قرشت بر وزن فلاطون لیتی است
یونانی و بعضی گویند رومی و آن دو ای باشد کہ بغارسی اگر دہری عود آلود خوانند و
سطر و گردار و سفیدی باشد قوت باہد صاحب محیط بر تافارون فرماید کہ وسیع ما
گویند و بر اگر گوید کہ اسم عود ہندی است و بر قوت نوشتہ کہ بفتح و او و تندید و جیم عود الونج
و رنجیل اجم و یونانی اتورون و برومی اتارون و ہندی پنج نامند (الخ) مؤلف عرض
کند کہ این داروئے است کہ تعریف کاٹش بر (اردی) کردہ ایم (اردی) دیکھو ادی

اقاقیا بقول برہن بکسر قاف و تخانی بالف کشیدہ عصارہ خاریست کہ پوست را بدن
 و باغت کنند و آن صلب و سیاه رنگ می باشد و بعضی گویند کہ صمغ خار مغیلان است اگر خوب
 برگیرند قطع خون رفتن کند و بقول یونید صمغ و دخت مغیلان کہ ہندی لیکر نامند صاحب
 فرماید کہ بسر یانی و عیا گویند و آن اسم یونانی عصارہ شجر شوقہ سمی بہ قرط است و قرط شوقہ کہ
 آن را بمصر می شو کہ ام غیلان و بفارسی خار مغیلان و ہندی ببول و لیکر نامند و صمغ آن
 صمغ عربی و اقاقیا را ہندی (لیکر کارس) و بفرنگی اکاکیا و آن عصارہ از ثمر آن یارگ
 آن یا از ہر دو با ہم میگیرند۔ کیلاتی گفتہ کہ آن عصارہ ثمر درخت بسیار خار دار است کہ اگر پوست
 و ثمرین درخت او ہم را باغت می دهند و آن شجر را قرط نامند و صاحب صیدہ گفتہ کہ اقاقیا ہم
 رومی است و بسر یانی و عیا قرطی و بفارسی بلبلند و اطبا اختلاف درین نموده اند کہ آن از قرط
 و اختلاف در صفت واقع شدہ جالینوس گفتہ کہ آن صمغ آنست و اریسا سوس گوید کہ آن عصارہ
 آنست کہ خشک می کنند و قرص می نمایند و شیخ الرئیس فرماید کہ آن عصارہ قرط است و شارح
 کاذرونی فرمودہ کہ قول حق آنست کہ شیخ در تعریف آن گفتہ و صحیح ترین اقوال آنست کہ
 عصارہ نوعی از ام غیلان باشد کہ قرط نامند و غیر منسول آن سرد و در اول خشک و در دوم
 و منسول آن سرد و خشک و در دوم بالجلہ اقاقیا مختلف و قابض و مانع سیلان خون و قاطع
 نفث الدم و موقتی مدہ و جگر و منافع بسیار دارد (الخ) (ابودو) درخت لیکر یا ببول کا
 رس یا شیرہ۔ صاحب اصفیہ نے لیکر پر ببول کا ذکر فرمایا ہے اور فرماتے ہیں اسکی
 چہاں سے چمڑا رنگا جاتا ہے۔

اقامت

بقول بهار استاد و برپاداشتن و فارسیان (۱) یعنی در جای بودن و ممکن گرفتن با لفظ کردن استعمال کنند و (۲) یعنی ضیافت شخصی که از جای دارد شود با لفظ فرستادن استعمال نمایند. خان آرزو در چراغ گوید که لفظ عربیت یعنی معروف و فارسیان یعنی ضیافت شخصی که جایی دارد شود. نیز آرنه مؤلف عرض کند که ماصراحت استعمال این با مصدر فرس در ملحقات کنیم و در اینجا همین قدر کافی است که احتمال این در فارسی بدون ترکیب با مصدر فارسی یعنی حاصل بالمصدر باشد یعنی اول خصوصیت مصدر کردن نیست چنانکه از ملحقات ظاهر شود و نسبت معنی و دوم خیال ما نیست که بعضی شعرا اقامت را با مصدر فرستادن مرکب کرده یعنی سامان مهمانی فرستادن گرفته نه ضیافت اگر چه ضیافت جزو مهمانی است ولیکن سازو سامان دیگر هم لازم آن است و این همه لوازم - مجاز آید امی شود از معنی اول چنانکه حکیم شقای گفته (۳) چون آدم بد بهر فرستاد آسمان بی صد گونه رنج و غصه به رسم اقامت و اشرف ماند رانی در کلام خود اقامت بعضی فرش و بساط آورده و این هم در سامان مهمانی داخل باشد (۴) شب از هتتاب باش باج می داد و بهر منزل اقامت می فرستاد و به شاعر گوید که شب بام مهدوح مارا با جگر از بود از هتتاب یعنی باج هتتاب پیش می کرد و در بهر منزل باش از هتتاب باط می گسترده خصوصاً فرشی که آرزو در بندی چنانی گویند که با هتتاب تشبیه لفظی و معنوی دارد خان آرزو و بهار هر دو که با ستند همین شعر معنی ضیافت را پیدا کرده اند بخيال مادرست نیست زیرا که از هتتاب ضیافت بام کردن پیچ لطف ندارد و معنی سامان مهمانی اندر این مقام دل چسب تر است و این معنی لفظ اقامت نظر بر معنی اولش

تعلق مجاز هم دارد فاعل (ارو) (۱) اقامت - بقول امیر - عربی - مونث - ایک
جگہ قیام کرنا - ٹھہرنا (۲) ہمائی کا سامان - مذکر - جس میں فرش فروش سامان حوائج
ضروری - مقام اور ضیافت سب داخل ہیں -

اقامت بالیقین استعمال - بمعنی ضروری اقامت طلبیدن استعمال - بمعنی
ولازم گردیدن و در کار گشتن اقامت باشد خواہش اقامت کردن است صاحب اصفی
(عربی) تا یکی شاید بمعنی یکشد بتقابل ذکر این کرده (صاحب) آنکہ از عمر یک
عمر ابرور اندیشہ اقامت باید (ارو) سیر و قایم طلبیدن لنگر اسیل و اقامت
اقامت لازم ہونا -
اقامت دادن استعمال - بمعنی قائم خواہش کرنا -

کردن است - صاحب اصفی ذکر این کرده **اقامت فرستادن** استعمال -
(خسرو و بلوی) قامت خود کرد نمودن صاحب اصفی ذکر این کرده از معنی
در ازبک داد اقامت بستون نماز (ارو) خان آرزو و بہار بر لفظ اقامت ذکر این
قائم کرنا - بمعنی ضیافت فرستادن کرده اند و ہر دو از

اقامت داشتن استعمال بمعنی سکونت کلام اشرف مازندرانی سند آورده کہ بر لفظ
پذیر بودن است - صاحب اصفی ذکر این اقامت مذکور شد مؤلف عرض کند کہ معاصرین
کرده (نشر خزین اصفہانی) او در آن شہر اقامت عجم استعمال این بدین معنی نمی کنند و از متقدمین
داشت (ارو) سکونت رکھنا - استعمال کسی کہ پیش راست ہمین یک شوا اتراف

<p>غناک اور ہے ؟</p>	<p>اقبال کردن مصدر اصطلاحی - بمعنی</p>
<p>استعمال - بیامی نسبت</p>	<p>پسند و قبول کردن - (ظہوری ۵) محل گشتہ ختم</p>
<p>معنی صاحب اقبال کردن است - بہار بر</p>	<p>دولت از خاکستر مآری بچاشاک وجود پیش</p>
<p>لفظ اقبالی گوید کہ بمعنی کار اقبال است و نہ</p>	<p>او کردہ اقبالی ؟ (اردو) قبول کرنا - پسند کرنا -</p>
<p>کہ از شیخ العارفین پیش کردہ مصدر اقبالی کردن</p>	<p>اقبالمند استعمال - بقول اند سجادہ فرنگ</p>
<p>راست (۵) ننگ در عشق و جنون نام مرا</p>	<p>فرنگ بمعنی صاحب اقبال است و بقول</p>
<p>عالی کردہ آمد ارباب درین کوچہ و اقبالی کردہ</p>	<p>برہان مند بروزن قدم بمعنی صاحب و خداوند</p>
<p>(اردو) صاحب اقبال کرنا - اقبالمند کرنا -</p>	<p>باشد همچون درو مند و حاجت مند پس اقبالمند</p>
<p>اقبال یک ہفتہ اصطلاح - مرکب</p>	<p>از ہمین قبیل است اسم فاعل ترکیبی - معاصرین</p>
<p>اضافی - بقول صاحب بحر و مؤید و ضمیمہ</p>	<p>عجم ہم استعمال این کنند (اردو) اقبالمند -</p>
<p>برہان بمعنی دولت اندک روزہ مؤلف گوید</p>	<p>بقول امیر - صاحب اقبال - نصیب والا -</p>
<p>کہ کنایہ باشد (اردو) چند روزہ دولت</p>	<p>خوش قسمت (در شک ۵) ارباب وصل</p>
<p>عارضی اقبال - اقبال چند روزہ -</p>	<p>ہستہ ہن ہجو رون پر بجایہ اقبالمند اور ہے</p>
<p>بقول منتخب بمعنی آتش فرا گرفتن و علم آموختن -</p>	<p>اقتباس بالکسر لغت عرب است -</p>
<p>فارسیان این را با مصادر کردن و نمودن مرکب</p>	<p>از کسی وفا یدہ گرفتن - بہار ذکر این کردہ -</p>
<p>بالصدر یعنی استفادہ (صائب</p>	<p>کردہ بمعنی مصدری استعمال کنند و بدون ترکیب</p>
<p>نہایت از قباس نور چشم ماہ را سیری ؟ الہی بیچ کا فر شکنندان گدائی را نہ (اردو)</p>	<p>(۵) نباشد از قباس نور چشم ماہ را سیری ؟ الہی بیچ کا فر شکنندان گدائی را نہ (اردو)</p>

اس بقول امیر عربی - مذکر روشنی لینا کسی تالیف یا تصنیف سے کچھ انتخاب کر کے
 اپنے کلام میں داخل کر لینا (امیر سے) تارے ہر سے جب کفش یا ر کے چمکین پنجون
 دس اقتباس ہو کہ نہ ہو نہ

اقتباس کردن استعمال - یعنی
اقتباس نمودن حاصل کردن
ری و فائده گرفتن - صاحب آصفی ذکر
نکرده از معنی ساقط (انوری ص ۱۵) انظار
بس من نور کم کای گفت چرخ به کافران
آفتاب هفتش کرد اقتباس به (صاحب ص ۱۵)
کی بهر شبنم نظریان تماشایش کند به هم مگر
نور اقتباس از روی زیبایش کند (نصیب
همدانی نشر ۲) از باطن فیض موطن جد بزرگوار
خویش و سایر روشندان آن سز من اقتباس
نوبختیاری و التماس فتوحات غیبی نمودند
(اردو) اقتباس کرنا کسی چیز کا حاصل کرنا - اقتباس کرنا

تدا بقول بہار پیر دی کردن فرماید کہ بالفظ داشتن ذکر در متعل موقوف گوید کہ
سر لغت عرب است و صاحب منتخب ہم ذکر این کردہ - فارسیان استعمال این بمعنی
صل بالمصدر یعنی پیروی کنند و برای معنی مصدری با مصادر فرس مرکب سازند کہ در
ات آید (اردو) پیروی - بقول آصفیہ (فارسی) اسم مونث - تقلید کسی کے
بقدم حلیا - اطاعت - فرمان برداری -

مدا و اشتن | استعمال - صاحب صفی
 است بدشت از تو بمقیه در باغ بلبلان
 این کرده که معنی پیرو بودن و پیروی را
 ت (حزین اصفهانی) آموخت بکک
 (۱) اقتدا کردن | استعمال - هر دو بمعنی
 شود دارند اقتدا (اردو) پیرو هونا -

<p>(۲) اقمه نمودن پیروی کردن است عقل بد و اقمه کرد که این کار اوست بنده صاحب آصفی ذکر هر دو کرده (سلمان یاجی) (شترنشی اصفهانی ۲) اذینراقمه ایه سنیه (۵) هست تضاد اوری از پی کار جهان اجداد عالی نژاد نمود (اردو) پیروی کرنا -</p>	<p>اقران بقول صاحب آصفی بمعنی نزدیک شدن و بقول اتند نزدیک شدن و یار شدن بدیگری مؤلف عرض کند که لغت عرب است فارسیان این را بمعنی نزدیکی و قرب استعمال کنند که حاصل بالمصدر باشد و برای معنی مصدری با مصداق فارسی مرکب سازند مخفی مباد که معاصرین عجم هم اقران را بمعنی قرب آورده اند چنانکه صاحب یوسف سرخ گویند شری پانزده روز از روز گذشته از اقران مرخ و عقرب " (اردو) قرب - نگر نزدیکی - یونث - دیکو اتصال -</p>
<p>اقران داون میان دو چیز احتمال یک جگه جمع کرنا - ملانا - صاحب آصفی ذکر اقران داون کرده که بمعنی قرب اقران یافتن استعمال - صاحب آصفی پیدا کردن است (خرین اصفهانی ۵) ذکر این کرده که بمعنی قرین شدن است (شترنشی لطف بیان معجز و سحر استنراج داد و دلالت اصفهانی) هر دو عاقله از درگاه رب الغت سکت میان آتش و آب اقران دهنده (اردو) می نمود بشریف اجابت اقران می یافت (اردو) نزدیک</p>	<p>الف) اقترح بقول بهار بی اندیشه سخن گفتن و تجسم در خواستن چیزی مؤلف عرض کند که بالکسر لغت عرب است - صاحب منتخب هم ذکر این کرده فارسیان استعمال این بالفظ کردن کرده اند یعنی -----</p>

(ب) اقترح کردن | بمعنی بی اندیشہ سخن گفتن آوردہ اند (میر مغزی ۵) از عقل

و قضا کرد اقتراحی نہ وز وسخت در جود کرد امتحانی نہ (ارو ۲) بلا تامل کوئی بات کہشتا

(۱) اقصار | بقول آصفی کوتاہی کردن و بیک چیز ایستادن مؤلف عرض کند کہ نت

عرب است و بقول منتخب بالکسر بر چیزی ایستادن و کوتاہ کردن و پی کسی رفتن فارسیان

این را با مصاد فرس مرکب کردہ بمعنی مصدری استعمال کردہ اند چنانکہ -----

(۲) اقصار کردن | بمعنی قناعت کردن آمدہ (نشر خزین اصفہانی) اما با باشد کہ

(۳) اقصار نمودن | بدویت و کمتر از آن اقصار کند و بتجری اندک از بسیار و یکی

از ہزار اقصار نماید (ارو ۳) قناعت کرنا۔

اقصا | بقول صاحب آصفی بمعنی خواستن مؤلف عرض کند کہ بالکسر لغت عرب است

و بقول اندکجوالہ نہی الارب دام باز خواستن۔ فارسیان استعمال این بمعنی خواہش و

لغضا کنند و برای معنی مصدری با مصاد فرس کہ در محقات آید (ظہوری ۵) اگر طوطی

رفت رسوا و مریخ نہ اقتضای عشق پنهانیت این نہ (انوری ۵) بدست ما چو این

حل و عقد چیزی نیست نہ بعیش ناخوش و خوش کر رضا دہیم سہراست نہ کہ زیر گنبد خضر

چنان توان بودن نہ کہ اقتضای قضا ہای گنبد خضر است نہ (ارو ۲) اقضا۔ بقول

امیر۔ عربی (مذکر) خواہش کرنا۔ تقاضا (سہرا دار ۵) غم میں سرور اوس کے دیدی

جان نہ تہا یہی اقتضا محبت کا نہ

(۱) اقضا فرمودن | استعمال۔ صاحب (۲) اقضا کردن | آصفی ذکر این کردہ

(۳) اقتضای نمودن [که معنی خواستن و تمنا کردن است (نشر خزین) بلکه نیز اعظم با داد بهر روزی چنان اقتضا فرموده (نشر منشی صفا) (۴) کرم جلی اقتضای آن کرده (ظهوری) ۵ نمی نام اگر بر من جفا کرده چه جرم او را وفا این اقتضا کرده (انوری ۵) و در هر آنچه رای تو کرده اقتضای آن و تقدیر جز بعین ضما شکرسته با و (نشر خزین اصفهانی ۳) از مرکز دولت بهر طرف رای شریفش اقتضا نماید	سفرگزیند (اردو) پند کرنا معنی ہونا۔ صاحب آصفیہ نے مقتضی پر فرمایا ہے کہ خواہش کرنے والا۔ چاہنے والا۔ تقاضا کرنے والا۔ اقتضایا فتن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر این کرده کہ بمعنی مناسب بنظر آمدن و مناسب نمودن و مقتضی شدن است (نشر نصیر جمالی) از سواخ وقت و خواطف زبان آنچه در ہر مقام اقتضایافت بر آن افزود و (لاری مناسب نظر آنا۔ مناسب رای مناسب حال ہونا
---	--

اقتضای لونی | بقول برہان یفتح اول و سکون ثانی و کسرہ فوقانی و نون بالف کشیدہ و
لام بہ و او و قاف بہ یاریدہ منتی است یونانی و معنی آن در عربی شوکتہ البیضا است
و آن را بغار سی باد آور دگویند و آن بوتہ خارجی باشد سفید۔ صاحب محیط بر باد آور
فرماید کہ این را گنگر سفید نیز گویند و بہ رومی نوینیقی و سیرانی سانا حورو بیونانی اقتضای لونی
و اقتضای لونی و عربی شوکتہ البیضا کہ معنی خار سفید است و بقول بعض ہندی جو آسا
و دہ تاہا شبیہ بخار خک الا این در سپیدی شدید تر و خار ہا می این در از تر از ان گرم
و خشک در ازل و گویند در دوم۔ در پنج این تبرید و تحفیف باند کی تحلیل و در تخم این
قبض برای نزوف است و منافع بیا ر دارد (اردو) بقول محیط جو آسا۔ صاحب

جامع الادویہ نے جو اس پر اشتہار لکھا ہے اور وہما کا ذکر بھی فرمایا ہے جو اس کے
سوا ہے۔ شوکہ البیضا پر جو اس کے ہندی ہماری تحقیق میں اشتہار اور پختہ ہے جس
کا بیان گزر چکا ہے۔ صاحب مخزن نے بھی باؤ اور کا عربی نام شوکہ البیضا اور ہندی
نام جو اس لکھا ہے اور صاحب ساطع نے جو اس پر اشتہار کا اشارہ کیا ہے ہم خیال کرتے
ہیں کہ شاہت نے یہ اختلاف پیدا کیا ہے۔

اچنوش | بقول برہان باجم و نون بروزن مندپوش رحیم آہن باشد کہ آن را بعرہ
خشب الحدید خوانند۔ صاحب محیط ذکر این نکرده و بر خشت الحدید صراحت کافی فرمودہ
و این همان است کہ ذکرش بر استقورون گذشت و این ہم لغت یونانی است (اردو)
و یکہ استقورون۔

اچچہ | بقول صمیمہ برہان لغت ترکی است بمعنی درم و فارسیان استعمال این کرده اند۔
صاحب مصطلحات ہم این را نوشته (فوقی نیرودی) از اچہ میتوان کرد کام از بروج
حاصل یارب کہ بیج معلم فی سیم وزر نباشد (اردو) درم۔ بقول آصفیہ در ہم کا خفف
ایک چاندی کے کٹے کا نام مثل چنی کے $\frac{1}{4}$ ۳ ماشہ کا وزنی۔

اچخوان | بقول برہان لغت اول و حامی حقی بروزن ارغوان معرب اکخوان است کہ
شکوہ ریگان و بابونہ باشد۔ گویند اگر آب آزا گیند و بر خصیہ و آت مردی طلاء کنند نہایت
قوت مجامعت دہد و آن را بعرہ احدائق المرضی و خنزیر الغراب خوانند و در موصل شجرہ
الکافور و در شیراز با بونہ کا و گویند و بضم اول و ثالث ہم نظر آید۔ صاحب محیط فرماید کہ

بعض ہمزہ سکون تاناف وضم حامی مہملہ وفتح واو و الف و نون لغت عربی است۔ و
 ا ح د ا ق الم ر ض ی و ع ی ن الب ق ر ع ر ا ر و خ ز ا ن ر ا ب ن ی ر گ و ی ز و ب ص ر ک ک ا ش و ب ہ م غ ر ب
 ش ج ر ہ م ر ی م و م و ص ل ش ج ر ہ ا ل ک ا ف و ر و ب ا ز ی ت ک ا ف و ر ی ہ و ر خ ل ا ل د ج ا ج و م ی و ن ا ن ی ا و ب ا ن س ا ن ی
 و س ی ر ی ا ن ی ف ر ا م ی و ن و ل ع ی ر ا ن ی ف ی ق ا ل ک ا و ب ق ا ر س ی ب ا ی و ت ہ ک ا و و ب ا ی و ت ہ ک ا و و ح ش م و ت ہ ا ر و گ ل ک ا و ح ش م
 و ک و ل ہ و ک ر ت ہ ل گ و ہ ہ ن د ی س و ہ ل گ و ی ز و م و ل ف گ و ی د کہ ا ی ن ہ ا ن س ت کہ ت ع ر ی ف ا ی ن ر ہ ی س
 گ ز ش ت (ا ر و و) د م ی ہ و ا س ا م ی س ۔

اقرار | بقول بہار گفت خود ثابت کردن چیزی را و گفت خود ثابت شدن و فرماید کہ
 بالفظ آوردن و دادن و داشتن و کردن و کشیدن و گرفتن مستعمل مؤلف عرض کند کہ
 بالکسر لغت عربی بقول صاحب منتخب ثابت کردن برخو چیزی را و بقرآ آوردن کار را و
 آرام دادن و خنک گردانیدن۔ فارسیان این را بمعنی حاصل بالمصدر یعنی (۱) اعتراف
 استعمال کنند کہ ضد انکار باشد (نہوری ۵) بمعنی حسنی رد کن نقد قبولت و رکفت است نہ
 صد زبان بہتر ز بگہ انکار اقراری بخیر نہ و (۲) بمعنی وعدہ و پیمان کہ سند این بر اقرار شکنستن
 می آید۔ (ا ر و و) اقرار (۱)۔ بقول امیر دوعلی (۱) مذکر۔ انکار کی ضد۔ اعتراف (فقہہ ۱۱)
 مجھے تو آپ اپنی خطا کا اقرار ہے۔ (۲) بمعنی وعدہ (اسیر ۵) غیر ممکن ہے کہ پورا ہو
 کوئی وعدہ وصل نہ توں سے یہی اقرار ہے آتے ہیں نہ (صبا ۵) دیکھئے آج وہ
 تشریف کہاں فرمائیں نہ ہم سے وعدہ ہے جدا غیر سے اقرار جدا نہ

اقرار آوردن | استعمال۔ صاحب صفی ذکر این کردہ کہ بمعنی اقرار و اعتراف کردن است

<p>اقرار سدن استعمال - بمعنی مقترف گردانیدن و باقرار آوردن و اقرار گرفتن - و قبول کنانیدن (انوری ۵) ای قف چو قضا و قدر آورد اقرار (اردو) اقرار کرنا کرده و دلت مورد وث و کتب پرتو قضا و بقول امیر اقبال کرنا (فقیر امیر اپنی خطا کا اقرار کرنا کو کسی بے عزتی ہے اعتراف کرانا - قبول کرنا -</p>	<p>نشر نصیر مہدانی) در خود به ازین کمال ندانم کہ بی ہنر ہیامی خود اقرار آرم (انوری ۵) گشت بر محض اقبال بزرگیش گواہ پیر و گیتی چو قضا و قدر آورد اقرار (اردو) اقرار کرنا بقول امیر اقبال کرنا (فقیر امیر اپنی خطا کا اقرار کرنا کو کسی بے عزتی ہے اعتراف کرانا - قبول کرنا -</p>
<p>اقرار دادن استعمال - صاحب مصفی (۱) اقرار شکستن - مصدر اصطلاحی - (۲) اقرار شکستہ - صاحب بحر معجم و ہما</p>	<p>اقرار دادن استعمال - صاحب مصفی (۱) اقرار شکستن - مصدر اصطلاحی - (۲) اقرار شکستہ - صاحب بحر معجم و ہما</p>
<p>نبت (۳) فرمایند کہ اقراری کہ درست بنا بر عدم خویش گواہی و ہدینہ (انوری ۵) کرد چرخش سیروری تسلیم دادہ دہرش بہ بندگی اقرارہ (اردو) دیکھو اقرار آوردن - در چرخ ذکر این کردہ مولف عرض کند کہ</p>	<p>نبت (۳) فرمایند کہ اقراری کہ درست بنا بر عدم خویش گواہی و ہدینہ (انوری ۵) کرد چرخش سیروری تسلیم دادہ دہرش بہ بندگی اقرارہ (اردو) دیکھو اقرار آوردن - در چرخ ذکر این کردہ مولف عرض کند کہ</p>
<p>اقرار داشتن استعمال - صاحب مصفی (۱) بمعنی بیان شکستن و برخلاف وعدہ عمل کردن است و (۲) مرکب توصیفی و اسم مفعول است بمعنی لازم یعنی بیانی کہ دنا شدہ باشد و این مطلق بمعنی دوم لفظ اقرار باشد (اردو) (۱) عہد توڑنا - وعدہ خلافی کرنا - (۲) چھوٹا</p>	<p>اقرار داشتن استعمال - صاحب مصفی (۱) بمعنی بیان شکستن و برخلاف وعدہ عمل کردن است و (۲) مرکب توصیفی و اسم مفعول است بمعنی لازم یعنی بیانی کہ دنا شدہ باشد و این مطلق بمعنی دوم لفظ اقرار باشد (اردو) (۱) عہد توڑنا - وعدہ خلافی کرنا - (۲) چھوٹا</p>

<p>استعمال - بقول صاحب اقرار نامہ اند بجا الہ فرنگ فرنگ بہ معنی عہد نامہ دیگر کسی از صاحبان تحقیق ذکر این نکرد مؤلف عرض کند کہ طلب اضافت نامہ اقرار است - معاصرین عجم کاغذی را گویند کہ تضمین باشد بہ معاہدہ مطلوب (اردو) اقرار نامہ - بقول امیر وہ سادہ یا شاپ کا کاغذ جس پر کوئی معاہدہ لکھا جائے -</p>	<p>مستعمل (اردو) دکن میں کہتے ہیں کہ "شرطی وعدہ سرے سے جھوٹا" اقرار میں اگر لکھا گیا ان دونوں کا یہ مطلب ہے کہ جس وعدہ میں کوئی شرط لگائی جائے وہ قابل اعتبار نہیں مثلاً کہیں "اگر فرصت ملی تو میں ضرور آؤں گا" ایسے وعدہ شرطی کے الفاظ پر بہرہ رسہ نہیں کیا جاسکتا۔</p>
<p>استعمال - صاحب صفی اقرار نمودن استعمال - صاحب صفی ذکر این کردہ کہ بمعنی بیان گرفتن است ادالہ ہوا دل بدر دامنہ و زبند آتشا بگرفتہ اند نمودن (خسر وہ) من چون بگی نمودم آواز از وہ (اردو) اقرار لینا - دیکھو آواز کشیدن توشیری خوش انگہ دار ہوا (اردو) اعتراف کرنا</p>	<p>استعمال - صاحب صفی اقرار نمودن استعمال - صاحب صفی ذکر این کردہ کہ بمعنی بیان گرفتن است ادالہ ہوا دل بدر دامنہ و زبند آتشا بگرفتہ اند نمودن (خسر وہ) من چون بگی نمودم آواز از وہ (اردو) اقرار لینا - دیکھو آواز کشیدن توشیری خوش انگہ دار ہوا (اردو) اعتراف کرنا</p>
<p>اقریطس بقول برہان و ہفت دانند فتح اول و سکون ثانی و رای بی نقطہ تہائی رسیدہ و ضم طا و سکون سین بی نقطہ نام جزیرہ ایست از جزایر یونان (اردو) اتر یونان کے جزائر سے ایک جزیرہ کا نام ہے۔</p>	<p>اقریطس بقول بہار بجا الہ تلج المصادر بضم سین مہملہ کیکہ در فکر کاری باشد کہ چنان سر انجام نہاید و قسم بکون فکر کردن و چیز می کہ چگونہ باید کرد و آراستہ ہم ذکر این کردہ</p>

و بند کلام طہوری فرماید کہ بنامی قافیہ این ترکیب و قسم است (طہوری ۵) این قسم ششم
بحر بیان نکرده کس پڑنا خورده باد و محکم شہر اقسام است و صاحب اند بر قسم
فرماید کہ بالفتح لغت عرب است یعنی تردد و در کاری و اقسام را بحوالہ بیار و تاج المصدا
ذکر کرده صراحت نہ کند کہ لغت کہ ام زبان است بخمال ما قسم بر فتح اول و سوم اسم
تفصیل است یعنی تردد و زیاد در کاری کنندہ و طہوری بہ تصرف در اعراب بین حملہ
یعنی تردد و آوردہ جزاین نیت کہ این را لغت عرب گیریم (اردو) بہت تردد و فکر
بہت فکر مند۔

اقسوس | بقول برہان بروزن افسوس یونانی دانہ است مانند زرشک و چون
اور بشکنند چیزی چسپیدہ و زنج از درون آن بر آید۔ باز رنج بر ناخن تباہ شدہ ہند
بر ویا نہ و جمیع ورم ہا و آسہا را نافع بود و مویزج عسلی همان است۔ صاحب محیط
گوید کہ آنرا قروس ہم گویند و آن مشہور بمویزج عسلی است و بر مویزج عسلی فرماید کہ اسم
فارسی دبق و بر دبق نویسند کہ بہ یونانی قسوس و اقسیتوش و ہر بی مویزج عسلی و بفارسی
مویزج عسلی و کشمش کا دیان نامند و آن مثری است کو چک مثل نخود و چون بشکنند در جو
آن رطوبتی چسپندہ ظاہر شود گرم در آخردوم و خشک در اول و گویند گرم و خشک در
سوم۔ تفتیح سد نہاید و بہت عرق النساء و نواسیر و امراض بادہ نافع و محمل اورام
باردہ و منافع بسیار دارد (الخ) (اردو) اقسوس اور قسوس زبان یونانی مین ایک دوا
کا نام ہے جسکو عربی مین دبق کہتے ہیں اور صاحب محیط نے اس کا مشہور نام مویزج عسلی کہا

مثل زرشک اور نخود کے ایک دانہ ناچیر ہے جسکو توڑنے سے رطوبت نکل آتی ہے دوسرے درجہ میں گرم اور اول درجہ میں خشک۔ تحلیل اور ام بار وہ کے لئے نہایت مفید دوا ہے اور عرق النساء اور نواسیر کو بھی نفع بخش ہے افسوس ہے کہ اس کا اور کوئی مشہور نام نہیں معلوم ہو سکا۔ صاحب جامع الادویہ نے اسکو ترک کیا ہے۔

اقشون | بقول برہان باشین قرشت بردین ایون بلجت یونانی و بعضی گویند رومی دوائی است گرم و لطیف و آزر البیڑازی سعادہ حبیبی خوانند۔ صاحب محیط این را بہین مہلہ نوشتہ فرماید کہ این را افیشون ہم گویند نباتت تخمائی سوم و ثنائی شلتہ بعض سین مہلہ اسم یونانی نباتت شوکی در اندلس بر اس اشج معروف۔ گرم و در دوم و خشک و اول۔ بسیار لطیف۔ ضما دآن جہت تشنج عام در بدن نافع و کذا برای خلج و کز از خلقی و مائع بسیار و در (الخ) و بر اقشور یون فرماید کہ غیر معروف و بحوالہ قانون نوید کہ اقشور دوائی است کرمائی فارسی۔ گرم و لطیف و گویند ذہن رازکی و حفظ را جتد گرداند۔ حکما ہفت دانند ہم نقل برہان گرداند و مفید است کہ تعریف فرید این معلوم نہ شد و بزرگ شود کہ نام این در السنہ غیر چہ باشد۔ بخیاں ما اتحاد بیان و اختصار تعریف اقشون بہان است کہ صاحب محیط بر اقشور یون نوشتہ کہ برای ادویہ ترک آن بر این شہم بیان تفوق داشت و آنچه صاحب محیط این را بہین مہلہ نوشتہ حقیقت آن ہم بیوضوح نہ پیوست الا اینکه بپائش قدری واضح تر از اقشون است و بس صاحب جامع الادویہ از اسمای معروف این ہر دو ساکت و این ہر دو اسم را ترک کرد و در اس اشج و سعادہ حبیبی را ہم کسی نہ نوشت تا آنکہ

صاحب برهان هم آخر الذکر را بجای خودش گذاشت (اردو) آتشون ایک دو اکایونانی
نام ہے جس کی تعریف فرید سے اہل لغت طیب ساکت ہیں۔

اقصى بلاد | بقول صاحب رہنما بحوالہ سفرنامہ ناصرالدین شاہ قاجار در ذرہ معاصرین

یعنی انتہائی شہر متعل و مقصودش جزا میں ناستد کہ انتہائی آبادی بلاد اگویند اقصی۔ بقول
منتخب بالفتح لغت عرب است بہ الف مقصورہ آخر معنی دور تر و نہایت رسندہ تر۔ و
بلاد ہم لغت عرب باشد جمع بلد پس معنی لفظی این مطابق است با استعمال معاصرین (اردو)
شہروں کی آبادی کی انتہا۔

اقطاع | بقول بہار چیری را از خود بریدہ کسی داودن و فارسیان معنی را تہ و جاگیر و زمین
کہ بنو کران و مستحقان دہند ازینجا گرفتہ اند و بالفظ خوردن متعل و ارستہ گوید کہ بالفتح معنی گوشہ
زمین است و جمع قطعہ مؤلف عرض کند کہ بقول منتخب بالکسر لغت عرب است و بالفتح
اطراف زمین فارسیان قطعہ زمین را اقطاع نام نہادہ اند کہ از مقبوضات خود جدا کردہ کسی
دہند خواہ تبرعاً یا بر سبیل معاوضہ خدمتی و بیع خصوصیت بانو کران و مستحقان نیست و این
عام است از برای (جاگیر کہ قسمی خاص باشد) و غیر آن و قسم خاص کہ مقطوعہ نام دارد
کہ بخش بجای خودش کنیم شتی از زمین (اقطاع بالکسر) است صاحب تحقیق الا اصطلاحات
تعریف خوشی کردہ فرماید کہ کسر زمینی کہ سلاطین و حکام بر کسی بخشند۔ ماگویم کہ بالفتح باشد
و مجاز معنی کہ بقول منتخب بالفتح گذشت (اثر شیرازی ۵) ای کہ جو را آباد شمشیرت
با قطع من است و سایہ دستی کہ ایام بکام دشمن است و مخفی مباد کہ جو را آباد نام جانی

در ایران (انوری ۵) در کوی هنر مباحش کان کوی پنا اقطاع قدیم شاهنگ است پنا
 (دوله ۵) خواستم گفت آسمان رفت گفتا گوی پنا کاسمان از جمله اقطاع مایک طارم
 است پنا (دوله ۵) جزوی ز ملک و جاه تو اقطاع اختران پنا نوعی زرسم جو دو آتار و در گذار
 (ارو ۵) اوس زمینی عطا کونار سیون نے اقطاع کہا ہے جو بادشاہوں کی جانب سے عطا
 ہوتی ہے جیسے قطعہ اور جاگیر۔ پس اقطاع کا ترجمہ اردو کے استعمال میں جاگیر (مونث)
 اور قطعہ (مذکر) ہے

(۱) اقطاع خوار	(۱) اسم فاعل متمتع شدن از عطا سے اقطاع و اقطاع
(۲) اقطاع خور دن	ترکیبی است خوار بودن - (شیخ شیراز ۵) گزتم کہ خود
و معنی کسی کہ عطای اقطاع بقضہ او باشد بہار	خدیجی کردہ پنا پیوستہ اقطاع او خوردہ
نوکر این کردہ فرماید کہ معنی جاگیر دار و راتبہ خواہ	(ارو ۵) (۱) جاگیر دار یا مقطعہ دار (۲)
است مؤلف گوید کہ جاگیر یا مقطعہ دار را در	خل جاگیر یا مقطعہ سے متمتع ہونا۔
اقطاع خوار توان کرد ولیکن راتبہ خوار را	اقطاع گردانیدن مصدر صلاحي
این باشد کہ اقطاع را با عطای غیر زمینی یعنی	عطیہ۔ جاگیر و مقطعہ در دادن باشد (عرفی
نقد تعلق نباشد (نہوری ۵) زلفش	(۵) پنج خالق را یا رب جیم اقطاع من
صد امید اقطاع خوار پنا مؤلف زلفش چو گردان	پنا مسیح اعمال زشت من کہ طاعت نیست
عشرت ہزار پنا (۲) مصدر مرکب معنی میزان را پنا (اردو) قطعہ یا جاگیر قرار دینا۔	

اقطن | بقول برہان بفتح اول و کسر ہای حلی و سکون ثانی و نون بفت اہل میں علتہ

که آزمایش می گویند صاحب محیط فرماید که این لغت یونانی است و بقول بعضی لغت اهل
 مین و اسم آتش است و بر آتش گویند که اسم عربی است و حج تیر و بغاری هم مشهور بر آتش
 و یونانی اندازیون و اقلین و هندی مونگ نامند و حج معرب سنگ فارسی است و فرما
 که آنچه بعضی مردم هند آتش می گویند - مراد از آرد می باشد نه مونگ بالجمله مونگ غله است
 معروف و در اکثر بلاد کثیر الوجود و دانه آن کوچک و مدور اندک طولانی - سر در آرد و
 مائل به شکلی و گویند خشک و در اول کثیر غذا و مولد خلط صالح و لیکن بطبی الاخذ دارد منافع
 بسیار دارد (الخ) (اردو) مونگ - بقول صاحب اسم صفتیه اسم مونث - ایک قسم کا غله
 جو ماش کی قسم سے ہوتا ہے (فارسی) بنو ماش - حج - عربی حکما اسکی دال اکثر بیماریوں
 کو کھلانے میں -

اقلی | بقول بران باطامی حلی بروزن افی یونانی نام درخت بیل است و بیل میوه
 است و در هندوستان مانند انار و آن شیرین و از درختی حاصل می شود و مانند زرد آلو و
 آن درخت را هم یونانی خان اقلی گویند و این میوه را در جوارشات داخل سازند و صفا
 محیط نماید که بفتح همزه اسم یونانی خان کبیر است و بر خان گویند که بروزن مکان هم بطبی
 است و آن نباتی است که در نیم می باشد یکی کبیر که قرآن را بیل و قل گویند و دوم صغیر - بالجمله
 این سرد خشک و در دوم و سردی آن غالب با اندک گرمی - محقق و محلل و ضاد برگ این
 جهت انیام جراحات مفید و ذکر این بر اقل مذکور شد (اردو) دیکھو اقل -

اقلی | بقول بران و صفت و اندلیم اول بروزن قلی لغت یونانی کلید را گویند (اردو) کنجی

بقول آصفیہ (ہندی) اسم مونث - کلید - چابی - منقح - تالی -

اقلیدس | بقول برہان بضم اول و کسر وال ابجد و سکون سین بی نقطہ (۱) نام کتابست
از ارتقام ریاضی و (۲) نام صاحب کتاب کہ مصنف آن باشد ہم و منی آن بزبان یونانی
کلید ہندسہ و کسر اول و فتح دال نیز گفتمند - صاحب سروری برای ہر دو معنی بالا سند
آورده (خواجه) در اقلیدس و نحو و طب و نجوم پانچنان شد کہ شد داستان در علوم
(جامی) از تلیکیش محبیطی سخت آسان نیز تحریر وی اقلیدس ہر اسان پ (اردو)
اقلیدس - بقول امیر (۱) علم ہندسہ میں ایک کتاب کا نام ہے جو اقلیدس کی تصنیف سمجھی
(۲) ایک مشہور ریاضی دان تھا اسکندریہ میں مدرسہ ریاضی کی بنا اسی نے ڈالی تھی سکو
علم ہندسہ سے ایسا ذوق تھا کہ اسکا نام ہی اقلیدس ہو گیا -

اقلیم | بقول ابنہ بالکسر لغت عرب است (۱) و آن ہفتین حصہ باشد از ربع سکون کہ
عبارت از زمین آباد است کہ یک سر بمشرق دارد و سر دیگر بمغرب و ہر اقلیم منسوب بہ یکی
از سببہ سیارہ و بعضی کتب - اسمای ہفت اقلیم و مناسبت ہر یکی سیارہ نوشتہ اند
مثلاً صاحب مؤید الفضل نوشتہ کہ ہندوستان بزرطل و چین بشتی و ترکستان بمریخ و
ایران بشمس و ماوراء النہر یعنی توران بہ زہرہ و روم ببطارد و بلخ بقمر منسوب است
و اطلاق اسم اقلیم برین ملکها مخالف قرار داد حکماست چنانچہ تفصیلش یہ ہفت اقلیم
آید و لفظ اقلیم از منتخب و کشف وغیرہ بالکسر ثابت سندہ و بالفتح غلط است و (۲) ہم نام
موضعی است بمصر - (ظہوری) چہمی ترسی ز مردن بار بر بندہ در اقلیم خفا نام

اجل نیست: (اردو) (۱) اقلیم - بقول امیر - (عربی) مونث - اگلے حکامی نیا
 کسی تحقیق کے موافق ربع مسکون یعنی کردہ ارض کی خشکی کے حصے کا ساتواں ٹکڑا۔
 (ذوق ۵) ہے میزان اہل عالم یہ قریب اعتدال: ساتون اقلیمین میں گویا اب بظاہر
 استواء: (۲) ملک مصر کے ایک موضع کا نام اقلیم ہے۔

اقلیا | بقول برہان بردزن مہ سیانام دختر آدم علیہ السلام - صاحبان ہفت و ہند
 ہم ذکر این کردہ اندوہ تحقیق نالت عربی است و مخفف اقلیمیا کہ بزیادت تحمیلی
 ششمی آید - صاحب جہانگیری در خاتہ کتاب بذیل دستور پنجم فلزات غریبہ
 این را نالت زن دو پاژند گفته فرماید کہ (۱) نام دختر آدم کہ در جہانہ کجاح باہل بود و
 (۲) نقل فلزات (اردو) (۱) اقلیمیا آدم علیہ السلام کی لڑکی کا نام جو باہل کی
 بی بی تھیں (۲) فلزات کا ثقل - ویکھو اقلیمیا۔

(۵۷۶۱) اقلیم زیر نگین در آمدن	مصدر بر اقلیمی (ظہوری ۵) فتح اقلیم سخن کردم
اصطلاحی - فتح شدن اقلیمی باشد و قبض	در اقلیم دکن: بر زبان حرف شہ گیتی ستان
تصرف در آمدنش (ظہوری ۵) برب	خوش غالب است: (اردو) اقلیم فتح کرنا
سکہ خاش رسیدہ محضر خوبی پبلی در آمدہ	اقلیم کدہ اصطلاح - بقول بہار معروف
اقلیم حسن زیر نگینش: (اردو) اقلیم قبضہ	دھشتی بہار گوید کہ بر قیاس میکدہ و بتکدہ
مین آنا -	مولف عرض کند کہ آفرین بر ہر دو ما
(۵۷۶۲) اقلیم فتح کردن استعمال - قابض شدن	این در کلام فرس ندیدیم و در روزمرہ

نه شنیدیم - مدعی سندی پیش نه کرد و محققین ازین شدن و اقلیم را فتح کردن (ظهوری) ساکت (اردو) اقلیم کده - بهار نه به معنی از بسکه کرده اند در اربد شمنان به اقلیم دومی مقام اقلیم خیال کیا ہے - به تطاول گرفته اند (اردو) اقلیم فتح کرنا - اقلیم گرفتن استعمال - بمعنی قابض اقلیم قبضه مین لانا -

اقلیمیا بقول برهان کبیر اول و میم و یای ششم (۱) خلطی باشد که بعد از گدختن طلا و نقره و دیگر فلزات و در خلص میماند و آن با انواع می باشد نفی و ذی و سنجاسی و معدنی - و اقلیمیا می هم هست از نقره و مرثیثا که یکی از اجزای داروی چشم است و او را حجر النور گویند و بهترین می آن بود که از جزیره قبرس آورند و آن را در میان آب یا بند و بعد از آن معدنی بود و باید که برنگ لاجورد باشد و بعضی گویند ریزه نقره و طلا باشد و امتحان آن باین طریق است که قطره آب لیو بر روی شمیر و تیغ فولادی ریزند و از هر قسم که باشد بر آن مانند همچنان اثری که از طلا بر نمک میماند باید که در آن تیغ نیز بماند و (۲) نام دختر آدم علیه السلام صاحب سروری بذکر هر دو معنی نسبت معنی اول گوید که در نسخه میزرا - گرانی حید زرو نقره باشد که بعد از گدختن باقی ماند اما در اختیارات مذکور است که ریزه زرو نقره و بقول بعضی است که از جوهر زرو نقره پدید آید در وقتی که آن هر دو را از معدن بیرون آرند و بعضی گفته اند که بر جوهر زرو نقره بایستد در وقتی که زرو نقره را با آتش از جوهرش جدا کنند (خاقانی) ازین شیر سنگ خورده شیرینی نه بینی به زرمیم آهن اقلیمیائی نه یابی به صاحب (دری و پهلوی) هم ذکر هر دو معنی کرده صاحب سوا البیل نسبت معنی اول بر نقل زرو سیم قانع - و صاحب اندامین را

لغت عرب گوید و صاحب منتخب کہ محقق زبان عرب است فرماید کہ بالکسر و بی ہمزہ ہم چکر زر و سیم باشد کہ در وقت گد اخن بالا آید و نام دختر آدم علیہ السلام - (اردو) (۱) سونے اور چاندی یا دوسری دہاتون کا نقل اور چکر جو بعد گلنے کے نکل آئے (۲) آدم علیہ السلام کی بیٹی کا نام۔

اقنوم | بقول برہان یفتح اول و ضم نون بر وزن معلوم لغت یونانی نام کتابی است از یہودان و برومی بمعنی اصل و سبب ہر چیز و نصاری گویند کہ اقنوم عبارت از ظہور ذات باری تعالیٰ است اوست وجود کل جل جلالہ داب و ابن در روح القدس اشارہ بدو و اقنوم سہ باشد (۱) اقنوم وجود (۲) اقنوم علم (۳) اقنوم حیات و اینہا نہ عین ذاتند و نہ زاید بر ذات و بضم اول ہم آمدہ صاحب سروری ہم ذکر این کردہ و از حکیم خاقانی سنہ آورده (۴) سہ اقنوم و سہ قرتف را برہان بگویم مختصر شرحی متوفانہ صاحب سواہیل فرماید کہ یونانی این را گنوی نام است و اقنوم معریش و جمع این اقانیم۔ صاحب منتخب ذکر این کردہ و بمعنی اصل ہر چیز آورده و صاحب جهانگیری در خاتمہ کتاب بذیل لغات غریبہ و دستور پنجم ذکر این فرمودہ (اردو) ہر چیز کا سبب ذات باری تعالیٰ۔ یہود کی ایک کتاب کا نام اقنوم ہے۔

اقوامارثون | بقول برہان یفتح اول و ثانی بہ و او رسیدہ و سیم بالف کشیدہ و کسر رای قرشت و ثامی مثلثہ مضموم ہوا و و نون زدہ بلغت یونانی رازیانہ صحرائی باشد و پنجد ہمزہ ہم آمدہ۔ صاحب محیط فرماید کہ باویان بری است و بر بادیان گوید کہ اسم فارسی است و بلغاری

عامه - رازیانه و معرب آن رازیانج و شیرازی جو تلو و بیستانی باد تخم و میونانی مارینون
و مار دیون و دهرلیا و قو مارثون و برومی شکار و بمغربی بباس و با انگلیسی انیسید و بهندی
سولف و سونپ و بریالی نامند و آن بتانی و بری می باشد بتانی را مارسون و بری را
قو مارثون نام است گرم و خشک در دوم و بقول بعض گرم در اول سوم و خشک در آخر
اول - منفع سد و محقق و ملطف و دافع و محلل ریا ح است و صداع نیار و منافع بسیار
دارد (الخ) (اردو) سولف - بقول آصفیه (هندی) اسم مونث - اصل مین سونپ
یا سونپه تھا جواب بھی دہاتی اور ہندو بولتے ہیں یہ کار آمد دوا ہے -

اقوامی | بقول برہان بابیم بالف کشیدہ و لام بہ ستحانی رسیدہ ننتی است یونانی معنی
آن عبری مار، اصل و طریق ساختن چنان باشد کہ دو جزو آب و یک جزو عسل را با ہم
آمیختہ بچوشانند چند انگشتی برود و نشان بماند و منافع آن بسیار است بچہ دہتن آہنی
بخور دہنی بدہند اگر صد و قراقر برد و زناف او بہر سد آہتن باشد و الا نباشد - صاحب
محیط فرماید کہ مار عسل را میونانی اقوامی خوانند و بقول صاحب مخزن اقوامی خیزی
است کہ در آن عسل را حل کنند و نگہدارند و جوش نہ ہند و بہار عسل گوید کہ آن سادہ
و مرکب باشد و سادہ آن گرم و تر و جالی و ملین و قاطع اخلاط لاجہ و منفع و منفع بلغم غلیظ و نفوس
قوی اعضای بار دہ و دافع امراض بار دہ عصبانیہ و دماغیہ و منافع بسیار دارد و فرما
کہ یک وزن عسل خالص را در دو وزن آب باران یا آب صاف شیرین باتش ملایم
طبخ دہند و کف آنرا بردارند تا دو ثلث بماند پس صاف نمودہ نگاہدارند و ہر ای مرکب

بعضی ادویہ مناسبہ گرم یا سرد بحسب عرض و مرض اضافہ نمایند (الخ) (اردو) وہ پانی جس کے دو حصوں میں ایک حصہ شہد ملا کر جوش دین اور جب دو ثلث باقی رہ جائے تو ماہر اہل کہا جائیگا۔ صاحب مخزن نے جوش زدے ہوئے کو ماہر اہل کہا ہے۔

اقویا سمون | بقول برہان بفتح اول و ضم ثانی بواو و رسیدہ و کسر تحتانی و لام بالف کشیدہ و فتح سین بی نقطہ و میم مضموماً بواو و نون زدہ بفتح یونانی و روغن بلسان راگویند و بحرہی و ہن البلسان۔ صاحب محیط ہم ذکر این کردہ و بر بلسان نوشتہ کہ بیونانی بلسان نو میری گویند و رختی است مصری۔ روغن آنرا و ہن البلسان و تخم آنرا حب البلسان نام است و ہن البلسان۔ البین البلسان و صمغ البلسان ہم گویند فی الحقیقت آن شیر است نہ روغن و طریق امتحان خوبی آن این است کہ قطرہ ازان در شیر اندازند و آن را فی الحال منجد سازد۔ بقول شیخ گرم تر از عود و حب آن محقق و سخن و در قوت الطف از نباتات مقوی معده۔ رابع برودت و منافع بسیار دارد (اردو) روغن بلسان۔

بقول صاحب جامع الادویہ اس کا مشہور نام ہے گرم و خشک دماغ اور پٹھوں اور معدہ اور رحم کو قوت بخشتا ہے اور گردے اور شانہ کی پتھری کو توڑتا ہے۔

الف مقصورہ باکاف عربی

اک | بقول برہان بفتح اول و سکون ثانی بمعنی آفت و آسیب و ہلاکت باشد۔ صاحب نامصری فرماید کہ یہاں اک کہ در مہدودہ گذشت صاحبان جہانگیری و جامع ہم ذکر این کردہ اند مؤلف عرض کند کہ بخیاں مابین ماخوذ است از لغت ترکی (ایک) کہ بقول منا

لغات ترکی بکسر منزه و سکون تحتانی و کاف فارسی بمعنی کس و بیماری آمده و صاحب مؤید بدین
لغات ترکی این را بحاف عربی بمعنی رنجوری نوشته و هم او بر لفظ اک گوید که بالکسر بمعنی علت
است و مادر مدوده بر لفظ آگ صراحت کرده ایم که بمعنی آفت و آسیب آمده پس عجبی
نیست که فارسیان از لغت ترکی ایک تحتانی را بالف بدل کرده همچون یرمغان و ارمن
و کاف فارسی را بعربی چنانکه گند و کند پس آگ را بمعنی آفت و آسیب و هلاکت استعمال
کردند که مجاز معنی تحقیقی کس و بیماری است اندرین صورت باید که این را منفرس گیریم بحکم
اصل این بمحدوده باشد و مقصوره تچه لب و لجه مقامی است (اردو) و یکپو آگ که دوسر معنی
اکار | بقول برهان و جامع و اندبضم اول بر وزن دوچار بمعنی مزارع و زراعت کنند
و باغبان و در عربی هم به همین معنی آمده صاحب منتخب فرماید که بالفتح و تشدید کاف چاه کن و نرگ
گویند مؤلف عرض کند که جز این نیست که فارسیان تشدید را دور کرده همان لغت عربی را
استعمال کرده اند (اردو) مزارع - باغبان - مالی - مذکر -

اکار | بقول برهان بفتح اول بر وزن مدارس سمار و غ را گویند و آن ستینی باشد که
از زمینهای مناک متعفن مثل زیر سرگین و زیر خم شراب و مانند آن روید و آن نوع را که زیر خم
شراب روید چون پوست باز کنند و خشک سازند و بمقدار نیم درم بخورند بیهوشی رود و در پانچ
زیر سرگین و جاهای مناک روید خورندش نسل را منقطع سازد و اگر دود و دود هم بیشتر خورده شود هم
هلاکت باشد و گویند اول نباتات است و بعربی کحات خوانند صاحب رشیدی بر سمار و غ
قانع و بقول سروری گیاهیت که کاه نام دارد و صاحب جامع گوید که بعربی کاه و تبرکا

کو بلک نامند۔ صاحب ناصری ہم ذکر این کرده خان آرزو فرماید کہ این را بہندی کہنبہی
 نام است و صاحب برہان بر سمارت و سمارت و غ گوید کہ تخایہ دیس و کلاہ دیوان و چتر نامی
 گویند مولف عرض کند کہ ما ذکر این در ممدودہ بر آگاہ رس کردہ ایم۔ جز این نیست کہ این
 اسم جادہ فارسی زبان باشد ممدودہ و مقصورہ چہی نیست کہ نتیجہ لب و لہجہ مقامی است
 صاحب خزائنہ اللغات گوید کہ این را در سنکرت چترم بہومی و در فارسی چتر زمین گویند
 (اردو) کہنبی۔ موت۔ لگن۔ دہول۔ دیکھو آگاہ رس۔

اکار یوم | بقول صاحب رہنما بحوالہ سفرنامہ ناصر الدین شاہ قاجار معاصرین عجم
 حوض را گویند۔ صاحب بول چال صراحت فرمید کہ حوضی کہ در دماہیان و دیگر جانوان
 آبی را می پرورند حیف است کہ حقیقت این ظاہر نشد کہ مال کدام زبان است کہ بطور
 اسم جادہ صورت گرفتہ و در فارسی زبان متعل شدہ (اردو) وہ حوض جس میں مچھلیدیں
 اور آبی جانورون کو پرورش کرتے ہیں (ہند کر)

اکامہ | بقول برہان بفتح اول ویم رودہ گو سفندی باشد کہ آنرا بگوشت و مصالحہ
 پر کردہ باشد و عربی عصیب خوانند و لقمہ اڈل نیز آمدہ و بقول صاحب جامع رودہ
 کہ می پزند۔ صاحب منتخب بر عصیب فرماید کہ شش بار رودہ یا در پیچیدہ و بریان کردہ و
 عرض کند کہ بہ تحقیق ما اسم جادہ فارسی زبان است و معاصرین ہم بر زبان دارند و مطلقاً
 کتاب بول و جگر در دہای گویند را گویند اعم از نیکہ و در مصالحہ و چیزهای دیگر داخل کردہ
 بریان کنند یا بدون آن (اردو) بکری کے پیڑے اور کلیجی اور دل اور اوچھڑی کی کتاب

یادہ کتاب جو بکری کی آنتوں میں مصالحہ وغیرہ بہر کر بہونین -

اکیبا | بقول برہان بکسر بامی اسجد بروزن اغنیا بلغت نژد و پاژند یعنی پی باشد
عربی عصب خوانند - صاحب ضمیمہ برہان (د) جہانگیری در خاتمہ کتاب بذیل لغات
نژد و پاژند ذکر این کردہ مؤلف گوید کہ اسم جاند فارسی قدیم است و حالا استعمال این
متروک (اردو) عصب - بقول آصفیہ (عربی) مذکر - پے - پٹا - ایک سفید چیز کا نام
جس سے حس و حرکت اور اعضا حیوانات کی مضبوطی ہے -

اکت | صاحب بول چال فرماید کہ معاصرین عجم یکسر اڈل و سکون دوم این - ا یعنی
صورت بازی استعمال می کنند و صاحب روزنامہ گوید کہ معنی بازی مطلقاً - سخیال یا این
مفرس است اذلفت (ایکٹ) کہ در انگلیسی زبان معنی کار کردن و نقالی یعنی صورت بازی
است معاصرین فرس تحتانی را حذف کردند و تہامی ہندی را بہ تہامی عربی بدل کردہ اکت
بمعنی صورت بازی یا مطلق بازی استعمال کردند (اردو) بہروپ - بقول آصفیہ طرح
طرح کے ہمیں بدلنا - سانگ بہرنا - نقالی کرنا - صورت بازی - بازی - بقول آصفیہ فارسی
اسم مؤنث - کہیں - تماشہ - کرتب -

اکتاب | بالکسر - بقول صاحب منتخب لغت عرب است بمعنی حاصل کردن چیزی
بسی خود مؤلف عرض کتہ کہ فارسیان این را بمعنی حاصل بالمصدر استعمال کتہ و بہر
معنی مصدری با مصدر فرس مرکب سازند کہ در تحقیقات می آید (اردو) اکتساب - بقول
امیر - عربی - مذکر - کوشش سے حاصل کرنا (ناصر) و دونوں جہان میں چل سے بہتر

نہیں ہے عیب نہ انسان کے لئے ہے ضرور کتاب علم :	
کتاب کروں	استعمال - صاحب کوہ رہنشین : تا کند از فیض جودش خوردہ
کتاب نمودن	آصفی ذکر این اثر کتاب : (نثر خزین اصفہانی) مراتب
کرده کہ بمعنی حاصل کردن بسی خود باشد سند اولہ علمیتہ را کتاب نمودہ (اردو) (کمال اصفہانی ۵) سال و مہد و امن بگترت زور بازو سے کسی چیز کو حاصل کرنا۔	
اکتفا	بہار بحوالہ صراح ذکر این کردہ فرماید کہ بمعنی پسندہ کردن است و بہ تحقیق ما
اکتفا بالکسر نعت عرب است و قبول منتخب بس شدن و برگزیدن و نگون کردن طرف	
آب و مانند آن مؤلف عرض کند کہ فارسیان استعمال این ترکیب فارسی بامصادر فرس	
کند بمعنی کافی و بس کہ در ملقات آید (اردو) امیر نے اکتفا کرنا کا ذکر فرمایا ہے اس کو	
کہ صرف لفظ اکتفا اردو میں متعل نہیں ہے جیسا کہ فارسی میں نہیں دیکھا گیا۔ کافی۔ بقول	
آصفیہ بس حسب ضرورت۔ وخواہ۔	
اکتفا پذیرفتن	استعمال - صاحب آصفی
اکتفا نمودن	آصفی ذکر این کردہ
اکتفا نمودن	آصفی ذکر این کردہ کہ بمعنی بس کردن است
خسرو) غزائم غزوات کہ مستقبل ایام مصمم (نثر مفتی اصفہانی) (۱) کرم جلی اقتضای آن کرد	
خواہ شد یا بشارت فتح و فیروزی اکتفا پذیرد کہ از خون او در گذرد و لاجرم بہمان قدر اکتفا	
فرمودہ (کلمہ سہانی ۵) حوض می باید دہو	
اکتفا فرمودن	استعمال - صاحب
ورده ہنگام وضو میسکتی از پنج وقت اما بیک وقت	

اکتفایہ (نشر - نصیر محمدانی (۳) تکلف (۱۱ ردو) اکتفا کرنا - بقول امیر قناعت کرنا
نمی کند و بوظیفه وقت اکتفا می نماید جیسے: دوہی سطر پر اکتفا کی:۔

اکت ملت بقول ابن قیم اول و کشر ثانی و سکون فوقانی و میم مفتوح و کاف مکسور
و فوقانی ساکن ملبت سریانی دانہ باشد سیاه و بسیار سخت و بہ بزرگی جوڑا بود و آنرا
حجر الولادہ خوانند چہر گاہ زنی دشوار زاید در زیر وی دود کند آسانی خلاص شود
و آن را بشیر از می کن ابلیس گویند یعنی خایہ شیطان و اگر بروختی بندند کہ میو آن ناپختہ
بمیشد - دیگر نیفتد و آنرا حجر النسر و حجر العقاب گویند - صاحب محیط فرماید کہ لغت سریانی
است و گویند عربی و میونانی اناطلیس بمعنی سنگ ولادت و در مصر معروف بحجر ایلاتی
و حجر الولاد و حجر الماسک و حجر النسر و بعضی حجر العقاب و در فارسی خرمای ابو جہل و عوام نام
خایہ ابلیس و بخراسان اشک مریم و بھندی کہ نخوہ - کہ نخبہ - کنبجہ و در زبان سنسکرتا کہ گھولہ
و آن ثمر درختی است پر خار شبیہ بنگ و درختی گرم در سوم و خشک در اول و بعضی سرود
خشک و رسوم نوشته اند برای عارضہ سرع نافع و مانع اسقاط و سہولت در ولادت پیدا
کند - محلل اورام حالبس نزف الدم و مانع بیار دارد (۱۱ ردو) کہ خواہ - بقول صاحب
جامع الادویہ خایہ ابلیس ایک خار دارد درخت کا پہل ہے و بلے ہوائی کو دفع کرتا ہے
بخار کہنہ کو نافع -

اکج بقول برہان و سراج و جامع نفع اول و ثانی و سکون جیم سیوہ ایست صحرائی کہ در
خراسان علف شتران و بعر بی تفاح البری و زعفر و خواہند صاحب محیط فرماید کہ زعفر

است و بقول گیلانی از روت مؤلف عرض کند که بحث این بر آرد و گذشت داین
است یونانی است (ارو و) دیکو از دوف -

اگرچ | بقول بران و جهانگیری لفتح اول و سکون ثانی و کسره حای عطی و حیم ساکن جلاب را
گویند و آن داروئی چند است جوشانیده و صاف کرده شده مکمل بحث این بر (اگرچ) کنیم
که به نای مجمره سوم می آید (ارو و) دیکو اگرچ -

(الف) اکحل | بقول صاحب مؤید لغت عرب است بمعنی رگ و سرخ چشم هم گذانی است
و بقول صاحب منتخب بالفتح آنکه جای رستن پلک چشم او سیاه باشد و سرخه و چشم کرده
ورگی در دست بیان قیفال و اسلم که قصد آن می کنند و آنرا رگ هفت اندام گویند فارسیان
استعمال این با معنی رگشان دهنی -

(ب) اکحل کشادن | بمعنی فصد اکحل گرفتن کرده اند از قبیل رگ کشادن (انوری) مع
وزن بی آنکه مزاجش نکند فاسد خون پسرخ بید از همه اعضا بکشد اکحل (ارو و) (الف) اکحل
ایک رگ کا نام جس کو رگ هفت اندام کہتے ہیں - (ب) اکحل کی فصد لینا -

اکحوان | بقول بران و جان بروزن و معنی اقحوان است که گذشت - خان آرزو
سراج گوید که چون قاف و حای عطی در فارسی نمی آید معلوم می شود که اصل این اکحوان به با
بوز است و اقحوان که گذشت معرب این به تبدیل کاف به قاف و حای عطی به حای
صلی مؤلف عرض کند که ما با تحقیقش اتفاق داریم تا جمیع محققین سلف است که این را
به حای عطی قائم کردند و اکحوان به حای هونار ترک کردند با بجای خودش قائم کنیم -

(اردو) دیکھو اچوان -

(۱) اکج صاحب شش نسبت (۱) گوید کہ باکاف مفتوح و خای منقو طہ زودہ و (۲)

(۲) اکج بفتح کاف و سکون مابعدش بمعنی جلاب است و صاحبان سروری

و جاب (۲) را بفتح ہمزہ و کسر خای معجمہ بمعنی جلاب نوشته اند و صاحبان برہان و جہانگیر و ہفت دانند ہمین لغت را بہ حای حطی سوّم بعوض خای مجہ آورده اند چنانکہ بجایش گذشت و ہمین لغت در مدودہ ہم مذکور شد و ہمد را بنجا ہمین قسم اختلاف در حای مہملہ و منقو طہ واقع و صاحب جہانگیری ہمد را بنجا بر (اکج) نوشته کہ چون این لغت فارسی زبان است حای حطی غلط باشد و ما در اینجا ہم بارایش اتفاق داریم کہ حای حطی را درین دخلی نیست تسلیم اہل تحقیق است کہ بجای حطی آورده اند و این ہمد و اسم جابہ فارسی قدیم و حالا در روزمرہ معاصرین عجم متروک است - مدودہ و مقصورہ چیزیں نیست کہ نتیجہ و ہجہ مقامی است (اردو) (۲۱) جلاب - بقول آصفیہ - اسم مذکر سہل - دست و پا

اکد بقول صاحب دہنما و بول چال مرادف اکت است کہ بہ تہای فوقانی گذشت

و ما صراحت ماخذ و تعریف ہمد را بنجا کردہ ایم و جز این نیست کہ درین لغت تہای عربی بہ دال مہملہ بدل شدہ چون زرتشت و زردشت و ثوت و تودہ باید کہ این را ہم بکابل و سکون روم خوانیم و از لغت انگلیسی الکیٹ نفرس دانیم (اردو) دیکھو اکت -

اکدش بقول برہان بکسر اول و دال ابجد بر وزن کشمش و بفتح اول نیز در او

تخمہ را گویند از حیوان و انسان مطلقاً و جمع این اکد شان - خان آمدہ و در سراج ذکر این

کرده فرماید کہ مبدل این یکدش آمده۔ صاحب سروری ہم ذکر این کرده صاحب رشیدی فرماید کہ دو تخمہ از ترک و ہند و مانند آن کہ بعربی مولد گویند مؤلف عرض کند کہ این لغت ترکی است۔ صاحب لغات ترکی ذکر این کرده فرماید کہ یکسر اول و سوم ترکی کہ مادر او ہندی بود و پنجم از دو جنس پیدا آید (انتہی) (اردو) دو غلا۔ بقول آصفیہ و نسلادہ شخص جس کے مان باپ ایک قوم کے نہ ہوں۔

(۲) اکدش۔ بقول برہان و نامصری متراج و اتصال دو چیز ایک دیگر۔ صاحب جامع فرماید کہ متراج و اتصال دو چیز دو تخمہ یکدیکر۔ مؤلف عرض کند کہ معنی حقیقی این ترکی زبان برہنبر اول گذشت فارسیان مجازاً این را بمعنی مجموعہ دو چیز استعمال کرده اند (نظامی ۵) دل کہ بر خطبہ سلطانی است؛ اکدش روحانی و جسمانی است؛ (اردو) دو چیز کا مجموعہ۔

(۳) اکدش۔ بقول برہان و نامصری و رشیدی و جامع و سراج اسپہی کہ پرش از جنسی و مادرش از جنسی دیگر باشد کہ آزا بعربی محبت خوانند۔ صاحب سروری بحوالہ فرہنگ ذکر این کردہ (ظہیر فاریابی ۵) فعل می بستند روزی اکدشانت را بر دم پہ حلقہ گم شد از ان در گوش قصیر یافتند؛ صاحب سروری بحوالہ نسخہ نیازی گوید کہ بمعنی سی کہ یک طرفش تازی باشد و طرف دیگرش ہندی مؤلف عرض کند کہ این متعلق است بہ تعمیم معنی اول کہ بقول صاحب لغات ترکی گذشت پس تخصیص تازی و ہندی در نباشد (اردو) محبت (عربی) دکن میں اس گھوڑے کو کہتے ہیں جو عربی اور ہندی کے

نسل سے ہوا و مختلف نسل سے ۔

(۴) اکدش ۔ بقول برہان ورشدی و جامع بمعنی محبوب و مطلوب ۔ صاحب سرور می
ہم ذکر این کرده و از کلام نزاری سند آورده (۵) تنہا نشین ندارد از عمر پیم
دریاب ہر دو عالم ترتیب اکدشی کن پمؤلف عرض کند کہ از سند پیش کردہ صاحب
استعمال اکدش بمعنی محبوب و مطلوب ثابت نمی شود و با معنی حقیقی این لغت ترکی کہ بر
نمبر اول مذکور شد این معنی را تعلق مجاز ہم نیست ۔ طالب سند دیگر با شیم و سند پیش شدہ
را متعلق بہ معنی دوم دانیم کہ بنیال ماقصود از ترتیب اکدشی ۔ ضد تنہائی است یعنی
شاعر گوید کہ تنہا نشینی از عمر پیم لذت ندارد پس باید از ہر دو عالم ترتیبی کرد کہ اکدشی
باشد یعنی جامع ہر دو عالم قائل (ارو) محبوب ۔ بقول آصفیہ ۔ عربی ۔ اسم مذکر ۔ پیارا
محب ۔ دوست ۔ معشوق ۔

(۵) اکدش ۔ بقول برہان باعتبار محققین نفس ناطقہ انسانی کہ آن مرکب است از لایق
و ناسوتی مؤلف عرض کند کہ جادار د کہ مجاز معنی دوم گیریم و طالب سند استعمال با شیم
(ارو) نفس ناطقہ ۔ و بگو سپہبد ۔

(۶) اکدش بقول خان آرزو در سراج ہر مرکب از دو ضد دیگر کسی از محققین فارسی
ذکر این معنی نکرد و نہ تعلق دارد با معنی حقیقی کہ بر نمبر (۱) مذکور شد و چرین باشد کہ مصداق
معنی آفرینی است ۔ بنیال ماخان آرزو از تعریف معنی اول بطلأ افتادہ و این معنی را از
پیدا کردینی صاحب برہان بر معنی اول نوشتہ : و بگویند از حیوان و انسان مطلقاً محقق

نازک خیال دانسته باشد که از یک انسان و یک حیوان دو تخته مراد است و مقصود برهان
غیر این است از اینجا است که معنی مرکب از اضداد را پیدا کرد و برای این معنی از کلام
نظامی سندی آورد (س) نظامی اگدش خلوت نشین است که نمی سر که نمی انگبین است
بنیال ماکلام نظامی سندی دوم است و معنی دوم که مجاز معنی اول باشد اجتماع اضداد
نمی خواهد و سندی دیگر هم از کلام نظامی همد را بنجاند که با جمع روحانی و جسمانی را اگدش گفته
اگر بوسید این هر دو سندی که و انگبین و روحانی و جسمانی را امن وجه اضداد یکدیگر گیریم
تعلق مجاز با معنی حقیقی خوش نمی نماید که محقق ترکی گوید که آنچه از دو جنس پیدا آید اگدش
است قائل (اردو) دو ضد کا مرکب -

(۱) اگدش روحانی	اصطلاح درنده روح و جسم است متعلق به معنی
(۲) اگدش روحانی و جسمانی	بقول صفا دوم اگدش و کنایه از دل - و نسبت نمبر (۱)
فکر و مؤلف گوید که (۲) موافق قیاس است و مرکب توصیفی که به معنی امتزاج	بحسب معنی دل باشد و دیگر کسی از اهل تحقیق ذکر این البته وجه کنایه پیدا نیست - طالب سند باشیم (اردو) دل - بقول آصفیه فارسی اسم مذکر و کچھو آئینه خاکیان -

اگدوک | بالفتح - بقول صاحب روزنامه سجاوله سفرنامه ناصرالدین شاه قاجار بنویس
آبشنو ر مؤلف عرض کند که تبا هکنندگان زبان فارسی این را از آنه غیر اخذ کرده
مفرس کرده باشند و نمی کشاید که مال کدام زبان است و چه قدر تصرف راه یافته این لغت
هم کمی از آثار تنزل زبان فارسی است که متاع حقیقی زبان را معدوم می کند (اردو)

گہاٹ - دیکھو آتشخوڑ -

اگر او | بقول صاحب انند بالفتح (۱) لغت عرب است جمع گرد باضم کہ قومی است
از عجم - اکثر ایشان صحرائین - صاحب بول چال بحوالہ سفرنامہ ناصر الدین شاہ قاجار
ذکر این کردہ (اردو) اگر او - گرد کی جمع اور گرد عجم کی ایک صحرائین قوم ہے -
اگر ارم | بقول بہار گرامی کردن و بزرگ داشتن و نواختن و بخش کردن مؤلف
گوید کہ بالکسر لغت عرب است و صاحب منتخب ذکر این کردہ فارسیان استعمال این مبنی
بزرگی کنند و برای معنی مصدری یا مصاد در فرس مرکب سازند کہ در ملحقات می آید اور
اگر ارم - بقول امیر (عربی) مذکر - بزرگی - توقیر - عزت (ریشک ۵) جو قدر بنی پیش خدای
و دوجان تہی پناہی نبی کرتے تھے اگر ارم علی کا پناہ

اگر ارم کردن	استعمال - صاحب آصفی	خداوندان شوند از پس اگر ارم خداوندی کہ با ایشان
اگر ارم نمودن	ذکر این کردہ کہ بہ معنی	(شہر دولت شاہ شہر قندی) شیخ بہار الدین ذکر کیا
بزرگی کردن و بزرگ داشتن است (معنی)	ہموارہ مراقب حال عراقی بودی و اگر ارم نمودی	نیش پوری ۵) بندگان در خدمت او چون
(اردو) اگر ارم کرنا - اسکی سند فقط اگر ارم پرگزری		
اگر اہ	بقول بہار بزرگ کاری داشتن و فارسیان بمعنی کہ اہست و ساجت استعمال	
نمایند مؤلف عرض کند کہ بالکسر لغت عرب است صاحب منتخب ہم ذکر این کردہ		
(ظہوری ۵) خوشست رفیت احرام کعبہ دل را پناہ نذر اہ دیر باکر اہ برنگردا ختم پناہ		
(اردو) اگر اہ - بقول امیر - عربی - مذکر - کہ اہست - نفرت (میر ۵) چلے ہم اگر تھکو		

اکراہ ہے فی فقیروں کی اللہ ہی اللہ ہے ؟

اکراہ داشتن	استعمال - صاحب	اکراہ کردن	استعمال صاحب آصفی ذکر
<p>آصفی ذکر این کرده کہ بمعنی نفرت داشتن این کرده کہ بمعنی کراہت کردن باشد قدسی است (ناظم ہراتی ۷) زبوی پیرہن (مشہدی ۷) چنان ز عدل تو با ہم مخالفان اکراہ دارد و ہوا می شستہ گازرگاہ دارد صافند کہ داغ سینہ زمر ہم نمی کند اکراہ ؟ (اردو) (اردو) نفرت رکھنا۔ کراہت کرنا۔ نفرت کرنا۔</p>			

اگر نفس | بقول برہان کرفش باشد و آن معروف است گویند خوردن آن شہوت را زیادہ کند خواہ مرد خورد خواہ زن صاحب جامع ہم ذکر این کرده و صاحب محیط فرماید کہ ہمان کرفش است و بر کرفش نوید کہ معرب است از کرفش فارسی و گویند از کرفس فارسی کہ بیونانی کرفسا و سالیون و سیرانی کرفشا و برومی باطراخیون و بشامی سرد و بفرنگی سکرکی و بلاطینی سکرہری و ہندی اجمود نامند و آن نبات است و قسام آن بیار - گرم و خشک در اوّل دوّم مفتخ و محلّ و مطیب و مسکن او جاف و ضد آن تنہا باصل محلّ اورام و منافع بیشمار دارد (الخ) مؤلف عرض کند کہ فارسیں بر کرفش معرب - الف وصلی زیادہ کردہ اگر کرفش کردہ اند و ما ذکر اجمالی این بر اجمود کردہ ایم کہ گذشت (اردو) اجمود - صاحب جامع الادویہ نے بھی اسکا ذکر فرمایا ہے - اور یہی شہور نام ہے -

اگر و فش | بقول برہان لغت رومی است و بفارسی متصل ما ذکر این بر اخیر میں کردہ ایم

که جز رومی است به تحقیق ما فارسیان بر لغت رومی گردش الف وصلی زیاده کرده اند (اردو)
دیکهو اعرس -

اگر و هک | بقول برهان فتح اول و های هوز و سکون کاف صمغ خاریست که آنرا مشتاق
خوانند و آن بسیار تلخ می باشد و در مردم با بکار برند و غمز و زوت همان است صاحب محیط
فرماید که آنز و زوت باشد و بر آنز و زوت گوید که بعین مصلح بعض الف غمز و زوت هم آمده
که بسریانی مصر قولاد با صنفهانی انجیدک و گنجد و اگر و هک و بشیرازی کدرو و بعربی کحل
فارسی و کحل کرمانی و بهندی لائی و لاهی نامند و آن صمغ درختیت خار دارد و در بلاد
فارس می روید گرم و خشک در اول و گویند در دوم - مفتوح محمل بمغف بلاذع و شرب
و ضداد آن مسکن اورام و منافع بسیار دارد (اردو) لائی - بقول صاحب جامع المادویه
کنجد - آنز و زوت - ایک خار دارد و زخت کا گویند حکو عربی مین سالکته کته مین -

اکپوز سیون | صاحب رهنما بحواله سفرنامه ناصرالدین شاه قارذکر این کرده فرماید که
نمایشگاه را گویند مؤلف عرض کند که مفرس (اکزی مین) لغت انگلیسی است معاصرین عجم
نمایشگاه را که لغت خاص شان بود پسند نه کردند و در روزمره خود همین مفرس را استعمال کردند
و درین قسم تفریس که معاصرین عجم می کنند در تبدیل و حذف و بیج دخل قیاس و پابندی قواعد
فارسی نیست (اردو) نمایشگاه - بقول آصفیه (فارسی) اسم نونث ده جگه جهان صنعت
و حرفت کار سیلا بود -

اگسم | بقول صاحب شمس معنی ناقص خلقت و بریده گوش فرماید که لغت فارسی است

و انصراحت اعراب ساکت دیگر کسی از محققین فرس ذکر این نکرد مؤلف عرض کند
 کہ بیچارہ مؤلف شش ہفت عرب گنشم را کہ بقول منتخب بہ ہمزہ و کاف عربی و شین معجمہ و میم ہین
 سنی آمدہ نوشتہ دکاتین چابک دست تحریف در کتابت کردند و نظمین مطبع فای علامت فارسی
 بروز یادہ نمودند این است حقیقت سرمایہ تحقیق اگر قرنی دیگر برین بگذرد و مؤلفی نقلش برد
 لغتی در سرمایہ زبان فارسی زیادہ شود و خیال کنیم کہ فارسی قدیم است تحقیق مانع کہ در
 موضوع کتاب مداخل است حقیقت این را ظاہر کرد۔

اکسولایاتون | بقول برہان لفتح اول و سکون ثانی و سین بی نقطہ بواورسیدہ و لام
 بالف کشیدہ و شتانی بالف و فو قانی بواورسیدہ و ونون زدہ و نشت یونانی رستنی باشد کہ آرا
 بعربی حاض الماء گویند و آن پیوستہ در آب روید و برگ آن پدازی گشتی باشد نزدیک
 برک کاسنی و بر سر آن تخمی بود سیاہ رنگ مائل بسرخی صاحب محیط ذکر این نکرد و بر حاض
 مالی گوید کہ در کنار آبہای روید و بی گل است و شبیہ بکاسنی و آرا حاض الماء و حاض
 السواقی و حاض البقر و سلق مالی نامند سرد خشک و قابض و نافع نخقان حارہ و غشیان و منافع
 بسیار دارد (الخ) بہ تحقیق نام این در فارسی زبان و ہندی یافتہ نشد (اردو) صاحب
 جامع الادویہ نے ان نامون کو ترک کیا ہے اور سلق پر فرماتے ہیں کہ چھند رکنا نام ہے
 اور حاض پر چوک لکھا ہے اور صاحب محیط نے حاض پر لکھا ہے کہ اس کا ہندی نام چوکا
 اور چوکے کی بہاجی اور اسی کو حاض بری کہتے ہیں۔ حاصل یہ ہے کہ حاض مالی کا اردو یا
 شہور نام محققین طب نے نہیں لکھا اور اس قدر متحقق ہے کہ چوکے کی ایک قسم ہے جو کاسنی تو

شابه اور کناره آب پر پیدا ہوتی ہے۔

اکسون | بقول برہان بفتح اول بروزن انسون جامہ سیاہ قیمتی باشد کہ اکا بر بختہ تفاخر پوشند و کسر اول ہم آمدہ بمعنی نوعی ازدیای سیاہ صاحب ناصری ہم ذکر این کردہ دارند عطار سند آورده (۵) طلّس و اکسون مخون پوست است پست پوشد ہر کہ لیلی دوست است پ صاحب سروری فرماید کہ کسر مخمرہ جامہ سیاہ کہ ملوک و سلاطین پوشند و بحوالہ معیار جمالی گوید جامہ ایست شل و بقی و بحوالہ حسین و فانی فوید کہ نوعی ازدیای (ظہیر فاریابی ۵) برسم خدمتی اندر پی جنبیت تو پندگندہ دہر ز روز طلّس و ز شب اکسون پز خان آرزو و سراج و صاحبان رشیدی و مؤید و جہانگیری و (دری و پلوی) و جامع ہم ذکر این کردہ اند و باتفاق ہمتہ محققین اسم جامہ زبان فارسی است (اردو) اکسون۔ ایک قیمتی اور سیاہ کپڑا نام ہے از قسم دیبا۔

اکسیر | بقول برہان کسر اول و ثالث بروزن و لکیر (۱) کیمیا را گویند و آن جوہر است گذارند و آمیزندہ و کامل کنندہ یعنی مس را طلا کنند (۲) و دویہ مفیدہ (۳) نظر مرشد کامل بانیہ عازار اکسیر گویند بنیال ماسنی دوم و سوم استعارہ نباشد یعنی از محض اکسیر پیدا نمی شود بلکہ در تہاش معنی حقیقی اکسیر قائم باشد مثلاً گویند کہ این نسخہ مرکب بحق بیمار اکسیر است۔ یعنی خیلی مفید است پس اکسیر در اینجا بمعنی خیلی مفید متصل شد و خصوصیت با دویہ ندارد و تخمین بہ نظر مرشد بحق مریدش اکسیر شد۔ یعنی حالت مرید را متغیر کرد و خیلی سودمند شد و تبدیلی پیدا کرد کہ خلاف قیاس بودہ و در اینجا ہم لفظ اکسیر بمعنی نظر مرشد کامل نیست بلکہ صفت ادوات شد بالجلہ تحقیقا

این است کہ استعمال لفظ اکیر بمعنی مجازی مخصوص با او دین یا نظر مرشد نباشد بلکہ برای غیر آن ہم
 مستعمل۔ چنانکہ ظہوری گوید (۱) می کنم بیرون بکوش از دل بخار آرزو و عشق اکیر است
 آری جسم را جان می کنم و بہ تحقیق ما (۲) اکیر بمعنی نایاب ہم آمده دین ہم مجازی اول
 است کہ خود اکیر یعنی کمیاب است و معدوم شد این بر اکیر با شنیدن می آید و همچنین (۳)
 اکیر بمعنی قیمتی باشد چنانکہ شد این بر اکیر شدن مذکور شود (ارو) اکیر۔ بقول امیر (عربی)
 مونث (۱) کمیاب۔ وہ شخص سوا نبوکو سونا اور رانگو کو چاندی بناتی ہیں (منہج) سفید آگے ترے پا
 اور سورج نذر ہے ظالم تیرے اکیر سونے کی وہ ہے اکیر چاندی کی (۲) کسی مرض
 کے لئے نہایت مفید اور سریع الاثر و (۳) فقرہ امیر) دو کیا ہے اکیر ہے۔ ادھر گلے سے
 اتری ادھر بخار کا فور ہو گیا (۳) معنی سوم کے متعلق امیر نے صرف استفادہ کیا ہے کہ عموماً
 ہر ایک مفید مطلب اور پر اثر بات کی نسبت اکیر کہتے ہیں جیسے "میرے حق میں آپ کی ذرا سی
 سفارش اکیر ہو گئی" (نواب میرزا شوق) لکھتے ہیں صوفیان باتو قیر: عشق اللہ ہے
 عجب اکیر پائیں ہماری راے میں مرشد کی نظر کو بھی اکیر کہہ سکتے ہیں جس سے مرید کی حالت
 بدل جاتی ہے جیسے "مرشد کی ایک نگاہ اکیر ہے" جس طرح کلام شوق میں عشق اللہ
 اکیر ہے (۴) ہماری راے میں لفظ اکیر نایاب کے معنوں میں بھی متعمل ہو سکتا ہے۔ جیسے
 "آج کل آپ کا کلام اکیر ہو گیا یعنی ملتا ہی نہیں" امیر نے اس استعمال کا ذکر نہیں کیا جو
 پس اس معنی کا ترجمہ صرف نایاب اور نادر اور معدوم ہے (۵) اکیر۔ بمعنی قیمتی جیسے "آپ
 کے آستان کی خاک اکیر ہے جس کو مل گئی وہ مال مال ہو گیا" امیر نے اس استعمال کو بھی

ترک فرمایا ہے بنا علیہ معنی چہارم کا ترجمہ قسیتی ہے۔

<p>اکسیر باشند استعمال - معنی نایاب بودن است و این متعلق باشد معنی چہارم اکسیر چنانکہ ظہوری گوید (۵) در آن شہری کہ باشد در اکسیر نہ ظہوری قدرافسونگر چہ باشد (اردو) نایاب ہونا - غقا ہونا معدوم ہونا اکسیر زون بر چیری استعمال - صاحب</p>	<p>اکسیر باشند استعمال - معنی نایاب بودن است و این متعلق باشد معنی چہارم اکسیر چنانکہ ظہوری گوید (۵) در آن شہری کہ باشد در اکسیر نہ ظہوری قدرافسونگر چہ باشد (اردو) نایاب ہونا - غقا ہونا معدوم ہونا اکسیر زون بر چیری استعمال - صاحب</p>
<p>اکسیر داون استعمال - صاحب آصفی ذکر این کودہ کہ معنی عطا کردن اکسیر است (عربی (۵) تقدیر پی کاہش اجزای وجودش اکسیر فاداد گذارش گر غم را (اردو) اکسیر دینا -</p>	<p>اکسیر داون استعمال - صاحب آصفی ذکر این کودہ کہ معنی عطا کردن اکسیر است (عربی (۵) تقدیر پی کاہش اجزای وجودش اکسیر فاداد گذارش گر غم را (اردو) اکسیر دینا -</p>
<p>اکسیر رنگ اصطلاح - بقول جودو دہار رنگا یہ از شراب یعنی چیری کہ همچو اکسیر در منافع (صائب ۵) بدہدست من اکسیر رنگ ای ساقی نہ کہ همچو برگ خزان دیدہ است رخسارم (اردو) شراب مینوشت اکسیر رختین بنجاک استعمال - صاحب آصفی ز خاک پاک نیشا پور سازندہ (اردو) اکسیر</p>	<p>اکسیر رنگ اصطلاح - بقول جودو دہار رنگا یہ از شراب یعنی چیری کہ همچو اکسیر در منافع (صائب ۵) بدہدست من اکسیر رنگ ای ساقی نہ کہ همچو برگ خزان دیدہ است رخسارم (اردو) شراب مینوشت اکسیر رختین بنجاک استعمال - صاحب آصفی ز خاک پاک نیشا پور سازندہ (اردو) اکسیر</p>

(۱۷۸۸)

گیسٹا ہوتا تھا۔

(۵) چودر کورچہ مردا کسیر گری: فروبروہ آہن

اکسیر شدن | استعمال - صاحب آصفی

اسم مذکر۔ جھٹوس۔ کیمیا بنانے والا۔

ذکر این کرده که معنی اکسیر قرار یافتن است

اکسیر مردمی | اصطلاح - مرکب اضافی

و این متعلق است به معنی تخم لفظ اکیردانی

بحر و درسته و بهار کنایه از شراب باشد چنانچه

مشہدی (۵) چون برآیم ز شکر غمت ای

تیلانی (۵) نقد جان را بجزعہ امر و زیمین

عشق که مایه خاک بودیم و با صلح تو کسیر

و نیک ارزان است پوز و دبستان و در بها

شہلم: (اردو) اکیر ہو جانا۔

بفرست : آنچه اکیر مرد می آست : (ارو)

السيرة ون استعمال - صاحب آهسي

تغراب (موت)

ذکر این کرده که معنی ساختن و درست کردن

اکسیری | بقول ہارمنی کیا کر مؤلف

اکبر است (حافظ شیرازی) خر قلب

نویده که به یامی نسبت باشد یعنی منسوب به اکسیر

تیره هیچ نشد حاصل و بنور: فاعل درین خیال

(در ویش واله هروی ۵) بدعا، سیج و مانی

له اکسیر می کنند: (راه دوم) اکسیر نانا-کیما نانا

رب باز نکرد؛ گرچه اکسیری این قلب چوتیا

اکسیر گدا استعمال - بقول بہار و صاحب

شدیم (اردو) کیمیاگر۔

بحر و اندک میاگر باشد معنی حقیقی (خواجہ نظامی)

ایہ بقول برہان و جامع و ہفت بروزن الفیہ پوزہ راگویند و آن شراست کہ

ز آرد وجود اشال آن سازند و بعر بنمید خوانند - خان آرزو در سرانج این را به چنین

مجموعه نوشته بنیال مابین اصح است که مرکب است از کتبی که در فارسی زبان بقول برهان یعنی

سرور و تندرستی آمده فارسیان الف وصلی در اول و های نسبت در آخر این آورده اند کشته
 کردند که معنی این منسوب به سرور و تندرستی است و شرابی را نام نهادند که ذکرش بالا
 گذشت آنانکه این را به بین هملہ نوشته اند تبدل باشد که شین منجم به هملہ بدل شود همچون
 شارب و سار (ارو) ایک قسم کی شراب جو جویا او کسی غلبہ کے آٹے سے بنائی جاتی جو
 جسکو فارسیوں نے اکسیہ اور عربوں نے نبیذ کہا ہے۔

اکشوت | بقول برہان بفتح اول و سکون ثانی بمعنی کشوت است و آن رستنی باشد
 مانند درمنہ کہ تخم آنرا عبری بذرا لکشوت خوانند و چون با سرکہ بخورند فواق را تسکین دهد
 و آنرا بتازی حاض الارنب گویند۔ صاحب محیط ذکر این کرده گوید کہ ہاں کشوت و برکشوت
 فرماید کہ اسم عربی است و بقول بعض معرب و کشوت اولیف کی نیز گویند و بیونانی شہر و طوس
 و سیرانی و یثرب و ہمدانی کشمورین و بھارسی برش و فرابنج و زرقول گویند زرقول اسم تخم
 کشوت است و ہندی امزبیل و اکاسنیل۔ ہم او بر اقیمنون ترجمہ ہندی آن اکاسنیل
 و لاتی نوید و بر اکاسنیل گوید کہ مشابہ اقیمنون باشد باقی حال کشوت و رای اقیمنون است
 و مشابہ آن گیاہی است اندر سیان بار یک بروختہ می چید۔ بقول شیخ گرم در اول اولی
 و خشک در آخر دوم۔ مقوسی اضا و مخفف رطوبات۔ ملطف و منفتح و مخرج فضول لطیف
 و منافع بیار دارد۔ بخیاں ما فارسیان الف وصلی بر کشوت زیادہ کردہ مفرس کردہ اند و
 همان است کہ تعریفش برافرنج کردہ ایم (ارو) امزبیل۔ اکاسنیل۔ و دیگر اقیمنون
 اکھا | بقول منتجب بالفتح لغت عربت بمعنی ہمران و مانند آن جمع (کفو بالضم) و بالکسر

نوعی از عیوب قافیہ کہ بعضی ابیات را حرف روی دیگر باشد و بعضی را دیگر صاحب غیاث نسبت منی اصطلاحی صراحت فرمید کند کہ بالکسر کی از عیوب قافیہ را گویند کہ حرف روی قافہ مختلف باشد بشرط قرب مخرج چون صباح و سپاہ و بحر و شهر مؤلف گویند کہ فارسیان همین اصطلاح را بہ همین منی استعمال کنند و نفی دیگر و فارسی برای آن ندارند (اردو) قافیہ میں جب حرف روی یا قید میں اختلاف ہو اور دونوں قریب المخرج ہوں تو اس کا نام اکفا ہے اور یہ عیوب قافیہ سے ہے جیسے صباح و سپاہ - بحر - اور شہر اردو میں بھی یہ اصطلاح اسی نام سے مستعمل ہے۔

اکفودہ | بقول برہان و جامع و سراج با فابرو زن افزودہ نام دریای گیلان - صاحب ناصری فرماید کہ نام دریای مازندران و آن را از راہ کفودہ گویند و زاہ بمعنی مطلق دریایاں و دریای خزر و دریای گیلان و دریای خزران و خزروان و آبگون و آبگون نام زمین دریاست مؤلف عرض کند کہ اصل این کفودہ باشد مبدل کفیدہ بہ تبدیل واد با یای تحتانی برخلاف تیاس کہ بمعنی شکافہ و از ہم باز شدہ و ترکیدہ آمدہ جادارد کہ در آغازین دریازمین آنجا شکافہ شدہ فارسیان الف وصلی و راوش آوردہ اکفودہ کردند (اردو) مازندران کی ایک دریا کا نام اکفودہ ہے۔

(۱) اگلرا | بقول برہان (۱) بروزن فلک ساد (۲) ہموزن حرم سداد روئی است
(۲) اکلر | کہ آنرا عاققر جا گویند - صاحب محیط بر عاققر جا گوید کہ مغرب اگر کہ ہندی است و گویند نشت نبلی و بقول بعض نشت عرب است مشتق از عقرو تقریح جہت آگہ

فصل آن تفریح است و این را بهیونانی فوروثون و تورثون و قوس دره و توربون و
 بفت بربری تاغند و بفارسی نگاره و کالو و کالوه و کترخون و کزوم و بشیرازی اکلوا
 مانند بیاتیت که در بلاد مغرب یافته می شود - گرم و خشک در آخر سوم تا اَوّل چهارم و
 بقول بعض سرد لطیف و نیز جذاب و محرق و مفتوح سد و منقی فضول و داعی و جالی بغیم
 و نافع امراض عصبانی و منافع می شمار دارد (الخ) فارسیان در اَوّل نعت (ا ک ا ک ر ه) این
 وصلی آورده ا ک ا ک ر ه کردند و الف دوم بکثرت استعمال حذف شده (ا ک ر ه) مانند پس
 هنوز ابقاعده خود بالف بدل کردند همچون خار و خارا و نسبت اکلکرا عرض می شود که
 در اگر گره هندی رای همل اول را بالام بدل کردند چنانکه چار و چنال پس (ا) نعت
 فارسی باشد و (۲) نفرس صاحب جامع هم ذکر هر دو نعت کرده (ار و و) عاقر قرحا -
 بقول آصفیه (عربی) اسم مذکر - اگر گره یا ایک تیز اور و لد ارجز کانام جو دانتون کے دو
 تقویت باه و غیره کے کام میں آتی ہے اور آگ کا اثر زائل کر دیتی ہے -

اکلید | بقول خان آرزو در سراج جهان کلید معروف و اقلید و تقلید و تعبیر آن و نقاب
 جمع و این لفظی است که در کلام مجید واقع شده و در اصل فارسی است چنانکه علامه سیوطی
 در مذهب آورده (انتق) دیگر کسی از محققین ذکر این نکرد مؤلف عرض کند که کلید نعت
 ترکی است بمعنی مفتاح - صاحب کثر که محقق ترکی زبان است ذکر این کرده و فارسیان
 الف وصلی در اولش آورده اکلید کردند و کلید هم در فارسی زبان مستعمل است همانند
 فارسی نیست از اینجا است که اکثر اهل تحقیق که پابند نعت فرس اند این را ترک کرده اند البته

اکلیہ را مفرس تو انیم گفت (اردو) کجی۔ مونث۔ دیکھو اعلیٰ۔

اکلیل الملک | بقول صاحب برہان ریتی باشد کہ آنرا بفارسی گیاه فیصر خوانند

مؤلف عرض کند کہ ماذکر این برا حقیقتہ کردہ ایم (اردو) دیکھو اریقنہ۔

اکلیون | بقول برہان و جامع و ہفت لفتح اول و ثانی و ضم ستمانی بروزن طبرخون

(۱) کتاب ترسیان باشد (۲) نام انجیل عیسی و بعضی گویند (۳) صفحہ است کہ مانی

نقاش ساختہ بود و اورا معجزہ اوسید استند و (۴) بولگون رانیز گویند مؤلف عرض کند

کہ اسم جادہ زند و پائزند بعضی اول و دیگر مہ معانی مجاز آن (اردو) (۱) آتش پرستوں کی

ایک کتاب کا نام زند و پائزندین اکلیون ہے (۲) مجازاً انجیل عیسی کو بھی فارسیوں نے اکلیون

کہا ہے (۳) بریل مجازاً اس صفحہ کو بھی اکلیون کہا گیا ہے جو مانی نقاش نے بنایا تھا (۴)

بولگون یعنی دیباے رومی کو بھی فارسیوں نے مجازاً اکلیون کہا ہے۔

دالف الملک | بقول برہان بایم بروزن اطلاق بمعنی (۱) قی و استغراق و شگوفہ باشد

و (۲) تبرکی نان را گویند و ہم او

ب (ب) اکمال | ہلام در آخر بروزن بد حال بمعنی اول آوردہ۔ صاحب سروری

ذکر (الف) کردہ بمعنی اول تابع و بقول صاحب جامع (الف و ب) بمعنی اول۔ صاحب

جہانگیری (الف) را بمعنی اول و بعضی آن ذکر (ب) ہم کردہ و صاحب رشیدی دلف

بہر دو معنی کند و فرماید کہ در بعضی فرہنگ ہای کاف اول لام بظہر آمدہ خان آرزو در

سراج فرماید کہ (الف) درست است و در ب تصحیف و فرماید کہ انچہ در سروری

(المکاک به لام دوم) آورده این نیز تصحیف باشد مؤلف عرض کند که صاحب سروری
 ذکر الماک نکرد البتة صاحب رشیدی ذکر آن کرده بخيال با (الف) مفرس است از الماک
 که لغت ترکی است بمعنی رش و شتر - رش و رش در عبری بمعنی چکیدن آب و خشک و خون و جز آن
 و باران اندک و شتر هم عبری بمعنی بنی فشاندن پس فارسیان زیادت الف دوم بعدیم مقوس
 کرده باشند و بمعنی است فراغ استعمال کرده و دیده (پ) کاف بدل شد به لام و این قسم تبدیل
 در فارسی زبان آمده و صاحب تو این و شکیری ذکر این کرده و به همین تبدیل خیال صاحب
 رشیدی نسبت الماک هم درست باشد و خیال خان آرزو نسبت تصحیف الماک و احوال
 قابل غور و نسبت معنی دوم عرض می شود که در ترکی زبان الماک بمعنی نان است نه الماک
 کذافی الکتر (اردو) (۱) قے - موت - و یکپوشگفتہ - (۲) نان - مذکر - روثی - نوشت
 اکو بزبان | بقول برهان بفتح اول و سکون ثانی و ثالث بو او رسیده و بنون زده
 و فتح بای ابجد و زای هوز بالف کشیده و نون ساکن دانه است مابین ما ش و عس آنرا
 مقشر کرده به گا و دهند گا و را فر به کند و به فارسی آنرا گنگ و به عبری رجعی الحام خوانند
 صاحب محیط ذکر این نکرد و بر گنگ فرماید که گرسنه باشد ماصراحت این برار و نس کرده ایم
 و وجه تسمیه این اسم مرکب جز این نباشد که فارسیان لفظ کون را که به عبری زبان بمعنی
 زیره آمده مضاف کرده باشند بسوی بران و معنی مرکب این زیره گوشتدان و الف صلی
 در اولش آوردند و نون اول حذف شد بکثرت استعمال اکو بزبان باقی ماند و صاحب محیط ترجمه
 گنگ که در اسنه متعدده نوشته که ذکرش برار و نس گذشت و در این هم اکون بزبان داخل نسبت

ولیکن ہمدردانہ این قدر متحقق شد کہ برای فرہی گو سفندان بکار می خورد (۱ ردو) و
ارونس۔

الکون | بقول سروری و برہان و جامع معنی این زمان و الحال۔ بہار گوید کہ کنون کنون و نون
مخفف این است صاحب ناصری صراحت کردہ کہ بفتح اول و ضم نون باشد و صاحب برہان
ہم بر وزن مجنون آورده اما صاحب غیاث درست گوید کہ کنون بضم اول است و این
فرید علیہش پس باید کہ بضم الف باشد کہ چون الف در اول ثلاثی و رباعی و غیرہ در آورند ما
اوساکن کنند و ہمان حرکت باید بدود ہند مؤلف گوید کہ اندرین صورت باید کہ نون مخفف
کنون گیریم و اکنون را بزیادت الف و ملی فرید علیہش ولیکن بر زبان معاصرین اکنون با بفتح
است و اتفاق برین است کہ این لغت فارسی زبان باشد صاحب کز کہ متحقق ترکی است
اعتراف این کردہ (صاحب ۵) اکنون کہ خبردار شد از چاشنی در دیشکل کہ علاج دل
بیمار توان کرد (۱ ردو) اب۔ بقول امیر (ہندی) شاید آدسے بگڑ کر بنا ہے جس کو
منی سنسکرت میں اسوقت میں (فقہ امیر) جاتے ہو تو اب جاؤ پہر جانے سے کیا حال
”مجھے روپیہ کی اب ضرورت ہے۔“

اکوان | بقول برہان و جامع بفتح اول و سکون ثانی و واو بالف کشیدہ و نون زو
نام دیو سیت کہ رستم را بدربار انداخت و ہم بدست رستم کشتہ شد و بفتح اول و ثانی (۲) گل
ارغوان را گویند و صاحبان ناصری و جہانگیری و رشیدی و سراج بر معنی اول قانع۔ صاحب
مؤید این را بہر دو معنی یکاف فارسی آورده مؤلف عرض کند کہ اصل این معنی دوم باشد کہ

مبدل و مخفف ارغوان است یعنی فارسیان غنیمت معجمه را حذف کردند و رای مہملہ را بکاف فارسی بدل ساختند و جاداد رکہ مبدل و مخفف اریحوان گیریم کہ بر ارغوان گذشت اندرین صورت رای مہملہ را مخدوف گیریم و کاف فارسی را مبدل مہم عربی چنانکہ شیخ و آتشیک - تحریک کاف مؤید خیال ماست آنانکہ این را بکاف عربی گرفتہ اند مبدل بہ تبدیل ثانی است کہ کاف عربی بہ فارسی بدل شود همچون گذشتہ و کتہ بالجملہ معنی اول مجاز معنی دوم باشد کہ رنگ دیو مذکور ہم مثل ارغوان - سرخ باشد (اردو) (ا) اکنون ایک دیو کا نام ہے جس نے رسم کو دریا میں پھینکا تھا وہ بالآخر رستم ہی کے ہاتھ ہوا گیا (۲) ارغوان - ویکھو ارغوان -

اکول | صاحب بول چال فرماید کہ معاصرین عجم این را بمعنی مدرسہ استعمال کنند و صاحب رہنما سحوالہ سفر نامہ ناصر الدین شاہ قاجار ذکر این کردہ بنیال معاصرین عجم از لغت انگلیسی (اکول) بہ تخفیف سین مہملہ مفرس ساختہ اند و کبسر اول و ضم دوم استعمال کنند - (اردو) مدرسہ - درسگاہ - مذکر -

اکھوان | این همان است کہ تعریف این بر اکھوان بہ جائے خطی گذشتہ و اشارہ این ہمدرا بخاند کور (اردو) دیکھو اکھوان -

الف مقصوره با کاف فارسی

اک | بقول برہان و ناصر ی بفتح اول و سکون ثانی بلیغ تڑند و پاژند گندم را گویند و بعضی خطہ خوانند - صاحب جہانگیری در خاتمہ کتاب بذیل لغات تڑند و پاژند

مدرجه دستور چهارم ذکر این کرده مؤلف گوید که حالاً در استعمال معاصرین عجم متروک است صاحب محیط برگردم فرماید که اسم فارسی است و عبری بر فتح و خطه و یونانی و فیبری و قعدوس و خوردس و تبرکی بوقده و بهندی گهون گرم در اول و معتدل در تری و خشکی و تازه خشک نشده آن در دوم تر و بهترین اغذیه تندرستان - سمن بدن و مضر صاحبان سده و عرق و احشا و منافع بسیار دارد (اردو) گهون - بقول آصفیه (هندی) اسم مذکر - گندم - کنک - ایک غله کا نام -

اگال | بقول بهار باضم فضله پان که بعد چا دیدن پان به کسی دهنیا بنید ازند و این هندیت (ظهوری) چمن از پان گزیدن رنگین پزغنی چون گشتند گرفته اگال چشما تحقیق الاصطلاحات هم از ظهوری سندی آورده (ه) شود و چهره زر و خورشید آں پز دهنش اگر ماه رویان اگال پز مؤلف عرض کند که این لغت سنسکرت است بقول ساطع فضله هر چیز خائیده عموماً و فضله پان خصوصاً و از همین است اگال که ان لغت زبان اردو بمعنی تف دان (اردو) اگال - بقول امیر (هندی) مذکر - گلوری کا پھوک (ظفر) بستر پتیر و بقیه هین کس کے اگال کے پز اسکو لہو پلاؤنگا اسکا نکال کڑا **اگپ** | بقول اتند و مؤید بالفتح باکاف فارسی و بای عربی بحواله زفا لگو یا لغت فارسی است بمعنی رخساره و بحواله ادات الفضلا گوید که از اسلاف تخمین معلوم می شود که معنی آن بفارسی رخساره باشد مؤلف عرض کند که دیگر اهل تحقیق ازین لغت سکوت و زبانی و ما در ممدوده آگپ و آگپ را به کاف و بای عربی و فارسی بیان کرده ایم و همدرا بخا

معنی این که متحقق شد رخساره نیست بلکه حصه اندر رخساره باشد و اشاره این هم همدان
 مذکور (ارو) کلا - و یکپو آگ -

انگج | بقول اندر بفتح اول و ثلث و سکون جیم عربی بحر الکشف اللغات لغت فارسی
 است بمعنی قلاب آهنین سر کج که بدان برف از رودخانه ها و دیگر آبگیرها بدر کشند و انجام
 شده - دیگر محققین ازین ساکت مؤلف عرص کنند که ماصراحت معنی این بر آن کج در ممدو
 کرده ایم که بکاف عربی گذشت و همین لغت در ممدو و بکاف فارسی هم مذکور شده - ممدو
 و مقصوره چیزنی نیست نتیجه لب و لجه مقامی است این قدر متحقق است که اسم جاد
 زبان فارسی است (ارو) و یکپو آگ -

اگر | بقول برهان و ناصری و جامع بر وزن سفر (الف) کلمه شرط است بهار گوید
 که ترجمه کو - و آن (صا ب ه) آب می گردید در چشم ترازو گوهرش پیوسف مصری اگر می
 بازار ترا بگوید و بقولش (ب) در لغت سرخیان بجای تردید متصل کما فی حدائق العجم و
 فرماید که حق آنست که خصوصیتی با اهل بحرین ندارد بلکه عموماً و اهل خراسان خصوصاً
 استعمال این بدین معنی کرده اند (ه) این طرفه تر که هست بر اعدات نیز تنگ پیس جا
 یوسف است اگر چاه بیزن است و بقولش (ج) بمعنی اگر چه هم (فرامانی ه) روز
 می خوردن و شادی و نشاط و طرب است و ثانیاً هفت است اگر غره ماه رجب است
 فرماید که در زمان قدیم هر سه شنبه لوک جشنی می کردند و بی خوردن و عشرت شغول می شدند
 در آن سال که حکیم این قصیده گفته غره ماه رجب بحسب اتفاق سه شنبه بود - ممدو و بیاض

اراده داشت که آن سه شنبه بواسطه تعظیم ماه رجب جشن نکند و مجلس نسا ز و پس شاعر خطاب
 به مدوح کرده می گوید که اگر چه غره رجب است اما روزی است که ناف یک هفته باشد
 یعنی در وسط هفته (یعنی سه شنبه) بهار گوید که انسب و اصوب آنست که در اینجا اگر عوض یا
 تو بد گیریم یعنی این روز دو بهتین است ازین که ناف هفته است فراخور عیش یا ازین جهت
 که غره رجب است مستحق زهد و عبادت (الخ) و ما خیال آن خورش را پسند نکینم قائل (بیر خسر و
 ۵۷ ج) ای که نمی گفته خود گفته پندیده توان گفت اگر هفته (محسن تاثیر ۵۷) اقاد می
 اگر دیر بسروقت بلاکش (تا شیر دلی گشت فدای تو بزودی) صاحب تحقیق القوانین
 آورده که (د) بعض جا این لفظ کر آمده مفید معنی مساوات باشد چنانکه درین قول ظهور
 (۵۷) بهر سوز و هفتانی صبحدم به خیابان خیابان هوای ارم به اگر شام اگر چاشت از خرمی به
 هوای صبحی و سبزه با شبنمی و مینی از شدت خرمی چه بشام و چه بچاشت هوای صبحی و سبزه با شبنمی می نماید
 و فرماید که حذف این هم بصورت اختصار و وزن شعر و نظم و نثر وارد است چنانکه در خلاصه
 باصفهان می روم یعنی اگر خدا خواهد (سعدی ۵۷) سخن آخر بدین می گذرد مودبی را
 نقش تلخ نخواهی دهنش شیرین کن و این لغت فارسی است (اردو) (الف) اگر
 بقول امیر (فارسی) حرف شرط (فقره امیر) اگر آپ سے پوچھا جائے تو کیا بتائیے گا
 (ب) یا بقول صاحب آصفیہ - حرف تو دید میسے یہ لوگے یادہ (ج) اگر چه - بقول
 امیر (فارسی) کلمه شرط - باوجودیکہ - ہر چند (د) کیا بقول آصفیہ مساوات کے لئے یہ
 کیا بشیر کیا بشیر کی لات

(۲) اگر۔ بقول برہان وناصری وجامع بر وزن سفر یعنی سرین و کفل ہم آئند اسم جام
فارسی زبان است (اردو) چو تڑ۔ ویکھو است۔

(۳) اگر۔ بقول برہان وناصری وجامع (الف) نام دو اُیست کہ آن رافع گویند
و آن سفید و خوشبوی و گرہ داری باشد۔ گرانی زبان را سود دارد و قوت باہ و ہدوب
چوب عود را نیز گویند و بقول صاحب جہانگیری برادر زادہ عود مؤلف عرض کند کہ (الف)
ہمان است کہ تعریف آن برادری گذشت و اسم فارسی این اگر ترکی و (ب) نیت سنگ
باشد کذا فی اساطع یعنی چوب عود و فارسیان استعمالش کردہ اند۔ بقول صاحب محیط اسم
ہندی درخت عود است و بقول ہندیان پنج نوع بود و ہر یکی را نامی علیحدہ و در خواص
بازک تفاوت طعم آن زخمت و تیز و گرم و خوشبو و خشک و سبک وافع بیماری چشم
و قدری صفرا انگیز و مٹھتی و مقوی باہ (اردو) (الف) ویکھو ادوی (ب) اگر بقول
(منکرت) مذکر۔ ایک پہاڑی عظیم الشان درخت کی لکڑی جس کا رنگ بہو را سیاہی
مائل ہوتا ہو جلنے سے خوب خوشبودتی ہے اور پانی میں ڈالنے سے غرق ہو جاتی ہے
اس کا مزاج دوسرے درجہ میں گرم اور تیسرے درجہ میں خشک خفقاں غشی۔ کہانی
نقرس وغیرہ کے لئے مفید۔ اسمین اور بہت سے منافع ہیں۔

اگر ا۔ بقول برہان وناصری وجامع و سروری بضم اول بر وزن بقرا نوعی از آتش
آورد باشد۔ صاحب رشیدی فرماید کہ بہ ہای ہوز در آخر ہم آئند صاحب جہانگیری
آوردہ کہ شل کاچی از آرد بنپند (بورہای جامی ۵) کنج کلدی ز فراق تو تبر غو

خوردن پناچیدہ ہم از قوی و صالت اگر اید خان آرزو در سراج گوید کہ آنچه ہندو
 ماش و برنج کہ شور باد اریختہ بہ بیاران دہند و اطباء ہندوستان آزا اگرہ گویند صحیح باشد
 صاحب محیط فرماید کہ نام ہندی این اوگر ابوا دوم است و آن غذائی است قیتی
 کہ از برنج و ماش و قوایل گرم برای مریضان سازند مؤلف عرض کند کہ آگ بزبان
 زند و پازند یعنی گندم گذشت و در آ و فارسی زبان بمعنی آڑ ہم آمدہ لکن فی القوانین پس
 (آگ را) بمعنی آڑ گندم بود و نام آشی کہ از آرد سازند (اردو) گھون کی آش - موت
 صاحب محیط نے تسامح کیا ہے جو اس کا ہندی ترجمہ اوگر اکلہا ہے - اوگر - بقول میر
 ہندی میں بد مزہ غذا کو کہتے ہیں - ابالا (سرور) اوگر ابھی ہمارا نعمت ہے - بدینوجہ
 کہ بیرون کی گنجی یا آش بد ذائقہ ہوتی ہے ہندو اطباء یونانی اسکو اوگر اکلہنے لگے اور
 یہ حقیقت میں لغت فارسی اگر اکا ترجمہ نہیں ہے -

اگر این بار جان بزم ز غمت	مثل - موقع پر کہی جاتی ہے جب کہ کوئی شخص اپنے
و یکدم عاشقی ہو سنبود	باتھون کسی مصیبت میں مبتلا ہو -
خزینہ ذکر این کردہ از معنی و محل استعمال	اگر باور کتم عقلم نباشد مثل - صاحبان
مؤلف گوید کہ چون کسی دست خود مبتلا	خزینہ و امثال فارسی ذکر این کردہ اند و از معنی
مصیبتی شود و از کردہ خود منفصل گردد و این	و محل استعمال ساکت مؤلف عرض کند کہ اگر
مثل رازند (اردو) ابکی بچ گئے تو عمر بہرام	فارسیان قوی را ناقابل وثوق و محض دروغ
نہ نین گئے - یہ دکن کی کہاوت ہے اوس	دانتد این مثل رازند (اردو) احمق ہو جو

<p>باور کرے۔ "کسی بے وقوف سے کہئے" اڑے جب بھی یہ کام نہیں کر سکتا۔ یعنی دکن میں اس موقع پر کہتے ہیں جب کسی کا اسکی بلند پروازی بیکار ہے وہ اس کام کا اہل نہیں ہے۔</p>	<p>کلام محض غلط معلوم ہو۔</p>
<p>اگر بحسن ارادت نظر کنی در دیو اش</p>	<p>اگر بر آسمان رفته است از دنیا کافری آید</p>
<p>فرشتہ ات بنما یہ چشم کروبی صاحب محبوب الامثال ذکر این کردہ و از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ فارسیان این شل را باظهار خاطر پسندی کسی زنند یعنی چون کسی بد صورتی را بہ پسند و چشم او محبوبی است (اردو) من بہاے تو ڈھیلا سپاری صاحب محبوب الامثال نے اسکو کہا ہے کون میں کہتے ہیں جس کو پیا چاہے وہی مہا گنج اگر بشکا ر شغال بروی سامان شیر کن</p>	<p>مثل۔ صاحب بحر فرماید کہ یعنی اگر خواہ بلند پروازی کند وہی فوق مقدور بجاء آرد این کار از دستش بر نیاید (کلمہ ۵) نمک زگریہ و تاثیر از فغان رفته است و دعا اثر نکند گر بہر آسمان رفته است و آرتہ سندی دیگر از شفیع اثر آورده (۵) اگر بر آسمان رفته است ماہ نو زکیاتی بنون قوسی ابروی یار مانمی ماندہ بہار دانند ہم ذکر این کردہ و از ہمین دو شعر سند آورده مؤلف گوید کہ چون فارسیان</p>
<p>کسی را در کاری مبتلای خیالات بلند بیند و نند کہ او سلیقہ این کار ندارد این شل را زنند یعنی اگر او انتہای بلند پروازی کند کایاب رہ شود (اردو) دکن میں کہتے ہیں اگر وہ آسمان پر</p>	<p>مثلاً۔ صاحبان خزینہ و امثال فارسی و ہند کہ اگر کسی را در کاری مبتلای خیالات بلند بیند و نند کہ او سلیقہ این کار ندارد این شل را زنند یعنی اگر او انتہای بلند پروازی کند کایاب رہ شود (اردو) دکن میں کہتے ہیں اگر وہ آسمان پر</p>

اگر غم شکار شغال کنی و بھاروی ممکن است اگر گویا ماسن سپید است باور نمی کنم
 کہ از شیر و چار رشوی پس باید کہ حفظ مال مقدم مثل بہار گوید کہ در مبالغہ تکذیب و تحقیق و
 کتی و سامان شکار شیر یا خود میا داری ورنہ تجلیل کسی گویند و صاحب اند ہنر بانس ما
 جادارو کہ زبان برداری (اردو) دکن میں در روزمرہ معاصرین عجم این مثل را شنیدہ ایم
 کہتے ہیں "ہر حال میں احتیاط اولیٰ" یہ عالم کہ بجای گوئی استعمال گوید کنند۔ صاحب بحر عجم
 مضمون میں اسی فارسی مثل کا ترجمہ ہے نیز ودارستہ ہم موافق استعمال معاصرین نوشتہ
 کہتے ہیں "پتا ہے تو بندوق چلے" اس کا ہر اور آخر این مثل بجای الفاظ نئی کہم لفظ نیست
 یہی مطلب ہے۔ نواح بدر اس میں کہتے ہیں آوردہ مؤلف عرض کتہ کہ فارسیان چن
 "بلیون کی لڑائی پلیٹن آگے بڑھائی" اس دروغ گوئی کسی را ضرب المثل کنند مبالغہ کیا
 مثل کا ایک قصہ مشہور ہے پرانے لوگ اگر عجمی وسیلہ این مثل کنند (سلیم) باہر کشند
 افواج کی چوکسی اور ہوشیاری کا ذکر اس طرح نفسی خواجہ حسن را از گا و زگو سالہ خود گفت
 کرتے ہیں کہ غدر کے زمانے میں جب رات دشمنید است از بسکہ سفیدی زنداز رات
 دن فوجین تیار رہتی تھیں تو ایک شب میں بمر دم پناہ باور کنم گوید اگر راست سپید است پناہ
 بیان آپس میں لڑین اور چوکیدار دن نے (اردو) دکن میں اوس شخص کے لئے جو
 انتہائی احتیاط کے لحاظ سے بیوکل بجائی اور جھوٹ بولنے میں مشہور ہو مبالغہ کہتے ہیں
 فوج تیار ہو گئی تحقیق سے معلوم ہوا کہ کوئی نئی واہ رے سفید چھوٹ دن کے تورات بھوٹ
 بات نہیں صرف بلیون کی لڑائی ہے۔ اگر پد راتوا ند سپر تمام کند۔ مثل صاحب

محبوب الامثال ذکرین کردہ از معنی محل کار و بار جہانیان باشد (اردو) دکن میں استعمال ساکت مولف گوید کہ این اشارہ باشد بکہتے ہیں "باب کا کیا بیٹے تک" باب کا کیا بیٹے کہ بین کہ آغاز کاری باید کرد کہ اگر باخماش و پوت بنہائے الاما شا اللہ اس کا مطلب حیات با دی نشو و سپرش با انجام رساند ہے کہ جس کام کو باب آغاز کرتا ہے صرف و زائد این نباید توقع کرد کہ نسل های آئندہ بیٹے سے توقع ہوتی ہے کہ اسکو پورا کرے باخماش پرداز و دین ہم منتہای امید اور یہ توقع بھی ساز و نادر ہے اس سے است کہ اگر کاری در حیات پدر با انجام زیادہ آئندہ نسلوں سے توقع کرنا غلطی نرسد جادارد کہ پسرش سر انجام دہد و از ہے دکن میں اس فارسی مثل کو بھی استعمال تفرقہ لیل و نہار پیش ازین توقع نباید کرد کرتے ہیں اوس مقام پر جہان بیٹے کو کسی یعنی آغاز کار مختصری کن کہ خود باخماش ایسے کام کی تکمیل میں دیکھیں جس کی ابتدا رسانی و اگر نرسانی پسر تو برساند و پس باب نے کی تھی مقصد یہ ہے کہ چونکہ بیٹا اپنی توقع مدار کہ ابن الابن و اولادش با انجام باب کے مقاصد و اصول سے واقف رہتا رساند کہ گردش و تفرقہ لیل و نہار مقتضی ہو ممکن ہے کہ وہ باب کے کسی کام کو ادھورا آن نیست اگر فارسیان کسی را با دی کاری نہ چھوڑے پوتے اور پوتے سے ہرگز جیندہ میں ش را بطور پند و موعظت زنند توقع نہ کرنی چاہئے۔

اگر کسی را یہ تکمیل کار پدر شاہد کنند | بقول برہان و بحر باجم فارسی ہمین ش را زنند دین منتہای توقع و امید بروزن کرنید یعنی ہر خید باشد کہ مرادف

چندان است - صاحب ناصری فرماید که می کند چنانچه خانه دل گشت آن طاق ابرو
 یعنی اگر چه و هر چند و چندان (فردوسی) می کند چنانچه مؤلف عرض کند که این و زخور
 اگر قار فرمان یزدان بود اگر چند دندانش آن نبود که مقوله عجم که دانیم و هر چه درین است
 سندان بود چنانچه صاحب ضمیمه برهان فرماید که (اومی کند) که معنی حقیقی است و ضمیر اوسوی
 مخفف اگر چه اند - صاحب مؤید گوید که یعنی خدای تعالی و یار و خلیفای سبوی هر که خواهیم و قریه
 هر چند کذا فی شرفنامه و قیل - مختصر اگر چه اندک هر که پیدا کنیم راجع توان شد و خصوصیت باکاف
 و نیز مرکب از اگر و چند مؤلف عرض کند مکرر ده هم ندارد - ازینجاست که تحقیقین اهل زبان
 که ما خیال خود را بر آنچه ظاهر کرده ایم که گزیند این را بطور مقوله قائم نکرده اند بادی وین و آری
 و در اینجا این قدر صراحت کنیم که تسامح اهل و پیر و ادبیار و بجز و مانند است و مخالف این
 تحقیق است که این را مرادف چندان گفته مؤلف (اردو) دهی کرتا ہے -
 اند که معنی چندان آنقدر باشد نه هر چند (اردو) اگر چه | بقول ضمیمه برهان معنی هر چه چنانچه
 و بگوید و هر چند - اگر چه معنی هر چند صاحب مؤید و اند گوید
 اگر چنین شده است اومی کند | مقوله که معنی هر چه نیز می آید مؤلف گوید که مرادف
 صاحبان و ارسته و بحر و بهار گویند که چون ارچه باشد که ذکرش گذشت و معنی هر چه بنا
 و مرکب و دهی سرزند از هر که گمان خصمی داشته باشد از مدعیان معنی هر چه طالب سند باشیم (انوری)
 گویند هر چه می شود اومی کند " سعید اشرف (ا) اگر چه دل هدف تیر محنت و غم است
 (ا) رسته جان گشت آن تار کیس و اگر چه تن سپریخ آفت است و بلاست پذیر و نگاه

<p>خوش است این همه جز آنکہ بیم نزدستبوس نہا دندوزرگار جداست (دولہ) تقدیر اگر خنظل خوری از دست خوش خوا اگر چه رزق بکرم خدای بودہ توجیہ رزق از تو بہ از شیرینی از دست ترش رو</p>	<p>خوش است این همه جز آنکہ بیم نزدستبوس نہا دندوزرگار جداست (دولہ) تقدیر اگر خنظل خوری از دست خوش خوا اگر چه رزق بکرم خدای بودہ توجیہ رزق از تو بہ از شیرینی از دست ترش رو</p>
<p>بانس و بجان رسیدہ (اردو) دیکھو ارچہ - مثل - صاحب محبوب الامثال ذکر این کرد اگر حریف انگشت بکونش می گذارد از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف عرض خیال کند حبیب قبائش می دوزد کند کہ فارسیان در بیان غلبہ خوشخوئی و مذمت مقولہ - صاحبان بحر و دارستہ ذکر این کردہ گویند کہ ترش روی این مثل را زنند دیکہ بیچ (اردو) بہ تحقیق و تجہیل کسی گویند - بہار ازین مقولہ دکن میں کہتے ہیں "میٹھی زبان کی گالی بھی انگشت را ترک کردہ فرماید کہ محاورہ لوطیان میٹھی " اس کا مطلب یہ ہے کہ اخلاق اور است در مقام حماقت شخصی استعمال کنند مؤلف خوش خوئی سے سخت کلامی ناگوار نہیں ہوتی عرض کند کہ بہار برای خصوصیت محاورہ ترک اگر خاری کاری سمن نہ دروی</p>	<p>بانس و بجان رسیدہ (اردو) دیکھو ارچہ - مثل - صاحب محبوب الامثال ذکر این کرد اگر حریف انگشت بکونش می گذارد از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف عرض خیال کند حبیب قبائش می دوزد کند کہ فارسیان در بیان غلبہ خوشخوئی و مذمت مقولہ - صاحبان بحر و دارستہ ذکر این کردہ گویند کہ ترش روی این مثل را زنند دیکہ بیچ (اردو) بہ تحقیق و تجہیل کسی گویند - بہار ازین مقولہ دکن میں کہتے ہیں "میٹھی زبان کی گالی بھی انگشت را ترک کردہ فرماید کہ محاورہ لوطیان میٹھی " اس کا مطلب یہ ہے کہ اخلاق اور است در مقام حماقت شخصی استعمال کنند مؤلف خوش خوئی سے سخت کلامی ناگوار نہیں ہوتی عرض کند کہ بہار برای خصوصیت محاورہ ترک اگر خاری کاری سمن نہ دروی</p>
<p>انگشت وجود و بعدش را اعتبار کند و نہی مثل - صاحب محبوب الامثال ذکر این کرد دانند کہ لفظ حریف خصوصیت سخاوت (اردو) از معنی و محل استعمال ساکت - مؤلف گوید فارسیان کسی سادہ لوح اور احمق کے بیان کہ فارسیان این مثل را بجا نمی زنند کہ نتیجہ میں اس مقولہ کا استعمال کرتے ہیں - دکن میں کار بد بد بر آید (اردو) جو بول کر گھون نہ کا شہور ہے کہ کسی تنگی اور دیہاتی کو جو نارید "کانٹے بولے کانٹے پائے" دکن میں مرد کیا تو دہ بگڑا جب کہا گیا کہ گرد جھاڑی ہے تو ہے صاحب محاورات ہند نے لکھا ہے "</p>	<p>انگشت وجود و بعدش را اعتبار کند و نہی مثل - صاحب محبوب الامثال ذکر این کرد دانند کہ لفظ حریف خصوصیت سخاوت (اردو) از معنی و محل استعمال ساکت - مؤلف گوید فارسیان کسی سادہ لوح اور احمق کے بیان کہ فارسیان این مثل را بجا نمی زنند کہ نتیجہ میں اس مقولہ کا استعمال کرتے ہیں - دکن میں کار بد بد بر آید (اردو) جو بول کر گھون نہ کا شہور ہے کہ کسی تنگی اور دیہاتی کو جو نارید "کانٹے بولے کانٹے پائے" دکن میں مرد کیا تو دہ بگڑا جب کہا گیا کہ گرد جھاڑی ہے تو ہے صاحب محاورات ہند نے لکھا ہے "</p>

جوبو گوئے و ہی کاٹو گئے۔ صاحب محبوب الا مثال	و صاحب سواری است ہندہ تضاوت
فرماتے ہیں "جوبو کر گیون کاٹنے کی امید"	سزاوار است و عالم فلاکت زدہ درخور
ان سب کا مقصد یہ ہے کہ اچھو عمل کا نتیجہ حاصل	ان نیست پس سو قیان اشارہ بہ ہمین توبہ
ہو گا اور بڑے عمل کا راجہ جیسا بیج ہو گا ویسا پھل	نیت قاضی می گفتند کہ اگر خرمنی بود یعنی اگر
اگر خرمنی بود قاضی نمی شد اصل	خرسواریش نمی بود قاضی نمی شد و ازین تھو
خزینہ و امثال فارسی و احسن ذکر این کرد	فی المعنی خیریت قاضی ہم ظاہری شود و دہ
از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ	اعلم بحقیقۃ الحال (اردو) اگر گدہا نہوتا تو
و زمانہ سلف اکثر علماء و فضلا عہدہ قضا را	قاضی نہوتا۔ یہ صرف ترجمہ ہے۔ ہندین
نظر بہ اہمیت فراغیش قبول نمی کردند کسی کہ	کوئی ایسی کہادت نہیں ہے جس سے قاضی
قبول می کرد فارسیان بحتی و این مثل می رڈ	کی توہین ہو۔
مقصود شان این است کہ بر خری و اہلی کسی	اگر خفتی مردی اگر مردی جان بردی
دلیل است کہ فرائض نازک قضا را قبول	مثل۔ صاحب محبوب الا مثال ذکر این کرد
کرد و بعضی از معاصرین گویند کہ و رای انہم	از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ
یعنی در انتخاب قضا را عالمی را قبول	فارسیان با ظہار مشکلات و مخصہ ہای دنیا
می کردند کہ در سواری و خری باشد کہ سوار	و خوبی ہای موت این مثل را از ند گویند کہ
خر در انجا عام است و مقصود شان این بود	حضرت پچو مردن است کہ از دنیا و ما فیہا خبری
کہ کسی کہ با وجود علم و فضل خیری فارغیال و	نباشد و مردن۔ جان بردن یعنی نجات یافتن

از ہمتہ کالیف و نیوی - معاصرین عجم برانند کہ اگر در خانہ کس است حرفی بست
 در زمست خفتن متصل کہ خوابہ انسان را غافل مثل - صاحب محبوب الامثال ذکر این کڑو
 کند و مائل مردہ گرداند و مردن بہتر است از معنی تحمل استحال ساکت و معاصرین
 از خفتن کہ نجات از مشکلات دنیا حاصل شود عجم ہم این را بر زبان دارند - مؤلف گوید
 مقصود این است کہ تا آنکہ انسان زندہ باشد کہ فارسیان این مثل را بصفت عقل زتر
 بیداری بسر کنند یعنی غافل نہ شود (اردو) یعنی اگر رقی عقل در سراسر است یک اشارہ
 جاگے سو کا بجے سووے سووے - کافنی و اگر خانہ خالی یعنی سر از عقل خالی است
 صاحب محبوب الامثال نے اس کا ذکر بعض یک حرف صدای بلند بودی نہ بخند
 کیا ہے - دکن میں کہتے ہیں "سویا سو رویا" (اردو) صاحب محبوب الامثال نے لکھا
 سونے سے موت پہلے "اس کا مطلب یہ ہے "عقل مند کو اشارہ حق کو پہنکا رہا"
 کہ مرے ہوے پر اور لوگ روتے ہیں - سویا دکن میں کہتے ہیں "عقل کو اشارہ
 ہوا یعنی غافل شخص اپنی حالت پر خود رونے لگا کافنی ہے -

اگر دک | بفتح اول و دوم - بقول صاحب شمس غفیف آب گردک کہ نیلو فریاد
 حیف است کہ آب گردک در محدودہ ترک شد و سبب آن بود کہ از ہمہ محققین کسی کرش
 در انجا نکرد مؤلف خیال می کند کہ فارسیان نیلو فریاد آب گردک بدینوجہ گفته باشند
 کہ گل آن دما بر آب می باشد و گردشی می کند پس آب گردا ہم فاعل ترکیبی است
 بمعنی گردش بر آب کنندہ و در اصطلاح فرس گرداب را گویند کہ در محدودہ گذشت و کا

تصفیر یا تحقیر بر آغوش زیادہ کردہ آب کروگ نیلو فر نام کردہ باشند کہ گرد آب تحقیر
ماند صاحب محیط بر نیلو فر فرماید کہ در ہندی نیلو پتر و میونانی نیتقا و بقول گیلانی نیتقا و
بسرایی کرنا و دمایا و ہندی ککو و پیلا و کوتل لکڑی و آن گلی است معروف و نبات
آن در آبہای ایتادہ کہ ہندی چیل و تالاب نامندی روید و برگ آن شبیہ برگ
لوف و بر روی آب مفروش و بر سر آن گل بیرون از آب در دو دم سرد تر بنمو
سکن صداع حار صفراوی مصنف دماغ و منافع بسیار دارد (الخ) (اردو) نیلو فر
بقول اصفیہ فارسی - اسم مذکر - ایک قسم کے تیلے رنگ کا پھول جس کی دو قسمیں ہیں ایک
نیلو فر آفتابی جو کنول گئے کا پھول ہے اور سورج نکلنے کے وقت کھلتا ہے دوسرا نیلو فر
مہتابی جسکی بلیں ہوتی ہیں یہ بیماریوں کو دوا کے طور پر دیا جاتا ہے (طفرہ) خال
مشکین آتش رخسار پر پیدا ہوا پشتمہ خورشید میں بھی نیلو فر پیدا ہوا ہے

اگر دل خوننا بہ باشد از دیدہ تر او	بنید گویند راست است ۛ اگر در دل خوننا
شل - صاحبان خزنیہ و امثال فارسی و آن	باشد از دیدہ تر او ۛ و استعمال این را نوعی
ذکر این کردہ اند و از محل استعمال ساکت مؤلف	از غم خواری دانند (اردو) دکن میں کہتے ہیں
عرض کند کہ مراد این است کہ اگر در دل	ۛ دل کا غم آنکھوں سے ٹپکتا ہے ۛ خون
ریخ و غم است از گریہ ظاہر شود فارسیان	دل آنکھوں سے بہتا ہے ۛ یہ دونوں کہاں
این را بحق مغمومان و عاشقان زنت	کسی مغموم کے حق میں بطور دلاسا و غجاری کہی
یعنی چون کسی را بحالت غم و ہم و گریہ و بکا	جاتی ہیں -

<p>دستہای گل نوریش بنفید ز بعل خیم او سہ استعمال (از انکہ بذیل اگر ز انکہ پیش کردہ) اسیر لاہجی (س) ساقی جاہا شراب از انکہ زین وستان و ہندو سنت عالم بہر جامی بتان می نہند (اردو) دیکھو لفظ اگر کے پہلے معنی۔ اگر ساقی تو با شتی می توان خورد شل</p>	<p>اگر روزی بدانش بر فردی شل زنادان تنگ روزی تر نبود صاب محبوب الا مثال ذکر این کردہ از محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ فارسیان چون نادانی را بر پایہ جلیل بنید این شل را زنند (اردو) دکن میں کہتے ہیں خدا کی دین میں کیا داناؤں کیا نادان! جب کسی نا اہل اور نادان کو</p>
<p>صاحبان خزینہ و امثال فارسی و حسن ذکر این کردہ اند و از محل استعمال ساکت مؤلف عرض کند کہ فارسیان این شل را بجائی استعمال کنند کہ مقصود نشان از انہا را انتہای اعتبار و اعتماد و امتثال مدوح و مخاطب باشد یعنی با وجودیکہ می حرام مطلق است۔ اگر مدوح ماساقی شود باعتبار اعتماد و امتثال حکمش عذر نیست در خوردن شراب (اردو) دکن میں کہتے ہیں "تو کہے تو آگ میں کو دجاؤں" انتہائے اطاعت کا اظہار ہے اور بس۔ اگر سوی خورشید تیز بینی چشم شل</p>	<p>بڑے مرتبہ پر دیکھتے ہیں تو اس فارسی شل کا بھی استعمال کرتے ہیں۔ اگر ز انکہ استعمال بقول بہار مرید علیہ اگر کہ حرف شرط است و صاحب ارتداد ہنر بانس و صاحب بحر ہم ذکر این کردہ مؤلف گوید کہ حالاً بزبان معاصرین عجم استعمال این متروک و قواعد فارسی ہم ازین ساکت (صائب س) خورشید بدر کردہ نہ تمام راہ بانا قصان باز اگر ز انکہ کا ملی (طالب آئی س) شعلہ گز انکہ درین فصل میان بکشا اگر کسی نا اہل اور نادان کو</p>

ترازیان است نہ خورشید را | صاحب محبوب الامثال ذکر این کرده
 خزینہ وامثال فارسی ذکر این کرده از محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ پند است
 استعمال ساکت مؤلف گوید کہ این مصداق برای مقتربین سلطان کہ خلاف رایش رفتن
 و مرادف (تہر و دیش بجان و رویش) خطرناک دارد (اردو) دکن میں اسی فارسی
 و (تف بروی فلک بروی خود است) باشد مثل کو عام و خاص استعمال کرتے ہیں۔
 مقصود این است کہ بالبلندان تندی بکار اگر صد سال در شکی کنی دوزخ | مثلاً
 نیاید جز این کہ نقصانی بمقابل ضعیف برسد همان دوزخ و همان دوزخ صاحب
 (اردو) دکن میں کہتے ہیں "سورج پر گھوڑا" خزینہ وامثال فارسی و محبوب الامثال ذکر
 اندھا ہوا "یہ اس شخص کے لئے کہا جاتا ہے" این کردہ دوزخ استعمال ساکت مؤلف
 جب کہ کوئی چھوٹا شخص بلند مرتبت کا مقابلہ گوید کہ مقصود اینست کہ بد سرشت از صحبت
 کر کے تباہ ہو جاتا ہے۔ صاحب محاورات نیک اثر نگیر اگر چہ مدتی دراز بگذرد و این
 ہند نے انہیں معنون میں لکھا ہے "اسمان" مرادف است بہ (س) خرمیسی اگر بکہ رو
 کا معنو کا خلق میں پڑتا ہے "آپ ہی نے" چون بیاید ہنوز خراب شدہ (اردو) بری
 صراحت کی ہے کہ اگر بڑے بزرگ کی محارت عادت کہی نہیں ملتی "صاحب محبوب الامثال
 کرتا ہے تو آپ بے غرت ہوتا ہے۔" نے اس کا ذکر کیا ہے۔ دکن میں کہتے ہیں "تو
 اگر شہ روز پر اکوید شب است این گدھا سو برس کے بعد بھی گدھا ہے " اور
 بیاید گفت ایک ماہ و پروین فارسی شعر تذکرہ بالا ہی دکن میں متصل ہے۔

اگر	بقول برہان و جامع بیعت اول و کسر ثالث بروزن نگرفت بقانون فارسیاں
<p>باشد معین از گناہان آدمی - صاحب ناصری فرماید کہ مثال این در عربی اخذ و مواخذہ صاحب جهانگیری در خانہ کتاب بذیل دستور چہارم ذکر این بذیل لغات نند و پازند کردہ مؤلف عرض کند کہ گرفت اسم جامع فارسی زبان است بمعنی اخذ و الف زائد اول این وصلی باشد فارسیان این را مجازاً بمعنی مواخذہ گناہان استعمال کردند و تعریف اہل تحقیق مواخذہ را ظاہر مینماید (اردو) انسان کے گناہوں کی ایک مقدار معین - مواخذہ - بقول آصفیہ - عربی - اسم مذکر - گرفت - باز پرس - جواب طلبی - بذلہ - مکافات</p>	<p>اگر می آتش در فشانیدن ذانی - شل - قبول کر کے ہیک مانگنے میں بھی درین نگری - ہمہ حال در چین آخر تو انی - عاجز - اگر قارورہ پاک است از طبیب چہا</p>
<p>خزینہ و امثال فارسی ذکر این کردہ اندواز - شل - صاحبان خزینہ و امثال فارسی و حسن محل استعمال ساکت مؤلف عرض کند کہ فارسی و محبوب الامثال ذکر این کردہ اندواز محل این مثل ابجد کسی زند کہ با وجود متول و قدرت استعمال ساکت مؤلف عرض کند کہ معاصرین مسک و آمادہ بانہ باشد (اردو) و کنین عجم این را بتقدیم و تاخیر بعض الفاظ برای شخص کہتے ہیں - دینے میں نہ سہی لینے میں تو مشاق پاکہ امن زند و گویند (ع) قارورہ چہا کہتے ہیں - یہ اس شخص کے لئے کہا جاتا ہے جو با چہ حاجت بہ طبیب ہوا میں مرادف باشد مالدار کی سخت بخیل اور جرم نفع کے لئے با - آرا کہ حساب پاکست از حساب چہ پاک - آمادہ ہو بمعنی بلا لحاظ اپنی مالدار کی ذلت (اردو) ساچ کو آج نہیں - صاحب</p>	<p>خزینہ و امثال فارسی ذکر این کردہ اندواز - شل - صاحبان خزینہ و امثال فارسی و حسن محل استعمال ساکت مؤلف عرض کند کہ فارسی و محبوب الامثال ذکر این کردہ اندواز محل این مثل ابجد کسی زند کہ با وجود متول و قدرت استعمال ساکت مؤلف عرض کند کہ معاصرین مسک و آمادہ بانہ باشد (اردو) و کنین عجم این را بتقدیم و تاخیر بعض الفاظ برای شخص کہتے ہیں - دینے میں نہ سہی لینے میں تو مشاق پاکہ امن زند و گویند (ع) قارورہ چہا کہتے ہیں - یہ اس شخص کے لئے کہا جاتا ہے جو با چہ حاجت بہ طبیب ہوا میں مرادف باشد مالدار کی سخت بخیل اور جرم نفع کے لئے با - آرا کہ حساب پاکست از حساب چہ پاک - آمادہ ہو بمعنی بلا لحاظ اپنی مالدار کی ذلت (اردو) ساچ کو آج نہیں - صاحب</p>

<p>محبوب الامثال نے اس کا ذکر فرمایا ہے دکن میں کہتے ہیں "پاک رہو بے باک رہو" دیکھو اگر مازد شیبی مازد شیب دیگنی مازد شیب</p>	<p>کینہ می آید ز کنبو حیلہ می آید ز کشمیری نمی آید ز کنبو اندوہ و دل گیری نہ</p>
<p>صاحبان خزینہ و امثال فارسی ذکر این کردہ داز محل استعمال پاکت فارسیان این مثل را</p>	<p>اگر خط الرجال افتد ازین سہ انس کم گیری اول افغان دوم کنبو سوم بد ذات کشمیری</p>
<p>در مذمت ناپائنداری دنیا می زند برای غم و شادی ہر دو و مصرع اول این (ع) بجا</p>	<p>مثل سہ صاحب خزینہ ذکر این کردہ ز محل استعمال پاکت مؤلف عرض کند کہ عجیبان</p>
<p>نوع روسی و رزن و شوہر نمی ماند (۱۰۰ و ۱۰۰) دکن میں کہتے ہیں "جو آج ہے وہ کل نہیں</p>	<p>از افغان و کنبو کشمیری خیال نیک ندارند و چون کسی را ازینہا و رعایا بنید این مثل ازین</p>
<p>مقصود و نیست کہ بجات خط الرجال ہم ازین ہر سہ احترام اولی باشند و بعض اوقات بطور ظرافت ہم با اینہا استعمال این مثل گفتہ اند</p>	<p>جو کل ہے وہ پرسون نہیں " نیز یہی فارسی مثل ہی مثل اردو میں بھی مستعمل ہے صاحب محاورات</p>
<p>ہند نے اسکو لکھا ہے فرماتے ہیں کہ یہ تینوں قومیں اپنی طہارت میں ایذا رسانی رکھتے ہیں اگر من بیا رہو م نمی میرم مثل - صاحب</p>	<p>افغان و لاوری سے اور کنبو و دغا سے اور کشمیری حیلہ اور غریب سے (۱۰۰) ز افغان</p>

عجم نسل اول را در نفی شفیہ ایم می گویند کہ اگر (اردو) بیماری کیا ہے موت کا پیام ہے
 بیمار نشویم میریم و اکثر اہل ولایت کہ تولید خون یہ دکن میں اس بیمار کے لئے کہتے ہیں جس کے
 در ملک شان بیماری شود ہمیں طوری گویند و مرض کا حملہ قوی ہو۔ دکن کے بعض قدیم لوگو
 ہمیں سبب استرہ بر سر می زند تا خون زایل کو چکی تند رستی بہت اچھی تھی ہم نے یہ کہتے
 خارج شود نسید ایم کہ صاحب خزینہ و شائے کہ ہے کہ اسے میان ہم تو کبھی بیمار نہ ہو
 فارسی ہر دو فصل اور اثبات بچہ خیال نو اور جس دن بیمار ہونگے پہر نہ بچیں گے۔
 بنجیال ما غلطی کتابت میش باشد و اگر ہمیں مثل اگر منعم بود آرایش اوست مثل۔
 راجح دانیم منیش جیزین باشد کہ قائل این اگر در ویش باشد و تکیست صاحب
 مقولہ تعریف صحت خود گوید کہ صحت من از قدر محبوب الامثال ذکر این کردہ از محل استعمال
 خوب است کہ بیماری را راہ نمی دہد و اگر باوجود ساکت مؤلف گوید کہ فارسیان این را بہ
 این بیماری راہ یاد علامت موت است۔ گویند صفت علم می زند کہ زینت منعم است و در شب
 کہ اگر اہل ولایت مبتلا می مرضی شوند حملہ مرض در ویش بنجیال ما این مقولہ است نہ مثل ابو و
 بہ قوت تمام می شود و بدین وجہ کہ عوام ایشان ملک بقول صاحب محبوب الامثال یہ علم غریبون
 اکثر خواص ہم خوگر معالجہ نمی باشند و علاج کمتر کی دولت امیرون کی زینت ہے۔
 کنند۔ بعد بحق مرض زود می میرند و گویند کہ اگر مورچہ بر سر سلیمان رو و عیش نگیرد
 مرض بادیر عارض شود و زود ہلاک کند بادیر مثل۔ صاحبان خزینہ و امثال فارسی و حسن
 کہ این مقولہ کہ حکم مثل اردو۔ مصداق آن باشد ذکر این کردہ از محل استعمال ساکت اند مؤلف

<p>اگر نان گندمی نیست زبان مرمی اچھا</p>	<p>عمن کند کہ فارسیان این مثل را ب صفت تحمل</p>
<p>مثل - صاحبان خزینہ و امثال فارسی ذکر</p>	<p>بردباری عالی مرتبان زند کہ اگر از کم پایہ خلأ</p>
<p>این کردہ اند و صاحب محبوب الامثال بجا</p>	<p>ادب حرکتی سرزند اغاض کنند و عیش نگیرند</p>
<p>لفظ مرمی - گندمی نوشتہ - معاصرین عجم با</p>	<p>(اردو) گس رانی نہ کی منظور تیری بردباری</p>
<p>محبوب الامثال اتفاق دارند و گویند کہ این</p>	<p>نے نہ بنایا جب گس نے تخت اپنا تاج شاہی</p>
<p>مثل بحق کسی زند کہ با وجود بخل زبان ہم</p>	<p>قابلاً حضرت جلیل کا شعر ہے جس سے</p>
<p>شیرین نثار دو درشت گوید - مخفی مباد کہ زبان</p>	<p>آصفہ کن کے تحمل اور بردباری کی صفت ظاہر</p>
<p>گندمین در محاورہ عجم کنایہ از زبان ملائم و</p>	<p>ہوتی ہے اور فارسی مثل کا ترجمہ ہے -</p>
<p>چرب و نرم باشد (صائب ۵) نان تو</p>	<p>اگر مولیٰ نظر سازد بہائی بی بہا گرد</p>
<p>بجختہ است بہر جا کہ می روی نہ صائب بان</p>	<p>متعلق باب خزینہ ذکر این کردہ از تعریف نرید</p>
<p>خوش اگر گندمی کنی نہ (اردو) دکن میں</p>	<p>ساکت مؤلف عن کند کہ فارسیان برا</p>
<p>کہتے ہیں "شکر نہ دے نہ دے میٹھی زبان</p>	<p>متوجہ کردن مدوح و مخاطب یا بہ ذکر توجہ مدوح</p>
<p>سے کام لے " کچھ نہ دے مگر گالی بھی</p>	<p>این مثل را زبند (اردو) دکن میں ایہ موقع پر جبکہ</p>
<p>نہ دے " اگر نویسی قلمی تراش مثل - صاحب</p>	<p>مدوح مخاطب کو اپنی جانب متوجہ کرنا چاہی</p>
<p>محبوب الامثال ذکر این کردہ از مثل استعمال</p>	<p>یہ شعر پڑھتے ہیں (۵) آنانکہ خاک را بنظر</p>
<p>ساکت مؤلف گوید کہ فارسیان این مثل را</p>	<p>کیا کنند : آیا بود کہ گوشہ چشمی با کنند نہ تیر کہتر</p>
<p></p>	<p>ہیں " بادشاہوں کی ایک نگاہ بس ہے "</p>

بلور پند و موهظت از برای بیکاران زنده
عطف بود بخيال ما اگر نه محض (اگر نه چنین
مقصود نیست که اگر نتوانی حرفی رقم کنی از
بیکاری بهتر است قلم را بر آشی تا دیگران از
بنویسند غنی مباد که قلم نه غیر از ترا شنید و درست کرد
بکار کتابت نمی خورد و ترا شنید قلم هم در زانو
سلف بکاری بود و قلم ترا نشان ملک و امرا
صدیق و مقرب بودند و این کار هم همچون خدمتی
مفیده بود اما بهترین کارها اصل نیست که این را در ردیف واو (و اگر نه) قلم کنیم
که بیکار باشد و چیزی شغل خود کند (ارو) که مراد فداور نه باشد نه اگر نه دیگر کسی از قلم
و کن من بگویم "بیکار میباش کمی که اگر"
اگر نه | بقول اند چون فرستاد فرنگ
یعنی آلا نه و در نه مؤلف گوید که در نه محض
و در نه باشد پس در نه مراد فداور نه باشد نه اگر نه با و او
تجربه کام کنی

(الف) اگره | بقول رشیدی و سروری همان اگر باشد که بخش با الف و آخر بیاض
گذشت و -

(ب) اگره انجین | بقول رشیدی کاردی که بد آن آتش اگره میزند (ابن سینا)
دائم آتش بود و تنو آشوب و اگره انجینش این بود میوست مؤلف گوید که انجین

بقول صاحب بحر معنی ریزہ ریزہ کردن و انجمن بقول برهان معنی ریزہ ریزہ و امر باین
 معنی ہم معنی ریزہ ریزہ کن (ارنج) پس (ب) اسم فاعل ترکیبی باشد یعنی ریزہ ریزہ کننده و
 کنایہ از کاروی کہ بدان آتش اگرہ را ریزہ ریزہ کنند و ببرند (اردو) (الف) دیکھو اگر
 (ب) فارسیوں نے اگرہ انجمن اس چہری کو کہا ہے جس کے ذریعہ سے آگ سے کی باریک بار
 قاشین کاٹی جاتی ہیں۔

<p>اگر ہوس است ہمین قدر بس است</p>	<p>اگر ہمیمہ آتش شوی خود را بسوزی</p>
<p>مثل - صاحبان خزینہ و امثال فارسی حسن ذکر این کردہ اند و از محل استعمال ساکت - مؤلف عرض کنند کہ فارسیان چون کسی ببینند کہ از ہوسناکی مبتلائی مصیبتی شدہ است خطاب بہ او کنند و ہمین مثل زنند مقصود آن باشد کہ بیش ازین ہوس مکن - حاصل ہوس ہمین قدر کافی است (اردو) دکن میں کہتے ہیں کہ جو آگ لگاؤ ہوس نہ کرو - یہ اوس شخص کے لئے کہتے ہیں جو بواہوسی سے کسی آفت اور مصیبت میں</p>	<p>مثل - صاحبان خزینہ و امثال فارسی ذکر این کردہ اند و از محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ این مرادف (ہر کہ آتش افروز داند ران بسوزد) باشد یعنی ہمیمہ وسیلہ آتش افروزی است کہ وجودش آتش را روشن کند - خود و آن بسوزد مقصود این است کہ قنہ پرداز و برپا اول خود نقصان بردارد (اردو) دکن میں کہتے ہیں کہ جو آگ لگاؤ وہی جل مرے</p>
<p>اگر یار اہل است کار بہل است</p>	<p>اگر یار اہل است کار بہل است</p>

مثل - صاحبان خزینہ و امثال فارسی ذکر این
 پہنس جائے -

کردہ از محل احتمال ساکت اند مولف گوید کہ دکن میں کہتے ہیں ناہل ناہل سے توقع
 فارسیان میں مثل را در فرق اہل و ناہل رتند کرے یعنی جس نے ناہل سے کسی کا میابی
 مقصود این است کہ اگر یا ناہل باشد کار کی توقع کی وہ خود ناہل ہے یہ کہاوت بہنی
 باسانی نہ گراید و اگر اہل است برآمد کار اس اسی فارسی مثل کا ترجمہ ہے نیز کہتے ہیں یہ
 باشد یعنی کار با کسی کہ متعلق است اہمیت او نااہلون سے غدا بین جان ہے یعنی
 شرط است برای کامیابی و کار براری (اردی) ناہل کا کوئی کام اپنے موافق نہیں ہوتا۔

اگر یون | بقول برہان و ناصری و جہانگیری و جامع و تہذیبی حلی بروزن طبرخون
 علقی و مرضی است کہ از ابرہی تو با گویند و ہندی و آد اتفاق برین است کہ لغت فارسی
 است و اصل این گریون و الف اول۔ و صلی است ما ذکر این بر آدر فن کردہ ایم (اردی)
 ویکھو آدر فن۔

گت | بقول برہان و ناصری و جامع بفتح اول و ثانی و سکون سین سفص و تہامی
 قرشت تارہ سہیل را گویند و بقول ساطع برہان سنکرت نام فرشتہ تحقیقین
 فرس این را لغت فارسی گفتہ اند و جادارد کہ فارسیان ہمان لغت سنکرت را کہ
 یعنی فرشتہ بود برای تارہ سہیل احتمال کردہ باشند (اردو) سہیل۔ بقول صاحب
 فرنگ آصفیہ (عربی) انہم نہ کر۔ ایک نہایت تابان تارے کا نام جو ملکین میں طلوع
 ہوا کرتا ہے اس کی تاثیر سے چمڑے میں خوشبو پیدا ہو جاتی ہے اور کل حشرات الارض
 مر جاتے ہیں۔

اگنش | بقول برهان و ناصری و جامع و سروری در شیدی کبسونون بر وزن نیش
بر آوردن دیوار عمارت و امثال آن باشد خان آرزو در سراج گفته که صاحب رشیدی
این را مرادف اگنش گوید و در حقیقت مخفف اگنش است و با صراحت این بر اگنش
به کاف فارسی کرده ایم و اگر بقول خان آرزو این را مخفف اگنش خیال کنیم جاوید
ولیکن چیزی که در اینجا خیال ما میرسد در ای آنست یعنی اگنش به معنای در و اگنش مقصوره
هر دو یکی است و ما بر اگنش در معنای در و بقول صاحب شمس بیان کرده ایم که معنی بر آوردن
و پر کردن دیوار هم باشد یعنی حاصل بالمصدر اگندن و اگندن و مجازاً به معنی خاص
هم آنچه برای بر آوردن دیوار اندکی بقدر ضرورت توی زمین تا به سخت آن مناک
کرده آزار به سنگ و خشت و غیره پر کنند تا بالای آن دیوار قائم کنند همین است اگنش و
اگنش که معنی لفظی این پری است مقصوره از پری پای دیوار (اردو) پای مکان یا دیوار
کی بهرتی جو پای بهود کر پتر ایٹ - مٹی یا چونے سے بہرہ منین اور اسکو در حقیقت پای
دیوار یا مکان کہ سکتے ہیں -

اگوش | بقول صاحب شمس بالفتح بمعنی آغوش است دیگر کسی ذکر این نکردند
استعمال پیش شد اعتبار را شاید معاصرین عجم هم بر زبان نذرند همین لغت در معنای
گذشت که مبدل آغوش است همچون غولہ و گلولہ (اردو) دیکھو اگوش -
اگہ | بقول اندر بنیمین و سکون های ہوز لغت فارسی است و آن آہنی است کہ بدان گوش
از دیگ کشد و تجازی منار خوانند - صاحب مؤید بحوالہ فقیہ ذکر این بذیل لغات فارسی

کرده مؤلف عرض کند کہ مِشَار۔ بقول منتخب در عربی زبان ترجمہ آ رہ باشد۔ معاصرین
عجم بر آنند کہ این حالا بزبان مترک است و فارسیان قدیم آ رہ را اگر کسی گفتند کہ شکل آ رہ
آہنی بر چوبی قائم می کردند و در مطبخ ہمیا می بود پاره های گوشت برومی بریدند یعنی برای این
کار آن آ رہ را حرکت نمی دادند بلکہ تکہ گوشت را از پوست گرفته بودند آنہ ہایش می کشیدند کہ
پارہ ہا بواسیلہ آن جدائی شد و بعضی از معاصرین بر آنند کہ نہ چنین باشد بلکہ آ رہ را اگر نام بود
کہ بواسیلہ آن گوشت نیم پختہ را از دیگر می کشیدند تا بہ بیند کہ سخت است یا نرم شدہ ہا می خان
مِشَار ترجمہ این نباشد (اردو) دکن میں در انٹی اس آہنی آ رہ کا نام ہے جو باورچی خانہ
میں ایک تختہ پر قائم ہوتا ہے جس کے دندائے مثل آ رہ کے ہوتے ہیں اسی آ رہ پر گوشت
کے ٹکڑوں کو کاٹا جاتا ہے اور بقول محققین فارسی اگر آ رہ کا نام ہے جس کے ذریعہ
نیم پختہ گوشت دیگر سے نکال کر دیکھا کرتے ہیں کہ آیا نرم ہو چکا ہے یا هنوز سخت ہے
دکن میں یہ کام کفگیر سے لیا جاتا ہے۔

الف مقصورہ بالام

ال | بقول برہان و جامع بفتح اول (۱) بمعنی او باشد کہ ضمیر فاعل است و عبری
ہو گویند و بکسر اول بزبان سریانی (۲) از نامہای خدای تعالی جل جلالہ و (۳) نام شہر
و ولایت ہم و (۴) در عربی عہد و پیمان را خوانند۔ صاحب جہانگیری در خاتمہ کتاب
دستور پنجم بذیل لغات غریبہ ذکر معنی دوم و چہارم کردہ و در اہل کتاب معنی اول و سوم
۱۔ صاحب سروری بر معنی دوم قلع و فرماید کہ بدین معنی آیل ہم آمدہ۔ خان آرزو در

نسبت منی اول گوید که معلوم نیست که فارسی کجاست و ذکر منی دوم هم کرده صاحب تئید این را
 بمعنی سوم نسبت ترکی گفته چهارم ذکر منی اول کرده با خان آرزو هم زبان و فرماید که در آوردن
 الف و لام بر سنده الیه و مضاف الیه و مانند آن مخصوص عرب است لیکن بعضی از متاخرین
 در پارسی نیز آورده اند و این نوعی از تصرفات ایشان بود چنانکه استاد درویش و اله هروی
 (ذو النور شیدین) بصیغه تشبیه استعمال فرموده (س) تا مهر تو گشت نور افشان پند و انور شیدین
 شد خدایان پندین درین بیت نعمت خان عالی (س) گل مکر لاف انا الیا رنگش زده است
 بر سر دار خیال سرصور گنم: و ازین عالم است این مصراع ماده تاریخ سال ولادت
 پسر محمد فرخ سیر بادشاه مظلوم که میرزا عبدالقادر بیدل یافته (مصرع) النوید آفتاب
 عالم تاب: (الخ) مؤلف عرص کند که آنچه فارسیان الف و لام را بقاعده عربی برانفا
 فارسی آورده اند محض تصرف ایشانست بقاعده عربی و آنچه میرزا بیدل در ماده تاریخ آورده نصف
 دوست و رفیق جل - معاصرین ذی علم ازین اخترازمی کنند و باید که اخترازا کنند - نسبت
 معنی اول تحقیق ما اینست که اول بتفخیم ضمه همزه و سکون لام و در ترکی زبان بمعنی او آمده
 صاحب لغات ترکی ذکر این کرده عجیب نیست که فارسیان ضمیمه غائب فارسی بخلاف لام اند
 همین اول وضع کرده باشند باقی حال محققین ناواقف از حقیقت حال ال را بهضم
 اول کلمه فارسی خیال کردند و هم او گوید که در ترکی زبان مایل بالفتح بمعنی ولایت آمده و همین
 است حقیقت معنی سوم و نسبت معنی چهارم عرض می شود که بقول صاحب منتخب آل -
 بالکسر و تشدید لام است بمعنی پیمان پس خیال ما این نیست بهیچ وجه در خود آن نبود که پانیدن

نعت فارسی ذکرش کند۔ حالاً ہمیں تحقیق ماخذ از حقیقت ہر چہاڑ معنی واقف شدیم (اردو)
 (۱) اول ترکی میں ضمیر غائب یعنی وہ (۲) ال سر یہ فی زبان میں خدا ہی تعالیٰ کا نام
 (۳) ال ترکی زبان میں شہر اور ولایت کو کہتے ہیں (۴) ال عربی زبان میں معنی
 عہد و پیمان۔

الا | بقول برہان دہشت بفتح اول و ثانی بالف کشیدہ کلمہ خطابت یعنی اسی و میری
 یا گویند۔ صاحب جامع فرماید کہ معنی اسی دآگاہ باش خان آرزو در سران پذیر قول برہان
 گوید و درست گوید کہ ہمان کلمہ عربی است کہ برای تخصیص و آگاہانیدن استعمال کنند
 و کلمہ خطاب کہ مراد از کلمہ ندا داشتہ نیست (اردو) ہاں۔ بقول آصفیہ کلمہ تنبیہ۔ خطاب
 تاکید جو آگاہ اور تنبیہ کرنے جتانے اور ہوشیار رکھنے یا کرنے کے واسطے آتا ہے۔

الا جتناب | اجتناب نعت عرب است بقول صاحب منتخب یکسر اول و سوم معنی
 دور شدن و جنب شدن یا ذکرش بجای خودش کردہ ایم فارسیان در اول این بقا بعد
 عربی الف و لام آوردہ بمعنی خبردار باش استعمال کنند۔ چنانکہ انوری گوید (۵) لطف
 تو ہر ساعت گوید کہ بین الاعتذار نہ تہر تو ہر لحظہ ام گوید کہ ہاں الاجتناب نہ (اردو) خبردار
 بقول آصفیہ حرف تنبیہ۔ جیسے۔ خبردار یہ کام نہ کرنا۔

الاحق | بقول صاحب اتدب جوالہ فرہنگ و صف و غیاث ضم اول و ضم جمع فارسی
 نعت فارسی است بمعنی خانہ صحرائیان کہ از موسازند و از آلاچوق ہم گویند مؤلف
 عرض کند کہ آچوق بقول صاحب لغات ترکی بفتح ہمزہ و لام تغنیم ضمہ جمع فارسی و سکون قاف

زبان ترکی کاشانه را گویند معلوم می شود که اصل این در ترکی آنچنی باشد بفتح اول و دوم
 و ضم سوم و بقاعده ترکی در رسم الخط - الف بعد لام برای اظهار فتنه و او بعد جیم فارسی بری
 اظهار ضمه زیاده کردند از اینجا است که صاحب انند ذکر الآچوق هم کرده است فارسیان بنحیر
 از ما خذ در کثرت استعمال و او علامت ضمه را حذف کردند برای سهولت تلفظ الف دوم را قائم
 داشتند باقی حال این لغت ترکی زبان است بمعنی کاشانه و تصرف فارسیان در معنی همین
 قدر که معنی عام را خاص کردند و ضم اول در لفظ هم تصرف باشد - دیگر کسی از محققین فارسی
 ذکر این نکرد - معاصرین عجم این را بر زیادت تحانی بعد جیم فارسی الآچیق گویند - صاحب
 روزنامه بحواله سفرنامه ناصرالدین شاه قاجار ذکر این کرده و صاحب بول چال این را انخیمه
 هندی یا سائبان خمپوش گفته و بقول صاحب رنجا کلبه خس پوش (اردو) و ه شبی سائبان
 پنجمه یا چه لاری و جنگلی لوگ ٹاٹ یا نهس و غیره سے قائم کرتے ہیں -

الآچی | بقول صاحب برهان باجمیم فارسی به تحتانی رسید و هیل را گویند و لبربی قاتله
 صفار صاحب انند گوید که بالفتح و کسر جیم فارسی لغت فارسی است و صاحب جامع همزبان
 صاحب محیط بر الآچی فرماید که اسم معروف در هندی است و در هندی مالک نیز گویند
 و در سنسکرت اپلانا مند و بر قاتله گوید که میونانی قطیده اوس و لبرانی فی و لبرانی شرفیون
 و شو شوا و انگلیسی کار دوم و بفارسی هیل و بهندی الآچی نامند و آن از جمله افادیه عطریه
 هندی است - و د نوع باشد صغیر و کبیر - قاتله کبار گرم و خشک در سوم و بقول صاحب
 تحفه در دوم مفرح و متحن و مختل و مقتوی دل و معده و باضم طعام و محرک آروغ و منفع سدر

و لطف و جالی و قافله صفار گرم و خشک در دودوم و با قوت تر یا قیہ و قابضہ و مفرج
و لطف و جالی و محل و خوشبو کننده عرق و رایحہ و مان و منافع بسیار دارد در الخ
صاحب ساطع صراحت کرده کہ آلاچی لغت ہندی است پس جبرین نیست کہ
فارسیان استعمالش در فارسی کرده اند (اردو) الاچی - دیکھو اہل کے دوسرے معنوں
الاچی | این ہمان است کہ بدون تختائی گذشت - صاحب روزنامہ وینہا
و بول چال ذکر این کرده اند و صراحت ماخذ این ہم ہمدستہا کر دہ ایم (اردو)
دیکھو الاچی -

الارم | بقول صاحب ہنہا بیدار کردن از خواب و بقول بول چال متنبہ کردن
مؤلف گوید کہ ناصر الدین شاہ قاجار در سفرنامہ خود استعمال این کر دہ و جبرین نیست
کہ این در انگلیسی زبان بمعنی متنبہ کردن ہم است و ساعت بیدار کنندہ را ہم گویند
(اردو) متنبہ کرنا - بیدار کرنا - بیداری کی گھنٹی - موت - امیر نے الارم کلاک کا ذکر
کیا ہے بمعنی جگانے والی گھڑی جو وقت معینہ پر اسقدر بلند آواز دیتی ہے کہ سوتا آدمی
جاگ پڑتا ہے -

الاساندر | بقول برہان نام اسکندر ذو القرنین است و اسکندر مخفف آن یا ص
صاحب جامع گوید کہ اسکندر معرب این باشد صاحب اند صراحت کند کہ لغت
فارسی است ما صراحت اسکندر بجائیش کر دہ ایم و بخیاں ما الاساندر لغت فارسی
نباشد بلکہ یونانی و اند اعلم (اردو) دیکھو اسکندر -

الاطینی | بقول برهان بروزن تبا چنی لغت رومی گیاره است که بر درختهای سید و آن را
 بلالاب و عشقه و جل المسکین خوانند و ماصراحت کامل این بر آریچ کرده ایم (اردو) ^{اویچ}
الارغ | بقول برهان بروزن چلارغ و بقول جامع بروزن سماخ (۱) قاصد و پیک
 را گویند و بجای غین قاف هم درست است - صاحب سر و روی گوید که کسی را که تعجیل
 بجائی فرستند و بجهت او در هر منزل اسپ آسوده نگاهدارند یا او هر جا سپی بنید گیرد
 گویند الارغ گرفت - خان آرزو در سراج فرماید که قوسی گفته که اسپ که راکب آن بعزت
 بجائی فرستاده باشد و اسکا مرادف آن ولیکن این خطاست چرا که خود در تحقیق اسکا
 نوشته که اسکا از شخصی که بر اسپ مذکور نشیند زیرا که اسپ الارغ را اسکی می گویند و همچنین
 در لفظ اسکا قاصد و الارغ نوشته و این نیست مگر تناقض سخجیال با مقصود خان آرزو و چنین
 نباشد که الارغ بمعنی قاصد است نه اسپ قاصد و هم او ذکر قول برهان در رشیدی کرده و بالا
 فرماید که این لفظ ترکی است و بقاف صحیح است که عراقیان به تغییر لجه غینین معجمه خوانند و اگر غین
 می بود بقاف می خواندند چنانکه ضابطه آنهاست ولیکن در اشعار بعضی از متأخرین که چندان
 قابل اعتماد نیستند الارغ را باباع قافیه کرده اند و این ظاهر از آن باشد که قاف در فارسی
 نیست - قدابنا بر استعمال قاف آلاق را غین بدل کرده باشند - پس این تفریس باشد و
 عرض کند که صاحب لغات ترکی ذکر الارغ کرده فرماید که بضمه همزه تیز روی که برای او اسپ
 و توشه همیا دارند تا بجائی که نام زد باشد بزودی برسد پس متحقق شد که این لغت ترکی
 است بمعنی قاصد و پیک او را پنجه فارسیان این را به قاف هم استعمال کرده اند که می آید مبتدل

این است که بقاعده فارسی غین مجحه به قاف بدل شود چنانکه چناغ و چناق و آروغ و آروق و عراقیان این قسم تبدیل اکثر کنند ازین صورت تحقیق ما بر خلاف خان آرزو^{ست} زیر که الاق با قاف در ترکی بدین معنی نیامده والاغ با غین مفرس نیست بلکه بالعکس این الاق بقاف را مفرس توان گفت (اردو) دیکھو اسکدر۔

(۲) الاغ - بقول برهان اسپ که در راه با بجهت قاصدان گدازند - صاحب جامع فرماید که اسپ باشد یا خر - صاحب سروری فرماید که اسپ خرد و بخواه تحفه سعادت گوید که بر خنیز اطلاق کنند (شیخ شیراز^ه) مثال اسپ الاغ اند مردم سفری پنہ چشم به دست گشته همچو گا و عصار پنہ - صاحب مؤید بذیل لغات ترکی گوید که اسپ را گویند و اسپ که میباید دارند تا بجاییکه نامزد بود و دوبرسد مؤلف عرض کند که اسپ الاغ بمعنی اسپ قاصد باشد و همچنین خرا لاغ نه مجرد الاغ بمعنی اسپ یا خرد و سند شیخ شیراز موافق ادعا^ی ماست و صاحب مؤید سکندری خورده که الاغ را در ترکی بمعنی اسپ نوشته و ماصرات معنی لغت ترکی بر معنی اول کرده ایم - بهار این را مطلقاً بمعنی خر نوشته و از سنجر کاشی سند آورده (ه) لنگان لنگان مسیح ازین دشت پنہ می رفت و زنی الاغ خالی پنہ مؤلف عرض کند که این بجا باشد که خرا الاغ را سنجر بمعنی مطلق خرا از لفظ الاغ پیدا کرد (اردو) پنہ کا گھوڑا - یا گدہا - مجازاً مطلق گھوڑا یا گدہا -

(۳) الاغ - بقول برهان بیگار و بزور کار فرمودن و بقول جامع کار بی مزد فرمودن و بقول سروری هر شخصی که او را بی مزد کاری فرمایند و بقول رشیدی مرکبی که بیگار گیرند

و بد ایچو کی در راه گرفته بران سوار شوند شخصی که بی مزد و اورا کار فرمایند و فرماید که این ترکی است و با قاف بعوض عین هم آمده مؤلف عرض کند که اصلاً این معنی در لفظ الاغ نیست کم غوری محققین است و دیگر هیچ صاحبان تحقیق این معنی از ان واقع پیدا کرده اند که ذکرش بر معنی اول گذشت یعنی چون الاغان یعنی قاصدان بر دایچو کی اسپ سواری نیامند هر کجا اسپ بنهند به بیگار گیرند ازین طرز عمل شان فارسیان الاغ گرفتار معنی بخوره گرفتار استعمال کرده اند که بجای خودش می آید و معنی لفظی الاغ گرفتار به قاصدی گرفتار اسپ و خری باشد و پس - پس ازین لازم نمی آید که الاغ را معنی مصدری بیگار و بزور کار فرمودن و بی مزد فرمودن گیریم قاتل (ارو) اس کا ترجمه بجا معنی بالائی گارین بگرنا - تحکماً کام کرانا - بغیر معاوضه کے جبراً کام لینا - کسی گھوڑے کو بیگارین بگرنا - و گھو الاغ بگرنا

<p>اللاغ داون مصدر اصطلاحی - صاحب راحت کا ملش کرده ایم پس فارسیان معنی الاغ درین جا بر بیل مجاز معنی خیر سفر گرفته اند و خصوصاً معاوضه باشد که برای سفر خرچ</p> <p>بدهند تعمیم معنی بیان کرده صاحب ناصری قابل غور است (ارو) خبر رسان او بیکه کو خرچ سفر دنیا -</p>	<p>اللاغ داون مصدر اصطلاحی - صاحب ناصری و ضمیمه کتاب گوید که کنایه باشد از خرچ سفر دادن و فرماید که این مرکب است از ترکی و فارسی چه الاغ لغت ترکی است بمعنی برید که سرعت راه طی نماید و دیگر کسی از اهل تحقیق ذکر این نکرد مؤلف عرض کند که صاحب ناصری از معاصرین زبان دانان است قولش اعتبار را شاید ما بر لفظ الاغ</p>
<p>اللاغ گرفتار مصدر اصطلاحی معنی بیگار گرفتار است یعنی اسپ و خری را بضر و</p>	<p>اللاغ گرفتار مصدر اصطلاحی معنی بیگار گرفتار است یعنی اسپ و خری را بضر و</p>

خبرسانی یا نامه بری بدون ادای معاوضه | الاغ پگرفت و گیر الاغ همان عمل جبریت که ذکرش
 برای سواری یک گرفتن - ماصراحت این بالا گذشت و بیانش بذیل معنی اول الاغ هم دارد
 بر معنی سوم الاغ کرده ایم (شیخ آذری ۵) کسی گهوڑی یا گدھ کو پشه کی بیکار مین پکڑنا -
 گذشتان گوه را گرفته الاغ به حدت از کند الاق | سبدل و مفرس الاغ است که
 شان گرفته و ماغ به (خلاق المعانی ۵) به غین معجمه گذشت و ذکر این بر لفظ الاغ
 تنه گذشت کند امین و مورد از گرفت و گیر کرده ایم (۱۱ و ۱۲) و دیگر الاغ -

(الف) الام | بقول برهان و نامصری و جامع (الف) بر وزن غلام (۱) پیغام
 (ب) الام الام | نوشته را گویند که زبان بزبان و دست بدست برسانند و (۲)
 پیغام رساننده را نیز گفته اند و کلام الام نیز همین معنی دارد و خان آرزو در سراج بذکر هر دو
 معنی بالا گوید که ظاهرا یکی ازین دو تصحیف باشد صاحب انند نسبت الف بذکر هر دو
 معنی بالا بحواله فرهنگ و صاف فرماید که بمنوی معنی (۳) جای و منزل باشد صاحب جاهگیر
 در خانه کتاب بذیل دستور پنجم متعلق به لغات غریبه ذکر (ب) کرده و از حکیم نزاری سنا آورده
 (۵) هزار نامه سیکرده ام بدو و دل به دست باد صبا داده ام الام الام مؤلف گوید
 که (الف) اسم جامد زبان فارسی و (ب) تکرارش و از هر سه معنی بالا معنی اول حقیقی است
 و معنی دوم مجاز آن که پیغام معنی پیغام متعلق - سنا این از نظر مانگدشت و حیف است که پیش
 اند و خیال خان آرزو نسبت تصحیف یکی ازین هر دو بوضوح نه پیوست که بچه حجت این را
 تصحیف و اند نسبت معنی سوم عرض می شود که محققین فرس ازین ساکت اند طالب سنا

(اردو) (الف و ب) (۱) پیغام۔ بقول آصفیہ (فارسی) اسم مذکر پیغام جو کچھ کہلا کر پہنچیں (۲) خط بقول آصفیہ عربی۔ ہم مذکر۔ نوشتہ تحریر لکھت۔ نوشت (۳) جائے نوشت۔ موضع مقام۔ مذکر۔

الامان | بقول بہار گمہ است کہ در وقت نزول حوادث و آفات گویند و معنی آن فریاد

کردن و امان خواستن بود و بالفاظ برخاستن و برداشتن و زدن متعل۔ مؤلف عرض کہ کہ

امان لغت عرب است بمعنی ایمن بودن و ایمنی و زینہار فارسیان بقاعدہ عربی ہستمال

این با الف و لام بمعنی پناہ نجد کرده اند و برای معنی مصدری با مصدر در فرس مرکب سازند

کہ در ملحقات آید و تخصیص این مصدر بیان کردہ بہار نباشد (ظہوری ۵) کند تیغ ستم

ہر جا علم جلا دہجراتش پذیر خون تار و زخم شتر خاک جوش الامان دارد (۵) (۵) سخت

و دشوار است جان از رشک دادن الامان (۶) گروہم در ہجر نیدارم کہ آسان تر دہم (۷)

(اردو) الامان۔ بقول امیر۔ نوشت۔ کسی بات سے تنگ آ کے مصیبت اور خوف وغیرہ

کی حالت میں کہتے ہیں۔ حاصل اسکایہ ہوتا ہے (الامان مطلوب) لیکن کثرت ہستمال

کی وجہ سے خبر گرا دی گئی فقط بتد متعل رہا یہ الف لام محض تعریف کا ہے جو بتد پر

داخل ہوتا ہے (دراغ ۵) موت آئی ہوئی ٹلجائے یہ آئی نہ رکے (۶) الامان در غنی

ہے طبیعت تیری (۷)

الامان برخاستن (مصدر مطلق) زرتقار الامان از عالم ایجا دبر خیزد (۱) بجای

صاحب آصفی ذکر این کردہ کہ بہ معنی بلند اگر داز بنیاد ہستی داد برخیزد (۲) (اردو) الامان

شدن صدای الامان باشد (صائب ۵) کی صدا بلند ہونا۔

<p>الامان برداشتن مرادف الامان برداشتن (صائب ۵)</p> <p>صاحب بحر بانگ الامان بلند کردن (صائب)</p> <p>۵) سلامت از دل بیاک من فغان برداشتن</p> <p>ز سخت جانی من شک الامان برداشتن</p>	<p>المصدر اصطلاحی بقول</p>
<p>(اردو) الامان کہنا - بقول امیر نیاہ مانگنا استعمال - صاحب</p> <p>(مومن ۵) ماجرا سن کے تیغ کا تیری ذالام</p> <p>الامان کہین کا فزہ ہاری راے میں الامان</p> <p>پکار اٹھنا بھی کہہ سکتے ہیں -</p>	<p>۵) صنفی ذکر این کردہ کہ بمعنی پناہ خواستن</p> <p>از خدا است (رضی ارتیمانی ۵) الامان</p> <p>ایجا کنند از الامان ذالامان ایجا کنند از</p>
<p>الامان خاستن الخذر ذہ (اردو) الامان کہنا - دکن میں الامان</p> <p>صاحب آصفی ذکر این کردہ مرادف الامان</p> <p>برخاستن است (خرین اصفہانی ۵) جاک</p> <p>ریزد از خم تیغ تو برق کین ذہ روزیکہ خیزد از</p>	<p>المصدر اصطلاحی</p>
<p>الامان زدن شیرازی ۵) بکندی درم کہ ممکن نیست ذہ تنگنا</p> <p>۵) صنفی ذکر این کردہ کہ بمعنی الامان گفتن</p>	<p>۵) صنفی ذکر این کردہ کہ بمعنی الامان گفتن</p>
<p>الان بقول برہان نصح اول بردزن کلان (۱) نام ولایت از ترک تان و بعضی گویند</p> <p>(۲) نام کوہی ہم است در عرفات - صاحب جامع فرماید کہ این مرادف آلان است</p>	

کہ بالف مدودہ گذشت۔ صاحب سروری بذکر معنی اول گوید کہ بقول بعض نام شہری
 (نظامی ۵) بگرد اگر درگاه کیانی بی فروشته نمدهای الانی بی فرماید کہ بمعجم البلدان بہ
 تشدید لام آورده و گفته کہ نام بلاد واسطہ است از جبال قیق و لوک آن را کند ارج گویند
 بعضی ہر دو کاف و میان مملکت الان و جبال قیق قلعه است کہ باب الان نام دارد۔
 (خاقانی ۵) تفہیم ہندیش ہندوستانی بی علی الروس و روس و الان نماید صاحب
 رشیدی ہمزبان سروری است کہ بحوالہ معجم البلدان بالا گذشت۔ صاحب (دری و پہلوی)
 بر معنی اول قانع۔ صاحب انند بذر کہ ہر دو معنی گوید کہ این لغت فارسی است مولف گوید
 کہ وجہ تسمیہ این متحقق نہ شد و ہمین لغت در مدودہ ہم گذشت و صاحب ناصری در اسخا
 سند خاقانی را کہ بالا مذکور شد ذکر کردہ کہ در ان لفظ آلاں بدہ آورده نہ بہ لام شد و آلاں
 (۱) ترکستان سے ایک ولایت کا نام آلاں ہے (۲) نیز عرفات میں ایک پہاڑ بھی اسی
 نام سے مشہور ہے۔

الانیون | بقول برہان بکسر نون و تحتانی مضموم بو او و نون دیگر زدہ بلغت یونانی
 را سن را گویند و آن نوعی از فیلکوش است بیخ آنرا مہر بانکتند و آنرا بنجیل شامی خوانند
 مانع جمیع دروہا و المہاست کہ از سر دی باشد و بجای تحتانی بامی ابجد ہم نظر آمدہ صاحب
 محیط این را الانیتون بزیادت نامی فوقانی بعد تحتانی نوشتہ فرماید کہ اسم رومی را سن است
 و گویند کہ وائی دیگر باشد و بر را سن نویسند کہ لغت ہندی باشد و باین اسم در بلاد دیگر
 مشہر گردیدہ و آنرا سوسن جلی و بنجیل شامی نیز گویند و بہر بی قلموج و بیونانی انیسون۔

و بسرمای ریه و لبنت اهل مغرب جناح و باندلس کلمون و بلغارسی ناتران و بهندی عامه
 را سین نامند و با تو سرخی نیز دان خجی است چوبی خوشبو و تند و تلخ بقول شیخ گرم و خشک در
 دوم - نافع جمیع آلام و اوجاع بارده و هیجان ریاح و دفع است و منافع بیشمار دارد
 (الخ) **مؤلف** گوید که در صحت نام این که در یونانی انیسون گفته محل نظر است و صحتش
 بر انیسون آید (اردو) صاحب جامع الادویه نے اس کا فارسی نام را سن لکھا ہے اور یہی
 مشہور نام ہے اور اسی پر زنجبیل شامی کا بھی اشارہ کیا ہے گرم و خشک و مفرح و مقوی باہ
 و معده (الخ)

الاول | بقول برہان بفتح اول و ثانی بالف کشیدہ و بہ و از دہ آتش شعلہ ناک را گویند
 صاحب جہانگیری گوید کہ آلا و باشد کہ در محدوده گذشت بمعنی آتش خان آرزو در سراج فرمایند
 کہ مخفف آلا و بکہ کہ آتش شتمل باشد و در محدوده گوید کہ آلا و زیادت ہا نیز آمدہ مؤلف عرض
 کند کہ آلا و در محدوده بمعنی آتش شعلہ ناک گذشت و آلا و مرادش وہم آلا و بمعنی جائیکہ
 آتش روشن باشد بحقیق ما آلا و بکہ در لغت ترکی است بمعنی آتش شعلہ دار کہ ذانی لغات
 ترکی و آلا و زیادت ہا ہی نسبت در آخر مفرس آن بمعنی جائیکہ در اینجا آتش شعلہ دار باشد
 فارسیان بلب و لہجہ مقامی محدوده را بقصو رہ بدل کردند و بعضی مقامات بکہ و دہ ہم
 استعمال کردند و انچہ آلا و را ہم بمعنی آلا و گرفته اند مجاز و برخلاف حقیقت است ما صراحت
 ماخذ و محدوده نکرده ایم بناء علیہ درین مقام تلفاتی مافات شد و آلا و در ہندی بقول
 صاحب ساطع بمعنی آتش بازی است پس معلوم می شود کہ ترکان این لغت را از خشک

گرفته یعنی مطلق آتش شعله ناکه یا بندهان از ترکی گرفته بمعنی آتش بازی استعمال کردند و
اعلم (ارو) الا و بقول امیرنفرسی) مذکر آتش زن شعله کوراک کٹ اور گھانس پیو
و غیره جمع کر کے ڈھیر لگاتے اور جاڑوں میں جلا کرتا ہے ہیں۔ اس ڈھیر کو آلاو کہتے ہیں

الایچی خان آرزو در سراج و صاحب محیط هم کر این کرده و با بحث این برالایچی کرده ایم (ارو) و یوچو

السا بقول برهان بضم اول و گون ثانی و بای ابجد بالف کشیدہ قلیہ پوتی را گویند و آن دل
و بکر قلیہ کشیدہ و رروغن بریان کرده باشند و حسرة الملوك همان است و بفتح اول (۲)
بلغت زند و پازند بمعنی شیر باشند که عربان لبن گویند و (۳) خطمی صحرائی را نیز گفته اند و باین
معنی بجای بای ابجد بای حطی هم بنظر آمده صاحب جامع بر معنی اول و سوم قانع صاحب
ناصری نسبت معنی اول فرماید که طعامی است ترکان را و البه به های هنوز هم آمده (حکیم
سوزنی ۵) رویت چوبی کاسه اکر شده زارنگ پوزکاج تفالکته بزنگ شش البان
تا روی پر آه رنگ و خفای تو بدیند پیمیرند همه خلق ز البان و زاکرا پ صاحب جهانگیری هم تنها
همین کلام سوزنی بر معنی اول قانع و خان آرزو در سراج ذکر معنی اول کرده مؤلف
عرض کند که محققین ترکی ازین لغت ساکت اند و بقول انند بجواله منتهی الارب بالکسر
عرب است بمعنی شیر نخستین و ادن مادر بچه را بخمال ما البان معنی اول اسم جامد فارسی زبان
باشد و بمعنی دوم مفرس به تصرف در اعراب از لغت عربی بمعنی مطلق شیر و نسبت معنی سوم
عرض می شود که صاحب محیط بطحی فرماید که این را میونانی البان گویند و بعضی بخازی شجری و
بخارسی شست و باز و خیر و آن نباتی است معروفه بقول جالینوس سرد و تر مکن و جاع

ملین اور ام و مانغ آہنا از تریذ و محتل و منافع بیا رد ارد (ارنج) (اردو) (۱) ایک خاص
قسم کے قلیے کو جودل اور جگر کے قیسے کو گھی مین بہون کر پچاتے مین فارسیوں نے الباکہا
(۲) دودھ - مذکر (۳) غطلی - بقول صاحب آصفیۃ عربی - اسم مونث - گل خیر و - ہماری
راے مین الباکہ کے تیسرے معنی کا ترجمہ بھی غطلی ہے۔

الباد | بقول برہان و جہانگیری و جامع کبیر اول بروزن دل شاد پنہ زن و حلاج را
گویند - صاحب ناصری از حکیم سوزنی سند آورده (۵) نزدی مشہ البادی در کون
کفمت پہی گفشتن ازین مجلس بیرون کفمت پہ خان آرزو در سراج فرماید کہ رشیدی
حلاج را علامی خوانده کہ بہ تحتانی رسیدہ بمعنی مصدر رسیست و نوشتہ کہ چون الباد از کبد
کہ معنی نداشت گرفته اند بمعنی نہ مالیدن عربی است نہ فارسی لیکن در عربی این مصدر
یافت نشد و الباد بمعنی نہ مال آمدہ رشیدی گوید کہ شاید کہ درین شعر سوزنی لباد بود نہ الباد
ولیکن رای خان آرزو نیست کہ الباد بمعنی مصدری و رینجا ہرگز منظور و ملحوظ نیست
چنانکہ گذشت و لباد را بجای الباد بمعنی نہ مال گفشتن غلط محض است چرا کہ کلمہ مشہ
دلات صریح دارد کہ معنی حلاج بود مؤلف عرض کند کہ با خان آرزو اتفاق داریم
و محققین فارسی صراحت کنند کہ این اسم جامد فارسی زبان است و بہ تحقیق انفرس کہ
مربک است از امیل کہ بقول صاحب لغات ترکی بہ تفہیم کسرہ ہمزہ و سکون یای عطلی و
لام بمعنی مردم آمدہ و باد گشت فارسی است بمعنی ہوا پس معنی ایلباد مردم ہواست و
انہاء از حلاج کہ بتائید ہوا کار خود سرانجام دہد - فارسیان یای علامت کسرہ را کہ دہد

رسم الخط ترکی بود حذف کرده الباقی کردند و مفرس ساختند (اردو) نذاف - يقول آصفیه
(عربی) اسم مذکر - رولی دهنکے والا - دهنیا دهنیا -

(۱) الباق | يقول سروری (۲) لضم همزه قسمی باشد از جامه و فرماید که الباقی هم نظر

(۲) الباق | آمده که غین مجھے بجای قاف باشد (بجاق گوید) آن قافست

در از که زواج بر کشید: الباق نان پهن بقدرش قصیر شد: (احمد طعنه) قلیه را پوشد

که و الباق سبز از خمی پدید بخال خرم را قیاسی شتری پو صاحب رشیدی فرماید که به بای

فارسی لغت ترکی است و به غین و قاف در آخر هر دو آمده و بگو اله فرنگ گوید که پارچه

ایست که برگه بیان جامه از جانب پشت و دزد بجهت خوش آید لگی و لغاری زور نیم خوان

صاحب ضمیمه بدان فرماید که (۲) بقول بعض پارچه ایست که در پس جامه و دزد و در سر

بند های آنرا بر پیشانی بنده تا گردن را اگر نگاها رود خان آرزو در سراج ذکر (۲) کرده

اسم فارسی این زیر نیم گوید و صراحت کند که الباق به بای فارسی لغت ترکی است صاحب

مؤید (۲) را به بای عربی بذیل لغات فارسی آورده مؤلف عرض کند که اگر چه محققین

ترکی زبان ازین ساکت اند ولیکن از معاصرین تصدیق می شود که (۲) به بای فارسی لغت

ترکی است خبر این نیست که فارسیان بای فارسی را به عربی و قاف را به غین مجھے بدل

کرده الباق و الباق هر دو را استعمال کرده اند همچون تپ و تپ و آروغ و آروغ

پس (۲) به تبدیل یک حرف (د) به تبدیل دو حرف مفرس باشد (اردو) فارسی

نے الباق و الباق اوس کپڑے کو کہا ہے جو اہل ولایت اپنے لباس میں گردن کے

قریب ٹا کھیتے ہیں اور موسم سرما میں اسکو گردن پر بلند کر کے اوس کے بندون کو پشانی پر باندھ دیتے ہیں تاکہ ہوا سے سرد سے گردن محفوظ رہے اور یہ دیا ہی ہے جیسا کہ دائر پر وف یعنی برساتی لباس میں حفاظت سر کے لئے ہوتا ہے۔

البتہ زیر کاسہ بود نیم کاسہ | (مثل) صاحب محبوب الامثال ذکر این کردہ از محل استعمال ساکت فارسیان این مثل را بجای زند کہ مقصود شان از بیان اصلیت وجود چیز کا باشد و این مرادف تا بنا شد چیز کی مردم گوید چیز کا است منہی حقیقی این مثل آنست کہ در زیر ہر کاسہ پائین طرف بودن لازم است کہ بہ عربی آنرا سافل گویند و فارسی بن کاسہ تاکاسہ بوسید آن بر زمین قائم شود و چون کاسہ را معکوس کنند بن کاسہ همچون کاسہ خوردی ظاہر شود از اینجا ست کہ فارسیان بن کاسہ را نیم کاسہ ہم گفتہ اند۔ مقصود ازین مثل آنست کہ وجود نیم کاسہ یا بن کاسہ در زیر ہر کاسہ بنیاد آن کاسہ باشد کہ کاسہ بدون آن قائم نشود پس بر ہمین قیاس چیز کی کہ شہرت یافتہ باید کہ بنیادش ہم چیز کی باشد و محض بی اصل نہ بود (اردو) صاحب محبوب الامثال نے کہا ہے "آگ بن دھوان کہاں بات ہوگی تو نگر بنے گا" "دن میں کہتے ہیں" کچھ تو ہوگا جب تو شور مچا۔

البرز | بقول برہان ففتح اول و ضم ثالث و سکون ثانی و رای بی نقطہ و رای نقطہ (۱) نام کوہی است مشہور میان ایران و ہندوستان و در (۲) نام پہلوانی ہم و در (۳) کنایہ از مردم بلند قامت و دلاور۔ صاحب ناصر بنیحوالہ صاحب رشیدی گوید کہ کوہی است بازندگان از نواحی طالقان گذشتہ و رسم۔ قباور از اسخا آورده چنانکہ (۴) قباور

کزن رز البرز کوه پامن آورده ام در میان کرده پذیراید که این کوه معروف ایران است که کوه
 فقار آتزی داغ گویند و البرز قلعه ایست ازین کوه در ارتفاع آنرا در جام جم سفده هزار و
 هشتصد و نود و شش فوت نوشته و الله اعلم و این کوه را در هر جانبی خوانند و تبرستان بنام
 قارن ملک الجبال کوه قارن خوانند می و در حد و دری کوه البرز گویند و در شام کوه لکام
 خوانند و کوه قاف و جبل عام همین است ابتدای این کوه از جبل قمر است که در
 مملکت ساراز بلا و سودان و زنگبار در او اسطخا است و منبع رود نیل از آنجا باشد
 که دو شاخ میگردد یکی بطرف شمال امتد شده با قلیم صعید و مصر از قلیم دوم و سوم و وسطا قلیم
 چهارم بجانب مغرب کشیده به محیط منتهی می شود و دیگری بجانب مشرق و شمال رفته بقران
 و ناطولی آمده از وسطا قلیم رابع ببلاد کرستان و آذربایجان و شیروان و گیلان گذشته از
 شمالی طهران و جنوب تبرستان و خراسان و زابل و کابل و رکتان و بدخشان و کشمیر و تبت
 و تاج چین از بنگاله مرور کرده محیط منتهی می شود طول آن یک هزار و پانصد فرسنگ است و او
 هزار شهر و ولایت در جواب آن آباد و مهتا و لغت اسم آن کوه مذکور می شود و سی صد طافه
 که مذاهب مختلفه دارند و آن مسکن کرده اند (انتهی) خان آرزو در سراج ذکر هر سه معنی کرده و
 صاحبان رشیدی و سروری بر معنی اول قاف و صاحب جهانگیری بر معنی اول و دوم یعنی اهل
 تحقیق گفته اند که لغت فارسی است و بخیا مایا اینکه فارسیان البرز عربی را که معنی ظهور است
 به تخفیف و او البرز کرده این کوه را نام کردند که سفس باشد یا بر لغت بزرگه بقول برهان معنی مطلق

نویسٹ سفس فوٹ است کہ در انگلیسی زبان قدیم را گویند مؤلف

بلندی آمده بقاعده عربی الف و لام در اولش زیاد کرده این کوهر نام هند و در این قسم زیادتی
بر لغات فارسی بنظر آمده که ذکرش بر لفظ آل گذشت و سنی دوم و سوم بر سبیل مجاز باشد
و متعلق به معنی اول بر سبیل تشبیه (اردو) (۱) البرز ایک پہاڑ کا نام ہے جس کو کوہ قاف
کہتے ہیں مذکر۔ (۲) البرز ایک پہلوان کا نام (۳) فارسیوں نے ہر بلند قامت اور دلاور
کو بھی البرز کہا ہے۔

البوم | بفتح اول در روزمرہ معاصرین عجم کتابی را گویند کہ در ان نقوش و تصاویر جمع
ناصرالدین شاہ قاجار ذکر این در سفرنامہ خود کرده و صاحب رہنما دلول چال این را آورده
و این مفرس است زیادت را و بعد بای موصدہ از لغت انگلیسی آئیم کہ بہین منی باشد
(اردو) البوم بقول امیر انگریزی مذکر، وہ کتاب جس میں تصویریں لگائی جاتی ہیں۔
البہ | این همان است کہ بحث این بہ الف در آخر گذشت صاحبان رشیدی و سروری
و ضمیمہ برہان ذکر این کرده اند (حق) سوز درون بیچ کباب جگر بریزہستان البہ
بساغ نوشتہ اند (ولہ) دوش ترکانہ مرا البہ دلارام اتقادہ سعدہ سوختہ ام در طبع
خام افادہ (اردو) دیکھو البہ۔

التجا | بقول بہار پیادہ گرفتن و بالفظ آوردن و بردن و کردن متعل مؤلف گوید کہ لغت
عرب است بکسر اول و سوم و صاحب منتخب ہم ذکر این کرده فارسیان این را بہ معنی دخواست
بنت و ساجت ہم استعمال کنند و برای معنی مصدری با مصدر فارسی مرکب سازند و تخصیص
بہرہ مصادر بالانیت (اردو) التجا - بقول امیر عربی - مؤث - خست - ساجت - گزار

درخواست (دفعہ) خدا ہے مشرکوں التجا تیری نہ مانوں میں : مر سے منہ سے نہیں
مکے ترے منہ سے قسم نکلی ہے (دولہ سے) دل جو واپس طلب کیا تو کہا پیہ نی التجا نکالی ہے

التجا آوردن | استعمال - صاحب آصفی این کرده کہ مرادف التجا آوردن است
ذکر این کرده کہ معنی پناہ آوردن و عرض حال (صائب سے) اگر احتیاج ارہ گزارد بتا کرش
کردن است (حافظ شیرازی سے) رساند غیرت کجا بہ بچو خودی التجا بردہ (ارہ دو) التجا
رایت منصور بزر فلک حافظ : چو التجا بجناب لیجانا - دیکھو التجا آوردن -

شہنشی آوردہ (اردو) التجا لیجانا - بقول التجا کردن | استعمال - صاحب آصفی فکر
امیر کچھ عرض حال کرنا - تمنا ظاہر کرنا - آپ این کرده کہ معنی عرض حال کردن بہ عابری
فرمائے ہیں کہ اس محاورہ کا استعمال آگے اور باشد (سلمان ساجی سے) اگر چتر بہت
پاس کے ساتھ ہوتا ہے (رٹک سے) پیر کو فلک سایہ بر زمین : دیگر آسمان نکلند خاک
التجا لیجا سے جو پیش مرید : پیر کے دن سے برا التجا : (انوری سے) اسی کردہ مومنان تجا
گنتا ہوں ایسے پیر کو : (رند سے) زینہ پیا تو التجا : کان جانب از حوادث ایام بامن
کسی نے بھی نہ اس دلبر کے پاس پڑے گیا یہ (اردو) التجا کرنا - بقول امیر - سنت اور
التجا میں بشیر اکثر کے پاس : مؤلف عرض خوش آمد کرنا - گرہ گزارنا (سے) جو رتا کر رہے مقدر
کرتا ہے کہ التجا لانا بھی کہہ سکتے ہیں جیسے : کچھ پڑے کس و ناکس سے التجا نہ کر دہ

بارگاہ میں ایک ادنی التجا لایا ہوں : التجا گرفتن | استعمال - صاحب آصفی ذکر این
التجا بردن | استعمال - صاحب آصفی فکر کرده کہ مرادف التجا بردن است (اشاپور پٹھان سے)

(۵) از بیم غمزدہ دل بدعا التجا گرفت پذیرین فتنہ
 خویش را بہ پناہ خدا گرفت پذیر (اردو) دیکھو منشی اصفہانی (التجا نمودن طہورث خان
 التجا بردن -
 بدرگاہ جہان پناہ بواسطت داؤد خان
 التجا نمودن استعمال - صاحب اصفی دیگر ولد اندر دویخان (اردو) دیکھو التجا کردن

التزام | کسراول و سوم لغت عرب است و بقول منتخب بر خود لازم کردن و برگردن
 گرفتن کاری را - صاحب اصفی ذکر این کردہ فارسیان این را بمعنی حاصل بالمصدر یعنی
 لزوم استعمال کنند و برای معنی مصدری با مصاد و فارسی کہ در ملحقات آید (ظہوری ۵)
 بخصمان بحت الزام ظہوری کی درست آید پذیرین در ب شکستن تا نباشد التزام کس خ
 (اردو) التزام - بقول امیر - عربی - مذکر - کسی بات کو لازم کر لینا (منیر ۵) التزام
 ایسے قواعد کے لئے ہیں میں نے پذیرین شرائط میں حریفوں سے یہ شکل ہو غزل پذیر

التزام یافتن | استعمال - صاحب اصفی ذکر کیا در یکی نسبت تنوع التزام یافتہ دوم بہ نسبت خاصہ
 کردہ کہ بمعنی لازم التزام کردن است (شرخسرد و بلوی) شرفا مشرف گشتہ (اردو) لازم کر لیا جانا -

التفات | بقول بہار گوشتہ چشم گرستین دم بدم از صفات اوست و بالفظ بودن
 و کردن متعل مؤلف گوید کہ فارسیان (۱) بمعنی توجہ و ہربانی استعمال کنند و برای معنی مصدری
 با مصاد و فرس مرکب سازند کہ در ملحقات آید (ظہوری ۵) باد افزون مرحمت های
 گدایان درت پذیر ز روی التفات خان و سلطان کم شدہ است پذیر (اردو) التفات بقول
 امیر - عربی - مذکر - توجہ - ہربانی (ناخ ۵) محکوساتی سوا سے جام شراب بہ جم کی چاہ

بهي التفات نهين

(۱۵۹)

التفات افتاد | استعمال - بمعنى واقع (۵) | چي التفات بخار و خس جين ايعي

شدن التفات و توجه باشد - (ظهوري ۵) | که عار و ننگ ز نسرين و سترن داري (۵) |
التفات افتاد و خوش سرشار با ميگانگان (۵) | التفات رکنا - متوجه هونا -

ايهم نيست حرف آشنا خواهم نوشت (۵) | **التفات فرمودن** | استعمال - صاحب
التفات واقع هونا -

التفات بودن | استعمال - بمعنى توجه

بودن است صاحب اصفی ذکر اين کرده | التفات فرمايند و اين نيم سهل بجران را چاره
(حافظ شيرازي ۵) | مرا بکار جهان هرگز التفات سازند (۵) | التفات کرنا - التفات فرما

نمود و رخ تو در نظرم اين چنين خوشش است | **التفات کردن** | استعمال - صاحب اصفی
(۵) | التفات هونا -

التفات خواستن | استعمال - بمعنى خوا

توجه کردن است (ظهوري ۵) | هر که بخواست
خوش کند رسواي التفات نهان نمی خواهم

(۵) | **التفات چاهنا** -

التفات داشتن | استعمال - صاحب اصفی

ذکر اين کرده که بمعنى متوجه بودن است (۵) | اگر بر نذر روي تو نغمه بهشت

(۱۶۰)

کی التفات نماید کسی بصورت حوری (اردو) التفات کرنا۔

التماس | بقول بہار معنی درخواست و این در عربی بجات مساوات باشد چنانچہ در کتب قدیم مذکور است و در فارسی از خوردان بہ بزرگان و نیز کاغذیکہ خوردان احوال خود در نوشتہ بہ بزرگان دہند و این مجاز است خان آرزو در چراغ ذکر این کردہ و بہار نقل قولش برداشتہ (ظہوری ۵) ز خضرم التماس این مدد ہست کہ تشنہ بر کنار جو بمبیرم و فرماید کہ در مقام شفاعت می گویند مؤلف عرض کند کہ فارسیان مجرود التماس را بمعنی عرض حال و درخواست و عرضیہ و برای معنی مصدری با صا در فرس استعمال کنند کہ در محقات می آید (اردو) التماس - بقول امیر (عربی) مونث - عرض گزارش (منیر ۵) گدائی ہے نفور سے التماس و سہ سخت کی نور سے التماس و آپ فرماتے ہیں کہ دلی میں مذکور بولتے ہیں (میر حسن ۵) سب کی عرضی سے خوش ہو ایک ولی و پھر خفا التماس سے میری و

التماس افتاد | بر زمین (مصدر افتاد) زمین و (اردو) التماس قبول نہ ہونا۔ صاحب آصفی ذکر التماس افتاد کردہ و التماس بودن | استعمال - صاحب آصفی معنی ساکت مؤلف عرض کند کہ کتابیہ و ذکر این کردہ کہ بمعنی عرض حال بودن است مقبول نشدن التماس باشد (وحید فردینی) (فغانی شیرازی ۵) ہمین قدر کہ نمک (۵) مردمان چون باغ از انجا گل بدہن بر جراتم نہ تند بود و مردم آسودہ التماس می برند و التماس عاشقان افتادہ ہر جا بر مرا (اردو) التماس ہونا۔

۱۹۹۲

<p>التماس پذیرفتن استعمال - صاحب صنفی</p>	<p>التماس رویدن مصدر اصطلاحی</p>
<p>ذکر این کرده که معنی قبول شدن عرض حال است معاصرین عجم هم بر زبان دارند (خان آرزو) ناکرده التماس پذیرفتن از قریب عرض نیاز را به مشتقین اینچنین (اردو) التماس قبول هونا -</p>	<p>معنی ظاهر شدن و پیش شدن عرض حال باشد (عربی) آن شکارم که برم تیر و نشان می رویدم به التماس زخم تو از لامکان می زد (اردو) التماس ظاهر هونا - عرض حال پیش هونا</p>
<p>التماس دادن مصدر اصطلاحی - معنی</p>	<p>(۱) التماس کردن استعمال - صاحب</p>
<p>پیش کردن عرض حال و التماس کردن است صاحب اصنفی ذکر این کرده (ظهوری) که کدامی شاعر شاه شاعر شاس به زلف و تلک داد این التماس (اردو) التماس کرنا - عرض حال کرنا -</p>	<p>(۲) التماس نمودن مجرد خان آرزو در چراغ ذکر (۱) کرده فرماید که در محل شفاعت مستقل (مخلص کاشی) مرز کشته شدن نیست آن زمان پروا به پیش یا رکند غیر التماس مرا به مؤلف عرض کند که معنی این عرض حال</p>
<p>التماس داشتن استعمال - صاحب صنفی</p>	<p>کردن است و درخواست و درخواست کردن</p>
<p>ذکر این کرده که معنی التماس و عرض حال کردن است (عربی شیرازی) آنجا که عطف او عمل می کند پذیرد و التماس طلب از رخاس (اردو) التماس کرنا -</p>	<p>و تخصیص با محل شفاعت بنجال با ضرورت ندارد (۲) مرادش (عربی) التماس خونین کردند و از خودم گذشت به یاری یاران کم از خونخواری دشمن نبود (طالب آملی)</p>

چو شعر طالب از دشتوق التماس نمود: بصدر
 مضائقه بیت دوئی بخواند و برقت: (اردو) است (عالی شیرازی) بنویس التماس
 (۲۱۰) التماس کرنا - عرض کرنا -
 التماس نوشستن | استعمال - صاحب کرد: (اردو) عریضه لکھنا -

التماس | بقول صاحب امتد همان آل تمنا باشد که در ممدوده گذشته دیگر کسی از محققان
 ذکر این نکرد و ما صراحت ماخذ این ممدود اینجا کرده ایم - در ترکی زبان آل بمعنی سرخ به ممدوده
 باشد نه بمقصوده پس استعمال التماس بفتح اول بنظر ما نیامده طالب سند باشیم (اردو) دیکھو آل تمنا
 (۱) التهاب | بقول بهار بهار برافروخته شدن و زبانه کشیدن آتش مؤلف عرض کند که
 لغت عربست بکسر اول و سوم صاحب منتخب هم ذکر این کرده فارسیان استعمال این بهین
 معنی با مصدر دشتن کنند و صاحب اصفی ذکر

(۲) التهاب دشتن | کرده و از مغزی نیشاپوری سندی آورده (۵) آهن دیول
 با غمت ندارد و نمکش: آتش خورداد با خشمند از التهاب: (اردو) (۱) بهرک نمک
 (۲) بهرک اٹھنا - دیکھو امیر اللغات -

القیام | بقول بهار بمعنی با هم دیگر پیوسته شدن و بهم آمدن و استقرار کردن سر زخم مؤلف
 عرض کند که لغت عرب است بکسر اول و سوم - صاحب منتخب هم ذکر این کرده فارسیان
 استعمال این بمعنی مصدري با مصداق و فرس کنند که در ملحقات آید و مجرد این بمعنی حاصل بمصدر
 (انوری ۵) ای جواد ی که از دعام سحاب: با گفت هست القیام لیام: و به تحقیق باری

غیر زخم ہم معنی موافقت و اتحاد رہا ہی انسان کہ سند استعمال این در مطحات بر الیام دشتن
 و یافتن می آید (اردو) (۱) الیام - بقول امیر (عربی) مذکر - زخم کا بہر جانا (معنی حاصل
 بالمصدر) یعنی جنگا پین (نا سخ ۵) زخم دہان خلق کو ہے اس سے الیام نہ مرہم سے ہی
 زیادہ اثر میری بات کا: (۲) الیام - بقول امیر آپس میں لجانا - میل ملاپ (فقہہ)
 ایسے دشمن سے الیام کی کیا ضرورت ہے " (بحر ۵) اب مجھ سے الیام کی باتیں
 نہ کیجئے: دل تم سے پیٹ چکا جگر افکار ہو گیا:

<p>الیام پذیرفتن استعمال - صاحب مصفی (اردو) (۱) پہرنا - بند کرنا - (۲) ملانا - متحد ذکر این کردہ کہ ہم پیوستن و خشک شدن زخم کرنا - میل ملاپ پیدا کرنا -</p>	<p>الیام پذیرفتن استعمال - صاحب مصفی (اردو) (۱) پہرنا - بند کرنا - (۲) ملانا - متحد ذکر این کردہ کہ ہم پیوستن و خشک شدن زخم کرنا - میل ملاپ پیدا کرنا -</p>
<p>باشد (نزاری قہستانی ۵) کرا جرات الیام و دشتن استعمال - صاحب مصفی عشق است گو امید دارد کہ الیام پذیرد بہ صنعت ذکر این کردہ کہ معنی موافقت و یکزنگی دشتن است جراح (اردو) چنگا ہونا - الیام پانا - (شہر خیرین اصفہانی) یعنی لطف الیامی دشتن</p>	<p>باشد (نزاری قہستانی ۵) کرا جرات الیام و دشتن استعمال - صاحب مصفی عشق است گو امید دارد کہ الیام پذیرد بہ صنعت ذکر این کردہ کہ معنی موافقت و یکزنگی دشتن است جراح (اردو) چنگا ہونا - الیام پانا - (شہر خیرین اصفہانی) یعنی لطف الیامی دشتن</p>
<p>الیام وادون مصدر اصطلاحی (۱) و اشعارش یکدست ہوا بود (اردو) معنی پر کردن (انوری ۵) چون سدہی موافقت رکھنا -</p>	<p>الیام وادون مصدر اصطلاحی (۱) و اشعارش یکدست ہوا بود (اردو) معنی پر کردن (انوری ۵) چون سدہی موافقت رکھنا -</p>

<p>لکد چرخ رخنہ کرد و آہن رخنہ را بہ تیغ و برہ استعمال - صاحب مصفی الیام داد و دو (۲) یعنی اتحاد و اتفاق پیدا</p>	<p>لکد چرخ رخنہ کرد و آہن رخنہ را بہ تیغ و برہ استعمال - صاحب مصفی الیام داد و دو (۲) یعنی اتحاد و اتفاق پیدا</p>
<p>کردن (انوری ۵) تاجہ افہالی کہ چرخ مستند شدن باشد (ظہوری ۵) زخم دلم زبان ہرگز نہاد و دیکری فرمان میان امر نہایت لیاقت شکایت کشودہ است پیادہ مگر بہ مرہم لطف</p>	<p>کردن (انوری ۵) تاجہ افہالی کہ چرخ مستند شدن باشد (ظہوری ۵) زخم دلم زبان ہرگز نہاد و دیکری فرمان میان امر نہایت لیاقت شکایت کشودہ است پیادہ مگر بہ مرہم لطف</p>

تو الیام: (۱) شرابو الفضل (۲) روابط قربت الیام نیافته: (۱) اردو (۲) الیام پانا
قدیم باضوایط خبر جدید بدن گونه انتظام و بہرنا (۲) موافق ہونا۔

الحج | بقول برہان و جہانگیری و ناصری و سروری و جامع و رشیدی و سراج مفتوح اول
و سکون ثانی و حیم مردم صاحب غرور و تکبر را گویند و خرامیدن بناد و تنہم را نیز گفتہ اند مؤلف
گوید کہ مقصود بہار از خرام ناز باشد۔ صاحب اند صراحت کردہ کہ لغت فارسی است مؤلف
گوید کہ اسم جادہ باشد صاحب شمس این را لغت عرب گوید و مادر لغات عربی نیافتم (اردو)
تکبر۔ بقول آصفیہ (عربی) تکبر کرنے والا مغرور۔ خود پسند۔ اترانے والا۔

(۱) الجہ | بقول بہار مال و جنسی و بندی کہ در تاخت از ملک بیگانہ گیرند (والہ ہروی)

(۲) الجی | در سچو ترکی (۱) اگر صاحب الزمان را وقت ظہوری بود: از بہر الجہ میرفت

و بنال لشکر او: (خواجہ کیمرانی ۲) آن سروہی چون قدح می بگرفت: از آتش می

برگ کش خوی بگرفت: بیچارہ دل ریش مرا سوختہ بود: آن دلبر ماہ چہرہ الجی بگرفت: صاحب

اند صراحت کردہ کہ ہر دو باضم لغت ترکی است و ہم او بجا الہ غیاث ہر دو را بہیم فارسی

و کسر آن آورده و صاحب غیاث بجا الہ مصطلحات بالفتح نوشتہ گوید کہ لغت ترکی است مادر

ہم ذکر این ہر دو لغت کردہ صراحت کند کہ ترکی است و محققین ترکی ازین ساکت مؤلف

عرض کند کہ غلطی کتابت بہار باشد کہ بہیم عربی نوشتہ و از سند خواجہ کیمرانی می کشاید

کہ (۲) بفتح بہیم است نہ کسر آن (اردو) مال غنیمت جس میں غلام اور لونڈ پان بھی

داخل ہیں۔

النجحت | بقول برهان و ناصری و سراج و سروری و رشیدی بفتح اول و جیم فارسی بر وزن
 بهنجت بمعنی طمع و حاجت و امید و چشمداشت فرماید که کسر و ضم اول آمده (فردوسی) ^(۱)
 بالنجحت خور و میگویند بام پیمان و لیران شوی نیک نام پد (شمس غفری) ^(۲) یگانه شیخ
 ابو اسحق شاهی پد که انس و جان بد و دارند النجحت پد صاحبان اند و شمس صراحت کند که
 اسم جاد فارسی زبان است (۱) (دو) طمع - مذکر - حاجت - امید - مونث -

النجک | بقول صاحب ضمیمه برهان بوجه طفرانه بفتح اول و جیم فارسی (۱) بمعنی از
 پرورد فرماید که در بعضی از تواریخ مسطور است که (۲) مغول جد سوم را گویند دیگر کسی
 از محققین ذکر این نکرده - بنحیال ما شان لغت گوید که ترکی است ولیکن محققین ترکی هم ازین
 ساکت - حیف است که سداستعمال این پیش نشد و معاصرین عجم هم بر زبان ندارند (ارو) ^(۱)
 (۱) رعیت پرور - پادشاه کی صفت (۲) پر داد اکا باپ جس کو دکن من سر دادا کہتے ہیں اور
 بقول صاحب آصفیہ دلی من سکر دادا -

النجہ | همان است که باجم عربی بجایش گذشت و ذکر این هم در اینجا کرده ایم (ارو) ^(۱)
النجی | و بگویند النجی و النجی -

النجاصل | بقول بهار چون از داد کردن مطلبی عاجز شوند و خواهند که سخن را مختصر کنند همین
 لفظ و حاصل کلام و سخن مختصر و سخن کوتاه و امثال آن گویند و اینها گو یا مرادف هم اندونی ^(۱)
 نیز ازین عالم است مولف عرض کند که لغت عرب است و فارسیان بمعنی بالجملة استعمال
 این کنند نه فی الجملة و فی الجملة و رای این است نه مرادف این و آنچه بهار استعمال این مخصوص

کند سجات عجز و ادای مطلب درست نیست بلکه بعد ادای مطلب کامل نتیجه آن را با این
لفظ ظاہر کنند و مقصود از این آنست کہ سخن را در از نہ کنیم و مختصر کنیم و نتیجہ عرض کنیم (ارو)
الحاصل - بقول امیر (عربی) آخر کار - قصہ کوتاہ -

الحال | بقول صاحب اند بجاوہ غیاث بالفتح لغت عربی است بمعنی اکنون و مرکب
است از الف و لام و کلمہ حال و فرماید کہ بعض مردم یک لفظ مفرد دانند و بالکسر خوانند
خطاست - صاحب از راحتہ الانعلاط ہم ذکر این کردہ و در فارسی مستعمل است بمعنی
حالا (ارو) الحال - بقول آصفیہ (عربی) اب - بالفعل - ابھی - اسی وقت - امیر نے
اسکو ترک فرمایا ہے -

الحق | بقول اند - بجاوہ فرنگ فرنگ بفتح اول و ثالث لغت عرب است بمعنی فی
وراست و یقیناً و بیشک - و در فارسی مستعمل معاصرین عجم ہم بر زبان دارند و صاحب روزنامہ
بجاوہ سفرنامہ ناصرالدین شاہ قاجار ذکر این کردہ کہ بمعنی تحقیق است (انوری ۵)
حال من بندہ ز حال دیگران بودی تیرہ حال وعد الحق تیر باشد کہ باشد بی رباب نہ (ارو)
الحق - بقول امیر (عربی) حق ہے - سچ ہے (انشا ۵) ہواک سر ہو حیدر صدقہ سے
جنہیں بغض نہ الحق کہ وہ کافر ہیں احادیث کی رو سے نہ

الدنگ | بالفتح و فتح دال مہم و سکون نون و کاف فارسی در روزمرہ معاصرین عجم
بمعنی بی پروا مستعمل - ناصرالدین شاہ قاجار مستعمل این در سفرنامہ خود ہم کردہ بخیاں ما بخین
نیست کہ معاصرین عجم لغت دنگ را کہ بقول برہان بمعنی بی خبر و بیہوش است بزیادت الف

ولام وراولش یعنی بی پردہ استعمال کردہ اندو ذکر این قسم زیادت بر کلمہ ال گذشت -
(ارو) بے پردہ -

الرو | بقول برهان و جامع و جهانگیری یعنی اول و ثانی و سکون را و دال بی نقطه
جالی باشد از ریمان کہ مانند دام باشد و آن را باغبانان و سنبری فروشان پر از شلغم
و چقند رو پیاز و امثال آن سازند و بر خروگاو کاہ و بار کنند و بہر جا کہ خواهند ببرند صفا
تا صبری فرماید کہ این شکل دام ساخته می شود کہ بدان کاہ و امثال آن کشند - خان آرزو
سراج ذکر این کردہ گوید کہ ترجمہ این در ہندی جالی است صاحب رشیدی بضم لام گفتہ
(ہام تبریزی) باز پر شکم از زردک و چقند رخام نہ کہ جالی شلغم و زردک بود ہمیشہ
الرو پنجالی ما اسم جاد فارسی زبان است و صاحب انسجم نوشتہ (ارو) دہ جالدار
تہیلا جس میں گھانس ترکاری وغیرہ بہر کرکار و بار کے لئے بلیون پر لیجاتے ہیں -

الزام | بقول بہار لازم کردن و برگردن کسی انداختن کاری و معترف بجز گردانیدن کسی
بالفطادون متعل - صاحب تنجب ذکر ہر دو معنی اول الذکر کردہ فارسیان این را بمعنی خطا منکر
استعمال کنند برای معنی مصدری یا مصدر فرس مرکب سازند (ظہوری) بخصمان بحث
الزام ظہوری کی درست آید نہ سخن در لب بستن تا نباشد الزام کس بہ (ارو) الزام بقول
امیر (عربی) مذکر - تصودار ٹھہرنا - خطا واری - حرف گیری (آتش) عاشق ہون
ہر طرح سے گنگنا رہون ترا یہ حاجت تصور کی نہیں الزام کے لئے نہ

الزام باز داون بہ صفتی | استعمال یعنی برگردانیدن الزام بمعنی کہ باز داون بقول

<p>بمعنی برگردانیدن آمده (عرفی ۵) ای و ہم آبرودہ از کف کہ بار بار بہ الزام و سوسہ بخرد باز داده ایم (۱۱ و ۱۲) الزام کا تعریف کہ بدل دینا جیسے سوسہ کے الزام کو عقلمندی کہ بدل دینا جیسے ہم سمجھتے ہیں کہ آپ سوسہ بتلا ہیں مگر آخر پر ثابت ہوا کہ وہ عین عقلمندی الزام داؤن استعمال - صاحب اصفیٰ</p>	<p>(دولہ ۵) بحث طاقت چو در میان آمدن ہمہ طفلان و ہند الزام (دولہ ۵) می دہی در ہر سخن الزام من انصاف نیست (۱۱ و ۱۲) الزام دینا - بقول امیر خطا دار عظیمہرانا کسی کے ذمے قصور قرار دینا (مومن ۵) یہ غدا امتحان جذب دل کیسا نکل آیا نہ مین الزام انکو دیتا تھا قصور پاناکل آیا نہ</p>
<p>ذکر این کردہ کہ بمعنی ملزم گردانیدن کسی است و عام کردن الزام بذمہ کسی (شانی مشہدی ۵) چہ جای صبر کہ آتش بکائنات زندہ بجلی تو کہ الزام اہل طور دہد (ظہوری ۵) در بحث صنم بر بہمنان را بہ الزام با عقدا دایم</p>	<p>الزام ساختن استعمال - منسوب کردن کسی بہ الزامی و در نگہ الزامی بودن (ظہوری ۵) خوشی بر ظہوری گشت لازم نہ برایش ہر دم الزامی نہ از نہ (۱۱ و ۱۲) الزام گہرنا الزام دینے کی فکر کرنا -</p>

السا بقول بر بان دہفت و اندیفتح اول و سکون ثانی و سین بی نقطہ بالف کشیدہ
تخصیص کہ بروی نان باشند و آزار ناخواہ نیز گویند صاحب محیط فرماید کہ ناخواہ است
کہ آزار اسم نیز خوانند و بر ناخواہ فرماید کہ اسم فارسی است بمعنی طالب نان بہر آنکہ اشتہای
طعام بیا رہد و بشیرازی زنیان و بیونانی البنی و قرینون و خلیوس و باسلیقون و لہری
کون و در انگریزی پی گوئیس و ہندی اجوان مخی است شبیہ بانسیون - بقول شیخ

گرم و خشک در سوم و گویند در دوم و در آن قوت مسخه محققه تریاقیه محمله ملینه مفتحه است
باضم طعام و منافع بسیار دارد صاحب انند صراحت فرماید که اسامی لغت فارسی است
(ار دو) اجوائن - مونث - و بکھو امیر اللغات و جامع الادویه -

الست | بقول برهان و جامع و هفت بفتح اول و ثانی و سکون سین بی نقطه و فتوحانی
کفل و سرین را گویند - صاحب برهان همین لغت را به همین معنی در مدوده هم ذکر کرده مو
عرض کند که بخمال بافارسیان این را از لغت عرب الاست گرفته اند که در عربی زبان
است بالکسر قبول منتجب یعنی مقعد و حلقه در آمده و بقاعده عربی چون الف دلام در او نش
آورده اند الاست شد و از همین لغت در فارسی بکثرت استعمال الف دوم حذف گردیده ا
باقی ماند و این را مفرس توان خواند که تصرف در حروف و اعراب هم شده است (ار دو)
و بکھو است -

الط | بقول برهان بفتح اول و ضم ثانی و سکون طای حلی لغت رومی ریجانیست که
اور استینبر گویند و آن شیشی باشد میان لغت و پودینه نواق را نافع - صاحب محیط
بر اخط فرماید که نام و سوسنبر است و بر سوسنبر گوید که همان سنبر و سنبر را ذکر نکرد و بر نام و سوسنبر
که اسم عربی است یعنی تیز و آزار نام الملک و ناما نیز گویند و پند می کانی تکی و بیونانی
هر تویون و تبه تکاپن زار داشت و بقول شیخ آن سوسنبر است و بعد از می سوسنبر را غیر نام
دانسته و این طیل گفته که سوسنبر بیونانی نام را گویند و گویند نام بری است بالجمله آن نباتی
است از قسم ریجان بری دبستانی - بقول شیخ گرم در سوم و خشک تا سوم مفرح و مفتحه و مفرح

اخشاد روح و دماغی و قلبی با قوت تریاقیہ و مدر و محلل ریاح و منافع بسیار دارد (ار دو) (نخ) (ار دو)
 جنگلی تلسی - کالی تلسی - صاحب جامع الادویہ نے تلسی چنگلی تلسی کا ذکر کیا ہے۔

الطریق الطرق | بہار گوید کہ بطور تحذیر واقع می شود ای اخذ و التذ و صاحب
 نقل نگارش (آسیری لاجبی ۵) وقت کو بیج آمد نفیر الطرق است الطرق بیہ خطرناک
 است یا ران و تمانید از رفیق بیہ دیگر کسی از محققین ذکر این نکرد مؤلف گوید کہ مقولہ
 عرب است کہ چون کثرت و اثر دعام خلایق باشد راہرو گوید الطرق الطرق یعنی راہ
 بہرید و راہ بگذارد تا بگذردم - دیگر بیج عجب است از ہر دو محققین بالا کہ معنی تجب خیر
 پیدا کرد و فارسیان و رین تصریفی نکرده اند و اسیر لاجبی ہمان محاورہ عرب را بمعنی خود
 استعمال کرده است (ار دو) ہٹو ہٹو - راستہ دو۔

العطش | بقول بہار بالتحریک تشکی و تشنہ شدن فرماید کہ باللفظ گفتن و زدن بمعنی اطہا
 تشکی خود کردن است - صاحب اندن نقل نگارش مؤلف عرض کند کہ در محاورہ عرب
 تشنہ شد تشکی بطلب آب گوید - العطش العطش "معنی لفظی این تشکی تشکی فارسیان
 آب آب گویند و ہمین است ترجمہ این در فارسی دیگر بیج - استعمال این با مصاد فارسی
 در لہجات آید و انحصار و مصادر بیان کردہ بہار خوش نہ نماید (عرفی ۵) بہ العطش
 لب کہ خضر و اوی عشق و گھلوی تشنہ آب حیات و زرم سوخت بیہ (ار دو) العطش بقول
 امیر (عربی) پیاس کی شدت - فرماتے ہین کہ یہ لفظ مبتدا ہے خبر او سکی شد یہ ہے - کثرت
 استعمال سے خبر مخدوف - اگرچہ العطش سے مطلق پیاس بھی جاتی ہے لیکن غلبہ شد تشکی

مین کہتے ہیں کہی تکرار یہی متعلیٰ ہوتا ہے۔ الف لام جنس کا ہے جو محض تعریف مبتدا کے واسطے لایا گیا (ناخ سے) وہاں غنچہ رو کے گل ترے آنے سے کیا سوکھا ہے کہ بانگ العطش آتی ہے گلشن مین لب جو سے :

العطش چیری زدن استعمال حنا	جیسے ”ہر درشن کی پیاسی انہیان ہر درشن کی پیاسی“
اصفی ذکر العطش زدن کردہ فرماید کہ بمعنی اظہار تشنگی کردن است و خیال مازندش (العطش چیری زدن) پیدا است کہ بمعنی غلب و متاق چیری بودن است و این معنی مجاز است	العطش خواستن استعمال - صاحب صفی
یعنی چنانکہ تشنه لب در طلب آب بقرار خود آب بدل می باشد همچنان در طلب چیری کہ فضا العطش بسوی اوست بقرار و خواہان او بودن بدل (ظہوری سے) گرم پر و انکیم العطش شعلہ ز نیم نگان شردہ کہ سیر از شکر شیر	ذکر این کردہ کہ بمعنی صدای العطش بلند شدن است (خرین اصفہانی سے) هنوز حوصلہ در دم العطش خیر است : پر از چکیدہ دل گز کنند کاس مرا : (صاحب سے) ز شوقش از خاک شہیدان العطش خیر و : کہ ہر کس تشنه خوابد آب را در خواب می جوید : (ارو) صدای العطش بلند ہونا -

شدیم : (ارو) کسی چیر کے طلب مین بقرار (۱) العطش گفتن استعمال - صاحب صفی	ہونا اور دل سے اس کا خواہان ہونا کسی چیر کا
پایا ہونا بھی کہہ سکتے ہیں۔ صاحب اصفیہ نے پایا پر لکھا ہے۔ خواہشمند حاجتمند خواہند	تشنگی تقاضای آب کردن (ملک قمی سے) جان فدای دوزخ آشامی کہ در گرای مشتہ

الغده | بقول برهان و جامع و هفت و اندلعت اول و ثانی و سکون ثالث و دال بی نقطه مفتوح بمعنی مخلوط و آمیخته مؤلف عرض کند که مصدر آن غار دن بمعنی آمیختن گذشت - و اسم مفعولش آن غار ده بمعنی آمیخته شده و مبدلش آن غالد که رای مهمل بلام بدل شود همچون چار و چنال و مخفف آن بجذف الف دوم انگده و مقلوب بعضیش الغده چنانکه اسطرخ و اسطرغ و افزارد و افزاز جاد دارد که این را اسم جاد گیریم مگر توجیه بالا خوش نمی آید (ار و و) مخلوط - ملا هو ا -

الغمره | همان غمره که حرکت چشم و مژه بر هم زدن باشد از روی ناز که بجای خودش می آید فارسیان در اول این قاعده عرب الف و لام آورده اند چنانکه ذکرش برال گذشت (ظهوری ۵) بصدی بایکمی اول بخون خود کند بازی و چون فردا کشته الغمره بیابک خیزد (ار و و) غمره - بقول آصفیه - عربی - اسم مذکر - مشوق کا آنکه یابون سے اشاره کرنا چشمک - بیکر شمه - عشوه -

الغجار | بقول برهان و جامع و سراج بضم ثالث و جمیم بر وزن گندم زار (۱) آلو گرده را گویند و آن میوه است شبیه به زرد آلو و رنگ آن زرد و سفید و سبز و بزرگمای دیگر می باشد طعمش میخوش بود و (۲) خشم و اعراضی را نیز گویند که خوبان از روی ناز و عشوه کنند صاحبان رشیدی و سروری و جهانگیری ذکر معنی اول و دوم کرده و سند مختاری آورده (۳) چوپر گشتی بیدار گشتی ای نادان پترش بود پس هتقاد لاشک الغجار به صاحب ناصری فرماید که این شعر قصیده است که عثمان مختاری در باب غلام سیاه هندی خود گفته

که الفاطش چنین است (ع) ترش بود پس هفتاد و شرک استغفار رخ گوید که از معنی بیت
واضح می شود که بعد از هفتاد و شرک طلب مغفرت کردن بی حاصل است و بالاخر قوما
که الفجار را که صاحبان رشیدی و برهان و فرنگ جهانگیری آورده اند لفظاً و معنیاً غریب
است مؤلف عرض کند که آنچه صاحب مصرع دوم شعر فحارمی الفجار را
استغفار نوشته است و این لغت را لفظاً و معنیاً غریب گوید جز این نیست که از استعمال ما
سلف خیر ندارد و جادارو که در زمانه حال معاصرین عجم ازین لغت آگاه نباشند که متروک
الاستعمال باشد به تحقیق ما وجود این لغت ثابت است (انوری گفته است) از کرمی
و حلیمی است که می بینوشی که بود از پس هفتاد و شرک الفجار: صاحب ضمیمه برهان
صرحت فرماید که معنی اول لغت اهل بلخ است به تحقیق ما غیج بقول صاحب منتخب
لغت عرب است بالضم و ضمیتین معنی کرشمه و ناز و بختین کرشمه و ناز کردن و مرد و پیر
و الف لام در اولش موافق قاعده عربی است پس فارسیان لغت عرب الفجار را با لفظ
آر مرکب کردند که امر است از مصدر آوردن پس مجموعه این مرکب اضافی شد یعنی
ناز و کرشمه آورنده و کنایه از خشم و اعراض و بربانی - این است حقیقت این لغت معنی دوم
و نسبت معنی اول عرض می شود که صاحب محیط از آنگو کرده و الفجار هر دو ساکت اما ضمیمه
برهان صراحت فرماید که لغت اهل بلخ انواع آنگو را گویند همچو زر و آنگو و سرب و آنگو
(انتهی) پس این قسم خاص آنگو نباشد و همین سبب باشد که صاحب محیط بزرگمه اقیام
آنگوین را ترک کرده - آنچه خان آرزو نام این گرد آنگو و فلک گرد آنگوید وجود آن در برهان نیست

که بقولش گرده آلو بضم اول میوه ایست شبیه برز د آلو و بر غلو نوشته که آلو باشد و آن میوه است معروف آن آلوئی بزرگ و بعضی گویند شبیه برشتقا و ما ذکر این بر آن خلک کرده ایم (۱) و (۲) یک قسم کا آلو جکو فارسیون نے گرده آلو و رخلو گرده و رخلو کہا اور یہ شقالو و زر و آلو و شایہ ہوتا ہے۔ دیکھو آنخلوک (۲) محبوبون کا منہ پھیر لینا اور غصہ جنانہ و عشوے سے کریں۔

الفونہ | بقول صاحب اندخت فارسی است یعنی سرخی که زنان بروی مالند۔ صاحب شمس مؤید ہم ذکر این کرده صراحت کند که فارسی است مؤلف عرض کند که مبتدل الگو و مرادف گلو نہ باشد۔ فارسیان کاف فارسی را به غین مجہد بدل کنند همچون گلولہ و غلولہ و آل بزبان ترکی یعنی سرخ و گو نہ و فارسی یعنی غانہ آمدہ پس معنی لفظی این غازہ سرخ باشد۔ ماصراحت این در مدودہ کرده ایم و مدودہ و مقصورہ چیزی نیست کہ نتیجہ لب و لہجہ مقامی است۔ (۱) و (۲) دیکھو الفونہ۔ مدودہ مین۔

الف | بفتح اول و کسر لام نعت عرب است۔ بقول صاحب انند مرد جو آد و نخی و بقول مردبی زن و نام کی از حروف تہجی و آن خط مستقیم است کہ در میان لفظی یا آخر لفظی ساکن واقع شود بی ضبط زبان و اگر آن خط مستقیم در ابتدای لفظ متحرک باشد یا در میان یا در آخر لفظ ساکن بی ضبط زبان واقع شود بہرہ نامیدہ بود مگر در عرف و محاورات فارسی ساکن باشد یا متحرک بہرہ و حال آنکہ الف گویند انتہی مؤلف گوید کہ الف باعتبار صورت و صوت بدو قسم است (۱) مدودہ (۲) مقصورہ و باعتبار معنی قسم ہا دار کہ بحث آن در ملحقات ۲۷ فارسی الف را بحرف دیگر ہم بدل کنند و بالعکس آن ہم چنانکہ صاحب قوانین و تگیری آورده۔۔۔

(۱) الف بدل شود به بای عربی همچون اندیشه و بندیشه و الفتح و بالفتح و استخید و استخیدان

(۲) الف بدل شود بخای محبه چنانکه استه دخته -----

(۳) الف بدل شود به دال مطلق چنانکه بآن و بدان و باین و بدین که درین هر دو یک الف از دو الف ممدوده به دال بدل شد یعنی فارسیان قدیم الف ممدوده را بدو الف می نوشتند

یعنی رسم الخط آن بدو الف (آن) بود از همین دو الف - الف اول بدل شد به دال مطلق

(۴) الف بدل شود بازای هوز چنانکه باؤ گفتم و بز گفتم و باؤ گفتم و باز گفتم - شال اول محاوره اهل خراسان است - برین تقدیر ز روغ - مبدل از روغ صحیح باشد -

(۵) الف بدل شود با کاف فارسی همچون ادرکنج و گرکاج که نام دارالملک ولایت خوارزم است - سراج الدین سکرزی گوید (۵) تنبیه را خدمتی ترتیب کن گز ادرکنج

رایت سخر شهی بر طالع میمون رسید - -----

(۶) الف بدل شود به لام همچون سگ آبی و سگ لابی که جانوریت (پو ره های جامی ۵)

گرچه سگ لابی بدیاد شود و پتیش کند خواهیم چون فک - -----

(۷) الف بدل شود به نون چنانکه اعل و نعل -----

(۸) الف بدل شود به و او همچون آسرخ و وارنج و تاغ و توغ و یکسان و کمیون -

(۹) الف بدل شود به ای هوز چنانکه ایون و پیون آواز و تنباز - یا ساو یا سه -

(۱۰) الف بدل شود به یای تختانی همچون آرمغان و یرمغان اگش و یکش مخفی باد

که عدد الف در محل یک است (ار دو) الف - حروف تهجی عربی کا پهلوا حرف جو که هری

لیکر کی شکل میں ہوتا ہے۔ مذکر۔ جل میں اس کا عدد ایک ہے۔

الفاختن | بقول برہان باغی سقسط بر وزن پرداختن بمعنی بہم رسانیدن و انداختن و جمع کردن باشد صاحب بحر گوید کہ کسب کردن ہم (سالم التصریف) صاحب موارد فرماید کہ الفختن و الفخیدن و الفخذن و الفقدن و الفخیدن و الفخیدن ہمہ مرادف این است۔ صاحب سرور می بر معنی کسب کردن قانع و صاحبان رشیدی و جہانگیری و جامع و ناصری و تراج و توتید ہم ذکر این کرده اند مؤلف گوید کہ الفخج و فارسی قدیم بمعنی ذخیرہ آید و اہل تحقیق غور فرمودہ اند ابو شکوہ گوید (۵) ز الفخج دانش دلش گنج بود و جہانزیدہ و دانش الفخج بودہ و از ہمین اسم جامد وضع شد مصدر الفخیدن کہ می آید و اسم مصدر الفاختن ہمین الفخج باشد کہ فارسیان بقاعدہ تبدیل آنرا الفاخ کردند بہ تبدیل نون بالفخ همچون نقل و نقل و جمیع بہ فای ہجہ چنانکہ استفانارخ و استفانارخ و پس از ان علامت مصدر تن در آخرش زیادہ کردہ الفاختن را بہ معنی جمع کردن و انداختن استعمال کردند و حقیقت دیگر مصادر بجایش مذکور شود و تثنین فرس این مصدر رسامی گفتہ اند و بہ تحقیق با قیاسی و موضوع و بدین وجہ صلی است کہ از اسم جامد فارسی زبان وضع شد (ار دو) جمع کرنا۔

الف از بانستن | اصطلاح۔ بقول از الف بانستنہ عظمت و بزرگوارہ و انکسار است صاحب ناصری کہ در ضمیمہ کتاب بلاغ از بانہ و رور و دیگر کسی از اہل تحقیق ذکر این نکودہ نہ است گوید کہ یہ از مردمان دان و بی سواد چنانکہ (ار دو) و کن میں کہتے ہیں الف کا نام بہالا صاحب دیوان علی آبادی گفتہ (۵) بنور نہ جاتا۔ یعنی محض جاہل ہونا۔ امیر نے لکھا ہے

<p>الف کے نام بے نہیں جانتے یعنی اگر وزن شعر یا در محاورہ حذف کنند و رباعی کلمہ خل روی نہ ہو بلکہ آن کلمہ بر منی حقیقی ثابت</p>	<p>الف استوا اصطلاح - بقول برہان کنایہ از خط استوا و آن سطحی باشد از نقطہ معلوم</p>
<p>و مانند اینها (اردو) الف اصلی اس الف گو کہتے ہیں جو جزو کلمہ ہو۔ یہ بعض الفاظ میں حذف</p>	<p>الہمار کہ سطح کرہ زمین و اکرہ عظیمہ احداث کنند صاحب بحر خط استوا قانع (انوری ۵)</p>
<p>نہیں ہو سکتا جیسے ناز و نیاز اس لئے کہ بجات حذف اس لفظ کے معنی باقی نہیں رہتے اور</p>	<p>باندی الف استواش تا باد بن ز شرم را تو سر پیش در نگذہ چویم (اردو) خط استوا بقول</p>
<p>بعض الفاظ میں یہ حذف ہی ہوتا ہے اور لفظ میں کوئی نقصان نہیں واقع ہوتا جیسے</p>	<p>آصفیہ (عربی) اسم مذکر وہ فرضی خط جو زمین کے دو برابر حصے کرتا ہے اور اس پر آفتاب پہنچنے</p>
<p>سے رات دن مساوی ہو جاتا ہے۔ مجازاً اصل الف اقلیم اصطلاح - بقول صاحب</p>	<p>الہمار کو بھی کہتے ہیں یہ خط مشرق سے مغرب ایک فرض کیا گیا ہے۔</p>
<p>نوشتہ کنایہ از اقلیم اول است و بقول برہان و جامع و بحر اقلیم اول از اقلیم سبعہ (اردو)</p>	<p>الف اصلی استعمال - مرکب توصیفی این الف کلمہ نیز گویند برد و قسم باشد (۱) آنکہ بیچ</p>
<p>پہلی اقلیم۔ مونث۔ الف الصاق استعمال مرکب اضافی بقول</p>	<p>وجہ از حذف نتوان کرد و همچون ناز و نیاز دعبا و قبا کہ بصورت حذف الف معنی اصلی</p>

صاحب قوانین الفی است کہ بمعنی مع درو جیسے سراسر اور سراسر آیا۔

اسم تجانس آمدہ افادہ الصاق و اتصال دہ **الف باتما** اصطلاح بقول بران و بحر

خیانکہ در دما دم و دوشا و دوش و سالا سال و جامع کنایہ باشد از لوح و قلم و کرسی۔ صاحب

و شبشب کہ بمعنی دم بدم و دوش بدوش جہانگیری در خاتمہ کتاب بذیل دستور دوم فرما

و سال سال و شب شبب باشد (ارو) کہ کنایہ باشد از خیمہ کیج مؤلف عرض کند

الف الصاق وہ الف ہے جو دو اسم تجانس کہ تسامح یا غلطی کتابت صاحب جہانگیری میں

میں اگر اتصال کی معنی پیدا کر دیتا ہے۔ جیسے نیست کہ برخلاف محققین است۔ صاحب ہاشم

شبشب بمعنی راتون رات۔ تمام رات۔ در خاتمہ بر لوح و قلم قلم و کرسی را ترک کرد صاحب

الف انحصار استعمال مرکب اضافی ہفت بذکر لوح و قلم و کرسی فرماید کہ سہ حرف

بقول صاحب قوانین الفی کہ بمعنی تائی انتہائی اول محل مشہور نیز مؤلف گوید کہ خیالش بزرگ

میان دو اسم واقع گشت مفید مفہوم ہمہ و تمام آدم رفتہ کہ محل غیر معروف است و از محل مشہور

بود چنانکہ سراسر و سراسر یا بمعنی از یک سراسر کہ سہ حرف اولش الف و با جمیع باشد۔ مخفی مبار

و از سرتا پا (ہلالی) یا رہا ہرگز نیاندا رود کہ انچہ صاحب ناصری بر لوح و قلم قلمت کرد

و غیار را با گل سراسر تفتشت اما سوز و خاک کرسی را گذاشت نزاکت خیال اوست کہ قلم

را (ارو) الف انحصار فارسی میں ہیں بالف و لوح بابا و تما مشابہ باشد و خداوند

الف کا نام ہے جو دو اسم کے درمیان بمعنی تعالیٰ اول از ہمہ احوال عالم را از قلم قدرت بر لوح

تائے انتہائی واقع ہو کر تاملی معنی پیدا کر دیتا ہے۔ مخفی و نوشت و الف با ہم حرف دال از حرف ت

<p>الف بر سینه کشیدن -</p>	<p>است (سعی ۵) اگر خود هفت سبع از بر</p>
<p>مصدر (۱۱) الف برخاک کسی کشیدن </p>	<p>نخوتانی و چو شفتی الف با تاغانی بی (اردو)</p>
<p>مصدر (۲) الف برخاک کشیدن </p>	<p>لوح و قلم - بقول آصفیه اسم مذکر - لوح محفوظ</p>
<p>(۳) بقول بهار کنایه باشد از خجالت کشیدن</p>	<p>او قلم قدرت -</p>
<p>و فرمایند که در نهیب امامیه هم است که میت</p>	<p>الف بر تن کشیدن مصدر اصطلاحی - بقول</p>
<p>در خاک دفن کرده هفت بار سوره انا انزلناه</p>	<p>بحر مرادف الف بر تن کشیدن کمی آید (اردو)</p>
<p>خوانند و هر بار به تفریط کشند صاحب بحر عجم منی</p>	<p>و بگوید الف بر تن کشیدن -</p>
<p>آخر الذکر را متعلق به (۱) کند و راسته هم برانش</p>	<p>الف بنجاک کشیدن مصدر اصطلاحی</p>
<p>مؤلف گوید که (۱) بمعنی تحقیق و دست متعلق</p>	<p>بقول صاحب بحر مرادف الف برخاک کشیدن</p>
<p>به رسم که بالاند کور شد و جز این نباشد که خطوط</p>	<p>که می آید خان آرزو هم در چراغ ذکر این کرده</p>
<p>ما صراحت این مصدر اصطلاحی بر الف بر شکل</p>	<p>فاک کشیدن کنیم که می آید (اردو) و بگوید</p>
<p>از عادت فطری یعنی چون کسی خجل و نادم شود</p>	<p>الف برخاک کشیدن -</p>
<p>بر زمین نشیند و نظر بر زمین کند از ندانسته و فطر</p>	<p>خجالت از انگشت خود بر زمین نقش بکشد و</p>
<p>الف بر سینه (۵) برخاک یا بجای الف</p>	<p>الف بر سینه (۵) برخاک یا بجای الف</p>
<p>تین می کشد و خصم سیه دلی که پی ما گرفته است</p>	<p>کشیدن (۵) از رشک قطعه نگینش</p>
<p>(۵) ز سایه سر و صنوبر الف کشد برخاک</p>	<p>الف ه می کشد از سرو بر تن (۱۱ اردو) و بگوید</p>

بہرمن کہ کند جلوہ قدر غنائش (۱) (اردو) (۱) الف بر سینه کشیدن صاحبان
 مذہب اثنا عشریہ بین یہ دستور بیان کیا گیا کہ بحر و بہار و خان آرزو در چراغ و گرہ و دو
 کہ میت کے دفن کے بعد وہ سات دفعہ سورہ مصاد رکڑہ اندہ بہار گوید کہ در ولایت مسیت
 انا از لہ پڑھا کرتے ہیں اور ہر دفعہ ایک خط کہ عاشقان و قلندر ان دما تیان الف بر سینه
 شکل الف قبر پر پہنچتے ہیں اور غالباً یہ خط تھا کہند و گا ہی نعل و داغ جمعی کشند و خان آرزو
 کے لئے ہے اسی کو فارسیوں نے (الف بر خاک) بر معروف قلنغ و صاحب بحر خوش صراحتی کند
 کسی کشیدن کہا ہے (۲) نخل ہونا نام و ہوتا کہ بہ معنی خط کشیدن بر سینه از جارجہ شکل الف
 شرمندہ ہونا۔
 و داغ بصورت الف بر بدن سوختن و بقیہ

الف بر زمین کشیدن مصدر مطلقاً۔ بعض در ایام ماتم استرہ ہا بر سینه زدن کہ شہادت
 بقول بحر و بہار و راستہ و خان آرزو شکل الف ہا پیدا می شود و مؤلف گوید کہ
 در چراغ مراد الف بر خاک کشیدن کنایہ باشد (ظہوری ۱۵) داغداران تو بر
 کہ گذشت صاحب بحر ذکر الف بر زمین سینه بریدن الف ای خوشا جلوہ گرہا می سرو
 کشیدن ہم یہ ہمین معنی کردہ (صائب ۱۵) گردن داغ (صائب ۱۵) خلوت فانوس
 بلند نخت ہنالی کہ از خجالت او الف کشند جایی شمع عالم سوز نیست (۱) الف بر سینه
 بر زمین سرو جو بار این جا (۱) (اردو) و کچھ پروانہ می بایک کشید (۱) (ولہ ۱۵) تو کہ بر سینه
 الف بر خاک کشیدن۔
 الف می کشی از جلوہ سرو و آہ از ان روز کہ

(۱) الف بر سینه بریدن مصدر مطلقاً۔ آن قامت و نجوینی (۱) (محسن تاثیر ۱۵) انھا

می کشد بر سینه هر دم پند دل از دنیا که چشم سیاهی انگشت نهادم بر نخلد انش گفت پربیب
(ارو) سینه کو آله جاره سے بحالت غم مجروح الف نہ کہ گیرد آسب پد مؤلف عرض
کرنا جس سے جراحت کے خطوط لکھل الف کند کہ این ہم کی از اصطلاحات تازه پیدا
ظاہر ہوں۔ کردہ معاصر محقق عجم است بخیاں ما از سند

(۱) الف بریب افزودن ^{مصدر} خاقانی (الف بریب افزودن) پیدائیت
صاحب ناصری در خاتمہ کتاب ذکر این کردہ و نہ معنی بیان کردہ اش و از سند دیگرش۔

فرماید کہ کنایہ از رنج رسانیدن پس از نیت (۲) الف بریب نهادن پیدائیت
است (خاقانی ۵) سیب صفایان الف کہ کنایہ باشد از داند ار کردش کہ چون حلی
افزود در اول پد ناخو رم آسب جانگزی ^{مصدر} بریب پختہ قائم شود زود در بارش کند (ارو)
بقولہ از استاد دی دیگر (۵) از بلغ وصال (۲) سیب پر خط ڈالکرد اعدار بنانا۔

مہر فریب پگفتہ کہ بری برم پس از بار پیت (۱) الف برزین کشیدن ^{مصدر} دیو کہو الف برزین کشیدن

الف بقول بہار بلغم خوگر شدن و بالفظ دادن و کردن و گرفتن و نهادن
مستعمل مؤلف گوید کہ لغت عرب است بلغم و ضم فاعل یان مبنی انس و محبت استعمل
کند و برای معنی مصدری با مصداق فرس کہ در محققات می آید (ظہوری ۵) تسخیر حشت
کردہ ام در فکر لغت یاس کو پیدایش را می شدن آری رمی خوش کردہ ام (ارو)
الف۔ بقول امیر۔ عربی۔ مونث۔ دوستی۔ محبت (آتش ۵) الفت جوزف سی
ہے دل داند کو پد طاؤس کو یہ عشق نہ ہو گا سحاب کا پد

<p>الف آموزد استعمال - بقول بہار محروفت</p>	<p>الفت افزودن استعمال - بمعنی زیادہ کرنا</p>
<p>وصاحب انڈنقل نگارش خیال ما اسم فاعل ترکیبی است بمعنی تعلیم انس و محبت دہندہ وکنایہ باشد از صانع مطلق خدای جل جلالہ و مصدر این الفت آموختن باشد غطفرا</p>	<p>محبت و انس است چنانکہ فلوری گوید (۵) رمیدن مای آب و چشم شیر اندازر انازم پکہ کر آز ادم از ہستی نگاہ الفت افزایش (۶) (اردو) و محبت زیادہ کرنا۔</p>
<p>میرزا (۵) خارخاری در دلت از عشق پیدا می کنند: الفت آموزی کہ پنهان کرد آتش را بپنگ (۶) (اردو) الفت آموز بمعنی لفظی الفت سکھانے والا لیکن اس کا ترجمہ ترجمہ الفت دیون میں پیدا کرنے والا یعنی خدا و تعالیٰ شانہ۔</p>	<p>الف تاکید استعمال - مرکب اضافی - بقول صاحب قوانین الفی کہ بارتاکید مفہوم دعا بعد الف دعا آورده شود چنانکہ باد او مبادا و مر سدا (ہلالی ۵) از یاد دور مانده ام و وطن جدا نہ کس از دیو یا ر مبادا چون جدا نہ (اردو) الف تاکید وہ الف ہے جو مفہوم دعا</p>
<p>الف تازیانہ اصطلاح - مرکب اضافی کو موکد کرنے کے لئے آخر کلمہ میں لایا جاتا ہے بقول بحر علی کہ از ضرب تازیانہ بر بدن فلک شود و راستہ ہم ذکر این کردہ (میرالہی ہدیہ) (۵) حرف نخست ابجد لوح جہای شست ہر جا کہ بر دلم الف تازیانہ است (۶) (اردو) (شعیب جوشقانی ۵) هجوم ببلبلان دیدم وہ خطا جو کوڑے کی مار سے مجھ پر نمایان ہو۔</p>	<p>الفت بودن استعمال - صاحب صفی ذکر این کردہ کہ بمعنی انس و محبت بودن است (شعیب جوشقانی ۵) هجوم ببلبلان دیدم بگرد خویش نبشتم پکہ با ہم الفتی می بود دہا</p>

(۱۸۰۰۱)

پیشانی را نه (اردو) الفت هونا - الفت زنا	این را نیا نفیم و دیگر اهل تحقیق هم ازین سکت
الفت پذیر استعمال - اسم فاعل یکبیری	اندو بقاعده فارسی هم وضع این از لفظ
است از مصدر الفت پذیرفتن - یعنی قبول	خلاف قیاس است و سندی هم پیش نشد
گفته محبت و انس (ظهوری ه) افغان	و معاصرین عجم هم بر زبان ندارند - بخیاں ما
جمله از دل و حشمت گرای تو به فریاد من زخا	قلمح صاحب شمس یا غلطی کتابت باشد که
الفت پذیر تست به (اردو) الفت پذیر -	الفته را بر زیادت تائی فوقانی دوم نوشت
اردو میں کہ سکتے ہیں بمعنی محبت کہنہ والا -	بالف مقصوره همان آفته باشد کہ صراحت ماضی
الفت پناہ استعمال - بقول بہار و اندھراجا کہ وہ ایم (اردو) الفتہ - بقول امیر	
معروف مؤلف گوید کہ معنی لفظی این پناہ	فارسی - مفت خور - تاجا - شہدا (فقرہ ۱۸۰۰۱)
دہندہ الفت - اسم فاعل ترکیبی و کنایہ از	انکے یہاں دنیا بہر کے الفتے جمع ہیں لوٹے
انس و محبت دارندہ (ظہوری ه) دل کہاتے ہیں	
و حشمت گزین الفت پناہ است به بخود ناز	الفت خاستن استعمال - بمعنی پیدا
محبت و متکاہ است به (اردو) محبت کنہ	شدن محبت و انس باشد (ظہوری ه)
الفتہ بقول صاحب شمس بنعم الام	الفت از احترازی خیزد به ذوق دارم نہ
کسی کہ رند و اہل مشرب باشد و بچولم	احترازی کسی به (اردو) الفت و محبت پیدا
جہانگیری گوید کہ بمعنی آشفته و فرماید کہ ماضی	الفت دادن استعمال - صاحب صفی
ظاہر نیست مؤلف عرض کند کہ مادر جہانگیری	ذکر این کردہ کہ بمعنی مانوس و موافق کردن

(۱۸۰۰۱)

<p>رقيب را بهم اينهمه الفت از چه شده شرم رقيب بر طرف تندي خوي يار کوفه (ارو) الفت هونا - الفت پيدا هونا -</p>	<p>باشد شمس شهرتانی ۵ ابر زمی سنگ را باشينه الفت می توان دادن بدوران سا که پای کار سازی در میان باشد (ارو) مانوس کرنا - موافق کرنا -</p>
<p>الفت طلبیدن استعمال - صاحب اصفی ذکر این کرده که معنی خواہش انس و محبت کردن است (نشر علوی) علوی دار باشد (ظہوری ۵) ز عجب زہد بار ندان ندارد الفتی ناپدید برو حست پندارم درین پیشہ دارد (ارو) الفت چاہنا -</p>	<p>الفت داشتن استعمال - صاحب صفی ذکر این کرده کہ بمعنی محبت و انس داشتن باشد (ظہوری ۵) ز عجب زہد بار ندان ندارد الفتی ناپدید برو حست پندارم درین پیشہ دارد (ارو) الفت چاہنا -</p>
<p>الف تعظیم اصطلاح - مرکب اضافی - بقول بہار عبارت از الفی است کہ در وسط لفظ تعظیم در حرف ظا مندرج است صاحب ز ترک افش جانم بہ بین الفت نمی دانند نقل نگارش (میرزا اسمعیل ایما ۵) سر ز شوق محبت او خلوتی خلوت نمی داند بلند ان جهان کی بہ پی تقدیم اندہ در نشستن ہمہ جا چون الف تعظیم اندہ مولف عرض کند</p>	<p>پندارمی ماند (ارو) محبت رکنا - الفت دانستن استعمال - یعنی واقف و آگاہ بودن از محبت و انس (ظہوری ۵) ز ترک افش جانم بہ بین الفت نمی دانند ز شوق محبت او خلوتی خلوت نمی داند ہمہ جا چون الف تعظیم اندہ مولف عرض کند</p>
<p>الفت شدن استعمال - صاحب اصفی ذکر این کرده کہ بمعنی پیدا شدن و انس باشد (غضنفری گلچاری ۵) یار و الفت عرب است بقول منتخب بمعنی بزرگ</p>	<p>الفت شدن استعمال - صاحب اصفی ذکر این کرده کہ بمعنی پیدا شدن و انس باشد (غضنفری گلچاری ۵) یار و الفت عرب است بقول منتخب بمعنی بزرگ</p>

۱۰۰۰۰۰۰۰

<p>کردن و بزرگ داشتن ناریان قدیم و معاصرین</p>	<p>کردن و بزرگ داشتن ناریان قدیم و معاصرین</p>
<p>عجم و در محاوره خود تعظیم تیا می را گویند که صاحب</p>	<p>عجم و در محاوره خود تعظیم تیا می را گویند که صاحب</p>
<p>منزل برای شخص دارد اختیار کند یعنی اگر صاحب</p>	<p>منزل برای شخص دارد اختیار کند یعنی اگر صاحب</p>
<p>خانه نشسته باشد و عزت مندی بملقاتش در کرده ایم چه در دل مای کند جا هر چه خاری</p>	<p>خانه نشسته باشد و عزت مندی بملقاتش در کرده ایم چه در دل مای کند جا هر چه خاری</p>
<p>آید مالک منزل از جای خود برمی خیزد و گویند</p>	<p>آید مالک منزل از جای خود برمی خیزد و گویند</p>
<p>آیدی یا دیشین و همین عمل استادش را تعظیم گویند</p>	<p>آیدی یا دیشین و همین عمل استادش را تعظیم گویند</p>
<p>و همین عادت است و در ہند ہم پس شاعر گویند</p>	<p>و همین عادت است و در ہند ہم پس شاعر گویند</p>
<p>که آنرا کہ سر بلند اند و در پی تقدیم نباشند یعنی نمی</p>	<p>که آنرا کہ سر بلند اند و در پی تقدیم نباشند یعنی نمی</p>
<p>خواہند کہ شخص نو وارد تقدیم در سلام کند بلکہ</p>	<p>خواہند کہ شخص نو وارد تقدیم در سلام کند بلکہ</p>
<p>تقدیم سلام خود می کنند و در مصرع ثانی گویند کہ</p>	<p>تقدیم سلام خود می کنند و در مصرع ثانی گویند کہ</p>
<p>سر بلندان درین ہم مانند الف تعظیم می باشند یعنی</p>	<p>سر بلندان درین ہم مانند الف تعظیم می باشند یعنی</p>
<p>راست و سراسر فراموشی نشینند و آمادہ تعظیم</p>	<p>راست و سراسر فراموشی نشینند و آمادہ تعظیم</p>
<p>شخص وارد می باشد حیف است کہ منی پیدا</p>	<p>شخص وارد می باشد حیف است کہ منی پیدا</p>
<p>کرده بہار و اتباع اند را هیچ نہ فہمیدم (اردو)</p>	<p>کرده بہار و اتباع اند را هیچ نہ فہمیدم (اردو)</p>
<p>قیام تعظیم - یعنی وہ قیام جو مالک مکان آنیو</p>	<p>قیام تعظیم - یعنی وہ قیام جو مالک مکان آنیو</p>
<p>کی تعظیم کے لئے کھڑا ہو جاتا ہے جس کو فارسیوں</p>	<p>کی تعظیم کے لئے کھڑا ہو جاتا ہے جس کو فارسیوں</p>
<p>نے الف تعظیم کہا ہے۔</p>	<p>نے الف تعظیم کہا ہے۔</p>

<p>روزمره معاصرين عجم گوش ماخورد (ارو) دوشی الفتنه نهادون استعمال - صاحب - ضعیف ذکر این کرده که معنی الفت را پس پیدا کردن است (والله بهر)</p>	<p>الفته (۱) بقول برهان بر وزن الفتنه نهادون استعمال - صاحب - ضعیف ذکر این کرده که معنی الفت را پس پیدا کردن است (والله بهر)</p>
<p>الفته بفتح اول و ضم دوم و سکون سوم و فتح تایی فوقانی همان آفته که در محدوده گذشت و اشاره این بر الفته مذکور شد که به تسامح صاحب شمس قائم شد (ارو) الفته و یکم الفته - الفجیدن بقول صاحب بحر بفتح اول و ثانی معنی انداختن و جمع کردن - سالم التصرف و دیگر کسی از محققین مصداق این نکرد و خیال ما مخفف الفجیدن باشد که می آید بخفف نون اول مراد ف الفاختن که گذشت و ماخذ این هم الفتنه که ذکرش بر الفاختن کرده ایم (ارو) یکم الفتنه</p>	<p>الفته (۱) بقول برهان بر وزن الفتنه نهادون استعمال - صاحب - ضعیف ذکر این کرده که معنی الفت را پس پیدا کردن است (والله بهر)</p>
<p>الفتنه (۱) بقول برهان بر وزن الفتنه نهادون استعمال - صاحب - ضعیف ذکر این کرده که معنی الفت را پس پیدا کردن است (والله بهر)</p>	<p>الفتنه (۱) بقول برهان بر وزن الفتنه نهادون استعمال - صاحب - ضعیف ذکر این کرده که معنی الفت را پس پیدا کردن است (والله بهر)</p>
<p>الفتنه (۱) بقول برهان بر وزن الفتنه نهادون استعمال - صاحب - ضعیف ذکر این کرده که معنی الفت را پس پیدا کردن است (والله بهر)</p>	<p>الفتنه (۱) بقول برهان بر وزن الفتنه نهادون استعمال - صاحب - ضعیف ذکر این کرده که معنی الفت را پس پیدا کردن است (والله بهر)</p>
<p>الفتنه (۱) بقول برهان بر وزن الفتنه نهادون استعمال - صاحب - ضعیف ذکر این کرده که معنی الفت را پس پیدا کردن است (والله بهر)</p>	<p>الفتنه (۱) بقول برهان بر وزن الفتنه نهادون استعمال - صاحب - ضعیف ذکر این کرده که معنی الفت را پس پیدا کردن است (والله بهر)</p>

<p>که سالم التصریف باشد مؤلف عرض کند که و دوم آنرا الفتح کردند و پس از آن بقاعده مصدر یا هذا این همان الفتح که ذکرش بر الفاضل کرده ایم جعلی یا معرّف و علامت مصدر و آن در آخر و (۳) بقول بران و سرور می و رشیدی ناصر و نوادر معنی انداخته شمس فخری (۵) تا همان باشد بجا که صطناع بنام نیکو در جهان (امیر خسرو) غزلی کو بغارت به بند در الفتحه خویش بتدزیان به مؤلف عرض کند که اسم مفعول الفتح است و پس (ارو) (۱)</p>	<p>دوم آنرا الفتح کردند و پس از آن بقاعده مصدر یا هذا این همان الفتح که ذکرش بر الفاضل کرده ایم جعلی یا معرّف و علامت مصدر و آن در آخر و (۳) بقول بران و سرور می و رشیدی ناصر و نوادر معنی انداخته شمس فخری (۵) تا همان باشد بجا که صطناع بنام نیکو در جهان (امیر خسرو) غزلی کو بغارت به بند در الفتحه خویش بتدزیان به مؤلف عرض کند که اسم مفعول الفتح است و پس (ارو) (۱)</p>
<p>جمع کیا (۲) جمع کرنا (۳) جمع کیا موافقند جمع کیا (۲) جمع کرنا (۳) جمع کیا موافقند جمع کیا (۲) جمع کرنا (۳) جمع کیا موافقند</p>	<p>جمع کیا (۲) جمع کرنا (۳) جمع کیا موافقند جمع کیا (۲) جمع کرنا (۳) جمع کیا موافقند جمع کیا (۲) جمع کرنا (۳) جمع کیا موافقند</p>
<p>(۱) الفخذن صاحبان رشیدی و موارد که ده ایم (ارو) و یکوه (۱) الفاضل و (۲) الفتحه (۲) الفخذن و نوادر ذکر (۱) کرده که مراد الفتحه خجری اصطلاح - مرکب توصیفی</p>	<p>(۱) الفخذن صاحبان رشیدی و موارد که ده ایم (ارو) و یکوه (۱) الفاضل و (۲) الفتحه (۲) الفخذن و نوادر ذکر (۱) کرده که مراد الفتحه خجری اصطلاح - مرکب توصیفی</p>
<p>الفتح است و صاحب رشیدی ذکر (۲) هم که معنی انداخته باشد مؤلف گوید که (۱) الفتحه الفخذن است که می آید فارسیان یا نجاشی را حذف کرده الفخذن کردند و الفخذین مرکب شد از الفتح که مبتدل الفتح باشد و ذکر این تبدیل بر الفاضل کرده ایم - پس فارسیان به تحفیف می باشد چنانکه گویند (ع) فتح چون شکست</p>	<p>الفتح است و صاحب رشیدی ذکر (۲) هم که معنی انداخته باشد مؤلف گوید که (۱) الفتحه الفخذن است که می آید فارسیان یا نجاشی را حذف کرده الفخذن کردند و الفخذین مرکب شد از الفتح که مبتدل الفتح باشد و ذکر این تبدیل بر الفاضل کرده ایم - پس فارسیان به تحفیف می باشد چنانکه گویند (ع) فتح چون شکست</p>

خنجر می شود و پس نظر بر تشبیه کو چکی خنجر۔ الف خنجر می که سوز دلف داغ میخک مرا نه (وله سله) حلقه
الف خرد را نام نهادند و به تحسانی آخره که برای های دیده بنیدگان زنجیر شد چون الف داغ تبا
نسبت است معنی این الفی که منسوب به خنجر است شد جامه پیری مرا نه (نوقی سله) ساجت حاصل
والف خنجری درین شعر تفکیک اضافت باشد دنیا و دین شان به الف داغی لوندی به سمرین
(اردو) فارسیون نے الف خنجری اس جوڑ نشان به مؤلف عرض کند که معنی اول عام
الف کو کہا ہے جو رسم الخط قرآنی میں بوض فحہ است برای انسانان که بعضی طفلان را برای
لکھا جاتا ہے۔ مذکر۔ وضع امراض از سوزن بر پشت و شکم داغ زلفی

الفخیدن | مرادف الفاقتن و اصل بیاران را بنج آهنی یا منج و بعضی ملزمین را حکم
(الفخیدن که مخفف همین است) و صراحت ماخذ سلاطین بر سمرین و (۲) مخصوص است برای
این بر الفخیدن کرده ایم۔ صاحبان موارد و نوامس اسپان که بطور علامت ملازمت سرکار بر کف
و جامع ذکر این کرده اند و ہم اشارہ این بر الفخیدن شان زنند و لیکن در ہند رسم الف داغ نسبت
گذشت (اردو) و یکھوا الفاقتن۔ بلکہ (صح) بہ صاد و حا کہ مخفف صحیح باشد حاصل

الف داغ | اصطلاح۔ مرکب صفائی نجیال ماہر سہ سند بالا متعلق بہ معنی اول است
بقول صاحب بحر و بہار و (خان آرزو و جلی) (۱) (اردو) (۱) الف داغ فارسیون نے
(۱) داغیکہ بصورت الف سوزند و (۲) در ہند اس داغ کو کہا ہے جو سیخ آہنی یا سونے یا تھل
داغیکہ بر سمرین اسپان امر کنند (وحید در تعریف) سے انسانوں کے پیٹ یا پیٹھ پر بضرورت علامت
عطار سلہ) اگر نسبت املا درین شک مرا نه مرض یا سمرین پر بطور سنا لگایا جاتا ہے ۱۲ سرکاری

(۵۰۱)

لازم گھوڑوں کے چٹھے پر بطور علامت لگاتے
الف دعا استعمال - مرکب اضافی بقول رسائاد -
 پر حرف آخر کے قبل لایا جاتا ہے جیسے رسائاد

صاحب قوانین الفی کہ بنا بر حصول مفہوم دعا
 در صیغہ واحد غائب فعل مضارع معروف بقول صاحب قوانین الفی است کہ محض
 پیش حرف آخر آدوہ شود و چنانکہ رسائاد و بصورت شعر بعضی اسما و افعال لغت
 گردانا و چون برای تخفیف از بود و بعد و در چنانکہ بلفظ کشور و گوہرا و رقما و گقتا -
 کردن ضمیمہ یا نقل نمودن فتح و او بران - و (اردو) الف زائد وہ الف ہے جو آخر
 را حذف کردہ باقی ماند و متعل جہوہ بنین اسما و افعال پر زیادہ کیا جاتا ہے بصورت
 مخفف است (حافظ ۵) حسن تو ہمیشہ در وزن شعرا و معنون پر کچھ اثر نہیں کرتا جیسے
 نزون باد و زویت ہمہ سال لالہ گون باد و زویت کشور - گوہرا - رقما - گقتا -

در صورت منفی بودن آن فعل نون نفی را ہم
الف شدن مصدر اصطلاحی بقول
 نہی بدل نمایندیدن مناسب کہ رعایت نمایند سحر و ضمیمہ بران مجرور مفلس گردیدن - صاحب
 نہی ولایت کند بر معنی طلب چنانکہ مباد و گقتا و ہفت دانند ذکر ماضی مطلق این (الف شدن)
 و میناد (سعدی ۵) جوان مرد را تنگستی کردہ اند یعنی مجرور شد و مفلس گشت مؤلف
 مباد و کہ سفلہ خداوند ہستی مباد (اردو) الف گوید کہ الف مجرور است از لفظ و مرکب و غیرہ
 دعا - وہ الف ہے جو حصول مفہوم دعا کے بہمین تشبیہ کنایہ باشد از مفلس شدن
 لے صیغہ واحد غائب فعل مضارع معروف (اردو) مفلس ہونا - غریب ہونا -

(۵۰۲)

الف شدن اسپ

مصدر مطلق و اقع ہو کر واد عطف کے معنی پیدا کرتا ہے جیسا بقول صاحب اندجود فرنگ فرنگ کنایہ کا پیش معنی کم و بیش۔ صاحب آصفیہ نے از برداشتن اسپ ہر دو پای مؤلف عرض کیا پور فرمایا ہے (فارسی) اسم مونث۔ دو کتہ کہ چرخ پاشن و بدین وجہ کہ قد القصد است و ہو پ۔

و بلند است فارسیان در نیجا الف را بمعنی (۱) الفعدن (۱) بقول صاحبان برہان

بلند و راست گرفتہ اند یعنی چون اسپ ہر دو (۲) الفعدہ و موارد بحر و رشیدی و

پای پیشین را بلند کرد و چرخ باشد شاہ شد سراج و ناصری و نواد بمعنی اند و خفت و (۲)

بہ الف (۱) رو (۱) چرخ یا ہونا۔ بقول آصفیہ بمعنی اند و خفت۔ مؤلف عرض کتہ کہ اشارہ (۱)

گھوڑے کا الف ہونا۔ سید ہا کھڑا ہو جانا۔ برصدر الفا خفتن کردہ ایم و ذکر اخذش ہم ہمدیغا

یعنی پہلی ٹانگون پر کھڑا ہو جانا۔ آپ ہی نے الف گزشت و لغت مخف آں بجائش مذکور شد

ہو جانا کو بفتح لام لکھا ہے۔ و الفعدن مبدل لغت ہم پس این مبدل الفعدن

الف عطف استعمال مرکب اضافی باشد فارسیان خامی مجہ را بہ عین مجہ بدل کنند

بقول صاحب تو این الفی کہ در دو کلمہ متغایر چنانکہ تاخ و تاخ و (۲) اسم مفعول (۱) باشد

واقع شدہ مفید معنی واد عطف باشد چنانکہ تاخ و تاخ و (۲) اسم مفعول (۱) باشد

دسالا ماہ و شباز و زو کا پیش معنی تک دو و ثواب مراد اگر اندانی فرد و را لگان شدہ فی

سال و ماہ و شب و روز و کم و بیش باشد (۱) الفعدن (۲) الفعدہ۔

الف عطف وہ الف ہے جو دو کلمہ متغایر کے درمیان (۱) الف فاعل و مفعول استعمال مرکب

اضافی۔ بقول صاحب قوانین الفی است کہ صاحب بحر و اتند و بہار و وارثہ نگاہ باشد
 بآخر صیغہ واحد امر مخاطب معروف متصل شدہ مؤلف عرض کند کہ محل نظر است زیر کہ
 مفید معنی اسم فاعل بود چنانکہ دانما و بنیا و شنوا الف قاتمان اسم فاعل ترکیبی است یعنی قات
 و گویا بمعنی دانندہ و بینندہ و شنوندہ و گویندہ الف دارندگان و این را کنایہ توان گرفت از
 فرماید کہ جائی این الف مفید معنی اسم مفعول نیز مرگان و لیکن ہر گاہ اضافت این بسوی مرگان
 باشد و برین تقدیر بالف مفعول موسوم گردد کہ دہد بمعنی مرگان متعل شد نمیدانیم کہ ہر چہ
 چنانکہ بلفظ پذیرا (اردو) الف فاعل اور الف متحققین بالا این را بمعنی نگاہ چہ طور گرفتہ شد
 مفعول وہ الف ہے جو صیغہ واحد امر مخاطب شان بکار شان نمی خورد۔ جزین نیست کہ الف
 معروف کے آخرین داخل ہو کر معنی فاعلی اور قاتمان مرگان۔ مرگان باشد۔ (طالب آملی
 مفعولی پیدا کرتا ہے۔ جیسے دانما اور پذیرا الف خمیدہ است الف قاتمان مرگان نش
 الف قات | استعمال۔ الف قات زہار غزہ کہ دچشم تنہ با شکست: (محمد قلی سلیم
 قات باشد کہ نظر بر رستی و بلندیش بالف کہ شمشہ سنج نگاہ ستیزہ خویہانیم: سواد
 تشبیہ و اند (صاب) پیش از اندم کہ خوان الف قاتمان مرگانیم: (اردو) مرگان
 و ہد خامہ بدشتش اتاد و الف قات اوش بقول آصفیہ (فارسی) اسم مونث۔ مرہ کی
 قیاست می کرد (اردو) قات یا کو الف جمع۔ پلکین۔ ظفر نے واحد ہی باندہا ہے (ہ
 قات کہہ سکتے ہیں۔ ہجوم عشق سے مرگان اگر اونچی نہیں ہوتی پتھ
 الف قاتمان مرگان | اصطلاح۔ بقول کیا کہ شلخ پر فرماونچی نہیں ہوتی:

الف قد استعمال - بدون اضافت بقول کاف تا ز می سود ای بلا شرط که برگرد و چنانکه
 بهار و انداز اسمای محبوب است از جهت خط کش در هندوستان مصطلح دلالان نخماس
 راستی قامت دی از عالم سرود قد مؤلف است مؤلف گوید که عموماً بمعنی مسلمہ و طی شد
 گوید که اسم فاعل ترکیبی است یعنی قدی همچون و این اسم مفعول ترکیبی است بمعنی خط کشیده
 الف دارنده (ابو طالب کلیم) شوخ شده که معنی حقیقی نیست - رسم است که چون
 الف قد من هر که کمان کشیده پنداشتم ندگی فرست اشیا را به بیند بر ششی که در آن بکشی
 در خانه کمانست (صائب) الف قدی نباشد اشاره ای کنند از نجاست که خط کش
 که نم سینه چاک بالایش پیر سبز خوابیده بمعنی مسلمہ متعل شد (کلیم) دو جهان حشرت
 بیت و ربایش (ارو) فارسیون نے یا کلمات الف کش دار و پند سرور باتوبیک فاخته
 الف قد کہا ہے - و عوی رسد (ارو) طے شد - مسلمہ حسن

الفقدن بقول صاحبان موارد و نو گوئی گفتگو باقی رہے -

الف کشیدن مرادف الفا حق مؤلف عرض کند کہ بدل مصدر مصطلحی - بقول صاحب
 الفقدن یا الفخذن است که گذشت فارسیان بحر مرادف الف بر سینه بریدن و الف بر سینه
 ضیق و خای مجمره بقاف بدل کنند همچون کشیدن که گذشت و بنیدین مصرعی را آورده
 دسلا آرزوق و چخاخ و چقاق و اشاره مانده بر فخذن که تبارخ فوت اکبر بادشاہ معروف است و
 سال و ندن کرده ایم (ارو) و یکھو الفقدن - نمی فرماید کہ مال کیست (ع) الف کشیده ملا
الف عطف کش اصطلاح - بقول بحر و بہا نتیجہ فوت اکبر شاہ مؤلف عرض کند کہ بحر و اف

کشدن بدون الفاظ برسیہ چیز ہی نیست یعنی عرض کند کہ تعریف الف کو فی کہ بقول حساب
 مراد (الف برسیہ کشیدن) ہرگز نباشد ^۱ (۱) و (۲) و (۳) و (۴) ہر شے ہی چیز اور
 مصرع مجہول بند را کافی نیست و اگر انہا ^۲ (۱) و (۲) و (۳) و (۴) ہر شے ہی چیز اور
 مصنفش آگاہ ہوں کہ وہ نہ سخالتم خیال ^۳ (۱) و (۲) و (۳) و (۴) ہر شے ہی چیز اور
 جز این نباشد کہ ضعف دوست و رفیق ^۴ (۱) و (۲) و (۳) و (۴) ہر شے ہی چیز اور

از اینجاست که دیگر محققین مجر و الف کشیدن
را ترک کرده اند (الدو) و بگو الف بسینه
الف گرفتن استعمال - کسر اول یعنی
الف گرفتن است که الف در عربی زبان
معنی الف آمده و فارسیان این را ماصد
کشیدن -

الف، الف کوفی اصطلاح - بقول اگر فقہ متحمل کردہ اند (نور سی) یاد دایہ

(ب) الف کوفیان بحر و اند (۱) بحر عفو بخط الف گرفته بدین نام بریده

کج و (۲) آله ناسل نیز- صاحب شمس نیت شفا را و الم را به (اردو) و یکم گرفت-

(الف) بر معنی اول قانع و گوید که کوفیان طره | الف گندم | اصطلاح مرکب اضافی۔

الف. بجانب چپ باز میگردد و اندو (ب) بقول بحر خفیه در میان دانه گندم باشد چهار

بقول برهان و بحر و جامع و سروری بهر مدنی گوید که زخمیک بصورت الف در سینه گندم است

بالا (خلاق المعانی ۵۷) عجم و نقطہ زیر یق و در عالم الف و اعراف (صائب ۵) گریبان

شجر نومرا پاگردون که کرد چون الف
پای عشاق از ذوق فنا بشد الف بر سینه

کوفیان تم به بار بر معنی اول قانع مؤلف شدیم ز شوق آسپا باشد به مؤلف عرض شد

کہ خیال اصائب درین شرالف را معنی نشان کم ز شمع پیش او در یا بسین پ (اردو) الف مصدر
آوردہ و خصوصاً نشان جرأت کہ ذکرش بر الف ده الف ہے جو اسم صفت پر داخل ہو کر مصدری
برسینہ کشیدن گذشت و ازین سند - اصطلاح الف معنی پیدا کرتا ہے جیسے پینا معنی پینائی۔
گندم قائم کردن قابل نظر است (اردو) الف مقصورہ استعمال - مرکب توصیفی

گیہوں کا خط جو شکل الف ہوتا ہے - مذکر - و فارسی زبان الفی است کہ در آغاز کلمہ آید
الف مبالغہ استعمال - مرکب اضافی - بغیر مد خواندہ شود یا کی از حرکات ثلاثہ همچون
بقول صاحب قوانین الفی کہ باسم صفت لاحق ابرام و الف و اوست و الفی کہ در وسط یا
گشتہ افادہ معنی بسیار و دہ چنانکہ بد و خوشاد و فرا آخر کلمہ ساکن باشد آزار ہم فارسیان بمقصودہ
(جامی ۵) خوشحال آن زیرک پند گیرند کہ تعبیر کنند (اردو) الف مقصورہ - بقول صاحب
از مرگ غیر است مہرت پذیر پ (اردو) الف آصفیہ - عربی - اسم مذکر - وہ الف ہے جو مد
مبالغہ وہ الف ہے جو اسم صفت کے آخر میں نہ رکھتا ہو جیسے آبا - آمان - نانا۔

داخل ہو کر معنی مبالغہ پیدا کرتا ہے جیسے خوشا - الف محدودہ استعمال - مرکب توصیفی -
الف مصدر استعمال - مرکب اضافی و فارسی زبان الفی را گویند کہ مرکب بد الف
بقول صاحب قوانین الفی کہ باسم صفت لاحق باشد و بد خواندہ شود و در اول کلمہ آید چنانکہ آب
گشتہ افادہ معنی مصدر و دہ چنانکہ پینا و فراخا در رسم الخط قدیم این را بتکراری نوشتند چنانکہ
و در آزا کہ بمعنی پینائی و فراخی و در آزی آب اما متاخرین الفی را حذف کردہ محو
(ظہوری ۵) و بحالات خرد پینا بسین پ او بد بالای الف گذارند همچون آب (اردو)

الف مقصوره بلام بقول صاحب اصفیه عربی - اسم مذکر و لا الف لمبی و از کاف جیسو آنا - آنا - و غیره کاف و لا

الفنج | بقول برهان و هفت بروزن شطرنج (۱) ماضی الفنجیدن یعنی جمع کردن و انداختن
 و (۲) جمع کرده شده و (۳) یعنی مصدر هم که جمع کردن و انداختن باشد و ۴ - امر بدین معنی
 هم یعنی جمع کن و بند و زد و (۵) فاعل را نیز گویند که جمع کننده باشد - صاحب رشیدی
 ذکر معنی اول و چهارم و پنجم کرده و سند آورده (۵۴) با فاعلت کش از کشتی غم در پنج دره
 بگذر ز عقل و خنق الفنج بنوا بشکوره (۵۵) از الفنج دانش و لش گنج بود و جهان دیده و دانش الفنج
 بود و صاحب سروری گوید که انداختن و امر بانداختن و اسم فاعل هم - صاحب ناصری
 که محقق است از معاصرین عجمی فرماید و صاحب اند نقل نگارش که ماضی و جمع کرده شده
 و معنی مصدری هم دارد و امر هم - صاحب جامع که هم اهل زبان است گهریزد که الفنج و الفنگ
 ماضی الفنجیدن پس و صاحب (دری و پهلوی) که زبانان عجم است ارشاد کند که بالفنج معنی
 انداختن بود و بقول صاحب شمس جمع کردن و جمع کرده شده - بهار در نوادر المصادر
 الفیند فرماید که الفنج مثله و اسم فاعل و امر - مؤلف عرض کند که این است تحقیق متقین
 عجم و هند برای یک اسم جامد فارسی زبان - (ع) اگر بهر او خون بگیریم رو دست پند به تحقیق
 بالفنج اسم جامد فارسی زبان است یعنی ذخیره و سند این از مصرع اول ابو شکو به پید است
 که بالاند کور شد و مصدر الفنجیدن که می آید وضع شد از همین اسم مصدر بزیادت یای معروف و
 علامت مصدر و آن - مطابق قاعده فارسی و معنی اول بیان کرده متقین با نام و نشان سراسر
 قطعه که ماضی این الفنجید باشد الفنج و معنی دوم البته درست است که مراد از آن همان ذخیره

گیریم که ذکرش کرده ایم و معنی سؤم غالی از تسامح نیست البته حاصل بالمصدر این بر وزن
 الفعج آمده نه مصدر است و نه معنی جمع کردن دارد نسبت معنی چهارم عرض می شود که درست
 باشد که امر الفعجیدن غیر از الفعج نباشد و معنی پنجم غلط است که الفعج معنی اسم فاعل نیامده و
 سند ابو شکور دانش الفعج اسم فاعل ترکیبی است نه مجرد الفعج (اردو) ذخیره - بقول آهسته
 (عربی) اسم مذکر - جمع کیا هوا - جمع کر (امر)

الفجار | بفتح اول و سؤم بقول صاحب شمس و هفت مرادف الفجار که به غین مجعیه
 اول گذشت - صاحب هفت ذکر این کرده و مرادف هر دو معنی الفجار نوشته مؤلف
 عرض کند که فارسیان غین معجمه را به فابدل کنند همچون غلیو و فلیو و ما صراحت ماخذ این بر
 الفجار کرده ایم (اردو) و بگو الفجار -

(۱) الفجحه | بقول نوادر (۱) بمعنی اندوخته (۲) بقول برهان بمعنی اندوختن -

(۲) الفعجیدن | صاحب بحر فرماید که کامل التصریف است صاحبان شمس و رشیدی

و سروری و موارد و نوادر هم ذکر این کرده اند مؤلف گوید که ما اشاره این بر الفاجتن
 کرده ایم و این مرکب است از الفعج که اسم جامد و اسم مصدر است بزیادت یای معروف
 و علامت مصدر وزن و حقیقت الفعج بر الفاجتن بیان کرده ایم متقن فرس این را
 جعلی نامند و ما اصلی گوئیم - زیرا که از اسم جامد فارسی زبان وضع شد و (۱) متقن الفعجیده
 باشد که اسم مفعول الفعجیدن است و جامد دارد که الفعجه را بزیادت های نسبت بر الفعج گیریم
 که به معنی منسوب به ذخیره باشد یا های تهیه گیریم همچون زبان و دندان یا های زائد گیریم

ہمچون ہاتھ و پیالہ و خوشخوارہ (۱۱ و ۱۲) (۱) دیکھو لختہ - (۲) الف ختن -

<p>الف ندا استعمال - مرکب اضافی - ندا وہ الف ہے جو اسم صفت اور غیر صفت بقول صاحب قوانین الفی کہ بآخر اسم کے آخر میں داخل ہو کر اس کے معنی پیدا غیر صفت و اسم صفت متصل شدہ معنی ای کرتا ہے - جیسے خدا یا معنی اسے خدا -</p> <p>الف نقش بست اصطلاح بقول (ع) خدا یا در پیران نمہ ستانہ ماراۃ (نظمی) بزرگا بزرگی دہا (صاحب بخش و یاری رسم بن صاحب قوانین فرمایہ مؤید فرماید کہ اول چیزی کہ آفریدگار فرمید کہ یاسی تختانی و ریشال خدا یا بزمبب انکم و اول چیزی کہ از حروف تہجی وضع شد لکن الف لفظ خدا را اسم غیر صفت مفرد اندیائی قائمی الادات و اول قول نقش بست نقص ترکیب است کہ بنا بر دفع اجتماع ساکنین و وقایہ فتح میان الفین زیادہ نمودہ شد و بزمبب کسانیکہ آنرا صفت مرکب یعنی مخفف خود آ کہ بچکان را برای نوشتن می دہند ہمین الف پندارند صلیست کہ در صورت الحاق الف برای امکان تلفظ عود کردہ مفتوح گشت اکتب یا قلم - قلم از ہیبت آن درخوی شد مؤلف گوید کہ اندرین صورت یا را از اند گیریم و قطره از روی بر لوح محفوظ حکید از ان نقش ہمچون جا و جاسی و پا و پای (۱۱ و ۱۲) اول الف پیدا آمد (الخ) مؤلف عرض کند</p>	<p>الف ندا استعمال - مرکب اضافی - ندا وہ الف ہے جو اسم صفت اور غیر صفت بقول صاحب قوانین الفی کہ بآخر اسم کے آخر میں داخل ہو کر اس کے معنی پیدا غیر صفت و اسم صفت متصل شدہ معنی ای کرتا ہے - جیسے خدا یا معنی اسے خدا -</p> <p>الف نقش بست اصطلاح بقول (ع) خدا یا در پیران نمہ ستانہ ماراۃ (نظمی) بزرگا بزرگی دہا (صاحب بخش و یاری رسم بن صاحب قوانین فرمایہ مؤید فرماید کہ اول چیزی کہ آفریدگار فرمید کہ یاسی تختانی و ریشال خدا یا بزمبب انکم و اول چیزی کہ از حروف تہجی وضع شد لکن الف لفظ خدا را اسم غیر صفت مفرد اندیائی قائمی الادات و اول قول نقش بست نقص ترکیب است کہ بنا بر دفع اجتماع ساکنین و وقایہ فتح میان الفین زیادہ نمودہ شد و بزمبب کسانیکہ آنرا صفت مرکب یعنی مخفف خود آ کہ بچکان را برای نوشتن می دہند ہمین الف پندارند صلیست کہ در صورت الحاق الف برای امکان تلفظ عود کردہ مفتوح گشت اکتب یا قلم - قلم از ہیبت آن درخوی شد مؤلف گوید کہ اندرین صورت یا را از اند گیریم و قطره از روی بر لوح محفوظ حکید از ان نقش ہمچون جا و جاسی و پا و پای (۱۱ و ۱۲) اول الف پیدا آمد (الخ) مؤلف عرض کند</p>
--	--

کہ مقصورہ جزا میں نباشد کہ الف مقصورہ موصوف
 الف یعنی اول خیر گیریم و این بتعارف باشد کہ الف از
 خیر گیریم و الف نقش بست کنایہ باشد از اول
 حرف قحطی اول حرف است (اردو) سب کو
 چیز کی کہ آفریدگار آفرید پس درین صورت
 چیز سب کو خداوند تعالیٰ نے پیدا کیا۔

الفنگ | بقول صاحب جامع مرادف (الفنگ ماضی الفنجیدن) است و ما بر الفنج حقیقت
 را ظاہر کردیم و جزا میں نباشد کہ الفنگ را مبدل الفنج گیریم کہ فارسیان جمیع افعال فارسی
 بدل کنند چنانکہ آتشخیز و آتشنگ و لجام و لکام و درین صورت این ہم آہم جاہ فارسی زبان
 باشد بمعنی ذخیرہ و اندوختہ (اردو) دیکھو الفنج۔

الف و وال و میم | اصطلاح بقول **الف وصلی** | استعمال - مرکب توصیفی -
 صاحب بحر اشارہ بہ آدم علیہ السلام - صاحب
 ہفت گوید کہ این کنایہ باشد و صاحب موبد فرما
 کہ یعنی آدم علیہ السلام مؤلف عرض کند کہ
 حروف لفظ آدم را بطریق لغوی بیان کردہ
 دیگر میچ و کنایہ نباشد و باشد کہ اشارہ گیریم
 شہرای قدیم و نظم مخچین کنند برای اکثر اسما کہ
 را کاف و نون و ذل را وال و لام گفتہ اند
 (اردو) آدم علیہ السلام کو فارسیوں نے الف
 و وال و میم کہا ہے۔
 فارسیان الفی را گویند کہ و را اول لفظ داخل شود
 ہتج اثر در معنی نہ کند چنانکہ شکم و شکم - اشترو
 شتر - انگرف و شکرف و این منحصر است بر
 محاورہ عجم (اردو) الف وصلی وہ الف جو
 فارسیوں نے اسکو ابتدا لفظ میں زیادہ کیا جو
 جس سے معنی پر کوئی اثر نہیں پڑتا جیسے شکم کو
 شکم کیا اور یہ زیادتی اختیار ہی نہیں ہے بلکہ
 جن الفاظ پر اہل زبان نے الف وصلی پڑایا ہے
 نہیں کا استعمال اس الف کے ساتھ جائز ہے۔

الف بیچ ندارد | مثل - صاحب بحر و دیا کسی زنند که بی سرو سامان محض باشد بدینو چه که الف

گوید که منشی است مشهور (صاحب ۵) تقصیر سیاحت نه مرکزی دارد و نه دار و نه نقطه فارسیان این مقول
 زخم و پیچ ندارد و حرفیست که گویند الف بیچ ندارد ریشل کردند و دیگر پیچ (اردو) و کن مین کتبی مین
 مؤلف عرض کند که فارسیان این را برای و نه تو سنگی مین یعنی محض بی سرو سامان مین

الفیدن | بقول بحر معنی اند و ختم جمع کردن (سالم التصریف) صاحبان برهان و سر لاج

و بهانگی می نمود و موارد و جامع هم ذکر این کرده اند ما اشاره این بر الفاظ متن کرده ایم و
جز این نباشد که این مخفف الفخیدن است بحدف یا می تحتانی و حقیقت الفخیدن بجایش مذکور
شد و اسم مصدر این هم همان الفخج است چنانکه بر الفخیدن اشاره اش کرده ایم (ناصر خسرو ص ۵)
صورت علمی تراخو د باید الفیدن بجهت در تو انیز آفرید است آنچه در کس نافرید باشد (ارو ۱۰۹)
و یکموا الفاظ متن -

(۱) الفینہ | بقول برہان و جامع و جہانگیری بر وزن چرینہ آت مردی را گویند و

بقولش

(۲) الفیہ | بروزن شلفیہ ہم بہ عین معنی آئندہ - صاحب ناصری بذیل (۱)، ذکر (۲) ہم کہہ دے

و ارسته نسبت (۲) صراحت فرماید که کنایه باشد و صاحب بحر بذیل (الفیه شلفیه) ذکر این کرد
 و صاحب رشیدی هم این را آورده (حکیم سوزنی ^{سه}) حکیم نورده را علتی پدید آمده که حجت
 از سر الفیه مکران بنید نیز اوله (۲ ع) آنکه باسیرت او الفیه ناکا و آید به (حکیم نورده ^{سه}) شد
 بجان الفیه غلام او را به نخورد و شقیته تمام او را به خان آرزو در سران گوید که الفیه بیفت و سکه (م)

و کسر فاء تشدید تحتانی و هائی مخفی و به تخفیف یا نیز آلت تناسل و فرماید که در فارسی مشد در مخفف خواندن غیر از دو لفظ خرم و فرح که به تخفیف دیده شد جائز است و فارسیان الفاظ عربیه را نیز مخفف کنند. چون قد و قد و چون صاحب برهان ازین معنی غافل اند الفیه یای مشد را در شمار استادان الفیه بر وزن جریمه برای وزن خوانده اند و آن خطاست مؤلف عرض کند که تحقیق خان آرزو و اکثر کلام قدما را اصلاح دهد مقصودش جز این نیست که (۱) چیزی نیست و آنچه در کلام حکیم سوزنی گذشت (۲) باشد به تشدید تحتانی - تحقیق ما نیست که (۳) هر دو صحیح و لغت فارسی است - فارسیان یای تحتانی و نون قبل هائی بوزن نسبت بر لفظ الف آوردند الفیه آلت تناسل را نام نهادند که به معنی منسوب به الف است و در استادگی همچون نشین و گنجینه و در (۴) صرف یا و هائی نسبت است و جاوید که یای نسبت و هائی فصاحت گیریم و کسره لام الف در هر دو بکثرت استعمال به سکون بدل شد و دیگر پنج و پنجال ما الفیه را به تشدید تحتانی فارسی گرفتن و الفیه را تخفیف قرار دادن غلط است قاتل - (۱ و ۲ و ۳ و ۴) آلت تناسل بقول آصفیه مذکور - و بگو ابو الحیة -

(الف) الفیه شلفیه | اصطلاح - بقول بحر (۱) کتابست که حکمی برای تقویت باه و پادشاهی شش بر اشکال عجیبه جماع ترتیب داد و فرماید که الفیه کتابیه از آلت تناسل و شلفیه کتابیه از فرج ازین جهت زن بدکار را شلف گویند - بهار گوید که تحقیق آنست که -----
(ب) الفیه و شلفیه | کتابی است از حکیم ارزقی - و بقول ناصری که بذیل الفیه نوشته طغان شاه سلجوقی بود که برای او این کتاب نوشته شد و (۲) بقول بهار الفیه و شلفیه نام دو

بدکار (حکیم انوری ۷۷) جلیبی چند بودہ اند حرفیہ فی الفیہ شلفیہ بنار و لقب نہ ہمہ در آرزوی
ایر بزرگ نہ دست بر کس زنان کہ من یرغب نہ و ارستہ یا بحر اتفاق صاحب اند کہ نقل نگاہ
بہار است ذکر ب (کرده مولف عرض کنندہ معنی اول و دوم (الف) صحیح باشد و مار با جفا
بحر و ارستہ اتفاق دند معنی اول ہم مطابق الف یافتہ ایم چنانکہ طالب آملی گوید (۷۷) بی
دیدم کہ در عشق نمایان جن پنهانش نہ بہر تار از ار و رقابت می توان کردن نہ بنوک خامہ
حمد ان بہر لوح سرین او نہ ہر ار الفیہ شلفیہ کتابت می توان کردن نہ (۱) (۲) الفیہ
شلفیہ ایک کتاب کا نام ہے جو تقویت باہ کے متعلق حکیم ارزقی کی تالیف ہے (۲) الفیہ
شلفیہ فارسی میں ان دو عورتوں کو کہتے ہیں جو بدکار ہوں یعنی چٹھی کیلین یا لڑین جن کو
اردو میں چھپٹ باز اور طبق زن کہتے ہیں۔

القاب | بقول بہار جمع لقب و فرمایہ کہ فارسیان در محل مفرد استعمال کنند (حسن
ہروی ۷۷) شد وقت کہ گرمی ہو تاب شود نہ باد سحری سموم القاب شود نہ از آتش
مہر سیکہ گرم است نسان نہ برودش اگر تیغ کشی آب شود نہ صاحب اند نقل نگار ش
و فرمایہ کہ بفتح اول لغت عرب است جمع لقب مولف عرض کند کہ در رباعی حسن ہروی
استعمال القاب بمعنی مفرونیست البتہ در کلام انوری استعمال این نظر آمدہ (۷۷) ہم بقابل
تومی یا بدز سلطان چہان نہ اسپ و طوق و جامہ و فرمان و القاب و عذاب نہ (۱) (۲)
القاب - بقول امیر لقب کی جمع (رشد ۷۷) بدنام دہر و دشمن ناموس و عار خلق نہ
القاب یہ ہیں آپ کے بے نام و ننگ کے نہ آپ ہی نے فرمایا ہے کہ معنی خطاب مستعمل

(مرزا والا جاہ عاشق سے) کوہِ فرقت کو اٹھا کر ہوئے رستم عاشق پور نہ یہ راز کہان
اور یہ القاب کہان پور

الکح | بقول برہان و جامع و ہفت بضم اول و سکون ثانی و کاف بالف کشیدہ ملک و
بوم و زمین را گویند صاحب اند فرماید کہ این لغت ترکی است - صاحب کفر کہ محقق
ترکی زبان است این را بمعنی ملک و مقاطعہ و دیار گفتمہ و بقول صاحب لغات ترکی
معنی کشور (اردو) ملک - بقول آصفیہ (عربی) اسم مذکر - دیس - بہوم - ولایت - کشور
ملکت - برگہ -

(الف) الکتر سیتہ | استعمال معاصرین عجم استعمال این کنند - ناصر الدین شاہ قاجار
(ب) الکتری سیتہ | در سفرنامہ خود آورده کہ بقول صاحب روزنامہ (الف) بمعنی

چراغهای کهربا و (ب) بقول صاحب رہنماکش کهربائی و از مادہ برقی تاری - و
بقول صاحب بول چال مادہ برقی کشش کهربائی آکہ برقی مولف گوید کہ این مقرر
باشد از لغت انگلیسی (الک ٹریسٹی) کہ بمعنی تاری برقی است و برای معنی (الف) و در انگلیسی زبان
الکک لیس باشد - بخمال ہمنی سئلہ الف مجاز است و معنی (ب) حقیقی باشد - (اردو)
(الف) برقی روشنی (مونث) (ب) برقی تاری برقی مادہ - برقی آکہ - مذکر -

الکوس | بقول برہان و سروری و ناصر و سراج بروزن مجبوس نام یکی از پہلووانان
تورانی کہ بدست رستم کشتہ شد و بخمال ما این لغت ترکی باشد و اللہ اعلم (اردو) الکوس
ایک تورانی پہلووان کا نام ہے جو رستم کے ہاتھ سے مارا گیا -

الگوته | بقول صاحب انديفتح اول وضم کاف فارسی وفتح نون لغت فارسی است یعنی گلگونه و غازه روی مؤلف عرض کند که همین لغت در محدوده گذشته و مرکب است از لغت ترکی آل که به معنی سرخ باشد و گونه که در فارسی یعنی منسوب به رنگ است و معنی حقیقی آن منسوب به رنگ سرخ و کنایه از غازه - بحر صاحب اند و دیگر کسی از محققین ذکر این نکرد - حیف است که ندستعال پیش نشد (اروو) و بگو آنگونه -

الله اکبر | (اصطلاح) بقول صاحب بحر و بهار نام کوهی است در شیراز - گویند هر که بالای آن برمی آید و بزیری گردد بی اختیار می گوید الله اکبر از جهت استعجاب و غرابت آن صاحب ضمیمه برهان هم ذکر این کرده (صاحب ۵) و زیر پای عشق قنات است آسمان عشق این سواد را تل الله اکبر است (حافظ شیراز ۵) فرق است زاب خضر که طلعت جای دوست پد آب ماکه منبع الله اکبر است (اروو) الله اکبر - شیراز زمین ایک پهاژ کمانام ہے جو بہت بلند ہے -

الله الله | (اصطلاح) بقول بحر در مقام تعجب استعمال کنند - بهار گوید که از قبیل لطریق الطریق بطریق تخذیر واقع شده امی احذر والله - در جائیکه کسی کاری بکند یا حرفی بزند که مناسب وی نبوده باشد استعمال نمایند و فارسیان در مقام تعجب نیز استعمال کنند و معنی شما هم مؤلف گوید که عمل حاشا نکند یعنی اثبات رانفی و نفی را اثبات نگرداند (ملاحشی ۵) الله الله محرم را ز نو سازم حرف و صوت پد این زبان و تیغ اگر حرفی ز جانی سوزد است (خوشدل ۵) بهم ناید چو گل از خنده شادی دهان ما به چه خوش نامی بر آمد الله الله از

زبان ماہ (اردو) بقول امیر صفت میں کمال رہائے کی جگہ بولتے ہیں (مومن ۵) کیا
تن تہ خاک اللہ اللہ کیا صورت پاک اللہ اللہ (رثک ۵) اللہ اللہ اس بت خوش
چشم کے منہ کی شبیہ پانکھیں بہانے لگیں آنکھوں کا نقشہ دیکھ کر

القدس باقی ہوس شل - صاحبان	و زست ہونا کی زنت (اردو) دکن میں کہتے ہیں
اشال فارسی و اسن ذکر این کردہ اندواز	بسیان اللہ اللہ کردہ نیز اس فارسی مثل کو سی
معنی و محل استعمال ساکت مولف عرض	استعمال کر رہے ہیں - ان دونوں کا استعمال اس مقام پر ہوتا
کند کہ فارسیان این مثل را ب صفت قاع و	جہان قاع کی تعریف مقصود ہوا و ہوس کی بہت

الم | بقول برہان و جامع بضم اقل و ثانی و سکون میم (۱) بمعنی فوج و گروہ و بفتح اقل
(۲) غلہ ایت کہ آن را کا ورس و آرزو گویند بہار گوید کہ (۳) بالتحریک و رد کردن و
الام بالفتح جمع آن و باللفظ کشیدن مستعمل - صاحب ناصری و (خان آرزو و سرسراج) ذکر
معنی اول و دوم کردہ صاحب رشیدی بذکر معنی و دوم گوید کہ الم بمعنی فوج فوج است و
و صاحبان سروری و جہانگیری پر معنی دوم قانع و صاحب اند صراحت کند کہ بمعنی او
نفت فارسی باشد - صاحب مؤید بذکر معنی دوم نسبت معنی اول فرماید کہ الم بمعنی
پیای و فوج فوج و زود و زود آمدہ مؤلف عرض کند کہ بمعنی اول اسم جامد فارسی زبان
است و بمعنی دوم نفت شیرازی کہ صراحت این بر آرزو کردہ ایم و بمعنی سوم نفت عربی کہ
بمعنی درد ہم آمدہ کذافی المنتخب فارسیان استعمال این بمعنی مصدری با مصادد فرس کنند کہ
در لطحات آید (اردو) (۱) فوج - گروہ - موت (۲) دیکھو آرزو (۳) الم بقول امیر

(عربی) مذکر - رنج و غم (برق) جاتے رہے ملال و الم کام ہو گیا نہ مگر کہ فراق یا رین آسم
ہو گیا نہ

الماس | بقول برہان ورشدی رجامع و سروری بروزن کر پاس (۱) گوہریت مشہور و
بقول بہار جوہریت معروف و قیمتی و ماس ظاہر معرب اینست و بالفاظ افغان و
تراشیدن و چکیدن مستعمل - صاحب تحقیق الاصطلاحات فرماید کہ الف لام این اصلی
است مثل البرز و آوند و فرماید کہ صاحب قاموس الف لام تعریف قرار داده این
لفظ را در مادہ موس آورده و حق این است کہ در مادہ مس گرفته شود صاحب سوانح
گوید کہ این جوہر کہ سفید و شفاف و بنایت سخت و گران است ہندی ہیرا گویند و
در یونانی او ماس نام است صاحب ناصری فرماید کہ این اغلب جوہر را می برون خان
در سراج فرماید کہ جوہری است معروف گران بہا کیاب و در تراشیدن و صق جوہر
کہ شیوہ حکاکان است بوجہ او احتیاج تمام افتد و مشہور است کہ الماس بہیچ چیز شکستہ
نشود مگر آنکہ مطرقہ و سندان از سرب باشد و بچوالتہ قوسی فرماید کہ معدن آن معلوم نیست
و بچیلہ گوشت عقیاب از درہ عمیق کہ راہ انسان در آن نیست بیرون می آرد و در
خود فرماید کہ این حیلہ غلط است و از خرافات اہل تاریخ و معدن او در ملک دکن
در صوبہ حیدرآباد موجود و فرماید کہ در فارسی بودن این لفظ نظر است مؤلف عرض
کند کہ خیال قطعی ما نیست کہ ماس لغت عرب است و محققین لغات عربی این را معتبر
ننگفتہ اند و الف لام در اولش ہم بقاعدہ عربی است و فارسیان استعمال این بالف لام بقاعدہ

عربی کرده اند و در اکثر الفاظ عربی این گونه استعمال کنند تا آنکه بر بعض لغات فارسی هم الف لام
بقاعده عربی زیاده کنند که ذکر آن بر لفظ آمل کرده ایم - آنانکه الف لام این را اصلی و اساس را
معرب قرار داده اند غور نفرموده اند و در ترکی هم نام این الماس است و جاد دارد که این
مفسر خوانیم از او ماس یونانی که بقاعده فارسی دال همله بلام بدل شود همچون مرغ و مرغ
صاحب محیط آورده که ماس فارسی است و بهندی تیر و الف لام آن خبر و اسم و اسم عجیبی
است و بیونانی تیموس و عبری شمور به خیال ماتساح اوست که ماس را فارسی نوشت و
آنچه الماس را بالف و لام عجیب گوید و همین را صح دانند غیر از مفسر نباشد که ذکرش بالا گذشت
و در بودن ماس لغت عرب شک نیست و فرماید که سنگیست جمیل بقدر بیش قیمت و سخت
ترین و خشک ترین سنگها و جواهر را بدان سوراخ و قطع و نقش می کنند و احجار دیگر و آنرا
آهنی هیچ یک در آن اثر نمی کند و آتش نیز مگر به شواری بسیار و گویند که آرز با دزیر سوراخ
و قطع می کند و گویند که زخا ص آنست که بغیر شکل مثلثه شکسته نمی شود و مختلف الاوان باشد
سفید و زرد و سیاه و سرخ و سیاه کم رنگ که بهندی تیلیا نامند سفید آن کثیر الوجود و زرد و
سرخ و سیاه و سبز کم رنگ کمیاب و بهترین همه سفید یک رنگ شفاف براق - بزرگ و
سخت قدیم آن در ملک و کن حوالی قلعه گو لکنده - سر و خشک در چهارم و گویند گرم و خشک
و در آن و اندران جلای شدید - سنون محرق آن نهایت جالی دندان است الا در شش
خطر و گویند نهان آن در دهان یا گدشتن آن بر دندان بدون کلفتی قطع دندان کند و تعلیق
آن مقوی دل و رافع خوف و فزع و باعث سرعت ولادت و منافع بسیار دارد و در جیب

است که از داخل استعمال آن نکند که سم قاتل است (فلهوری ۵) یکی در خوابگاه معنی
 کلبای تریز و دیگری بر بستر از الماس حسرت نیست تریز و (اردو) الماس - بقول امیر
 (عربی) مذکر - امیر - ایک بیش بہا جو اہر کی قسم ہے جو نہایت چمکیلا اور سخت ہوتا ہے -
 (۲) الماس - بقول برہان و جامع کنایہ از تیغ و شمشیر دکار و تیر - صاحب رشیدی فرمایا
 کہ تیغ تیز باشد - بہار گوید کہ بالفتح فولاد جو ہر دار و تیغ و خنجر باشد از نجاست کہ پیچہ فولاد
 کشتی گیران را پیچہ الماس گویند (صاحب ۵) قطعہ خنجر الماس گویند یا پیکہ درینجا سخن از
 تیغ زبان می گذرد (علی خراسانی ۵) مرا کہ در دل صد پارہ ذوق مرہم نیست پزیرا خنجر
 الماس کہ رسد غم نیست پزیر صاحب ناصری گوید کہ کنایہ از تیغ و شمشیر صاحب سروری فرماید
 کہ جنسی از فولاد جو ہر دار و تیغ ہم اطلاق کنند (نظامی ۵) از ان آتش کہ الماسش فرو رفت
 عدو اگر آہنین باشد بسوزد و راستہ ہر بان بہار و بقول خان آرزو در سراج معنی فولاد و خنجر
 و امثال آن بجا باشد مؤلف گوید کہ انوری استعمال این معنی تیغ کردہ (۵) از سبب جہا
 سازد الماس پزیر خسارہ پیچہ کہ بار اید ولیکن این کنایہ نباشد بلکہ استعارہ باشد و از برای کل سبب
 نظیر جوہر و جلا و آبش و بدین وجہ کہ الماس خود جوہریت فارسیان - استعمال این مجازا یعنی جوہر
 ہم کنند و از خنجر الماس خنجر جوہر دار مراد است و فولاد جوہر دار را الماس گفتن ہم استعارہ
 باشد دیگر پیچ (اردو) فارسیوں نے تلوار - خنجر - چہرے - اور تیر وغیرہ لکھ کر انہیں جوہر دار
 فولاد کو استعارۃ الماس کہا ہے -

(۳) الماس - بقول برہان و جامع کنایہ از آہن گینہ مؤلف گوید کہ این ہم استعارہ باشد نظیر

بر جو ہر وصفای آگینہ فاعل (ارو) دیکھو آگینہ۔

(۴) الماس۔ بقول برہان و جامع کنایہ از مردم جلد و چاکبک حیف است کہ دیگر محققین فرما
ازین سکت اند و سند استعمال ہم پیش نشد۔ اگر سندی بدست آید و وجہ تشبیہ ظاہر شود تنہا
توانیم گفت نہ کنایہ (ارو) چالاک شخص۔

(۵) الماس۔ بقول برہان و جامع کنایہ از قلم تراش مؤلف گوید کہ این ہم استعارہ باشد و
در معنی دوم داخل است ضرورت ندارد کہ معنی قلم تراش را از کار وجد بگیریم و وجہ تشبیہ ہم
است کہ بر معنی دوم بیان کردہ ایم۔ (ارو) قلم تراش۔ بقول آصفیہ۔ مذکر۔ قلم بنائے کاچو
پستے پہل کا چاقو۔ آپ فرماتے ہیں کہ لکھنؤ والے موت بولتے ہیں (رٹک) میری لئے
تراش رہی ہے سر قلم بذکرتی ہے ہاتھ صاف تمہاری قلم تراش : صاحب تائیت و تذکر
فرماتے ہیں کہ دہلی میں مذکر بولتے ہیں اور لکھنؤ میں دونوں طرح سنا ہے (ظفر) گردن پر
دھار رکھ کے بولے پٹوٹے نہ قلم تراش میرا :

(۶) الماس۔ بقول برہان و جامع کنایہ از دندان باشد مؤلف عرض کند کہ وجہ تشبیہ
است و این ہم استعارہ باشد نہ کنایہ طالب سند استعمال باشیم حیف است کہ پیش نشد و بدست
ماہم نیامد (ارو) دانت۔ مذکر۔

(۷) الماس۔ بقول صاحب ناصری کنایہ از ہر چیز تند و برزہ و سندی پیش می کند (س)
بہ تیری کہ بران چو الماس بود : زہ پیش او چو قرطاس بود : مؤلف عرض کند کہ تقسیم
معنی پیدا کردہ محقق و محاصریم باشند و مطابق نیست و ازین سند معنی اول الماس ظاہر است

و از تشبیه قیزی لازم نیاید که کنایه گیریم از برای هر چیز تند و برنده اگر سندی دیگر بدست آید
استعاره توان گرفت نه کنایه قاتل (اروو) سخت اور کاٹنے والی چیز -
(۸) الماس - به تحقیق بمعنی عرق و قطره های خوی هم آمده و این استعاره باشد تشبیه
سپیدی و جلا - شد این بر الماس خجالت در لمحات می آید (اروو) عرق - پسنه کا
قطره - مذکر -

(۱۹/۱۰)

(۱۹/۱۰)

<p>الماس اشک استعمال - مرکب هفانی زهر وادن که ریزه های الماس زهر قاتل است تشبیه اشک باشد بالماس چنانکه هفوری (خرین اصفهانی ۵) الماس هم اگر در جگر افتد گوید (۵) در خشک سال گریه جز الماس عطا کرد و بخون دل اگر در قدح کمر و بجا کرد و اشک من پشور آنها که در جگر بر تهناد و (اروو) زهر دنیا - هلاکت کار ارا ده کرنا - (اروو) الماس اشک اردوین بهی که الماس بار اصطلاح - اسم فاعل کبھی سکتے ہیں یعنی الماسی اشک - صرف سپیدی است بمعنی بارنده الماس - فارسیان در اورچک دمک کی تشبیه کی وجه سے - صفت تیغ آورده اند نظر بر تشبیه آب و تاب الماس افشاندن در چیزی استعمال - وجہ ہر ش داین کنایہ باشد صاحبان بحر و بیابان صاحب آہ صنی ذکر الماس افشاندن کرده و اند ذکر این کرده اند ضیف است کہ سندی و از سندی الماس در جگر افشاندن پدیدت پیش نشد ولیکن موافق قیاس است و معاصرین و متعلق از پین مصدر عام باشد کہ خصوصیتی با عجم هم اتفاق دارند (اروو) الماس بار تیغ جگر ندارد و کنایہ باشد از قصد هلاکت کردن کی صفت مین کہ سکتے ہیں - (حضرت حلیل</p>	<p>الماس اشک استعمال - مرکب هفانی زهر وادن که ریزه های الماس زهر قاتل است تشبیه اشک باشد بالماس چنانکه هفوری (خرین اصفهانی ۵) الماس هم اگر در جگر افتد گوید (۵) در خشک سال گریه جز الماس عطا کرد و بخون دل اگر در قدح کمر و بجا کرد و اشک من پشور آنها که در جگر بر تهناد و (اروو) زهر دنیا - هلاکت کار ارا ده کرنا - (اروو) الماس اشک اردوین بهی که الماس بار اصطلاح - اسم فاعل کبھی سکتے ہیں یعنی الماسی اشک - صرف سپیدی است بمعنی بارنده الماس - فارسیان در اورچک دمک کی تشبیه کی وجه سے - صفت تیغ آورده اند نظر بر تشبیه آب و تاب الماس افشاندن در چیزی استعمال - وجہ ہر ش داین کنایہ باشد صاحبان بحر و بیابان صاحب آہ صنی ذکر الماس افشاندن کرده و اند ذکر این کرده اند ضیف است کہ سندی و از سندی الماس در جگر افشاندن پدیدت پیش نشد ولیکن موافق قیاس است و معاصرین و متعلق از پین مصدر عام باشد کہ خصوصیتی با عجم هم اتفاق دارند (اروو) الماس بار تیغ جگر ندارد و کنایہ باشد از قصد هلاکت کردن کی صفت مین کہ سکتے ہیں - (حضرت حلیل</p>
--	--

(۵) اسکی نگاہ کرتی ہے مگر سے دل دھڑکتا ہے | الماس پارہ | اصطلاح - بقول بحر و بہار

یہ تیغ وہ چلی ہے جو الماس پارہ ہے | و وارثہ مرادف آتش پارہ کہ بمعنی شوخ و

الماس بلب سائیدن | مصدر | آتش پارہ گذشت (خان خالص) (۵) مریم

کنایہ باشد از زہر خوردن ماصراحت این بر آتش پارہ گذشت (خان خالص) (۵) مریم

(الماس سودن) کنیم (ارو) زہر کھانا - علاج زخم دل المنی کند: الماس پارہ ہر سائیدن

الماس چبانا - خدا مین بہ مؤلف عرض کند کہ این کنایہ باشد

الماس بیرلیان | اصطلاح - معاصرین | و در کلام خان خالص الماس پارہ بمعنی جیتی

عجم الماس بآب و تاب را گویند - صاحب ہم توان گرفت کہ قلب اضافت پارہ الماس

بول چال ذکر این کردہ گوید کہ (بیری لیانت) باشد - یعنی شاعر گوید کہ چون علاج زخم دل

در انگلیسی زبان الماسی را نامند کہ پہلو ہائش ما از مرہم نمی شود خدا کند کہ پارہ الماسی بہ تم

تراشیدہ باشد و الماس بہشت پہلو و الماس متختم ہم رسد کہ از زخم را تا زہ کتم تا صورت اندام پیدا

نامند کہ بواسطہ آن آب و تابش از ہر پہلو نکاشد شود یا بخورم دہاک شوم کہ الماس پارہ ہم

شود و صاحب رہنما سحر الہ سفر نامہ ناصر الدین قاتل است (ارو) دیکھو آتش پارہ کے

فاجار ہمین اصطلاح را بخند تختانی اول (الماس) پہلے معنی -

بر لیان نوشتہ باقی حال این مفرس باشد بخند الماس پیکانی | اصطلاح - مرکب صیفی

تختانی ہا و تا - از لغت انگلیسی (ارو) چکد | بقول بہار نوعی از الماس کہ شکل پیکان بود

ہیرا - پہلو تراشا ہوا ہیرا - بہشت پہلو ہیرا - مؤلف عرض کند کہ در آخرین یای نسبت

<p>(ب) الماس تراشیدن بحر و بہار از بہین قسم الماس در ہر قسم جو ہر سنگ خارا سوراخ کنند کہ بشکل برہم باشد (محمد قلی سلیم) (۱) نوعی از شیشہ و جوہر حکاکی کردہ مؤلف (۵) اختیار اختر طالع گناہ من نیودہ اسمائے گفت این الماس پیکانی گیر (اردو) وہ بر ما جس کے نوک پر میر کئی ہو۔ دکن میں ایک میرے کا یہ لکھتے ہیں جس سے ہر قسم کا آئینہ اور بلور اور سخت سے سخت پتھر میں سوراخ کیا جاتا ہے۔ یا نوک دار الماس۔ الماس تراشیدن استعمال کن یہ از الماس نوکدار کہ تر صفت آنست و آب و تاب و تاب و نوکش روشن باشد همچون قطرہ آب و تر بمعنی روشن ہم آردہ چنانکہ عرفی گوید (۵) داغی بنہم بر دل و داغ کہ باشد لب تشہ الماس تر و تشہ مرہم (اردو) میر کئی۔ مونث۔ میرے کا نوکدار لکڑا مذکر۔ (الف) الماس تراشیدن اصطلاح یہاں مذکور شکم چہ عجب گر بود الماس تراشیدن</p>	<p>(ب) الماس تراشیدن بحر و بہار از بہین قسم الماس در ہر قسم جو ہر سنگ خارا سوراخ کنند کہ بشکل برہم باشد (محمد قلی سلیم) (۱) نوعی از شیشہ و جوہر حکاکی کردہ مؤلف (۵) اختیار اختر طالع گناہ من نیودہ اسمائے گفت این الماس پیکانی گیر (اردو) وہ بر ما جس کے نوک پر میر کئی ہو۔ دکن میں ایک میرے کا یہ لکھتے ہیں جس سے ہر قسم کا آئینہ اور بلور اور سخت سے سخت پتھر میں سوراخ کیا جاتا ہے۔ یا نوک دار الماس۔ الماس تراشیدن استعمال کن یہ از الماس نوکدار کہ تر صفت آنست و آب و تاب و تاب و نوکش روشن باشد همچون قطرہ آب و تر بمعنی روشن ہم آردہ چنانکہ عرفی گوید (۵) داغی بنہم بر دل و داغ کہ باشد لب تشہ الماس تر و تشہ مرہم (اردو) میر کئی۔ مونث۔ میرے کا نوکدار لکڑا مذکر۔ (الف) الماس تراشیدن اصطلاح یہاں مذکور شکم چہ عجب گر بود الماس تراشیدن</p>
--	--

ہر دو محققین نازک خیال می فرمایند کہ مراد از
 در و درینجا در نجف است و آن سنگیست مشہور تراش ایک خاص قسم کے نقش کا نام ہے جو
 کہ از کوہ نجف اشرف فیروز و تا صورت و توئی لگی گوٹے پر کیا جاتا ہے اور نیز آئینوں پر بھی
 بہر ساند (انتہی) موقوف عرض کند کہ عجیب
 است ازین تشریح کہ در نجف و سنگ کوہ نجف
 راز معنی این شعر تعلق نیست بخیاں ما در درینجا کیا جاتا ہے ہکوان دونوں کا نام محاورہ اردو
 بمعنی حقیقی است و اضافت آن بسوی شک
 بر بیل تشبیہ و در اشک اشک باشد و شاعر نے الماس تراش کہا ہے جس پر ہیرے کے
 آنرا الماس تراش لکھتے معنی دوم کہ نتیجہ تحقیق قلم و نقش کیا گیا ہو۔ (۲) وہ آئینہ یا جواہر
 است یعنی شاہی عر گوید کہ در اشک ما از الماس جو ہیرے کے قلم سے تراشا گیا ہو۔ یا وہ چیز جو
 تراشیدہ شدہ است بمعنی حقیقتش از الماس خود ہیرے کو تراش کر بنائی گئی ہو جیسے ہم نے
 است کہ آزانہ و در کردہ شکل در کردہ و سوو ایک ہیرے کے ٹکڑے کو در تراشکر موتی کی
 آن یعنی براوہ کہ از تراشیدنش بہر سید آن را شکل بنائی جس کو ہیرے کا موتی کہہ سکتے ہیں
 عشق من برداغ و لم یقند تا نازہ شود بخیاں پس فارسیوں نے اسکو بھی الماس تراش کہا ہے
 با حین است معنی شعر و بس نمیدانیم کہ محققین اور یہ اسم مفعول ترکیبی ہے معنی الماس کا تراش
 نازک خیال چگونہ این را متعلق بہ معنی اول کردہ ہو۔ (۳) ہیرے کا قلم یا وہ قلم جس کی نوک پر
 و چہ طور از معنی در۔ و در نجف را پیدا کردہ اند ہیرے کی لگی ہوئی ہو جس سے آئینوں و جواہر تراش

نقش کرتے ہیں یا آمیزون اور جواہرات کو تراش دے اور عیب دار۔ مذکر۔	
ہین۔ فارسیوں نے اس کو بھی الماس تراش دیا۔ الماس خجالت اصطلاح۔ مرکب اضافی	
کہا ہے اور یہ اسم فاعل ترکیبی ہے۔ یعنی الماس بقول بہار و بحر کنایہ باشد از عرق خجالت۔	
کو تراشنے والا (اب) الماس کو تراشنا۔	
الماس تو اصطلاح۔ بقول صاحبیت الماس و این متعلق بہ جان است (پیرزاجل)	
و مؤید کبیرین مہلہ و ضم فوقانی معنی دندان تو اسیر (س)۔ بیتون معدن الماس خجالت	
مؤلف گوید کہ مرکب اضافی است و متعلق گردیدہ شبہم گل تراشیدہ دم میشہ مانہ (اردو)	
بمعنی ششم الماس۔ ضرورت نہاشت کہ عرق شرم۔ پسینے کے قطرے جو نہامت کی	
ذکر این کنیم (اردو) تیرے دانت۔	
الماس خالدار اصطلاح۔ مرکب توصیفی الماس دندان شکن مصدر مصطلحاً	
بقول بحر و بہار نوعی از الماس مصیوب کہ وہاں بقول بحر و اندک حال الحاح و فرد تنی کردن	
سیاہ یا سرخ داشتہ باشد و پسینہ را بسیار بین صاحب غیثات ہم ذکر این کردہ و ماصرین	
شمارند خان آرزو در چرخ ذکر این کردہ۔	
(س) نقش داغی عیب باشد لوح ہای نظمی این دندان کسی عجب الماس تابیدن و تابان	
سادہ را پے قیقتش نازل شود الماس چون شد دندان ہماں وقت ظاہر شود کہ لب باز شود و	
خالدار (اردو) خالدار الماس جس پر دندان ظاہر گرد و این در وقتی می شود کہ	
سیاہ یا سرخ خال ہوں اور یہ کم قیمت ہوتا کسی بہ عجز و الحاح شکلی ظاہر کند کہ شاہ بخندہ	

نداست باشد فارسیان این را لوندان نمودند گویند رودی است در صفهان (س) از قسم
 هم گفته اند که بجای خودش می آید (ارود) دست
 مکانا - بقول آصفیه عجز ظاهر کرنا - است سجت
 کرنا (میر سجاد س) از نفون کے جب بہتے ہیں
 اس ساتھ آ کے بال پڑتیا ہے شانہ عاجزگی کان ہے۔

وانت تب کال پڑ | الماس ریختن | استعمال - بمعنی الماس

الماس رنگ | استعمال - بقول بہار و بحر مصنوعی ساختن چنانکہ عرفی گوید (س) بگلیا

و صفت تیغ متعل مؤلف گوید کہ موافق قیاس مرجم و الماس ریختن پڑ آن بر مراد رحمت و این
 است کہ تیغ در آب و تابش مشابہ الماس در گھولی دل پڑ (ارود) الماس ڈالنا۔

باشد و عیبی نیست اگر برای دیگر سطح هم استعمال الماس ریزہ | استعمال - بقول بہار و داند

این کنیم کہ مائل تیغ باشد در صفا و جلا (ارود) قلب اضافت معروف مؤلف گوید کہ اگر
 الماس رنگ - تیغ کی صفت میں کہہ سکتے ہیں - معنی این عام است ولیکن فارسیان الماس ریزہ

الماس رود | اصطلاح - بہار با ستاد کلک پارہ الماسی را گویند کہ بنایت کوچک و بالائی آگشتہ

فردوسی ذکر این کردہ از معنی ساکت و صاب باشد یا بنوک قلم الماس کہ بجا رحاک کی و نفا
 اند نقل نگارش مؤلف گوید کہ جزاین نباشد و ہم برای بریدن و سوراخ کردن بلور و

کہ نام مقامی یا رودی باشد کہ در آن معدن آئینہ و جواہر و سنگ سخت و فولاد و امثال
 الماس بود معاصرین عجم تصدیق خیال ماکند و آن استعمالش کنند یا یکی از ریزہ های الماس

کہ بعد شکستن آن حاصل شود و استعاره سائیدن الماس باشد (عرفی ۵) زحمت
چیزی تیز و نوکدار را ہم گفته اند کہ در جسم جلد و پشمی کش اسی خضر کہ از بیم لامت بزم الماس ہمایند
دہد (عرفی ۵) الماس ریزہ کس خرد و در دیار بلب تشہ بانث پمولف عرض کند کہ از
عشق بکامجا بتویا نبود صلح دیدہ را بظہوری ہمین سند مصدر اصطلاحی (الماس بلب ساید)
۵) بر ہم نمی زند ہمہ شب دیدہ کہ سر شک (وسودن) پیدا می شود کہ کنایہ باشد از زہر
الماس ریزہ در تہ پہلوست خاک را ب (اردو) خوردن و (۲) بقول (صاحب ناصری در
بقول آصفیہ ہیرے کی کئی - دکن میں ہیر کئی اور خاتمہ کتاب) کنایہ از برف ریزہای یخ بستہ
ہیر کئی ہی کہتے ہین - ریزہ الماس جو چٹاکی اور نظام (ناصری ۵) الماس سودہ پختہ بر طرف
کے کام میں آئے یا الماس کا ٹکڑا یا کوئی تیز اور نوکدار صحرای پختہ یا تہر کہ زو بکریختہ مجروح از انش
چیز جس کے چہنے سے تکلف ہو - پاستی بزمولف گوید کہ این در حقیقت مرکب

الماس سفتن استعمال - صاحب آصفی ذکر توصیفی است (اردو) (۱) الماس کو پیٹا
این کردہ کہ بمعنی حقیقی است از قبیل در سفتن و (۲) برف کے ٹکڑے - مذکر -

این ادعای محض است (فینسی ۵) سیاب الماس شربتی استعمال مرکب توصیفی
بموج گریہ رختہ الماس بنوک شغلہ سفتہ بقول بہار و اند نوعی از الماس مولف
(اردو) الماس پرونا - گوید کہ الماس سرخ نیم رنگ باشد و کیا ب -

(۱) الماس سودن استعمال (۱) معنی (اردو) شربتی الماس - گلابی الماس - مذکر -
(۲) الماس سودہ حقیقی است کہ الماس شیرین اصطلاح - بقول صاحب کجہر

نوعی از الماس مؤلف گوید کہ عجیبی نیست کہ ہمیں مستقل (اردو) دیکھو الماس رنگ -	
قسم ۱ الماس شربتی نامند کہ گذشت (اردو) الماس نباتی اصطلاح - بقول بہار و جگر	
الماس شیرین ایک قسم ہے الماس کی اور یہ الماس از قبیل الماس شیرین نوعی از الماس تحقیق سرخ کے اقسام میں داخل ہے جس کا ذکر لفظ الماس یا الماسی کہ رنگش سپید محض نباشد ہمچو مردارید پر ہوا ہے - (اردو) الماس کی ایک قسم کا نام الماس	
الماس فصل اصطلاح - بقول بحر و بہار و نباتی ہے جس کا رنگ مثل موتی کے میلا ہوتا ہے -	
صفت تیغ مستعمل - یعنی چیزی کہ فعل او در کشتن الماس نشاندن استعمال - صاحب مصفی	
مثل الماس باشد و در جلا و صفا ہم (اردو) فاعل ذکر این کردہ کہ بمعنی تحقیق است (فیضی ۵) نی تیغ کی صفت میں الماس فعل کا استعمال کیا ہے یا قوت زدیدہ ام نشانندی فی الماس پسینہ ام نشانندی فی (اردو) الماس جڑنا - بٹھانا -	
جیسے الماس رنگ - الماس بار - الماس گد اختن استعمال - صاحب مصفی	
الماس نہادون استعمال - صاحب مصفی	
ذکر این کردہ کہ بمعنی تحقیق است و ادعای شاعر علی ذکر این کردہ و از سندی کہ پیش کردہ مصدر مرکب چنانکہ فیضی گوید (۵) بگہ اختہ الماس جگر تاب کے (الماس بر دل افکار نہادون) پیدا است کہ دیدہ بر آتش تیز موج آب کہ دیدہ (اردو) منی آن تازه کردن زخم است و بس (عرفی) الماس گلانا -	
الماس گون اصطلاح - بقول بحر و بہار و بر دل افکار گزینج (اردو) الماس زخم	
مرادف الماس رنگ کہ گذشت و بصفت تیغ پر چھڑکنا - زخم کو تازہ کرنا -	

<p>الماس یافتن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده که معنی حقیقی حاصل کردن الماس است و بس (ظلمه مزوری) الماس یافتن از کجا یافته پنهان لعل چنان بجای شکافته (ارو) کرده (ارو) مبتلا غم و الم هونا - الماس پانا -</p>	<p>حرم گشدم چه غم دارم که از تغافل حیا و صدم دارم (عرفی) در وصل تو دایم دل غم المی داشت از آخر بکایت گله از شرم واد (ارو) کرده (ارو) مبتلا غم و الم هونا -</p>
<p>الم امل بقول برهان بنعم و دهنه و لام و سکون دویم کرده کرده و فوج فوج بود چه الم معنی فوج و کرده است - صاحبان بحر و سروری و ناصر هم ذکر این کرده اند و صاحب جهانگیر یاد در خاتمه کتاب تحت دستور پنجم الفات غریبه) بذیل</p>	<p>الم دیدن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده که معنی رنج و غم کشیدن است (تجربا همه عاخریم و الم دیده ایم (ارو) رنج و الم بین مبتلا هونا -</p>
<p>الام رسیدن استعمال - معنی رنج رسیدن است (انوری) از تیغ توای بقای تو که مخفف الام باشد که بجایش گذاشت و صراحت ماخذش هم همدرا بخاند کور (ارو) و یکهو الام الام -</p>	<p>الام رسیدن استعمال - معنی رنج رسیدن است (انوری) از تیغ توای بقای تو منگر المی - سد فارا به (ارو) الم پنهانی بقول امیر رنج پنهانی (نواب مرزا شوق) پنهانی مان باپ سے اگر ہے الم اس کا کرنا چاہیو</p>
<p>الم داشتن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده که معنی رنج و غم داشتن و مبتلا آن بودن است (رنج قزوینی) مگو که صید</p>	<p>الم زده استعمال - بقول اند بخواه فرنگ فرنگ معنی اند و هساک دیگر کسی از محققین ذکر</p>

<p>این نکرد و لیکن موافق قیاس است و معاصرین عجم استعمال این می کنند (ارو) الم زده - غمزه الم فروزون استعمال - صاحب آصفی ذکر دریافت نشود یا آن شخص بی معنی باشد انتہی این کرده که معنی زیادہ شدن غم و الم است - (شاپور طهرانی) چه در طب کشاید ز نوای خود مارا نہ کہ ہر ترانہ او ملی فرو مارا نہ (ارو) لکھا ہے کہ شعر کے معنی شاعر کے دل میں لفظوں سے ظاہر نہیں ہوتے - جہاں مکنون خاطر لفظوں</p>	<p>استعمال این درجائی کنند کہ معنی یقی با عبارتی خوش در یافت نشود یا محض بی معنی باشد بہار گوید کہ عصر دانش آوردہ کہ معاویہ لفظی گفتہ بود در ہنایت فصاحت و بلاغت پیچیدگی و قصد امتحان امیر المومنین علی ابن ابی طالب علیہ الصلوٰۃ و السلام داشت کہ آیا معنی آزما می توانند برد یا نہ و از ان لفظ خنجر برمی آمد وقتی کہ آن ابیات را پیش حضرت می فرستہ با معان نظر قصد او ہم برگوشہ آن پارہ کا غدی نویسد کہ "معنی فی</p>
<p>بطن الشاعر - و از ان روز نسل شد و استعمال این درجائی کنند کہ معنی یقی و عبارتی خوب در یافت نشود یا آن شخص بی معنی باشد انتہی مؤلف گوید کہ فارسیان ہمین مثل را بجائی زند کہ معنی مقصود از الفاظ نبراید (ارو) امیر اللغات نے اسی مثل کا ذکر فرمایا ہے اور لکھا ہے کہ شعر کے معنی شاعر کے دل میں لفظوں سے ظاہر نہیں ہوتے - جہاں مکنون خاطر لفظوں سے ظاہر نہیں ہوتا وہاں طنز آگتے ہیں (انتہی) دکن میں ایسے ہی محل پریش مثل مستعمل ہے اور نیز یہ بھی کہ "آپ کا مطلب آپ ہی جانیں" الم کشیدن استعمال - صاحب آصفی ذکر کیا کہ مرادف الم دین است کہ گذشت - (مفید بخ) ز تو درو باز مانی شود آریہ خاطر کہ ز دروغ دل چو ما ہم الم کشیدہ باشی (عربی) و الم ز جو خسیان الم کشد ورنہ نیکزد تم دوم میل مارا (ارو) بتلا در غم ہوتا</p>	<p>المعنی فی بطن الشاعر مثل - بقول بحر استعمال این درجائی کنند کہ معنی یقی با عبارتی خوش در یافت نشود یا محض بی معنی باشد بہار گوید کہ عصر دانش آوردہ کہ معاویہ لفظی گفتہ بود در ہنایت فصاحت و بلاغت پیچیدگی و قصد امتحان امیر المومنین علی ابن ابی طالب علیہ الصلوٰۃ و السلام داشت کہ آیا معنی آزما می توانند برد یا نہ و از ان لفظ خنجر برمی آمد وقتی کہ آن ابیات را پیش حضرت می فرستہ با معان نظر قصد او ہم برگوشہ آن پارہ کا غدی نویسد کہ "معنی فی</p>

(۱) الم گد اختن	استعمال - صاحب اصفی چاشنی ستم و بد لطف الم گد از راجه مؤلف گوید که
(۲) الم گد از	ذکر (۱) کرده و بهار (۲) (۱) بمعنی کم کردن ریخ و غم باشد و (۲) اهم غم
(۳) آه که طبل جنگ زد	آه که طبل جنگ زد و آنکه نگاه داشته باشد ترکیبی بمعنی کم کننده ریخ و الم (۱) ریخ و الم (۲) ریخ و الم (۳) آه که طبل جنگ زد و آنکه نگاه داشته باشد ترکیبی بمعنی کم کننده ریخ و الم (۴) آه که طبل جنگ زد و آنکه نگاه داشته باشد ترکیبی بمعنی کم کننده ریخ و الم (۵) آه که طبل جنگ زد و آنکه نگاه داشته باشد ترکیبی بمعنی کم کننده ریخ و الم
الموت	بقول برهان و جهانگیری بفتح اول و ثانی بر وزن حیروت نام قلعه است مشهور
که مابین قزوین و گیلان واقع است و آنرا بسبب ارتفاعی که دارد آنکه موت گفتندی بمعنی عقاب آشیان چه آنکه بمعنی عقاب و آن موت بمعنی آشیان باشد و چون عقاب در جاهای بلند آشیان می کند آن قلعه را بدین نام خوانند و بکثرت استعمال الموت شده گویند که در زمان سلطان ملک شاه حسن صباح گرفت و دهمتا و تصرف ملاحد بود و تاریخ نگرفتن آن نیز الموت است (معنی ۴۴۴) صاحب ناصری فرماید که از ترجمه و سائیر که ساسان پنجم کرده بود و در بمعنی عقاب آورده و تاد و ال بکیده که تبدیل می یابد چنانکه تود و توت اندرین صورت بود بمعنی عقاب و آنکه بمعنی خانه باشد و الموت بمعنی خانه عقاب چنانکه صبا کاشانی گفته (۵) مایکان را بود و در و متقار و لی به صید را غلب و متقار باید چون بود و از خرطین و زخروب کسی خواست پرتو کرم بایست ز ابریشم و برگش از تود و و فرماید که موبد انیت الاچیت که خانه است از نی و خوب (عبد القادر زامنی ۵) که است قدرت آن کین حصار گردون را به بجای خویش به اردو چون قلعه الموت به صاحب ریشمی گوید که اصل این آنکه آن موت بود بمعنی عقاب آشیان نه برآ عقاب آشیان خود جای بلندی کند و این قلعه نیز بر کوه بلند واقع شده و بجوای آن مار بلند است	

کہ آہ موت بمعنی تعلیم است و چون بادشاہی بکبھت شکا رعقابی براہ کوہ رفت و مقامی وسیع
و منبع وید قلعہ ساخت و الموت نام کرد زیر اگر تعلیم عقاب در انجا رسید و برین تقدیر آہ موت
مخفف آموختہ باشد خان آرزو در سراج فرماید کہ قلعہ است و رقتان و بر آہ موت بزرگ
اول و سیم قبل و او گوید کہ بمعنی آشیان جانوران شکا رمی و بقول بعض مطلق آشیانہ و ازین
مربک است الموت کہ نام قلعہ است و آن مرکب از آلہ کہ بمعنی عقاب است و آہ موت
بمعنی آشیان و چون قلعہ مذکور و رغایت ارتفاع بود و عقاب و غیرہ در قلل جبال آشیانہ
می کنند بدین نام موسوم شد و بقول بعض مخفف آموخت کہ بہ رہنمائی عقاب قلعہ ساختند و منتہی
مؤلف عرض کند کہ صاحب برہان نمودہ این معنی عقاب آوردہ و بقولش آلہ بمعنی عقاب
ہم آمدہ و ہمین معنی در محدوده ہم گذشت۔ حاصل نیست کہ در وجہ تسمیہ این مخفقتن نازک
خیال طبع آزمایہا کردہ اند و جا دارد کہ اہم کنیم و لیکن اگر محوس است ہمین قدر است
(اردو) الموت۔ ایک قلعہ کا نام جو قزوین اور گیلان کے درمیان واقع ہے۔

النجان | بقول برہان و جامع و ناصری بفتح اول و کسر ثانی و سکون نون و جیم باف
کشیدہ و بنون دیگر زدہ نام آلہ است و در صفایان کہ برنج در انجا حاصل می شود و پشہ بسیار
ہم دارد و مؤلف گوید کہ النجان بدون الف ہم ہمین معنی آمدہ و آن کج آو را گویند چنانچہ
در محدوده گذشت جا دارد کہ در ان سرزمین همچون برنج پیداوار آو ہم بزمانی باشد و آرا
در وجہ تسمیہ دخلی باشد و بقول ناصری نام این آلہ النجان ہم ہست و جا دارد کہ مبدل برنج
باشد کہ رای ہملہ بہ لام بدل شود همچون چار و چنال و تبدیل الف با با می موحده خلاف قیاس

صورت گرفته و جا دارد که اصل این انگان باشد که انگ سبزہ زار را گویند چنانکہ می آید
و کاف فارسی بہ جمیم بدل شدہ انجان شدہ همچون کلام و تجام و مقام پیداوار برنج را سبزہ
زار گفتن غلط نباشد کہ فرسخہ ازین سر سبز بنظر می آید و الف و نون آخرافادہ معنی غایت
می کند و جا دارد کہ زائد باشد و می توانیم کہ برای جمع گیریم از قبیل درختان و انداعلم بحقیقہ الحال
(اردو) انجان - صفایان میں ایک سرزمین کا نام ہے جہاں چاول کی پیداوار ہے
اور مچھر کثرت سے ہیں -

انگ | بقول برہان و سراج و جامع بفتح اول (ا) بمعنی دیواریکہ برای گرفتن قلعہ
و محافظت خود سازند - صاحبان ناصری و رشیدی و (جہانگیری در خاتمہ کتاب) بذیل
دستور پنجم (متعلق بہ لغات غریبہ) ذکر این کردہ اند و وارستہ صراحت کند کہ ہمین باشد
مورچال (خسرو) پیش پیش انگ گل کشیدہ پسرہ را در ورون دل کشیدہ پسرہ را
این در محدوده بر معنی دوش کردہ ایم - صاحب ہفت بہرہ معانی ۱ و ۲ و ۳ صراحت کا
فارسی کردہ بخیاں ما این لغت سنسکرت است بمعنی دیوار و در ہند ہم زبان ہندی ہمین
معنی دارد و استعمال این در اردو ہم ہمین معنی آمدہ لیکن صاحبان ساطع و امیر اللغات و فرنگ
معنی این در ہندی بمعنی طرف و جانب و پہلو نوشتہ اند و صاحب آصفیہ بمعنی قطار ہم آوردہ
ناخ و دلوہی گوید (۱۵) آئینہ خانہ اول ویران ہے کیا وسیع پسرہ سکندر ایک اسی کی انگ
ہے پسرہ تو انیم عرض کرد کہ معنی اصلی این در سنسکرت قطار باشد و مجازاً برای دیوار استعمال شدہ
و فارسیان استعمالش بر سبیل مجاز بمعنی دیواری کردند کہ برای محافظت خود سازند (اردو)

دیکھو انگ کے دوسرے معنی۔

(۲) انگ - بقول برہان و سراج و جامع جمعی کہ مردم بیرون قلعہ جا بجا بجہت گرفتار قلعہ و مردم قلعہ بواسطہ محافظت قلعہ تعین کنند۔ صاحب جہانگیری در خاتمہ کتاب بذیل دستور پنجم (متعلق بہ لغات غریبہ) این را آورده ماذکر این در محدوده بر معنی سوم کرده ایم خیال تا آنکہ این معنی مجاز معنی قطار است کہ بعضی صراحت ماخذ بذیل معنی اول گذشت کہ صف مردم ہم قطار را ماند یا مجاز معنی دیوار کہ بر نمبر (۱) مذکور شد کہ صف مردم ہم مشابہ دیواری است حیف است کہ سندان پیش نشد (ارو) دیکھو انگ کے تیسرے معنی۔

(۳) انگ - بقول برہان و ناصری و دارستہ و سراج البصم اول سبزہ زار و فرماید کہ بدین معنی ترکی باشد۔ صاحب جہانگیری در خاتمہ کتاب بذیل دستور پنجم (متعلق بہ لغات غریبہ) ذکر این کرده (زلالی ۵) ز پاس عدلش و چشم شیریشہ علوی پیر چو در آہو برین انگ ست مولف گوید کہ ذکر این در محدوده بر معنی چہارم گذشت محققین ترکی زبان این را ترک کر دہند لیکن معاصرین ترک تصدیق این معنی کنند پس غمینیست کہ فارسیان ہمین لغت ترکی را استعمال کردہ باشند یا بالعکس آن (ارو) دیکھو انگ کے چوتھے معنی۔

(۴) انگ - بقول دارستہ بمعنی مطلق دیوار باغ و قصر ہم (مہر شاہ قزوینی ۵) کوت در بہشت بود و موسی و سرش پیر چشم اہل ذوق انگ در بہشت پیر ماذکر این تعصیم بر معنی پنجم انگ در محدوده کردہ ایم۔ صاحب انند از ظہوری سند ہد کہ وصف است گفتہ (۵) چہمین ہا فلندہ از چہنی پیر گشتہ تا در انگ و ہر چنان پیر مولف عرض کند کہ صراحت ماخذ

که بمعنی اول کرده ایم متعلق است باین معنی هم (اردو) حصار - بقول آصفیه (عربی) هم نمک
 احاطه - چار دیواری (ایر) شاد به دل قیدی زلف بت بله پیر کا به ماتھ آیا
 حصار عافیت زنجیر کا :

(۵) انگ - بقول خان آرزو چراغ بضم اول و فتح دوم و سکون نون و کاف فارسی
 بمعنی صحرا باشد (تاثیر) در عرصه باغ تخته سنگی : افتاده چوپشته و رنگی : صاحب لغات
 ترکی آتنگ را به تفخیم ضمه بمعنی دشت شیر آورده مؤلف عرض کند که جزین نیست
 که فارسیان و ادعلاست ضمه را که در رسم الخط ترکی نوشته میشود ترک کردند و انگ را بضم
 اول بمعنی مطلق دشت و صحرا استعمال کردند که مفرس باشد (اردو) جنگل - بقول آصفیه
 مذکر - و یکو اغریوس -

النگه | بقول برهان و ناصری و جامع لفتح اول و ثانی و سکون ثالث و فتح کاف شعله
 آتش را گویند - صاحب هفت این را بکاف نوشته و صراحت نمی کند که عربی است یا
 فارسی و صاحب اندکاف عربی گوید و لغت فارسی - بخمال ما کاف فارسی است فارسی
 های نسبت بر لغت انگ زیاد کرده النگه کردند و معنی لفظی این منسوب به دیواری که بر
 محافظت لشکریان سازند و کنایه از شعله که همچون دیوار بلند شود و بان محافظت هم کنند
 چنانکه لشکریان اطراف خود برای محافظت دیواری کشند و گوی همچون خندق سازند
 همچنان آتش هم روشن کنند تا که فاصل باشد میان خود و لشکر غنیم از بخاست که آتنگ گویند
 بمعنی دیوار است ولیکن معنی خندق و گوی هم بجا مستعمل پس منسوب به دیوار مذکور را بنمایند

بمعنی شعله آتش گرفتن درست باشد و بکثرت استعمال مطلقاً بمعنی شعله آتش استعمال یافت
(اردو) شعله - مذکر -

النبي | بقول بهان ورشیدی و جامع پنج اول و سکون ثانی و کثر ثالث به تختانی زده چوب
بازوی دروازه را گویند - صاحب ناصری گوید که ظن غلاب است که این لغت ترکی است
صاحب سروری بگوید که تحفه السعادت ذکر این کرده مؤلف گوید که اسم جامه فارسی زبان
باشد محققین ترکی ازین سکت اند و جاوید که مفرس گیریم از لغت سنکرت النگ که بقول
صاحب ساطع بمعنی گوشه و طرف و جانب آمده فارسیان کاف را به تختانی برخلاف قیاس
بدل کرده باشند و برای چوب بازوی در نام نهاده باشند و بهتر آنست که اسم جامه فارسی
زبان گیریم که تبدیل خلاف قیاس پسند خاطر مانست فارسیان چار چوب و در آدریوس
گویند و هندی آن چوکٹ و ازین چار چوب چوب زیرین را آستان و فرودین نام است
و چوب بازوی در را آلتی (اردو) چوکٹ کی بازو کی لکڑی -

الو | بفتح اول و دوّم و سکون و او معاصرین عجم شعله آتش را گویند - صاحب رهنما بچولم
سفرنامه ناصرالدین شاه قاجار ذکر این کرده و بخیاں با جزین نیست که بر لفظ آل که در ترکی
زبان بمعنی سرخ گذشت و او نسبت زیاده کرده آلو کرده اند و محدود در استعمال بمقصود به
شد و معنی لفظی این منسوب به سرخ و کنایه از شعله آتش و جاوید که فارسیان بر لغت کو
که در سنکرت بمعنی پرتو و شعله چراغ یا زبانه آتش آمده و چنانچه صاحب ساطع ذکر این
کرده) الف وصلی زیاده کرده استعمال کرده اند و این بهتر است از ما خدا و ال الذکر (اردو)

لو - بقول آصفیه شعله آتش - ویکو افعی ز رفام -

الوا [بقول بران و هفت و جانگیری بر وزن حلوا (۱) صغنی باشد بسیار تلخ و آنرا بعر بی صبر گویند و بهترین آن قهرطری و (۲) نام شخصی که نیزه رستم را بر میداشت و نیزه دار او بوده و یا و معنی بکسر اول هم آمده و بضم اول هم (۳) ستاره را گویند که بعر بی کوکب خوانند صاحب ناصری بذکر معنی اول و دوم و سوم برای معنی اول سند دهد (۴) زکین و مهر او گردون نماید رنج و راحت را نیزه ز تو و لطف او دوران دهد الوا و حلوا را نیزه (فردوسی ۵) کی کمالی بود الوا بنام یک تیغ کین بر کشید از نیام یک جانیره رستم او دشتی پیش پست او هیچ نگذاشتی نه (سعد سلمان ۶) ز بس بدائع چون بوستان پر از انوار نه ز بس جواهر چون آسمان پر از الوا نه صاحب سروری ذکر معنی اول و دوم کرده صاحب رشیدی نسبت معنی اول فرماید که نام و رختی است معروف که عصاره آن صبر است و بذکر معنی سوم دوم را ترک کرده و صاحب جامع ذکر معنی سوم نکرده خان آرزو در سراج فرماید که معنی اول همان است که از اهنندی آید و نامند و بذکر معنی دوم نسبت معنی سوم فرماید که صحیح بنو عوض لام آوا باشد جمع نو معنی منازل قمر (انتهی) صاحبان ناصری و رشیدی در سند معنی سوم پیروی خیال خان آرزو کرده اند و در مصرع دوم سعد سلمان آوا بنون صحیح خیال کرده اند محققین نازک خیال خصوصاً خان آرزو در بعضی لغات اصلاح و بعضی محققین در کلام استادان هم همین قسم عمل کنند بخيال آوا معنی اول بالکسر باشد همان آوا که در سندی و دایست بیایخ آوا ساطع بر آوا فرماید که عصاره نباتیکه آن را در فارسی آوا و در عربی صیر نامند پس جز این نیست

که فارسیان تحتانی را حذف کرده استعمال کردند و بسبب عدم علم از ماخذ بافتح هم استعمال یافت پس این مفرس باشد و آوا معنی دوم مجاز معنی سوم است که نیزه پر درار رستم رستاره نام کردند نظر بر صفات و شهرت پایه بلندش حالا عرض می شود نسبت معنی سوم که اصلش آگوست ترکی است که بقول صاحب کنز که تحقق زبان ترک باشد معنی ستاره آمده فارسیان استعمالش بمقصود کرده و الف را بید و ر آخرش زیاده کرده آوا ساختند و این هم مفرس باشد و سعد سلمان در کلام خود استعمال این کرده معنی مصرع و دمش واضح تر است حیف است که صاحبان ناصری و رشیدی در کلامش اصلاح نام فریب کنند یعنی آوا را به نون دوم آوا قرار دهند و خان آرزو اصل لغت را اصلاح فرماید و صحیح به نون دوم آوا داند و بقول هر سه محققین آوا به نون دوم جمع نوا باشد و توب معنی منازل قمر و بقول صاحب انند (عربی) معنی ستاره مائل بغروب یا منزلی از منازل قمر و جمع آن آوا - پس ملاحظه باید کرد بر معنی شعر سعد سلمان که اگر این هر دو معنی را در مصرع و دمش گیریم چه لطافت بر می خیزد - قاتل - بخيال ما هیچ ضرورت ندارد که ایجاد بنده کنیم اگر چه گنده باشد - از ما خدی که بالا گذشت مارا در صحت آوا به لام دوم تاملی نیست و کارمانست که در کلام اهل زبان اصلاح دهیم صاحب محیط نسبت معنی اول فرماید که بالضم صبر را گویند و بر صبر گوید که این را به عبرانی حلو و به لاطینی اولیس و آلیوز و ترکی آرداو میونانی و رومی آلیا و بغارسی قدیم آوا و عامه زرده و شبیا و اصفهانی جد و را و بانگریزی آلیوز و پندی آلیا و کالانا سند آوا و عصاره جاد نباتی باشد طبع آن گرم و خشک در دوم مرکب القوی میوهل - محقق ابدان و منافع بسیار دارد و

(۱) (اردو) (۱) ایلوا - بقول امیر (سندی) مذکر - صبر - گہی کو ار کے مغز کا خشک کیا ہو اعصارہ
اور بقول بعض ایک و زنت کا گوذ نہایت تلخ - بد مزہ (۲) رستم کے نیزہ بردار کا نام آوا تھا -
(۳) ستار - مذکر - دیکھو اختر کے پہلے منی -

الواط | بقول صاحب روزنامہ بحوالہ سفرنامہ ناصر الدین شاہ قاجار بفتح اول بمعنی مسخرو
باشد مؤلف گوید کہ ماخذ این لغت عرب لوط است کہ بقول تنجب بمعنی لگیل رفتن و رجید
و اندودن حوض و علی قوم لوط کردن است (انتهی) معاصرین عجم بزایدت الف و صلی در
اول و الف زاید بعد و او و عفرس کردہ اند و بمعنی مسخرہ مستعمل و گیر پیچ (اردو) مسخرہ - بقول صغیر
(عربی) اسم مذکر وہ شخص جس پر ہٹہ کیا جائے - ہٹے باز - ظریف - وہ شخص کہ جس پر لوگ اور
وہ لوگوں پر ہنسنے -

الوان | بقول صاحب روزنامہ بحوالہ سفرنامہ ناصر الدین شاہ قاجار بفتح اول (۱) بہ معنی
رنگ کاری است مؤلف عرض کند کہ این لغت عرب است جمع لون (۲) بمعنی گوناگون
ولیکن معاصرین عجم برخلاف قیاس استعمال این بمعنی رنگ کاری کردہ اند و استعمال شعرای فرس
معنی حقیقی اوست (صائب ۵) قناعت کن بہ نان خشک تابی آرزو گردی و کہ خواہش
الوان است نعمت ہای الوان را (۱) (اردو) (۱) رنگ کاری - رنگ سازی - موتش
(۲) طرح طرح کے قسم قسم کے -

الوان آسختن استعمال - بمعنی جمع کردن	طبع نامیز و بی رحمتش الوان حدوش +
اتمام بمعنی حقیقی است چنانکہ انوری گوید (۵)	عقل شناسد بی دفترش اکثر اقل (۱) (اردو)

مختلف اقسام کو ایک جگہ جمع کرنا۔

تعب خیز است و قیاس بدریافت وجه تسمیہ قاصر

الوان خاتم سازی استعمال - مرکب خفائی

(اردو) (۱) قسم قسم کی کاریگری جو خاتم سازی میں

است (۱) بمعنی اقسام خاتم سازی و معاصرین کی جائے یعنی انگوٹھیوں کے بنانے میں اقسام کی

عجم (۲) بمعنی سنگ موسیٰ استعمال کردہ اندو کاریگری - مونث (۲) سنگ موسی - بقول آصفیہ

صاحب روزنامہ بھوالہ سفرنامہ ناصر الدین شاہ قاجار (اسم مذکر) ایک قسم کا سیاہ خوش نما

ذکر این کردہ و این تصرف در معنی برخلاف قیاس الفاظ پتھر۔

الوبالو استعمال - بفتح اول در محاورہ معاصرین عجم قسمی است از سیوہ - صاحب رہنما

بھوالہ سفرنامہ ناصر الدین شاہ قاجار ذکر این کردہ مؤلف گوید کہ این همان است کہ در مدوہ

گذشت و صراحت کافی ہمدار بجا کردہ ایم - محدودہ و مقصورہ چیز نیست کہ نتیجہ لب و لہجہ

مقامی است (اردو) و یکھو آلو بالو۔

الوج بقول برہن و جامع و سراج بفتح اول و ضم ثانی و سکون واو و جیم نوعی از

و آن رستنی باشد بیاوردشت و جشن و گل آن کیود و تخم سیاہ در سنگستان و کوہستان یا

روید - صاحب محیط گوید کہ نوعی از مخلصہ و آنرا بفارسی کار ریک نامند و جیف است کہ صاحب

محیط ذکر کار ریک نکرد و بر کار رگ گوید کہ اسم آوج است و بس و بر مخلصہ نوشتہ کہ از

خوردنش خلاص و امان می یابند از سم افی و غیرہ و آن نباتی است مختلف الانواع و بحسب

مکانها مختلف شکل می باشد و تا بہفت قسم دیدہ اند و ہمہ باطنی و گل ہمہ منکوس و شبیہ بھوج

و آنرا بلغت اندلس سماج نامند و قسم پنجم آن را ساق مربع و برگ مدور و شقوق و شبیہ برگ

بادرنجبویہ و بی بودوٹھم آن تلخ و این قسم در کوه طرابلس و نواح آن از بلاد شام و نیست آن
 کوستان و زمین های سخت و فرماید که بقول بعضی مخلصه راسه نوع است یک نوع آن بر شیر
 کازریک لهر و و رای مبل نامند و بفارسی بیل شامی بالجمله مزاج آن گرم و خشک در اول سوم
 و آشامیدن آن جهت رفع قویج صعب و تحلیل اخلاط لزجه و تقویت معده و جگر و طحال
 ناف و منافع بسیار دارد صاحب فخرن هم این را ترک کرده و بقول صاحب اندالوج
 لغت فارسی است (لغ) (ارو) ایک پودے کا نام ألوج - کازریک - کازریک -
 بیل شامی ہے جس کو مخلصہ کے اقسام سے ایک قسم کہا گیا ہے افسوس ہے کہ اس کا شہو
 نام نہیں معلوم ہو سکا۔ یہ گرم و خشک ہے اور مرض قویج کو دفع کرتا ہے اور معدہ اور جگر
 کے لئے مقوی۔

<p>الوچہ معاصرین عجم بفتح اول و چہ است این کنند یعنی شمری کہ مشابہ آکو بخار است - بدن وجهه که قد این از آکو خردتر باشد فارسیان صاحب رہنما بحوالہ سفر نامہ ناصر الدین شاہ کلمہ چہ بر آخر آکو زیادہ کرده اند کہ افادہ معنی قاجار ذکر این کرده مؤلف گوید کہ این ہاں تصغیر کنند بچون باغچہ و طاقچہ - (ارو) و دیگر است کہ در محدودہ گذشت محدودہ و مقصورہ آکوچہ -</p>	<p>الوچہ معاصرین عجم بفتح اول و چہ است این کنند یعنی شمری کہ مشابہ آکو بخار است - بدن وجهه که قد این از آکو خردتر باشد فارسیان صاحب رہنما بحوالہ سفر نامہ ناصر الدین شاہ کلمہ چہ بر آخر آکو زیادہ کرده اند کہ افادہ معنی قاجار ذکر این کرده مؤلف گوید کہ این ہاں تصغیر کنند بچون باغچہ و طاقچہ - (ارو) و دیگر است کہ در محدودہ گذشت محدودہ و مقصورہ آکوچہ -</p>
---	---

الوداع | بقول صاحب منتخب و دواع لغت عرب است بالفتح معنی پیرود و دواع
 لام در اولش بقاعدہ عربی است فارسیان ہمین لغت عربی را با الف لام بر وقت خست
 و مفارقت استعمال کنند و با مصد رگفتن ہم کہ در طعنائت آید (ظہوری ۵) الف و اعراس عقل

سلطان جنون لشکر کشید: الوداع ای سرغور و من خنجر برکشید: (ارو و) الوداع - بقول
انیر عربی - یعنی رخصت (بجره) الوداع اسے ورد و یوار چلے ہم گھر سے: قیس پیریکا
ہنیت یاد یہ جایا ہو کر:۔

الوداع گفتن	استعمال - بقول صاحب آند
بجو الہ فرنگ فرنگ یعنی وداع کردن بخیر	این کرده ایم حیف است کہ سدی بیش نند
با گفتن بہان قسم است کہ بر آب گفتن جنت	(ارو و) الوداع کہنا - رخصت ہونا -
	رخصت کرنا -

الوط | بفہم اول و دوم بقول بہار رند واد باش و فراید کہ بعضی گویند ظاہر جمع لوطی
است از عالم رنود و صد و رکہ جمع رند و صدر است و این قسم جمع عربی را فارسیان در
الفاظ خود می آرند بکہ لفظ فارسی را بر وزن عربی نیز استعمال کنند مثلاً اکوان و اکواس جمع
کون و کس و نظائر این بسیار است و بالا آخر گوید کہ درین تامل است چہ در رنود و صد و
حرف را و صد و ہر کہ نام فاکلمہ است پس اصلی بود و ہنرہ الوط از حرف اصلی نیست پس جمع
لوطی چہ طور درست باشد گر آنکہ گوئیم کہ در لفظ تحریف شدہ و صحیح لوط بر وزن سقوط
بر قیاس ہنود کہ جمع ہندی است (انہی) خان آرزو ہم در چراغ ذکر این کردہ مؤلف
عرض کند کہ حیف است کہ ہر دو محققین سند استعمال این پیش نکرده اند و در استعمال معاصرین ہم
الوط بمعنی سخرہ گذشت و بس (ارو و) اد باش - بقول امیر (عربی) بد چلن - آوارہ فرج
(قل س) کہین ایسا نہو کہ یہ اد باش: نگاہات سے کرتے ہوں ہماری تلاش:۔

الوند | بقول سروری و برہان بر وزن و معنی اروند - نام کوہی است مؤلف گوید کہ ہینت

در مدوده هم گذشت و برخی از ماخذ هم همدرا بخا و ماخذی دیگر بر مبنی اول آروند هم مذکور و
 بطاآن این مبدل آروند باشد که فارسیان رای جمله را به لام بدل کنند همچون چار و چاکل
 صاحب ناصری گوید (س) از ابر بهاری است ز بس چشمه که جاری باشد دامن این تل می
 چون دامن الوند به خان آرزو در سراج فرماید که گویند و از ده هزار چشمه از دامن این کوه
 بر می آید (ار و و) و یکپوار وند-

اله | بقول بهان و جامع (۱) بفتح اول و بضم ثانی و ظهور با عقاب را گویند و آن پرنده است
 معروف که پرا در ابر تر نصب کنند و باشد ثانی هم درست باشد و (۲) بفتح اول و ثانی
 و خفای های بتوزن نقل از رقی باشد که صمغ مانند است خان آرزو در سراج بذکر هر دو معنی
 نسبت معنی دوم فرماید که بهندی آنرا گوگل خوانند بهر دو کاف فارسی - صاحب محیط بر عقاب
 فرماید که بترکی فرا قوش و بفارسی آله و آله و بهندی قاق و گیده نامند و آن طایریت معروف
 بزرگ جبهه سیاه رنگ و از جمله طیور شکار است گوشت آن گرم و خشک در دوم و گویند در
 اول - جهت برد و در یارح و رطوبت نافع و قریب گوشت گاو است و احتمال هر دو
 آن جهت ابتدای نزول آب در چشم و حدت بصیرت و تقویت آن نافع و منافع بسیار دارد
 (الخ) و نسبت معنی دوم بر نقل فرماید که به سریانی مقلا و برومی بذال یون و به یونانی با و لیتون
 و افلاکن و بترکی قاراه و عبری نفرو کور و مثل الیهود و به فارسی بوی جهودان و بهندی
 گوگل نامند و آن صمغ درختی است و بهترین آن آرزو و گویند که این صمغ درخت دوم
 است - طبع آن گرم و در اول سوخت و خشک در دوم - محل است حتی که خون جگر را و دلیر

شفیع کا سرریاح و منافع بیار دارد (ناخ) مؤلف گوید کہ معنی دوم ہم نمت زبان فاکھا
 است (اردو) ۱۱، عقاب - بقول آصفیہ (عربی) اسم مذکر - ایک سیاہ رنگ کے شکاری
 طاقتور، بلند پرواز پرند کا نام جو آدمی کے برس دن کے بچہ تک کو اٹھا کہ بچا تا ہے ایک قسم
 کا گد (ناخ ۵) نہ ملے گا کبھی شکاریین بنگو عقاب کھان بلند ہوا ۲۱ (۲) گوگل - بقول
 آصفیہ ہندی - اسم مذکر - ایک درخت کے گوند کا نام جو ذائقہ میں تلخ اور بہت سی قسم کا
 ہوتا ہے - ہندو لوگ اکثر اپنے دیوتاؤں کو اسکی دہونی دیا کرتے ہیں (شیخ باقر لکھنوی ۵)
 گوگل جلا کے سیکڑوں مغلی علی ٹپ ہے اس تک نہ دسترس کسی تدبیر سے ہوا ۱۰

الہام | بکسر اول بقول صاحب منتخب لغت عربیست معنی در دل انگندن و اسچہ در
 دل نگندن خدا ہی تعالیٰ خیر باشد یا شر - اما اکثر استعمال اور غیر باشد فارسیان بہ معنی صاف
 بالمصدر استعمال این کنند و برای معنی مصدری بالمصدر کر دن (انوری ۵) باجو تو
 صاحبقران بذکر نیز نہ دین سخن الہام آسمان برین است ۱۰ (بدر چاچی ۵) محمد شاہ بن
 نقی کہ چون بر تخت حکم آید ۱۰ کد الہام ربانی زراز غیب الہامش ۱۰ (اردو) الہام بقول
 امیر (عربی) مذکر - القاد (بحر ۵) ہم ہیں شاگرد خدا اپنا عقیدہ ہے یہی ۱۰ بحر مصرع
 یہی نہ موزون ہو جو الہام نہ ہو ۱۰

الہزل الذی یاد بہ الجذ | این بدیوہ است از بدائع کلام - صاحب حدائق فرماید کہ
 کلام بہ ہزل باشد اما مراد از ان جدو نہ ہزل چنانکہ (۵) اند آخر کار عالم اندیشہ کنی
 ای سورکنان ز اتم اندیشہ کنی ۱۰ باقیہ دنیا کنید آمیزش ۱۰ از آتشک جہنم اندیشہ کنید ۱۰ اگرچہ

سنی این ہزل است ولیکن مفاد آن ہمہ حکمت مؤلف گوید کہ فارسیان از برای این نامی
 دیگر در فارسی زبان ندارند و ہمین اسم عربی را استعمال کنند (اردو) ہزل الذی یاد
 بہ الجہد۔ ایک صنعت کا نام ہے صنایع بلاغت سے جس کے معنی بادی النظر میں ٹھٹھول
 ہوں اور مراد مقصد حکیمانہ۔ مترجم حدائق نے اس کی ایک مثال دی ہے (س) اہل دنیا
 کو خواہش زر ہے سداۓ اور سر میں خار ہے ہمیشہ مے کا پتہ زرجیفہ ہے اور طالب اسکا پتہ گشت
 اور بادہ ہے خون حیض زلال دنیا پتہ پتہ ہی ایک رباعی اسی صنعت میں لکھی ہے (س)
 بک بک نہ کرو زبان سبغا لو صاحب پدانت اپنے نہ اسطرح کالو صاحب پکڑوی
 نظر آتی ہے نصیحت لیکن پشیرینی مطلب کا فرالو صاحب پ

الہی | بہار گوید کلمہ است کہ از بہت تین و تبرک ابتدا بان کنند خاصہ در وقت شناخت
 و التماس دعا چنانچہ درین بیت جامی (س) الہی غنچہ امید بکشی پگلی از روضہ جاوید
 بنمای پد فرماید کہ بعضی جا لفظ الہی محض برای مین و برکت بی ملاحظہ معنی صلی یا بطریق تکرار
 آید بلکہ اختلاف خطاب و غیبت در یک کلام لازم آید چنانکہ نعمتخان عالی گوید (س) غیبت
 ہر کہ حق آشنائی را نگہ دارد پد الہی ہر کجا باشد خدا باشد نگہداشت پد فرماید کہ درین لفظ
 خدا از قبیل وضع منظر بجای مضمراست و برین تقدیر معنی قول او خدا باشد نگہداشت پد
 نگہدار او فافہم و مال فاندہ دقیق (انتہی) مؤلف عرض کند کہ خیال ما ترجمہ الہی خدا مین
 و تکرار لفظ خدا در مصرع دوم محاورہ اہل زبان است و ہمچنین درین مصرع (ع) کرم
 کردی الہی زندہ باشی پد لفظ الہی بجای خدا مین بکند و واقع شدہ و این ہم محاورہ اہل زبان

باشد و بس (۱۱ رو) الہی - بقول امیر - آکھن یا تم شکم ہے - میرے اللہ - دعایا بد دعا و
تعجب و حیرت کے لئے (آتش ۵) الہی بازو قاتل میں زور دست قدرت ہے و درود
ہے اسی کے دم سے اب خشک خجھر میں (ظفر ۵) الہی دل گیا کیونکر نکل کاٹا ساحیران
ہوں نہ اک سوراخ سینہ میں نہ اک روزن نفل میں ہے نہ

<p>الہی پناہ اصطلاح - بہار گوید کہ اقبیل صاحب بحر فرماید کہ کسی کے عالم علم حکمت باشد بقدر حکمت پناہ باشد چہ حکمت از روی موضوع آرا الہی پناہ گویند و الہی نام فنی از سن فن حکمت مقسم می شود بہ قسم (۱) اگر موضوع آن بشر است کہ طبعی و ریاضی و انہی است (خواجہ نظامی) کہ محتاج است بآودہ در خارج و تعقل طبعی است از فرزگان الہی پناہ بہ صد و سیزدہ بود با و (۲) اگر محتاج است در خارج اما محتاج در براہ بہ ہمہ انجمن ساسی انجم شناس بہ تہ تہ تعقل نیست ریاضیت و (۳) اگر در ہر دو متنی ہر شغل صاحب قیاس بہ (۱۱ رو) حکیم علم در خارج و تعقل احتیاج بآودہ ندارد الہی است حکمت کا عالم -</p>	<p>الہی پناہ اصطلاح - بہار گوید کہ اقبیل صاحب بحر فرماید کہ کسی کے عالم علم حکمت باشد بقدر حکمت پناہ باشد چہ حکمت از روی موضوع آرا الہی پناہ گویند و الہی نام فنی از سن فن حکمت مقسم می شود بہ قسم (۱) اگر موضوع آن بشر است کہ طبعی و ریاضی و انہی است (خواجہ نظامی) کہ محتاج است بآودہ در خارج و تعقل طبعی است از فرزگان الہی پناہ بہ صد و سیزدہ بود با و (۲) اگر محتاج است در خارج اما محتاج در براہ بہ ہمہ انجمن ساسی انجم شناس بہ تہ تہ تعقل نیست ریاضیت و (۳) اگر در ہر دو متنی ہر شغل صاحب قیاس بہ (۱۱ رو) حکیم علم در خارج و تعقل احتیاج بآودہ ندارد الہی است حکمت کا عالم -</p>
---	---

الیسا | بقول صاحب مہفت بفتح اول و سکون لام و ثناتہ تحتانیہ بالف کشیدہ خطی صحرائی
را گویند مؤلف گوید کہ این همان است کہ ذکرش بر آبا بہ با می موحده سوم گذشت و
اشارہ این ہم ہمد را بخاند کورخیال ما بزمین نیست کہ غلطی کتابت آبار الیا کرد - (۱ رو)
دیکھو ابا -

الیاس | بقول برہان و مہفت کبیر اول و سکون ثانی و تحتانی بالف کشیدہ و بین بی
نقطہ نام پیغمبر بیت مشہور و او پسر زادہ سام بن نوح است و عم حضرت خضر و (۲) نام

پادشاہ غزر و گیلان است۔ صاحب ناصری بر معنی دوم قانع۔ صاحب مؤید این را بذیل لغات فارسی آورده و صاحب اندین را لغت عرب گفته (۱ و ۲) الیاس۔ بقول امیر ایک پیغمبر کا نام ہے جو حضرت موسیٰ علیہ السلام کے بعد ہوئے یہ غیر ابن ہارون علیہ السلام کے پوتے تھے۔ صاحب آصفیہ نے بھی اس کو لغت عربی کہا ہے (۲) الیاس۔ پادشاہ گیلان کا نام بھی ہے۔

الیر [بقول برہان نفع اول و کسر ثانی و سکون ثانی و زای ہوز جفتہ و لکدانہ ختن اسپ و استر و سارستور باشد۔ صاحبان ناصری و جہانگیری و جامع ہم ذکر این کردہ اند مؤلف عن کند کہ این ہمانست کہ در حدودہ گذشت محدودہ و مقصورہ چہیزی نیست کہ نتیجہ لب و لہجہ مقامی است۔ اسم جامد فارسی زبان باشد بمعنی مطلق جفتہ و لکد چار پایاں مرادف اسکینر (۱ و ۲) و کچو آئیز و اسکینر۔

الف مقصورہ ہائیم

ام [بقول برہان و ناصری و جامع نفع اول و سکون ثانی (۱) ضمیر شکست و مرکب استعمال کنند چچو جامد و خانہ ام یعنی جامہ من و خانہ من و بمعنی مراد ہستم نیز آمدہ و (۲) بالکسر بمعنی این باشد چچو امروز و امسال یعنی این روز و این سال و (۳) بالضم و تشدید نعت عرب است بمعنی اصل و مادہ فارسیان استعمال این ترکیب عربی و بعضی الفاظ کنند چنانکہ و ثقات آید۔ خان آرزو در سراج فرماید کہ نفع اول ضمیر شکم و بالکسر بمعنی این چنانکہ امسال و امروز و امشب و بدین سہ لفظ مخصوص و فرماید کہ بعضی ثقات اسبار ہم نوشتہ اند و بعضی از شاخین

اشتمام و اقصیح نیز در شمار خود آورده اند این تصرف بیجا بلکه خطاست مؤلف عرض کند
 که آنچه محققین نازک خیال آتم را یعنی مرا نوشته اند درست نباشد و آنچه مجرور ام) یعنی مرا
 آیه مخفف ام نیست (ایلی سه) چنان از پانگند امر وزم آن رفتار و قاست هم بکه فوا
 بر تخیرم بلکه فوا ای قیامت هم بنسبت معنی دوم عرض می شود که ام بالکسر بدل آن بالکسر
 باشد و آن مخفف این که نون بر میم بدل شود همچون سب و ستم و پان و پام و آیه و آیه
 عجیب است از خان آرزو که ام بالکسر را مخصوص کند با سه لفظ و حرف هند بر تاخرین که
 چرا استعمال اشتمام و اقصیح کردند مؤلف گوید که چه چیز مانع است و وجه تخصیص سه لفظ است
 مثال (ارود) (انیر) - جیسے میرا گھر - مہون - جیسے کھڑا ہوں - (۲) اس - جیسے اس
 گھڑی - اس سال (۳) ہنس مان - مونث -

اماج | بقول صاحب برہان لغت اول بروزن کماج نوعی از آتش آرد است و (۲) نفع
 اول تودہ خالی کہ نشانی تیر بران نہند و (۳) نشانی تیر و (۴) انزار بریر گران - صاحب
 ناصری فرماید کہ ہماں آماج کہ در مدودہ گذشت صاحب سروری بر معنی دوم و چهارم قاف
 صاحب جامع معنی دوم را ترک کرد خان آرزو در سراج نسبت معنی اول فرماید کہ مخفف و اماج
 است و نسبت معنی سوم گوید کہ شہور بد معنی دوم و چهارم را بگذاشت صاحب سوار السیل این
 معنی جامی لعب و بازی و نشانی تیر معرب آماج فارسی گفته مؤلف عرض کند کہ اماج بدین
 معنی در فارسی نیامدہ و محققین لسان عرب ہم ازین ساکت - آماج در مدودہ گذشت و لیکن
 معنی اول در اینجا مذکور نیست و ما با خان آرزو و اتفاق داریم کہ معنی اول مخفف و اماج است

نویسید و آن لغت ترکی است و صاحب لغات ترکی ذکرش کرده که نوعی از طعام است خاریان
 بنجف و اولضم اول خوانند و بعدانی و دیگر خود آماج اسم جامد فارسی باشد و مرادف آماج که در
 محدوده گذشته و صراحه هر سه معنی بالا همدرا بخاک کرده ایم مقصوره و محدوده چیری نیست که
 نتیجه لب و لجه مقامی است و معنی تقیقی این توده خاک باشد مطلقا پس معنی دوم به تخصیص نشانه
 تیر و نیز معنی سوم مجاز است و بدین وجه که بزرگزان از آن خاک خاص زمین را شیار کنند و توده با فواید
 های آنرا بوسیله آن دفع کنند فارسیان آن آکه را هم آماج نام کردند بنحوا (ارو) (۱)
 ایک خاص قسم کی ترکی غذا جو آسته سے بنائی جاتی ہے (۲) در (۳) و در (۴) و یکو آماج -
 امار | بفتح اول بقول صاحب شش و اندلغت فارسی است بمعنی ترجمه حساب و مرادف
 آمار و آواره و آماره - صاحب اند فرماید که بالکسر لغت عربی است بمعنی فرمان مؤلف
 غرض کند که ما صراحت کامل این در محدوده بر نقطه آوار کرده ایم و آماره هم گذشته و
 بخمال ماضی این آمار و آواره باشد که همین معنی گذشته است و آن اسم جامد فارسی است
 و آمار و آوار و آماره که بای موحده بهیم و و بدل شود همچون غریب و غریب و آمار و
 آوار و محدوده و مقصوره چیری نیست که نتیجه لب و لجه مقامی است پس آمار بمعنی حساب و آماره
 بهای نسبت بمعنی کاغذ حسابی که بوسیله آن رقوم یک باب و یک قسم را جمع کنند و همین خیال
 بر معنی سوم آوار هم ظاهر کرده ایم که گذشته (ارو) و یکو آوار که تیسرے معنی -

<p>امار گیر بفتح اول بقول صاحبان</p>	<p>و ذکر ماخذ این بر آمارند کورشد (ارو) و</p>
<p>و مویق جهان آماره گیر که ذکرش در محدوده گذ</p>	<p>آماره گیر -</p>

اماره | بقول برهان و ناصری و سروری و باشد که در مدوده گذشته یعنی حساب کردن جامع بکسر اول بر وزن اشاره یعنی حساب باستقصا و اسم جامد این همان آمار و آماره است شماره باشد - چه اماره گیر حساب گیرنده را گویند که بجایش مذکور شد مدوده و مقصوده چیزی نیست مؤلف گوید که همان آماره که در مدوده گذشته که نتیجه لب و لجه مقامی است - آنچه صاحب و ذکر ماخذ این بر آمار مذکور شد (لوسی) اگر خواهی شمس این را یعنی آمیختن نوشته ظاهرات محش پایش را شماره بدرون باید شد از حد اماره بیش نیست اگر سند استعمال بدست آید تو انیم عرض کرد که مجازاً بدین معنی هم توان گرفت که اماره (ارو) دیکهوا اماره -

اماره گیر | اصطلاح - بقول صاحب بحر و کافندی حسابی را گویند که در آن رقوم متفرقه اند بکسر اول یعنی حساب گیرنده مؤلف گوید یک قسم را فراهم کرده میزنانش و هند پس جاوا که همان آماره گیر که در مدوده گذشته و صحت که مجازاً آماریدن را یعنی آمیختن گیریم و اگر آماریدن ماخذ این بر آمار (ارو) دیکهوا اماره گیر - را برای هنوز چهارم صحیح دانیم - جاوارد که

آمازیدن | بقول صاحب شمس بالفتح یعنی ماخذش آماز باشد و این - امبدل آمازیدن آمیختن مؤلف عرض کند که دیگر کسی از محققین قرار دهمیم که تحتانی اول بالف بدل شد مصادره ذکر این نکرد و بخان ازای هنوز درین همچون یرمغان و ارمغان (ارو) ملان غلطی کتابت است و همان آماریدن به را محکم (حساب کرنا دیکهوا آمازیدن) و آمازیدن

اماس | بفتح اول بقول صاحب شمس معروف است که درم نیز خوانند - فرماید که لغت فارسی است مؤلف گوید که همین لغت در مدوده گذشته - مدوده و مقصوده چیز

نیست که نتیجہ لب و لہجہ مقامی است اسم جامد فارسی زبان است (اروو) و یکہو آماس -

اقم الجیش | اصطلاح - بقول بہار و بحر کہ صوفی ام الجیاش خواندہ اشہی نادا علی

رایت مؤلف گوید کہ مرکب است از ہر دو من قبلۃ العذاریۃ (اروو) ام الجیاش

نعت عربی - مرکب اضافی کہ ام بالفہم و تشدید بقول امیر شراب - موت -

معنی مادر و اصل ہر چیز بجایش گذشت و جیش اقم الدماغ | اصطلاح - بقول بہار و بحر

یفتح اول معنی لشکر معنی لفظی این اصل یا مادر معنی پوست مغز مؤلف گوید کہ مرکب است

لشکر و کنایہ باشد بر ای رایت و علم لشکر فارسی از ہر دو نعت عربی مرکب اضافی کہ ام بالفہم

قدیم و معاصرین عجم استعمال این کنند (اروو) و تشدید معنی اصل و مادر بجایش گذشت و دماغ

علم - بقول آصفیہ مذکر و یکہو اختر - معنی مغز پس معنی لفظی این اصل یا مادر مغز باشد

اقم الجیاش | اصطلاح - بقول بحر و بہار و کنایہ از پوست مغز کہ بقای دماغ بحالت صحیحہ

معنی شراب مؤلف گوید کہ مرکب از ہر دو نعت و اعتدال منحصر است بر وجود پوست فارسیان

عربی است - مرکب اضافی کہ ام بالفہم و تشدید قدیم استعمال این کردہ اند و صاحب اند گوید

معنی اصل و مادر بجایش گذشت و جایش جمع کہ این کنایہ باشد از جای اعلائی دماغ و آن

خبثیست کہ معنی پلید و ناخوش باشد پس معنی جونی است از اتخوان و غشایت صلب کہ

لفظی این اصل یا مادر ناخوشی و خرابی با و کنایہ محیطہ ہر دماغ است (اروو) دماغ کا

باشد از شراب - فارسیان قدیم و معاصرین عجم پوست یا سر پوش بالائی جس سے دماغ کی حفاظت

استعمال این کنند (حافظ شیراز سے) آن دماغ و متعلق ہے - مذکر -

ام الرزائل

اصطلاح - بقول بحر و بہار

از شیر مادر باز نہ شدہ پس معنی نفطی این مادر

بمعنی جہل است مؤلف گوید کہ ہر دو لغت

شیر خوران و کنایہ از دیوی یا مرضی کہ شیر خوار

عرب و مرکب اضافی است یعنی ام بالفہم تشبیہ

را بخواب موت رساند یا آنقدر محبت با شیر خوار

بمعنی اصل و مادر بجایش گذشت و رذائل جمع

دارد کہ چون عارض شود نگذارد و جدانشود۔

رذیلہ و رذیلہ بقول صاحب قاموس معنی ضد

فارسیان ہم استعمال این اصطلاح کنند (رضی

فصلیہ - پس ام الرذائل معنی اصل یا مادر رذیلہ

۵) نہ ہار ز تو بیج نگردی شادان نہ باشد

باشد فارسیان تبصرہ در املا یعنی بہ تبدیل

عربی مایہ راحت بچہان نہ زن صاحب ذیل

ذال معجہ بہ زای ہوز ام الرزائل جہل را نام

چو شد علت تست نہ شود اربود عللج ام الصبیان

ہناوند و این کنایہ باشد (اردو) جہل - بقول

(اردو) ام الصبیان - بقول امیر بچوں کی

آصفیہ (عربی) اسم مونث - جہالت - بڑی علمی -

ایک بیماری جو صرع کی قسم سے ہے کہتے ہیں کہ

ام الصبیان استعمال - بفہم اول کسر

مریض کے بلغم ہونے تک یہ عارضہ جاتا رہتا

صاد مہملہ بقول صاحب بحر و بہار و ارستہ نام

ہے اور اگر نہ گیا تو لا علاج ہو جاتا ہے (انتہی)

مؤلف کا تجربہ یہ ہے کہ شیر خوار بچوں کے لمبو

طبیہ صریحیت کہ باطفال عارض شود مؤلف

گوید کہ مرکب است از ہر دو لغت عرب - مرکب

۱) ام الطریق اصطلاح - مرکب اضافی

اضافی کہ ام بالفہم تشبیہ معنی اصل و مادر بجایش

بقول بحر و بہار شروع عام را گویند مؤلف

گذشت و صبیان جمع قصبی و قصبی معنی کود کہ

گوید کہ مرکب است از ہر دو لغت عرب یعنی

که می آید و آن لغت ترکی است و صاحب لغات ترکی ذکرش کرده که نوعی از طعام است فارسیا
 بخند و اول بضم اول خوانند و بمعانی دیگر خود آماج اسم جامد فارسی باشد و مرادف آماج که در
 محدوده گذشت و صراحت هر سه معنی بالا همدرا بخاک کرده ایم مقصوره و محدوده چیری نیست که
 نتیجه لب و لجه مقامی است و معنی تشبیهی این توده خاک باشد مطلقا پس معنی دوم به تخصیص نشانه
 تیر نیز معنی سوم مجاز است و بدین وجه که بزرگزان از آن خاک خاص زمین را شیار کنند و توده باقی
 های آنرا بوسیله آن دفع کنند فارسیان آن آماج را هم آماج نام کردند مجاز (ار و و) (۱)
 یک خاص قسم کی ترکی غذا جو آثی سے بنائی جاتی ہے (۲) و (۳) و (۴) و دیگر آماج -
 امار | بالفتح بقول صاحب شمس و اندلغت فارسی است بمعنی ترجمه حساب و مراد
 آمار و آواره و آماره - صاحب انند فرماید که بالکسر لغت عربی است بمعنی فرمان مؤلف
 عرض کند که ما صراحت کامل این در محدوده بر لفظ آوار کرده ایم و آمار و آماره هم گذشت و
 بخمال ما اصل این آمار و آواره باشد که همین معنی گذشته است و آن اسم جامد فارسی است
 و آمار و آوار بدل آن که بای موحده بهیم و د و بدل شود همچون غراب و غرثم و آرب و
 آو - محدوده و مقصوره چیری نیست که نتیجه لب و لجه مقامی است پس آبار بمعنی حساب و آبار
 بهای نسبت بمعنی کاغذ حسابی که بوسیله آن رقوم یک باب و یک قسم را جمع کنند و همین خیال
 بر معنی سوم آوار هم ظاهر کرده ایم که گذشت (ار و و) و دیگر آوار که تیسرے معنی -

<p>امار گیر بفتح اول بقول صاحبان انند و ذکر ماخذ این بر آمار مذکور شد (ار و و) و و مویه جهان آماره گیر که ذکرش در محدوده گذشت آماره گیر -</p>	<p>بفتح اول بقول صاحبان انند و ذکر ماخذ این بر آمار مذکور شد (ار و و) و و مویه جهان آماره گیر که ذکرش در محدوده گذشت آماره گیر -</p>
--	---

<p>ا ماره بقول برهان و ناصری و سروری و باشد که در مدوده گذشت بمعنی حساب کردن جامع بکسر اول بر وزن اشاره بمعنی حساب باستقصا و اسم جاد این همان آمار و شمار است شماره باشد - چه اماره گیر حساب گیرنده را گویند که بجایش مذکور شد مدوده و مقصوره چینی نیست مؤلف گوید که همان آماره که در مدوده گذشت که نتیجه لب و لجه مقامی است - آنچه صاحب و ذکر ماخذین بر آمار مذکور شد (لوسی) اگر خواستیم این را بمعنی آمیختن نوشته ظاهر است محشسپاهش را شماره پذیردن باید شد از حد اماره بیش نیست اگر سند استعمال بدست آید توانیم عرض کرد که مجازاً بدین معنی هم توان گرفت که اماره (ارو) دیکهو آماره -</p>	<p>ا ماره گیر اصطلاح - بقول صاحب بحر و کاغذی حسابی را گویند که در آن رقوم متفرقه اند بکسر اول بمعنی حساب گیرنده مؤلف گوید یک قسم را فراهم کرده نیزانش دهند پس جاد که همان آماره گیر که در مدوده گذشت و صحت که مجازاً آماریدن را بمعنی آمیختن گیریم و اگر آمازید ماخذین بر آمار (ارو) دیکهو آماره گیر - را برای هوز چهارم صحیح دانیم - جاد دارد که</p>
<p>اما زیدن بقول صاحب شش بفتح بمعنی ماخذش آمیز باشد و این - امیدل آمیزین آمیختن مؤلف عرض کند که دیگر کسی از محققین قرار دهم که تحتانی اول بالف بدل شد مصاد در ذکر این نکرد و بخان ازای هوز درین همچون یرمغان و ارمتان (ارو) طانا نعلی کتابت است و همان آماریدن به را محکم (حساب کرنا دیکهو آماریدن) و (آمیزیدن)</p>	<p>ا ماس بفتح اول بقول صاحب شمس معروف است که درم نیز خوانند - فرمایند که لغت فارسی است مؤلف گوید که همین لغت در مدوده گذشت - مدوده و مقصوره چینی</p>

نیست که نتیجہ لب و لہجہ مقامی است اسم جامد نارسا زبانی است (ارو و) ویکو آماس -

ام الحش | اصطلاح - بقول بهار و بحر که صوفی ام الحشش خوانند اشہی لثا و اعلی
رایت مؤلف گوید کہ مرکب است از ہر دو من قیلۃ العذاری (ارو و) ام الحشش
لغت عربی - مرکب اضافی کہ ام بالضم تشدید بقول امیر شراب - موش -

بمعنی مادر و اصل ہر چیز بجایش گذشت و حشش | ام الدماغ | اصطلاح - بقول بہار و بحر
بفتح اول بمعنی شکر و معنی لفظی این اصل یا مادر بمعنی پوست مغز مولف گوید کہ مرکب است
شکر و کنایہ باشد برای رایت و علم شکر ناریاں از ہر دو لغت عربی مرکب اضافی کہ ام بالضم
قدیم و معاصرین عجم استعمال این کنند (ارو و) و تشدید بمعنی اصل و مادر بجایش گذشت و دماغ
علم - بقول آصفیہ مذکر ویکو اختر - بمعنی مغز پس معنی لفظی این اصل یا مادر مغز باشد

ام الحشش | اصطلاح - بقول بحر و بہار و کنایہ از پوست مغز کہ بقای دماغ بحالت صحیح
بمعنی شراب مؤلف گوید کہ مرکب از ہر دو لغت و اعتدال منحصر است بر وجود پوست ناریاں
عربی است - مرکب اضافی کہ ام بالضم تشدید قدیم استعمال این کرده اند و صاحب انس گوید
بمعنی اصل و مادر بجایش گذشت و حشش جمع کہ این کنایہ باشد از جای اعلائی دماغ و این
خبثہ است کہ بمعنی پلید و ناخوش باشد پس معنی جونی است از استخوان و غشا است صلب کہ
لفظی این اصل یا مادر ناخوشی و خرابی یا و کنایہ محیط جو ہر دماغ است (ارو و) دماغ کا
باشد از شراب - ناریاں قدیم و معاصرین عجم پوست یا سرپوش بالائی جس سے دماغ کی حفاظت
استعمال این کنند (حافظ شیراز سے) آن مرغ و متعلق ہے - مذکر -

ام الرزائل

اصطلاح - بقول بحر وہا

از شیر مادر باز نہ شدہ پس معنی نفی امین مادر

معنی جہل است مؤلف گوید کہ ہر دو لغت

شیر خواران و کنایہ از دیوی یا مرضی کہ شیر خوار

عرب و مرکب اضافی است معنی ام بالفہم تشدید

را بخواب موت رساند یا آلفہ در محبت با شیر خوار

معنی اصل و مادر بجایش گذشت و رد ازل جمع

دارد کہ چون عارض شود نگذارد و جدا نشود۔

ردیہ و ردیہ بقول صاحب قاموس معنی ضد

فارسیان ہم استعمال این اصطلاح کنند (رضی

تفضیلہ۔ پس ام الرزائل معنی اصل یا مادر ردیہ

۵) زہار زرتو پنج نگردی شادان نہ باشد

باشد فارسیان تصرف در املا یعنی بہ تبدیل

عربی مایہ راحت بجهان نہ زن صاحب فہرست

ذال معجمہ بزای ہوز ام الرزائل جہل را نام

چو شد علت تست نہ شود ابو دعلج ام الصبیان

نہاوند و این کنایہ باشد (اردو) جہل بقول

(اردو) ام الصبیان۔ بقول امیر بچون کی

اصفیہ (عربی) اسم مونث۔ جہالت۔ بی علمی۔

ایک بیماری جو صرع کی قسم سے ہے کہتے ہیں کہ

ام الصبیان استعمال۔ بفہم اول و کسر

مریض کے بالغ ہونے تک یہ عارضہ جاتا رہتا

صاد مہملہ بقول صاحب بحر وہا رد و ارستہ نام

ہے اور اگر نہ گیا تو لا علاج ہو جاتا ہے (انہی)

مؤلف کا تجربہ یہ ہے کہ شیر خوار بچون کے لمبو

یہ عارضہ مہلک اور بہت کم علاج پذیر ہے۔

طبیہ صریحیت کہ باطفال عارض شود مؤلف

گوید کہ مرکب است از ہر دو لغت عرب۔ مرکب

اضافی کہ ام بالفہم تشدید معنی اصل و مادر بجایش

بقول بحر وہا شارع عام را گویند مؤلف

گذشت و صبیان جمع صبی و صبی معنی کود کہ

گوید کہ مرکب است از ہر دو لغت عرب یعنی

اتم بالضم وتشدید یعنی اصل و مادر بجایش درگذشت
و حرقی یعنی راه پس مننی لفظی این اصل یا مادر را
و کنایه از شارع عام که راههای کوچک از همین شارع
تعلق دارد - فارسیان استعمال این کنند (ارو) صرف - مذکر -

اتم الفاضل | اصطلاح - مرکب اضافی
بقول بحد و بهار یعنی علم مطلقاً مؤلف گوید که
مرکب است از هر دو لغت عرب یعنی اتم
اصطلاح - مرکب اضافی -

بقول بحد و بهار (۱) گندم (۲) معده مؤلف
گوید که مرکب است از هر دو لغت عرب که اتم بالضم
و تشدید یعنی اصل و مادر بجایش گذشت و طعام
یعنی هر چیز خوردنی پس مننی لفظی این اصل یا مادر

و کنایه باشد از گندم و معده - فارسیان استعمال
این کنند (ارو) (۱) گیاهون مذکر (۲) معده -
اصطلاح - بقول بحد و بهار
که مرکب است از هر دو لغت عربی که اتم بالضم
و تشدید یعنی اصل و مادر بجایش گذشت و قوی

اصطلاح - بقول بحد و بهار
که مرکب است از هر دو لغت عرب - یعنی
علم صرف زیرا که مبدای اکثر علوم است مؤلف
گوید که مرکب است از هر دو لغت عرب - یعنی

اتم بالضم و تشدید یعنی اصل و مادر - بجایش گذشت
بمقصود یعنی ده با جمع قریه پس مننی لفظی این
اصل یا مادر قریه با و کنایه از مکّه معظمه - فارسیان

<p>الحمد (۳) آیات محکمات جو حمد و مدہ میں گزرا (۴) عقل اول - بقول آصفیہ اسم مذکر - وہ پہلا</p>	<p>استعمال میں کنند (ارو و) کلمہ معظمہ جہان حرم متمم واقع ہے - مذکر۔</p>
<p>فرشتہ جو باقی نو فرشتوں سے اول پیدا ہوا - جو اول - نور محمدی - جبریل - اس کا تفصیلی بیان عقل اول و بقول (۴) اس پر گزرا ہے - (۵) قرآن پاک - مذکر۔ کلام اللہ - وہ کلام الہی جو ہمارے رسول خدا صلی اللہ علیہ وسلم پر نازل و وارد ہوا۔</p>	<p>اصطلاح - مرکب اضافی اصطلاح - مرکب اضافی بقرہ (۱) لوح محفوظ (۲) سورہ فاتحہ آیات محکمات (۴) عقل اول و بقول بقرہ (۵) قرآن شریف ہم مؤلف گوید کہ عرب است از ہر دو لغت عرب کہاتم بالضم و تشدید</p>
<p>اصطلاح - مرکب اضافی - بقول اصطلاح - مرکب اضافی - بقول بقرہ (۱) کہکشان و (۲) آسمان مؤلف گوید کہ این مرکب است از ہر دو لغت عرب - تم بالضم و تشدید بجائیش گذشت و نجوم جمع نجم بمعنی سارگان پس معنی لفظی این اصل یا مادر سارگان باشد و کنایہ از کہکشان و آسمان فارسیان استعمال میں کنند (ارو و) (۱) کہکشان - بقول آصفیہ اسم مذکر و کنایہ از آسمان و دہای فلک (۲) آسمان - مذکر و کنایہ</p>	<p>بمعنی اصل و مادر بجائیش گذشت و کتاب لکھ بمعنی نوشتہ نامہ پس معنی لفظی این اصل یا مادر تحریر باشد و کنایہ از ہر پنج معانی بالا فارسیان استعمال میں کنند (ارو و) (۱) لوح محفوظ - بقول آصفیہ (اسم مونث) وہ لازوال تختی جس پر خدای تعالیٰ نے انسان کے تمام افعال شرح سے لیکر اخیر تک لکھ رکھے ہیں اور اسی کو موافق ہوتا ہے (۲) سورہ فاتحہ - اسم مونث مؤنث -</p>
<p>بقول آصفیہ اسم میل دادن - حسب غیاث بحوالہ رسالہ عبد الواسع گوید کہ میل دادن چیری را از جای ادبوی دیگر و با اصطلاح</p>	<p>اصلی - بکسر اول و فتح لام لغت عرب است - بقول صاحب منتخب بمعنی میل دادن - حسب غیاث بحوالہ رسالہ عبد الواسع گوید کہ میل دادن چیری را از جای ادبوی دیگر و با اصطلاح</p>

اہل عربی سیل دادن فتحہ بسوی کسرہ بطرزیکہ الف صورت یای مجهول پیدا کند چنانچہ کتب
 المالہ کتاب و ترکیب المالہ رکاب و فرماید کہ در الفاظ فارسی نیز المالہ می آید چنانچہ آذر مالہ
 آذر و آبید مالہ آباد (اردو) المالہ اصطلاح بین فتحہ کو کسرہ کی جانب میل دینے کو کہتے ہیں
 جس سے الف یا سے بدل جاتا ہے جیسے آباد کا مالہ آبید ہے اور آذر کا مالہ آذر ہے۔
 امام | کسر اول لغت عرب است بقول منتخب بمعنی پیشوا و راہنما و جانب قبلہ فارسی
 استعمال این بمعنی پیشوا کنند و الفاظ فارسی مرکب ہم سازند کہ در محقات آید۔ صاحب روزنامہ
 بخواہ سفر نامہ ناصر الدین شاہ قاجار گوید کہ معاصرین عجم ہم این را بہمین معنی استعمال کرده اند
 (انوری ۵) تو توامی بابتائی لیک بدر آسمان از دو نقصان در تحیر این ز حلقہ آن از
 امام (۱۰) امام بقول امیر (عربی) پیشوا۔ ہادی (رشتک ۵) غم کو نین ہے عبت
 اسے رشتک ۵ ہم علی سا امام کہتے ہیں ۵

<p>امام زادہ معتبر استعمال۔ مرکب توصیفی صاحب رہنما بخواہ سفر نامہ ناصر الدین شاہ قاجار گوید کہ معاصرین عجم برای اولاد المہ معصومین استعمال این کنند (۱۰) سید بقول آصفیہ عربی اسم مذکر۔ حضرت فاطمہ رضی اللہ عنہا کی اولاد جو حضرت علی کرم اللہ وجہ سے ہے جنین کی اولاد امام سجدہ اصطلاح۔ مرکب اضافی بقول لفظ امام ہی پر لکھا ہے تیج کا وہ لبا دانہ خوب</p>	<p>بجو و راستہ و بہار و تحقیق دانہ کلانی کہ واسطہ العقد تیج باشد (طاهر غنی ۵) شود براہین پیر و تنگیز مرا ۵ امام سجدہ گرازا خاک کر بلا باشد ۵ (سید حسین خالص ۵) بر خود صلاح بستہ بود آری از صلاح ۵ ہرگز امام سجدہ ندانند تا رحمت ۵ (اردو) تیج کا امام۔ سجدہ کا امام۔ مذکر۔ امیر نے لفظ امام ہی پر لکھا ہے تیج کا وہ لبا دانہ خوب</p>
--	---

<p>دانون سے الگ شمار دانون کے ساتھ مرکب گندام ہوتا ہے (اسیر ۵) کون جمع سے اٹھ گیا یا رب بزم تسبیح بے امام ہوئی: (کیف ۵) کہ این کنایہ باشد و مرکب است از ہر دو لغت ہجر ضمین یاد خدا میں اگر گردن: آشکون کا سمجھ عرب کہ امام بالکسہ یعنی اوست کہ گذشت و بین نخت جگر کا امام ہو: بضم اول یعنی آشکارا لندہ و آشکار شدہ</p>	<p>امام مبین اصطلاح - مرکب توصیفی بقول بگردانند لوح محفوظ مؤلف عرض کند کہ این کنایہ باشد و مرکب است از ہر دو لغت ہجر ضمین یاد خدا میں اگر گردن: آشکون کا سمجھ عرب کہ امام بالکسہ یعنی اوست کہ گذشت و بین نخت جگر کا امام ہو: بضم اول یعنی آشکارا لندہ و آشکار شدہ</p>
<p>امام شہر اصطلاح - مرکب اضافی معنی مختب - چنانکہ عربی گوید (۵) اسی خاک ست شو کہ ز غیرت امام شہر پزنگی بجام زندہ نوش می زند: (ارو و) مختب - بقول بصفیہ (عربی) اسم مذکر - حساب گیرندہ - وہ حاکم جو غلاف شرع باتون کی مانعت کرے (ذوق) (۵) مختب گرچہ دل آزار ہے میخواروں کا دیکھے اک جام تو ہے یا راہی یا رنکنا: فارسین ہم ہمیں نئی شمالین کنند (ارو و) جعفر صادق علیہ السلام</p>	<p>امام شہر اصطلاح - مرکب اضافی معنی مختب - چنانکہ عربی گوید (۵) اسی خاک ست شو کہ ز غیرت امام شہر پزنگی بجام زندہ نوش می زند: (ارو و) مختب - بقول بصفیہ (عربی) اسم مذکر - حساب گیرندہ - وہ حاکم جو غلاف شرع باتون کی مانعت کرے (ذوق) (۵) مختب گرچہ دل آزار ہے میخواروں کا دیکھے اک جام تو ہے یا راہی یا رنکنا: فارسین ہم ہمیں نئی شمالین کنند (ارو و) جعفر صادق علیہ السلام</p>
<p>امامون بقول برہان و ہفت با میم بر وزن فلاطون لغت یونانی دو ایست کہ اور ابنا ماہو و بعربی حاکم خوانند گرم و خشک است در دوم - بول راہاند - صاحب محیط بر امامون فرماید کہ اسم حماسہ و بر حاکمانوشتہ کہ اسم نبطی است و گویند سریانی و یونانی امامون امامون و بروی امامون و بعربی ماہو و و بھارسی ماہور و شیرازی مانگو گویند و آن چند نوع می باشد</p>	<p>امامون بقول برہان و ہفت با میم بر وزن فلاطون لغت یونانی دو ایست کہ اور ابنا ماہو و بعربی حاکم خوانند گرم و خشک است در دوم - بول راہاند - صاحب محیط بر امامون فرماید کہ اسم حماسہ و بر حاکمانوشتہ کہ اسم نبطی است و گویند سریانی و یونانی امامون امامون و بروی امامون و بعربی ماہو و و بھارسی ماہور و شیرازی مانگو گویند و آن چند نوع می باشد</p>

نوعی اذان بناتی است شجری چوب آن سرخ و خوشبو نوع دیگر مالی کہ در بہار وید و لون
دیگر نیلی و بہترین آن نوع اول۔ بقول شیخ گرم و خشک درستم و بعضی در دوم گفتہ اند منقہ و منضج
در ان قبض و تقطیع است و ضما د آن بازیت انضاج اور ام حار و تحلیل آہنا کند و منافع بیا
وارد (الح) (اردو) صاحب جامع الادویہ نے تھا کا ذکر کیا ہے اور مشہور نام کے خانے میں
صفرد الا ہے۔ فرماتے ہیں کہ ایک قسم کی گھاس ہے گرم و خشک دوسرے درجہ میں ورم ہے
اور رحم اور نفرس کو مفید ہے۔

امان | بقول بہار زہناری ولی بھی فرماید کہ بالفظ خواستن و دادن مستقل مؤلف عرض کند
کہ لغت عرب است بقول منتخب بالفتح بمعنی امین بودن و امینی و زہنہار فارسیان استعمال
بمعنی حاصل بالمصدر کنند و برای معنی مصدری با مصداق فرس مرکب سازند کہ در لطافت آید
(انوری ۵) تا ضمیر خلق نگردد کہ امر حق پذیرد یک ہر ضعیف و قوی با آمان رسید (اردو)
امان۔ بقول امیر (عربی) مونت۔ پناہ (دراغ ۵) کردن میں عرض اگر جان کی امان
پاؤن پکھون پتے کی اگر قہر سے پناہ ملے پے

امان بخشیدن | استعمال۔ صاحب اصفیٰ پناہ دینا (اسیر ۵) عالم کو فلک چین کہان
ذکر این کردہ کہ بمعنی محفوظ و در پناہ داشتن است
و وعدہ کردن بہ عفو (قاسمی گونا بادی ۵) مؤلف عرض کرتا ہے کہ امان بخشا بھی کہ
چو عمر امان بخشد از کھک راز پے بھرا بد سائست سکتے ہیں۔
سرفراز (اردو) امان دینا۔ بقول امیر امان بودن استعمال۔ صاحب اصفیٰ ذکر

<p>کرده کہ معنی مہلت بودن است کہ مہلت مجاز کہ معنی حاصل کردن امان است و (۱) بقول معنی پناہ باشند (اسیری شہیدی ۵) و عمر بہار معروف و مؤلف گوید کہ اسم فاعل ترکیب خویش مرحلہ پیمای عشق را بہ چندان امان است (۲) (خسرو ۵) یاد ما بہ کہ در ضمیر پویش ہو کہ خاری ز پاکشد (۱) (ارو ۵) مہلت ہونا و ان امانت امان پذیر بود (۱) (ارو ۵) (۱) امان پذیر ہونا۔ مہلت لنا۔</p>	<p>(۱) امان پذیر استعمال۔ صاحب حاصل کرنا (اروغ ۵) پائی ہے امان کس نے (۲) امان پذیر فتن ۲ صفی (۲) را آور تری تیغ نظر سے قربان ہو صید حرم اور زیاد</p>
<p>امانت بفتح اول و دوم و چہارم بقول بہار معنی امان مؤلف گوید کہ لغت عرب است و بقول منتخب انجہ کسی سپارند و امین بودن (انتہی) فارسیان استعمال این معنی حاصل بالمصدر کنند و برای معنی مصدری با مصدر فرس مرکب سازند کہ در لطافات آید (ظہوری ۵) و امانت نیست با اجاب از من دوستی نہ ہر اورا چون تو انم صرف انسان ساختن نہ (حافظ شیراز ۵) آسمان بار امانت متوانست کشید قرعہ فال بنام من دیوانہ زدند (۱) (ارو ۵) امانت بقول امیر (عربی) مونث جو چیز سپردی گئی ہوا و سکی پوری نگہداشت کرنا۔ اور اس چیز کو بھی کہتے ہن جر بطور امانت رکھوائی جاتی ہے (رند ۵) رکھا ہے امانت کی طرح جھکوزمین نہ مینا نہیں ہونے دیا مار کفن اب تک نہ</p>	<p>امان حیتن استعمال۔ صاحب ۲ صفی ذکر جر جانی ۵) حاتم تست اہل ذر اہل گہست این کرده کہ معنی پناہ جتن است (سعود سعد) امان نہ سان تست قضا و زتضا کہ یافت قرار نہ</p>

<p>(عربی ۵) داغی که امان جوید از آن سینه دور نگذرد این کرده که معنی پناه داشتن و در پناه دامن در باغ محبت شمریم رس ماست (۵) (ارو و) امان بودن است (خرین ۵) نسیم آسان از چاهنا - امیر نے امان مانگنا پر لکھا ہے معنی پناه مانگنا آفت و اماندگی دار و پناه تو اندر کسی برداشت (رند ۵) ہے کون بچا ہے جو ترے تھرسو یاڑے بار ناتوانی را پ (ارو و) امان میں ہونا - پناه تجھے ہی امان مانگتا ہوں تیرے غضب سے بچوں میں ہونا -</p> <p>امان خواستن استمال - صاحب آصفی ذکر امان ساختن استمال - معنی امان قرار</p>	<p>این کرده که مراد امان جستن است (حافظ شیرازی ۵) دلم ز کس ساقی امان نخواست بجان بچر کہ شیوہ آن ترک دل سیه دلست (ارو و) دیکھو امان جستن -</p>
<p>امان دادن استمال - صاحب آصفی ذکر امانی بقول صاحب انذبه تخفیف یا معنی این کرده که معنی پناه دادن است و مراد امان بخشیدن که گذشت (مخلص کاشی ۵) نفعان به امانت بحدف تاملی فوتالی - صاحب غیاث که غمزه بیداد و انداد امان بکے آن دوز گس بیا را کنم دیدن (ارو و) امان دینا - بقول میر</p> <p>پناه دینا - دیکھو امان بخشیدن -</p>	<p>امان دادن استمال - صاحب آصفی ذکر امانی بقول صاحب انذبه تخفیف یا معنی این کرده که معنی پناه دادن است و مراد امان بخشیدن که گذشت (مخلص کاشی ۵) نفعان به امانت بحدف تاملی فوتالی - صاحب غیاث که غمزه بیداد و انداد امان بکے آن دوز گس بیا را کنم دیدن (ارو و) امان دینا - بقول میر</p>
<p>آیا ہوا - امانت رکھی ہوئی چیز -</p> <p>امان یافتن استمال - صاحب آصفی ذکر</p>	<p>امان داشتن استمال - صاحب آصفی ذکر</p>

این کرده که معنی حاصل کردن امان و پناه باشد یافته ایم نه یکی شب ز فراق تو امان یافته ایم نه	(صفی زیدی) نه یکی روز ز وصل تو نشان (اردو) امان پانا - پناه حاصل کرنا - دیکھو امان
امتحان بقول بہار معنی آزمودن فرماید کہ بالفظ داشتن و کردن مستعمل مؤلف گوید کہ لغت عرب است کبیر اول و سوم بقول منتخب آزمودن فارسیان استعمال این معنی آزمایش کنند کہ حاصل بالمصدر است و برای معنی مصدری با مصادد فرس مرکب سازند کہ در لطحات می آید (ظہوری) بار ہاور امتحان دم ریخت است و تیغ خون مرگ در خفتان دل (اردو) امتحان - بقول امیر - عربی - مذکر آزمایش - جابج (وزیر) ہر رگ و پے میں سمائے ہو تمہیں کہیںچہ تیغ و امتحان میرا تمہارا امتحان ہو جائیگا	
امتحان داشتن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده کہ بہ معنی آزمایش کردن است ذکر این کرده کہ معنی امتحان کردن است و داشتن (ظہوری) عیار گیری شاہش نزودہ قیمت قد و معنی کردن ہم آمدہ (بیدل) دماغ خون من کجورہ غم و شادیش امتحان کرد است (اردو) چون اشک زگی بر نمی تابد نہ گراستغنا گیر دست امتحان کرنا - بقول امیر جانچنا - آزمانا (دراغ) و تینف امتحان دادہ (اردو) امتحان کرنا - امتحان کر کے ترا صاف پشیمان ہوے بیہمنے جانا امتحان کردن استعمال - صاحب آصفی تھا کہ غیروں سے بھی کیا ہو گا	
امتداد کبیر اول و سوم لغت عرب است بقول منتخب معنی کشیدہ شدن و بلندبالا شدن - فارسیان این را معنی حاصل بالمصدر یعنی درازی استعمال کنند و برای معنی مصدری با مصادد فرس مرکب سازند کہ در لطحات می آید (انوری) باقی بدوامی کہ امتدادش	

چون عمر ابدی کنار باشد: (وله ۵) از شهر و زمین دور تو باد: طول ایام و امتداد و دور
(ار دو) و رازی - مونث - بمعنی طوالت -

امتداد داشتن استعمال - صاحب آصفی بڑھ جانلی طویل ہونا -	امتداد داشتن استعمال - صاحب آصفی بڑھ جانلی طویل ہونا -
ذکر این کرده که بمعنی طوالت داشتن است (نشر)	امتداد یافتن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده که بمعنی طوالت داشتن است (نشر)
خرین صفہائی تا دو سال امتداد داشت (ار دو)	کے معنی گذشتن است (نشر خرن صفہائی) این حادثہ
طول کینچن (طول گزنا - بقول آصفیہ عرصہ کینچن)	قرب بہ پنجاہ امتداد یافت (ار دو) گزنا -

امتراج بقول بہار آمیختہ شدن چیزی بہ چیزی فرماید کہ بالفاظ آقا دن متعل مؤلف
گوید کہ بکسر اول و سوم لغت عرب است - صاحب منتخب ہم ذکر این کرده فارسیان
استعمال این بمعنی حاصل بالمصدر یعنی آمیزش و موافقت و اختلاط کنند و برای معنی قصد
بامصادر فرس مرکب سازند کہ در لطحات آید (ظہوری ۵) آب با آتش ندارد آشتی
امتراج خاک و باد ما بدہ: (انوری ۵) تا هفت سپہر و چار طبعند آمیختہ ز امتراج
یا ہم باد ات بقای عز و اقبال پیش از رقم حروف محم (ار دو) موافقت (مونث)
میل - ملاپ - دیکھو اختلاط بہ آمیزش -

امتراج افتادن استعمال - صاحب	افتد میان ما و طین: (ار دو) میل ملاپ
آصفی ذکر این کرده کہ بمعنی واقع شدن آمیزش	امتراج دادن استعمال - صاحب آصفی
و آمیز باشد (سلمان ساوجی ۵) با ہوا می	ذکر این کرده کہ بمعنی اختلاط و موافقت پیدا
خاک کویت بود ما را اتصال پیشتر نان کا امتراج کردن است (خرین صفہائی ۵) لطفت یافت	

مخز و سحر متزاج داد و پعلت میان آتش اضافی - مراد ف است مجنون کہ می آید	و آب آفران دہد: (ارو) موافق کرنا (عربی ۵) یا دیدہم عاشق شد اگر هست عشقی پڑا رضی نشود عشق باکامیش آفت مانا - احتلاط پیدا کرنا -
است عشق اصطلاح - مرکب (ارو) دیکھو است مجنون -	

(۱۸۵۲)

امثلا بقول بہا یعنی پر شدن و فرماید کہ بالفظ زدن و کردن بمعنی ہضم زدن مستعمل مؤلف گوید کہ کبیر اول و سوم لغت عرب است صاحب منتخب ہم ذکر این کردہ فارسیان استعمال این معنی پری معدہ کنند و برای معنی مصدری یا مصادر فرس مرکب سازند کہ در لہجات آید (انوری ۵) کرش آزر کہ فاقہ زدہ است پڑا مثلاً اندر افگند بفتواق: (ارو) مثلاً - بقول امیر (عربی) مذکر خلا کی ضد معدے کا غذا سے یا بدن کا مادے سے بہرا ہونا اور کہہ میں ہوے ہضم کے معنی میں آتہ ہے فقرہ امیر غذا اسوقت بھی نہ تو بہتر ہے ابھی ہضم میں مثلاً باقی ہے (نیر ۵) روزے ریاکار کہل کر کیا کیا جبار ہے پڑا مثلاً کا ہو تو قسمین نہ کھلے و اعظیہ

امثلاً و اشتق استعمال - صاحب آصفی ذکر	امثلاً زون استعمال - صاحب آصفی ذکر
این کردہ کہ معنی پری و سیری و شستن و غیب این کردہ فرماید کہ بمعنی ہضم زدن است و بہا برقی بون (ظہوری ۵) برونا صم چین (ن) بر لفظ امثلا ہم میں معنی بیان کردہ صاحب بحر نصیحت پڑ کہ گو شتم امثلا سے پند دارد: (ارو) و (خان آرزو در چراغ) گوید کہ ہضم زدن و معدہ بھرا ہونا - مثلی ہونا -	صاحب مرض امثلا شدن - سند ہر سہ از کلام

<p>است مجنون اصطلاح - بقول بحر معنی عاشقان و دیوانگان بهار گوید که پیر و ان مجنون گوید که بجایال ما مراد ف منی امتلا د اشتن است که عبارت از عاشق پیشگان است مؤلف گذشت (ارو) و یکم امتلا د اشتن - این کنایه است از قبیل است عشق که گذشت رضی دانش (ه) گناه است مجنون فرشته نویسد: قلم روی چو سواد مجنون نمی باشد نیز (ه) نیست در محتر حابی با گنه گاران عشق چشم لیلی عذر خواه است مجنون بس است (ارو) عاشق - مذکر -</p>	<p>زلالی خوانساری است (ه) بقبل صد اجل نوعی صلا زدند که جان از برق خنجر متلازد و تلف گوید که بجایال ما مراد ف منی امتلا د اشتن است که عبارت از عاشق پیشگان است مؤلف گذشت (ارو) و یکم امتلا د اشتن - استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده بهار بر لفظ استلا این را معنی میضه کرده است و بجایال ما مراد ف امتلا د اشتن که گذشت است (ه) از جام درو چندان می کشیدم که بوس ماندم: ز تیغ فقر چندان زخم خوردم که متلا کردم (ارو) و یکم امتلا د اشتن -</p>
--	---

<p>امتیاز بقول بهار معنی جدا شدن مؤلف گوید که بکسر اول و سوم لغت عرب است صاحب مختب هم ذکر این کرده فارسیان استعمال این (ا) معنی فرق و تفاوت و تیز و تفوق کنند و بر معنی مصدری با مصدر و فرس مرکب سازند که در مطقات آید (ظهوری) خوار تر از خود نمی بینیم: نازش از امتیازی رسد: (وله ع) شود ز اهل نیاز امتیاز من معلوم: (وله ه) بدستی چون ظهوری دیگر نمی باشد: گواه خصم چه و علوی امتیاز کند: معاصرین عجم (۲) میبای اجازت آ استعمال کنند که آنرا در انگلیسی زبان لائسن نامند - صاحب بول چال بجهاله سفر نامه ناصر الدین قاچار ذکر این کرده (ارو) (ا) امتیاز - بقول امیر (عربی) فرق تیز - تفوق - تعلی (نامرخ</p>	<p>امتیاز بقول بهار معنی جدا شدن مؤلف گوید که بکسر اول و سوم لغت عرب است صاحب مختب هم ذکر این کرده فارسیان استعمال این (ا) معنی فرق و تفاوت و تیز و تفوق کنند و بر معنی مصدری با مصدر و فرس مرکب سازند که در مطقات آید (ظهوری) خوار تر از خود نمی بینیم: نازش از امتیازی رسد: (وله ع) شود ز اهل نیاز امتیاز من معلوم: (وله ه) بدستی چون ظهوری دیگر نمی باشد: گواه خصم چه و علوی امتیاز کند: معاصرین عجم (۲) میبای اجازت آ استعمال کنند که آنرا در انگلیسی زبان لائسن نامند - صاحب بول چال بجهاله سفر نامه ناصر الدین قاچار ذکر این کرده (ارو) (ا) امتیاز - بقول امیر (عربی) فرق تیز - تفوق - تعلی (نامرخ</p>
--	--

امتیاز حق و باطل خود ستاؤن کو کہان چکیون نہ فرعون ایک سمجھے سحر اور عجاز کو پڑا (آتش) چنکر کیا ہے قتل مجھے تیغ یا رنے پختہ ہے دل مرا شرف امتیاز کا پڑا (۲) پروا نہ بقول آصفیہ (فارسی) اسم مذکر حکمت نامہ - اجازت نامہ فرمان شاہی لمینس - یاس وغیرہ -

امتیاز بودن | استعمال - صاحب آصفی (اردو) فرق پیدا کرنا - امتیاز دینا - امتیاز ذکر این کردہ کہ بمعنی تفاوت و فرق بودن است عطا کرنا - عزت بخشنا -

(شکوہ بخاری) نباشد آستین و ساعد را امتیاز داشتن | استعمال - صاحب آصفی ذکر این کردہ کہ بمعنی تفاوت و فرق داشتن است (حاجی گیلانی) کفن دزد از سخن دزد

آستین پیدا پڑا (اردو) امتیاز ہونا - امتیاز سننا امتیاز دادن | استعمال - صاحب آصفی امتیاز فاحشی دارد پڑا کہ آن پیراہن تن می برد

ذکر این کردہ کہ بمعنی فرق و تفاوت پیدا کردن این جامہ جان را پڑا (اردو) فرق رکھنا - و ترجیح و تفوق دادن و معزز کردن (کلمہ ہندی) تفاوت رکھنا -

(کچ نظر سو و وزیران را امتیازی دادہ است) امتیاز دیدن | استعمال - بمعنی اندازہ کردن ہر چہ را حول دومی بیند بردنایکی است امتیاز و تفوق کردن چنانکہ بطوری گوشت

(مخلص کاشی) ای شہ ملک دہری عرض (بقد بنیش خود ہر کسی شناسد حسن و بخت پناہ نازدہ نمیکدہ فرنگ را بر خرم امتیاز دہد دولت عشق خود امتیاز مرا پڑا (اردو) عزت دنا

(عربی) اجدل سادہ گفتنت نام و نامبر تمیز کرنا - امتیاز قیاد | استعمال - صاحب آصفی ذکر این

کرده که به معنی واقع شدن امتیاز است (خرین) و ما برای این سندی از ظهوری یافته ایم (د)
 (اصفهان) درین دیار بحال بنهر که پردازیم برنگ و نزاکت چه امتیاز کنی بگل دیار
 فتاد و در عدم آباد امتیاز اینجا (اردو) امتیاز چستان گریه بوی تو هست (اردو) تبار گریه تو
 واقع هونا - امتیاز یافتن | استعمال - صاحب آصفی ذکر این
 امتیاز کردن | استعمال - صاحب آصفی کرده که به معنی ممیز شدن و تفوق حاصل کردن است
 ذکر این کرده که به معنی فرق کردن است (منشی اصفهانی نشر) منسوبان این خاندان با
 گوید که سندی که او پیش کرده است متعلق به افسر گرامی از سائراناس امتیاز یافته (اردو)
 (از هم امتیاز کردن) است که بجایش گذشت امتیاز حاصل کرنا - تفوق حاصل کرنا -

مخته | بقول صاحب نوادر و موارد که بعضی مصدر آموختن نوشته مخفف آموخته که اسم مفعول آموخته
 است اگر چه سند استعمال پیش نه شد ولیکن بید از قیاس نیست که فارسیان و او را حذف کنند
 همچون هوشیار و هشار و خاموش و خامش مدوده و مقصوره چیزی نیست که نتیجه لب و لجه مقایسه
 است (اردو) آموخته - بقول امیر (فارسی) مذکر آموختن اسم مفعول - پڑها هو بچله
 آمد | بقول برهان و ناصری و جهانگیری و جامع بفتح اول و سکون ثانی و وال بعد معنی هنگام
 و زمان و موسم باشد (حکیم سوزنی) این دستگاه لقمه نو دیر بریداشت بنام جدائی آمد و شد
 دستگاه شک به مولف عرض کند که این لغت عرب است به فحش و بقول نقب معنی غایت
 مدت و نهایت عمر بخیاں ماخرین نیست که فارسیان فتح میم را به سکون بدل کرده به معنی هنگام
 و وقت استعمال کرده اند (اردو) زمانه بقول آصفیه (فارسی) اسم مذکر - وقت هنگام عرصه مدت

۱۷۱ | بقول بہار مدد کردن و آب دادن چیزی را فرماید کہ بالفظ کردن مستعمل مؤلف گوید کہ لغت عربت کسر اول - صاحب منتخب ہم ذکر این کرده فارسیان استعمال این بمعنی حاصل بالمصدر یعنی مدد کنند و برای معنی مصدری بامصادر فرس مرکب سازند کہ در لطحات آید (صاحب ۵) سپہر سطلہ کہ باشد کہ دست من گیردین ز خاک مرد و امداد مرد ویر خیر وین (ارو ۱) امداد - بقول امیر (عربی) موتث - مدد (کیف ۵) ز اہدوں نے بچے کہنے کی طرف کہنچا ہے : اے تو بچہ خدا تم مری امداد کرو :
 امداد شدن | استعمال - صاحب آصفی | امداد کردن | استعمال - صاحب آصفی ذکر

ذکر این کرده کہ بمعنی حاصل شدن مدد باشد این کرده کہ بمعنی مدد کردن است دہنہائی شہرانی (آرزو ۵) خاک رہ سرد قدان می شوئم (سرمدہ سانرگس بتی کوتا کند امداد مانہ اگر شود امداد ز بخت بلند : (ارو ۱) مدد ہونا ہزہ دور خوشی می رسد فریاد مانہ (ارو ۱) امداد پاناہی کہ سکتے ہین (اسیر ۵) پائی امداد کرنا - بقول امیر مدد کرنا (سودا ۵) شاہ جو فقیر سے یہ امداد : آیامین غیب خانہ میں مردان تری امداد کرین گے سودا : باندھلے شاد :
 چلکے جو تیرا ہو عدد ہاتھوں ہاتھ :
 امر | بقول آصفی بالفتح کار و اقامہ و فرمودن و فرمان مؤلف گوید کہ لغت عربت

و صاحب منتخب ہم ذکر این کردہ فارسیان (۱) بمعنی حکم استعمال کنند و برای معنی مصدری بامصادر فرس مرکب سازند کہ در لطحات آید و (۲) در اصطلاح صرف بقول صاحب توہین عبارت از فعلیت کہ موضوع بود برای فرمودن کاری کسی - پس این کس مامور اگر

مخاطب باشد فعل با امر مخاطب موسوم گردد چنانکه خورد و اگر از غائب یا تکلم بود بهر دو صورت
 با امر غائب نامیده شود و اشتقاق صیغه واحد امر مخاطب معروف و مجهول نزد بعضی از
 صیغه واحد مخاطب مضارع مثبت معروف و مجهول و نزد بعضی از صیغه واحد غائب
 همین فعل معروف و مجهول است بحدف حرف آخر و اسکان ما قبلش و چون ما قبل را کسر
 داده ضمیر جمع مخاطب بدان متصل سازند صیغه جمع آن حاصل گردد و آوردن بای زائد
 نكسور یا مضموم بجا طاقانون معلوم بر هر صیغه امر مستحسن است گریز آن صیغه که بحرف جر
 یا در و نحو هما مصدر باشد مانند برخیز و در آتیز همچنین زیادت آن با کسر لفظ باش
 مستحسن نباشد بلکه خلل فصاحت و فرماید که هرگاه لفظی یا جمعی بر صیغهای اینگونه امر بعد
 حذف با دخل شود معنی آن را بطریق تاکید بدوام و استمرار مقید سازد بنا برین چنین امر را
 امر مدامی نامند چنانکه کسی می کند تا کامل نگردی و روزی از خدا سیدان تا کافره شوی
 و گاهی معنی امر مدامی از آوردن بای منفی و لفظ باش در آخر صیغه واحد غائب ماضی مطلق
 مثبت معروف حاصل گردد چنانکه خورده باش و کرده باش (دخ) مؤلف عرض کند که
 در فارسی زبان فعل امر حقیقی - امر حاضر است و پس آنرا که در فارسی ذکر امر غائب کرده اند
 اتباع قواعد عربی ساخته اند و حقیقت اینست که امر غائب چیزی نیست و نامش مضارع
 است و پس چنانکه "زید را بگو که این کار بکند" پس کند درین مثال مضارع است
 نه امر - مقاتل (ار و و) (۱) امر - بقول امیر - عربی - مذکر - حکم - (صبا ۵) امر اکم آیه
 موقوفه ۱ صبا ۱۰ مرنه پیشتر بیده پیشتر کمره (۲) امر بقول امیر قوا عد صرفین

اوس فعل کو کہتے ہیں جو حکم پر دلالت کرے۔ جیسے آو۔ جاو۔ لکھو۔ پڑھو۔

امرا | بقول برہان مفتوح اول و ثانی درای بی نقطہ بالف کشیدہ لغت ژند و پانژند (۱) شہزادہ انگوری باشد و بسکون ثانی (۲) خر الاغ را گویند۔ صاحب جہانگیری در خاتمہ کتاب بدیل دستور چہارم ذکر ہر دو معنی بالا کردہ بہار گوید کہ (۳) جمع امیر و فارسیان بجای مفرد استعمال نمایند۔ مؤلف عرض کند کہ این لغت عرب است بضم اول و فتح نیم (دالہ ہروی ۵) وین باختہ و بیچ بلف نامدہ دنیا بہ اہل چندی عبارت امرا یاں بہ خیال فارسیان جمع عربی را بقاعدہ خود باز جمع کنند از قبیل جمع المجموع و این ہم از ان قبیل است کہ امرا را امرا یاں کہند و ازین لازم نیاید کہ امرا را در فارسی زبان معنی واحد خیال کنیم۔ بہار برادعالی خود از حکیم الملک محمد حسین شہرت استناد کردہ باشد (۵) از حضرت منصب جگرم خون شدہ باشد در خاطر اگر داشتہ باشیم امر اشتم بہار (امرا شتم) را مخفف (امرا شوم) قیاس کردہ خیال را برخلاف اوست۔ یعنی شتم بقول منتجب لغت عرب است بالضم معنی خیر ہای بلند۔ پس (امرا شتم) قلب اضافت (شتم امرا) بمعنی مدارج امرا و درینجا امرا بمعنی حقیقی خود است یعنی امیران۔ قتال (ارو ۱) شراب۔ مونث (۲) دہ گدہ جو پٹہ رسان کی سواری کے لئے متعین ہو۔ و یکو الاغ کے دوسرے معنی (۳) امرا۔ بقول امیر۔ امیر کی جمع۔ غائد۔ را کہین سلطنت (منیر ۵) مہمور اگر عیش محل ہی امرا کا آباد خرابی سے ہے ویرانہ کسی کا

امرو دون	استعمال۔ صاحب اصفیٰ ذکر این
کر دہ کہ بمعنی حکم بودن است (عالی ہروی ۵)	عالی فرماندہ تفسار (ار دو) حکم ہونا۔

(۵۸۶)

(۱) امرت	بفتح اول و صم سوم (۱) مخفف	امرو که می آید یعنی ثم معروف بیان ماخذ این هم بحر انجاء
(۲) امرد	امرت است و (۲) مخفف	(ارو و) (ارو و) و یکو امروت و امرود-
<p>امرداد بقول ضمیمه برهان نام ماهی از ماه بای شمس - صاحب برهان بر مرداد بدون الف اول فرماید که بضم اول بر وزن خرداد نام فرشته است موکل بر فصل زمستان و تدبیر امور و مصالحی که در ماه مرداد و روز مرداد واقع می شود بدو تعلق دارد و نام ماه پنجم است از سال شمس و آن بودن آن تابست در برج اسد که خانه اوست و نام روز هفتم از همراه شمس و بعضی روز ششم هم گفته اند و فارسیان بنا بر قاعده کلی این روز را عید کنند و جشن سازند و این جشن را جشن نیلوفر خوانند - درین روز هر که حاجتی از پادشاه خواستی البته روا شدی (انتهی) بنیال ما فارسیان ماه مرداد را بنام فرشته موکل آن ماه موسوم کرده باشند و زیادت الف وصلی و اولش امروز کردند - حال او و فرزند کن این نهمی ماه است از سال فصلی که آغازش از ماه آذری می شود و مردادی و یک روزه باشد (ارو و) مرداد سال شمس کا پانچون مینا او در فاتر دکن مین سال فصلی کا نوان مینا - جو کتیس دن کا ہے -</p>		
<p>امر کردن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده که بمعنی حکم کردن است (عرفی ۵) بنوعی چو امر سکون و سیر کنی بوزمانه فاصله یا بد میان تا و نور (ارو و) حکم کرنا - امر دای استعمال - مرکب توصیفی - این شده باشد - چنانکه صوم و صلوة و حج و زکوة و اصطلاح - بقول بحر انجاء</p>		

(۵۸۷)

گوید کہ مرکب توصیفی است و کنایہ باشد و معنی (۱) (رو) امر معروف وہ حکم شرعی ہے جو حکم معروف ضد ہی منکر انچہ بحر بصورت مصدر کا مون کی نسبت ہے۔ جیسے نماز روزے حج بیان کردہ است مقصودش حاصل بالمصدر نزکوۃ اور یہ ضد ہے ہی منکر کی۔

(۱) امر و ت | (۱) بقول برہان باتامی قرشت بر وزن و معنی امر و یعنی (۲) باشد و
(۲) امر و | میوہ است و ذکر (۲) ہم کردہ۔ صاحب ناصر صی نسبت (۱) فرماید کہ
مبدل (۲) باشد و فرماید کہ بتبیل میم فون از و و انبر و ہم آمدہ و امرت غنقف امر و
د امر و غنقف امر و باشد و ماصرین عجم استعمال (۲) کنند و صاحب روزنامہ بحوالہ سفرنامہ
ناصرالدین شاہ قاجار ذکر (۲) کردہ صاحب انند ہر دور لغت فارسی گفتہ و بقول صاحب کسر
ترجمہ این در ترکی آرمود باشد مؤلف گوید کہ امرت بفتح اول و کسر سوم بزبان سنکرت
ہر چیز نوش و شیرین را گویند و میوہ معروف را ہم و امر و ت زیادت و او معنی میوہ مذکور آمدہ
پس بنجیال ما (۱) اصل است و (۲) مبدلش کہ فارسیان تائی فوقانی را بادل مہلہ بدل کنند
اسمچون توت و توداندین صورت (۱) لغت سنکرت باشد کہ در فارسی استعمال شد و (۲) مبدل
و مفرس (۱) (رو) امر و۔ مذکر۔ دیکھو اربو۔

امرو ز | بقول بہار و در استہ معروف فرماید کہ معنی این زمان آرنند مؤلف عرض کند
کہ مبدل این روز است کہ نون بہ میم بدل شد چنانکہ کجین و کجیم و ما اشارہ این بر آرم کردہ ہم
(شانی تکلوسہ) امر و کسی نیست کہ در سیکہ عشق بہ باستانی خون جگر آشام بر آید (۱) (رو)
آج۔ بقول امیر۔ موجودہ دن (۱) (ر شک) قوت فردا کا رنج کیوں کھائیں آج

میں نے دیا ہے کل دے گا :

(۱۱۰)

امروز داری بخور غم فردا بخور (مثلاً) (۱) امروز فردا

صاحبان خزینہ و امثال فارسی ذکر این کردہ (۲) امروز فردا کردن بمعنی ہدیرین

و از محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ فارسیاں روز ہوا یا قرب زمان وزود باشد چنانکہ ظہوری

این مثل را بربیان توکل زندہ کہ متوکلین غم فردا گوید (۳) دکان مدعی امروز فردا تخته خدا ہر

نخورند (اردو) دکن میں کہتے ہیں : آج تو بازار و فابی مایہ رسو ازودی گرد دہ (دولہ ۴)

کہا بکل کا خدا مالک : اکل کی فکر آج نہ کر : یہ زودی افتد زبان از کار و شست غالبست و

متوکلین کی کہا و تین ہیں - ظہوری حال خود امروز فردا عرض کن : صاحب

امروز را فردائی در پیش است (مثلاً) بحر و بہا ذکر (۲) کردہ گوید کہ بمعنی دفع الوقت

صاحبان خزینہ و امثال فارسی ذکر این کردہ (۳) و تعلق نمودن (صاحب ۴) لبش امروز فردا

و از محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ فارسیاں می کنند در بوسہ داوین ہا پانچید اندر خط چون شہنہ

این مثل را برای تسکین کسی زندہ کہ بحالت خواری کم فرصتی دارد و معاصرین عجم ہم استعمال این کنند

و فلکات و تکلیف باشد نیز در بیان نیزگی دود (اردو) (۱) آجکل - آجکل میں - آج ہی کل

مرادف : "میدانیم کہ فردا چہ می زاید" (اردو) میں - امروز فردا میں - بقول امیر حلیہ اور

دکن میں کہتے ہیں : آج تو گزری کل دیکھو بہت جلد (ناسخہ ۴) گریہ میں ترے

کہا ہوتا ہے : "یعنی زمانے کی نیزگی سے ہر وقت ابرو کے اشارے قاتل : آجکل چلتی ہو تلو از تر

زنگ بدلتا رہتا ہے - کوچر میں : (ظفر ۴) جو فتنیں رہے ان کے یہاں

<p>امروز باشد (میر خسر و ۵۲) ازان مہ نیت امروزینہ این جور کہ دل بردوشان درینہ دارد ہیف است کہ سندر (۱) پیش نشد - و معاصرین عجم از ہر دوساکت (۱) و (۱) و (۲) صرف آج - آج ہی - جیسے - نہ صرف آج انہوں نے ایسا کیا ہے - بلکہ وہ ہمیشہ ایسا ہی کرتے ہیں -</p>	<p>تو محفل سے ہمارے ہوتی ہے موقوف بکل نیشست (۲) زند ۵) ڈالتا ہوں کسی جلا دے پالے تھکوتہ ابھی کل میں لگتا ہوں ٹھکانا تیرا (۲) فقرہ ۵) امرو فردا میں باک ہو جائیگی (۲) آجکل کرنا یا کرتے رہنا - امرو فردا کرنا بقول امیر حلیہ حوالہ کرنا (گفت ۵) اسے قیمت جفیہ ہم مرتے رہے ہ آجکل آرہے بے کرتے رہے (۲) فقرہ ۵) امیر ان سے کتاب ملنا مشکل ہے امرو فردا کیا کرتے ہیں -</p>
<p>امروزنا جائز است (انوری ۵) کار بند و مسخر و مفادہ: امروہنی ترا قضا و قدر (۱) و (۲) امروہنی - اردو میں کہہ سکتے ہیں - یعنی احکام جائز کے کر کے کا حکم اور امرونا جائز کی بہار ذکر (۲) کردہ مؤلف گوید کہ معنی صرف</p>	<p>امروہنی استعمال - بمعنی حکم امرو جائز و ممانعت امرونا جائز است (انوری ۵) کار بند و مسخر و مفادہ: امروہنی ترا قضا و قدر (۱) و (۲) امروہنی - اردو میں کہہ سکتے ہیں - یعنی احکام جائز کے کر کے کا حکم اور امرونا جائز کی بہار ذکر (۲) کردہ مؤلف گوید کہ معنی صرف</p>
<p>امروہنی ترا قضا و قدر (۱) و (۲) امروہنی - اردو میں کہہ سکتے ہیں - یعنی احکام جائز کے کر کے کا حکم اور امرونا جائز کی بہار ذکر (۲) کردہ مؤلف گوید کہ معنی صرف</p>	<p>امروہنی ترا قضا و قدر (۱) و (۲) امروہنی - اردو میں کہہ سکتے ہیں - یعنی احکام جائز کے کر کے کا حکم اور امرونا جائز کی بہار ذکر (۲) کردہ مؤلف گوید کہ معنی صرف</p>
<p>امروہنی ترا قضا و قدر (۱) و (۲) امروہنی - اردو میں کہہ سکتے ہیں - یعنی احکام جائز کے کر کے کا حکم اور امرونا جائز کی بہار ذکر (۲) کردہ مؤلف گوید کہ معنی صرف</p>	<p>امروہنی ترا قضا و قدر (۱) و (۲) امروہنی - اردو میں کہہ سکتے ہیں - یعنی احکام جائز کے کر کے کا حکم اور امرونا جائز کی بہار ذکر (۲) کردہ مؤلف گوید کہ معنی صرف</p>

وصل جانست اندک امساکی پند معنی دو دم و سوم بر امساک کردن می آید (اردو) امساک
 بقول امیر - عربی - مذکر (۱) رکاو (اسیر) کردن جیب ضبط رونے کو مکدر دل ہوا
 کیونکہ کہ طائر کو طے ہیں خاک پر امساک باران میں پڑ (۲) معنی کجوسی - خست (ناسخ)
 (۳) زائد اس ہے فرق جتنا جو اور امساک میں پنا جان اوشای تفاوت زہر اور تریاک میں
 (۳) دریغ - مذکر۔

امساک بودن استعمال - صاحب آصفی اصفہانی (۳) ساتی کف فیاض تو امساک ذکر این کرده کہ معنی کشیدگی بودن است (خسرو) ابرار گفتیم کہ چندین دور امساک چہ بودیہ گفت کہ بہر رکاب شہ بدم در انتظار (اردو) امساک رہنا -	امساک کردن استعمال - صاحب آصفی اصفہانی (۳) ساتی کف فیاض تو امساک ذکر این کرده کہ معنی کشیدگی بودن است (خسرو) ابرار گفتیم کہ چندین دور امساک چہ بودیہ گفت کہ بہر رکاب شہ بدم در انتظار (اردو) امساک رہنا -
--	--

امساک پذیر فتن استعمال - صاحب آصفی اصفہانی (۳) ساتی کف فیاض تو امساک ذکر این کرده کہ معنی کشیدگی بودن است (خسرو) ابرار گفتیم کہ چندین دور امساک چہ بودیہ گفت کہ بہر رکاب شہ بدم در انتظار (اردو) امساک رہنا -	امساک پذیر فتن استعمال - صاحب آصفی اصفہانی (۳) ساتی کف فیاض تو امساک ذکر این کرده کہ معنی کشیدگی بودن است (خسرو) ابرار گفتیم کہ چندین دور امساک چہ بودیہ گفت کہ بہر رکاب شہ بدم در انتظار (اردو) امساک رہنا -
--	--

امساک داشتن استعمال - از بخل و قف اگر تو در خندہ می کنی امساک پ (اردو) (۱) دریغ بودن - صاحب آصفی ذکر این کرده آخرین کرنا (۲) امساک کرنا - بخل کرنا -	امساک داشتن استعمال - از بخل و قف اگر تو در خندہ می کنی امساک پ (اردو) (۱) دریغ بودن - صاحب آصفی ذکر این کرده آخرین کرنا (۲) امساک کرنا - بخل کرنا -
--	--

اسال اباکسر بقول صاحب انند سجا له فزنگ فزنگ معنی این سال مؤلف گوید گفت
 فارسی است از قبیل امروز که گذشت مبدل انسال و انال مخفف این سال که تبدیل
 فون باسیم در فارسی آمده همچون کچین و کچیم ما اشاره این بر کلمه ام کرده ایم (انوری ۵)
 گذشته بر امروزت از وی ملک افزون بیا و چون امروز دمی اسال و پارت بی (اردو) -
 اسال بقول امیر فارسی - مذکر اکبی برس (صبا ۵) دشت و حشت کا علاقه بجهه سال
 هوایه داغ سودا صفت نیز اقبال هوا به

(۱) امشاسپند (۱) بقول برهان و جهانگیری و سروری و سراج باشین مجله و سین بی نقطه و با

(۲) امشاسفند فارسی بر وزن سیلاب کند - فرشته و ملک را گویند و (۲) مرادش

صاحب نامری فرماید که اهو سپند و اهو سفند که می آید آن هم مرادف این است که از
 سر و ش هم گویند (بهرام پارسی یزدانی ۵) از امشاسپند آنکه بگزیده رتبه بنزدیک یزدان
 پسندیده رتبه مؤلف گوید که به تحقیق ما اصل این (مه اسفند) بود یکسر اول که تمه بالکسر
 بزرگ را گویند و اسفند در زند و پا زند قدرت حق و روشنی و بقول خان آرزو در سراج نام نشسته
 موکل بر ناپرس (مه اسفند) بزرگ فرشته موکل بر نار و مجازاً مطلق فرشته باشد - فارسیان بقاعده
 خود الف و صلی در اول این آوردند (مه اسفند) شد و بقاعده خود الف دوم را بواویدل
 کردند همچون تاغ و توغ (اهو سفند) قرار یافت که به همین معنی می آید که تبدیل غایب با می فارسی
 هم قاعده فرس است چنانکه سفید و پتید پس (اهو سفند) و (اهو سپند) هر دو صحیح باشد و اصل
 (امشاسپند) هم (مه اسفند) باشد که الف و صلی در اول این آمد و بای هوز به شین مجید بدل شد

چنانکه پاشنگ و پاشنگ و لاشا سفند) مبدلش که ذکر تبدیل بای عربی و فاما لا گذشت همین
 است حقیقت این لغات مترادف (ارو) فرشته - بقول آصفیه (فارسی) اسم مذکر - خدا که
 تعالی کا نورانی فاصد - ملک - هاتف (ناسخ ۵) پر پروانه ہے کیا شمع رخ جانان پر پیکر فرشته
 بھی ادھر آئے تو تہیہ جل جائے ؟

امشب | بقول بہار شرک است و معنی شب گذشته و شب آئندہ - (میر خسرو ۵)
 خبرم شد است امشب بریار خواہی آمد بی سرمن فدای راہی کہ سوار خواہی آمد بی
 (۵) امشب مگر بوقت نمی خواند این خروس ؟ عشاق بس نکرده منہور از کتار و بوس ہوا
 عرض کند کہ از قبیل امروز و امسال است کہ گذشت کہ اصل این امشب بود و امشب مخفف
 این شب - نون بہیم بدل شد چنانکہ کچین و کچیم - ما اشارہ این بر کلمہ ایم کردہ ایم و آنچه بہار شہر
 این در شب گذشتہ و آئندہ بیان کند محل غور است از قرینہ کلام واضح می شود کہ در کلام خسرو
 فعل مستقبل برای شب آئندہ آمدہ و از کلام سعدی شب موجودہ و حال - اما شب گذشتہ
 در امشب نمی گویند چنانکہ بہار خیال کردہ مادر کلام عرفی و ظہوری ہم سندان یافتہ ایم و از آن
 ہم شب گذشتہ ظاہر نمی شود بلکہ معلوم میشود کہ کلام شاعر در شبی واقع شدہ کہ ذکرش میان آمدہ
 (عرفی ۵) عرفی بین فرد کی کشت ما ہتاپ ؟ امشب کہ در بغل نہادیم شیشہ را بہ (ظہوری
 ۵) رہ احوال ما گویا منتی می زند امشب بکہ طور دیگر نغان از نہاد چنگ می روید ؟ (ارو)
 آجکی زات - اس مات - مونث -

امشب ہمہ شب چچہ ز دی حلو اکو (دش) صاحب حسن ذکر این کردہ از محل ہتھمال ساکت

معاصرین عجم گویند: ”چمچ زدی چمچ زدی حلو کو“
 و صاحب حسن الفاظ (امشب ہمہ شب) زیادہ
 کردہ و تکرار چمچ زدی را حذف فرمودہ معلوم شود کو کچھ نہ ملے تو مرا کیا؟ یہ کہادت اس مقام
 کہ در کلام استاد ہی مجنبن دیدہ باشد حیف است
 کہ ذکرش نہ کرد۔ باقی حال فارسیان این را
 بہت کسی زند کہ در کاری مصروف و نہنگ
 باشد و نتیجہ ظاہر نہو۔

امضا بقول بہار علامتی است کہ بر پشت خط و قبالہ نویند و معنی لغوی آن گذرانیہن باشند
 مؤلف گوید کہ لغت عرب است بکسر اول و بقول منتخب معنی گذرانیہن در روان کردن
 فارسیان قدیم معنی حاصل بالمصدر یعنی اجرا استعمال کردہ اند و برای معنی مصدر ہی با مصدر
 فرس مرکب سازند و نیز علامتی یا دستخطی را امضا نام است کہ ہر حاکم بر پشت تحریری حکم اجرا
 آن ثبت کند و معاصرین عجم این را بمعنی ہر دستخط کردن آورده اند و نتیجہ آن ہم ہمان صاحبان
 رہنما دبول چال بجال سفر نامہ ناصر الدین شاہ قاجار ذکر این کردہ اند (اردو) اجرا۔ ہر دستخط
 کرنا۔ یا وہ علامت یا دستخط جو حاکم کسی تحریر کی پشت پر حکم اجرا ثبت کرے۔

امضا دادن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر
 این کردہ کہ بہ معنی اشارہ یا علامت حکم اجرا کردن
 و نوشتن باشد (شانی مشہدی) اگر زیور
 قضا حکم نجاتی آید مہر اگر نہ بر طبعش
 امضای من بہ مقصود شاعر اینست کہ اگر از دیوان
 قضا حکم نجابت من آید آن را جاری و نافذ نہ
 قیاس نباید کرد تا آنکہ بر طبعش امضای من نباشد
 مخفی مباد کہ مجرا بضم معنی روان کردہ شدہ در

اصطلاح دفا تر فارس جاری کرده شده و طبع	امضا ساختن استعمال - صاحب
معنی مهر نهادن بر نامه و گنایه از جاری کردنش	آصفی ذکر این کرده که به معنی جاری و نافذ
که معنی اجراست و امضا بمعنی مهر و دستخط کردن	کردن است (نظیری نیشاپوری ۵)
و نیز بمعنی علامتی است که بر پشت کاغذ برای	از فتوت کرده جرم دشمن غذا را عفو گرچه
جاری کردنش نویند (اردو) کسی تحریر کی	غدر باطنی را دشمن امضا ساخته (اردو)
اجرائی کے لکھو حکم کرنا یا اشارہ کرنا۔	جاری اور نافذ کرنا۔

امعاسین | بقول برهان بفتح اول و سکون ثانی و عین بی نقطه بالف کشیده و عین بی نقطه به تختانی رسیده و بنون زده بلند روی آب غوره را گویند و بعربی مار الحصرم مازک آب غوره در مدوده کرده ایم صاحب محیط بر امعاسین فرماید که آب غوره انگور شاد (اردو) دیکهو آب غوره۔

امغیلان | بقول برهان بفتح اول و ضم ثانی و فتح عین نقطه دار و سکون تختانی و لام بالف کشیده و بنون زده نام درختی است معروف و مشهور بمغیلان گویند حفص کللی را از برگ آن میسازند و آن را بنوعی شکره المصریه خوانند و بتندی ثانی هم نظر آمده۔ صاحب محیط بر مغیلان فرماید که اسم فارسی است و مادر غولان هم و بعربی ام غیلان و اغلب که مغیلان منقرض باشد از ام غیلان و عوام عرب آنرا طلع و اهل بادیه سمر و سمریانی قنیا نامند و بسبب بودن صمغ آن سرخ مثل رنگ خون جالینوس آنرا شجره حائضه نامیده و بهندی بیول و لیکر نام است و آن درختی است خاردار و درخت آن اکثر صحرا یا دامن های کوه و دوقسم می باشد

بالجمله جمیع اجزای ابن سر و خشک در ددم و بقول بعضی گرم در ددم قابض و محقق - نافع
 ثوران خون و مانع خون و اقسام سیلان مواد فرستادن بدن از هر جا که باشد و نافع بسیار دارد
 مؤلف گوید که عجیب نیست که فارسیان مغیلان را بر زیادت الف وصلی در اولش اغیلان
 کرده باشند یا ام غیلان را بخذف تشدید استعمال کرده باشند ولیکن درین صورت ضرور
 بود که میم کسور باشد قیاس اول غالب است و جادار ذکر که از ام غیلان الف اول را
 حذف کرده به تصرف حرکت میم یعنی به تبدیل کسره میم به ضمه مغیلان بطور مقرر گردند و
 پس از ان الف وصلی در اولش آورده مغیلان ساختند و همین است خیال صاحب محیط
 (ارو) بول - بقول آصفیه هندی - اسم مذکر - ایک خار دارد درخت جسے ہندی میں گیکر
 اور فارسی میں مغیلان کہتے ہیں - اسکی جہاں سے چڑا گئے اور شراب کا خمیر اٹھا کر پین -
امکان | بقول بہار معنی دست دادن و جائز و ممکن شدن فرماید کہ بالفطرت مستعمل
 مؤلف عرض کند کہ لغت عربست یکسر اول و بقول منتخب معنی دست دادن فارسی
 استعمال این معنی حاصل بالمصدر یعنی قدرت کنند و برای معنی مصدری بامصادر و زس
 مرکب سازند (صائب) پیچ لب زیر فلک بی نال جانگاہ نیست بتار و پود عالم امکان
 بغیر از آہ نیست (انوری) سلطان داد و دین کہ ترکمین قدادست بد رجل و عقد قدرت
 امکان روزگار (ارو) امکان - بقول امیر (عربی) مذکر - مجال - طاقت - مقدار و قدرت
 (رند) امکان کیا جو لغت گیسو و رخ چیتے بدید جو کوئی حاصل چین و عرب مجہتی
 (نقیرہ امیر) میرے امکان میں ہوتا تو آج موتیوں سے منہ بھرتا

(۱۱۱)

امکان بودن استعمال بمعنی ممکن بودن این کردہ بمعنی ممکن بودن است (عربی) حدیث
 است چنانکہ خنوری گوید (س) امکان نزد دل از زبان و گزشتہ زمین این گفتگو گمان اردو (نوری)
 مباد بر کس تا آنکہ ترا اختیار باشد (اردو) ممکن نہ متعقبات کہ ممکن ندارد چون قلت تمام
 امکان داشتن استعمال صاحب صنفی (اردو) ممکن ہونا۔

اکمہ بقول صاحب شمس لغت فارسی است بفتح کیم دیوم نابیای ما در زاد و استند
 جایی چشم ندارد و دیگر کسی از تحقیق با دانیت و نہ سند استعمال پیش شد و معاصرین علم ہم
 بر زبان ندارند (اردو) دیکھو اعمی نظری۔

املا بقول ہمار بمعنی فرو گذشتن و ملت دادن و از یاد چیزی نوشتن و پر گردانیدن و نہ
 کہ بالفظ کردن متعل مولف گوید کہ لغت عرب است بکسر اول و فارسیان نیز بمعنی حاصل
 یعنی تحریر استعمال کنند و برای معنی مصدری با مصداق و فرس مرکب سازند کہ در محققات آید (اردو)
 املا بقول امیر (عربی) اندک رسم الخط کے موافق لکھنا۔ جیسے (فقیرہ امیر) مرزا صاحب کا
 املا تک درست نہیں ہے آپ فرماتے ہیں کہ رشک نے مونث ہی کہا ہے (س) نام
 جانان ہے یا لکھامری تقدیر کا نہ خط کی آشا اور ہے لکھنے کی املا اور ہے یہ مؤلف عرض کرتا
 ہے کہ فقیرہ امیرین املا بمعنی تحریر متعل ہے لیکن وہ مخصوص ہے رسم الخط کی مطابقت کو ساتھ
 اور فارسیوں نے مطلقاً بمعنی تحریر اسکا استعمال کیا ہے۔

املاق بقول برہان و جامع کبیر اول و سکون ثانی دلام بالف کشیدہ و بقاف زده
 نام ولایت از ترکستان۔ صاحب سروری این را بلام دوم و میم سوم آورده۔ صاحب

مؤید بذیل لغات عربی نوشته فرماید که صاحب شرفنامه این را ترکی گفته مؤلف گوید که محققین ترکی زبان ازین ساکت اندو جادارد که نام اصلی این ولایت بدلام دوم و سیم سوم باشند چنانکه قول صاحب سروری است و الماق لغت ترکی است بمعنی احاطه (که ذاتی الکفر) پس فارسیان بکثرت استعمال تقدیم و تاخیر یک حرف کرده باشند که مقلوب بعضی در زبان فارسی آمده همچون اسطخر و اسطرخ و آفرار و آفرار و آغده و آغده و لیکن محققین ترکی الماق را بهم نام ولایتی نه نوشته اند و الله اعلم بحقیقه الحال (ار دو) اطلاق ترکستان کی ایک دلاست کا نام ہے۔

اطلا کردن	استعمال - صاحب اصفی خون صدنامه اثامی توان کردن (ب) هافنی
اطلا نمودن	ذکر این کرده که بمعنی نوشتن جامی (ه) بفرمود تا بر نقیض نخست بیکی
است مطلقا (صاحب ه)	ز دل مجموع نامہ اطل نمودند چیست (ار دو) کهنه - تحریک
	هر روز اطمینان کردن (ازین یک قطره کرنا -

آمله | بقول صاحب شمس لغت عربی و فارسی است بالفتح نام میوه است که بهشتش اوله گویند - صاحب ضمیمه برهان گوید که همان آمله که در ممدوده گذشت و صاحب مؤید فرماید که آمله بزیادت تحتانی بعد سیم فارسی آمله باشد مؤلف عرض کند که ما تعریف این در ممدوده کرده ممدوده و مقصوده چیزی نیست که نتیجہ لب و لجه مقامیت اصل این آمله بلف ممدوده و لاف در آخر لغت سنکرت است که بقول صاحب ساطع چیزی است که آن را در عربی آملج و در فارسی آمله گویند و هم گویند که آمل بانفع در سنکرت ترش حاض را گویند - بخیاں ما فارسیان لغت سنکرت آمل را به تبدیل الف با های بهور آمله کرده اند همچون باسل یا سه و جادو که آمله

بمقصود مرکب باشد از لغت سنسکرت اصل و ہائے نسبت و نام ثم معروف قرار یافته کہ ترش حامض است (اردو) دیکھو آملہ۔

اُمّ ملدم اصطلاح۔ بقول بجر کبیر سیم دوم و علف ستور پس معنی لفظی این اصل یا مادر سنگے سکون لام و فتح دال کنیت تب دائمی کہ مادر مرگ است مؤلف گوید کہ مرکب اضافی است انسان را بمرگ رسانند نمیدانیم کہ صاحب بحر از بر دو لغت عربی یعنی آم بضم اول و تشدید این بمعنی مادر مرگ چگونہ گرفت کہ ملد بمعنی مرگ سیم بمعنی اصل و مادر گذشت و ملد قول فحش بالکمی یعنی مرد فرہ و سنگ کہ بدان خستہ خرا کو بند جہت و فارسیان ہم استعمال این میکنند (اردو) دائمی تپ نش	اُمّ ملدم اصطلاح۔ بقول بجر کبیر سیم دوم و علف ستور پس معنی لفظی این اصل یا مادر سنگے سکون لام و فتح دال کنیت تب دائمی کہ مادر مرگ است مؤلف گوید کہ مرکب اضافی است انسان را بمرگ رسانند نمیدانیم کہ صاحب بحر از بر دو لغت عربی یعنی آم بضم اول و تشدید این بمعنی مادر مرگ چگونہ گرفت کہ ملد بمعنی مرگ سیم بمعنی اصل و مادر گذشت و ملد قول فحش بالکمی یعنی مرد فرہ و سنگ کہ بدان خستہ خرا کو بند جہت و فارسیان ہم استعمال این میکنند (اردو) دائمی تپ نش
---	---

امن | بقول بہار بی ہراس شدن فرماید کہ فارسیان (۱) بمعنی امین و بی ہراس استعمال کنند مؤلف گوید کہ لغت عربیست بالفتح۔ صاحب فتنہ ہم ذکر این کردہ فارسیان استعمال این بمعنی حاصل بالمصدر کنند کہ بی ہراسی و امینی و اطمینان باشد و برائے معنی مصدری با مصدر فرس مرکب سازند (انوری ۵) ہمیش بحیطہ امن اندرون و جوش و طیور پشیم بسایہ احسان درون رجال و نساہ (ولہ ۵) مرغ در سایہ امن تو پر دگر دہواید و حش از نعمت فضل تو چر دگر دکنام پانچہ بہار استعمال این بمعنی امین و بی ہراس گفتہ سندش از کلام صائب است و ہم او گوید کہ امن تر بجائے امین استعمال (۵) در دسر تانہ کشی صائب ازین بخیران پگوشہ امن تراز خلوت خاموشی نیست (ولہ ۵) از زجر چشم سنگدلان امن نیستیم پچون پستہ در لباس بود نوشنخدا پ مؤلف گوید

کہ در کلام اول صائب امن بمعنی بی ہراسی است موافق قیاس یعنی گوشہ امن (مرکب اضافی)
 بمعنی گوشہ بی ہراسی و الطینان مستعمل و در کلام دومش ہم امن بمعنی بی ہراسی و الطینان
 آمدہ واضح باد کہ در کلام صائب تر بمعنی بہ و لطیف است پس در معنی شعر ضرورت ندارد
 کہ امن را بمعنی امین گیریم البتہ در مرکبات امن کہ در لطافت آید امن بودن و شدن را فارسیا
 بمعنی امین بودن و شدن آورده اند و صراحت معنی آن ہمدراخی نگیم کہ فارسیان مصدر را بمعنی
 مفعول استعمال کنند چنانکہ خلق را بمعنی مخلوق گیرند۔ خان آرزو در سراج فرماید کہ (۲) امن
 و آمنہ بمعنی تودہ ہمیزم و پشتہ و اشال آن و امن مخففش آمدہ و از ہمین مرکب است
 ضمن بمعنی تودہ بزرگ و بحدہ نیز (انتہی) مؤلف عرض کند کہ امن و آمنہ در ممدوہ
 گذشتہ است و سند استعمالش ہم ہمدراخی مذکور ولیکن استعمالش بہ مقصورہ از نظر نگذشت
 حیف است کہ خان آرزو سند استعمال این پیش نکرد۔ بای حال امن و آمنہ باشد
 یا امن و آمنہ در ہر دو الف و صلی است و اصل این بدہ معنی امن باشد کہ بمعنی تودہ
 بہ چیز بجایش می آید و ضمن مرکب از ہمین است و شک نیست کہ ہاے ہوز در آخر آمنہ
 و آمنہ زائد است یا براے نسبت۔ دیگر چیچ (ار دو) (۱) امن بقول امیر (عربی)
 مذکر بمعنی پناہ حفاظت (آتش ۵) امن میں رکھتی ہو جو رنج سے و از تنگی ہنزل ہنزل
 میں اندیشہ نہیں سیلاب کو ہڈ آپ ہی نے امن چین۔ امن و امان بمعنی آرام و الطینان
 کہا ہے۔ (۲) دیکھو امن اور آمنہ۔

امن آباد	اصطلاح۔ بقول بحر معنی جا	امن است یعنی آبادی امن دارندہ اسم فعل
----------	--------------------------	---------------------------------------

ترکیبی (اردو) امن اور اطمینان کی جگہ کو کہ میراجل دروہ پر گزرا دہ است کسی را بجا امن آباد کہہ سکتے ہیں۔	امن و اطمینان کی جگہ کو کہ میراجل دروہ پر گزرا دہ است کسی را بجا امن آباد کہہ سکتے ہیں۔
امن بودن استعمال صاحب آصفی ذکر این کردہ	امن داشتن استعمال صاحب آصفی
کہ بعضی ایمن بودن است بہار اشارہ نہی ذکر این کردہ کہ بمعنی محفوظ و مطمئن بودن است بر لفظ امن کردہ مؤلف عرض کند کہ این (خرین ۵) بی بادہ شہرستی امن و امان بلارڈ	کہ بعضی ایمن بودن است بہار اشارہ نہی ذکر این کردہ کہ بمعنی محفوظ و مطمئن بودن است بر لفظ امن کردہ مؤلف عرض کند کہ این (خرین ۵) بی بادہ شہرستی امن و امان بلارڈ
از قبیل خلقی است کہ بمعنی مخلوق مستعمل و جا دارد کہ کلمہ در را محذوف گیریم (نجات	از قبیل خلقی است کہ بمعنی مخلوق مستعمل و جا دارد کہ کلمہ در را محذوف گیریم (نجات
اصفا فی ۵) از گوشمال برق حوادث	امن شدن استعمال صاحب آصفی
مباش امن پ خود را چو موم مہر ہمیان زر	امن شدن استعمال صاحب آصفی
مبند پ (اردو) مطمئن ہونا۔ مطمئن ہونا اشارہ این بر لفظ امن کردہ مؤلف عرض کند	مبند پ (اردو) مطمئن ہونا۔ مطمئن ہونا اشارہ این بر لفظ امن کردہ مؤلف عرض کند
امیر نے لفظ امین پر امین ہونے کی سند کیا	امیر نے لفظ امین پر امین ہونے کی سند کیا
ہو (ناسخ ۵) دل میں امین ہونہ خو خوار و دارد کہ کلمہ در محذوف گیریم (صاب ۵)	ہو (ناسخ ۵) دل میں امین ہونہ خو خوار و دارد کہ کلمہ در محذوف گیریم (صاب ۵)
جو دشمن ہے ضعیف پ مورچہ دیکھو تو کھا جاتا	جو دشمن ہے ضعیف پ مورچہ دیکھو تو کھا جاتا
کیا تلوار کو پ	کیا تلوار کو پ
امن خواستن استعمال صاحب آصفی	امن خواستن استعمال صاحب آصفی
ذکر این کردہ کہ بمعنی طلب امن کردن است	ذکر این کردہ کہ بمعنی طلب امن کردن است
(مسلمان ساوجی ۵) امن از جهان مخواه	(مسلمان ساوجی ۵) امن از جهان مخواه

<p>خطر چکیدہ (اردو) امن عطا کرنا۔ محفوظ و مطمئن کرنا۔ پناہ دینا۔</p>	<p>ایمن ہونا کی سند ہے۔ امن شستن استعمال۔ صاحب آصفی</p>
<p>(امن و امان) استعمال۔ ہر دو لغت سے مراد کید گیر فارسیان بمعنی اطمینان و یقینی استعمال کنندہ سنا میں بر امن داشتن گذشت (افوری ۵) زان پس کہ قضا شکل دگر کرد جهان را پد و خاک برون بر دگر</p>	<p>ذکر این کرده کہ بمعنی از دست دادن امن اختیار کردن خطر و در خطر افتادن است (خسرو ۵) ایمنی است از آنگویہ جست کامن خود از آمنہ خود نشست (اردو) بے امن ہونا۔ خطرے میں پڑنا۔</p>
<p>امن و امان را (اردو) امن و امان بقول امیر۔ مذکر۔ حفظ و امان۔ حفاظت بجا و۔ اطمینان و آرام (میر ۵) یہ اسکے عہد میں امن و امان حاصل ہو دنیا کو پد کہ آتی ہے نظر جمعیت دلی فراوانی پد (نثر) شہر میں امن و امان ہے۔</p>	<p>امن کردن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر این کرده کہ بمعنی امن دادن و مطمئن (صائب ۵) می کند کار خرد نفس جو گر دید طبع پد زرد چون شمع شود امن کند عالم را (ظہوری ۵) دور بیزم امن ظہوری بجام کردہ خونناہ کہ از دم تیغ</p>
<p>امنہ بقول برہان و جامع لفتح اول و ثانی دونوں۔ پشتہ ہیزم را گویند۔ خالی آرزو و در سراج ذکر این کرده و در محدوده ہم گذشت و این ہمانست کہ حقیقت این بعضی لفظ امن بر معنی دوم مذکور شد (اردو) و کھو آمنہ اور امن کے دوسرے معنی۔</p>	<p>امن یافتن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر این کرده کہ بمعنی حاصل کردن اطمینان و پناہ</p>

باشد (طالب آملی ۵) جگر از کاوش آن خانہ زنبور نیافت ہ (اردو) اسن
غمرہ پیاسی می جست ہ ہیچ جا اسن ترار پانا۔ جیسے ہم نے وہاں ہر قسم کا اسن پایا

(۱) اہمیت بقول صاحب منتخب بالفتح وتشدید اوتامے مدورہ لغت عربست یعنی

ایمنی وبالضم وتشدید یا دروغ و آرزو و مراد و کتاب خواندن۔ امانی جمع این۔ صاحب
انند ہم ذکر معانی بالا کرده و صاحب غیاث ہم این را آورده۔ صاحب تحقیق الاصطلاح
بر اسن فرماید کہ مصدر عربیت و فارسیان یاے تختانی مشدد و تامے مصدری بآن اکتفا
کرده آئینیت ساختہ چنانکہ در عربی یاے مشدد و تامے تانیت برائے معنی مصدری در
انصر صفات آید همچون قابلیت و مقبولیت و فی الحقیقت اہمیت در کلام عرب نیامده و فرما
کہ میر عبد الرشید تنوی و منتخب اللغات بر معنی ایمنی غور نہ کردہ بر شہرت اکتفا کرد کہ در قافو
و امثال آن این لغت یافتہ نمیشود و مؤلف گوید کہ معاصرین عجم ہم استعمال این کنند و صاحب
رمہما بحوالہ سفرنامہ ناصر الدین شاہ قاجار ذکر این کردہ (ظہوری ۵) ظہوری این سخن باور
نمادہ کہ در ملک خطراتی ہست ہ و با مصدر دادن

(۲) اہمیت دادن اہم معنی اسن دادن مستعمل (نظیری نیشاپوری ۵) ظہور حسن تو

امینتی بدوران دادہ کہ پادشہ زرعیست نمی ستاند باج ہ (اردو) (۱) دیکھو اسن (۲)

اسن دینا۔ اطمینان دلانا۔ بی خوف کر دینا۔ مطمئن کر دینا۔

امور البضم اول و دوم لغت عرب است جمع امر۔ صاحب منتخب بر امر گوید کہ بالفتح کار
و واقعہ و حادثہ و امور جمع آن و بمعنی فرمودن و فرمان و او امر جمع آن۔ مؤلف گوید کہ

فارسیان استعمال این معنی کار ہا کنند و با لغات فرس مرکب ہم سازند کہ در ملحقات آید۔
 (انوری ۵) تاہست علوم را مبادی پڑتاہست امور را عواقب پڑ حکم تو ہمیشہ باقی پڑ
 غم تو ہمیشہ بادناقب پڑ (ولہ ۵) آنکہ عدلش در انتظام امور پڑ شکل پروین دہفت
 اورنگ پڑ (اردو) امور بقول امیر۔ امر کی جمع (نواب میرزا شوق ۵) آگے تو
 سجدہ تھا ترا دستور پڑ کس سے سیکھے ہیں اسطرح کے امور پڑ

امور خارجہ استعمال۔ مرکب توصیفی کہ سند استعمال این پیش نشد معاصرین عجب بقول صاحب بول چال و رہنما بحوالہ بر زبان نداشتند (اردو) کاروبار سے وقف	سفرنامہ ناصر الدین شاہ قاجار یعنی کاروبار امور کئی اصطلاح۔ مرکب توصیفی بقول متعلقہ سلطنت ہائے غیر (اردو) غیر ملکی صاحب بحر آنکہ موجود باشد عقل و معدوم باشد
امور ویدہ استعمال۔ بقول اند بحوالہ و علم نام نہادہ شود (اردو) امور کئی و دین جو	فرہنگ فرنگ یعنی کار آزمودہ مؤلف عقل میں موجود ہوں اور خارج میں معدوم گوید کہ از قبیل جهان دیدہ باشد حیف است جیسے حیات اور علم۔

اموس بقول برہان و جامع و اند بیع اول و ضم ثانی و سکون و او و سین بے نقطہ نمی
 باشد کہ بر روی نان پاشند و آنرا ناخواہ نیز گویند و باہمزہ ممدودہ ہم ہنظر آمدہ۔ صاحب
 صراحت کردہ کہ این اسم جامد فارسی زبان است۔ مؤلف گوید کہ این ہمانست کہ
 تعریف کا ملش بر المنا گشت (اردو) اجوائن۔ مونث۔ دیکھو۔ السا۔

اموسنی | الفتح اول و سکون ثانی و کسر او و سین نے نقطہ ساکن و نون بہ تختانی رسیدہ دور
را گویند کہ یک شوہر داشتہ باشند ہر یک مرگیری را اموسنی بود۔ صاحب جامع گوید کہ
این را اوسنی و یہود ہم گویند مؤلف عرض کند کہ ہمین لغت در مدودہ گذشت بہ معنی
اتباع صاحب اندہ صراحت فرماید کہ لغت فارسی است و محققین ترکی و سنسکرت
و عربی ازین ساکت اند بخیاں ماوسنی کہ ہمین معنی می آید مخفف این باشد و جادارد کہ اہل
این اموسنی باشد کہ وضع شد از لغت سنسکرت یعنی موسنا کہ بقول صاحب ساطع معنی
غضب کردن و زبرد گر گرفتن آمدہ۔ عجبی نیست کہ فارسیان الف آخرش را بطریق امالہ بدل
کردند بہ تختانی و نام نہادند برائے اتباع کہ غضب باہمی شان معروف است و پس از ان
الف وصلی در اول این آورده اموسنی کردند و اعراب موجودہ نتیجہ استعمال است کہ
با اصلیت بیچ تعلق ندارد و ائمہ اعلم (اردو) دیکھو اموسنی۔

اقہات | بقول صاحب اندہ بنم اول و میم شدہ مفتوح لغت عربیت بمعنی مادران
جمع اقہتہ و این لغتی است در اُم کہ بمعنی مادر گذشت و استعمال اقہات در انسانست۔
صاحب صراح ہم ذکر این کردہ۔ فارسیان استعمال این ترکیب کنند کہ در مطہات آید (اردو)
مان کی جمع۔ مائین۔ نوٹ۔

اقہات اسماء | اصطلاح بقول صاحب بجر از ہر دو لغات عربی زبان۔ مرکب اضافی۔
و بہار و مانند اسماء اربعہ آہی کہ اول و آخر و
معنی لفظی این اصل و مادر ہا سبب جمیع اسماء بہا
ظاہر و باطن است۔ مؤلف لیکر مرکب است
و کنایہ از اسماء اربعہ آہی کہ بالا مذکور شد

<p>سفلی۔ کنایہ ہر (۱) چار عنصر اور (۲) طبقات زمین سے۔ اور چار عنصر سے مراد۔ آگ۔ پانی۔ مٹی۔ ہوا۔ دیکھو اسطقت۔</p> <p>اھیات علمی اصطلاح۔ بقول</p>	<p>از محققین عرب صاحبان صراح محیط المحيطین را ترک کرده اند و صاحب محیط المحيط بر اھیات گوید کہ نزد صوفیہ برائے اول و آخر و ظاہر و باطن مستعمل پس بجز این نیست کہ فارسیان این اصطلاح را باضافت اھیات بسوی اسماء قرار داده اند (اردو) اھیات اسماء۔ کنایہ ہر چار اسماء الحق سے یعنی اول و آخر و ظاہر و باطن۔</p>
<p>صاحب بحر و بہار (۱) علوم (۲) عقول (۳) نفوس (۴) ارواح صاحب اند را با صاحب بحر اتفاق۔ صاحب محیط المحيط بر (الاھیات العلویہ) گوید کہ عقول و نفوس و ارواح باشد مؤلف گوید کہ فارسیان ہمیں اصطلاح عرب را ترکیب توصیفی در فارسی گرفتند کہ مرکب از ہر دو لغت عرب است و معنی اول زیادہ کردند و معنی حقیقی این اصل یا مادر ہائے علوی و کنایہ باشد از ہر چار معنی بالا (اردو) اھیات</p>	<p>عناصر اربعہ و (۲) طبقات زمین۔ بہار بر معنی اول قانع و صاحب اند با صاحب بحر متفق و صاحب محیط المحيط بر (الاھیات السفلیہ) گوید کہ عناصر اربعہ باشد و بس۔ بخمال فارسیان ہمیں اصطلاح عربی را ترکیب فارسی قرار دادند و معنی دوم اضافہ کردند و شک نیست کہ این اصطلاح از ہر دو لغت عرب مرکب توصیفی است و معنی حقیقی این اصل یا مادر ہائے سفلی و کنایہ باشد از ہر دو معنی کہ بالا مذکور شد (اردو) اھیات</p>
<p>علوی سے (۱) علوم (۲) عقول (۳) نفوس (۴) ارواح مراد ہیں اور ہر چار کلمہ ہے۔ اور چاروں مذکر متعل ہیں۔</p>	<p>عناصر اربعہ و (۲) طبقات زمین۔ بہار بر معنی اول قانع و صاحب اند با صاحب بحر متفق و صاحب محیط المحيط بر (الاھیات السفلیہ) گوید کہ عناصر اربعہ باشد و بس۔ بخمال فارسیان ہمیں اصطلاح عربی را ترکیب فارسی قرار دادند و معنی دوم اضافہ کردند و شک نیست کہ این اصطلاح از ہر دو لغت عرب مرکب توصیفی است و معنی حقیقی این اصل یا مادر ہائے سفلی و کنایہ باشد از ہر دو معنی کہ بالا مذکور شد (اردو) اھیات</p>

امہوسپند بقول برہان وناصری وجامع وجمانگیری وسروری ہمان اشاسپند کہ گذشت و
امہوسفند ماصرحٹ ناخذین ہر دوم ہمدراخا کردہ ایم (ارو) وکیہو اشاسپند۔

امی بقول بہار بضم و تشدید میم (۱) آنگہ پدرش بمیرد و از تربیت پدر محروم بوده در کتف مادر یا
 قابلہ و دایہ پرورش یابد۔ در عرف ناخواندہ و بے سواد **مؤلف** گوید کہ لغت عربست و بقول
 صاحب فتجب آنگہ خواندن یا نوشتن نتواند یا آنگہ بر خلقت امی باشد کہ کتاب ناخواندہ باشد و (۲)
 لقب خاص بنیہا صلی اللہ علیہ وسلم فارسیان استعمال این کنند و ترکیب فارسی مرکب ہم۔
 (نظامی ۵) پس آنگہ قلم بر عطار شکست کہ امی نگیر و قلم را بدست کہ (ارو) امی۔ (۱)
 بقول امیر (عربی) یا بے نسبت کے ساتھ و شخص جس کا باب بچپن میں مرجائے فقط مان او کی
 پرورش کی متکفل ہو اور وہ اسی وجہ سے علم نہ حاصل کر سکے۔ مجازاً بے لکھا پڑا آدمی۔ اور (۲)
 خاص آنحضرت صلی اللہ وسلم کا لقب۔ آپ کے والد بزرگوار نے آپ کی ولادت سے کچھ
 روز پہلے انتقال فرمایا اور بچپن ہی میں والدہ محترمہ بھی راہی ملک قبا بچپن اور آپ عالم علم لدنی
 ہوئے لکھنا پڑھنا کسی سے سیکھا نہیں اس میں حکمت آفرینی تھی کہ استاد کو آپ پرفضیلت نہو۔
 (سیر ۵) امی لقب و زبان سفینہ پا ناخواندہ و صد کتب بسینہ پا

(۱) امیا بقول برہان وناصری وسروری وجامع وجمانگیری (۱) بروزن دریا و (۲)

(۲) امیان بروزن ہیمان کیسہ زرباشد و ہم اور ہیمان ماصرحٹ کند کہ کیسہ باشد و
 کہ بر کمربند و عبری صہ خوانند (از سروری ۵) از تنائے خاک آنحضرت کہ خاک گشتہ
 ادیم انیا نہا کہ خان آرزو در سراج گوید کہ (۱) مخفف (۲) و ہیمان کہ می آید مبدل امیان

که الف به با بدل شود مؤلف عرض کند که ماخذ این هم میان است از قبیل هم و هم از که هم
افاده مضی معیت کند و بدین وجه که این کیسه دراز را بر میان بندند این هم میان نام کردند بکثرت
استعمال یکیم خند شده همیان شد و با هموز را به الف بدل کرده امیان کردند چنانکه
انبار و همبار و امیان تخفیف نون امیا شد (اردو) همیانی مونت - دکیو پرا انداخ -
امید بقول بهار ترجمه رجا و امل است - بسته - بلند - دراز - فربه - مرده از صفات
و ترجمه از تشبیهات اوست (ظهوری) (بازوی دل روز غم می برم) که ترجمه امید در هم
درم و صاحب ضمیمه برهان هم این را بمعنی چشم داشتن نوشته و مقصودش از حاصل بالمصدر
باشد که چشم داشت است - صاحب کنز که محقق ترکی است صراحت فرماید که لغت فارسی است
مرد لغت گوید که اسم جامد فارسی زبان که استعمال این به تشدید میم و تخفیف آن هر دو اند
(ظهوری) امید که سرشته چو زبانه مایم و بر بوی میت مست سرخ است دل ما و
(وله) امید سلسله و گردن اسیران است چنان بگر ز جور فراق بگریزند (النوری
(طالی را که برگردون نسبت و از تو امید صد جاه و جلال است (وله) چو فروغ نیاید
هوائ سال امید که گرفتار آفتاب هنر رفت در دوی سیکر جو (اردو) امید بقول امیر (فارسی
مونت - آس - توقع - آرزو - خواہش - (داغ) به طبع پہلا ہے ان زلفون کا جال
اب امید رتھکاری اٹھ گئی (غالب) کوئی امید بر نہیں آتی بے کوئی صورت نظر نہیں آتی

امید آرمودن	استعمال - صاحب آصفی
کر دست یعنی دانستن که امید چه چیز است	
ذکر این کرده که معنی حقیقی امتحان و آزمائش است	(عرفی) ز غفو و حلم تو دلها بغایتی جمع است

<p>کہ محصیت نہ امید آزمودہ است نہ بیم پاردو سے وابستہ کرنا چھٹے میری امید اودن سے وابستہ ہے یا اودن کی بارگاہ سے وابستہ ہے۔</p>	<p>امید کا امتحان کرنا۔ جاننا۔</p>
<p>امید آوردن استعمال۔ صاحب آصفی اچھی دانا بقول صاحب اند بخوار فرنگت</p>	<p>امید آوردن استعمال۔ صاحب آصفی</p>
<p>ذکر این کرده کہ معنی امید را در دل جادادون و کن یا حضرت ثینا صلی اللہ علیہ وسلم (اردو) امی دانا گنا</p>	<p>نا امید نبودن است (شرف میری ۵) چون</p>
<p>خود گفتی کہ نا امیدی کفر است پافران تو بزم</p>	<p>خود گفتی کہ نا امیدی کفر است پافران تو بزم</p>
<p>و امید آوردم پاف (اردو) امید حاصل کرنا</p>	<p>و امید آوردم پاف (اردو) امید حاصل کرنا</p>
<p>امید رکھنا پاف</p>	<p>امید رکھنا پاف</p>
<p>امید افکندن بچیری استعمال۔ بقول</p>	<p>امید افکندن بچیری استعمال۔ بقول</p>
<p>بہار معروف۔ صاحب آصفی ذکر (امید بتن)</p>	<p>بہار معروف۔ صاحب آصفی ذکر (امید بتن)</p>
<p>کرده مؤلف گوید کہ امید خود را وابستہ کردن</p>	<p>کرده مؤلف گوید کہ امید خود را وابستہ کردن</p>
<p>بچیری یا کہی باشد۔ بید کہ این مصدر اصطلاحی</p>	<p>بچیری یا کہی باشد۔ بید کہ این مصدر اصطلاحی</p>
<p>(امید افکندن بچیری و کہی) قائم کنیم (فرخی سیستانی)</p>	<p>(امید افکندن بچیری و کہی) قائم کنیم (فرخی سیستانی)</p>
<p>۵) چوزی گشتم و لومید گشتم از ہمہ خلق پاف امید</p>	<p>۵) چوزی گشتم و لومید گشتم از ہمہ خلق پاف امید</p>
<p>فکندم بہ تنگی چنان پافندیش شدہ متعلق است</p>	<p>فکندم بہ تنگی چنان پافندیش شدہ متعلق است</p>
<p>بہ (امید افکندن) و صبی نہار کہ افکندن و افکندن</p>	<p>بہ (امید افکندن) و صبی نہار کہ افکندن و افکندن</p>
<p>بر روی کی است (اردو) امید کو کسی چیز یا شخص</p>	<p>بر روی کی است (اردو) امید کو کسی چیز یا شخص</p>
<p>امید بر آمدن استعمال صاحب آصفی</p>	<p>امید بر آمدن استعمال صاحب آصفی</p>

<p>و بهار ذکر این کرده که بعضی نومید شدن و باقی نبودن</p> <p>(سعدی) امید بسته برآمد ولی چه فائده زانکه</p> <p>امید نیست که عمر گذشته باز آید (اردو) امید</p> <p>بر آنا بقول امیر - آرزو پوری هونا مقصود حاصل</p> <p>هونا (انشاء) میری امید بر آتی ہے اب</p> <p>انشاء امید کون سی چیز ہے اللہ کے جو کھنچن</p> <p>امید بر آوردن استعمال - به تمنای دل</p> <p>کامیاب کردن مرادف آرزو بر آوردن است</p> <p>که در محدوده گذشت صاحب آصفی ذکر این</p> <p>(سعدی) طلبگار خیر است و امیدوار</p> <p>خدایا امید یک دار در آرزو (اردو) امید برنا</p> <p>آرزو بر لانا - دیکھو آرزو بر آوردن -</p> <p>(۵۴۱) امید بر چیدن مصدر اصطلاحی یعنی دور انتها سمجھے</p> <p>کردن و نداشتن امید باشد (ظوری) امید بر کنند (مصدر اصطلاحی) صاحب</p> <p>امید خنده بر چین از لب خشک که هر گریه</p> <p>(سعدی) من آن روز بر کندم از عمر امید</p> <p>چشم تر افتد (اردو) امید نرکھنا -</p> <p>امید برخاستن استعمال - صاحب آصفی</p> <p>که افتادم اندر سیاهی سپید (اردو) دیکھو امید بر</p>	<p>و بهار ذکر این کرده که بعضی نومید شدن و باقی نبودن</p> <p>(سعدی) امید باشد (فغانی شیرازی) طبل علم مضنون</p> <p>امید نیست که عمر گذشته باز آید (اردو) امید</p> <p>بر آنا بقول امیر - آرزو پوری هونا مقصود حاصل</p> <p>هونا (انشاء) میری امید بر آتی ہے اب</p> <p>انشاء امید کون سی چیز ہے اللہ کے جو کھنچن</p> <p>امید بر آوردن استعمال - به تمنای دل</p> <p>کامیاب کردن مرادف آرزو بر آوردن است</p> <p>که در محدوده گذشت صاحب آصفی ذکر این کرده (فغانی شیرازی)</p> <p>(سعدی) طلبگار خیر است و امیدوار</p> <p>خدایا امید یک دار در آرزو (اردو) امید برنا</p> <p>آرزو بر لانا - دیکھو آرزو بر آوردن -</p> <p>(۵۴۱) امید بر چیدن مصدر اصطلاحی یعنی دور انتها سمجھے</p> <p>کردن و نداشتن امید باشد (ظوری) امید بر کنند (مصدر اصطلاحی) صاحب</p> <p>امید خنده بر چین از لب خشک که هر گریه</p> <p>(سعدی) من آن روز بر کندم از عمر امید</p> <p>چشم تر افتد (اردو) امید نرکھنا -</p> <p>امید برخاستن استعمال - صاحب آصفی</p> <p>که افتادم اندر سیاهی سپید (اردو) دیکھو امید بر</p>
--	--

(۱۱۱۱)

امید برگرفتن

استعمال - بحث این بر امید

(الف) امید بستن

مصدر اصطلاحی - کہ

گرفتن می آید و سندانیم ہم ہند آجی مذکور (اردو) کہ
امید گرفتن -

(الف) امید بردن

مصدر اصطلاحی - صاحب

آصفی و بہار ذکر این کردہ کہ معنی قطع شدن امید و

چہ بندم بر آن وعدہ امید نیز بگو کہ و بہرہ ام انتظار

آصفی و بہار ذکر این کردہ کہ معنی قطع شدن امید و

است و بس پا (میر معری ع) خداوندی

قطع کردن امید ہم مرادف امید برداشتن گذشت کہ آرام جہان بود پا در و امید بستہ خلق بساڈ

کمال خجندی ع) کمال از خصہ خود را کشتہ گوئی پا

مؤلف گوید کہ - - - - -

مؤلف گوید کہ - - - - -

امید شتن از تیغت برید است پا (انوری ع)

(ب) امید بستہ

از زمین مصدر متعلق کہ مرگ

مہر امیدش از عطاءے بزرگ پا اے بزرگ جہان

توصیفی است معنی آرزوئی کہ کردہ شدہ و جلاڈ

توصیفی است معنی آرزوئی کہ کردہ شدہ و جلاڈ

بحر متغیر پا (صائب ع) امید صائب از ہمہ

کہ معنی اسیدی گیریم کہ توقع بر آمدنش نبود و سندانیم

کہ معنی اسیدی گیریم کہ توقع بر آمدنش نبود و سندانیم

کس چون بریدہ شد پا شمشیر آہ را ز نیام جلگہ کشید پا

بر امید بر آمدن از کلام سعدی گذشت پا (اردو)

بر امید بر آمدن از کلام سعدی گذشت پا (اردو)

از زمین مصدر راست - - - - -

(الف) امید کرنا

(ب) کی ہوئی امید ٹوٹی ہوئی

(ب) امید بریدہ کہ بقول بحر و بہار و وارستہ

استعمال - معنی حقیقی است کہ

معنی حقیقی است کہ

(مرکب توصیفی) معنی امید کیہ بنو میدی رسیدہ (طاب

مرادف آرزو بودن است (شریف تبریزی ع)

مرادف آرزو بودن است (شریف تبریزی ع)

آملی ع) نویدی وصال تو حسرت گد از بود پا

چو نکر دیار رحمی ز تو اے فغان چہ حاصل پا ز تو بود

چو نکر دیار رحمی ز تو اے فغان چہ حاصل پا ز تو بود

صد جاگرہ زویم امید بریدہ را پا (اردو) الف

این امید کہ اکثر کنی نکردی پا (اردو) امید ہونا

این امید کہ اکثر کنی نکردی پا (اردو) امید ہونا

امید ٹوٹنا - امید قطع کرنا (ب) ٹوٹی ہوئی امید

امید بہتر از خورون

مثل صاحبان غزنیہ

وامثال فارسی و محبوب الامثال ذکر این کرده اند	بہار ذکر این کرده کہ مرادف آرزو داشتن است
و از محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ فارسی	کہ در محدوده گذشت (حافظ) تشبہ بادیہ را ہم
مورین فوق و لذت امید این مثل را زنند کہ	بزلالی در یاب بامیدی کہ درین رہ بخدا امید
لطف امید بہتر از بر آمدن اوست (اردو)	(ظہوری) بخفا ہا ز تو امید عطا ہا دارم ہا
دکن میں کہتے ہیں آرزو کا مزاج کت سے بہتر	تخمہ عفو تو بجز جروت تقصیر نبو ہا (اردو) امید
یہ گویا بعینہ ترجمہ ہے فارسی مثل کا۔	رکنا۔ (برق) اندر سے کرم بھیہ کریں ہے
امید چیز می در دل نشستن استعمال	دیکھہ برق ہا امید غفور کہتے ہیں کس کس قصور
بحث این در (امید نشستن) می آید و سندان	امید در جان شکستن مصدر اصطلاحی
ہم ہمد را بجا (اردو) دیکھو امید نشستن۔	بقول بہار کنایہ از بند کردن امید در جان۔
امید دادن استعمال۔ بقول بہار امید دار	مؤلف گوید کہ این بمعنی حقیقی است و کنایہ باشد
گردانیدن است (سعدی) دلم می دہد	از نا امید کردن (مجید الدین بلقانی) چہ بد
وقت وقت این امید ہا کہ حق شرم دارد ز موپی	کردم کہ پیام شکستی ہا امید وصل در جانم کتی
(سلمان ساوجی) دل ز وصل اوشان بی	(اردو) نا امید کرنا۔
نشانی می دہد ہا جان بیدارش امید زہ گانی میا	امید را پی بریدن مصدر اصطلاحی۔ بقول
(اردو) امید دلانا (فقر) ایہ کوئی صورت سفر	بحر بمعنی نا امید گردانیدن بہار گوید کہ بمعنی نوید
کی نہ تھی مگر تحصیل در صاحب نے کچھ امید دلائی ہے	شدن است صاحبان مؤید و ہفت ذکر ماضی
امید داشتن استعمال۔ صاحب آصفی و	مطلق این کردہ اند و معنی با صاحب بحر متفق

<p>مؤلف گوید که بریدن لازم و متعدی هر دو آمده</p>	<p>امید رسیدن استعمال - صاحب آصفی</p>
<p>و معنی بیان کرده بهار هم خلاف قیاس نیست و نیز</p>	<p>ذکر این کرده که معنی واصل شدن امید است و</p>
<p>معنی ازین مصدر پیدا میشود ولیکن سند استعمال را</p>	<p>حاصل این امید برآدن باشد (کمال اصفهانی)</p>
<p>مشتاق باشیم - مخفی مباد که هرگاه پی کسی ببرد او</p>	<p>(۵) امید آدمی بوصولت نیرسد و اندیشه خود</p>
<p>مغذو میشود از رفتار پس امید را از رفتار مغذو</p>	<p>بکالت نیرسد و مقصود شعرانیت که امید انسان</p>
<p>کردن یا امید از رفتار مغذو شدن کنایه است</p>	<p>بوصولت راه نیابد یعنی انسان به وصال تو امید</p>
<p>از نا امید گردانیدن و شدن (ار دو) نا امید</p>	<p>خود را حاصل نمی کند (ار دو) امید کر سکتا</p>
<p>کر نا - نا امید یونا -</p>	<p>امید برآنا - حیثی انسان تیر و وصال کی امید</p>
<p>امید رانی کردن - مصدر اصطلاحی -</p>	<p>نہین کر سکتا اور اسکی امید تیر و وصال سے</p>
<p>بقول صاحب بحر مرادف (امید رانی بریدن)</p>	<p>حاصل نہیں ہو سکتی ۱۱</p>
<p>که گذشت و بهار هم این را بمعنی بیان کرده خود</p>	<p>امید رفتن از دل استعمال - صاحب آصفی</p>
<p>مرادف آن قرار دهد و صاحبان مؤید و هفت هم</p>	<p>ذکر امید رفتن کرده و از سندش مصدر (امید رفتن)</p>
<p>ماضی این را ذکر کرده اند و معنی با صاحب بحر شفق</p>	<p>از دل) حاصل نمی شود که معنی (۱) بیرون شدن</p>
<p>صاحب ضمیمه برهان هم با بحر اتفاق دارد - مخفی مباد</p>	<p>امید از دل است مخفی مباد که رفتن در اینجا بفتح</p>
<p>که پی کردن در محاوره فرس بمعنی پی بریدن آمده</p>	<p>(ظاهر انجذانی ۵) امید و صل نرفت از دل</p>
<p>(ار دو) نا امید کر نا - نا امید یونا و بیکو امید</p>	<p>فکار هنوز و نشسته ام به راه انتظار هنوز و</p>
<p>پی بریدن -</p>	<p>تحقیق ما (۲) به منم راے عملہ دو گہ ولی امید</p>

<p>از دل باشد کہ متعذی معنی اول است (ظہوری)</p>	<p>امید کاشتن مصدر اصطلاحی - یعنی امید</p>
<p>(۵) خاکسارانت ز دل گرفتہ نثار رفتہ اند و از</p>	<p>در دل قائم کردن است (ظہوری) (۵) گوصد</p>
<p>دل پرورد امید را و رفتہ اند (۱) (اردو) (۱) امید</p>	<p>بہار بہر دم و امان سہمی بر زن بکشت امید کار</p>
<p>دل میں باقی نہ ہنا (۲) دل سے امید نکالینا -</p>	<p>نشو و نما ندارد (۲) (اردو) امید دل میں قائم کرنا</p>
<p>امید سفید شدن مصدر اصطلاحی - کنات</p>	<p>امید کردن استعمال - صاحب آصفی ذکر این</p>
<p>باشد از بر آمدن امید چنانکہ ظہوری گوید (۳)</p>	<p>کرده کہ بمعنی آرزو کردن است (اردو) امید</p>
<p>مشکل کہ شود سفید امید و از بخت پیرس خوش</p>	<p>کرنا - بقول امیر امید رکھنا (آتش) (۴) حاصل</p>
<p>سیاہ است (۴) (اردو) امید بر آنا -</p>	<p>اہل محبت غیر محرومی نہیں ہر بیخون بکے امید</p>
<p>امید شکستن مصدر اصطلاحی - صاب</p>	<p>تکلیف نکیرین ہر</p>
<p>آصفی ذکر این کرده و سندش ہمان است کہ بر</p>	<p>امید کوتاہ شدن استعمال - بقول بہار شعر</p>
<p>را امید در جان شکستن (مذکور شد) (اردو) کھو</p>	<p>مؤلف گوید کہ کم شدن آرزو باشد (صاب)</p>
<p>امید در جان شکستن -</p>	<p>(۵) چندانکہ موی بیش ز پیری شود سفید کم کوتہ</p>
<p>امید فکندن استعمال - یعنی امید در دل</p>	<p>شود امید چو شمع سحر مرا (۶) (اردو) امید کوتاہ</p>
<p>پیدا کردن است مرادف امید دادن (الوری)</p>	<p>ہونا - امید کم ہونا کھ سکتے ہیں -</p>
<p>(۷) زہی روح وجود ز روی استعداد (۷)</p>	<p>امید کم گشتن استعمال - از دیر نہ بر آمدن</p>
<p>امید شرکت احیا فکند موتی را (۸) (اردو) امید</p>	<p>آرزو و کھن شدن آن چنانکہ ظہوری گوید (۵)</p>
<p>دلانا - دیکھو امید دادن -</p>	<p>قاصد امید ہا کھن گردید ہر گوش و لب نو پر پیام کر</p>

<p>(اردو) امید پرانی ہونا یعنی عرصہ دراز تک نہ برآنا۔ استعمال۔ صاحب آصفی ذکر</p>	<p>امید گزشتن</p>
<p>امید گاہ استعمال۔ بقول اندھجوا کہ فرہنگ</p>	<p>امید گاہ</p>
<p>فرنگ جای امید۔ مؤلف گوید کہ اطلاق بر</p>	<p>امید گاہ</p>
<p>دل و بریار و معدوح و حاکم وغیرہ باشد کہ دل ہم جای</p>	<p>امید گاہ</p>
<p>امید است کہ امید در دل می باشد و بریار و معدوح</p>	<p>امید گاہ</p>
<p>و حاکم ہم امید گاہ است کہ بر آمدن امید متعلق بدو</p>	<p>امید گاہ</p>
<p>(ظہوری ۵) ہست تو آنچنان امید ظہوری پیدا کرنا۔</p>	<p>امید گاہ</p>
<p>کس جو ظہوری امید گاہ ندارد پ (ول ۵)</p>	<p>امید گاہ</p>
<p>چومی نیمہ نادر آنچنان قدر گناہ من پا کہ بند را نوید شدن (باقر کاشی ۵) مردم و حسرت</p>	<p>امید گاہ</p>
<p>بر امید من امید گاہ من پا (اردو) امید گاہ او یہاں از تو امید نگسلد و دوختہ ام براہ تو دیدہ نیم باز</p>	<p>امید گاہ</p>
<p>کو کھ سکتے ہیں جس سے امید متعلق ہو جیسے یار یا را (اردو) امید ٹوٹنا۔ بقول امیر یاس ہونا۔</p>	<p>امید گاہ</p>
<p>اپنا معدوح یا حاکم وغیرہ اور دل کو بھی امید گاہ کہہ (ظفر ۵) اگر ٹوٹی نہ امید او س میجا دم کے انکی</p>	<p>امید گاہ</p>
<p>سکتے ہیں اسلئے کہ امید کا مقام دل ہے۔</p>	<p>امید گاہ</p>
<p>امید گزشتن مصدر اصطلاحی۔ صاحب</p>	<p>امید گاہ</p>
<p>آصفی ذکر این کردہ کہ معنی دفع کردن امید از دل</p>	<p>امید گاہ</p>
<p>است (فیضی ۵) خونین شب او بہ آتشین روز</p>	<p>امید گاہ</p>
<p>پ امید گداز و آرزو سوز پ (اردو) امید مثلاً</p>	<p>امید گاہ</p>

باشند و امید بسیار (عرفی) کیش این وفا
 مایه نمی گنجد و امید در دل و در سر به انی گنجد و آن
 (ارزو) امید دل میں سمانا۔
 (ع) امید و در دل عاشق نه نشیند و بجائی که

امید و اندن استعمال صاحب اصفی ذکر
 شفاخته و بیمار حکیم است و (ارزو) کسی چیز
 این کرده که معنی توقع باقی بودن است و در دل
 کی توقع دل میں پیدا ہونا۔

آرزو و اندن (بہائی آملی) مرآتید بیسوی
 استعمال مراد خلق کردن
 مانده اسے خوش آن روزی که می گفتم علاج
 امید است (انوری) در کین تو امید مست
 نه نهادند و گویی که نشانی ز سحر و سحر آید (ارزو)
 امید پیدا کرنا خلق کرنا۔

امید مرده اصطلاح مرکب توصیفی امید
 استعمال بقول بهار معنی متوقع
 که مبتدل بیاس شده باشد و امید برگد نش نباشد
 فرماید که با لفظ بودن مستعمل مؤلف گوید که

این متعلق است از (مردن امید) یا (امید مردن)
 امید معنی خود است و آری قول برهان بهار
 (نموری) امید مرده زنده بدشنام می شود و خداوند پس امید و این معنی صاحب امید باشد۔

آه از دعای من که برگ اثر نشست و (ارزو)
 (صائب) تلخ را امید شیرینی گوار می کند
 نیست از دشنام غم آید و از بوسه را (ارزو)
 و بگو آرزوی مرده۔

امید نشستن استعمال صاحب اصفی و
 امید و آری قول امیر توقع رکته والا آرزو مند۔
 بهار ذکر این کرده و از سند هر دو مصدر (امید)
 آتش (ع) امید و آری که لطف که کثر است و

آنکھوں کے سامنے سے بٹاؤ حجاب کو پا	(اردو) امیدوار ہونا۔
امیدوار آمدن استعمال۔ صاحب آصفی	امیدوار کردن استعمال صاحب آصفی ذکر
ذکر این کرده کہ معنی آمدن بحالت امید است۔	این کرده کہ معنی متوقع کردن است (حیرتی تونی
(سعدی ع) خدا یا مقصد پر کار آدمیم بگنہگار	(ع) میان خلق ستم بر من آشکار مکن بابلطف
امیدوار آدمیم پا (اردو) امیدوار آنا بجا	خود ہمہ کس را امیدوار مکن پا (اردو) امیدوار
امید آنا۔	کرنا (داغ ع) تجھے تو وعدہ دیدار ہم سے کرنا
امیدوار بودن استعمال۔ صاحب آصفی	یہ کیا کیا کہ جان کو امیدوار کیا پا
ذکر این کرده کہ معنی بودن بحالت امید و توقع	امیدوار کردن استعمال۔ صاحب آصفی
بودن و امید داشتن است (سعدی ع)	ذکر این کرده کہ مراد امیدوار شدن است
امیدوار بود آدمی بخیر کسان پا مراد بخیر تو امید نیست	کہ گذشت (قاسمی گونابادی ع) چنان خواہم
بدرسان پا (اردو) امیدوار رہنا جیسے	از فضل پروردگار پا کران دیگری کردم امیدوار
ہم اس دفتر میں سالہا سال امیدوار رہے	(اردو) دیکھو امیدوار شدن۔
لیکن نوکری نہ ملی	امیدوار شدن استعمال۔ مراد امیدوار
امیدوار شدن استعمال۔ صاحب آصفی	بودن است (عرفی ع) ندارم دستگیر امیدوار
ذکر این کرده کہ معنی امیدوار قرار یافتن و متوقع	بخت بشنیم پا نہ نیمم دادگر از خاک کسری دامنجو ہم
شدن است (بکیسی غزنوی ع) زہجہ سوختم	(اردو) امیدوار رہنا۔ امیدوار ہونا۔
و دم نیز غم کہ سباد پا زنا امید می من غم امیدوار شود	امیدواری بقول بہار مقابل نو میدی نوٹا

کہ بالفاظ فرو بردن مستعمل۔ مؤلف گوید کہ یای این نبود امیدواری خندہ می آید مراد (اولہ ۵)
 مصدر بر لفظ امیدوار زیادہ کردہ اند و بس و با دار و امیدوار می ورنہ یکا در فراقت چنانہ و فرق
 مصدر بودن و داشتن ہم استعمال این یافتہ ایم (نظامی ۵) فرو برد امیدواری زمرہ یکا ہماں اسد
 و جا دار کہ با مصدر دیگر ہم مستعمل شود ظہوری بہ در و یکا (اردو) امیدواری۔ امیدوار ہونا یا رہنا
 (۵) عاقبت دشمن براحوال ظہوری خندہ زدہ حاصل بالمصدر۔ مؤنث۔

امیر القبول اند لغت عربیت بفتح اول و کسر دوم یعنی حاکم و حکمران و فرمان روا و سردار و متر و قبول
 صاحب منتخب پادشاہ و فرمان روا۔ فارسیان این را بمعنی منعم و سردار و حاکم استعمال کنند چنانکہ از
 مرکبات این ظاہر شود (انوری ۵) جان خواجگی آن خواجہ جہان کہ بجاہدہ خواجگان و امیران برش
 علو و علاست (اردو) امیر قبول امیر (عربی) کار فرما۔ برآدمی۔ دولت مند۔ رئیس (ناخ ۵)
 اس امیر با کرم کی مع خوانی کے لئے پاکیزہ و عجب گروام لے طوطی سے متعارف آئے۔

(۱) امیر آب استعمال۔ مرکب اضافی (۱) امیر آخور استعمال۔ مرکب اضافی۔ معاصرین
 (۲) امیر آب قبول قبول اند بمعنی میر آب مؤلف بجم داروغہ اصطبل را گویند صاحب بول جہاں
 گوید کہ حاکمی از طرف سلطان بر آب خاصہ متعین باشد و رہنما بجوالہ سفر نامہ ناصر الدین شاہ قاجار ذکر
 آئے امیر آب گویند (۲) طحا نامعنی حقیقی کنایہ باشد این کردہ و صاحب اند ہم بجوالہ فرنگ فرنگ این
 از خضر۔ صاحبان بچوانند و نہیجہ بران ذکر تہ را آورده مؤلف گوید کہ میر آخور بجذف الف
 کردہ اند۔ (اردو) (۱) داروغہ آجخاصہ۔ اول ذفک اصناف بیشتر مستعمل (اردو) داروغہ
 ذکر۔ (۲) خضر علیہ السلام۔ اصطبل۔ وہ افسر جو گھوڑوں کی نگرانی کے لئے مقرر کیا جاتا ہے۔

<p>امیر آلائی استعمال - صاحب بول چال گوید که در محاوره معاصرین عجم افسر اعلائی فوج یعنی (ارو) امیر البحر بقول امیر بحری فوج کا کفل را مانند خیال با امیر را مصاف کرده اند افسر - مذکر -</p>	<p>امیر آلائی استعمال - صاحب بول چال گوید که در محاوره معاصرین عجم افسر اعلائی فوج یعنی (ارو) امیر البحر بقول امیر بحری فوج کا کفل را مانند خیال با امیر را مصاف کرده اند افسر - مذکر -</p>
<p>سبوی آلائی - و آلائی مرکب است از آلا و یای صاحب رهنما بحواله سفرنامه ناصرالدین شاه قاجار ذکر این کرده گوید که بزرگ پولیس را گویند مقصود است و بدین وجه که رنگ لباس افواج سرخ با خرم افرش را بدین نام موسوم کرده اند و در روز معاصرین عجم کثرت استعمال کسرۀ او مداف دوم هر دو حذف شود (ارو) کفل - یعنی افسر فوج - مذکر -</p>	<p>سبوی آلائی - و آلائی مرکب است از آلا و یای صاحب رهنما بحواله سفرنامه ناصرالدین شاه قاجار ذکر این کرده گوید که بزرگ پولیس را گویند مقصود است و بدین وجه که رنگ لباس افواج سرخ با خرم افرش را بدین نام موسوم کرده اند و در روز معاصرین عجم کثرت استعمال کسرۀ او مداف دوم هر دو حذف شود (ارو) کفل - یعنی افسر فوج - مذکر -</p>
<p>امیرال استعمال - صاحب رهنما و روزنامه بحواله سفرنامه ناصرالدین شاه قاجار ذکر این کرده که در روزمره معاصرین عجم یعنی امیر البحر و صاحب بول چال هم این را آورده و خیال این محقق امیر البحر است که لفظ بحر کثرت استعمال حذف شد و الف لاش در آخر لفظ امیر بابتی</p>	<p>امیرال استعمال - صاحب رهنما و روزنامه بحواله سفرنامه ناصرالدین شاه قاجار ذکر این کرده که در روزمره معاصرین عجم یعنی امیر البحر و صاحب بول چال هم این را آورده و خیال این محقق امیر البحر است که لفظ بحر کثرت استعمال حذف شد و الف لاش در آخر لفظ امیر بابتی</p>

لائی - امیرون کے قابل -

امیر نخل

اصطلاح - مرکب اضافی یہ بقول

امیر زادہ | استعمال - بقول صاحب

صاحبان بحر مویہ و بہار مرادف امیر صاحب

بحوالہ فرنگ فرنگ مرکب فارسی است قلب

وق مؤلف گوید کہ کن یہ باشد و ہمیں کن

زادہ امیر معنی شاہزادہ و نیز لقب بنی فاطمہ

عربی ہم آمدہ و نخل در عربی زبان بقول منتخب

رضی اللہ تعالیٰ عنہا کہ سادات اند مؤلف گوید کہ

باضم عطیہ و بالکسر کا بین زن دادن بی معنی

معنی آخر الذکر بدین لحاظ است کہ حضرت ہر

طلبی و پیدا کردن و فتح نون گس انگبین و بالکسر

اشارہ است بسوی علی کرم اللہ وجہہ و امیر المومنین

فتح حامی حلی معنی بخشش ہا (الخ) و صاحب

خصوصاً خطاب جناب مدوح باشد کہذانی

مؤید سبوح اللہ شرف نامہ بر امیر نخل صراحت کردہ

مدار (اردو) امیر زادہ - امیر کا لڑکا - اور

کہ نخل جمع نخلہ و نخلہ معنی دین است (الخ) و

فارسیوں نے سادات کرام کو بھی امیر زادگان

بقول منتخب نخلہ بالکسر بخشش بی عوض و بقول

کہا ہے -

نخل بالکسر معنی مذہب و فرماید کہ جمع نخلہ معنی

امیر صاحب و وق | اصطلاح - مرکب

مذہب باشد و صاحب محیط محیط نخل را کہ بقول

تومینفی - بقول صاحبان بحر و منیہ بہان و مفت

و فتح ثانی معنی مذہب گفتہ پس ہمیں باشد وجہ

اشارہ بحضرت امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ

کنایہ از جناب علی علیہ السلام کہ سردار بخشش ہی

و مرادف امیر نخل کہ می آید مؤلف عرض کند

بی عوض و سردار مذہب ہا باشد و بعضی بر آید

کہ این کنایہ باشد (اردو) امیر المومنین علی

کہ چنانکہ عمل در و ہن نخل مخفی می باشد همچنان

کرم اللہ وجہہ -

علم در سینہ علی کرم اللہ وجہہ مخفی بود بناء علیہ جناب

ممدوح را بنیاد علیہ الصلوٰۃ والسلام امیر نحل گفت	بجر (۲) و (۳) مرادش و بقول صاحبان بحر
(۱) و (۲) جناب امیر علیہ السلام کا لقب نہیں تھا	جامع و انند (۴) ہم - صاحب جهانگیری در
(۱) امی صادق	خاتمہ کتاب بذیل دستور دوم (۲ و ۳) را
(۲) امی صادق کلام	مرادف (۱) گفته مؤلف عرض کند کہ ہر چہ ایک
(۳) امی گویا	توصیفی است (خاتمانی ۵) ہادی ہدی غلام
(۴) امی گویا کلام	امی صادق کلام: خسرو شہر بہشت و شمشہ چارم کتاب
آن حضرت صلی اللہ علیہ وسلم و بقول صاحب	(نظامی س ع) امی گویا زبان فصیح: (ارو) و دیگر
امیلہ بقول برہان و سرور می و جامع بر وزن ہلیہ معنی آملہ و آن میوہ ایست در ہندوستان	
کہ در شکر پرورہ کند و غورند خان آرزو در سراج فرماید کہ تصحیف شدہ باشد از آملہ مؤلف	
عرض کند کہ ما اشارہ ابن و صراحت ماخذ آملہ بدون تخیالی بر آملہ کردہ ایم تخیال باخرین نیست	
با ظہار کسرہ میم یا می تخیالی را زیادہ کردہ اند همچون بست و بیت (ارو) و دیگر آملہ -	
امین بقول بہار معنی استوار و مقمذ علیہ - فرماید کہ بالفظ داشتن و کردن متعل مؤلف عرض کند	
کہ لغت عرب است بفتح اول و کسر دوم - بقول منتخب امانت دار و قوی و کسی کہ بر دوا اعتماد	
و از او این باشد و بی ترس شدہ و اسمی است از اسمای حق تعالی و لقب پیغمبر ما علیہ الصلوٰۃ و السلام	
کہ پیش از نبوت بدان شہور بود (الخ) فارسیان استعمال این معنی امانت دار و مقمذ علیہ کنند و ہذا	
فرس مرگب ہم سازند کہ در لطافت می آید (انوری ۵) عدل تو چنان کرد کہ از گرگ امین تر	
در حفظ رمہ یار و گر نیست شان را نہ (ارو) امین - بقول امیر (عربی) امانت دار و مقمذ	

۵) کیا و تبال کو پیوند خاک اقبال مہدی نے پند خدا کے فضل سے خاں گیا آتش امین آیانہ

امین با شیدن | استعمال - بمعنی امانت دار (آزاد خان سامان) نام است کہ در حضور سلطان بودن و ماندن (ظہوری ۵) ولی بنای کز می باشد (اردو) خان سامان - بقول آصفیہ اسم است نہ دزد و راجتی و در خود و درین سودا می گذر - کہر کا سامان کرنے والا - دار و نمہ - میر سامان کہ دل چندان امین باشد (اردو) امین ہونا ناظر ہوتا ت -

امین رہنا - امانت دار ہونا - امین خلوت | استعمال - مرکب اضافی - بقول صاحب بول چال میر تزک خلوت - صاحب بنام

امین بودن | استعمال - بمعنی لقب امین داشتن و امانت دار بودن - صاحب آصفی ذکر این کردہ (احمد جامی ۵) آدم کہ ما ببارا کردہ فرماید کہ دار و نمہ خلوت باشد مؤلف گوید در آدیم بہ جبریل و خزائنہ رحمت امین خود (اردو) کہ این افسری را نام است کہ بدر بار شاہی بیا امین کا لقب رکھتا - امانت دار ہونا - امانت اعتبار دارد و بضرورت در خلوت شاہ ہم بار می یابد و چون شاہ بخواب رود امین خلوت دار رہنا -

امین حضور | استعمال - صاحبان بول چال و رہنا - ذکر این سجوالہ سفر نامہ ناصر الدین شاہ قاجار کردہ اند کہ معاصرین عجم در روزہ خود استعمال امین یعنی دار و نمہ در بار شاہی کنند مرکب اضافی عہدہ دار کا نام ہے جو اسوقت بادشاہ کا محافظ است و امین عہدہ الیت کہ در سلطنت آصفیہ رہتا ہے جب کہ وہ خلوت میں رہیں -

ایمن داشتن استعمال - صاحب آصفی ذکر (اردو) ایمن مقرر کرنا -	
این کرده که بمعنی امین قرار دادن است (۱) امین لشکر استعمال - مرتب اضافی - بقول	
(۲) خدا ترس باید امانت گذارند امین کر توتر صاحب رہنما و بول چال - بجو کہ سفر نامہ	
ایشنہ در (۳) (اردو) امین قرار دینا - امانت ناصر الدین شاہ قاجار در روزمرہ معاصرین	
بنانا - امین بنانا - عجم بخشی فوج را گویند کہ تقسیم شاہرہ فوج متعلق	
امین کردن استعمال - صاحب آصفی ذکر بدو باشد - صاحب بول چال ترجمہ این در	
این کرده کہ بمعنی امانت دار مقرر کردن است در انگلیسی زبان خبر لی ماستر نوشتہ (اردو)	
(طالب آملی) طالب منم کہ عشق بدین فوج کا بخشی - وہ افسر جس سے تقسیم تنخواہ	
مایہ اعتبار نہ بر گنجہای راز امین می کنند مرا فوج کا تعلق ہو -	

الف مقصوره بانون

ان | بقول برہان و ناصری بفتح اول و سکون ثانی بلغت زند و پازند (۱) والدہ را گویند کہ مادر باشند و (۲) بمعنی آن کہ در مقابل این است و (۳) افادہ معنی فاعلیت نیر کند - ہر گاہ در آخر کلمہ در آوردند ہجو اتقان و خیزان - خان آرزو در سراج بر منی اول و دوم قانع صاحب جہانگیری در خاتمہ کتاب بذیل دستور چہارم ذکر منی اول کردہ - صاحب تحقیق القوانین گوید کہ (۴) الف دنون ساکن بر چند اقسام آید - یکی الف دنون جمع کہ با آخر اسم مد متصل شدہ آن را اسم جمع گرداند و فرماید کہ بواسطہ این بیشتر جمع اسم ذی روح آید مؤلف گوید کہ گاہی برای غیر ذوی الارواح ہم - بچون خزان - اسپان - و در حثان و صراحت مزید کند کہ

ہر گاہ اسی را کہ حرف آخرش الف یا و یا ہ می بخشی بود بدان حرف جمع کنند برای اتقای
 ساکنین واجب گردود کہ در صورت اول و ثانی بعد الف و و او یای و قایہ مفتوح زیادہ نمایند
 چنانکہ آشتیان - بدخویان و بصورت ثالث ہای موصوف را بہ کاف فارسی مفتوح بدل
 سازند چنانکہ آئندگان - مردگان (۵) دوم الف و نون نسبت کہ بمعنی یای نسبت بعضی
 اسماء محقق چنانکہ ایران و توران بمعنی شہر ہائیکہ بایر و تور پسران فریدون منوبند (۶)
 سوم الف و نون ساکن کہ در آخر کلمہ زائد باشد همچون باد اداں و جانان و آن کلمہ ماخرید^{علیہ}
 خوانند مؤلف عرض کند کہ بمعنی (۱) اسم جاد زند و پا زند است و (۲) لفظ ہندی متعلق بہ
 سنکرت و فارسیان این را بہ ہمین معنی با الف مدودہ نویند و در خواندن بضم الف خوانند
 این ضمیر غائب است و (۳) همان است کہ ذکرش بر اسم حالہ گذشت (۱ و ۲) (۱) بان
 بقول آصفیہ آمان کا مخفف - (۲) وہ - بقول آصفیہ - ضمیر غائب - اسم اشارہ بعید یعنی وہ
 حرف جر غائب یا بید کے اشارے کے واسطے بولا جاتا ہے (۳) دیکھو اسم حالہ (۴) یا و
 نون جمع صیغے ثانی - چکنین (۵) الف و نون نسبت (۶) الف و نون زائد - ان و نون کا
 استعمال بعض فارسی الفاظ کے ساتھ بقاعدہ فارسی اردو میں بھی ہے۔

انا | بقول صاحب انند جوالہ مؤید بالفتح لغت فارسی است بمعنی مادر - صاحب غیاث
 فرماید کہ لغت ترکی است و صاحب مؤید ہم مؤید غیاث نہ اند و صاحب کنز کہ محقق ترکی
 است این را بمعنی مادر با الف مدودہ (آنا) گفته همچون آتا کہ بتای فوقانی پدر را گویند
 و آبا کہ بہ بای موصودہ ترجمہ عم است و آکا کہ بمعنی برادر باشد در ہمہ این لغات ترکی الف

محدودہ متصل (کذا فی لغات ترکی) پس اگر بقول صاحب انند سند استعمال این پیش شود تو انیم
قیاس کرد کہ فارسیان بر آخر لغت آن کہ بمعنی ماورگذشت الف زیادہ کردہ اند کہ مطابق
قاعدہ عام فارسی است (ار دو) دیگر آن کے پہلے معنی -

انال دوست استعمال - بہار گوید کہ این ترکیب از مختصرات متاخرین است مؤلف
انالیار عرض کند کہ آن ضمیر واحد کلمہ زبان عرب و دوست و یار ہر دو الفاظ

زبان فارسی کہ در اولش بقاعدہ عربی الف لام زیادہ کردہ با آن امر گب کرد مذموم چون انالحتی و
سعتی لفظی این ستم دوست و ستم یار چنانکہ (علی خراسانی ۵) در قتل گاہ عشق انال دوست
این گفتگو زودار و رسی شود و فزون ۶) (عالی شیرازی ۵) گل مگر لاف انالیار بگلشن دوست
بر سر در خیال سر مشور کنیم ۷) (ار دو) (۱) مین دوست ہون (۲) مین یار ہون -

اناتونتن بقول برہان و ہفت باتای قرشت و نون و فوقانی بروزن (ججاجی من) تلفظ
زند و باز بمعنی گذشتن و نہادن - صاحب جہانگیری در خانہ کتاب بذیل دستور چہارم ذکر این
کردہ فرماید کہ معنی نہادن باشد و انتونتن را بحذف الف دوم بمعنی داشتن آوردہ صاحب ہند
و سوار دہم ذکر ہر دو مصدر بالا کردہ بخمال ماحصل این ناتوان تن باشد مرگب از لفظ ناتوان و
علامت مصدر تن کہ الف دوم حذف شدہ ناتونتن شد و الف وصلی و راول این آوردہ
اناتونتن کرد و از اناتونتن الف دوم حذف شدہ انتونتن گردید بمعنی حقیقی این ناتوان شدن
و مجازاً بمعنی گذشتن و نہادن متعل شد و معنی داشتن و انتونتن مجاز - شک نیست کہ در صا
زند و باز زند تن علامت مصدر است و اگر اصل اناتون ناتوان گیریم - باید کہ اناتون رُبہنی

ناتوان گیریم که این قسم تقدیم و تاخیر حروف در لغات پهلوی و زندق و پازند بافته می شود - یکی از صاحب
 علم گوید که نون در زندق و پازند نفعم تائی قوتانی و فتح و اذخنی توان بود فارسیان برای اظهار فتح
 و اوالف زیاده کرده توان کردند اندرین صورت ناتون بمعنی ناتوان و ناتون زیادت الف
 وصلی مزید علیش باشد و تصرف در اعراب متعلق به محاوره عوام است و بس و الله اعلم بحقیقه
 (اردو) چوژنا - رکھدینا -

انار | بقول صاحب رشیدی معروف و بقول صاحب مؤید لغت فارسی بمعنی میوه که
 در غایت شهرت است صاحب محیط گوید که بفتح همزه و نون و سکون الف و رای جمله اسم
 فارسی است و عبری زئان و سریانی زاننا و یونانی قوطینوس و در هندی ڈارم و آن میوه
 شریف و جلیل القدر است و ماهیت آن معروف - انواع می باشد - برقی - بتانی شیر
 چاشنی دار و ترش و بهترین آن بتانی شیرین بیدانه که آلمسی نامند - لطیف تر از سارقام
 و بهترین این رسیده نزرگ و آنکه شاداب بقول گیلانی لامحاله سرد و نار ترش بار و یابس
 قابض و نار شیرین سرد و سردی آن از درجه دوم و تری آن از اول گذشته و با قوت
 قابضه تا آنکه آب انشوده آن نیز همین اثر دارد و بالجملة بقول شیخ جمیع اجزای انار قابض و
 آب آن و پوست آن سرد و خشک و شدید القیض قلیل الغذاء و جید الغذاء خصوصاً برای صفراوی
 نزار جان منافع میبار دارد (الخ) (انوری ۵) پرشد دلم ز خون جگر چون انار لیک پیوسته
 و ستم از تو تهی چون چار یافت (اردو) انار - بقول امیر - فارسی - مذکر - رمان مایک
 شهور میوه ہے - جنگلی - بتانی - دیسی - ولایتی - وانه دار - پی وانه لیکن ولایتی شیرین اور

بے دانہ سب میں بہتر (صبا) بے ثباتی پر اپنے روتے ہیں نہ سکر اتے نہیں نا حرم

اناروانہ | استعمال - قلب اضافت دانہ انا و قلقلان و بیونانی عفا و امو و بفارسی اناروانہ است کہ عبری حب الرمان گویند و بقول ہندی دشتی و ہندی گوار چکنہ نامند خوش بو خوش داری سار - داغ فساد صفا و اکثر و سفوفات مرہ و دطعم آن تلخی گرم تر در اول دوم باطو ہندی - سہلہ و طیبہ و بنا بر تقویت معدہ و دل فضلیہ و گویند گرم در دوم و تر در اول - یمن و اصلاح ادویہ سہلہ و خل نیز بعصر اعانت بر بدن و مقوی ابدان مسترخیه و مستحق آنها و سناغہ اہمال نمی نماید و در تقویت معدہ و کسر حدت میار دارد (ارج) (ار و) بقول صاحب محیط صفرا مفید و قابض (ار و) اناروانہ - بقول گوار چکنہ - صاحب جامع الادویہ نے نہیں لکھا امیر - نکر - چورن کی ایک قسم ہے جس میں اناروانہ و دشتی اور حب قفل کا ترجمہ -

کا دانہ بھی شامل ہوتا ہے - بقول صاحب جلیع الادویہ | اناروانہ و دشتی | استعمال - مرکب توصیفی - بقول انارکاجیج جبکہ عربی میں حب الرمان کہتے ہیں صاحب محیط - زمان بری - مضن و سجاوہ صبا سرد و خشک - قابض - ہاضم - شہتی - مقوی تحفہ نوشتہ کہ ثمر آن حب قفل است کہ براناروانہ معدہ وغیرہ -

اناروانہ و دشتی | استعمال - بقول صاحب گوارچکنہ و سرکار صوبہ اودہ کثیر الوجود و سہلہ محیط لغت فارسی است کہ حب قفل رانامند برگ از زمین برآمدہ گل می کند و گل آن شبیہ و ہم او بر حب قفل گوید کہ یکسر ہر دو قاف و کو بگل انارود برگ آن مانند کاسنی و اصلاح چوب ہر دو لام و ہضم ہر دو قاف نیز آمدہ و انرا قائل ندارد و ثمر آن شبیہ بانارود و بزرگی باناروانہ

<p>دروزی زمین میرسد و تم آن شیرین و خستہ آن بزرگ (اردو) حوقدار انار - بقول بہار ایک قسم کے ضماویخ آن باساوی آن صبر و توطی و گلابی انار کی - مذکر -</p>	<p>جہہ در و ضربہ و سقطہ مجرب (اردو) جگلی انار کہ</p>
<p>انارستان استعمال - بقول اند بخواند کہ</p>	<p>انار فرما د اصطلاح - بقول بہار ان و بحر</p>
<p>ننگ - معنی باغ انار مولف عرض کند کہ ازل و اربع - گویند چون فرما د از شنیدن فوت شیرین</p>	<p>بہارستان و خارستان باشد کہ شان بقول بر تیشہ بر سر خو وزد - دشتہ تیشہ خون آلود شد و</p>
<p>معنی جای انبوی و بسیاری چیز یا و باین معنی کوه بزمین اتحاد و سر آن بزمین شست و جو</p>	<p>بدون ترکیب گفتہ نمی شود - پس انارستان جا</p>
<p>انبوی در خان انار و باغ انار باشد و بس</p>	<p>انار بھرسید و انار اورا چون باز کنند اندرون</p>
<p>(اردو) انار کا بارغ - مذکر -</p>	<p>سوخته و خاکستر باشد و بس - خان آرزو و دیر</p>
<p>انار طوق دار استعمال - مرکب تصنیف</p>	<p>فرماید کہ این از نیر نجات عشق ابو الیدائع غریب</p>
<p>بقول بہار و اند نوعی از انار - (حسن تاثیر)</p>	<p>نیت چنانکہ در سروری و مدارا فاضل مذکور</p>
<p>خون ہمہ لایہا بہارش پود گردن انار طوق دارش پود (انہی) صاحب سروری بخواند شرفا سر ذکر این</p>	<p>گویہ کہ ہر انار اہمیت مجموعی او گویا طوقی در گروست بہین</p>
<p>نماست حسن تاثیر انار طوق دار نظم کردہ باشد انار فرما د - اس درخت انار کو فارسیوں نے</p>	<p>ما قسم خاص انار را ندیدہ ایم و نہ شنیدہ ایم کہ ناگہا ہے جو کویہ میسون پاس دشتہ تیشہ فرما د</p>
<p>طوق دار نام دوست و معاصرین عجم ہم ساکت</p>	<p>سر نیز ہوا تھا کہتے ہیں کہ وہ دشتہ بھی انار کی کوئی</p>

<p>کا تھا اس درخت کے پہلے میں یہ اثر ہے کہ دانی نہیں ہوتے بلکہ صرف خاکستر پہرا ہوتا ہے انار کو ہی استعمال - مرکب تو صیفی - بقول صاحب محیط ہندی دارمی است و اکثر آن ترش بشت می باشد و آن قابض شکم و ہضم و شہتی و مقوی دل و معدہ و دافع صفرا و شیرین آن دافع فساد و خلط ثلثہ و برداری ہم ذکر انا کے مانند ہوتے ہیں پہلے نہیں لگتا - اور گلنا کو ہی کردہ تعریف کامل انار بجائیش گذشت - فارسی بھی کہتے ہیں -</p>	<p>آن مراد گل انار برمی است و درخت آن شام بد درخت انار و فارسی بہتر از ہمہ سرد و ماخر اول و خشک در دوم - قابض و عابس ہر سیلان و مقوی عضا و منافع بسیار دارد و رانخ دارد گلنا - بقول آصفیہ - مذکر ایک قسم کا درخت انا جس میں بڑے بڑے پھولوں کے سوا جو گلاب ہم ذکر انا کے مانند ہوتے ہیں پہلے نہیں لگتا - اور گلنا فارسی بھی کہتے ہیں -</p>
<p>(الف) انار گیرا اصطلاح - بقول برہان (ب) انار گیو (الف) باکاف فارسی</p>	<p>صاحب ساطع بردارم گوید کہ مذکر انار است کہ عبری رکان خوانند (اردو) پیاری انار جنگلی انار - مذکر -</p>
<p>تحتانی رسیدہ و رای بی نقطہ و الف کشیدہ بجا الہ فرنگ جا نگیری بمعنی (ا) کوکنا و غول خشتاش باشد و صحاح اللام و یو یکا یی حملہ و او آمدہ و (۲) خشتاش را نیز گفته اند بحر عجم و جامع بر معنی اول قانع و صاحب دی بر معنی دوم - خان آرزو و سراج بدر معنی اول گوید کہ کاف فارسی است و فرماید کہ</p>	<p>انار گلی استعمال مرکب تو صیفی است بقول صاحب محیط گلنا باشد و رنگنا فرماید کہ این گل انار - ضد برگ - و ہزار و نیز نامد جبت کہ گل آن بیا بزرگ و پر برگ می باشد و گل آن ثمرنی بند و گرد و ترش و پخت و ہند بتانی آن در قوت کمتر از برمی است و از مطلق</p>

رای جمله دوم را و اگر فن خطاست زیرا که
 گیر اسرفه را گویند و چون غرض خشناس اسرفه را
 دفع کند آنرا باین نام موسوم کردند - صاحب
 ناصری بجهانگیری ذکر (ب) (معنی اول) کرده که (ب) اضافی و کنایه باشد و آنکه انار را بسو
 و صاحب (ب) را بکاف فارسی آورده (گیو به دو) مضاف کرده اند معنی لفظی آن دست
 مؤلف گویند و در نسخه جهانگیری که پیش ماست نمی شود که گیو بکاف فارسی معنی گویا و لسان آید
 (الف) را یافته ایم نه (ب) را عجب است (کذا فی البرهان) و بکاف عربی بقولش کا بود
 که صاحب ناصری تحقیق (ب) را بجهانگیری نیز معنی داده و سبب و علت پس خیال با جزین
 نوشت بخيال ما غلطی کتابت نسخه باشد و صاحب نیست که بلفظی کتابت رای جمله را و نوشته
 محیطه تحقیق مفردات طب است (الف) را و اگر باشد و بر ما خدو نکرده و همین غلطی واقع شده در کتابت
 نکرده بلکه (ب) را به معنی دوم نوشته و برخشناس جهانگیری هم که در نسخه های جمله است و بعضی نسخ
 گویند که بفارسی انار گویا و گویند رو بهندی پوست بر او چنانکه صاحب ناصری مشاهده کرده -
 گویند و بر گویند سوزاید که اسم فارسی پوست خشناس با جمله انار گیر بقول محیطه که برخشناس نوشته سوز
 است اندرین صورت اختلاف هر دو معنی باقی و خشک در دوم - مخدر و سوزناخ و آن بر میانی
 نماند و مقصد اصلی از پوست خشناس است و در دسر را نافع و منافع میثرا و در دوا نافع و دوا
 حالا عرض می شود نسبت اختلاف املای پوست - بقول صاحب فرهنگ آصفیه خشناس
 و (ب) که بقول خان آرزو گیر بکاف فارسی کا دژوا -

<p>انارمشک اصطلاح - بقول صاحب برہا کبیریم و سکون شین قرشت و کاف نام دارد نیست کہ از ہندوستان آورند و آن تخمی باشد سرخ رنگ و اندک سبزی در میان دارد و بعبری رمان مصری خوانند صاحب سروری بزرگ معنی بالا گوید کہ در کتب طبّی کلی سرخ رنگ است صاحب جامع ہم ذکر این کردہ و خان آرزو در سراج گوید کہ بالضم و کسر ہر دو ہندہ صاحب فرماید کہ نارمشک است و بر نارمشک گوید کہ اسم فارسی است یعنی شک الزمان و در یونانی نارغیت و بحر اسانی گرم صوف و یفاری رویت پیچیدہ نیز و ہندی ناگکیسر - بالجلہ آن شگونہ است شبیہ بہ بباہ کتر در سرخی مائل بہ زردی و خوشبو با اندک زخمی و بجا کہ صاحب جامع از ہند بن عمران نقل کردہ کہ تا دل آن مسک الزمان است و آن مثل رمانہ کو چک گو یا کہ گل است و رنگ و بوی آن خوش و بقول شیخ گرم و خشک و در دم قریب بہ انار شیرین و در تکین حدت صغرا و ثور</p>	<p>منفعت آن مثل سنبل و رترقیت و ملطیف و مقوی قلب و مانع از تحلیل ارواح و قاطع الخبزہ و مانع مایخویا و منافع بسیار دارد (الخ لا رد و) صاحب ساطع نے ناگ کیسر پر کہا ہے کہ ایک درخت کا نام ہے - صاحب جامع الادویہ نے ناگکیسر پر فرمایا ہے کہ ایک بڑے درخت کا پھول زرد جس کی خوشبو سب خوشبوؤں سے تیز ہوتی ہے مؤلف کی رائے میں بھی یہی ہے - انارمشک افسوس ہے کہ محققین مفردات طب نے اس کو زیادہ صراحت نہیں کی - صاحب ساطع نے ناگکیسر پر فرمایا ہے کہ ایک زرد رنگ پھول کا نام ہے - استعمال - مرکب تو صیفی - انار میخوش </p>
--	---

خون از ان زیادہ و منافع بسیار دارد۔ سرد و گرم کہ اناری را گویند کہ بر آن دعا میدہ بسیار
 و خشک در اول (اردو) کہٹ مٹہہ اناری یعنی خوراند۔ (شاپورسہ) شرکت غیر برنی تانہ
 وہ انار جو ترش اور شیرین ہو۔ صاحب آصفیہ فی ناریستان اناریسین است۔ (سالک فروغی)
 کہٹ مٹہہ کا ذکر کیا ہے بمعنی ترش و شیرین میجو (سہ) گزند بوسہ اغیار برنی تانہ کہٹ
 پس اسکو کہٹ مٹہہ انار کہہ سکتے ہیں۔ مذکر۔
 انار ہندی | اصطلاح۔ مرکب توصیفی۔ (سہ) سبب غیب اگر بدست آید بہتر
 بقول صاحب محیط سیل است و این همانست از صد اناریسین است۔ (اردو) انار
 کہ ذکر این بر اہل و اقطی گذشت (اردو) دیکھو ابل یسین۔ فارسیوں نے اس انار کو کہا ہے
 اناریسین | اصطلاح۔ مرکب اضافی صاحب جس پر نوروز کے دن سورہ یسین چالیس
 بکرو بہار و وارستہ گویند کہ روز نوروز چہل بارو یا سو بار پڑھ کر دم کرتے ہیں اور کہا جاتا ہے
 بقولی صد بار سورہ یسین خواندہ بر انار بد مند کہ جو کوئی اس کو بلا شرکت غیرے کہاے تو
 و گویند کہ آنرا ہر کہ بی شرکت غیر خور و تمام سال از سال بہر امراض جہانی سے محفوظ رہتا ہے۔
 امراض جہانی محفوظ باشد و صاحب تحقیق فرماید لیکن سچکل ہندوستان میں اس عمل کا رواج نہیں ہے
 اناطیطس | بقول برہان باطامی حطی بہ تختانی رسیدہ و طای دیگر یسین بی نقطہ زندہ نعتی
 است یونانی و معنی آن بفارسی سنگ زائیدن آسان کن و آن دانہ است سیاہ رنگ بقدر
 جزبوا مولف گوید کہ تکمیل بیانش ضرورت ندارد و این همان است کہ بر اکت مکت مذکور شد
 (اردو) دیکھو اکت مکت۔

انانا غاطس | بقول برہان و ہفت دانند باغین نقطہ دار بالف کشیدہ و طایطی مضموم
 بہ سین مہمزدہ و بلغت یونانی سنگی باشند کہ چون آنرا بآب بسایند رنگی مانند خون از آن آید
 و با شیر زنان در چشم چکانند و در چشم و بیماری آب آمدن از چشم رانافست و از بعلی بحر الانا
 گویند صاحب مخزن بر حجر الانا غاطس ذکر این ہمین قدر کرده حیف است کہ متعین مفردات
 طب از صراحت مزید سکوت و رزیدہ اند و نام معروف این درد دیگر لسنہ معلوم نشد (اردو)
 انانا غاطس یونانی زبان میں ایک پتھر کا نام ہے جسکو پانی کے ساتھ گھسنے سے لال رنگ ملتا ہے
 جس شخص کی آنکھ ورم کر گئی ہو اور اس سے پانی بہتا ہو اس میں اسکو عورت کے دودھ میں
 ملا کر ٹپکانے سے مرض مذکور دفع ہو جاتا ہے۔

انانا غلس | بقول برہان لضم عن نقطہ دار و لام و سکون سین بی نقطہ یونانی دوایت کزرا
 بفارسی مرزنگوش و بعلی آذان الفار گویند چہ برگ آن گوش موش می ماند با سرکہ برگزیدی
 عقرب مالذنافع است۔ صاحب محیط بر انانا غلس فرماید کہ نعت یونانی است و بخذف
 دوم ہم آمدہ و بلغت بطنی اناکیر و بفرنگی انالسن و بعر ب حشیشہ العلق و آذان الفار گویند۔ بنا
 است۔ و گیلانی این را ورامی آذان الفار گفته بالجلہ جمیع اجزای این گرم و خشک در آخر دوم
 یا سوم۔ بسیار محل مع قبض و محقق بی نذرع و جاذب و مفتوح سد و منافع بسیار دارد (اردو)
 (اردو) بقول صاحب جامع چوہہ کئی گوش موش ایک گھانس ہے جس کے پتے مشابہ
 ہوتے ہیں چوہے کے کان کے۔ اور بیج مثل دہنیا۔ گرم و خشک۔

انالیقی | بقول برہان بالام و قاف ہر دو بتحانی رسیدہ دو انیکہ آن را آنجرہ گویند و تخم

آنرا بنام الابرخره و عبری قرین خوانند تخم آن مستعمل است اگر مقدار سه درم از آن با شیر گوسفند
بخورند قوت باه دهد و بعضی گویند همان بذرا البرخره باشد و صاحب محیط گوید که نالیقی اسم رومی ابرخره باشد و بر سر
فرمانده که اسم فارسی و عبری معروف بقرض الکلب و مجرب الکلاب و یونانی آتلا بونس و بلخت دار المزرکه کش
و تبرکی کجیت و بلا طینی ارتیک پریم و بلخت گیلان بهر تنیک و بهندی اونگن و کهماره و آن خشیشه
معروف است بتانی و بری بهترین آن نکلین مائل بسیار بی باجمه گرم در اول دوم و خشک در
آخر آن میفرح محلل بقوت و محرق و منافع بسیار دارد (الخ) (ا و و) اونگن - کهماره -
صاحب ساطع نے اُنکُن پر لکھا ہے کہ یہ ایک پودے کا نام ہے جسکو ابرخره کہتے ہیں -

اناہید | بقول برهان و ناصری و جامع و سراج باہمی تجانی رسیدہ و بہ دال زدہ
معنی ناہید کہ ستارہ زہرہ باشد - صاحب سروری فرماید کہ این را بیخست ہم نام است مو
عرض کند کہ صاحب برهان ناہید را بدون الف اول ہم آوردہ گوید کہ ستارہ زہرہ و کنایہ آن
دختر رسیدہ باشد و ہمین و معنی ناہیدہ را زیادت ہای ہوزد را خرم ذکر کردہ و بنا بدون تخانی گوید کہ
نارپتان و مخفف ناہید کہ ستارہ باشد و بر تابدہ ہای ہوز را خرم و دختر نارپتان نوشتہ و ناہی را بمعنی زہرہ
ناہید گفتہ ہمہ تحقیق این را لغت فارسی گفتہ اند و لطف عرض کند کہ نہود مصدر عربست باضم بمعنی بآید
پستان دختر و ناہد اسم فاعلش بمعنی دختر نارپستان و در فارسی کنایہ باشد از ستارہ زہرہ -
و ناہدہ زیادت ہای نسبت منسوب بہ دختر نارپتان بمعنی ستارہ زہرہ و صاحب برهان خطا
فاش کردہ کہ این را صرف بمعنی دختر نارپتان نوشتہ و برخلاف حقیقت رفت و در ناہید
یای تخانی علامت اظہار کسرہ باشد و این رسم الخط ترکیان است کہ فارسیان اختیار کردند

و در ناہیدہ ہم یای تحتانی علامت کسره و ہای تہوز آخرہ برای نسبت و معنی او صرف زہرہ
 باشد کہ منسوب است بہ دختر ناریستان همچون ناہدہ و شک نیست کہ ناہی بدون دال
 محقق ناہیدہ باشد یہود و معنی آن و در اول ناہید الف وصلی است و بس۔ صاحب ^{السیل} سواد
 ناہید را بنال مجھے معرب ناہید یعنی زہرہ کہتہ (اردو) زہرہ۔ بقول صاحب ^{اصفیہ} (علی)
 اسم مؤنث۔ لولی خلک۔ ناہید۔ ایک ستارے کا نام جو تیسرے آسمان پر ہے۔

انائی | بقول صاحب سروری بفتح ہمزہ۔ بیوقوف و نادان را گویند (زرشت بہرام ۵)
 جہان سچند پرانائی نکہ اور اپیشہ باشد بیوفائی نہ دیگر کسی از محققین فرس ذکر این نکرد بخیاں ناہ
 این لغت عرب آن است کہ بالفتح معنی خود است۔ اہل عرب چنانکہ از نا۔ انانیت برہنی
 خودی و خود بینی و معنی استعمال کردہ اند همچنان فارسیان از جہان کلمہ انانیت و معنی آنائی وضع کردند
 کہ معنی آن خودی و خود بینی و تکبر باشد و مجازاً نادانی و بیوقوفی ہم نہ نادان و بیوقوف چنانکہ
 ادعای صاحب سروریت سندش موافق قیاس ماست (اردو) انانیت۔ بقول امیر
 (عربی) مؤنث یعنی خودی۔ پندار (میر ۵) مانع وصل ہے انانیت نہ جب نہ ہو گائیں
 بت ملو گے آپ نہ بیوقوفی۔ نادانی۔ مؤنث۔

انب | بقول بہرام داند بفتح اول و ثانی و سکون بای اجد باد بخان را گویند و ان معرود
 خوردن آن با فراط جذام و صداع و بخوابی آورد و بعضی گویند عربی است۔ صاحب جامع
 ہفت ہم ذکر این کردہ۔ صاحب محیط بر آتب فرماید کہ باد بخان باشد و بر باد بخان گوید کہ
 معرب باد بخان و باد بخان فارسی است و عبری آنت بفتح تین و مقصورہ و تہب و بغارسی

کهنست و کهنم در ملک مالوه ریگتا و هندی یگین و بهانما و بهانما مستقل در غذا و بهترین آن
 نو و تازه کوچک کم تخم کمبود - گرم خشک در آخردوم - طعم بادبجان مرکب از قبض و تلخی و قساوت
 و حرارت است و آن بالخاصیت مسکن صداع حار و تقوی معده و مفتوح سدوی که از غیر
 آن بهر سیده باشد زیرا که خود مسدود جگر و طحال است مضار این بر منافع غالب بر تحقیق ما این
 نسبت عرب است و صاحب خزانه صراحت کرده است که بعضی این را بادبجان و حدقه و
 آنب و کبک نام است (۴) مختلفه انبه - (۱۱ و ۱۲) یگین - بقول آصفیه (هندی) اهم دیگر
 بادبجان - بنما - بناون - (۲۰) و کیهوانبه -

انباخون | بقول برهان و جامع ناصری باخای نقطه دار بر وزن اطلاقون حصار قلعه و جا
 محکم را گویند ماصراحت ماخذین بر انباخون کرده ایم که بهای دوم و وزن سوم گذشت عویم
 فرس بنا و تفنیت ماخذ تقدیم و تاخیر حروف کنند و آنرا قلب بعضی نام است و این هم از آن
 قبیل باشد و بس (۱۱ و ۱۲) و کیهوانباخون -

انبار | بقول برهان و ناصری و جهانگیری و جامع بالنفع بر وزن زنگار (۱) بمعنی بزرگ و ملو
 و پر باشد - صاحب ناصری فرماید که انبار دن و انباشتن مصدر این و انباره و انبارده و
 انبارگی هم از همین است (ماصراحت هر یکی بجایش کنیم) بهار گفته که این جمع نبر است بمعنی توده یا
 و فارسیان بمعنی ذخیره بالنظر کردن و نهادن استعمال کنند و صاحب مؤید آورده که انبار بمعنی
 توده باشد و بس مؤلف عرض کند که بقول صاحب منتخب که محقق لغات عرب است انبار بالنفع
 غله و ارفاعات بسیار که یکجا جمع باشد و خانه سوداگر که درو متاع چیده باشد جمع نبر یا کسر

(الح) پس متحقق شد که همین لغت عرب را فارسیان بمعنی واحد یعنی توده استعمال کرده اند و همین است اسم مصدر و ماخذ انبار کردن و انباشتن و انباریدن که می آید آنچه محققین بالا این بمعنی لبریز و مملو و پر آورده اند کم اتفاقی شان است از نیکه بمعنی مصادر بالا رفته اند یعنی نیاید بمعنی توده کردن و پر کردن چاه و منگک بنجاک و خزان آمده و خیال نکردند که در پر کردن منگک هم توده کردن خاک در آن معنی حقیقی باشد و نتیجه آن است پری آن پس لازم نیاید که از این معنی مصدری انبار را بمعنی لبریز و پر گیریم مگر پری بمعنی لبریز و پر و مملویش نشد الا اینکه صاحب جهانگیری از کلام طبریز فارابی استناد کرده و هوندا (۵) بیک سخن دهن آرزو و فرزند پیک سخا شکم آرزو اینبار می نماید ما عرض کنیم که این سند مصدر انبار کردن است بمعنی مجازنه اسم جامد انبار و تحقیق ما معنی حقیقی انبار محض توده باشد و بس (اردو) انبار - بقول امیر ڈھیر - ذخیرہ و موت (علق) رستی تہی پہولون کی جهان انبار پڈھیر ہین اس مقام پر خس و خار پ

(۲) انبار - بقول برہان و سروری و رشیدی و جامع و سراج بمعنی فروختن و افتادن دیوار و امثال آن نیز صاحب جهانگیری سندھا آورده (سنائی ۵) نہ فلک را بکام بگذاریم پرخ و چار و سہ را بینباریم پڈھیر (شمسی طبری ۵) زمین کردار با من گرباشد آسمان خاکی پڈھیر انبارم بسیل ازین پس ہفت بیانش پڈھیر مؤلف گوید کہ حیف است کہ این ہر دو اسناد ہم بکارشان نمیخورد این ہر دو تمثیل متعلق است بہ مصدر انبار کردن و معنی آن تودہ کردن و پر کردن است و در مجرد انبار یعنی فروختن و دیوار و امثال آن اصلاً نیست و تودہ خاکی کہ بعد افتادن و فرو رفتن قائم شود از انبار می توان گفت و آن غیر از معنی اول نیست عجب است از محققین نازک خیال

ناتل (ارو) دیکھو معنی اول۔

(۳) انبار۔ بقول برہان وناصری و سروری درشیدی و جہانگیری و جامع معنی خس و خاشاک و فضلہ انسان و سرکین حیوانات و دیگر کہ مزارعان بر زمین زراعت ریزند (سروری و دہجو) شمر زنگارنگ از طبع کج حیدر کلوج پیمچان سر نیزدکز تودہ انبار گل پانخان آرزو در سراج فرماید کہ ترجمہ این ہندی کھات باشد مولف عرض کند کہ انبار درین شعر مجازاً بمعنی خاشاک و فضلہ مجتمعه باشد کہ انہم شکل تودہ جمع می شود و این مجاز معنی اول است۔ (ارو) کھات۔ بقول آصفیہ (ہندی) اسم مؤنث۔ وہ میلا اور کوڑا وغیرہ جس کو گڑھا کھو دو کر دبا رکھتے ہیں اور کچھ عرصہ کے بعد کھال کر کھیتوں میں ڈالتے ہیں جس سے زمین کی طاقت بڑھتی ہے اور درخت خوب پہلتا ہے مولف کہتا ہے کہ انبار کے اس معنی کا حقیقی ترجمہ کوڑا کرکٹ ہے جس کی ڈھیر زمین پر ایک جگہ جمع کی جاتی ہے اور کچھ عرصہ کے بعد اس سے کھات کا کام لیا جاتا ہے۔ صاحب آصفیہ نے کوڑا کرکٹ پر لکھا ہے کہ (ہندی) اسم مذکر۔ (گھانس پھونس) خار و خس۔ آخور۔ الا بلا (انتی) اس ڈھیر میں میلا شریک نہیں کیا جاتا اس لئے کہ عفونت پہلتی ہے اور میلا اور فضلہ عموماً دفن کر دیا جاتا ہے۔ (۴) انبار۔ بقول برہان معنی استخرو تالاب ہم آمدہ۔ صاحبان رشیدی و جہانگیری و جامع میفرماید کہ معنی برکہ آب نیز چنانکہ آب انبار۔ خان آرزو در سراج گوید کہ بدین معنی آب انبار است نہ انبار تنہا مولف عرض کند کہ آب انبار قلب اضافت انبار آب است کہ آب بلند افاریں مجازاً انبار آب ہم گفتہ اند چنانکہ در تالاب و استخر جمع باشد و ہم بطریق

بجاز مجر و انبار یعنی انبار استصل - خان آرزو در کلام مولوی معنوی استعمال این ندیده باشد
 مشت گندم که اندرین دام است بهست آرزو در انباری به بلغ دنیا که تازه میگردد
 آخر آتش بود در انباری به (ارو) تالاب - مذکر - و کمیو آتخر -

(۵) انبار - بقول رشیدی امر یعنی انباشتن و فراخیتن خانه مؤلف عرض کند که امر انبار
 و انباریدن باشد که برای انباشتن هم استعمال این کنند و این ظاهر است که از مصدر انباشتن
 امرش انباش باشد ولیکن استعمال این متروک است بنا بر علیه امر انباردن را استعمال کنند
 این همان است که از کلام ظهیر فاریابی بر معنی اول گذشت و آنچه صاحب رشیدی از معنی
 دوم امر گرفته قابل غور است که تا مشت بیش نیست زیرا که انباردن و انباریدن به معنی آمده
 یکی انبار نمودن و دیگری مجاز آن که پر کردن چیزی باشد از چیزی دیگر که نتیجه انبار کردن است
 پس انبار امر همین دو معنی باشد مثلاً اگر گوئیم (دیواری را بنیایار) کنایه باشد از نیکو دیوار را بنی
 و بشکن و انبار کن و اگر گوئیم (چاهی و مخاکی را از خاک بنیایار) معنی آن کنایه این است که
 انبار خاک در چاه تمام کن یعنی پر کن آن چاه را از خاک - پس معنی مجر و انباردن غیر از انباردن
 و پر کردن نباشد و مصادر اصطلاحی (انباردن خانه و دیوار) یا (انباردن چاه از خاک) متعلق باشد
 به امر حاضری که بالا مذکور شد - نباید که از مجر و انبار معنی (خانه را فرا ریز) پیدا کنیم قاتل (ارو و)
 و تعبیر کر - و عا و - بهر و -

(۶) انبار - بقول صاحب جهانگیری و رشیدی و جاسع بالکسر مخفف این بار یعنی این مرتبه -
 (ملک طیفور) انبار دلم بخویش درمی ماند به این کاوش غصه در جگر می ماند به این درد و غم

و روی دیگر است: این غم نه غم های دیگری مانند خان آرزو در سراج فرماید که تحقیق آنست که
درین حال اعتبار بهیم باشد که بسبب آنکه فون و باهر جامع شوند و اول ساکن بود و باز است که
هر دو بهیم بدل شوند بسبب قرب مخرج چنانکه کتب و کم و دتب و دم پس این لفظ بقیاس
امثال و آموزیست مؤلف عرض کند که مدح بسبب که خان آرزو برخلاف حقیقت تأیید
خیال خود می کند که بر کلمه ام گذشته که ما بعد از آنجا تردیدش کرده ایم یعنی او بر کلمه ام فرموده
که استعمال این برای روز و شب و سال مخصوص است یعنی امروز و شب و سال و هم دانست
که بجز این هر سه لفظ استعمال کلمه ام نباید کرد و ما بعد از آنجا گفته ایم و بر هر یک لفظ بجایش صراحت
کرده ایم که ام بدل این باشد و آن مخفف این پس وجهی نیست که ام را مخصوص به سه لفظ بالا
کنیم الحاصل چون تحقیق خان آرزو از کلمه ام گذشته و بر لفظ اعتبار رسیده معلوم شد که تخصیص آن سه
لفظ قائم نمی ماند بنا بر علیه و پنج می خواهد که تأیید خیال خود بکند و قاعده را باستانا خود بیان میکند
که در کتب و دتب جاری است یعنی فارسیان فون و بای موحده هر دو را بهیم بدل کرده کم و دم
کرده اند مگر نمی دانند یا تجاہل کنند که در بنا بر قاعده مذکور جاری نشد زیرا که اگر فون و باهر دو را
بهیم بدل کنیم آثار باقی می ماند و آنچه اعتبار بهیم متعل است و ستمه اوست برخلاف دعوی اوست
حیف است اگر محققین بتأیید غلطی خود از کتاب غلطی دیگر کنند اگر ما بر لفظی خیال غلط قائم کرده ایم
نباید که بتأییدش غلطی دیگر کنیم حقیقت این است که اعتبار با کسر مخفف این بار است و فون
به تبدیل فون دوم بهیم اعتبار بهیم استعمال کرده اند همچون امروز و امشب و امسال که اصلش
این روز و این صبح و این شام و این سال بود و تبدیل فون باسیم در دیگر الفاظ هم نظر آمده

چنانکہ کچن دیکھیم کہ بمعنی برکتوان است کہ در جنگ پوشند و اسب را نیز پوشانند۔ پس انبار را
 این بار نہ گرفتن و آنرا غلط و لائق و مبار را صحیح پنداشتند و آنرا بر قیاس امروز و امسال نہ نشین
 یعنی چہ و چرا و کچھ حجت فائق (اردو) اس دفعہ۔ اس بار۔

<p>انبار بار اصطلاح۔ بقول صاحب جامع بروردن ذخیرہ۔ مال گہر۔ مودی خانہ۔</p>	<p>انبار دار استعمال۔ بقول بہار و انندی</p>
<p>بدیاد گامعنی مردم فریبکار و بیچارہ و بیج کارہ دیگر کسی</p>	<p>از محققین ذکر این نکرد و سندی پیش نشد و استعمال</p>
<p>این از نظر ما ہم گذشت و معاصرین عجم ہم ازین</p>	<p>لفظی این کسی و چیری کہ تودہ ہای بلند دارد و نای</p>
<p>ولیکن موافق قیاس است یعنی اسم فاعل ترکیبی</p>	<p>این را بصفت یا استعمال کردہ اند یعنی ت انبار</p>
<p>است بمعنی بار انبار دار نہ و کنایہ باشد از مرد فر</p>	<p>گفتہ اند و ظاہر است کہ اشارہ باشد از پتان یا</p>
<p>کہ بیج کارگی لازمہ فرہی است (اردو) موٹا او کہ استعارۃً انبار گفتہ اند (سینی ۵) اعتباری</p>	<p>فریب شخص جو کسی کام کے لائق نہ رہا ہو۔</p>
<p>میں تم پیش ت انبار دار بہ صد ہزار انبار غم و ارم</p>	<p>انبار خانہ استعمال۔ بقول صاحب انند بھو</p>
<p>من بی اعتباریہ (اردو) انبار دار اس شخص کو</p>	<p>فرنگ فرنگ جای ذخیرہ اسباب۔ معاصرین عجم</p>
<p>کہ سکتہ ہیں جس کے پاس ہر قسم کا سامان کثرت سے</p>	<p>ہم استعمال این کنند قلب اضافت خانہ انبار</p>
<p>ہو یعنی ذخیرہ لگی ہوئی ہو۔ اسم فاعل ترکیبی۔</p>	<p>و بس (اردو) دکن میں انبار خانہ اس کمرہ کو کہ</p>
<p>انبار داشتن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر</p>	<p>میں جو مختلف قسم کے سامان کا مقام ہو۔ صاحب</p>
<p>این کردہ و از کلام سیف اسفرنگی سندی آورده</p>	<p>آصفیہ نے لفظ گوام پر لکھا ہے اسم مذکر۔ مال خانہ</p>
<p>کہ بر انبار دار گذشت منی لفظی این داشتن کی</p>	<p></p>

و چیری از سامان مختلف توده (۱) اردو) صاحب	و پری و اضافت بسوی نعمت را تسلیم نه کنیم تا کیم
انبار هونا - سامان کے انبار کا مالک ہونا -	استعمالش در کلام فارسیان بنظر نیاید - صاحب
انبار و گی بقول برهان و سروری دانند	بمقابلہ مصداق انبار دن و انباریدن ذکر این نکرد
بر وزن و معنی انباشتگی باشد که معنی پری و بیاری	و مجرد انبارش و انبار را حاصل بالمصدر قرار داد
نعمت است - صاحبان جامع و ناصری ذکرین	(۱) اردو) کثرت - مؤثثه پری - مونث - بهر دو کثرت
بذیل لفظ انبار کرده اند و از صرحت معنی سکت	انبار دن بقول برهان و جامع با دال بحد
و صاحب جامع فرماید که انبارش بهم مرادف این	بر وزن و معنی انباشتن است که پر کردن و انبار کردن
است - صاحب مؤید بخواه شرفنامه و ادات گفته	چیزی باشد از چیزی دیگر - صاحب بحر صرحت
که معنی پری نعمت و فراخ حوصله مؤلف گوید که	فرید کند که مثل پر کردن چاه و مناک بنجاک و جز آن
حیف است که محققین با نام و نشان سند شامل	(کامل التصریف) و مضارع این انبار و - صاحب
این پیش نکرده اند آنچه مؤید فضلا نوشته آن را غیر موارد فرماید که (۱) معنی پر شدن و (۲) پر کردن	فضلا ننهند که تارح اوست که (فراخ حوصلگی)
و (۳) گرفتن و حاصل بالمصدر این انبار و انبار	را فراخ حوصله گفته - فراخ حوصله اسم فاعل کسی
و کسی که حوصله او فراخ باشد و این ترجمه انبار و	دوم قانع و صاحب نوادر ذکر معنی اول و دوم
اصلا نمیتوان شد که انبار و گی حاصل بالمصدر	کرده صاحب مؤید فرماید که پر کردن جای عسیت
و انباریدن است که می آید از قبیل انباشتگی که	بنجاک و جز آن باشد و بس - مؤلف عرض کند
حاصل بالمصدر انباشتن است معنی لفظی این تودگی	که مرکب است از اسم جاد انبار و دن علامت مصدر

<p>معنی تحقیق این توده کردن چیزی همچون آبنار کردن غله و آبنار کردن خاک و معنی پر کردن مجاز است یعنی چون مفعول این چاه یا شکم یا مغاک باشد نتیجه توده کردن چیزی در آن پر کردنش باشد که خلا باقی نماند چنانکه آبنارون شکم که سندی بر معنی اول آبنار گذشت و آبنارون هفتین که سندان بر معنی دوم آبنار مذکور شد آنچه صاحب موارد معنی لازم آورده محتاج سندی استعمال است که از نظر نگذشت حیث است که اوج سندی پیش نکرده هم ازین قبیل است معنی سوم (اردو) (۱) بهر جانا - (۲) بهر نا - پر کرنا - لینا - آبنارده بقول برهان و سروری (۱) معنی آبناشه که پر کرده باشد و (۲) معنی پر نیست و بانفت هم آمده - صاحب نوادر بذر معنی اول نفت معنی دوم گوید که مردم بانفت که بتاری بطر گویند - خان آرزو بذر هر دو معنی فرماید که این کرده فرماید که حاصل بالمصدر آبنارون باشد</p>	<p>معنی دوم که توسی ذکرش کرده مجاز باشد معنی عرض کند که معنی اول اسم مفعول آبنارون است و اگر برای معنی دوم سندی استعمال پیش شود و توسی عرض کرد که مجاز معنی اول باشد که مردم بانفت هم پر کرده شده از زر و نعمات است (اردو) (۱) بهر امو - (۲) تو نگر - آبنار ساختن استعمال معنی توده کردن است (طهوری) (۱) زر شک غیر دل آبنار دراغ غم نمی سازم بلکه هرگز خوشه چنین رابری در خرمن نمی باشد (۲) (وله) در گلستان که سبعی باد گل خرمن شود دیگر نسا ز غنچه آبنار بو خویش را (۱) (اردو) آبنار لگانا - دھیر لگانا آبنارش بقول برهان و سروری (۱) معنی افزایش پر کردن را گویند و آن چیزی باشد که جوف درون چیزی را بآن پر کنند و آنرا بهری حشو خوانند - خان آرزو در سراج ذکر این کرده فرماید که حاصل بالمصدر آبنارون باشد</p>
---	---

<p>و ذکر حشو ہم کند (اردو) بقول صاحب گو دام - گو دام گہر - میگزین - یعنی باروت خانہ (۳ صفیہ ہندی) اسم ذکر - بہرتی - حشو - آگدگی دیکھو انبار خانہ -</p>	<p>گو دام - گو دام گہر - میگزین - یعنی باروت خانہ دیکھو انبار خانہ -</p>
<p>آپ ہی نے بہرتی پر فرمایا ہے کہ وہ چیز جو کسی چیز کے اندر بہری جاے مؤلف عرض کرتا ہے کہ لحاظ معنی حقیقی انبار دن اس کا ترجمہ تودہ اور ڈھیر - دیکھو انبار -</p>	<p>آپ ہی نے بہرتی پر فرمایا ہے کہ وہ چیز جو کسی چیز کے اندر بہری جاے مؤلف عرض کرتا ہے کہ لحاظ معنی حقیقی انبار دن اس کا ترجمہ تودہ اور ڈھیر - دیکھو انبار -</p>
<p>انبار شدن استعمال - یعنی تودہ شدن لازم انبار ساختن است (ظہوری ۵) از گندم جو بیہ من ناکاشہ تخمی خلم وقت و در برق حسرتم دودی ز در بر خرم ہرگز نہ باشد (ظہوری ۵) کی توان در سینہ داغ انبار کرد آرزوی خام تا کی از اثر جو شتم نہ (اردو) ڈھیری کم انبار یک جہان حیرت نہ اگر چہ کشت گنا - کثرت سے جمع ہونا -</p>	<p>انبار شدن استعمال - یعنی تودہ شدن لازم انبار ساختن است (ظہوری ۵) از گندم جو بیہ من ناکاشہ تخمی خلم وقت و در برق حسرتم دودی ز در بر خرم ہرگز نہ باشد (ظہوری ۵) کی توان در سینہ داغ انبار کرد آرزوی خام تا کی از اثر جو شتم نہ (اردو) ڈھیری کم انبار یک جہان حیرت نہ اگر چہ کشت گنا - کثرت سے جمع ہونا -</p>
<p>انبار قلعہ استعمال - بقول صاحب رہنما سواک سفر نامہ ناصرین شاہ قاچار مقامی کہ سامان قلعہ در انجا جمع باشد - صاحب بول فرماید کہ مخزن و مال خانہ مؤلف گوید کہ مرگ</p>	<p>انبار قلعہ استعمال - بقول صاحب رہنما سواک سفر نامہ ناصرین شاہ قاچار مقامی کہ سامان قلعہ در انجا جمع باشد - صاحب بول فرماید کہ مخزن و مال خانہ مؤلف گوید کہ مرگ</p>
<p>اضافی است (اردو) مخزن - بقول صفیہ انبار کی بقول شمس بالفتح باکاف فارسی (عربی) مذکر - خزانہ کی جگہ - جمع کرنیکی جگہ -</p>	<p>اضافی است (اردو) مخزن - بقول صفیہ انبار کی بقول شمس بالفتح باکاف فارسی (عربی) مذکر - خزانہ کی جگہ - جمع کرنیکی جگہ -</p>

انبار دن توان گرفت و لیکن سده استعمال منجمله (وله ۵) نهم انبار شکر از کشته خویش به
 که از محققین دیگر کسی ذکر این نکرد (اردو) گهی بر قیم اگر در خرمن افتد (اردو) دیکهو
 بهراو - و دیکهو انبارش - انبار کردن - انبار ساختن -

انبار نمودن چیزی در چیزی استعمال | انباریدن | بقول صاحب بحر و موارد
 صاحب جامع که از اهل زبان است ذکر این نوادر مرادف انباردن یقینن فرس این
 بذیل لفظ انبار کرده مقصود جز این نباشد که مصدر جعلی گفته اند که بلفظ انبار یا ی معروف
 پر کردن چیزی در چیزی (اردو) بهزا - و علامت مصدر روتن را زیاده کرده وضع
 انبار نهادن استعمال - صاحب صفی کردند و بقول شان انباردن که گذشت متفق
 ذکر این کرده که معنی انبار کردن و داشتن است این باشد مؤلف گوید که باصول ما مصدر صلی
 (ظهوری ۵) آرزوی کارم و انبار حسرت است که اسم این مصدر لغت فارسی است (کامل
 می نهم پیشش بر من اگر بر قم بخرم دشمن است) (تصرف) مضارع این انبارد (اردو) دیکهو انباردن

انبار | بقول برهان دسروری در شیدی و جامع و جهانگیری و سراج بر وزن دسار
 شریک و رفیق و همرا گویند (سعدی ۵) مگو دشمن تیغ زن بردست به که انبار دشمن
 بشهر اندر است به (مولوی معنوی ۵) همه توئی و درای همه در چه بود به که در خیال را راز
 کسی ترا انبار به مؤلف گوید که اسم جامد فارسی زبان است صاحب کنز هم که محقق
 ترکی است این را لغت فارسی گفته (اردو) رفیق - شریک - عربی - بقول اصفیه
 (صفت) ملا هوا - ساتهی -

(۱۰۸)

انبار بودن استعمال - بمعنی شریک گشتند وین پسر از وی به پسر بازگشت بنوانی
 بودن است (عرفی) گویند خبری کن (عقد) ابروی قضا از بی تسکین شغبند
 نهایت قدرت و نتیجهای ضمیر تر بود انبار گشته با عقد گردون بیاست انبارند (اردو)
 (اردو) شریک رهنا - شریک و همیومنا -

انبار داشتن استعمال - صاحب آصفی انبار تاک استعمال - بقول بهار با لفتح
 ذکر این کرده که بمعنی مثال و مقابل و شریک و
 باشد (نثر خزین) در محفل آرائی و معرکه ساری
 و قصه پروازی شبیه و انبار زنده است (اردو) تامل است - صاحب اند نقل نگارش و صنا
 مثال رکفتا - مقابل رکفتا -
 ضمیمه برهان گوید که ترجمه مشترک کنانی المصنفات - فرماید که درین
 بدون سند استعمال این تسلیم نه کنیم - معاصرین عجم
 هم سکت (اردو) مشترک - شریک -

(۱۰۹)

انبار شدن استعمال - بمعنی شریک و همیومنا
 شدن است (انوری) گری گشت بر
 ابروی شرفیت پیدا از سیاست شده با
 عقد گردون انبارند (اردو) شریک و
 همیومنا -
 ضمیمه برهان گوید که ترجمه شرکت باشد مولف

انبار گشتن استعمال - صاحب آصفی
 عرض کند که خلاف قیاس نیست که یای مصدی
 بر لفظ انبار زیاد کرده اند و سببها را از کلام
 است (خسرو) کافر او را پسر انبار میر خسرو است (چگونه مرگ تواند که خلق را

بگفته اگر نه خشم تو با مرگ باشد انبازی به این سندی کار انبازی نمی خورد - آنچه بهار
عرض می شود که اگر درین شعر انبازی بیای این را مفید علیه انبار گرفته محل نظر است
مجهول گیریم یای وحدت است و اگر یای و طالب سند و گیر با ششم - (اردو و شکر
معروف گیریم لازم آید که (بعد ششم تو کلمه را بخیزد بقول آصفیه (عربی) اسم موصوف شکر
گیریم ولیکن خیال با ضرورت ندارد و یای ساها - شمولیت - اشتراک - شمول یا
وحدت و خشم معنی نازک پیدا کند با تملی حالات -

(الف) انباش صاحب شمس نسبت (الف) گوید که بفتح معنی گاه گل کردن

(ب) انباشتن است و مقصودش حاصل بالمصدر باشد و دیگری از محققین

و کرا این نکرد و (۲) بقولش معنی انباردن که گذشت صاحب بر آن ذکر (ب) کرده فرماید
که معنی پر کردن و ملو گردانیدن و انبار نمودن باشد نسبت انباشت فرماید که ماضی انباشتن
صاحب بحر نسبت (ب) فرماید که مراد از انباردن و کامل انصراف و مضارع این انباشت
و صاحب سروری نوشته که پر کردن جای بنجاک و غیره و ذکر ماضی مطلق هم کرده خان آذر
در سراج بر معنی پر کردن و ملو گردان قانع - صاحب مواردین را معنی (۱) پر شدن و (۲)
پر کردن و (۳) گرفتن آورده مؤلف عرض کند که اصل این همان انباردن است که
گذشت فارسیان رای مهمل را به شین مجمله بدل کنند چنانکه آثار دن و انباشتن و ماصرح
ماخذ انباردن بجایش کرده ایم - صاحب موارد که ماصرحست سه معنی کرده است نسبت آن
عرض می شود که صاحبان تحقیق معنی اول و سوم را ترک کرده اند و (۱) انباشتن چاه را بمعنی

اول و (انباشتن دریا) را به معنی دوم و (انباشتن ویده بسر) را به معنی سوم آورده و صراحت کامل این مصادر مرکبه و لطقات آید بعضی صاحبان تحقیق انباشته را بطریق لغت منقول نوشته و آن در حقیقت اسم مفعول همین مصدر است و دیگر پنج نسبت (الف) عرض می شود که اعتبار را نشاید که استعمال پیش نشد و در محققین فرس کسی با صاحب شمس نیست (اردو) (داف) کاه گل - و یکم (ارزه) (ب) (۱) بهر جانا - (۲) بهرنا - پر کرنا - (۳) لینا -

انباشتن چاه بچیزی (مصدر صطلاحی) دریا باشد و این متعلق است به معنی دوم و این بقول صاحب موارد که بذیل انباردن آورده (اسدی) بدان کرد شاید نهان آفتاب به معنی پر شدن چاه بچیزی است (سراج الدین) بدین شاید انباشتن دریا می آب به صاحب راجی (۵) از انباشتن چاه رخدادن شمشاد و در یادگار این بذیل انباشتن کرده (اردو) معلوم شد که دل بردن نماید از و مؤلف در یادگار بهر نار پاشا -

گوید که این متعلق است به معنی اول انباشتن انباشتن سر سره در ویده (مصدر صطلاحی) و (انباشتن چاه رخدادن بمشک) کنایه است به معنی پر کردن چشم از سر سره و اندوختن سر سره و کنایه باشد از سر سره کردن چشم سر سره کردن به چشم - صاحب موارد ذکر این بذیل انباشتن و این استعاره باشد (اردو) با دلی کاهن که در و این متعلق کرده به معنی سوم انباردن به خیال ما متعلق است به معنی دوم (بیدل) کسی چیز -

انباشتن و ریاضت استعمال به معنی پر کردن (۵) سر سره عبرت عبرت از وضع و هر ششم

ویدۀ مارا بخار خوشی هم بسیار بود (ارو) (آبی ۵) تاکب نمک لعل تو انباشته در
آنکھ مین سرمه لگانا - در طبع پز ان روی چو گفتار تو شمرش نکین

انباشتن نمک در طبع | (مصدر صطلحی) است پز صاحب موارد ذکر این بذیل
یعنی پر کردن نمک در طبع باشد و کنایه از نکین انباشتن کرده و این متعلق به معنی دوم است
کردن طبع و ذوق پیدا کردن در طبع (طاب) (ارو و) طبیعت کو نکین کرنا - ذوق پیدا کرنا

انباغ | بقول برهان و جهانگیری و جامع و سروری باغبین نقطه دارد و وزن را گویند
که در نکاح یکم در باشد و هر یک مر دیگری را انباغ باشد (مرادف اموسنی که بجایش مذکور
شد) (ناصر خسرو ۵) زین قبه که خواهران انباغی هستند در و چهار هم بیلو خان آرزو
در سراج فرماید که این همان انباغ است که زای آن بغبین بدل شده و در اصل معنی شریک است
و معنی دوزن شهرت گرفته مؤلف گوید که تبدیل زای هو بغبین مجبه موافق قیاس باشد چنانچه
آئین و آیین و جادو دارد که این مبدل انباغ باشد که معنی شریک گذشت فارسیان بوسیله این تبدیل
یعنی عام را خاص کردند و برای زنی نام نهادند که شریک زن دیگر است یعنی اموسنی و خان
تسلخ کرده که دوزن را انباغ گفته نه چنان باشد بلکه هر یکی از انباغ باشد و دیگری را لا ارو
و یکجا اموسنی -

انبان | بقول بهار (۱) مرادف انبان به بافتح طرف چرمی که در ان زانو نکاه دارند و به معنی
توشه دان (سیح کاشی ۵) اگر آب ناش خور داز نیستی خضره ز انبان که نه تا و در این سفله
نان پروند صاحب سروری فرماید که پوستی را گویند که از گوشت درست و دباغت کنند تا

طرف چیز باشد و بربی جراب خوانند (خاقانی ۵) برین نان ریزه ها منگه که شب در
 درین سفره بکند از درپوزه عیسی است خشکاری و در انباشت صاحب ناصری فرماید که (۲)
 کنایه باشد از آدمی فربه و بیکاره و شکم خواره - صاحب ضمیمه برهان گوید که هر خطی را انبان نام است
 که در آن چیز ها کنند - صاحب اند نوشته که این ماخوذ از بن است و برین نویسد که بالکسر تثنیه
 نون فربه و معنی فرماید که در فارسی زبان انبان چه طور شد - خان آرزو در سراج فرماید که
 ترجمه این در عربی جراب و این را انبان و انبانچه نیز گویند و اغلب که این ماخوذ از انبان
 باشد پس در اصل انبان بمعنی صاحب پر کردن بود چرا که نون برای اتصاف می آید چنانکه کثرت
 نوشته شد و حذف گشته (رخ) مؤلف عرض کند که این است طبع آزمایهای متقین سلف
 که در بعض لغات از صد یکی نظر را ماخذ کرده اند - بخمال ما این مرکب است از لغت سنکرت و
 فارسی که آن در سنکرت بقول ساطع بالفتح بمعنی غذا است و بان کلمه است در فارسی زبان
 که بقول برهان بالفتی مرکب شده فاده معنی محافظت همچون کلمه بان و باغبان پس معنی لفظی آن با
 محافظ غذا است که زاد را نگا هدارد و موسوم به توشه دان هم و این عجیب نیست که بسیاری از لغات
 فارس با لغات سنکرت و ترکی و عربی ترکیب فارسی مرکب آمده و نسبت معنی دوم عرض شود
 که استعاره باشد که مردم فربه و شکم خواره را انبان گفتند و توشه دان نامش نهادند که فربهی شکم
 خوارگی اش انبان را ماند (اردو) (۱) و چه چرمی شک یعنی زنبیل جس سے ولایت مین
 توشه دان کا کام لیتے مین یعنی سوکھی غذا مین اس مین بہر لیتے مین (موتث) (۲) موٹا
 آدمی - فربه -

انسان باد اصطلاح - بقول صاحب عجم	آہ - وہ کھال جس سے لوہا راگ دہنکتے
باضافت (۱) پوستی کہ آزار پر باد کردہ آہنگران	ہین (۲) آدمی کا پیٹ - مذکر (۳) آدمی
آتش افز و زند و (۲) شکم آدمی و (۳) مجازاً	مذکر (ذوق ۴) کہتے ہین ذوق آج چہا
آدمی را نیز گویند - بہار گوید کہ (۴) کنایہ از	سے گزر گیا کیا خوب آدمی ہتا خدا منفرت
آدمی فریب و بیکار - صاحب ضمیمہ برہان فرما	کرے (۴) دیکھو انسان کے دوسرے معنی
کہ انسانی را گویند کہ پر از باد کردہ باشد و شکم آدمی	انسان بار اصطلاح - بقول صاحب
را نیز و صاحب مؤیدہ بمعنی اول و دوم و سوم	برہان بروزن مردان کار مردم فریب و بیکار
قانع مؤلف عرض کند کہ مرکب اضافی است	و بیچ کارہ - صاحبان بحر و مفت ہم ذکر این
بخمال ماہر چہا بمعنی کنایہ باشد کہ بمعنی اول	کردہ اند مؤلف گوید کہ مرکب اضافی است
انسان کہ گذشت شبیہ باشد بہ و کش آہنگران	یعنی انسان را کہ گذشت اضافت کردند بگو
و چون آزار اضافت کردند بسوی باد کنایہ شد	بار کہ بمعنی شکنجی باشد پس انسان بار - یا باشد
برای و کش آہنگران و بمعنی دوم شکم آدمی ہم	کہ بوجہ شکنجی مردم فریب و شبہ است شکس با انسان
شبہ انسان است و باد ہم در شکم باشد بمعنی	کنایہ است برای مردم فریب و دیگر بیچ حیف است
سوم و چہارم آدمی ہم فی الجملہ با انسان شبہ	کہ شد متعال پیش نشد و بدین وجہ کہ محققین فرس
دارد نظر بر شکم و باد شکم و خصوصاً آدمی فریب کہ	این را ترک کردہ اند خیال می کنیم کہ ہاں انسان
بزرگ باشد (اردو) (۱) ہونگی - بقول صفیہ	باشد کہ دال مہلہ را بہ تصحیف کتابت رای مہلہ
(ہندی) اسم مؤنث - دم کش - آگ پہونے کا	کردہ اند و (اردو) دیکھو انسان باد

چوتھے منی -

(الف) انبا نچہ

(ب) انبا نچہ خضر

بقول بہار وریقہ

و شمس (الف) مصغر

السلام

انبان و بہار نبیت (ب) گوید کہ زمیل خضر علیہ السلام

و ظاہر عبارت از ابریق است کہ آب در آن

نگاہ دارند - صاحب بحر گوید کہ زمیلی کہ آب بجا

در آن باشد - خان آرزو در چراغ ذکر این

بابہار تنق مؤلف عرض کند کہ متحقق شد کہ

انبا نچہ مصغر انبان است و انبان بہ تحقیق

پیوست کہ زمیلی است چرمی همچون شک

پس (ب) را ابریقی چرا گوئیم کہ ابریق کوزہ

بالولہ و دستہ باشد بخلاف انبان کہ آن در حقیقت

شک چرمی است و عموماً بکار آب ہم متصل

پس انبان چرمی را کہ زمیل باشد بکار شک

گر فتن بیچ غرابت ندارد بخلاف ابریق کہ

آزاد بصورت مجاز انبا نچہ قرار دہیم - قاتل

(و حید ۵) در آب بجا شیردان غوطہ خور

چو انبا نچہ خضر از آب پر بہ (اردو) (الف) چھوٹی

زمیل - ثبوت (ب) خضر کی چھوٹی سنی زمیل شک

(الف) انبا نچہ سلیمان اصطلاح - مرکب

(ب) انبان خضر اضافی دالف

(ج) انبان سلیمان و درج بقول

بہار انبان کہ سلیمان داشت کہ ہر وقت چھو

می خواست از دبر می آمد - صاحب بحر عجم ذکر

(ج) کردہ فرماید کہ انبان طرف چرمیت کہ

در روزاد راہ نگاہ دارند و حضرت سلیمان علیہ السلام

انبانی داشت کہ ہر چہ ہر وقت دلش می خواست

از آن برمی آمد بقدرت اللہ تعالی و انبا نچہ مصغر

آنست و وارستہ ہمہ بانہش - صاحب انند ذکر

(ب) کردہ و مقصودش از ہمان انبا نچہ خضر است

کہ گذشت بدون تصنیف (ملا و فہر وی الف

(۵) اسیر قلمہ مردم مباحش تا باشی یتوکل تو

انبا نچہ سلیمان است یت محمد قلی سلیم (ج) (۵)

باب نقرہ ہر مرد و ہمان یتو ز نعمت همچو انبان

سلیمان: (اردو) (الف) سلیمان علیہ السلام
 کی چوٹی سی زنبیل (مونث) جس میں سحر و جادو
 مقصود ہوتی تھی نکل آتی تھی (ب) خضر کی
 زنبیل یا شک۔ مونث (ج) سلیمان علیہ السلام
 کی زنبیل۔ مونث۔
 انبان شناور | اصطلاح۔ مرگب اضافی
 بقول بحر و بہا خیک پر باد یا سبوی کہ شاید
 آن در دریا ہای عریض شا تواند نمود مولف
 عرض کند کہ سبور اید مجاز گیریم و حقیقت این
 شک چرمی است کہ پراز باد دکتند و در شا
 از برای نو آموزان عموماً و برای ماہران ہم در
 دریا ہای بسیار عریض خصوصاً بنظر احتیاط
 با خود دارند کہ از غرقابی محفوظ دارد (اردو)
 وہ خالی شک ہو اسے بہری ہوئی جس سے
 تیرنے میں مدد لیتے ہیں۔ مونث۔
 انبان لفظ | اصطلاح۔ بقول اندب
 و کسر نون سوم و سکون فا و طامی مہلہ حقہ چرمین
 تھے۔ مونث۔

<p>انسانہ بقول برہان و بہار و سروری جامع و ناصری مراد ف منی اول انبان کہ گذشت و ہمای ہوز در آخر این زائد است و پس (ح) انبان کے پہلے منی -</p>	<p>ن چہ جای من کہ بلغزد سپہر شہیدہ بازہ از حیل کہ در انبانہ بہانہ تست نہ (اردو) دیکھو</p>
<p>انبر بقول برہان و جامع بفتح اول و ضم ثالث و سکون ر می قرشت (ا) اکتی با از آہن کہ زرگران و مسکران طلا و مس تفتہ را بدان گیرند و عبری کلوب خوانند - تہا گوید کہ (۲) افزانی کہ بدان آتش گیرند و از اور عرف ہندوستان دست پناہ خوانند (حکیم شجیک ۱۵) بلیف خرپہ پیدہ خواہمت ہمہ تن نہ فشرده خایہ بانبر بریدہ کیر بر کاہ (سعید اشرف ۷) جز بانبر آتش از میان نتوان گرفت نہ نیست آسان بر گرفتن دل زیار غلسار نہ صاحب سروری بر منی اول قانع صاحب ناصری نسبت منی اول فرماید کہ نعل بدان از پامی اسپ منج و نعل ہم از ہمین آکہ کشند - خان آرزو در سراج ذکر سہر و منی کردہ مؤلف عرض کند کہ اسم جامد فارسی زبان است صاحبان نند و غیاث این را لغت ترکی گفتہ اند اما متعین ترکی ازین ساکت (۳) بہ تحقیق ما انبر بفتح اول و سوم مخفف انبار ہم کہ مصدر انبردین از ہمین اسم جامدی آید (اردو) (اسنی - بقول آصفیہ ہندی) اسم مؤنث - ایک اوزار کا نام جس سے لوہار یا سنار گرم دہات کو آگ کو اندر سو کپڑ کر باہر لاتے ہیں اور اس سے تمام گرم چوٹ لگاتے ہیں ایک قسم کا زنبور (۲) دس پنا - چٹا - بقول آصفیہ (ہندی) اسم مذکر - دست پناہ - آتش گیر - آتش کش - آگ پکڑنے کا آلہ - دیکھو آتش گیر - (۳) دیکھو انبار کے پہلے منی -</p>	<p>اسم از آہن کہ زرگران و مسکران طلا و مس تفتہ را بدان گیرند و عبری کلوب خوانند - تہا گوید کہ (۲) افزانی کہ بدان آتش گیرند و از اور عرف ہندوستان دست پناہ خوانند (حکیم شجیک ۱۵) بلیف خرپہ پیدہ خواہمت ہمہ تن نہ فشرده خایہ بانبر بریدہ کیر بر کاہ (سعید اشرف ۷) جز بانبر آتش از میان نتوان گرفت نہ نیست آسان بر گرفتن دل زیار غلسار نہ صاحب سروری بر منی اول قانع صاحب ناصری نسبت منی اول فرماید کہ نعل بدان از پامی اسپ منج و نعل ہم از ہمین آکہ کشند - خان آرزو در سراج ذکر سہر و منی کردہ مؤلف عرض کند کہ اسم جامد فارسی زبان است صاحبان نند و غیاث این را لغت ترکی گفتہ اند اما متعین ترکی ازین ساکت (۳) بہ تحقیق ما انبر بفتح اول و سوم مخفف انبار ہم کہ مصدر انبردین از ہمین اسم جامدی آید (اردو) (اسنی - بقول آصفیہ ہندی) اسم مؤنث - ایک اوزار کا نام جس سے لوہار یا سنار گرم دہات کو آگ کو اندر سو کپڑ کر باہر لاتے ہیں اور اس سے تمام گرم چوٹ لگاتے ہیں ایک قسم کا زنبور (۲) دس پنا - چٹا - بقول آصفیہ (ہندی) اسم مذکر - دست پناہ - آتش گیر - آتش کش - آگ پکڑنے کا آلہ - دیکھو آتش گیر - (۳) دیکھو انبار کے پہلے منی -</p>

(۱) انبروت

صاحب برهان و جامع دهفت نسبت (۱) گوید که بر وزن عنبروت

(۲) انبرود

باشد سیوه معروف و بقول جامع (۲) مرادش - صاحب سروری و جهانگیری هم ذکر (۲) کرده خان آرزو در سراج ذکر (۲) کرده فرماید که امرود که گذشت سیل این است بر قیاس خم و خنب (مولانا شهبانی کاشانی از سروری ۵۷) انبرودش که فداانا خجل است نه از حلاوت حیات بخش دلست نه مؤلف عرض کند که اصل (۱) امروت و اصل (۲) امرود است که ذکر ماخذش همدرا بخاکرده ایم فارسیان مبوض میم - نون و با هر دو را آوردند چنانکه خم را خنب کردند و دم را دوتب و بهمین قاعده امروت و امرود را انبروت و انبرود خوانند - خان آرزو برعکس این گفته یعنی امرود را مبتدل انبرود خیال کرده سبب آنست که از ماخذ خبر ندارد که ذکرش بر امروت کرده ایم (۱) و دیکوار بو -

انبره

بقول برهان و جامع بضم ثالث بر وزن قفحه (۱) هر خیر موی ریخته را گویند عموماً شتر موی ریخته را خصوصاً و (۲) اسپ و شتر آبکش را نیز گفته اند و در عربی شکنبه را گویند و در معنی درّه کوهی نیز بفتح ثالث بر وزن خنجره هم آمده - صاحب رشیدی و سروری بر تخصیص معنی اول قانع (غواص ۷۵) برکنار رجوی بنیم رسته باد ام و سبب نه راست پنداری قطار شترانند انبره نه صاحب جهانگیری بفتح اول و ضم سوم فرماید که در بعضی فرهنگها شتر آبکش را نیز گویند و در عربی شکنبه و درّه کوه را نامند - خان آرزو در سراج بذکر معنی اول نسبت معنی دوم فرموده که این اصلی ندارد - صاحب مؤید فرماید که اشتری که از بس بار کشیدن مویش ریخته و نیز شکم درّه کوه و قبل بفتح با شتر آبکش و غیر آن کدانی شتر قفاه و در اداست معنی آساکش - صاحبان اند

وغیاث این را بجوالبہ ہاں مرادف انبر قرار دواوہ اند و از ہر سہ معانی بالا ساکت بخیاں مادر غلط افتادہ اند کہ برہاں انبرا مرادف انبر نہ نوشت مؤلف عرض کند کہ الف اول درین وصلی است یعنی فارسیان نبرہ را بزیا دت الف وصلی و را اولش انبرہ کردند و نبرہ بفتح اول و ثانی در عربی آماں اندام و جامی بلند برآمدہ و نبرہ بالکسر کرمی است کہ پوست شتر بزقن او آماں شد و آبلہ ناک گردد (کذا فی منہی الارب) پس موی ہر کہ بریزد مرضی است کہ عارض شود بوجہ کرمی کہ در پوست پیدا شود و ازین عارضہ خواش در جلد پیدا شدہ بیا مسد فارسیان ہمین لغت نبرہ را بزیا دت الف وصلی انبرہ کردند و بمعنی اول استعمال نمودند و ازین کہ شتر و اسپ آبکش را ہم موی پشت بریزد و پشت و دم کند مجازاً آبہمین نام موسوم کردہ باشند معنی سوم ہم مجاز باشد نظر بر بلندی و درہ کوہ کہ بلغت عرب نبرہ جامی بلند برآمدہ را ہم گفتہ اند از ہر خبری (ارو) (۱) و ہ شخص یا جانور یا دانت جس کے بال گر گئے ہوں (۲) و ہ گھوڑا یا دانت جس سے آب کشتی کا کام لین (۳) صاحب آصفیہ نے درہ پر لکھا ہے کہ پہاڑ کی گھاٹی یا دو پہاڑوں کے درمیان کا راستہ یا فراخی یا وسعت۔ مذکر۔

انبریدن | بقول سرور می بفتح اول ہاں انباریدن کہ گذشت مؤلف گوید کہ محققین دیگر ازین ساکت اند و نہ استعمال ہم پیش نشد بخیاں ما جز این نیست کہ مخفف انباریدن گیریم بخذف الف دوم (ارو) دیکھو انباریدن۔

انبران | بفتح اول و چہارم بقول صاحب ضمیمہ برہاں نام سلخ یا شد کہ روزی ام است صاحب مؤید بذیل لغات فارسی جو الہ شرف نامہ و قنیہ ذکر این کردہ مؤلف عرض کند کہ

معاصرین غم ازین سکت و محققین سلف ہم ذکر این نکرده اند و هر دو محققین بالاسند استعمال این
 ہم نیاموده - جادو دارد که بر رای مصلحه و بر فتح موحده انبران باشد یعنی پری دارنده اسم حالیه ان
 مانبر که امر حاضر مصدر انبریدن است بریادت الف ونون در آخر همچون افتان و خیزان و
 کنان و معنی لغتی این پرکنان و کنایه از روزی ام ماه که ماه کامل است و از جمیع آیاتش پرکنند
 و جادو دارد که الف ونون را از اند گیریم اندرین صورت فرید علیہ انبر بود که مخفف انبار است
 یعنی پری که روزی ام ماه و یوم کمیل دوست و الله اعلم بحقیقه الحال - ماخذین برای نوشتن
 بفهم نمی آید جز این که این را اسم جادو گیریم به معنی سلخ (اردو) سلخ - بقول صاحب آصفیه
 (عربی) اسم مؤنث - پوست کشتی - کہاں کہیں - چاند رات - چونکہ اس روز چاند زین او
 آفتاب ایک سمت میں اس طرح واقع ہوتے ہیں کہ چاند زین کے آگے آکر ہمیں اپنے رخ
 روشن کی جھلک دیتا ہے گویا پردے سے نکلنا ہے اسوجہ سے اس تاریخ کا نام سلخ رکھا گیا
 وکن میں سلخ اس روز کا نام ہے جس کی شام میں ہلال نظر آئے چونکہ مہینہ اس دن شعاع
 آفتاب سے باہر نکلتا ہے اس لئے اس دن کا نام سلخ رکھا گیا - صاحب غیاث نے رسالہ نجوم
 کے حوالہ سے اس کی وجہ تسمیہ یہی بیان کی ہے - الحاصل ہر ماہ قمری کے تیسویں دن کا نام
 سلخ ہے -

انبساط | بقول بہار گستاخ شدن مؤلف گوید کہ لغت عرب است بکسر اول و ستم
 و بقول منتخب گستاخ شدن و کشا دہ روز شدن و گسترہ شدن - فارسیان استعمال این معنی
 خوشی و انشراح و اعتلا طکتند صاحب نوید ذکر این کرده و برای معنی مصدری با مصداق در ذیل

مرکب سازند که در مثنیات می آید (اردو) انباط - بقول امیر عربی - نوشت - خوشی (بحر
 ۵) دنیا میں کچھ باطن نہیں انباط کی بہترین نہ سو کہ گھاٹ کہیں آتساو عیش بہ

انباط نمودن | استحال - به معنی خوشی حضرت برسم عرض داشت بہ انباطی می نماید
 و مسرت کردن و خوشنود شدن است چنان بر امید رحمت بہ (اردو) خوشی کرنا -
 جمال الدین سلمان ۵) پادشاہ بندہ کا خوش ہونا -

الف) انبت | الف) بقول برہان بر وزن کم بست غلیظ و بستہ شدہ و (ب)
 اب) ابستہ | بقولش بر وزن برجستہ ہر چیز کہ آن بستہ و سخت شدہ باشد و بدشوار

و اشود و محل گرد و شیر و ماست و خون بستہ شدہ را نیز گویند - صاحب ناصری ذکر ہر دو کردہ
 گوید کہ غلیظ و بستہ شدہ ہر چیز حتی ماست و خون بستہ - صاحب سروری بر الف) فرماید
 کہ بہ معنی غلیظ و بر (ب) نوشتہ کہ چیزی بستہ کہ بدشوار می و اشود و بجو الہ تحفہ فرماید کہ مثل مدام
 و خون و امثال آن (شاکر بخاری ب ۵) خون انبتہ می ریزم بر زرین رخ بہ زانکہ خون
 نمائند است درین دیدہ ترخ ہم او گوید کہ در نوید انبتہ بر وزن قرینہ و انبتہ بر وزن بمیزہ -

باین معنی آمدہ کہ افی اداست الفضل - صاحب جہانگیری صرف (ب) را آورده گوید کہ چیز
 سخت کہ زود محل نشود (شہر یاری ب ۵) چون ز خوننا بہ نمائند است اژدر جلگرم بہ خون
 انبتہ می ریزد از چشم ترم بہ خان آرزو در سراج بذیل الف فرماید کہ انبت و زیادت ہا انبتہ
 ہر دو بمعنی غلیظ و بستہ شدہ نوشتہ اند - صاحب رشیدی ہم ذکر ہر دو کردہ مؤلف گوید کہ آن
 اسم جامد نباشد کہ لفظ بستہ درین مرکب است و متعلق است بامعنی - بخمال با جہان نیست کہ

فارسیان (آن بسته) را مخفف (آن خیز بسته) گرفته اند معنی خیزی که منجمد سخت باشد پس در تمام
 کلمه آن بدون مدوده آن شد بالضم چنانکه محاوره ایشان است و بسته بالضم بصورت
 لفظی قرار یافت معنی مذکور تحقیقن بالا بر ماخذ غور نکردند و الف اول را مفتوح گرفتند پس آن
 مخفف بسته باشد بخذف های هوز آخر (ارزو) (الف وب) بنحیر خیز - حی هوئی خیز سخت
 خیز - جیسه خون منجمد -

انبله | بقول برهان و ناصری و سروری و جهانگیری در شیدی و جامع لفتح اول و ثالث -
 بر وزن حنظلہ قمر بندی را گویند و بهندی بنی خوانند - خان آرزو در سراج بذکر احوال مختصین
 سندی از مسعود سعد آورده و هوندا (ع) چون طلیه زروشان و رورش چون انبله و
 فرماید که این غلط و خطای محض است بلکه انبله درین جا همان آمله است که بهندی آمله خوانند
 و بسبب اجتماع نون و با هر دو میم شده آمله شد و مقابله او درین مصرع مسعود سعد به طلیه و لا
 صریح دارد که همان آمله باشد که از اجزای اطر فیض است و معنی قمر بندی گفتن خطاست که
 بدین معنی نه در هند نیست و نه در فارسی - من ادعی فعلیه است (انتهی) مؤلف عرض کند که
 آمله را بقاعده تبدیل انبله کردن موافق قیاس است که میم با با و نون و با و نون با میم
 بدل شود همچون دم و تب و سم و سنب و لیکن نمی شود که انبله را بر خلاف جمهور محققین قمر بند
 نه گیریم - صاحبان جهانگیری در شیدی اگر ازا اهل هند باشند و صاحب برهان را نظر بر سکونت هند
 مقبرند انیم - جا دارد ولیکن در اهل زبان بودن صاحبان ناصری و جامع و سروری شکی
 نیست و قول شان نسبت اسم جا به فارسی زبان مقبر تر از خان آرزو دست نمیدانیم که او سند

چه چیزی خواسته کس از اهل زبان آبله را با اتفاق مفرهندی گفته اند اگر بقاعده تبدیل فارسی
 لفظ آبله هم صورت آبله پیدا کند لازم نیاید که معنی حقیقی آبله از لفظ دور شود و خیال ما این است
 که قاعده تبدیل حروف را در هر یک لفظ جاری کردن ضروری نیست. و در مواردی که قاعده
 که تبدیل میم و آن تبدیل موافق قاعده باشد اشاره می کنیم که این تبدیل موافق قیاس است
 مثلا اگر فارسیان آبله را آبله هم می گفتند اصراحت می کردیم که آبله تبدیل آبله باشد به همان قاعده
 که ذکرش بالا گذشت اگر اهل زبان آبله را به معنی مفرهندی گویند محققین مفرهندی ترا حقیقی آن بنامند
 که تردیدش کنند و گویند که این تبدیل آبله باشد و معنی مفرهندی نباشد بنمیدانیم که خان آرزو چرا
 این قدر جبری کند ما همین قسمی برای آبله هم کرده ایم و تمام خان آرزو اصراحت را ظاهر است
 و بر اکثر لغات دیگر هم همین قسم اشاره نموده ایم. خیال قطعی ما اینست که آبله بقول محققین زبان دانان
 بمعنی مفرهندی صحیح باشد و معاصرین عجم هم فی زمانه استعمال همین لغت برای مفرهندی کنند و چون
 بر ماخذ آبله نظری کنیم توانیم عرض کرد که بقول صاحب ساطع آلمی زبان سنسکرت بالکسر به معنی
 مفرهندی است پس جا دارد موافق قیاس است که فارسیان به همان قاعده که ذکرش بالا
 گذشت میم را با (نون با) و یای تختانی را با (ای) موز بدل کرده آبله کردند و معنی مفرهندی است
 نمودن چنانکه در ادب و حکم را حسب و شایگان را شاهنگان هم گویند اگر خان آرزو در مصرع
 مسرور سوار که بالا مذکور شد آبله را بمعنی آبله گیرد و (دو ترشی) را که در مصرع مذکور است با آبله بیا
 فاساد پندارد و عیبی ندارد و توانیم گفت که آبله در اینجا تبدیل آبله هم باشد و اگر سده کلام شاعری
 دیگر برای معنی مفرهندی می خواهد اول عرض کنیم که سده را با نظم تخصیص نیست زیرا اهل زبان هم برای

او کافی است و ہر گاہ تحقق شد کہ صاحب ناصری از اہل طهران و صاحب برہان جامع از تبریز و صاحب لغات سروری از اہل کاشان است پس نوشتہ این ہر سہ محققین بحق اوست نہراست و واضح تر از نظم کہ اگر در نظم دیگران این لغت را پیدا کنیم شاید کہ خان آرزو گوید کہ درین شعر ہم انبلہ یعنی آملہ واقع شدہ باقی حال برای دفع اصراریش سند نظم ہم پیش می کنیم کہ انظہیر فاریابی بدست آمدہ (مس) اگر عدولانی زندتا با تو ہم حبشی کند بد عاقلان داند سور از مارو شہد از انبلہ بہ صاحب جہانگیری ہمین سند را برای ہمین ترہندی آوردہ است اگر ہوا جویمان و قمعین خان آرزو درین شعر ہم انبلہ را بمعنی آملہ گیرند جا دارد کہ بیچارہ ظہیر فاریابی صراحتی انبلہ ہمچہ محققین تبریزی و کاشانی و طہرانی نکرده است ما خان آرزو را از جمیع محققین ہندی شراہ باعتبار تفصیلت خاص و مذاقی کہ از فارسی زبان داشت فائق می دانیم و احترامش کنیم ولیکن در بحثی کہ اصرار برای خود می کنند جزین چارہ نداریم کہ خیال خود را پیشکش اہل علم کنیم۔ قتال بالحد بقول صاحب محیط ترہندی بہندی آملی و انجلی سرور اول و خشک در دوم۔ سہل لطیف ترار آلو بخار او فریل خفخان حار و قتی صفاوی و متقوی معده و منافع بیمار دارد (الخ لا ادر و) املی بقول امیر۔ موت۔ فارسی مین انبلہ۔ عربی مین ترہندی ہندوستان کے ایک مشہور اور بڑے درخت کی پتی ہے۔ خامی کی حالت مین نہایت ترش اور بعض درخت کی سبز اور بعض کی سرخ ہوتی ہے اور پختہ اور خشک ہونے پر سرخ تیرگی مائل اور چاشنی ہوا رہ جاتی ہے۔ فرا جا دوسرے درجہ مین سر و خشک (در خشک) کیون نہ چو سا کرین تیرے لب شیرین اسے گل ہلال ملی کے مرے کافر پاستے مین پڑ۔

انہمن | بقول برہان نامہری و معنی دانند بر وزن صف شکن مفت ثند و پاژند انکور ہا
کہ بعربی غنہ گویند مؤلف گوید کہ کی از زر و نشان معاصر صراحت کرد کہ در ثند و پاژند این
نام خوشہ انکور است در حالت ابتدائی کہ گلشن دانند و کثرت دہنہای کوکبش بیرون از نما
تودہ باونجان را ما ند بعینہ از خیاست کہ فارسیان قدیم این را انہمن گفتند کہ انہب یعنی باونجان
کہ نشست و من تودہ ہر چیز را گویند چون خرمن ہم او گفت کہ انکور را در فارسی قدیم ہفتاد نام است
از آغاز داندانش تا بنچنگی (اردو) انکور - مذکر - و یکہواژم اور بقول بعض خوشہ انکور - مذکر - جو
ابتدائی حالت میں ہو جس کے دانے نہایت کثرت سے اور بہت چھوٹے ہوتے ہیں۔

انہوب | بقول برہان و جامع و سراج بر وزن مرغوب فرش و بساط گستردنی را گویند
صاحب نامہری فرماید کہ بساط گستردہ باشد - صاحب برہان بوسب برون الف و نون ہم
بہمین معنی آورده فرماید کہ باین معنی بجای حرف اول یای تملی ہم آمدہ یعنی بوسب مؤلف عرض
کنند کہ بہ تحقیق ما این اسم جاد فارسی قدیم است و بوسب مخفف این و حقیقت بوسب بتجانی
بجایش بیان کنیم کہ قاعدہ تبدیل موافق قیاس نیست و غیر از تحریف و تصحیف بالتباس کتابت
چیزی دیگر نظر نمی آید و جاد دارد کہ این را مفسر خیال کنیم کہ انہوب بخت عرب بمعنی
خیابان و زمین بلند آمدہ پس تصرف فارسیان باشد کہ این را بہ معنی فرش و بساط استعمال
کردند (اردو) فرش - بقول آصفیہ (عربی) اسم مذکر - بساط - بچونا - بستر - گستردنی -
پہانے کی چیز جیسے جازم - دری - بوریہ - چاننی - غالیجہ - قالین وغیرہ۔

انہوبہ | بقول برہان و جامع بر وزن منصوبہ (۱) ماشورہ را گویند و (۲) لوکہ آفتابہ ہند

آزائیز صاحب مؤید این را بذیل لغات عرب بیای تحتانی بعوض موحده پنجم آورده و صاحب
غیاث گوید که حرف پنجم رایای تحتانی دانستن خطاست و ذکر هر دو معنی بالا کند مؤلف
عرض کند که ماشوره بقول برهان بر وزن قاروره نی کو چکی را گویند که جولا هگان ریمان بران
پنچد از برای بافتن و نی که یکسر آن در دہان و سر دیگر در آب نهند و بکند و مطلق نوله را ہم
صاحب منتخب بر اناسیب و انبوب فرماید کہ بالضم بند می نی دہر و جمع انبوب باشد و بر
انبوب گوید کہ بالضم بندی پس بخمال ما این لغت عرب است کہ فارسیان بہر دو معنی بالا
استعمال کرده اند۔ صاحب جهانگیری بر معنی اول قانع عجب است کہ اکثر محققین خصوصاً
صاحب انند این را لغت فارسی نوشته (۱ و ۱۱) نلی بقول آصفیہ (ہندی) اسم
مؤنث۔ جلا سہ کی نال۔ ماشورہ (۲) آفتابے کی نلی۔ مونث۔ اور اسی کے شل۔

(الف) انبودن | بقول برهان و ناصری و جامع بر وزن افزودن (۱) بر بالای ہم
باشد۔ صاحب بحرین را سالم تصریف گفته کہ غیر ماضی و مستقبل و اسم مفعول نیامده و صاحب
جهانگیری بر معنی برچیدن قانع (ابن سینا ۵) باغبانی بنفشہ می انبود پگفتش ای چک پشت
جامہ کہ بود پچہ رسید است از زمانہ ترا پیز ناگشتہ در شکستی زود پگفت پیران شکستہ دہراند پچہ در
جوانی شکستہ باید بود پچہ صاحب موارد ذکر معنی بالا کرده صاحب نوادر این را (۲) بہ معنی وجود
گرفتن ہم آورده (شاعر ۵) بودنت در خاک باشد عاقبت پچہ چنان کہ خاک بود انبودنت
خان آرزو در سراج فرماید کہ (۳) معنی پیدا کردن و آفریدنست۔ فرماید کہ صاحب برهان
این را بذال معجم آورده و بذال مہمل معنی اول نوشته قیاس و ضابطہ می خواہد کہ ہر دو جائز

معجمه باشد - مؤلف عرض کند که -

(ب) انبوذن | به ذال معجمه بقول برهان مبنی اصل کائنات و آفرینش و بقول صاحب صریح

مصحف و صحیح همان انبوذن معنی آفرینش - و بقول جهانگیری و سروری و جامع به ذال معجمه صحیح باشد و این همه محققین از برای این همان سند آورده اند که منسوب به شاعر (الف) گذشت

و در مصرع و دمش انبوذن را به ذال معجمه نوشته اند - خیال با تسلیح و کم خوری صاحبان تحقیق

است که (ب) را معنی آفرینش قائم کرده اند و سند جمله محققین برای این معنی همان یک شعر است

که منسوب به شاعر گذشت و آنچه خان آرزو نسبت الف معنی سوم آورده عجیب نیست که بنهم

باستناد همین یک شعر باشد و آنکه صاحب نوادر معنی دوم قائم کرده ماخذ آن هم همین شعر

است نمیدانیم که خان آرزو بجه اصول و تحت الف و ب هر دو را بذال معجمه صحیح میدارد

و هیچ نمی فرماید که در انبوذن این همه معانی بطور پیداشد - خیال ما نیست که (ب) تصحیف

مخص است و (الف) مرکب است از کلمه آن و مصدر بودن - آن بافتح لغت سنسکرت

است که برهمی آمده افاده معنی نفی کند و فارسیان این کلمه را در فارسی هم استعمال کرده اند

چنانکه الف نفی را از سنسکرت گرفته اند که ذکرش بر اجتناب گذشت - الحاصل انبوذن به معنی

بر جان بودن است و کنایه از برچیدن چنانکه در شعر این بین بر معنی اول (الف) گذشت و

معنی دوم و سوم صحیح است که طبع آزمایان از همان یک شعر شاعر پیداکرده اند خیال ما در مصرع

و دمش مصدر بودن را با آن که ضمیر غائب و اسم اشاره باشد استعمال کرده اند و بودن معنی

هستی گرفتن و وجود آمدن (کنافی الموارد) و جادارد که انبوذن را بسدل انباردن گیریم که

بمعنی انبار کردن گذشت - فارسیان در لب و لجه خود الف ساکن را و او خوانند جان را
چون گویند و تبدیل الف با و او هم در قاعده فارسی آمده چنانکه تاغ و توغ و رای موله
در تلفظ شان حذف شد چنانکه شتا و شتا پس انباردن بر سبیل تبدیل و حذف بر زبان
انباردن باقی ماند که بمعنی انبار کردن باشد ازینجاست که صاحبان برهان و ناصری و جامع معنی
اول (الف بالایی هم چنین نوشته اند و معنی شعر این اندرین صورت هم درست می شود
(ار دو) (دالف) (۱) توژ نا جیسے پھول توژ نا (۲) وجود میں آنما بہت ہوتا - (۳) پیدا کرنا
ہست کرنا - (ب) دیکھو آؤر میٹھ -

<p>انبار بقول صاحب ضمیمہ برهان و مؤید ترکی که نزدشان عام باشد نسبت معنی دوم عربی (۱) بمعنی انبار که افزاری باشد و بجایش گذشت می شود که مقصودشان غیر از حاصل بالمصدر باشد (۲) پر کردن و ملو ساختن مؤلف گوید که کپری است اندرین صورت انبار و تبدیل انبار فرید علیہ انبار است کہ برای (ظہار ضمتہ) انبار باشد کہ الف ساکن در تلفظ فارسیان بہ واو موحده دا و آورده اند و این عادت اہل فارس شود و آزاد رکبات ہم جا و اند و تبدیل الف بہ است کہ ضمتہ را در تلفظ دراز خوانند و این رسم ہم آمدہ چنانکہ اشارہ این بر انبار کردن کردہ ایم در کتابت فارسی شاؤ و ما خود است از رسم (۱) دیکھو انبار (۲) دیکھو انبار -</p>	<p>انبار بقول صاحب ضمیمہ برهان و مؤید ترکی که نزدشان عام باشد نسبت معنی دوم عربی (۱) بمعنی انبار که افزاری باشد و بجایش گذشت می شود که مقصودشان غیر از حاصل بالمصدر باشد (۲) پر کردن و ملو ساختن مؤلف گوید که کپری است اندرین صورت انبار و تبدیل انبار فرید علیہ انبار است کہ برای (ظہار ضمتہ) انبار باشد کہ الف ساکن در تلفظ فارسیان بہ واو موحده دا و آورده اند و این عادت اہل فارس شود و آزاد رکبات ہم جا و اند و تبدیل الف بہ است کہ ضمتہ را در تلفظ دراز خوانند و این رسم ہم آمدہ چنانکہ اشارہ این بر انبار کردن کردہ ایم در کتابت فارسی شاؤ و ما خود است از رسم (۱) دیکھو انبار (۲) دیکھو انبار -</p>
---	---

انوس | بقول برهان و اند و ہفت بر وزن انوس بمعنی باشد کہ آرا ناخواہ گویند
و بہ تقدیم ثالث بر ثانی ہم آمدہ یعنی انوس - صاحب محیط ذکر این کردہ گوید کہ ہان ناخواہ
ما صراحت کامل این بر آسا کردہ ایم و معلوم می شود کہ این لغت یونانی است عیف است

صاحبان تحقیق صراحت این نکرده اند و صاحب التذلل فارسی گوید و آنچه به تقدیم و تاخیر
یک حرف آمده متقلب بعض باشد و پس (اردو) و یکپوا اما -

انبوسیدن | بقول برهان بر وزن افزونیدن یعنی پدید آمدن و ظاهر شدن و موجود
گردیدن و بقول صاحب بحر سالم التصریف که غیراضی و مستقبل و اسم مفعول نیاید - صاحبان
جهانگیری و جامع نواد و سراج ذکر این کرده اند و صاحب موارد این کمال التصریف گفته
و مضارع این انبوسد نوشته و سنده استعلاش پیش نکرده و بقول ناصری یعنی افزونیدن و
پدید آمدن و از کلام شاعرند این مصدر در (ه) بودن در خاک باشد عاقبت
همچنان در خاک انبوسیدن بمؤلف عرض کند که این همان شعر مجهول اشاعر است که
بر (نبودن) پیش ازین مصدر گذشته - بعد العجب محققین لغت چه مایه بی تحقیقی را بکار برده
که شعری را بشاعر مجهول التخصص منسوب می کنند و برای یک لغت سندش پیش می کنند و مستقبل
آن بر لغت دوم همان شعر را به تحریف و تبدیل یک دو لفظ این لغت دیگر پیش می سازند
هم او فرماید که این مرادف انبوسیدن است و انبوسیدن مصدری نیست و نیامده عجب است
از محقق طهرانی بخمال ما این مصدر نیست که وضع شد از لغت عرب بنویس که صفت مشبه از
بنس است یعنی حرکت کننده فارسیان الف وصلی و را اول و یای معروف و علامت مصدر
و قن در آخرش آورده انبوسیدن کردند و مجازاً بمعنی ظاهر شدن و پدید آمدن گرفته که حرکت چیز
آن چیز را ظاهر کند و اگر از مصدر بنس صفت مشبه آن یعنی بنوش را ماخذ این گردانیم معنی آن
ظاهر کننده و معنی انبوسیدن ظاهر کننده شدن یعنی پدید آمدن باشد اندرین صورت باید که قاعده

تبدیل شین معجمه سین مہملہ ہم جاری کنیم چنانکہ گشتی و گشتی حیف است کہ سہ استعمال این مصدر پیش
شد و لیکن اتفاق محققین اہل زبان برای وجود این کافی است حالاً بر زبان معاصرین متروک
است و ماخذ این غیر از آنکہ بیانش بالا گذشت بیچ بفہم مانعی آید (اردو) ظاہر ہوتا۔

انبوہ [بقول برہان و سروری و جہانگیری و ناصری و جامع بر وزن اندوہ (امہنی) فرور
دیوار باشد و اتفاق محققین است کہ انبہ بدون واو مخفف این باشد ہمہ معانی - خان آرزو
و سرسراج فرماید کہ اغلب کہ (انبہ برہ را می مہملہ) را کہ امالہ کما بنا را است و معنی فرور بخشتن دیوار
و غیرہ آمدہ انبہ خواندہ اند و انبہ چون مخفف انبوہ است از این نیز بہین معنی تصور کردہ اند و انبہ
تصحیف است و خطا و خطا موثق عرض کند کہ انبوہ اسم جاہل زبان فارسی است مقصود
محققین از معنی اول جز این نباشد کہ این مرادف انبار است کہ تعریفش بجای خودش کردہ ایم
یعنی تودہ خاک دیوار افتادہ و فرو رختہ را فارسیان انبار گفتہ اند و جاہلہ ہم گویند۔
خان آرزو خیال تصحیفی کہ پیدا کردہ است ضرورت ندارد البتہ طریقیان محققین فرقی بین
وارد یا تریف مادہہر آنیہ خطا و خطا است کہ تودہ خاک دیوار فرو رختہ را فرو رختن دیوار
گفتن و بقیاس بعد لغت مسلمہ محققین را تصحیف خواندن - ہر گاہ استعمال انبوہ برای مردم و غیر
مردم آید چنانکہ بر معنی دوم صراحت این می آید و چون انبار ہمین معنی گذشتہ است پس وجہی
نیست کہ انبوہ را مرادفش ندانیم و جاہلہ کہ بقاعدہ فارسی انبوہ را امیدل انبار خیال کنیم کہ تبدیلی
الف با و او را می مہملہ باہای ہوزی آید چنانکہ تاغ و توغ و ہوبر و ہوبہ قاتل (اردو) و
انبار کے دوسرے معنی - یعنی وہ - تودہ خاک جو دیوار گرنے سے جمع ہو۔

(۲) انبوه - بقول برہان و سروری و جہانگیری و ناصری و جامع و بہار بمعنی ملو پر و بسیار خواہ
بسیاری مردم خواہ چنبری دیگر و بقول صاحب رشیدی بمعنی بسیاری و کثرت (میر خسرو ۵)
اگر ہای بسین دیدند انبوه پندہ در و ریاست حاصل نہ در کوہ پندہ (فردوسی ۵) انبوه لشکر مرا باک
نیست نہ از ان سبز خمیہ دلم پاک نیست پندہ (صاحب ناصری ۵) دگر روز رزمی با نبوہ شدہ
ز تن ہر کجا دشت بد کوہ شدہ خان آرزو در سراج فرماید کہ تحقیق آنست کہ انبوه بمعنی کثرت است
مطلقاً خواہ در انسان و خواہ در غیر انسان مؤلف گوید کہ معنی بسیار و کثیر ہم کہ ستمہ صاحبان تحقیق
بالا گذشت بیرون از تحقیق نیست کہ سند آن ہم از کلام میر خسرو گذشتہ است نمیدانیم کہ محقق
فاضل چرا معنی کثرت را مخصوص می کند - قاتل (اردو) بہت - مذکر - کثرت - ثلوث -

(۳) انبوه - بقول برہان و سروری و ناصری و جامع و سراج نام قصبہ ایست در بالای
کوہی از مضافات و لیان - صاحب جہانگیری فرماید کہ شراب انجا شہرت عظیم گرفتہ (شاعر
۵) اگر بنک خوری بنک قزل کوہ بخورند و را بخودری بادہ انبوه بخورند (اردو) انبوه -
ایک قصبہ کا نام ہے جو مضافات و لیان میں واقع ہے - جہانگی عمدہ شراب مشہور ہے -

(۴) انبوه - بقول ناصری و رشیدی کثیف و غلیظ ہم (کمال سمعیل ۵) انبوه و گران و
ترشت و ناخوش پندہ ابر مہر کانی پندہ خان آرزو در سراج فرماید کہ این معنی متعلق بہ معنی دوم
یا شدہ یعنی از معنی کثرت کثیف و غلیظ نیز اطلاق آن آمدہ مؤلف گوید کہ درست است
(اردو) غلیظ - بقول آصفیہ (عربی) گاڑا - کثیف - موٹا - جیسے ابر غلیظ - مکدر - گدلا -

(۵) انبوه - بقول صاحب رشیدی و بہار بمعنی مجلس (نظامی ۵) با نبوہ می با جو انان گرفتہ

بنحوت پی کار داناں گرفت نہ مؤلف عرض کند کہ این ہم مجاز معنی دوم است کہ جلوت بر طلا
 طوت جای کثرت و بسیاری مردم است (اردو) مجلس - بقول اصفیہ - عربی - اسم مؤث
 بیٹھنے کی جگہ - وہ مقام جہاں پر آدمیوں کا گروہ جمع ہو - بزم - سبھا - انجمن مجمع - سوسائٹی
 جلسہ - مؤلف کہتا ہے کہ خلوت کا عکس - باز عام اسی کا ترجمہ ہے -

(۶) انبوه - بقول بہار معنی مجموع و فراہم آمدہ - و او از کلام نظامی سندی پیش کردہ کہ انبوه
 شدن می آید مؤلف عرض کند کہ نظامی انبوه شدن را بمعنی جمع و فراہم آمدن نوشتہ کیجا
 می آید و در انبوه مجرد ہمان معنی کثرت است و بس کہ بر نمبر (۲) گذشت (اردو) دیکھو انبوه کہ
 دوسرے معنی - جس پر انبوه کا ترجمہ ہے یعنی کثرت - مؤث -

انبوه شدن | استعمال - بمعنی جمع شدن خواست از نام نام آوران پخبر داد ہمارے
 و فراہم آمدن است و متعلق باشد بمعنی دوم کہ شش صد ہزار پیر آمد دیران مفرد سوار
 (نظامی ۵) چو انبوه شد لشکر بیکران پخبر داد (اردو) جمع ہونا -

انبوی | بقول بہار و جامع و مفت بمعنی بوی کہ دن است و پیری را نیز گویند کہ بوی
 آمدہ و گندیدہ باشد و مطلق بوی ہم خواہ بوی خوب و خواہ بوی بد و بوی کندیہ نیز کہ اسم فاعل
 است و امر باین معنی ہم یعنی بوی کن - صاحب سروری بوالہ تحفہ فرماید کہ بمعنی بوی گرفتہ
 صاحب ناصری گوید کہ بمعنی بو کردن و بمعنی گندیدہ و بمعنی فاعل و امر و انبوسیدن مصدر
 آن مؤلف عرض کند کہ تو و زیادت یا می زائد بوی اسم جامد زبان فارسی است و تقدیر
 قدیم ہر اسم جامد کہ می خواستند تعریف کنند کہ کن یا کلمہ آن می کہ دند چنانکہ آن بو آن بستم

و غیره - ما اشاره این بر انبودن هم کرده ایم و این قسم استعمال در اکثر الفاظ فارسی یافته ایم و کلمه آن در فارسی از قبیل الف لام عربی است پس بعضی اهل لغت کلمه آزاد اخل لغت کرده اند و عوام نادان قاف از ماخذ هم آن را به زبان رانند همین است حقیقت انبوی که اصلش محض تو باشد پس معنی این غیر از را که نیست - پس از محققین بالا آنرا کلمه معنی مصدری را بیان کرده اند کار از تحقیق نگرفته اند و چیزی بپوشیده و بپوشی کننده و بپوشی گرفته که ذکرش در بیان محققین گذشت همه نتیجه بی غوری است شک نیست که انبوی امر حاضر است از مصدر انبوسیدن که می آید و هرگاه امر با اسمی مرکب شود افاده معنی اسم فاعل و اسم مفعول و بدو از مجرد امر حاضر به دن ترکیب معنی فاعلی یا مفعولی حاصل نمی شود و محققین فاضل - استعمال امر مرکب را دیده باشند معنی فاعلی و مفعولی بر مجرد انبوی قائم کرده باشند و این قسم غلطی در اکثر الفاظ دیگر هم کرده اند و ما همدرا اینجا اشاره آن کرده ایم - الحاصل انبوی درین جا بجز اسم جاد و مزید علیه بپوشی چیزی دیگر نیست و همین است اسم مصدر انبوسیدن که می آید و بپوشام برای گند و شمیم هر دو شک نیست که مجرد تو اکثر برای بوی بدستعل و همین است استعمال این در اردو هم - آنچه صاحب ناصری انبوسیدن را متعلق به این کند تا راجع او باشد و رکابت که انبوسیدن را انبوسیدن نوشت و یگانه میچ (اردو) بو - بقول آصفیه (فارسی) اسم نوشت باس گند - همک - شمیم - بد بو - سڑانڈ -

(الف) انبوسیدن	صاحب برهان بر الف) گوید که معنی بوی کرد و از جمع نیز معنی بوی
(ب) انبوسیدن	کنید و بوسید موقوف عرض کند فرشتگان است از (ب) که مصدر باشد

(ج) انبوسیده | دماضی به تختانی معروف و جمع امر به تختانی مجهول و (ب) بقول بنا
 مصدر انبوی بمعنی بوی کردن و بوسیدن و بقول بحر (کامل، التصریف) مضارع این انبوی
 صاحبان موارد و نوادر و سروری ذکر این کرده اند - خان آرزو در سراج فرمایند که ظاهر انبوسید
 مخفف این است مؤلف گوید که نه چنین باشد بلکه انبوسیدن فرید علیه بوسیدن است
 صاحب موارد هم متفق با ماست و ما صراحت این خیال بر انبوی کرده ایم که اسم مصدر
 همین است فارسیان بر انبوی یا ی معروف و علامته مصدر بودن زیاده کرده مصدر
 وضع کردند (ج) اسم مفعول این است (فریدالدهر - الف) از سروری (ه) چوبوسید
 زلف مشکسایش پختن گردید از سر تا پایش (حکیم سنائی - الف ه) گفت طفل
 راهمی پوشید (این نگویا در میان بوسید (فخر زکوب - ب ه) از دست خیال روی
 تو وقت سحر پخته گدشته وصل تو می انبوم (حکیم سنائی - ب ه) بنام آنکه گل بیابوسید (از
 مشمش نشاط دل روید (ار دو) سونگها - ماضی - سونگهو - جمع امر (ب) سونگها مصدر
 (ج) سونگها هوا - اسم مفعول -

انبه | بقول برهان بضم ثالث و ظهور بای هوز بر وزن انده (۱) مخفف انبوه (که
 گذشت) و فتح ثالث و خفای بای هوز (۲) میوه ایست در هندوستان صاحبان در
 ورشیدی و جامع بر معنی اول قانع - صاحب تحقیق الاصطلاحات فرماید که بفتح اول و سکون
 نون و فتح بای موحد و آخر و بای خفی - میوه ایست در هندوستان و فارسیان بی بای هوز
 می خوانند (قاسم دیوانه شهیدی ع) اب و کن به سیب صفایان نمی رسد (ب) صاحب

سوار بسیل گوید که آنبه عرب آنبه باشد که بهندی آتم خوانند - مؤلف گوید که در (۱)
 و او حذف شده است چنانکه خاش و خاموش و (۲) در محاوره معاصرین عرب مقرر
 و معاصرین عجم هم این را استعمال کنند و ثمره ایست هندی - صاحب محیط فرماید که بفارسی
 هندی و خصوص نزد اهل دکن بهمین اسم معروف و معرب آن اینج و در اکثر بلاد هند آتم
 و آنبه بالف ممدوده و خفای نون و بتورانی نغزک و بزبان سنسکرت سوت که اسم محض
 است و ماثری یعنی بیار خوشبو - در اکثر بلاد هند و در بعض بلاد دیگر هم یافته میشود مانند
 سواحل بلادین و عمان و سودان اقسام آنبه بسیار است در هر که خوشبو زیاده تقویت
 دل و دماغ بسیار دارد و بومیدن آن نیز مقوتی دماغ بالجملة مضر و مضر وین خصوص در حلا
 معده و اندک مولد ریاح و نفخ دیر مضم علی الخصوص آنکه شیر و غلیظ دارد و باید که در تغذیه
 و تمطیف آن کوشند و قسمی کمی آب آن هم تغذیه و دیر مضم و نفاخ و ریشه دار آن ازین تر
 و قابض و مورت امراض سوداوی - بالجملة اگر بمرغبات مزاج استعمال کرده شود در
 تقویت حکم چرب چینی دارد اگر چه حکمای هند این میوه را سرد نوشته اند ولیکن ترش او هم
 خالی از حرارت نیست و آنبه بنجته مطلقا شیرین باشد یا ترش سرد و تر و شیرین دل را
 خوش کند و بهیرگی و در نماید و بدن را خزه سازد و باد می کند و گران و بهی و مقوتی جمع
 و در افغ فساد و طین و شستی طعام و برافرو زنده زنگ بدن (الخ) مؤلف عرض کند که

آنبه سوندی	قسم لطیف این است برخلاف
آنبه مخنی	است که درخت آنرا از میوه در وصل شاخ و درخت پنوی با درخت

تختی یا تختی بہ تختی یا پیوند پیوی بر پیوندی حاصل کنند و غرامین ہر سہ را انبہ پیوندی نامند و معاصرین عجم ہم استعمال ہمین لفظ کنند چنانکہ مؤید اشعراے اصفہانی در آخر ملاقات خود بگفتہ خدایش بامیرزد (س) ای مؤید انبہ پیوندی ہندوستان پذیر و کن پیوند لغت باول ما بستہ است پذیر و درخت انبہ تختی از کاشتن تخم انبہ حاصل شود آن بسوی سال از روز تیار پیوندش بار دہد و این بعد ہفت سال از روز کاشت (اردو) آم - بقول امیر (ہندی) آم (سنسکرت) انبہ (فارسی) یہ ہندوستان کا ایک مشہور میوہ ہے ظمی آم اور تختی آم اسی کے اقسام ہیں (انج) مؤلف عرض کرتا ہے کہ محاورہ اردو میں ظمی آم اسی کا نام ہے جس کو دکن میں پیوندی آم کہتے ہیں باعتبار معنی - دکن کا نام صحیح ہے اس لئے کہ بغیر پیوند باندھنے کی صرف قلم تراش کر بونے سے درخت قائم نہیں ہوتا - محاورہ فلاحیت میں قلم اور پیوند کا جو فرق ہے اس پر محاورہ اردو میں خاطر نہیں کیا گیا ہے - صاحب دلیل ساطع نے آم کو سنسکرت کا لغت کہا ہے -

انبیر | بقول ناصری بر وزن زنجیر (۱) بمعنی گل خشک و گل تر و (۲) بمعنی پر کردن (۳) بمعنی امر ہم آمدہ و این از لغت اخذ است و بقول جامع و پرہان (۴) کیش و مذہب و دین ہم و بقول رشیدی (۵) انبار بمعنی انباشتن و پر کردن و گل خشک و تر و زنجیر گوشت صاحب جہانگیری ہم ذکر معنی اول و دوم کردہ صاحب مؤید ہم ذکر این کردہ مؤلف عرض کند کہ حیف است کہ سنیک معنی ہم پیش نشد بقاعدہ تبدیل بر سبیل مالہ تبدیل الف دوم انبار با تھائی موافق قیاس است و مراد از معنی اول تو دہ گل باشد خشک و تر و پس

و این مجاز است که معنی تحقیقی انبار محض توده باشد و مراد از معنی دوم - حاصل بالمصدر باشد که پری و تودگی است نه پر کردن و بمعنی سوم اما له انبار که امر مصدر را بنار دن است و معنی چهارم تعب نیز و خلاف قیاس بدون وجود سند استعمال محل تامل که اکثر محققین هم این را ترک کرده اند (اردو) لاشک متقی یا کچوگر کی ڈھیر - موت (۲) پری - بهراو - بهرتی - موت (۳) بهر - امر (۴) مذنب - دین - مذکر -

انبیره | بقول برهان و سروری و رشیدی و جامع بر وزن زنجیره خلاصه و خاشاک را گویند که بعد از پوشش خانه بر بام اندازند تا بر بالای آن خاک و گل ریزند و بیند انبیره خاصه نامری و جهانگیری گویند که چوب ریزه و کاه و خاشاک که بر بام اندازند تا بر بالای آن چون گل ریزند فرد ریزد و در میان دیوار تخته نیز نهند تا دیوار محکم گردد و مؤلف عرض کند که بر انبیره (که اما له انبار گذشته) های نسبت زیاده کرده اند یعنی منسوب به انبار و این چیزی است که در دکن آنرا کچی گویند یعنی در دست کردن سقف خانه چون چوبها بر دیوار با قلم کنند تا سقف به دو طریق کرده می شود یکی آنکه خشت های کوچک را که در دکن تارس نام دارد با آرزو یعنی گچ - بایکدیگر وصل کنند و پس از آنکه خشت شود بالای آن سنگ ریزه یا خشت نیفا را با آبک آمیخته بریزند و این را در دکن بجا را نام است و بعد از آنکه خشت گردد بر روی آن آرزو خالص یعنی گچ کنند تا سقف تیار می شود و این را سقف پنجه گویند و همین را در دکن سقف تارس نامند - طرز دیگر آنست که بجای خشت کوچک پنجه یا یا پاره های کوچک پنجه با بالای چوبینه بنشانند و بر آن سنگ ریزه یا خشت ریزه را با آبک خمیر کرده و در دکن

و مساکین بعض تختہ دپارہ ہائے تختہ پارہا ہے ہمید و ہمیزم و خاشاک نہند و بالاسے آن گل و لالہ و زیند پس
 ہمیں تختہ ہایا پارہ تختہ ہایا ہمید و ہمیزم و خاشاک را انقبیر و نام است کہ بالاسے آن تودہ خاک بقدر معین
 قائم شود و بوسیله جان تختہ و ہمیزم و خاشاک قائم ماند و فرو نیز داز اینجا است کہ این را انقبیر یعنی منسوب
 بہ انبار نام شد کہ حامل انبار است و تعلق و نسبت دارد بہ انبار (ار و) وہ تختہ یا لکٹری کے ٹکڑے چھت
 کی تیرون پر بچھاتے ہیں اور پھر اوس پر چونا اور سنگ گریسے یا صرف مٹی کا فرش کرتے ہیں صورت اول
 میں ایسے سقف کو پختہ چھت کہتے ہیں اور صورت ثانی میں کچی چھت۔ اور انھیں تختون یا لکٹری کے ٹکڑوں
 کے سہارے سے وہ فرش چھت پر قائم رہتی ہے۔ دکن میں ان ٹکڑوں کو کچی اور کچیاں کہتے ہیں اور محاورہ
 ہند میں برگے اور انھیں برگوان کا نام فارسی میں انقبیر ہے۔ صاحب آصفیہ نے برگا یعنی چھوٹی تیلکھا
 ہے۔ اور در حقیقت چھوٹی تیر نہیں ہے بلکہ لکٹری یا تختہ کے چھوٹے ٹکڑے ہیں جو دو تیرون
 کے درمیان یا ضلکوبند کرنے کی غرض سے بچھائے جاتے ہیں۔ اور اسی کو لکھنویں بقول حضرت جلیل برنگا اؤ
 اور دہلی میں برگا کہتے ہیں اور دکن میں برگے اور چھوٹی تیرون کو کہتے ہیں جو قبر میں لاشے کی حفاظت کے
 لئے قائم کئے جاتے ہیں بعض اہل لکھنؤ کا قول ہے کہ لکھنویں بھی برگے انھیں معنوں میں متعل میں بعض اہل لکھنؤ
 دکن کی کچی کو جھانپ کہتے ہیں ہم نے اپنے استاد حضرت جلیل کے ارشاد کی بنیاد پر ایک غزل لکھی ہے جسکی
 ردیف میں برگے کا استعمال کیا ہے اسی غزل کا یہ شعر ہے (۵) وہ کوٹھے پر ہیں اور زیر قدم ہے
 ان کے بیروں دہلی میں پسلیاں عاشق کی سقف بام کے برگے ۶

ابنیریدین	بقول صاحب موارد انبار	وگر محققین معصدا رین لارک کردہ اند و سند استعمال
صاحب نوادر فرماید کہ مالہ انباریدن است۔	پیش نشد۔ موافق قیاس است مرکب از انقبیر و	

معروف و علامت مصدر در آن کمال التصریف) (ارو) دکیو اتبارون -

انبیس | بقول برهان و ناصری بر وزن تمیس خرمن غله پاک کرده را گویند - صاحبان جهانگیری و سوری و جامع این را با کدّم مخصوص کرده اند - صاحب رشیدی بحواله ساسی گفته که توده غله پاک کرده را نامند مؤلف عرض کند که مبدل انبیس باشد برخلاف قیاس که تبدیل را سه محله با سنج محله از نظر مانگشت اگر نقص تلاش باشد و مثلاً دیگر از برای این قسم تبدیل نظر آید موافق قیاس دانیم باقی حال از همان انبیس که اماله آنبار یعنی توده و خرمن گذشت انبیس ساخته اند تخصیصی در معنی پیدا کرده اند و اگر این را با خود از لغت مرگب سنکرت (انبیسی) گیریم تخفانی آخره حذف شده انبیس باقی ماند که معنی فحش است یعنی آن بمعنی بدون و تیزی بمعنی شرکت پس بدین وجه که غله صاف و پاک کرده از شر یک خود که خش خشاک باشد جدا میشود و جدا دارد که فارسیان انبیس خرمن غله پاک کرده را نام نهاده باشند و الله اعلم - (ارو) پاک کئے ہوئے غله کی ڈیسیر - مؤنث -

انبیلا | بقول برهان و جامع و هفت بالام بالف کشیده گرگ جنگی را گویند و آن جانور است در بند و ستان شبیه بگاوش و بر سر بینی شاخی دارد - صاحب انس این را اگر گدن جنگی گوید صاحب محیط بر گدن فرماید که این را بعربی جریش و بهندی گیند نامند گوشت آن حلال و مزج آن گرم و خشک بخور شاخ آن جمت بواپس و عمر ولادت نافع و هر یک عضو آن و فرو بردنش منافع دارد (الخ) و بر گیند نوشته که گوشت این دافع فساد و دوا حالب بلبل و بر از مؤلف عرض کند که این همان جانور است که ذکر این بر آید کرده - صاحب انس صراحت کرده که این لغت فارسی است - بخمال این مبدل انبیس باشد - اماله آنبار که معنی لفظی این منسوب به آنبار یعنی پنج آنبار نسبت مجموعی این جانور با کلفتی اعضا و محبت هم فریبی آنبار

را ماند۔ فارسیان راے ۶۷ را به لام و ہاے تہوز آخرہ را بالف بدل کردہ اند چون چار و چہال و پانہ و پانہ و پانہ (اردو) دیکھو اسج۔

انپاشستن بقول صاحب ہفت بہ باے سوم پارسی مرادف انباشتن کہ بباسے عربی گذشت مؤلف عرض کند کہ تبدل آنت کہ باے عربی بفارسی بدل شود چون تب و تپ دیکر کسی از محققین مصادر ذکر این نکرد معاصرین عجم بر زبان دارند (ظہوری ۵) زحرف شکری بردستان شوری برگندم و نکند چشم خواب انپاشتم افسانہ را نام ہ (اردو) دیکھو انباشتن۔

انتخاب بقول بہار یعنی برگزیدن فرماید کہ بالغت افادان و زدن و کردن متعل مؤلف گوید کہ لغت عربت کبیر اول و سوم و بقول منتخب بیرون کشیدن تختہ و برگزیدن (انتہی) فارسیان استعمال این (۱) یعنی حاصل بالمصدر کنند (۲) یعنی منتخب ہم آمدہ و برائے معنی مصدری بالمصادر فرس مرکب سازند تخصیص این ہر مصدر بیان کردہ بہار نیست چنانکہ از طعنت ظاہر شود (ظہوری ۵) کو خبر گزیدگی ہنر برگزیدگان و ایام راجحاتی از انتخاب خویش (نشر) مدح و انتخاب روزگار راست یعنی منتخب روزگار (اردو) انتخاب بقول امیر (عربی) نگر (۱) پسند کرنا۔ چنانہ۔ مؤلف عرض کرتا ہے کہ آپکا مطلب حاصل بالمصدر سے ہے فرماتے ہیں کہ (۲) چیدہ اور منتخب کے معنوں میں بھی متعل ہے (آتش ۵) آتش کو چن کے قتل کیا اسنے اسلئے ہوتی ہے قدر شعر بلند انتخاب سے (ولہ ۵) شاعر پسند چن پر آشوب ہے ترا و دیوان روزگار کا تو انتخاب ہے

(الف) انتخاب آلود استعمال۔ (الف) بقول صاحبان بھر و بہار ذکر (ب) ہم ہمیں معنی کردہ اند	
(ب) انتخاب آلودہ اند و بہار یعنی برگزیدہ خان آرزو و چراغ فرماید کہ معروف و یعنی انتخاب	

<p>و صراحت فرید کند که آلودن آنچه بتبع مؤلف آلوده - و انتخاب آلود و انتخاب آلوده هر دو قلب در وجه اطلاق کرده شود یکی در ذوات اشیاء آن در صورت اختلاط یکی است با دیگری مثل تیغ و خنجر آلود و آب گرم و آلود و دم در صفات و آن بر تقدیر پسنداشتن و (خانه آدم آلود) را غلط دانستن و بر راه اوصاف است چون چشم خوب آلود و دل در آلود (سحاب آلود) اعتراض کردن دلیل قلت ذوق در صورت اول اگر حکم ناعت و منوعات بهم رساند آلوده نگیند مثلاً خانه آدم آلود یا آدم شمشیر آلود و کتو پس آنچه در اشعار شیخ محمد علی حنین که از جمله فاضل و شعرا به ایران است (ماه سحاب آلود را مانند) و قبح پسندیده و قبح به هر دو لغزیده</p>	<p>و صراحت فرید کند که آلودن آنچه بتبع مؤلف آلوده - و انتخاب آلود و انتخاب آلوده هر دو قلب در وجه اطلاق کرده شود یکی در ذوات اشیاء آن در صورت اختلاط یکی است با دیگری مثل تیغ و خنجر آلود و آب گرم و آلود و دم در صفات و آن بر تقدیر پسنداشتن و (خانه آدم آلود) را غلط دانستن و بر راه اوصاف است چون چشم خوب آلود و دل در آلود (سحاب آلود) اعتراض کردن دلیل قلت ذوق در صورت اول اگر حکم ناعت و منوعات بهم رساند آلوده نگیند مثلاً خانه آدم آلود یا آدم شمشیر آلود و کتو پس آنچه در اشعار شیخ محمد علی حنین که از جمله فاضل و شعرا به ایران است (ماه سحاب آلود را مانند) و قبح پسندیده و قبح به هر دو لغزیده</p>
<p>انتخاب انصاف (ن) استعمال صاحب آصفی و کراین کرده که بعضی واقع شدن انتخاب و موقع انتخاب بدست آمدن است (تفصیری نیشاپوری به) مراد و حرمت سه انتخاب افتاد و امام سادۀ راجع و عشق پادشاه باوۀ صاف و (اروزی) انتخاب کا موقوف نهاد</p>	<p>شده بفقیر از زور و اران تا مل است و فاعل به مؤلف خیر عرض کند که خان آرزو بخیال خود قاعده در سخن کرده که ذکرش بالا گذشت و پس از آن کلام قدما به اهل زبان را با ایجاب و بنده موافق نیافته خود را در تا مل اندازد و اختصار طبعی بر اهل زبان کند</p>
<p>انتخاب و اشتقاق استعمال صاحب آصفی و کراین کرده که بعضی قابل انتخاب بودن است (صائب به) ملاک حسن خدا داد او شده که سر پا با چشم و خط از</p>	<p>و منی دانند که قواعد فرعی محاوره زبان است حقیقت اینست که آلوده اسم مفعول مصدر آلودن است که لازم و متعدی هر دو آمده و آلود بجنف پادشاه و مؤلف</p>

<p>انتخاب ندارد (ظہوری) گزیدہ است ہمہ گشت است انتخاب زدہ (وحید قزوینی)</p> <p>واغمائے عشق ظہوری ہا زیر بر جگر و سینه انتخاب زدیدہ ام نرود خاک گر شود جسم ہا ہر آن نگہ کہ ز رو تو انتخاب زد است (اردو) (الف فتح کنایہ)</p> <p>بمعنی سہرا یا منتخب بودن است و در کلام ظہوری ہونا (ب) منتخب یعنی برگزیدہ۔ الف کا اسم فاعل قابل امتیاز نبودن (اردو) قابل امتیاز ہونا۔ دیکھو انتخاب آلودہ۔</p> <p>انتخاب رفتن استعمال۔ صاحب آصفی انتخاب ساختن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر</p>	<p>انتخاب ندارد (ظہوری) گزیدہ است ہمہ گشت است انتخاب زدہ (وحید قزوینی)</p> <p>واغمائے عشق ظہوری ہا زیر بر جگر و سینه انتخاب زدیدہ ام نرود خاک گر شود جسم ہا ہر آن نگہ کہ ز رو تو انتخاب زد است (اردو) (الف فتح کنایہ)</p> <p>بمعنی سہرا یا منتخب بودن است و در کلام ظہوری ہونا (ب) منتخب یعنی برگزیدہ۔ الف کا اسم فاعل قابل امتیاز نبودن (اردو) قابل امتیاز ہونا۔ دیکھو انتخاب آلودہ۔</p> <p>انتخاب رفتن استعمال۔ صاحب آصفی انتخاب ساختن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر</p>
<p>ذکر این کردہ کہ معنی انتخاب بعل آمدن و منتخب کردن این کردہ کہ معنی انتخاب کردن است (ظہیری نیشاپوری)</p> <p>است (حافظ) سواد نامہ نوی سیاہ چون بعد از ان الشامک ب کردہ با ہم مفردات ہا شد طے ہا بیاض کم نشود و رصدا انتخاب رود ہا شخص انسان انتخاب کل اسم ساختہ (اردو)</p> <p>(اردو) انتخاب کیا جانا۔ منتخب کرنا۔ انتخاب کرنا یا منتخب کرنا۔ (فقہ امیر) بہت سے موقی میں آپ انہیں سے انتخاب کر لیجئے</p>	<p>ذکر این کردہ کہ معنی انتخاب بعل آمدن و منتخب کردن این کردہ کہ معنی انتخاب کردن است (ظہیری نیشاپوری)</p> <p>است (حافظ) سواد نامہ نوی سیاہ چون بعد از ان الشامک ب کردہ با ہم مفردات ہا شد طے ہا بیاض کم نشود و رصدا انتخاب رود ہا شخص انسان انتخاب کل اسم ساختہ (اردو)</p> <p>(اردو) انتخاب کیا جانا۔ منتخب کرنا۔ انتخاب کرنا یا منتخب کرنا۔ (فقہ امیر) بہت سے موقی میں آپ انہیں سے انتخاب کر لیجئے</p>
<p>(ب) انتخاب زدہ استعمال۔ صاحب آصفی ذکر الف کر</p> <p>انتخاب شدن استعمال۔ یعنی منتخب شدن</p> <p>کہ معنی انتخاب کردن و منتخب شدن است (ب) است کہ متعلق معنی دوم انتخاب باشد (ظہوری)</p> <p>بقول صاحب بحر و بہار مدف انتخاب آلودہ۔ بیکرمان ہوس برگزیدہ ارزانی ہا برائے خاطر من حسرت انتخاب شدہ (اردو) منتخب ہونا</p> <p>انتخاب ہونا جیسے آج صدر نشین کا انتخاب ہو چکا</p> <p>انتخاب کردن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر</p>	<p>(ب) انتخاب زدہ استعمال۔ صاحب آصفی ذکر الف کر</p> <p>انتخاب شدن استعمال۔ یعنی منتخب شدن</p> <p>کہ معنی انتخاب کردن و منتخب شدن است (ب) است کہ متعلق معنی دوم انتخاب باشد (ظہوری)</p> <p>بقول صاحب بحر و بہار مدف انتخاب آلودہ۔ بیکرمان ہوس برگزیدہ ارزانی ہا برائے خاطر من حسرت انتخاب شدہ (اردو) منتخب ہونا</p> <p>انتخاب ہونا جیسے آج صدر نشین کا انتخاب ہو چکا</p> <p>انتخاب کردن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر</p>

<p>کرده که مرادف انتخاب ساختن و متعلق بمعنی دوم انتخاب است (صائب) سرانجام قبله کند در حرم سبکی</p> <p>که جاسه بوسه ز روی تو انتخاب کند (اردو) انتخاب</p> <p>کرنا - دیکھو انتخاب ساختن -</p> <p>انتخاب نمودن استعمال صاحب آصفی ذکر</p> <p>کرده که مرادف انتخاب کردن است (شانی شہدی)</p> <p>انتخاب نماید (اردو) انتخاب کرنا -</p> <p>انتخاب یافتن استعمال صاحب آصفی ذکر این کرده که معنی</p> <p>منتخب شدن است (تصویری) نشر البصیرت سخن شناس</p> <p>سخن یاب که از نسخه کاسات انتخاب یافته ازین بوستان</p> <p>وچین روحانی بهره مند باد (اردو) منتخب ہونا -</p>	<p>انتشار بقول بہار پرانہ شدن - مؤلف گوید کہ لغت عربت کبر اول و دوم صاحب منتخب ہم ذکر</p> <p>این کرده - فارسیان استعمال این بمعنی حاصل بالمصدر یعنی پرانگی گئی کنند و براس معنی مصدری بار صا</p> <p>فرس مرکب سازند (اردو) انتشار بقول امیر (عربی) مذکر - پریشانی - گھبراہٹ (کیف) کسی</p> <p>زلف پریشان کا دل کو سودھے تمام عمر رہے کیون نہ انتشار میں روح</p>
<p>(الف) انتشار کردن استعمال صاحب آصفی ذکر</p> <p>این کرده کہ بمعنی نشر کردن است و از سن پیش کردہ</p> <p>(ب) انتشار کردن چیزی بمعنی نشر کردن</p> <p>آن چیز است چنانکہ انتشار کردن نفس کہ بمعنی پریشان</p> <p>نفس باشد و این کنایہ باشد (سعدی) سعدی</p> <p>بہ نفس کہ بر آورد و در سحر چون صبح در بیضا سحر انتشار</p> <p>کرود (اردو) انتشار کرنا - پھیلا نا - یافت (اردو) انتشار (الف) نشر ہونا - (ب) شائع ہونا -</p>	<p>(ب) کسی چیز کا پھیلا نا - نشر کرنا -</p> <p>(الف) انتشار یافتن استعمال صاحب آصفی</p> <p>ذکر این کردہ کہ بمعنی نشر شدن است و از سن پیش کردہ</p> <p>(ب) انتشار یافتن چیزی بمعنی صادر شدن و شائع</p> <p>شدن مشہور شدن آخری است همچون انتشار یافتن حکم اثر شیری</p> <p>مگذشت باز جادہ سطر بروں قلم بہ حکم اوبرت روی انتشار</p>

انتظار بقول بہارچیری راچشم داشتن۔ فرماید کہ بالفظ برون و داشتن و کردن و کشیدن استعمال
مختلف گوید کہ کبر اول و سوم لغت عرب است صاحب منتخب ہم ذکر این کردہ فارسیان این را بمعنی
حاصل بالمصدر استعمال کنند و برائے معنی مصدری با مصدر در فرس مرکب سازند و تخصیص چارہ مصدری
کردہ بہار نیست چنانکہ از لطافت ظاہر شود (ظہوری ۵) و فاسے وعدہ ہا انتظار ہم با مروزی و
فردائی رساند است (اردو) انتظار بقول امیر (عربی) مذکر۔ راہ دیکھنا (برق ۵) ہندکو
قاصد فقط آٹھون میں جان ہے ہا سائل کو انتظار ہے تیرے جواب کا ہا

انتظار بذراثر حرکت است مثل صاحب
خزنیہ و اشغال فارسی و محبوب الامثال ذکر این کراندہ
و از محل استعمال ساکت۔ مختلف گوید کہ فارسیان
در مذمت انتظار و بیان صعوبت آن این مثل را
زنند کہ مردن بہ است از انتظار کشیدن و این مبالغہ
است و بس (اردو) بقول امیر انتظار ساغر کھینچ ہا

انتظار وادون استعمال بمعنی منتظر داشتن است
الانتظار اشد من الموت سچ تو ہے ہا مردہ میں انتظار
مسیحا میں ہو گیا ہا دکن میں کہتے ہیں کیا انتظار سے
موت بھلی ہے یہیہ بعینہ ترجمہ ہے فارسی مثل کا۔
مین رکھنا۔ منتظر رکھنا۔

انتظار برون استعمال صاحب آصفی ذکر
انتظار داشتن استعمال صاحب آصفی

<p>انظار کشیدن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده که معنی انتظار کردن و منتظر بودن است (صاحب) عاقل پاپے خویش نرزدان نمی رود اے چشم روز چشم کش انتظار ماہ (اردو) انتظار کیسینا - دیکھو انتظار بردن - انتظار (قبول بہار - بیایے نسبت آنکہ انتظار شدت</p>	<p>ذکر این کرده کہ معنی انتظار کردن و انتظار کشیدن است (مخلص کاشی) تو باش ای محشین اگر انتظار دوست میداری کہ من از شوق نزد است بگذارم بجا خود را (ظہوری) چوشتا دیگر از پرے وعدہ و ملتش ہزارم انتظار وعدہ مدت بنی تا بد (اردو) انتظار کرنا</p>
<p>انتظار فرمودن استعمال - صاحب آصفی باشد (طالابی) ہر دل تو آشک ریز حیرت ہ چون گوشہ چشم انتظاری ہ مؤلف گوید کہ بخیال ما در صرع دوم بالفاظ انتظار - یا سے وحدت است نہ نسبت اگرچہ ادعا بہار خلاف قاعدہ نیست ولیکن محفل فصاحت است ماورکلام فرس ندیکیم و ما از معاصرین عجم شنیدیم کہ منتظر را انتظاری گفتہ باشند (اردو) منتظر انتظار کرے اور ہماری راے کے لحاظ سے صرف انتظار اس کا ترجمہ اس لئے کہ لفظ فارسی میں یا سے وحدت ہے -</p>	<p>انتظار فرمودن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده کہ معنی حکم انتظار دادن است و منتظر داشتن (کمال اصفہانی) تا کیم انتظار فرما وقت نامہ کہ روی بنائی (اردو) انتظار کرنا انتظار کردن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کرده کہ معنی منتظر بودن است (مغری نیشاپوری) آنکہ چون مجبور و عالم را بعد از قردہ واد ہوش از آدم کہ در عالم عدل اور انتظار ہ (اردو) انتظار کرنا</p>
<p>انتظام بقول بہار راست شدن کار بہ ترتیب نیکو درشت کشیدن چیرہ را و فرماید کہ با نظار خاستن و دادن منتظر - مؤلف عرض کند کہ لغت عربیست کہ سر اول و دوم و صاحب پنجم</p>	

ذکر این کرده فارسیان این را بمعنی حاصل بالمصدر یعنی درستی کار استعمال کنند و برای معنی مصدری بامصادر فرس مرکب سازند که در ملحقات آید و تخصیص دو مصدر بر بیان کرده بها نباشد (اردو) انتظام - بقول امیر (عربی) ذکر - بند و بست - استقام - ترتیب (صبا) اپنے دل پر ہے اختیار ہمیں ملک کا انتظام کرتے ہیں: (برق) ختم تجھ پر یہ کام ہے تیرا: وہ کیا انتظام ہے تیرا: (مسرور) خیرین سب انتظام سے رکھو: یہ کام تم اپنے کام سے رکھو:

انتظام برخاستن استعمال - صاحب	است و خواہش انتظام کردن چنانکہ انوری
اصفی ذکر این کرده کہ بمعنی باقی نماندن انتظام گوید (ع) قاصدی را که انتظام حال مسجود است (شانی مشہدی) بعهد دست تو چون در گاہ نظام الملک مقصد کردہ گوهر چنان پریشان شد کہ انتظام جو اہر زیبا برخاست: (اردو) انتظام باقی نہ رہنا: انتظام	انتظام دادن استعمال - صاحب اصفی
ذکر این کرده کہ بمعنی انتظام کردن است -	انتظام پذیرفتن استعمال - صاحب اصفی
انتظام پذیرفتن استعمال - صاحب اصفی	ذکر این کرده کہ بمعنی انتظام شدن و قرار یافتن است (خسرو تشر) بر حسب ارادت خاطر دنیا (میر حسن) جهان کو انہوں نے دنیا
ذکر این کرده کہ بمعنی انتظام شدن و قرار یافتن است (خسرو تشر) بر حسب ارادت خاطر دنیا (میر حسن) جهان کو انہوں نے دنیا	انتظام نہ کرنا: انتظام
انور ما انتظام می پذیرد: (اردو) انتظام	انتظام نہ کرنا: انتظام
انتظام جستن استعمال - بمعنی خواستن انتظام	انتظام گرفتن استعمال - صاحب اصفی

<p>ذکر این کرده که مرادف انتظام پذیرفتن است انتظام یافتن استعمال - صاحب ^{صفتی}</p> <p>(ابو الفضل شری) قوام دوستی و یکتا دلی انتظام ذکر این کرده که به معنی انتظام گرفتن است (طبر)</p> <p>گرفتند (اردو) انتظام پانا - انتظام بچینا فارابی (۵) روزگار توان یافت انتظام</p> <p>(فقیر امیر) حبیب هر یک چیز کا معمول بنده جهان ینکه از حمایت خوبی پاز شد کا قور (اردو)</p> <p>اور انتظام بچینا اصغری و سرور کا مونکی طرف توجہ انتظام پانا - و کچھ انتظام پذیرفتن -</p>	<p>انتعاش بقول بهار بلند شدن و نیکو شدن و برخاستن فارسیان بعضی عیش و نشاط</p> <p>بلفظ کردن استعمال کنند مؤلف گوید که این لغت عرب است بکسر اول و سوره صاحب</p> <p>منتخب هم ذکر این کرده فارسیان برای معنی مصدری با مصاد و فرس مرکب سازند که در حقیقت</p> <p>می آید (عربی ۵) هر خنده و ریجه کشانیده غم است هر انتعاش ناکره قتل با تم است</p> <p>(اردو) عیش - بقول آصفیه (عربی) مذکر - خوشی کے ساتھ زندگی کرنا - عشرت - آرام -</p> <p>آسودگی - چین - سکھ - خوشی - (سالم ۵) یون ہی دل غم سے اگر ہجر میں خوگر ہو گا پنا</p> <p>وصل میں عیش مجھے خاک میسر ہو گا :</p>
<p>انتعاش بردن استعمال زائل کردن عیش استعمال - صاحب ^{صفتی}</p> <p>ذکر این کرده که به معنی عیش و نشاط داشتن و نشاط بردن است (عربی ۵)</p> <p>عیش و نشاط یون است (سلیم طهرانی ۵)</p> <p>دارد از خط شکسته انتعاشی طبع او پذیرفت</p> <p>باشد شکسته چون شود پای کلان غنہ (اردو)</p>	<p>انتعاش بردن استعمال زائل کردن عیش استعمال - صاحب ^{صفتی}</p> <p>ذکر این کرده که به معنی عیش و نشاط داشتن و نشاط بردن است (عربی ۵)</p> <p>عیش و نشاط یون است (سلیم طهرانی ۵)</p> <p>دارد از خط شکسته انتعاشی طبع او پذیرفت</p> <p>باشد شکسته چون شود پای کلان غنہ (اردو)</p>

عیش و نشاط میں ہونا۔	سند آورده (س) می پرست من می پمانہ نگذار و درو
انتعاش کردن استعمال - صاحب صنفی انتعاشی ہر دم از روی دل مانی کند: (ولہ س) بخواب ذکر این کرده کہ بہ منی عیش کردن است بہا نیست خیالی میسر کہ شی بہ خیال خواب کم خفتہ ذکر این بذیل لفظ انتعاش فرمودہ و از میرزا جمال سہز انتعاش کم خفتہ: (ارو) عیش کرنا۔	
انتفاع بقول بہار معنی سود گرفتن و بالنظر بردن متعل مؤلف عرض کند کہ کسر اول و سوم لغت عرب است و صاحب منتخب ہم ذکر این کرده فارسیان استعمال این بہ معنی حاصل بالمصدر کنند۔ یعنی سود و نفع باشد و برای معنی مصدری بامصادر فرس مرکب سازند کہ در محقات می آید (ارو) انتفاع۔ بقول صاحب تذکیر و تانیث - مذکر۔ (اختر س) عوض دل اگر ملا بوسہ نہ ہم یہ سمجھے کہ انتفاع ہوا: ل	
انتفاع بردن استعمال - صاحب صنفی (والہ ہروی س) می گویم از زبان تو حرف و قابیل ذکر این کرده کہ بہ معنی نفع رسانیدن است از پیچ می یرم سودیوانہ انتفاع: (ارو) نفع پہنچانا	
انتقال کسر اول و سوم۔ بقول منتخب رفتن از جای بجائی۔ فارسیان ہم این را بہ معنی نقل مقام استعمال کنند و برای معنی مصدری بامصادر فرس مرکب سازند (انوری س) اور خورشید را می روشننت نہ سوی چارم چرخ روی انتقال نہ از سود شب نما مذکر دروز نہ آفتد رکا پذیرش از لطف و خال: (ارو) انتقال۔ بقول امیر (عربی) مذکر۔ ایک جگہ سو دوسری جگہ جانا۔ مؤلف کہتا ہے کہ غالباً آپکا مقصد نقل مقام سے ہے یعنی حاصل بالمصدر (صبا س) پس از فنا ہی یہی ہے جو بقیاری روح بہشت سو نہ کہین اور انتقال کرین: نہ	

<p>انتقال فرمودن استعمال - صاحب صفی ذکر این کرده که مرادف انتقال فرمودن است</p> <p>ذکر این کرده که به معنی نقل مقام کردن است</p> <p>(خرین اصغیان نشر قطع علائق ازین دبار</p> <p>منوچه بکه کمره انتقال فرموده) (اردو) نقل</p> <p>انتقال یا فتن استعمال - صاحب آصفی</p> <p>ذکر این کرده که بمعنی نقل شدن است (منشی اصغیان نشر</p> <p>مقام فرمانا - هجرت کرنا -</p> <p>انتقال نمودن استعمال - صاحب صفی</p> <p>ازو پیش غاب سیده و ازو به لوی انتقال یافت) (اردو) نقل</p>	<p>انتقال فرمودن استعمال - صاحب صفی ذکر این کرده که مرادف انتقال فرمودن است</p> <p>ذکر این کرده که به معنی نقل مقام کردن است</p> <p>(خرین اصغیان نشر قطع علائق ازین دبار</p> <p>منوچه بکه کمره انتقال فرموده) (اردو) نقل</p> <p>انتقال یا فتن استعمال - صاحب آصفی</p> <p>ذکر این کرده که بمعنی نقل شدن است (منشی اصغیان نشر</p> <p>مقام فرمانا - هجرت کرنا -</p> <p>انتقال نمودن استعمال - صاحب صفی</p> <p>ازو پیش غاب سیده و ازو به لوی انتقال یافت) (اردو) نقل</p>
<p>انتقام بقول بهار کینه کشیدن فرایده که با لفظ کشیدن و گرفتن مشتق مؤلف عرض کند که</p> <p>عرب است بکسر اول و سوم صاحب منتخب هم ذکر این کرده فارسیان استعمال این به معنی</p> <p>حاصل بالمصد یعنی کینه کشی کنند و برای معنی مصدری با مصدر فرس مرتب سازند که در طعنت</p> <p>آید و تخصیص و مصدر را بلا نباشد (ظهوری هـ) باش فارغ از خیال انتقام به کار اهل</p> <p>کینه را هم کینه ساخت (اردو) انتقام - بقول امیر - عربی - مذکر - بدل - عوض (قل هـ)</p> <p>بگرفت بیخه تیر جان دینے پر پنا گوگون سے انتقام لینے پر پنا</p>	<p>انتقام بقول بهار کینه کشیدن فرایده که با لفظ کشیدن و گرفتن مشتق مؤلف عرض کند که</p> <p>عرب است بکسر اول و سوم صاحب منتخب هم ذکر این کرده فارسیان استعمال این به معنی</p> <p>حاصل بالمصد یعنی کینه کشی کنند و برای معنی مصدری با مصدر فرس مرتب سازند که در طعنت</p> <p>آید و تخصیص و مصدر را بلا نباشد (ظهوری هـ) باش فارغ از خیال انتقام به کار اهل</p> <p>کینه را هم کینه ساخت (اردو) انتقام - بقول امیر - عربی - مذکر - بدل - عوض (قل هـ)</p> <p>بگرفت بیخه تیر جان دینے پر پنا گوگون سے انتقام لینے پر پنا</p>
<p>انتقام انداختن استعمال - صاحب</p> <p>آصفی ذکر این کرده که بمعنی محل و متعلق کردن</p> <p>انتقام است کسی و انتقام گرفتن هم (خرین</p> <p>اصغیان هـ) سینه ام انتقام گردون را به هـ</p> <p>گر شود نیم نفس ز دست بال انشانی به</p> <p>گر باه دلاور اندازد (اردو) انتقام لینا -</p> <p>انتقام نفس و دام چه خواهد بود (اردو)</p>	<p>انتقام انداختن استعمال - صاحب</p> <p>آصفی ذکر این کرده که بمعنی محل و متعلق کردن</p> <p>انتقام است کسی و انتقام گرفتن هم (خرین</p> <p>اصغیان هـ) سینه ام انتقام گردون را به هـ</p> <p>گر شود نیم نفس ز دست بال انشانی به</p> <p>گر باه دلاور اندازد (اردو) انتقام لینا -</p> <p>انتقام نفس و دام چه خواهد بود (اردو)</p>

<p>انتقام گزاشتن استعمال - صاحب هفتی</p>	<p>انتقام هونا - جیسے "واہ اچھا انتقام ہوا"</p>
<p>انتقام کشیدن استعمال - صاحب آصفی</p>	<p>انتقام کشیدن (۱) انتقام گرفتن است</p>
<p>ذکر این کرده کہ را، یعنی در گذر کردن از انتقام باشد</p>	<p>ذکر این کرده کہ یعنی (۱) انتقام گرفتن است</p>
<p>(صاحب ہفتی ۵) انتقام ہرزہ گویان</p>	<p>بھر ہم این را آورده فرماید کہ معنی کینہ کشیدن و</p>
<p>را بجا موٹی گذارے تیغ می گوید جوابی مرغ بی ہنگام</p>	<p>پادشاه گرفتن باشد (ظہوری ۵) (کرد و خند)</p>
<p>(۲) بہ تحقیق ماسپر کردن انتقام بہ دیگر</p>	<p>کرب اسرافتی نگریہ از دیدہ انتقام کشیدہ (حیاتی</p>
<p>(عربی ۵) رفیقہ و انتقام ستم های غیر را نہ با عا</p>	<p>تونی ۵) فغان کہ بخش جانان بان مقام رسید</p>
<p>طبیعت گردون گذشتیم (۱) (دو) (۱) انتقام</p>	<p>کہ ہر کہر دگنہ از من انتقام کشیدہ بہ تحقیق (۲) بتلا</p>
<p>سے در گذر کرنا (۲) انتقام کو کسی دوسرے پر چور</p>	<p>انتقام شدن ہم (ظہوری ۵) چون ظہوری</p>
<p>یعنی کسی دوسرے کی توفیق کرنا۔</p>	<p>انتقام از ظنکائی کا کشیدہ ہر کہر جوش از حسرت بہا</p>
<p>انتقام گرفتن استعمال - صاحب آصفی</p>	<p>ماچون نوش زدہ (دولہ ۵) (درنگی در تلافی گر</p>
<p>ذکر این کرده کہ یعنی حقیقی است (وحید فروغی</p>	<p>جفا کی یعنی از دشمن نہ ہمان خود می کشد از خود نہ</p>
<p>(۵) نیکی برای اہل کرم چون قبول نیست</p>	<p>انتقام کس (۱) (ارو) (۱) انتقام لینا - بدل لینا</p>
<p>نہ توان ز خصم خویش گرفت انتقام خویش (۱) (ارو)</p>	<p>(۲) انتقام مین ہینا - بتلا ہونا۔</p>
<p>بدلہ لینا - انتقام لینا۔</p>	<p>استلکہ سودا بقول بہ بان و ہفت نفع اول و سکون ثانی و کسر فوقانی و لام مفتوح و ہای مکسورہ</p>

(۱۸۵۱)

(۱۸۵۱)

فتح سین بی نقطہ و سکون داو و دال ابجد بالف کشیدہ بلغت سریانی جد و اربا باشد کہ آراہہ و فریز
گویند - صاحب محیط بر آنتہ گوید کہ لغت عجی اندلسی است و آن و قسم باشد یکی سیاہ و آراہہ

سودا گویند و آن جدوار اندلسی که از ابلوط الارض و باندلسی فیهنق و هندی زبسی نامند و قسم دوم سفید و آنرا آنکه بیضا و عوام اندلس فیهنق گویند - سیاه آن گرم و خشک و در دوم و گویند خشکی آن در او اکل سوم و در تریاقیت قائم مقام تریاق فاروق خصوصاً در ادجاء شکم و رحم نافع و بختر و بهی و مستمن معده و جگر و محلل مواد ملغی و منافع بسیار دارد (ارو) جدوار - بقول اصفیه (عربی) اسم مؤنث - ایک زهر دور کرنے والی جڑ جیسے جدوار خطائی -

اتما [بقول بهار نسبت گرفتن فرماید که بالنظر کردن مستعمل مؤلف گوید که بکسر اول سوم نسبت عربی است و بقول منتخب نسبت یافتن یکسی فارسیان استعمال این بمعنی تعلق و نسبت کنند (انوری ۵) زراعت الدال هوایی که دولت دارد و باد را چون بات انتهای نشو و نماست (ارو) تعلق - مذکر - نسبت - مؤنث -

اتما کردن	استعمال - بمعنی نسبت یافتن
و منسوب شدن است به کسی - صاحب صفتی	ثرد و پاژند به معنی داشتن باشد که از دار بندگی
ذکر این بمعنی نسبت گرفتن کرده (کمال اصفهانی	صاحب موارد هم ذکر این کرده و صاحب چهار
۵) بجز بخدمت تو بنده اتما کند بهر کجا که	در خانه کتاب خود بذیل دستور چهارم این
پژدهش روز دلس و زرافه (ارو) نسبت پا	آورده - این همان است که صراحت ماخذ
منسوب کیا جانا - متعلق هونا -	این بر انا تو متن گذشت - نمیدانیم که مقصود
	صاحب برهان از دارندگی چه باشد و از ندگی

انتو متن	بقول صاحب برهان مفت
بانون و تابی قرشت بر وزن پهلوشکن لغت	حاصل بالمصدر داشتن است و لفظاً باین
	اسم تعلق ندارد (ارو) رکبتا -

انتونی | بقول بہار بقوتانی و درادونون بتجانی رسیدہ نام خلیفہ اول حضرت عیسیٰ زعم
نصاری (حاذق کیلانی ۵) نزدیک مکینہ عالم تو بہ انتونی و بیدست لرم نہ صاحب اند
صرحت کند کہ این لفظ لاتن است مؤلف عرض کند کہ مقصودش از زبان لاطینی باشد۔
(ارو ۱) انتونی۔ زبان لاطینی اور عقیدہ نصاریٰ میں عیسیٰ علیہ السلام کے خلیفہ اول کا نام ہے۔
انتہا | بقول آصفی معروف۔ مؤلف عرض کند کہ بکبر اول و سوم بقول منتخب لغت عرب
است بمعنی بیان رسانیدن و بخیری رسیدن و باز ایستادن۔ فارسیان استعمال این بمعنی حد
و نہایت کنند کہ مقابل ابتدا باشد و برای معنی مصدری با مصداق فرس مرکب سازند کہ در لغت
آید (ظہوری ۵) مدار دست ظہوری ازان جریدہ روان نہ کہ انتہای رہہ خود در ابتدا و ابتدا
(انوری ۵) صفات مدح تو در ابتدای مصحف مجدہ مثال لغت تو در انتہای دفتر وجود
(ارو ۱) انتہا۔ بقول امیر۔ عربی۔ مونت۔ حد۔ نہایت (ناسخ ۵) موی مژگان ہو گویا
پانی میں رہنے سے سفید نہ انتہا رونے کی کچھ اے ویدہ نمناک ہے نہ

(۱) انتہا پذیر شدن	استعمال (۱) بمعنی انتہا پذیرد (ارو ۱) ختم ہونا۔
(۲) انتہا پذیرفتن	ختم شد و بانتہا رسید انتہا داشتن استعمال۔ صاحب آصفی باشد (ظہوری ۵) کار و بار انتہا پذیر شدہ ذکر این کردہ کہ بمعنی حد و غایت داشتن است است نہ روش ابتدا بکار مبر نہ (۲) مراد حزین اصفہانی ۵) مطرب ترانہ دگر ز پرده صاحب آصفی ذکرش کردہ (عالی شیرازی ۱) ساز کن نہ زیر کہ حرف عشق نمیدارد انتہا نہ (۱) شخصی گفت الہی جنگ تنہا نہ نیز باطل موعود انتہا ہونا۔ جیسے۔ "اُن کے ظلم کی کوئی حد اور

انتها نہیں ہے، نہ ظلم کی انتہا ہو چکی ہے جس کی ابتدا ایسی ہو اسکی انتہا کیسی ہوگی؟

انج | بقول برہان و سراج بفتح اول و سکون فون و جیم (۱)، اطراف و گرد اگر دروسی و رخسار باشند (۲) بمعنی بیرون رفتن و بیرون کشیدن ہم آمده و (۳) امر باین معنی ہم معنی بیرون کش- صاحب سروری و جہانگیری ذکر معنی اول و دوم کرده- صاحب رشیدی برگرداگر درو تافع- صاحب جامع بذکر ہر سہ معنی نسبت معنی اول گوید کہ رخسارہ کہ اطراف و گرد اگر دروسی باشند مؤلف عرض کند کہ نہ- بقول برہان اسم جاد فارسی زبان است بمعنی دندانہ کلید و بیرون کشندہ چیزی را و از ہمین اسم جاد مصدر بر کشیدن بمعنی کشیدن می آید- پس انجیال یا فارسیان نامی فارسی را بہ جیم بدل کردند بچون کش و کش و کشک و کشک و الف وصلی در اولش آورده استج کرد و معنی حقیقی این بیرون کشندہ و باز کشندہ و ظاہر کنندہ- انچہ تحقیقین! بمعنی مصدری آورده درست نیاشد بمعنی بیرون رفتن ہم ناقابل تسلیم و خلاف قیاس و سندی میخوابد و حقیقت معنی سوم ظاہر است کہ انجیدن مصدری است کہ از ہمین اسم جاد وضع شدہ و معنی آن بیرون کشیدن کہ می آید پس استج امر است از ہمین مصدر- حالاً عرض می شود نسبت معنی اول کہ گرداگر دروسی و رخسار- غلط باشد و آن حدیث کہ رومی و رخسار را بیرون می کشد و ظاہر می کند پس فارسیان استج را مجازاً بمعنی گرداگر دروسی و رخسار ہتھمال کرده باشند و بدون سند این معنی را ہم تسلیم نہ کنیم کہ از معنی حقیقی بسیار بعید است و لیکن جاد ارد کہ بدین معنی متبدل آہنگ باشد کہ تحقیقین در ترکی زبان رخسارہ را گویند (کذا فی المؤید) اندرین صورت تبدیل کاف عربی بفارسی و باز تبدیل کاف فارسی بہ جیم موافق قیاس باشد- انچہ صاحب جامع صراحت

معنی اول کرده در غلط افتاده که رخساره اطراف و گرداگرد روی نیست نتیجه تحقیق با همین قدر است که اسبج معنی بیرون کشده و ظاهر کننده چیزی است و پس در این معنی بطاخذ است که ذکرش بالا گذشت و قیاس منخواه که معنی این اظهار و افشا و نزع باشد معنی مصدر بلکه حاصل بالمصدر و عجبی نیست که محققین بالا برای همین مقصد بیرون کشیدن نوشته باشند ولیکن طرز بیان شان اظهار مطلب نمی کند (ار دو) (۱) منحه او رخسار کی حد یعنی خفا - منوت (۲) با هر کهنچه والا - کهولنه والا - ظاهر کرنے والا (اظهار - انق) - معنی حاصل بالمصدر (۳) با هر کهنج - امر -

انجام لیدن | بقول اند سجد الہ فرنگ فرنگ بافتح و کسر لام لغت فارسی است به معنی پر کردن و گیرگشتن و سیراب کردن و بازداشتن از تندی و غلبه و انسداد گسختی نمودن و مانده کردن و دلالت کردن و معلوم کردن و نصیحت دادن و بر تافتن (انتهی) از تحقیق مصادر کسی و ذکر این نکرد و سندی پیش نشد و معاصرین عجم هم بر زبان ندارند و ما خذ هم معلوم نشد و بسا نش اعتبار را نشاید - خیال ما اینست که از غلطی املا یا تصحیف در کتابت وجود این قائم نشد (ار دو) بهرنا - سیر مونا - سیراب کرنا - باز کرهنا - گسختی کا انداد کرنا - عاجز کرنا - تهکانا - دلالت کرنا معلوم کرنا - نصیحت دینا - چکنا -

انجام | بقول برهان دنا صری و سروری بر وزن اندام (۱) انتها و آخر هر کار و هر چیز باشد که بنظام آید و (۲) فاعل را نیز گویند که بنهایت رساننده و آخر آورنده باشد (۳) امر باین معنی هم یعنی آخر کن و بنهایت برسان - صاحب رشیدی و جهانگیری بر معنی اول قانع خان آرزو

در سراج بذکر معنی اول فرماید کہ از همین است راه انجام معنی راه را با انجام رسانند مؤلف عرض کند
اسم جاد فارسی زبان است و اسم مصدر انجامیدن کہ می آید معنی اول الذکر تحقیق است و دوم
سجاست ترکیب اسمی همچون راه انجام و جان انجام و نتوان گفت کہ انجام افادہ معنی فاعلی
کند و بہ معنی سوم امر است از مصدر انجامیدن بالجمله این مقابل آغاز است و در زیر
معاصرین غم متصل (ظہوری ۵) از لطف خط مشکبو پر مایہ تر از آرزو نہ ہم حسن بی انجام
و ہم عشق بی آغاز مایہ (صاب ۵) و چشم والہ قربانیان پس از تسلیم بدو شہادت
کہ انجام بہ ر آغاز است (اردو ۱) انجام - بقول امیر (فارسی) مذکر - آغازگی
منہ - خاتمہ - انتہا نتیجہ - آل - تکمیل (میر انیس رباعی) انجام بخیر ابتدا بگڑھی چو
گہر گز نہ پڑے کہین بنا بگڑھی ہے پکشتی سے انیس ہم کنارے ہو جائیں : الٹا دریا بہا
ہو بگڑھی ہے (کیف ۵) سچ ہے شراب عشق کا انجام رنج ہے کیا کیا خازین
نہ بجھے در دوسر ہوا (ناخ ۵) ہے ہوس یا رے ہم سے کرے غیر کو ترک پہ طلب اپنا
وہ ہے جو قابل انجام نہیں (۲) انجام دینے والا (۳) انجام دے -

(۵۵۱)	انجام حسین استعمال - بمعنی دریافت کرد	انجام دادن استعمال - بقول بحر و بہا
حسین نتیجہ (عرفی ۵) عرفی انجام غمت	از رہ روان دل مجوی : آنچہ در این رہ گوید کہ بمعنی (باتمام رسانیدن) است بخواہی در سر انجام است و بس (اردو) مؤلف عرض کند کہ مراد ف تمام دادن انجام کی تلاش کرنا نتیجہ دریافت کرنا - باشد (صاب ۵) صاب چہ فارغ نہ	و حسین نتیجہ (عرفی ۵) عرفی انجام غمت بمعنی سامان دادن - صاحب تحقیق و دست

<p>انجامش بقول انڈیا بفتح و کسیم (فاحی) دادہ اندی (دله ۵) ہر کج گیری گلی در آب معارف خودی پکار ہر کس را دہی انجام در کجا خودی (اردو) انجام دنیا - بقول امیر - تو گشتی مگر روز انجامش است پکی رستخیز است پورا کرنا (فقیر امیر) تم اس کام کو انجام یار امش است پ موف گویہ کہ حاصل ہوا نہیں دے سکتے انجام میدن باشد (اردو) دیکھو انجام -</p>	<p>نزدیشہ حساب پجمعہ کہ کار آخرت انجام انجام داشتن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کردہ کہ بمعنی غایت و انتہا داشتن است (صائب ۵) شمشیر کشیدی و بچشم آگاہ کردن از مال باشد (فردوسی ۵) نہ نشاندی پافسوس کہ آغاز تو انجام ندارد بگفتند بار از زبان راز خویش پافسوس نہ انداز (اردو) انجام ہونا - جیسے "خدا جانے سکا" و انجام خویش پ (اردو) انجام اور نتیجہ انجام کیا ہوگا "آخر اس کا یہ انجام ہوا" سے آگاہ کرنا -</p>
<p>انجام دیدن استعمال - واقف شد انجام یافتن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کردہ کہ بمعنی تمام شدن و ختم شدن و با انجام رسیدن است (قاسمی گونا بادی (اردو) نتیجہ سے آگاہ ہونا - آغاز و انجام سے واقف اور خبردار ہونا -</p>	<p>انجام دیدن استعمال - واقف شد انجام یافتن استعمال - صاحب آصفی ذکر این کردہ کہ بمعنی تمام شدن و ختم شدن و با انجام رسیدن است (قاسمی گونا بادی (اردو) نتیجہ سے آگاہ ہونا - آغاز و انجام سے واقف اور خبردار ہونا -</p>

(اردو) صاحب جامع الادویہ نے اس کا مشہور نام انجبا رکھا ہے اور صراحت کی ہے کہ فارسی میں انجبا کہتے ہیں ایک درخت ہے لک شام کا کل اعضا سے خون بند کرتا ہے۔ بواسیر اور پیش اور قے کے لئے نافع۔

انجج | بقول برہان و جہانگیری بفتح اول و سکون ثانی و ضم ثالث و خای نقطہ دار ساکن بہ معنی چین و شکن روی و اندام۔ صاحب ناصری فرماید کہ درین لغت خا و عین تبدیل یا یعنی انجج ہم آمدہ همچون انجوخ و انجوغ و مصدر این انجوخیدن و انجوخیدن و انجیدن آمدہ۔ صاحب سروری صراحت کند کہ چینی کہ بروی و شکم افتاد پیری یا بسبب دیگر صاحب رشیدی نسبت معنی اول صراحت فرید فرمودہ کہ چینی کہ برمیوہ و شکم و جز آن افتاد انجج باشد و صاحب جامع فرماید کہ چین و شکن روی و اندام۔ صاحب اند صراحت کردہ کہ اسم جادہ فارسی است و محققین پابند لغت فرس ہم ذکر این کردہ اند خیال ما نیست کہ انجوغ بنین معجمہ کمی آید اصل است و نشان لغت متقاضی این است کہ ترکی باشد ولیکن محققین ترکی زبان ازین ساکت با و چڑ این معاصرین ترکی با ما اتفاق دارند باقی حال انجوخ بہ خای معجمہ مبدل باشد همچون (انجج) و (انجج) و (انجج) مخفف آن کہ دا و حذف شدہ همچون ہوشیار و ہشیار و این اسم مصدر انجوخیدن است کہ می آید۔ ماہمین لغت را بہ بای موحده دوم بجای نون دوم و خای معجمہ سوم بجای جیم سوم (انجوخ) ہم یافتہ ایم و ذکرش بجای خودش گذشت و ماخذ ہم ہمد را بخاند کورشد عجبی نیست کہ بہ تصحیف کتابت و عدم تحقیق ماخذ ہمان انجوخ را بنون دوم و جیم سوم انجوخ کردہ باشند و بجذف دا و انجج شد و اللہ اعلم معاصرین عجم بر زبان

ندارند (ارو) و بگویند نخوخ کے دوسرے معنی۔

انجختن | بقول سروری و سراج و موارد و برهان باجم بر وزن و معنی بر جستن باشد و صاحب هفت صراحت کرده که بفتح اول و سکون لون و فتح جیم و سکون غای منقوطه و فتح ثنائة فوقانی و لون زده یعنی بر جستن است۔ صاحب بحر فرماید که سالم التصرف باشد یعنی غیر ماضی و مستقبل و اسم مفعول نیامده مؤلف عرض کند که بلحاظ معنی حقیقی انجخ که گذشت معنی این چین و شکن پر اندام یا میوه واقع شدن فارسیان این را مجازاً بمعنی بر جستن استعمال کرده اند که در وقوع چین و شکن هم جستگی محل می آید و از برای معنی حقیقی اسم جامد۔ مصدری دیگر مستعمل است یعنی انجیدن که می آید۔ بآئی حال متقین فارسی این را سماعی و صلی گفته اند و امن و جبر قیاسی و اینم و باصول ما هم صلی است که وضع شدن از اسم جامدی که نفرت است پس علامت مصدرین باللفظ انجخ مرکب کرده اند (ارو) بقول صاحب موارد۔ پچاندنا۔ اچیل جانا۔

<p>انجیدن بقول بحر عجم بفتح اول و ضم جز آن۔ صاحب موارد فرماید که انجوخیدن ثالث مخفف انجوخیدن۔ سالم التصریف یعنی و انجوخیدن انجیدن مراد این باشد و نیز غیر ماضی و مستقبل و اسم مفعول نمی آید۔ صاحب هفت صراحت کند که مضارع این انجید۔ یعنی صا برهان فرماید که بمعنی در هم کشیده شدن پوست روی و اندام باشد و بقول (خان آرزو) صاحب بحر مؤلف عرض کند که قولش را سراج (اندون چین و شکن برود شکم و میوه و تسلیم نه کنیم تا آنکه استعمال مضارع این در کلام</p>	<p>انجیدن بقول بحر عجم بفتح اول و ضم جز آن۔ صاحب موارد فرماید که انجوخیدن ثالث مخفف انجوخیدن۔ سالم التصریف یعنی و انجوخیدن انجیدن مراد این باشد و نیز غیر ماضی و مستقبل و اسم مفعول نمی آید۔ صاحب هفت صراحت کند که مضارع این انجید۔ یعنی صا برهان فرماید که بمعنی در هم کشیده شدن پوست روی و اندام باشد و بقول (خان آرزو) صاحب بحر مؤلف عرض کند که قولش را سراج (اندون چین و شکن برود شکم و میوه و تسلیم نه کنیم تا آنکه استعمال مضارع این در کلام</p>
---	--

فرس بنظر نیاید و معنی بیان کرده خان آزد	را لغت فارسی گیریم - باصول مامصدر
که بالاگذاشت صریح تر است از دیگر محققین	اصلی است و اگر غیر فارسی گیریم جعلی بهر دو
منحرفی مباد که این مصدر وضع شده است	صورت موضوع برقیاس است (ارو)
بترکیب اسم جامد انج یا یای معروف و	منه یا بدن یا کسی میوس و غیره پیشکن اور
علامت مصدر دن - پس اگر اسم اینج	جهریان پڑنا -

انجدان بقول بر این مردمان (۱) معرب انگدان است و آن سستی باشد که اشترغاز گویند و صمغ آن را عبری حلیت و پنج آنرا اصل الانجدان (۲) و بعضی گویند سناس است و آن جانوری باشد شبیه آدمی - صاحب ناصری فرماید که بلنت تبریزی مکرر گویند و (۳) نام دیگری است بکاشان مؤلف عرض کند که بر اشترغاز صرحت کرده که بقول محققین پنج درخت انجدان است و صاحب محیط همدرا بخا نوشته که اشترغاز شبیه بانجدان بلکه از جنس اوست و هم او بر انجدان گوید که معرب انگدان فارسی و جائیکه مطلق انجدان مذکور شود مراد از تخم انگ است و آن کاظم بارش نذر بعضی - نام این میونانی طرومیون و باز نذرانی کو لار که قسمی است از ققام این و درخت این را میونانی سلیقون نام است و پنج درخت این اشترغاز و گیاه این کحاة و صمغ این حلیت - و بفارسی انگزد و بهندی سینگ نام دارد - بالجله تخم انجدان گرم و خشک و در دوقوم مفتوح و محلل و ملطف و جالی و فاد زهر سموم و معتربوبی بدن و منتن براز است و معا بیار و ارد (الخ) (ارو) (۱) صاحب جامع الادویه نے اسم مشهور کے خانے میں

صفر ڈالا ہے اور انگدان پر فرمایا ہے کہ یہ ایک بوٹی ہے ولایتی جس کا گوندہینگ ہو گرم و خشک۔ ورمون کو تحلیل کرتی ہے اور پشایب اور حیف کی مدر (ہینگ کا درخت) (۱) اس شناس بقول آصفیہ (عربی) اسم مذکر۔ بن مانس ایک قسم کا حیوان جو انسان سے مشابہ ہوتا ہے اور عربی بول سکتا ہے۔ دیو مردم جنگلی آدمی۔ منٹھ جھنشی بندر یا ہنومان سے مشابہ (۲) کا شان میں ایک موضع کا نام انجدان ہے۔

انجدک | اصراحت این بر اگر وہک کردہ ایم کہ صمغ درختی است فارسیان بر لغت (انجد) کہ شحنتن بقول منتخب معنی خوی کردن از ماندگی آمدہ الف و صلی و در اول و کان تصغیر یا تحقیر در آخر زیادہ کردہ (انجدک) صمغ درختی را نام نہادند کہ بچون خوی درخت است و این مفرس باشد (اردو) دیکھو اگر وہک۔

انجرک | بقول بہان و جہانگیری و سراج کبیر ثلث و فتح را می قرشت و سکون کا (۱) نام دشتی و صحرائی است غیر معلوم و (۲) مرزا نگوش را نیز گویند و آن نوعی از ریاحین است کہ در دوا با بکار بند و در عربی آذان الفار (نظامی ط) بدشت انجرک آرام کردند بنوشا نوش می در جام کردند صاحب جامع بر معنی اول قانع مؤلف عرض کند کہ وجود انجرک کہ بمعنی اول است منحصر بر علم نظامی است و صاحبان تحقیق را متحقق نشد کہ کہ ام دشت و کجا واقع است و نسبت معنی دوم عرض می شود کہ صاحب محیطا بر مرزجو گوید کہ مرزب مرزا نگوش باشد کہ عبری مسس و حق لیل و غفر و بیونانی مرو قوس و دنا غلس و ناموس و طامیوس و ہندی مروا نامند و آن غیر از آذان الفار است (۳) و اصراحت مرزا

بر اردو شیران کردہ ایم) بالجلہ مرزنجوش بقولش گرم در آخردوم و خشک در اول آن و
 قوت این نبات لطیف است تسخین و تحفیف در دوا جسموم می کند و لطیف و محلل و منفذ
 و جالی و جاذب و منفذ سد و دماغ و نافع شقیقہ و صداع رطوبی و سوداوی و ریاح
 غلیظہ و در دگوش نطولاً و قطوراً و نافع بسیار دارد (الخ) پس معلوم شد کہ آذان انفار
 و رای انجرک است و آنچه مرزنجوش را انجرک گفتند وجہ تسمیہ این واضح نہ شد و بعض
 محققین صراحت کردہ اند کہ لغت فارسی است پس اسم جاد فارسی باشد و صاحب محیط
 بر مرزنجوش ہم ذکر انجرک نکرد و بر آذان انفار صراحت کردہ است کہ غیر مرزنجوش باشد
 و در اینجا ہم ذکر ای از انجرک نہ نماید ولیکن بر انجرک گوید کہ همان مرزنجوش و بقول بعض آذان انفار
 تعد العجب در تحقیق اسامی مفردات طب چہ مایہ اختلاف رودادہ است نتیجہ این ہمہ
 تحقیق آنست کہ انجرک بقول بعض مرزنجوش باشد و بقول بعض آذان انفار و آنچه صاحبان
 تحقیق مرزنگوش را آذان انفار دانستہ اند درست نیست اگر چہ معنی ترکیبی ہر دو لفظ اتحاد دارد
 و ہمین اتحاد است کہ محققین را در لفظ انداخت صاحب محیط بر آذان انفار خوش صراحتی
 کردہ (ارو) (۱) انجرک ایک جنگل کا نام ہے جس کا ذکر صرف نٹھائی کے کلام میں ہے
 لیکن اہل تحقیق کے پاس محقق نہیں ہوا کہ وہ جنگل کہاں اور کس ملک میں واقع ہے (۲)
 دیکھو اردو شیران۔

انجرک | بقول بہان بر وزن پیجرہ نباتیست کہ از ابہ عربی نبات النار گوئید بفتح بای
 ابجد و تخم از اقریض خوانندہ درم از نابا شیر تازہ بخورند قوۃ باہ و دہد و بکوبند و با عل

بر تفسیر بالند مطبر گرداند- صاحب محیط فرماید که این اسم فارسی است- صاحب جامع
 ذکر این کرده و ما حقیقت و خواص و طبیعت این برانامه را بیان کرده ایم- صاحب سردی
 گوید که گیاهی است که چون بعضو آدمی رسد بگذرد آنرا گزته هم گویند- صاحب ناصری از کلام
 خود سندی آورده (سه) چند از پی انجیره کافتن به تخم نهی تخم انجیره (ار دو) و دیگر آن
 انجوسا | بقول برهان بفتح اول و سکون ثانی و کسر جیم و سین بی نقطه بالف کشیده بعضی انجوسا
 نوعی از سرخ مرد باشد و آن البربری شجره الدم گویند خون شکم را به بند و- صاحب جامع گوید که
 مرادف انجوسا که می آید و صاحب محیط بر انجوسا فرماید که اسم شنباز است و بر شنباز نوشته که
 معرب شنکار فارسی است- صاحب اندر فرماید که انجوسا لغت یونانی است و بنجیل یا خفیف
 (انجوسا بنون دوم) که می آید و انجوسا- همان (انجوسا بای عربی دوم و خای معجم سوم) که گذشت
 کاتبین چاکبست و نقل نگاران بی عقل بای موصوفه را نون و خای معجم را جیم نوشتند با جمله تفسیر
 کامل این بر (انجوسا) نوشته ایم (ار دو) و دیگر انجوسا-

انجسکین | بقول اندر سجاوله فرهنگ بفتح اول و ثالث و سکون سین مهمل و
 کسر کاف تازی لغت فارسی است بمعنی باز آمدن و باز داشتن- دیگر کسی از محققین صاحب
 ذکر این مصدر را کرده و نه سند استعمال میشد اعتبار را نشاناید که ماخذ این هم هیچ به فهم نیاید
 (ار دو) باز آنما- باز کهنا-

(الف) انجفع | (الف) همان انج که با خای معجم گذشته یعنی این اصل است و
 (ب) انجغیدن | (انج به خا) مبتدل این که غین معجم به خای نقطه دار بدل شود همچون

چرخ و چرخ و انجیدن مصدر این که بر ترکیب یای معروف و علامت مصدر و آن به
 (الف) وضع کردند و مرادف انجیدن که گذشت و جادار و که انجیدن را استدلال این گوئیم
 بهمان قاعده که بالا مذکور شد مخفی مباد که (الف) مخفف انجرخ است و (ب) مخفف انجوخیدن
 که می آید بآی حال (الف و ب) را معنی مرادف انج و انجیدن دانیم و صراحت ماخذ برانج
 کرده ایم - صاحبان برهان و جهانگیری و جامع ذکر (الف) و صاحبان موارد و نوادر و رشیدی
 ذکر (ب) کرده اند (ار و و) (الف) و یکپونج (ب) انجیدن -

انجک | بقول برهان باکاف بر وزن مردک دانه باشد سیاه شبیه بدانه امرو و در
 مغز سپید و ارد و آنرا بخورنده خاصیتش آنست که هر چند فراش خیال جار و ب سیل بر جل
 خرسک ریش زنداز پوست آن پاک نتوان کرد - صاحب ناصری و در دیباچه کتاب بذیل
 آرایش چهارم فرماید که حاصل معنی برهان این است که پوست آن بر ریش خورنده می افتد و
 فراش خیال بجا و ب سیل نمیتواند آنرا پاک کرد و فرماید که انجک زبان شیرازیت فارسی آن
 و انگ افزونک و معرب آن داج ابروج (که انی المخزن) و این را انچک بجم و کاف
 فارسی خوانند صاحب محیط اینر نوشت و ذکر انچک هم کرد و بر انجک به نون دوم و جم عربی و لام
 کاف عربی گوید که داج ابروج را نامند و بر داج ابروج فرماید که انگ افزونک نیز نامند
 و شیرازی انجک - معروف بقرط هندی است و نزد قومی از عطاران عراق معروف به
 قطن ایض و آن تخم امرو و صحرائی است بزرگتر از بهبه انه - شلخی شکل - گرم در اول و معتدل در
 رطوبت و یبوست و برشته آن مائل به یبوست و آن موافق سینه و جگر و اعصاب و مزید و جگر

وحرک باہ و منافع بیار دارد و بر قرطم ہندی فرماید کہ حب انیل باشد و بر حب انیل مذکور قرطم
 ہندی نوشتہ کہ بفارسی تخم کبکو و پیچہ و سبندی کا لادانہ و کسو او مرچائی و زیر کی و کواڈوری
 (الخ) وجہ تسمیہ این محقق شد اسم جامد فارسی زبان باشد (اردو) خبگی جام کے بیج اور
 بلحاظ ترجمہ حب انیل۔ بقول جامع الادویہ کا لادانہ۔

انجیل بقول برہان و ناصری و جامع نفع اذّل و کسر ثلث و سکون ثانی و لام ستینی باشد کہ
 از خطمی خوانند صاحب محیط گوید کہ خطمی است و ماصراحت خواص و طبیعت خطمی بر معنی سوم
 الباکرہ ایم۔ صاحب انند انجیل اسم جامد فارسی زبان گفتہ (اردو) خطمی۔ دیکھو
 الباکرہ قیسر سے معنی۔

انجلیک بقول صاحب نوید و سنت نفع یکم و ثلث سوم نام میوہ است کہ لطافت ندارد
 مؤلف گوید کہ این همان است کہ بجاف چہارم و پنجم گذشت و بعض محققین در اینجا ہم
 بہ نظر کتابت بجای کاف چہارم لام نوشتہ اند و بہ تحقیق ما انجلیک و انجلیک ہر دو یکی است و
 ہر دو اینجا صراحت کافی کردہ ایم (اردو) دیکھو انجلیک۔

انجم بقول بہار النفع و ثلث جم۔ ستارہ ما جمع نجم و تخم دوانہ و شیشہ از ثیمبات است
 صاحب انند منتخب فرماید کہ لغت عرب است جمع نجم یعنی ستارہ ما مؤلف گوید کہ فارسیان
 بمعنی واحد ہم استعمال کنند (یکم) دار و فلک از انجم تخم ہزار آفت تا چو گرد یا تخم شمر
 ندارد (صائب) بہ صبح دانه انجم تمام می سوزد و بہ بیج شورہ زمین تخم پاک خویش
 مرئیذ (میر ناصر علی) از جنون شورہ میبازار جنان اند ختم بہ شیشہ انجم زطابق آسمان

از انجم (اردو) انجم - بقول ایرنجم کی جمع - تار سے (آتش) مشوق نہیں کوئی حین تم
زیادہ ویشاق بین کس ماہ کے انجم سے زیادہ

انجم افشردن مصدر اصطلاحی - بقول بحر انجم واد اصطلاح - بقول صاحب	
<p>وانجم یعنی محکم کردن و مضبوط ساختن - صاحب وانجم یعنی اول و کسر جسیہ نام خرد و عقل فلک ضمیمہ برہان گوید کہ این کانیہ باشد - صاحب (انجم فاردن) را بمعنی محکم کردن و تاسبیدن پارسی است نہ بمعنی تارہ انجم کہ عربی است نوشته مؤلف عرض کند کہ غلطی کتابت در مؤلف عرض کند کہ ابرار لاس صرح لفظ معنی و متعلق بہ مطیع نو لکشور باشد کہ در بعض کردہ ایم کہ فارسیان وہ فرشتگان را عقل نسخ قلمی بحث این را لفظ بلطف مطابق صاحب گویند و نزد حکما زیادہ ازین متحقق نیست وضا یافتہ ایم - مخفی مباد کہ افشردن بمعنی محکم کردن یا غیاث عقل را بمعنی فرشته نوشته - صاحب آمدہ کہ انی السجود انچه خیال ماست بر افشردن کاشف الا اصطلاحات صراحتی کہ کردہ است مذکور شد کہ اصل افشردن است یعنی افشردن در ان ہر یک فرشتہ بیان کردہ غیاث را بخیال ما محکم کردن است و پس - پس افشردن عقل نام نہادہ پس این اصطلاحی است کہ انجم بمعنی محکم کردن انجم باشد و تصفیہ معنی بیان عقل فلک شتری را فارسیان انجم واد گفته اند کردہ متحققین بدون سند و شوار است کہ انجم یعنی قلب اصناف دوا و انجم معنی عدل تارہ ہا را کہ داخل لفظ است چگونہ از معنی خارج کنیم و مراد از عادل تارہ ہا کہ عدل بمعنی عادل طالب سند باشیم (اردو) مضبوط کرنا - پکا کرنا آمدہ و عادل تارہ ہا کہ یہ باشد از فرشتہ انجم</p>	

و عقل فلک مشتری و مشتری را فارسیان
 قاضی فلک گفته اند - و کرش بذیل اراتاس
 (د) کرده ایم و هیچ است آنچه صاحب ناصری
 انجم را درین اصطلاح انجم پارسی نام نهاده
 غیر انجم عربی گفته زیرا که انجم در پارسی در
 معنی ستاره باز نظر مانده است (اردو) یا کچ
 فرشته - و یکجوا اراتاس کا حرف (د)
 انجم روز اصطلاح - بقول برهان و بحر
 ناصری و جامع کبیریم کنایه از آفتاب عالم است
 است - غالب و دهلوی در قاطع برهان گوید که
 ستاره روز و اختر روز شنیده ایم و انجم روز کر
 نشینده اگر همچنین تازی را با دهلوی آمیختن
 داشت انجم روزی نگاشت نه انجم روز که انجم
 جمع است و آفتاب مفرد - قاطع القاطع در
 در جوابش گوید که کاتب غلط فهم انجم سوز را انجم
 روز نوشته و کاپی نویس قید کبیریم بران افزوده
 (اردو) و یکجوا آفتاب کے دوسرے معنی -
 (اردو) یا کچ یا صاحب قاطع القاطع یا ای جوا
 انجم سپاه اصطلاح - بقول بهار - در مدح

نداشت و مشکل تازه پیدا کرد بهمنسخ مطبوعه و کلمه
 برهان بالاتفاق انجم روز را با خود دارند - حساب
 قاطع القاطع چه انمی گوید که غالب و دهلوی انجم
 انجم واقف نیست که فارسیان در بعض لغات
 مجازا جمع را به معنی واحد استعمال کنند چنانکه کاتب
 معنی تعجب و خطاب و ما همین صراحت بر لفظ انجم
 بهم کرده ایم و صاحبان ناصری و جامع که از اهل
 زبانند تا سید برهان می کنند پس انجم روز معنی انجم
 روز کنایه صریح است برای آفتاب غالب
 دهلوی شاید نمی داند که بسیاری از لغات عربی
 و فارسی و ترکی و سنسکرت و غیر هم بر ترکیب
 فارسی با لغات فرس مستعمل اند پس چه خطاست
 اگر فارسیان انجم روز آفتاب را گفتند و غالب
 دهلوی حق ندارد که به اصطلاح زبان که دو شاهد
 تبریز و هفتمان تصدیقش کرده اند چون و چه کنند
 (اردو) و یکجوا آفتاب کے دوسرے معنی -
 انجم سپاه اصطلاح - بقول بهار - در مدح

ملوک استعمال کنند و این از جهت کثرت سپاه که اسم فاعل ترکیبی است یعنی شناسنده ستارگان
فیروزی بود مؤلف گوید که اگر چه سندی پیش (خواجہ نظامی) رقیبان لشکر باین یا پیش
نفتد بلیکن معاصرین عجم بزبان دارند اسم فاعل ترکیبی که گویان تر از مردان عجم شناسند (ارو) و بنجوم
است یعنی سپاهان عجم دارند و گویان باشند از لشکر بشمار دارند (عربی) مذکور بنجوم جاننے والا باشد
که صفت پادشاه باشد (ارو) بنجم سپاه کسی پادشاه علم جاننے والا - بنجومی - و یکدیگر اختر شناس
اکل صفت مین که سکتو هریع یعنی بشمار لشکر رکهنے والا - اختر شمار -

انجم سوز | اصطلاح - بقول بحر مؤید و انجم کده | استعمال - بقول بهار از عالم تنگد
 نسیمه برهان آفتاب باشد - صاحب جهانگیر | مؤلف گوید که مقام سارگان و کنایه باشد
 در خاتمه کتاب بذیل دستور دوم ذکر این کرده | از فلک دور ویش و اله هر وی خطاب به آفتاب
 مؤلف عرض کند که این کنایه باشد که آفتاب جهان است | (۵) خاک از تو بهشت طلیسان شد | انجم
 سوزنده و تراب کتند سارگانست که پیش فشان | از تو بوستان شد | (ارو) آسمان - مذکر انجم
 بی جلا مانند و بنظر نیایند | (ارو) و دیگر آفتاب | بی کسی که سکت هین -

کے دوسرے معنی۔

انجم شناس مصطلح - بقول بهار سبعة مؤلف عرض کند که مرتب توصیفی است (ارزو)
کنایه از انجم در صندبه - مؤلف عرض کند سبعة یا ده - بقول صنفیت (عربی) اهم مذکر مشهور است یا

۱. مخمن | بقول برهان و ناصری و سروری و رشیدی بضم ثالث و فتح میم و سکون نون
(۱) مجلس و مجمع را گویند و (۲) بمعنی گروه و فوج مردمان هم آمده - صاحب جهانگیری بضم

فانع - خان آرزو در سراج بزرگ هر دو معنی فرماید که ظاهر مرکب است از انج و من - انج
 معنی گرد آمدن معنی توده و مراد از هر دو بطریق مجاز حلقه و دور بسیار و به معنی مردم بسیار که
 که یکجا جمع و حلقه شوند استعمال یافته پس به معنی جای نشستن نباشد و حلقه بزم و مردمان باشد
 بهار گوید که مجلس و مجمع و نیز به معنی جمع و فراهم آمده - بالفاظ شدن و برهم زدن و به معنی حلقه و
 صف بالفاظ کشیدن متصل و این مجاز است مؤلف عرض کند که از طرز بیانش واضح است
 که اقوال محققین بالا را جمع کرده است و بسنجیال ما (۱) معنی مجلس است و (۲) به معنی جمع و
 جماعت و با انحصار صادر بهر اتفاق نداریم که از لطحات ظاهر شود و نسبت ماخذ عرض کنیم
 که انج بقول محققین به معنی گرد آمدن و وی و خسار گذشته نگردد اگر محض و به تحقیق ما به معنی
 بازکننده و ظاهر کننده و اظهار مبدا و فرید علیّه تر چنانکه ذکرش بجای خودش کرده ایم - و من
 معنی توده هر چیز پس معنی حقیقی (انج من) ظاهر کننده و اظهار توده هر چیز و کنایه از مجلس و مجمع و
 گروه و فوج مردمان که ظاهر کننده کثرت مردم باشد و بهر ازینست که انج مرکب گیریم از تخم و من قلب فنا
 من انجم پس انجم به معنی تاره ها گذشته و من به معنی خود اندرین صورت معنی لفظی (انجم من)
 توده تاره ها مجازا گروه و فوج مردمان را گفته اند چنانکه انجم پناه معنی بیار سپاه دارند و گذشته
 و معنی مجلس و مجمع مجاز مجاز پس از دویم جمع شده یک میم حذف شده انجم باقی مانده حساب
 غیث بجا که شروع نصاب گوید که در آخر این - نون برای نسبت است بسوی انجم - یعنی
 مناسبت با تارگان دارد ای چنانکه تارگان با هم متصل می باشد (انج) این است حقیقت
 ماخذ این نکته پروان نازک خیال تصفیه آخر کنند (صائب ۱۵) که تسلیم به من سببانی با

ہر سپندی کہ درین انجمن از جابر خواست : (ملاحظہ فرمائیے) بدستی غرور و رش ہنگامہ گرم نگذاشت
افسردہ کرد صحبت برہم زد انجمن را : (و مثال معنی دوم در لطافت بر انجمن شدن می آید۔
(اردو) (۱) مجلس۔ بقول آصفیہ۔ عربی۔ اسم مؤنث بیٹھنے کی جگہ۔ وہ مقام جہاں پر
آدمیوں کا گروہ جمع ہو۔ بزم۔ سبھا۔ انجمن۔ مجمع۔ مجمع بقولہ (عربی) اسم مذکر۔ مجلس۔ لوگوں
کے جمع ہونے کی جگہ (۲) گروہ۔ بقولہ (فارسی) اسم مذکر۔ آدمیوں کا جھٹا۔ جماعت۔
امیر نے انجمن پر فرمایا ہے کہ (مؤنث) سبھا۔ محفل۔ (سحر) پہولون مین بودہن کی
رونق اس انجمن کی ہے : دل کو ہوا چمن کی ہے آئین جو ان سبزہ رنگ : (نیم از آصفیہ
(۳) کیا قوت بازو تہی رہے ہمت قاتل : دیکھا جو کی کوس گروہ شہد اتھا :

(الف) انجمن آرا	(اصطلاح) بقول	(الف) مجلس کور و نق دینے والا (ب) مجلس کور و بہار رئیس مجلس و صاحب مجلس مؤلف کور و نق دینا۔
عرض کنندہ اسم فاعل ترکیبی است بمعنی آرائند	(الف) انجمن افروختن	استعمال ضام
مجلس وزیب و زینت دہندہ مجلس و متعلق	(ب) انجمن افروز	اصفی ذکر الاف
بالمصدر -----	(ج) انجمن افروزی	کرده کہ بمعنی روشن کردن مجلس وزیب و زینت دادن بہ مجلس باشد و (ب) اسم فاعل ترکیبی آن بقول صاحب بحر مرادف (انجمن آرا) و (ج) حاصل نوید (هـ) انگذد خلوت آئینه ندارد آرامش
(ب) انجمن آرستن و آراییدن بمعنی	رشدن کردن مجلس وزیب و زینت دادن بہ مجلس باشد و (ب) اسم فاعل ترکیبی آن بقول صاحب بحر مرادف (انجمن آرا) و (ج) حاصل	تولی بالمصدر (الف) اطالیب آملی ب (هـ) تولی کسی نہ (اردو)

تو بخن افزون خاطر مای گل بن حدیث غیر تو می نگریم انجمنی ساخته اند (صائب ۵) چون	برگوش رفتم باد است: (ظہوری ۵) انجمن افزونی انجمن ظہوری کہنہ شد می کنم بر
سینہ از دغش چراغان نوی: (اردو) الف انجمن قرار دنیا - مجلس کرنا۔	دیکھو انجمن آرا بندن (ب) دیکھو انجمن آرا (ج) انجمن کی زینت افزائی - موٹ -
بجو بہار بمعنی مصاحب و مقرب مولف انجمن داشتن استعمال - یعنی مجلس داشتن	است - صاحب آصفی ذکر این کردہ (غری فیروز آبادی ۵) منم کہ راہ بجائی ہرم
ورنہ بنیم گمش و پروانہ انجمن دارد: (اردو) آمدہ (کذا فی بحر عجم) پس کسی کہ سائندہ و سا صاحب مجلس ہونا - جیسے ان حضرات ہو	ہر ایک - صاحب مجلس ہن - یعنی ہر ایک کو ملے
ایک انجمن ہے۔	انجمن ساختن استعمال - صاحب آصفی
ذکر این کردہ کہ بمعنی ترتیب دادن مجلس مجلس قرار دادن باشد (فغانی شیرازی ۵) یک صاحب قیاس: (اردو) شریک انجمن	پراغ است در سخنانہ و از پر تو آن پہر کجا

<p>معنی آراستن و ساغتن آمدہ پس (الف) بول</p>	<p>انجمن شدن استعمال - صاحب آصفی</p>
<p>صاحب بحر و بہار مرادف انجمن آرا کہ گذشت</p>	<p>ذکر این کردہ کہ (۱) معنی جمع شدن است و</p>
<p>مؤلف گوید کہ اسم فاعل ترکیبی است بمعنی</p>	<p>متعلق بمعنی دوم انجمن (نظامی ۵) شدن</p>
<p>رواق دہندہ و قائم کنندہ انجمن و صاحب</p>	<p>کار و دنان و ہر ذہن ز فرہنگ خسرو گرفتند بہر ذہن</p>
<p>انجمن و (ب) حاصل بالمصدر (فیضی ۵)</p>	<p>مجلس قرار یافتن و این متعلق بمعنی اول انجمن</p>
<p>می باش با انجمن طرازی و میکوش میمان</p>	<p>(صاحب ۵) خلوت ز گفتگوی دوتن انجمن</p>
<p>نوازی و (اردو) (الف) مجلس کور و وقت</p>	<p>شودہ از خاموشی ہزار زبان یک سخن شود</p>
<p>وینے والا مجلس قائم کرنے والا (ب) مجلس</p>	<p>(اردو) (۱) جمع ہونا (۲) مجلس قرار پانا</p>
<p>مجلس کی آراستگی -</p>	<p>انجمن شگفاندن استعمال - صاحب</p>
<p>انجمن کردن استعمال - صاحب ناصر</p>	<p>آصفی ذکر این کردہ کہ بمعنی رونق دادن</p>
<p>بذیل لفظ انجمن سند این از کلام خود آورده کہ</p>	<p>انجمن است (فیضی ۵) ہر یک شگفاند</p>
<p>بمعنی قرار دادن انجمن باشد (۵) داوڑ</p>	<p>انجمن را بنمود شکوہ خوشتن را و (اردو)</p>
<p>را دوش از انجمن کرد آفتاب و ز سر</p>	<p>مجلس کور و رونق دینا -</p>
<p>از ہر در سخن کرد آفتاب و (اردو) مجلس بنانا</p>	<p>(الف) انجمن طراز استعمال - صاحب</p>
<p>مجلس قرار دینا -</p>	<p>(ب) انجمن طرازی آصفی ذکر انجمن</p>
<p>انجمن کشیدن استعمال - صاحب</p>	<p>طرازیدن کردہ کہ بمعنی رونق دادن و قائم کردن</p>
<p>آصفی ذکر این کردہ کہ بمعنی قائم کردن جماعت</p>	<p>انجمن است کہ طرازیدن بقول صاحب بحر</p>

باشد متعلق به معنی دوم انجمن (نظامی گنجوی) همان ستاره ها است که بهیئت مجموعی کهکشان
 (س) جهان از دلیران لشکر شکن تشکیل شده و کنایه از راه کهکشان - یعنی
 چو انجم یکی انجمن: (اردو) جماعت قائم گزاسپید راهی که در کهکشان بنظر آید (اردو)
انجمن کهکشان | اصطلاح - بقول و بگوید اژدها و فلک - یعنی ده راسته جو کهکشان
 بحر و مویه و ضمیمه برهان معنی راه کهکشان | من نظر آید -

که سفیدی میان آسمان باشد مولف گوید | انجمن گاه | استعمال - بقول بهار معنی که
 که مابر اژدهای فلک حقیقت کهکشان بیان | دران انجمن واقع شود از عالم نیم گاه و نیم گاه
 کرده ایم که قطار ستاره های کوچکی است - پس (خواجہ نظامی س) به بیعت دران انجمن گاه بود
 در اینجا انجمن کهکشان بمعنی جماعت و صف | از احوال شیشه آگاه بود (اردو) مجلس کا مقام - ندر

انجوج | بقول برهان بر وزن مخلوج چوب عود باشد و بهترین وی آنست که در ته
 آب نشینند - گویند عود بیخ درختی است که آنرا می کنند و زیر خاک دفن کنند تا مدت سی
 بعد از آن بر می آورند - پوشیده آنرا می تراشند و باقی عود خالص می ماند و بهترین آن بندی
 باشد و صاحب ناصری صراحت فرماید که هر یک که می نامند جزیره ایست و صاحب جامع هم
 ذکر این کرده صاحب اند صراحت فرماید که هر دو جمیع لغت فارسی است و صاحب محیط بر
 (انجوج - به حامی حلی آخر) گوید که خود باشد و بر خود فرماید که اسم جنس چوب و شاخ و دختها
 که بندی لکڑی و ذال الی نامند و از مطلق آن مراد اطباء - عود هند است که به عربی عود انجور
 و سوج و میونانی آنجا لوبی و ریقاون و بندی اگر نامند و آن چوب درختی است و بندی

از بہترین اقسام این باشد۔ بقول شیخ الرئیس گرم و خشک در دودم شرب آن ملطف و منفتح شد
و کاسر ریح و شنف و طوبت و قوتی احتیاج و جمع اعضا و منافع بسیار دارد و ما ذکر این جمالا بر معنی
سوم اگر کرده ایم (اردو) و یکپو اگر کے تیسرے معنی۔ صاحب آصفیہ نے عود پر اس کا ذکر
فرمایا ہے۔ مذکر۔

(الف) انجوخ | (الف) بقول برہان ورشیدی (۱) بہ معنی چین و شکن روی

(ب) انجوخیدن | و اندام از غایت پیری یا سبب و یگر و پرمردہ شدن میوه۔ و

(۳) آب و ہن یعنی تف و (ب) بمعنی برہم کشیدہ شدن پوست روی و اندام و بقول شیخ

شکنج و چین افتادن۔ صاحب جهانگیری نسبت (الف) بذکر ہر دو معنی بالا فرماید کہ (۳) بمعنی

عود باشد (شمس فخری ۵۵) پہر گفت چو بخت شہنشاہم فیروز پند شد عقل و بدو گفت ہا

مگو ای شوخ پد کہ بخت شاہ جوانست و چہرہ اش شادان پد گرفتہ روی تو از غایت کبر

انجوخ پد صاحب بحر نسبت (ب) فرماید کہ بمعنی کشیدہ شدن پوست دوی و اندام۔ سلم

التصریف کہ غیر ماضی مستقبل و اسم مفعول یعنی آید۔ صاحبان نوادر و وارہم ذکر (ب) کردہ اند

مولف عرض کند کہ ابراہیم کہ بدون وا و گذشت صراحت ماخذ کردہ ایم و آن مختف

(الف) است۔ صاحبان تحقیق بالاتفاق بر معنی اول و دوم قاعدت کردہ اند و نسبت بمعنی

سوم بیان کردہ جهانگیری خیال ما اینست کہ انجوخ بہیم سوم و پنجم بہیم معنی گذشتہ است

کہ اسم جامد فارسی زبان است۔ کاتبین۔ جیم آخرہ را خای مجملہ کردند و در نسخہ جهانگیری تصحیف

راہ یافت ازینجا است کہ ہمہ محققین این معنی را ترک کردہ اند و معنی سوم با ماخذ ہم تعلق نہا

و در مرادفات و مصدر این هم بیان نشد و نسبت معنی دوم عرض می شود که همین معنی بر (انجوخ) به موصوفه و دوم دخای سوم و پنجم هم گذشت و مانند ششم هم هجاء انجاء مذکور - جادارد که به التباس لفظی نمون دوم و حیم سوم و درینجا هم قائم شد همین سبب است که بعضی محققین بر خففت این - معنی دوم را ترک کرده اند و مصدر این هم متروک - حالا عرض می شود نسبت (ب) که مرکب است از اسم جاد (الف) و یای معروف و علامت مصدر در آن مقننین فارسی این مصدر را بجای گویند و باصول ما هم که مانند این انجوخ به معنی مجله آخر است ترکی باشد چنانکه صراحت این برانج کرده ایم (اردو) (الف) (۱) دیکهو انج (۲) دیکهو انجوخ (۳) دیکهو انجون (ب) دیکهو انجیدن -

انجوسا | بقول برهان و جاح باسین بی نقطه و الف کشیده یعنی انجسا که نوعی از سرخ مرو باشد و عبری شجرة الدم خوانده خون را به بند - صاحب ناصری فرماید که در فرنگها نیا نتم و بیارسی نمی ماند صاحب نهت صراحت کرده که با نفع است مؤلف عرض کند که با حقیقت این برانجایان کرده ایم که بدون وا گذشت (اردو) دیکهو انجاء و انجوسا -

(الف) انجوخ | صاحبان برهان و سروری و جاح و رشیدی ذکر (الف) کرده اند که (ب) انجوخیدن | مرادف انجوخ است که به خای مجله پنجم گذشت و صاحبان برهان

و بحر و موارد (ب) را مصدر (الف) قرار داده اند مؤلف گوید که الف اصل است و انجوخ به خای مجله آخر مبدلش و انج بدون و و خففت آن - ما صراحت کامل بر خففت و نیز بر مبدل کرده ایم و (ب) مرکب از (الف) و یای معروف و علامت مصدر در آن و بقول صاحب بحر عجم سالم انصاری

که غیر از ماضی و مستقبل و اسم مفعول نیامده (ار و و) الف و و ک و ا بخ و خ (ب) و ک و ا بخجیدن
بخوک | بقول برهان و جامع و هفت و اند و شش بروزن مفلوک نام دشتی و بیابانی است
 نامعلوم مؤلف گوید هرگاه بیابان نامعلوم است نام این از کجا معلوم شد حیف است که گفتار
 سند لفظی هم پیش نکرده و صراحت نکرده که این لغت را از کجا یافته و مال کدام زبان است
 صاحب اندالبعه گوید که لغت فارسی است و معاصرین عجم ساکت اند پس ترک این بر بیان
 تفوق داشت (ار و و) بخوک - ایک جنگل کا نام ہے جو بقول محققین نامعلوم ہے -
بخجیدن | بقول برهان و موارد و ناصری و جامع بروزن بخجیدن (ا) بمعنی استرہ زدن
 یعنی حجامت کردن صاحب بحر فرماید که (کامل التصریف) و مضارع این آنجد است - صاحب
 جهانگیری گوید که استرہ زدن را بتاری حجامت خوانند (نظامی س) و دوا می در دوا بخجیدن
 گوش و دم الاخوان و خون سیاوش پد صاحب سروری گوید که بر حجامت نیز اطلاق این
 کنند چون آن عضو را ریزه ریزه کنند - صاحب نوادر بذکر معنی اول تا چهارم ذکر آنج کرده گوید که
 شله - خان آرزو در سراج فرماید که این تصحیف آجیدن است مؤلف عرض کند که آنچه صاحب
 سروری نسبت ریزه ریزه کردن گوید که متعلق به استرہ زدن است - قراح اوست که در
 استرہ زدن عضو معمول ریزه ریزه نمی شود بلکه مجروح شود و پس این است طرز بیان محققین
 سلف که معنی اصلی حقیقی را بر باد کند آنچه صاحب نوادر آنج را مثله گوید خطای اوست که آنج
 معنی مصدر زدن و تعلق او بن حیث اسم جاد با معنی دوم باشد که می آید و خان آرزو درست
 فرماید که این متعلق به آجیدن باشد و لیکن بقول او تصحیف نیست بلکه آجیدن فرید علیہ آجیدن

است که فارسیان نون زائد در بعض الفاظ زیاده کنند همچون پاداش و پاداشن - مابر آجیدین
 صراحت ماخذش نه کرده ایم بناً علیه مبرنجیا تلافی مافات کنیم یعنی آجیدین مبدل اثریدن
 است به معنی استره زدن و مرکب از اثری و علامت مصدر زدن و اثری مخفف اثرینه و اثرینه
 آذر نام است که نگ تراشان بوسیله آن سنگ آسیرا نامهاوار کنند تا و آرد گردن غلیم سو
 بدست آید پس منی حقیقی اثریدن اثرینه زدن است و معنی مجازی آن استره زدن بالجمله
 زیادت نون بعد الف انجیدین و معنی استره زدن متصل شده بهتر ازین است که انجیدین را
 مبدل آجیدین گیریم فارسیان الف را بانون بدل کنند همچون اعل وغل پس از دو لغت اول
 آجیدین یک الف بنون بدل شده انجیدین شد (ارو) پچنجه لگانا - آجیدین و تیسری
 (۲) انجیدین - بقول برهان و بحر و موارد و جهاتگیری و ناصری و جامع و سراج به معنی
 بیرون کشیدن - صاحب سرودی هم بحواله شرفنامه ذکر این کرده مؤلف عرض کند که حنا
 نوادر بذیل این مصدر انج را شکله گوید و خیال نمی کند که اسم جامد مثل مصدر بچه دلیل خیال
 مانیت که انجیدین بدین معنی مرکب است از انج و یای معروف و علامت مصدر و
 و صراحت معنی انج بجایش کرده ایم که گشت پس انج اسم مصدر این باشد فارسیان
 زیادت یای معروف و علامت مصدر زدن مصدری ساختند (کامل التصریف) و ضار
 این انجد (ارو) با نرکانا - با هر کبچیا -

(۳) انجیدین - بقول برهان و بحر و موارد و جامع زمین را آب دادن که سیراب کردن
 زمین باشد حیث است که سند استعمال این پیش نشد - اگر استعمال این ثابت شود تو انیم

عرض کرد که مجاز باشد و از معنی حقیقی استر زدن یعنی چنانکه انسان را اندستره زدن تسکین خاطر
 شود زمین را هم از آبرسانی تسکین شود. یکی از معاصرین عجم گوید که حالا این در استعمال متروک
 است و پیشینیان این را به معنی ته و بالا کردن زمین از شیا استعمال می کردند و این عمل پیش از
 آب دادن زمین کنند تا بعد ازین زمین را آب دهند و سیراب گردد اندرین صورت سیراب کردن
 معنی مرادی است از شیا رک کردن و شیار کردن مجاز است از استره زدن یعنی چنانکه استره زدن
 راحت بخش انسان است همچنان شیار کردن راحت بخش زمین باشد (ار و و) و کچو آب دان
 (۴۴) آنجیدن - بقول بحر و موارد و جهانگیری و سروری و جامع و رشیدی و برهان - ریزه ریزه کردن
 صاحب ناصری گوید که با لفتح ریزه ریزه کننده و امر به ریزه کردن - خان آرزو و سرانخ و فرماید که تصحیف
 آنجیدن است و صاحب موارد و ذیل این ذکر آنجین کرده گوید که به معنی ریزه ریزه و اسم فاعل و امر - و
 سندش از ابن مین آورده (۵) و آنم آتش بود تنویر شوبه اگر آنجیش این بود پیوسته به نقل
 گوید که سند ابن مین متعلق به آنجین است نه آنجیدن - بخيال ما کم اتفاقی صاحبان تحقیق است که این معنی
 را تمام کرده اند - معنی این بر سبیل مجاز جراحت رساندن باشد نه ریزه ریزه کردن و این معنی مجازی پیدا
 شد از معنی اول که در استره زدن - عضو معمول جراحت کشنده پاره پاره شود نظامی در کلام خود
 آنجیدگان را که جمیع اسم مفعول همین مصدر است به معنی مجروحان و جراحت کشیدگان آورده که نماید
 خیال ما می کند عجیب اینست که بعضی محققین اول الذکر از همین شعر نظامی استناد معنی بیان کرده خود هم
 کرده اند (۵) زمین خسته از خون آنجیدگان به هوا بسته آناه به رنجیدگان به آنچه صاحب ناصری معنی
 فاعلی و امر نوشته و آنچه صاحب موارد و معنی ریزه ریزه و اسم فاعل و امر آورده جز این نباشد که تیار

مصدر و مشتقاتش نکرده و آنچه خان آرزو تصحیف آجیدن نوشته تصفیة آن بر معنی اول کرده ایم (اردو)
مجرد و کرا - زخمی کرنا -

انجیده | قبول بران و سروری بر وزن کنند و یقودیدوس بر آتمن و ز و بعضی انجیده مؤلف
(۱) نسبت یونانی گند نامی کوهی باشد که بحر بنی عرض کند که این همان است که ذکرش بر آخر خط گذشت
حشیشة الکلب خوانند و صوف الارض نیز گویند - نسبت معنی دوم عرض می شود که اسم مفعول انجیدن بهم
و شوارزایدان زمان را سودمند بود و (۲) بقار معانی که گذشت هیچ خصوصیت بالا پاره پاره کرده شد
معنی ریزه ریزه کرده شده صاحب رشیدی بر معنی دوم نیست (اردو) (۱) و دیگر آخر خط (۲) انجیدن کا
قلع - صاحب محیط نسبت (۱) فرماید که فراسیون با اسم مفعول - یعنی بچینه لگایا هوا - یا هر کجا هوا سیار
و گویند که اسم یونانی گندناست و برگندنا گوید که قبول کی هوئی زمین زخمی -

انجیر | قبول بران و جامع بر وزن انجیر (۱) میوه است معروف و (۲) مطلق سوراخ را گویند
همو تا سوراخ کون را خصوصاً و (۳) نام جوی آب است در هرات و آنرا جوی انجیل - نام هم گویند و
جهاگیری فرماید که مرادف انجیره کمی آید و نسبت معنی دوم ذکر تعمیم نکرد - صاحب ناصری بذکر معنی اول
و معنی خاص دوم نسبت معنی سوم فرماید که نهر انجیر جوئیت در هرات که از میان باغ زراخان می گذرد
و چشمه است در چهار فرسخی نزد سر راه فرسان و بالاخر فرماید که انجیره هم به همین هر سه معنی آمده و
فرماید که (۴) بر معنی سوراخ گفته هم همچون کنگیر - صاحب رشیدی بر معنی اول و چهارم قلع - خالی زد
در سراج ذکر معنی اول و سوم و چهارم کرده و چهارم نسبت معنی اول فرماید که درختی است معروف و اطلاق
آن بر باران مجاز و پستان از تشبیهات است (جامی ۱۵) بهمان دو یگان پستان انجیره پی طفلان

باغ از شیر پر شیر (ابوالعلائی شوستری **ص**) ای گیر من ای گیر تو انجیر که داری بگن
 خوری دقتی کنی و باک نداری (مولانا بقائی **ص**) جوی انجیر در میان رودان پیوسته
 عرض کند که به معنی اول بقول صاحب محیط اسم زبان فارسی است و بعبری تین و یونانی
 سوتی و اهل مین تیس گویند و بقول صاحب صیدند انجیر بسیار عمل را شاه انجیر نامند
 و از مطلق آن مراد ثمر آنست و بهترین میوه هاست و مزاج انجیر تر و شیرین معتدل و در گرمی و
 گویند گرم در اول و تر در دوم - مولد نفع و صفرا و شدید نفع و ملین و منافع بسیار دارد در الحام
 و بقول صاحب ساطع انجیر نفع سنگرت است یعنی اول و بقول صاحب کنز کبیر اول نفع
 ترکی است یعنی تین و صاحب خزانه - مؤید این - پس بخمال ما فارسیان و ترکان این را از
 سنگرت گرفته اند و نسبت معنی دوم عرض می شود که معنی عام هم جامد فارسی زبان و معنی
 خاص مجاز آن است و مصدر انجیردن که به معنی سوراخ کردن می آید وضع شد از همین اسم
 جامد - حالا عرض می شود نسبت معنی سوم که مخفف انجیره باشد که بهین معنی می آید و معنی لفظی
 آن منسوب به سوراخی که منبع این جوی باشد از کثرت استعمال های هوز حذف شد یا استعاره
 انجیر که به معنی سوراخ بود و دوی را نام نهادند که مجرای آن رود سوراخی باشد و الله اعلم
 نسبت معنی چهارم عرض کنیم که حیث است از تحقیق و خصوصاً از خان آرزو که باز اکت خیا
 که داشت هم زبان شان شد و انجیر را به معنی سوراخ کتند نوشته و خیال نکرد که انجیر امر است
 از مصدر انجیردن که می آید و بحالت ترکیب با همی - اسم فاعل ترکیبی باشد همچون گفتن انجیر پس انجیر
 مطلق را به معنی سوراخ کتند گفتن قانون فارسی را پس پشت افکندن است و حقیقت معنی

چهارم جزین نباشد که امر است از انجیرون قاتل (۱) انجیر - بقول امیر فارسی
 مذکر - تین - ایک شهو ریوہ ہے جو دیسی اور ولایتی ہوتا ہے (بحرہ) شاخ جو داغ
 محبت کی ہے وہ ہے شکرہ و انہ خطل میں بھی پایا نما انجیر کا (۲) سوراخ یقعد کا
 سوراخ - ذکر - (۳) فارسی میں ایک ہنر کا نام انجیر ہے جو ہرات میں واقع ہے اور نیز
 یزدین ایک چشمہ کا نام انجیر ہے - (۴) سوراخ کر (انجیرون کا امر)

<p>انجیر آدم اصطلاح - بقول برہان کجی نام میوہ است در ہندوستان شیعہ خطل سروری گوید کہ گرد و سرخ رنگ باشد و در او نقطہ سفید - و خان آرزو در سراج گوید کہ وہ نقطہ سفید باشد - صاحب محیط فرماید کہ اسم جمیت است و بقول ابوریحان میوہ است برتر از جو ز رنگ آن سیاہ مائل بجا کتری و پرنالی و گردی مثل انجیر کہ آراہندی مگر گویند در کوہستان کابل بسیار و آنرا زمان بخت فوہی بکار بر نہ و شاخهای آن شبیہ بدخت بید و چون شاخ را از ان باہنیم آمیختہ بسوزند ہر کہ بآن آتش گرم شود اور غشی افتد و انجیر شود - گیلانی گوید کہ</p>	<p>آن مثل خطل مدور و سرخ رنگ باشد و در آن نقطہ سفید و آن ثمر شجریست در ہند کہ منفعت آن معلوم نیست (الخ) و بذیل التو گوید کہ گویند انجیر آدم است و ہم او بذیل حمیر نویسند بفارسی انجیر آدم و ہندی گولر نامند و در جوف بعض ثمر آن پشمی باشد ہذا اثر شبہ ہم گویند بعضی انجیر آدم را اثر دیگر دانستہ اند - با جملہ جمیر گرم و در دم تر در اول بہت دسواس و در سپینہ و نفث الدم و گرم و منافع بسیار دارد و کوکف گوید کہ انجیر خاہر مرکب تو صیفی است بمعنی انجیر سیاہ رنگ یا گندم گون کہ آدم بقول شمس سجاولہ و متو بہرین</p>
---	--

منہی آمدہ (اردو) گولہ۔ بقول آصفیہ ایک درخت
 اور اس کے پہل کا نام جو انجیر سے مشابہ ہوتا ہے
 نے جو زائقی لکھا ہے جو انجیر صحرائی کے مشابہ
 ہوتا ہے۔ صاحب آصفیہ نے میں پہل پر فرمایا
 مذکر۔

انجیر بغدادی | استعمال - مرکب توصیفی - بقول کہ اسم مذکر۔ اندامین - خنط۔

صاحب محیط ثمر رقی یانی است و در صرآن یا
 انجیر مین نامند و بر رقی یانی فرماید کہ بالفتح باشد
 و این را رقیع و جوز الرقیع و بفارسی شتر یابی
 گویند۔ و خنط بقدر درخت گردگان و ثمر آن
 شبیه بہ انجیر یا شیرینی و نطاکی نوشته کہ در مصر مشہور
 با انجیر افغانی و آن را انجیر ہندی نیز نامند و در
 آن در اطراف صفای مین و مصر نیز بہم رسد
 ثمر آن مائل لطعم انجیر و لیکن کم شیرین۔ یکے
 از او دویہ مقیہ۔ گرم و خشک و در دوم و قاطع
 نرف الدم و نفث الدم و یغم و جالی قصبہ
 (اردو) خشکی انجیر۔ مذکر۔

انجیر دن | بقول برہان بروزن شمشیر
 ایک پہل ہے جو انجیر سے مشابہ ہوتا ہے جس کا
 معنی سورخ کردن یا شہچہ انجیر بمعنی سورخ
 شہور نام معلوم نہ ہو سکا۔ لیکن ہم قیاس کرتے
 آئندہ صاحب بحر فرماید کہ سالم التصریف است

که غیر ماضی متقبل و اسم مفعول نیاید و بتول موارد	باشد و پس - صاحب برهان بر شاه انجیر که
(کامل التصریف) و مضارع این انجیر و انجیر	نوعی از انجیری آید نوشته که آنرا انجیر وزیری
امر و حاصل بالمصدر این - صاحبان سراج	هم گویند و ما اشاره شاه انجیر بر بقا انجیر کرده
و نوادر و سروری ذکر این کرده اند مؤلف	که انجیر بسیار عمل را شاه انجیر گویند پس نسبت
عرض کند که مرکب است از اسم جامد انجیر و	انجیر بسوی شاه یا وزیر خزان نباشد که بهتر
علامت مصدر - باصول ما مصدر صلی است	قسم انجیر را این نام نهاده اند ازین صورت
که از اسم جامد فارسی زبان وضع شد و قیاسی	معنی وزیر درین اسم دستور باشد که در عربی
است و موضوع بر خلاف جمهور متقنین درس	دستور را وزیر گویند (اردو) انجیر وزیری او
که نزد ایشان معامی باشد (اردو) سوراخ کز	شاه انجیر اس انجیر کو بگفته هین جو اقسام انجیر سے
چیدنا -	سب سے اعلیٰ قسم ہے جس میں شیرینی بہت زیادہ
انجیر وزیری اصطلاح - بقول صاحب	موتی ہے -
ضمیمہ برهان نوعی از انجیر باشد بغایت سفید	انجیر ہ بقول برهان بر وزن زنجیرہ بمعنی
و لطیف - صاحب شمس گوید که نهایت شیرینی	انجیر باشد بهر معنی (۱) میوه معروف (۲) سوراخ
می باشد - صاحب برهان بر (وزیر) فرماید که	مقدم (۳) نام چشمه که صراحت این بر انجیر گذشت
از دو چوبه را گویند پس خربزین نباشد که این انجیر	صاحب سروری بمعنی اول و دوم تانغ
خاص را زیادت یا ی نیست منسوب کرده (شفرده طه)	درست حد نه اول کم شد بمحج
یا از دو چوبه نظر به مشابہت پس مرکب توصیفی	کا و رسا در انجیرہ (مولوی معنوی طه) چاباگر

<p>ازان خراما که مچشم روشن شده ازان خراما شدم و از معنی اول و دوم ساکت مؤلف عرض کند پر دل ندانم بگ انجیره (شمس فخری ۵۱) که حیف است که نه استعمال معنی سوم پیش نهد ولی نایگز از انتفاست نه دماش خرزه در انجیره و بخمال ما در انجیره معنی اول های هوز را ند باشد باشد (حکیم سنائی ۵۲) هر که شد کون پرست و معنی دوم و سوم های نیت که مقصد چشمه منسوب باشد بر خیره نه گوز یا بد ثواب انجیره نه صاحب بهانگیر سوراخ (اردو) دیکو انجیر سپران تینون فو کا ترجمه بذکر معنی اول و دوم صراحت کند که انجیره معنی انجیر هندی استعمال این همان است که ذکر سوم است برخلاف انجیره که معنی رود معلوم انجیر لیس بر انجیر فیدادی گذشته - و انفا گذشته - خان آرزو در سراج بذکر معنی سوم فرماید که ظاهر اجائی که چشمه مذکور برآمده درخت هندو دین بسیار پیدا می شود (اردو) دیکو انجیری باشد یا میتواند که از سوراخ شکی برآمده باشد انجیر فیدادی -</p>	<p>ازان خراما که مچشم روشن شده ازان خراما شدم و از معنی اول و دوم ساکت مؤلف عرض کند پر دل ندانم بگ انجیره (شمس فخری ۵۱) که حیف است که نه استعمال معنی سوم پیش نهد ولی نایگز از انتفاست نه دماش خرزه در انجیره و بخمال ما در انجیره معنی اول های هوز را ند باشد باشد (حکیم سنائی ۵۲) هر که شد کون پرست و معنی دوم و سوم های نیت که مقصد چشمه منسوب باشد بر خیره نه گوز یا بد ثواب انجیره نه صاحب بهانگیر سوراخ (اردو) دیکو انجیر سپران تینون فو کا ترجمه بذکر معنی اول و دوم صراحت کند که انجیره معنی انجیر هندی استعمال این همان است که ذکر سوم است برخلاف انجیره که معنی رود معلوم انجیر لیس بر انجیر فیدادی گذشته - و انفا گذشته - خان آرزو در سراج بذکر معنی سوم فرماید که ظاهر اجائی که چشمه مذکور برآمده درخت هندو دین بسیار پیدا می شود (اردو) دیکو انجیری باشد یا میتواند که از سوراخ شکی برآمده باشد انجیر فیدادی -</p>
<p>انجین بقول برهان بر وزن رنگین (۱) معنی ریزه ریزه باشد و (۲) ریزه ریزه کننده را نیز گویند و (۳) امر یا نهی هم هست یعنی ریزه ریزه کن (۴) معنی کا بگل نازده هم نظر آمده صاحب ناصری معنی او و سوم قانع و صاحب سروری بر معنی دوم و صاحب رشیدی بر دوم و سوم صاحب جامع بذکر هر چهار معنی اول ریزه ریزه کردن گفته خان آرزو به بیان هر چهار معنی بالا مختصر خود ظاهر کند که ظاهر همان همین است بغیر نون که گذشت (ابن یمن ۵) دایم آبش بود نور آشوب نه اگر آکنش این بود پیوسته مؤلف عرض کند که اگر آنج را به معنی حقیقی گرفته یا دنون نسبت بر آن خرش زیاده کنیم انجین به معنی منسوب به اظهار یا منسوب برگرداگر در خسار توان گرفت چنانکه گوهرین بشکرتین و اگر انجین را سیدل و مخفف</p>	<p>انجین بقول برهان بر وزن رنگین (۱) معنی ریزه ریزه باشد و (۲) ریزه ریزه کننده را نیز گویند و (۳) امر یا نهی هم هست یعنی ریزه ریزه کن (۴) معنی کا بگل نازده هم نظر آمده صاحب ناصری معنی او و سوم قانع و صاحب سروری بر معنی دوم و صاحب رشیدی بر دوم و سوم صاحب جامع بذکر هر چهار معنی اول ریزه ریزه کردن گفته خان آرزو به بیان هر چهار معنی بالا مختصر خود ظاهر کند که ظاهر همان همین است بغیر نون که گذشت (ابن یمن ۵) دایم آبش بود نور آشوب نه اگر آکنش این بود پیوسته مؤلف عرض کند که اگر آنج را به معنی حقیقی گرفته یا دنون نسبت بر آن خرش زیاده کنیم انجین به معنی منسوب به اظهار یا منسوب برگرداگر در خسار توان گرفت چنانکه گوهرین بشکرتین و اگر انجین را سیدل و مخفف</p>

اثرینہ قرار دہم معنی این آلتی باشد از فولاد کہ سنگ آسیا بدان تیز کنند و جادار د کہ معنی سوم ازین پیدا شود۔ اندرین صورت الف دوم اثرینہ بہ نون و زای فارسی بحکم بدل خود همچون۔ اغل و فغل و کرنگ و کجک۔ وہامی ہوز آخرہ حذف گرد چنانکہ گیاه و گیاہ و اگر انجین را اسم جاد فارسی زبان بہ معنی اول و دوم و چہارم و دہم جادار د برای این شتاقی سند استعمال باشیم و بنیدانیم کہ معنی سوم معنی امر محظور پیدا شد کہ انجیندن بہ نون دوم و پنجم و ہفتم مصدری نیست و عجب تر ہست کہ خان آرزو حوالہ این براہین کند و اربعین لغتی نیست و ہم ابجائش نوشتہ معاصرین ہم از استعمال انجین ساکت پس نتیجہ این ہمہ جگر کاوی ہمین قدر است کہ باستناد شعر ابن عیینہ این لغتی دہم معنی چہارم نشان نشان بدست آید۔ قاتل۔ (۱) اردو (۱) ریزہ ریزہ (۲) ریزہ ریزہ کوئے والا (۳) ریزہ ریزہ کر (۴) کاہگل کرنے والا۔

انچہ | بالضم ہانست کہ در محدودہ گذشتت فارسیان بمقصودہ خوانند و معاصرین عجم و ترک ہم بمقصودہ استعمال کنند و محدودہ نوشتن خواندن کردہ داند ازینجا است کہ مائعات این را در محدودہ نہ نوشتیم و ہمدینجا ذکر کنیم (اردو) و یکہو آنچہ۔

انچہ آدم می کند بوزنیہ ہم مثل۔ صاحبان	برسبیل ناخوشی خود این مثل را زنند مقصود آن
خزنیہ و امثال فارسی ذکر این کردہ از معنی مثل	باشد کہ اگر این کار را بہ بوزنیہ سپردی کریم دہم
استعمال ساکت اند مؤلف عرض کند کہ چون	ہم چنین سرا بنامش می داد چنانکہ تودادہ پس
فارسیان صنعت و کار کسی را در نقل و حرکت	فرق میان تود بوزنیہ چہ باشد (اردو) دکن ہین
بنید و میداند کہ بہ بی توجہی سرا بنجام دادہ است	جب کسی شخص کو بے توجہی سے کام بگاڑتا ہوا

پاتے ہیں تو کہتے ہیں: "ایسے انسانوں سے تو باندھنا چاہیے"۔
یہاں "یہ" انتہا سے شکایت ہے یعنی اگر یہ کام بند
سپردہ ہو تا تو وہ بھی تجھ سے بہتر سرانجام دیتا۔
انچہ برخود نہ پسندی بدگیری پسند [مثلاً]
صاحب اشال فارسی ذکر این کردہ از محل متعال
ساکت مولف گوید کہ فارسیان این مثل را
بطور موعظت و پند برای کسی زنند کہ او خود
کند و بخت دیگران اعتنائہ کند (اردو) وکنین
کہتے ہیں: "جو چیز اپنے کو نہ بہاے وہ غیر کو کیوں
جائے" اسکا مطلب یہ ہے کہ جس چیز یا جس
کام کو اپنے لئے غیر مفید اور مضر سمجھا جاتا ہے
وہ غیر کے لئے کیوں تجوڑ کیا جائے۔
انچہ سیر و خشت بنید جوان در آئینہ اش
این مخفف ہماست کہ ذکرش در مدودہ کردہ گم
مقصود ہر دو کی است (اردو) دیکھو: "انچہ
سیر و خشت بنید جوان در آئینہ نہ بنید"
انچہ در بغداد است گرد سر خلیفہ [مثلاً]
صاحب اشال فارسی ذکر این کردہ از حال رعایا خبر دہا
ساکت مولف گوید کہ فارسیان این مثل را
بطور موعظت و پند برای کسی زنند کہ او خود
کند و بخت دیگران اعتنائہ کند (اردو) وکنین
کہتے ہیں: "جو چیز اپنے کو نہ بہاے وہ غیر کو کیوں
جائے" اسکا مطلب یہ ہے کہ جس چیز یا جس
کام کو اپنے لئے غیر مفید اور مضر سمجھا جاتا ہے
وہ غیر کے لئے کیوں تجوڑ کیا جائے۔
انچہ سیر و خشت بنید جوان در آئینہ اش
این مخفف ہماست کہ ذکرش در مدودہ کردہ گم
مقصود ہر دو کی است (اردو) دیکھو: "انچہ
سیر و خشت بنید جوان در آئینہ نہ بنید"
انچہ در بغداد است گرد سر خلیفہ [مثلاً]

ایسا احباب خرمینہ و امثال فارسی ذکر این کردہ
از معنی و محل استعمال ساکت اند فارسیان این
مثل را در وصف بیداری حاکم و فرمانروا
می زنند مقصود آنست کہ خلفای بغداد بذات
خود شان بہ تبدیل لباس از حال رعایا خبر دہا
می شدند و ہر چہ بر رعایا می گذشت از ان واقف
می بودند تا آنکہ بیداری شان ضرب المثل شد
یعنی ہر چہ در بغداد بر عامۃ رعایا می گذرد گویا گرد
سر خلیفہ می گذرد (اردو) اس فارسی مثل کا
ترجمہ یہ ہے کہ بغداد میں جو کچھ ہوتا ہے اس سے
خلیفہ واقف رہتا ہے۔ وکنین ہمارے آقا کے
ولی نعمت حضرت غفران مکان میر محبوب علیجان
نور اللہ مرقدہ کے عہد سمیت ہمدین یہ مقولہ زبان
عام تھا کہ "تکھاٹے تورئیں کو خبر ملے" یعنی
خفیہ اخبار کا انتظام اس خوبی کے ساتھ تھا کہ
والی ریاست ہر شخص کی حالت سے واقف رہتا تھا
یہی مقولہ گویا ترجمہ ہے اس فارسی مثل کا۔

<p>خزینہ و امثال فارسی ذکر این کرده اند و از محل استعمال ساکت مؤلف عرض کند کہ فاریان</p>	<p>(الف) آنچه در دل است بزبان می آید (ب) آنچه در و یک است بچشم می آید</p>
<p>این مقوله را بطور موعظت و پند زنند مقصود آنست کہ اگر چیزی در فہم نیاید باید کہ از دیگری در یافت تحت تبس کرد و نباید کہ بر انتہای فہم خود آن را خطا و غلط قیاس کنیم (ارو) دکن بصورت مصرعی استعمال کنند یعنی (ع) آید مین کہتے ہین جو سمجھ مین نہ آئے سمجھو ہکا مطلب یہ ہے کہ اگر کسی بات کو ہم نہ سمجھ سکیں تو اپنا قصور ہے کسی اور سے مدد لین اور سمجھیں جلدی مین حکم نہ لگائیں کہ وہ غلط ہے ۔ آنچه دیدی از دست رفت مقولہ</p>	<p>خزینہ و امثال فارسی ذکر (الف) کرده اند و صاحب احسن (ب) را نوشته است ہر سہ از معنی محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ معاصرین عجم (الف) را بہ تقدیم و تاخیر بصورت مصرعی استعمال کنند یعنی (ع) آید مین کہتے ہین جو سمجھ مین نہ آئے سمجھو ہکا بزبان ہر آنچه باشد در دل نہ مقصود آنست کہ ہر چہ در دل انسان باشد خود بخود بزرگ باشد می آید و مخفی ماند کہ (ب) امثال آنست کہ آنہم صورت مثل گرفتہ (ارو) دکن مین کہتے ہین جو دل مین تھا آخرو ہی منھ سے نکلا۔ دل کی بات منھ سے نکل آئی۔ تنگھاٹ مین کہتے ہین۔ دل مین با سو منھ پر دسا۔ یعنی جو بات دل مین ہے منھ پر دکھائی دیتی ہے۔</p>
<p>صاحبان خزینہ و امثال فارسی ذکر این کرده اند و از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف گویند کہ فاریان این مقولہ را برای حفظ مآثرم بطور موعظت و پند زنند مقصود آنست کہ فکر کا پیش</p>	<p>آنچه در طبع تو نیاید راست تو نفہمیدہ گمو کہ خطا ست</p>
<p>از وقت باید کرد و ہر چیز کہ تو شاہد آن کردی صاحبان گویا آن از دست رفتہ است یعنی وقت آن</p>	<p>مقولہ مقولہ</p>

باقی نماند کہ تو فکری کنی (اردو) دکن میں کہتے ہیں یعنی جب کوئی شخص کسی دوسرے سے گلہ کرتا ہے وقت سے پہلے فکر کر دے اس کا مطلب یہ ہے کہ تو نے ہمارا ظان کام نہیں کیا یا ہو ظان نقصان کہ جب وقت آگیا تو فکر و کوشش کا موقع بہت پہنچا یا تو وہ دفعہ ذمت کے لئے اس مثل کا استعمال کرتا ہے یعنی خاطر جمع رکھو کہ ہم سب کا ملتا ہے۔

انچہ عوض دار و گلہ ندارد | شل صاحبان معاوضہ کروں گے۔ یا جب وہ نقصان رسائی خزانہ و امثال فارسی ذکر این کردہ از معنی و محل جو زید نے بکر کے حق میں کی لیکر کسی بدسلوکی استعمال ساکت مؤلف گوید کہ چون کسی گلہ و کامعاوضہ ہوتا۔ تو زید اس کہاوت کے ذریعہ شکوہ از بی التفاتی یا چیری دیگر یا کسی کند فاریا سے بکر کو یاد دلاتا ہے کہ یہ آپکے افعال کا معاوضہ و رجوع این مثل را ز نزد مقصود آن باشد کہ ہے اور گلہ کا محل نہیں ہے۔

شکوہ و گلہ چیری کہ می کنی وقت آن از دست انچہ کنی نخود کنی گر ہمہ نیک و بد کنی | مقولہ رفته است معاوضہ آن در اختیار است و این صاحبان خزانہ و امثال فارسی ذکر این کردہ ان جوابی است بصورت مثل کہ تسکین گلہ مند و از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف گوید و شاکہ می کند و مخاطب را از خجالت مصون دارد کہ فارسیان این را بطور موعظت و پند زنتند و نیز این مثل را جواب گلہ و شکوہ می زنند کہ ہرچہ بخت دیگران کنی نیک مقصود آنست کہ ہرچہ بخت دیگران کنی نیک ترا بشی آمد عوض و مکافات اعمال تست کہ باشد یا بد معاوضہ آن بتو حاصل شود (اردو) تو ہم در ظان وقت با ما ہمچنین کردہ (اردو) دکن میں کہتے ہیں۔ اپنا کیا اپنے آگے آگے آگے دکن میں کہتے ہیں۔ جب عوض ہے تو پھر گلہ کیا جو کر و گے وہ پاؤ گے۔ یعنی غیر کے ساتھ

<p>اچھا سلوک کرین یا برا دونوں کا معاوضہ لے لگا فارسی مقولہ کا۔</p>	<p>اچھا سلوک کرین یا برا دونوں کا معاوضہ لے لگا فارسی مقولہ کا۔</p>
<p>اچھے ما کر دیم با خود بیچ نابینا نہ کر دال</p>	<p>امیر نے کہا ہے: "اپنا کیا آگے آیا" یعنی بُرے</p>
<p>صاحبان خزانہ و امثال فارسی ذکر این کردہ</p>	<p>فضل کا خمیازہ اٹھانا پڑا: ہماری رائے میں</p>
<p>از معنی و محل استعمال ساکت اند مؤلف عن</p>	<p>دکن کی کہاوت فارسی مثل کا خالص ترجمہ ہو</p>
<p>اچھے ما در کار دایم اکثر آن در کار نیست</p>	<p>اچھے ما در کار دایم اکثر آن در کار نیست</p>
<p>رازند و من وجہ مال آتش بدست خود ز</p>	<p>صاحب خزانہ ذکر این کردہ است و از معنی</p>
<p>باشد (اردو) دیکھو آتش بدست خود زو</p>	<p>و محل استعمال ساکت مؤلف عرض کند کہ فارسیان</p>
<p>دکن میں کہتے ہیں: اندھا بھی ایسا نہ کرے گا۔ یہ</p>	<p>این مقولہ را بحدت احتیاج و ہونہ کی نیزند</p>
<p>اچھے نصیب است بہم میرسد مثل</p>	<p>یعنی مقصود آنست کہ خیال با چیز پاکہ مار در کار</p>
<p>ورستمانی بستم میرسد صاحب</p>	<p>است اگر غور کنیم بسیاری ازان بحق ماضورت</p>
<p>خزانہ و امثال فارسی ذکر این کردہ اند</p>	<p>مذاور و محض ہونہ کی است کہ در فلک آن تھم</p>
<p>از معنی و محل استعمال ساکت مؤلف</p>	<p>معاصرین عجمین را بصورت مصرعی استعمال</p>
<p>گوید کہ فارسیان این مثل را بجائی</p>	<p>کنند یہ تغیر خفیفہ یعنی (ع) اچھے ما در کار دایم</p>
<p>زند کہ کسی بی سعی و تر و دبرادی رسد (اردو)</p>	<p>اکثری در کافیت بد صاحب امثال فارسی</p>
<p>دکن میں کہتے ہیں: قسمت کا لکھا ملتا نہیں</p>	<p>ہم ذکر این کردہ (اردو) دکن میں کہتے ہیں</p>
<p>یہ ضرور ہیں: یہ مقولہ گویا لفظ بلفظ ترجمہ ہو</p>	<p>کہ: ہماری ضرورتوں میں بہت سی چیزیں</p>

انحراف | لغت عرب است بکسر اول و سقم و بقول صاحب منتخب یعنی خم شدن و میل کرده شدن و گریختن - فارسیان این را به معنی نافرمانی و مخالفت استعمال کنند و را معنی مصدری با مصادوفس مرکب سازند که در لغات می آید - (اردو) انحراف بقول امیر - عربی - مذکر - مخالفت - نافرمانی (بحر) و دو ستون سے انحراف چنانچہ دشمنوں سے بھی مدارا خوب ہے ؟

انحراف و زیدین | استعمال - از شاہراہ راستی و دوستی انحراف می شود صاحب آصفی ذکر این کرده که به معنی کناره (اردو) انحراف کرنا - مخالفت کرنا - کشیدن و مخالفت کردن است (نثر اول) کناره کرنا -

انخطینا | بقول برهان یفتح اول و سکون ثانی و حامی بی نقطه مفتوح بقای زده و طامی حلقی تحتانی رسیده و نون بالف کشیده بغتہ سریانی نوعی از گل انار است و گویند و رخت او بغیر گل غمری دیگر ندارد - ریش روده و ریشہای کہنہ را نافست و آن را شیرازی گل صد برگ خوانند - صاحب معیط بر انخطینا گوید کہ گلزار است و برگلزار فرماید کہ عربیان جلزار و از گل انار صد برگ و ہزارہ نیز نامند جہت آن کہ گل آن بیاہر بزرگ و پر برگ باشد و بیوتانی سینوس و سطینوس و بسرانی انخطینا و دارمانا و برومی فلوسطنون گویند اصلاً ثروتمند ندارد - بیان خواص و طبیعت این بر آثار گل گذشت (اردو) دیکھو انار گلی -

اند | بقول برهان و ثامری و جامع (ا) بروزن و معنی چند است و به معنی چندان چند و اندک تصغیر این و معنی شمار بچہول از سہ تانہ و آن را بہ عربی نیت و بفتح خوانند - و بقول

صاحب رشیدی عدد مجهول میان یک و دهم و بحواله آدات افضل از فرماید که میان سه و ده صاحب سروری از انوری سند آورده (سه) عدد سال های عمرش باد و پنجو تاریخ نهصد و پنجاه و اند (جمال الدین عبدالزاق گوید سه) چه ماند عمر چون پنجاه و اند سال گذشت که گشت سر تو چون خیزران نبشته سن و خان آرزو بذکر قول رشیدی فرماید که حقیقت آنست که اخذ است از اندین که به معنی گمان بودن در اصل و در استعمال بمعنی چند است پس آنچه رشیدی نوشته که میان یک تا ده باشد صحیح نبود و نیز تصفیه آن که اندک است دلالت دارد که میان سه و ده بود و اینکه اندک بر اکثر از ده اطلاق کنند از روی مجاز است زیرا که در نیوقت به معنی کم است مطلقاً و تحقیق آنست که چون جمع در عربی کم از سه نباشد تصع و نیف ایشان از سه تانه و جمع هار یا هرگاه تا ده باشد چند آمان از دو تانه و حال اندک نیز همین باشد پس هر دو قول اهل صحیح نباشد (انتهی) مؤلف عرض کند که تحقق همین قدر است که اند بمعنی چند است یعنی عدم تعین اعداد احاد همچون چند برده - و چند بر صد - و چند بر هزار و مماثل آن پس اگر چند را باعشرات آیم مقصود از آن تعداد از اعداد عشرات باشد که از دو تانه بود چنانکه (ده و اند سال گذشت) بمعنی ده و چند سال گذشت که شامل است بر دوازده تا نوزده که تعین احاد نباشد و هم چنین استعمال این بابات والوف هم همچون (صد و اند و دهم) و (هزار و اند و دهم) به معنی چند در هم بالای صد و هزار که مراد از چند - تعدادی است غیر معین از دو تانه و این مخصوص نیست برای شمار مجهول باعشرات یا ماه والوف بلکه جادارد که گوئیم (اند سال منقضی شد) بمعنی چند سال منقضی شد و آنچه بعضی محققین اند را به معنی چندان و چندین نوشته اند تا جماع او شان است که بجا است

عدم وجود سند قیاس همین قدر اجازت می دهد که اندان و اندین را به معنی چندان و چندین استعمال توان کرد ولیکن استعمال این از نظر مانگداشت - الحاصل همین قدر محقق است که آند به معنی چند باشد و آندک که می آید صغیر این و آندگفت فارسی است آنچه خان آرزو این را ما خود از اندین گفته برعکس حقیقت رفته که آندین وضع شد از آندنه آند ما خود از اندین و ماصراحت کامل وضع مصدر بجایش کنیم (اردو) چند - بقول آصفیه - فارسی - کچه - قلیل -

(۲) آند - بقول برهان و جامع موازی پانصد قرن که عبارت از پانزده هزار سال باشد خان آرزو در سراج گوید که این نهایت غریب است مؤلف عرض کند که طالب سند استعمال باشیم - معاصرین عجم هم بزبان ندارند (اردو) پانسو قرن - یعنی پندره هزار سال کو فارسیون نئے آند کہا ہے -

(۳) آند - بقول برهان نام درختی که آن را به عربی ستوس خوانند و اصل اسوس بنج درخت آند باشد - صاحب ناصری و سروری فرماید که این را همک هم نام است - صاحب جامع گوید که این گیاه بلند است - خان آرزو در سراج نوشته که بدین معنی آندک است که به عربی ستوس نام دارد و بفارسی همک - صاحب برهان ذکر همک به همین معنی کرده و در اینجا اشاره آند نه کرده و صاحب محیط آند را ترک کرد و بر ستوس فرماید که بشیرازی همک و اسمالادون و بیونانی ستوس بری است و باصفهانی ثرو و تبرکی شیرین بان و بهندی لپشی کاپیر هم نیاتی است احتمال چوب آن سوده از آله بیاض خفیف نماید و گویند ضد برگ تازه آن جبت دفع بد بوئی آنرا

و میان انگشتان پای مجرب و چوب آن را این ماسویه و امین الدوله گرم و خشک تر از سائر اجزای آن دانسته و با قوت جالبیه و قابضه و محکمه و گفته اند سیارون عبارت از آن است و آتش آن تندتر از چوبهای دیگر (انج) (اردو) ملٹی - بقول آصفیة (سندی) اسم مؤنث اصل هوس - کهوچی کے درخت کی جڑ - پنج ٹہک - پس آند کا ترجمہ ملٹی کا درخت ہے -

(۴) اند - بقول برهان و ناصری و جامع سخن گفتن - شک و گمان کہ آیا چنانست یا چنین و سخن گفتن از روی تعجب - صاحب ناصری برای این معنی سندی آورده (کمال اسمعیل) بکام فکر پیچیده ام جناب ترا بہ اندکام زہنای آسمان میش است بہ صاحب سروری بجوالة شمس فخری فرماید کہ بمعنی سخن گفتن - خان آرزو در سراج از برای این معنی طالب سند است مؤلف عرض کند کہ محققان نازک خیال تقریبی کنند کہ ابہام بران تفوق دارد بخيال ما - اند مجازاً بہ معنی شک و گمان و تذبذب و تعجب و غیر متیقن متقن بہ معنی اول کہ گذشت و اسم مصدر آندیدن متعلق بہ همین است (اردو) شک - گمان - تعجب - غیر متیقن - مذکر -

(۵) اند - بقول برهان و ناصری و جامع معنی شکر و شکر گذاری - خان آرزو در سراج از برای این معنی طالب سند است کہ آند بجا بہ معنی شکر آہدہ نہ آند مؤلف ہم با خان آرزو اتفاق دارد و معاصرین عجم ہم ازین معنی ساکت (اردو) شکر - مذکر - شکر گذاری - مؤنث -

(۶) اند - بقول برهان معنی امید و امیدواری ہم هست - و بقول سروری بجوالة شمس فخر امید داشتن - خان آرزو در سراج از برای این معنی طالب سند است مؤلف عرض کند کہ

اگر سند استعمال بدست آید اسم جامد فارسی زبان دانیم و مقصود شمس فخری غیر از امیدواری
نباشد (اردو) امید - امیدواری - سونت -

(۷) اند - به تحقیق جامع است که کلمه ربط باشد و تعظیماً برای واحد هم متعلی چنانکه گفته اند و
کوه اند (اردو) این - بقول صاحب آصفیه هے کی جمع و نیز کلمه تعظیم - اند و هستند کاترجه

(۷۴)

اندا | بقول برهان و ناصری و جامع برون عمدا (۱) بمعنی گلابه و کاهگل بر بام و دیوار مالیدن
بقول صاحب رشیدی یعنی اندایش - خان آرزو در سراج فرماید که بمعنی کاهگل و گلابه که بر بام و
دیوار اندایند و صراحت کند که این لفظ مأخوذ است از اندایدن که بمعنی اندودن است و آن
اعم است از گل مالیدن که بمعنی تطهیر و طلاست در عربی و لهذا در اندودن و رواندن و خواندن و
عرض کند که قول خان آرزو انقدر صحیح است که آنرا بمعنی کاهگل و گلابه باشد مطلقاً و لیکن مأخوذ
از اندایدن نیست - بلکه اسم مصدر اندایدن است یعنی اندایدن از همین اسم جامد وضع شد
که تفصیلش بر اندایدن می آید و آنچه برای تمییم معنی این مصدر شال زرد و رواندن و روشن کردن
است - نسبت این عرض می شود که ما را با تمییم معنی بیان کرده اش اتفاق است و لیکن تشبیل
پیش کرده اش صحیح نیست زیرا که آن متعلق به مصدر رواندن است و این بحث اندایدن - و
تشبیل حقیقی این از کلام ظهوری بر معنی دوم می آید که در آن استعمال شکر اندا موجود است و آنچه صاحب
رشیدی اندازا بر معنی اندایش نوشته تسامح اوست که اندایش حاصل بالمصدر اندایدن است بمعنی
اندودگی و اندا اسم مصدر است و آنچه نقیقین اول الذکر اندا بمعنی کاهگل مالیدن نوشته اند تسامح
شان است و استعمال این زیادت تحتانی در آفراندای هم آمده که بجای خودش ذکر کنیم (اردو)

کا هگل - ویکو ار زده -

(۲) اندا - بقول برهان و جامع ورشیدی و سراج به معنی کا هگل مانده - صاحبان ناصری و جهانگیری اندایش گریه این معنی آورده اند که بجای خودش آید مؤلف عرض کند که تحقیق بالا از کلام کمال اسمعیل و سعدی شاید این معنی را پیدا کرده اند (اسمعیل ۵) بخون دیده همی شد بسر عدوی تو خاک بزدان هوس که گلی سازد آفتاب اندای بی (سعدی ۵) درم بخور شان و زر بنزیت و ده بنای خانه کنند و بام قصر اندای بی (ظهوری ۵) زهر غیبت ظهوری بجام بی کام اگر شد شکر اندا چه خطی ازین هر سه سند آفتاب اندای و بام قصر اندا و شکر اندا اسم فاعل و مفعول ترکیبی است که به ترکیب اسمی با امر مضی فاعلی و مفعولی پیدا شد و مجرد اندا به معنی فاعلی اصلاً نیامده فاعلی (ار و و) کا هگل کرنے والا - کلابه کرنا والا (۳) اندا - بقول برهان و جهانگیری و جامع ورشیدی و سراج بمعنی غیبت و غیبت و بدگویی و سعادت و گزنی صاحب ناصری بذر این گوید که غیبت در حق کسی نیز بمنزله اند و دون و تغیر و د و پنهان کردن اصل و فرع است (سعدی ۵) بسمع رضا مشنود اندای کس بی ذکر گفته آید فورش بر سر بی مؤلف عرض کند که معنی غیبت مجاز معنی اول باشد که همچو کا هگل است یعنی چنانکه اندایش گریه اندا شدن - صورت حقیقی دیوار و بام را مخفی کند همچنان غیبت کننده به غیبت و بدگویی میخوابد که محاسن کسی را به شکوه و شکایت پنهان کند نمیدانیم که صاحب ناصری فرع را بچه ضرورت آورده و جادار و که فارسیان اندا را بدین معنی وضع کرده باشند لغت سنسکرت ننداکه بقول صاحب ساطع بر وزن زنده بمعنی نکوهش و سبزش

است و در اردو بمعنی غیبت مستعمل - صاحب آصفیہ بذیل لفظ غیبت ذکر نہ کر دہا پس
فارسیان نون اول بقاعدہ خود بدل کر دہا بالف همچون نفل و نعل (اردو) غیبت
بقول آصفیہ - عربی - اسم مؤنث - نہا - بدگویی - بدی - پیچھے برائی -

(۴) اندا - بقول برہان و جہانگیری و جامع وزشیدی و سراج بہ معنی خوابی کہ صلحا و اقیانیند
و رویای صادقہ ہمان است - صاحب ناصری از رودگی سند آور دہ (۵) باندا نمودند
و خورہ را پدید آن سراپا مہ نور را پانخان آرزو در سراج فرماید کہ بمعنی مطلب خواب است
و معنی رویای صاف کہ از خصوصیت مقام ناشی شد و این نیز گویا از معنی اندا میدن ما خود است
چرا کہ خواب گویا چیرست کہ بر بیداری اندودہ اند و آزاہان کردہ مؤلف عرض کند
کہ درست فرماید لیکن تسامح اوست کہ این را از معنی اندا میدن پیدا کردہ بلکہ این مجاز است
از معنی اول اندا قاتل (اردو) خواب - بقول آصفیہ - فارسی - اسم مذکر - سپنا - وہ با
جوانان نمیدین دیکھ - رویا -

(۵) اندا - بقول صاحب رشیدی و سراج امر بانداش مؤلف گوید کہ چنین است بلکہ
مخفف امر است از اندا میدن کہ می آید یعنی امر اندا میدن - اندا ہی باشد و فارسیان بخدا
تحتانی آخرہ کہ در حقیقت زائد است اندا ہم استعمال کنند و حقیقت زیادتی این را بر اندا میدن
عرض کنیم - (اردو) گلابہ کر - کاہگل کر - اندا میدن کے تمام معنوں کا امر -

انداچہ | بقول برہان و جامع و جہانگیری و ناصری و وزن دریاچہ بخت ٹرند و پاژند فکر
و اندیشہ - خان آرزو در سراج فرماید کہ دور نیست کہ اندیشہ در صل انداچہ باشد کہ ہم را شین

بدل کرده و الف را با ماله یا ساخته باشند پس بن قیاس باشد جمیع باب اندیشیدن (انتی) ^{الف} مو
 عرض کند که درست گوید که تبدیل شین به جیم فارسی آمده چنانکه کاجی و کاشی و بیج نفهمیم که
 خان آرزو جمیع باب اندیشیدن را برین قیاس مخطور گیر و حقیقت همین قدر است که اصل
 اندیشه انداچه بود بر زبان نژد و پاژند و بر زبان پهلوی اندیشه مستقل شد بر بیل تبدیل ماله
 و اندیشیدن که می آید وضع شد از اسم جامد اندیشه پس جمیع باب اندیشیدن را تعلق با اندیشه
 باشند انداچه - زیرا که انداچه مترادف است بر زبان معاصرین عجم هم (اردو) اندیشه - بقول
 امیر فارسی - مذکر - فکر - خوف دیکهواسکال -

انداختن | بقول صاحب بحر بالفتح (۱) بهمنی قصد ویل کردن - کامل اتصرف بمقتضای
 این انداز و مؤلف گوید که بقول متفنین فرس سماعی است و به تحقیق با قیاسی که وضع شد
 از اسم جامد انداز که معنی آهنگ و قصد می آید فارسیان زای تیز را به خای مجبه بدل کردند
 و این قاعده تبدیل در افعال جاری می شود و صاحبان قواعد فارسی ذکر این کرده اند
 پس انداز - انداخ شد و علامت مصدر تن بر وزن یاده کرده مصدری ساختند که معنی
 حقیقی آن قصد ویل کردن است (اردو) قصد کرنا -

(۲) انداختن - بقول بحر معنی افکندن که مجاز معنی حقیقی است که به نمبر (۱) گذشت - صاحب
 موارد هم ذکر این کرده همچون انداختن ناوک و تیر و سندان در طحقات می آید (اردو)
 پھینکنا - ڈالنا -

(۳) انداختن - بقول صاحب موارد به معنی گستردن چون انداختن فرش و این هم

مجاز معنی حقیقی است که ذکرش بر معنی اول گذشت و سندان در ملحقات می آید صاحب بحر هم ذکر این کرده (ارو) بجایا نا -

(۴) انداختن - بقول صاحب موارد معنی عرض کردن همچون انداختن و ردول صاحب بحر هم ذکر این کرده و سندان در ملحقات می آید و این معنی هم مجاز معنی حقیقی است که ذکرش بر معنی اول گذشت (ارو) عرض کرنا -

(۵) انداختن - بقول موارد معنی ترتیب دادن است چنانکه (انداختن جا) معنی ترتیب دادن جایی بنحیال مایه درست کردن و قرار دادن جایی بهتر است از ترتیب دادن پس انداختن را به معنی درست کردن و قرار دادن گیریم و این معنی هم مجاز معنی حقیقی است که بر معنی اول ذکرش کرده ایم و سندان در ملحقات می آید (ارو) بانا - قرار وینا -

(۶) انداختن - بقول صاحب موارد به معنی دلیل کردن چنانکه سعدی در گلستان گوید (۱) هر که را بادش بنید از دپکش از خیلانه نواز د - مؤلف عرض کند که این مجاز معنی دوم است که گذشت (ارو) دلیل کرنا -

(۷) انداختن - بقول موارد به معنی متوقف داشتن چیزی را بجای است همچون (انداختن بوقت دیگر و انداختن بر کسی و انداختن بر فرد دیگر) اینهمه بجای خودش مذکور شود صاحب بحر و بهای نیمه اندیل (انداختن چیزی را بجای نمی آورد) اندک می آید مؤلف گوید که مقصود از منتقل و متعلق کردن است بدگرایی یا بوقت دیگر و اینهم مجاز معنی حقیقی است که بر نمبر (۱) گذشت (ارو) موقوف رکنا - متعلق کرنا - مان -

(۸) انداختن - بقول موارد به معنی کردن همچون (انداختن پنجه با کسی) و (انداختن حیل) که سندان

در ملحقات مذکور شود مؤلف گوید که این هم مجاز است به معنی حقیقی که برنمبر (۱) گذشت (ارو) کرنا
 (۹) انداختن - بقول موارد یعنی بچون (انداختن کباب) و سندان در ملحقات می آید
 و این هم مجاز یعنی اول حقیقی است (ارو) پهونا - چکانا -

(۱۰) انداختن بقول صاحب موارد یعنی پوشانیدن چنانکه (انداختن انگشتری در انگشت)
 مؤلف گوید که تعریف موارد خلاف محاوره عجم است - انگشتری در انگشت کردن آمده
 نه پوشانیدن بخمال ما جادارد که این را متعلق به معنی دوم یا ششم کنیم و این هم مجاز یعنی حقیقی است
 که برنمبر (۱) گذشت و سندان در ملحقات آید - (ارو) پهانا -

(۱۱) انداختن - بقول صاحب موارد به معنی بستن همچون (انداختن قفل بر زبان) که سندان
 در ملحقات می آید و بخمال مؤلف بخاطر محاوره عجم این متعلق است به معنی ششم یعنی قفل کردن
 محاوره شان است نه قفل بستن - باقی حال این هم مجاز است از معنی اول حقیقی (ارو) دانا
 (۱۲) انداختن - بقول موارد به معنی ضلع کردن چنانکه (انداختن زب) و سندان در ملحقات آید -
 مؤلف گوید که این مجاز معنی دوم است و مجاز مجاز باشد (ارو) ضلع کرنا -

(۱۳) انداختن - بقول موارد به معنی مغلوب کردن همچون (انداختن کسی) سندان در ملحقات
 آید - و این مجاز معنی دوم است یعنی مجاز مجاز (ارو) مغلوب کرنا - گرانا -

(۱۴) انداختن - بقول صاحب موارد به معنی دور کردن است همچون (انداختن نقاب از
 رخ) و سندان در ملحقات آید - بخمال ما این مجاز معنی دوم باشد که مجاز مجاز است (ارو)
 دور کرنا - هانا -

(۱۵) انداختن - بقول موارد به معنی نهادن است چنانکه (انداختن گوش بر گشتار) و سندان در طحقات آید و بنیال ما اینهم متعلق است به معنی اول حقیقی (ارود) رکبنا -

(۱۶) انداختن - بقول موارد به معنی زدن همچون (انداختن خنجر و شتر) سندان در طحقات آید و بنیال ما اینهم متعلق است به معنی حقیقی اول (ارود) مارنا - لگانا -

(۱۷) انداختن - بقول صاحب موارد به معنی فرمودن چنانکه (انداختن صلح در میان دو کس) سندان این در طحقات آید و مؤلف گوید که مجاز معنی اول حقیقی است مخفی مباد که ظاهر فرمودن مراد کردن است و کردن بر معنی ششم گذشت - و اگر (صلح فرمودن میان دو کس) گیریم معنی این درست نمی شود که این نقل کنانیدن است پس بنیال ما معنی پیدا کردن و قائم کردن بهتر از فرمودن باشد فاعل (ارود) کرنا - قائم کرنا -

لف
(۱۸) انداختن - بقول صاحب موارد به معنی برداشتن است - چنانکه (انداختن غوغا) مؤلف گوید که سندان در طحقات آید و این هم مجاز است از معنی حقیقی اول و بنیال ما معنی برپا کردن بهتر است از برداشتن و جادارد که این را متعلق کنیم به معنی هفدهم هم که گذشت - (ارود) برپا کرنا - قائم کرنا -

(۱۹) انداختن - بقول موارد به معنی مبتلا کردن چنانکه (انداختن در اضطراب) مؤلف عرض کند که سندان در طحقات آید و این متعلق به معنی دوم و مجاز مجاز است (ارود) مبتلا کرنا -

(۲۰) انداختن - به تحقیق ما معنی جا دادن است چنانکه (انداختن خرد در پندار) و سندان در طحقات بر (انداختن چیزی) می آید و این مجاز معنی دوم باشد که مجاز مجاز است (ارود)

بلکه وینا -

(۲۱) انداختن - بقول موارد به معنی کشیدن چنانکه (انداختن نفس) و سندان در طححات آید
بخیال ماین مجاز معنی حقیقی اول است (ار دو) کهینا - لینا -

(۲۲) انداختن - بقول صاحب موارد به معنی ثابت کردن است چنانکه (انداختن خطا بر کسی)
سندان در طحقات آید بخیال مامتعلق است به معنی پانزدهم و من وجه تعلق دارد با معنی دوم
هم و ضرورت ندارد که معنی ثابت کردن قائم کنیم - قاتل (ار دو) ثابت کرنا - ڈالنا - رکھنا
(۲۳) انداختن - بقول موارد به معنی آوردن چنانکه (انداختن حکایت در میان) سندان
در طحقات آید و بخیال مامتعلق است به معنی دوم یعنی مجاز مجاز (ار دو) لانا -

(۲۴) انداختن - بقول موارد به معنی بر سر کشیدن چنانکه (انداختن چادر) سندی پیش نشد
و حواله کرد بر نفایس اللغات و صاحب نفایس بر او و مضاف فرماید که انداختن لحاف بر سر آورده
مؤلف عرض کند که این متعلق باشد به معنی هشتم و مثال (انداختن چادر) که صاحب موارد
ذکر کرده صحیح نیست بلکه (لحاف یا چادر بر سر انداختن) است پس معنی انداختن درین سند
کردن باشد و پس (ار دو) اوڑھنا -

(۲۵) انداختن - بقول صاحب موارد به معنی گفتن چنانکه (انداختن سخن) سندان در طحقات
آید و بخیال ماین مجاز معنی حقیقی اول است (ار دو) کہنا - بات کرنا -

(۲۶) انداختن - بقول صاحب موارد به معنی بریدن همچون (انداختن سر) سندان در طحقات
آید و بخیال ماین متعلق است به معنی دوم و مجاز مجاز باشد (ار دو) کاٹنا -

(۲۷) انداختن - بقول صاحب انند به معنی ساختن - همچون (انداختن نقش) سندان در تخت
آید و بجایال ما این تعلق دارد با معنی ششم نیز (ارو) بنانا - تیار کرنا -
(۲۸) انداختن - بقول صاحب رهنما بحواله سفرنامه ناصرالدین شاه قاجار به معنی سر کردن است که
برای توپ و تفنگ مستعمل - فرماید که انداختن معنی (توپ و بندوق سر کردند) باشد بجایال مادر مجرد
انداختن معنی سر کردن و زدن توپ یا بندوق نیست طریقیانش در غلط اندازد و دارد که این را
متعلق به معنی شانزدهم کنیم ولیکن معاصرین عجم سر کردن توپ و تفنگ گویند و استعمال زدن کم کنند
(ارو) سر کرنا - چلانا -

(۲۹) انداختن - بقول صاحب موارد به معنی غلط اندن است - چنانکه انداختن در آب - یا انداختن
در سینه یا انداختن بر ستر - سندان در تختات می آید و بجایال ما اول متعلق است به معنی دوم - یعنی
افکندن - معنی غلط اندن از ان پیدایمی شود و بوجه آب و دوم و سوم معنی خوابانیدن (ارو) و لانا
لتحه تیر کرنا - غوطه دینا - لانا - سلانا -

(۱۸۶۲)

انداختن آتش بجان	(مصدر اصطلاحی) همان است که در محدوده بر (آه باه انداختن)
متعلق به (آتش انداختن بخیری) است که در گذشته و در اینجا انداختن به معنی ششم اوست	
گذشت به معنی دوم یعنی بی قرار کردن و انداختن (ارو) و بگو آه باه انداختن -	
در اینجا متعلق به معنی دوم اوست که گذشت - انداختن افسر بر هوا مصدر اصطلاحی	
(ارو) آگ لگانا - بی قرار کرنا -	این همان است که بر (افسر بر هوا انداختن) گفته
انداختن آه باه مصدر اصطلاحی - این (ارو) و بگو افسر بر هوا انداختن -	

<p>انداختن انگشتری به انگشت استعمال یعنی (انداختن رفتن) می آید (اردو) -</p>	<p>انداختن انگشتری به انگشت استعمال یعنی (انداختن رفتن) می آید (اردو) -</p>
<p>انگشتری در انگشت کردن است و صاحب مؤلف انداختن بر بستر استعمال به معنی خواباندن این را بذیل انداختن متعلق به معنی دهمش کرده و بر بستر باشد متعلق به معنی بست و نهم انداختن - و صفا بنجیال مامتعلق به معنی ششم است (نگار و دانش موارد ذکر این همد را بنجا کرده (خرین اصفهانی نشر) انگشتری ملک را بدر آرد و بمن بازدهد (۵) در آب دیده یا در سینۀ پرورد اندازم پهل ساعت نیک در انگشت تو بیندازم (اردو) بیار خود را بر کدین بستر اندازم (اردو) بستر بر انگوٹھی پہنا -</p>	<p>انگشتری در انگشت کردن است و صاحب مؤلف انداختن بر بستر استعمال به معنی خواباندن این را بذیل انداختن متعلق به معنی دهمش کرده و بر بستر باشد متعلق به معنی بست و نهم انداختن - و صفا بنجیال مامتعلق به معنی ششم است (نگار و دانش موارد ذکر این همد را بنجا کرده (خرین اصفهانی نشر) انگشتری ملک را بدر آرد و بمن بازدهد (۵) در آب دیده یا در سینۀ پرورد اندازم پهل ساعت نیک در انگشت تو بیندازم (اردو) بیار خود را بر کدین بستر اندازم (اردو) بستر بر انگوٹھی پہنا -</p>
<p>انداختن به چیزی و کسی استعمال موقوف انداختن بر فرد دیگر استعمال - این متعلق است و اشتن چیزی بر چیزی و بر کسی است و این متعلق است (اردو) انداختن چیزی یعنی آن عام است و این خاص به معنی هفتم انداختن - صاحب موارد همد را بنجا کرده (مجرد ۵) ببا ناریاست که در آید چون نموجوئی نوک این کرده (ظهوری ۵) عجب گرا حنیض حساب روز مختصر را بر روز دیگر اندازد صاحب نامرادیها برون آید ظهوری کار خود را اگر کسی موارد ذکر این بر معنی هفتم انداختن کرده (اردو) اخترا اندازد (عربی ۵) خود عسرت و تقصیر کسی دوسرے دن پرمانا - جیجی آج کی بات کن شکر وصل این کرد که کار ما بدعای سحر گمان اندامادی -</p>	<p>انداختن به چیزی و کسی استعمال موقوف انداختن بر فرد دیگر استعمال - این متعلق است و اشتن چیزی بر چیزی و بر کسی است و این متعلق است (اردو) انداختن چیزی یعنی آن عام است و این خاص به معنی هفتم انداختن - صاحب موارد همد را بنجا کرده (مجرد ۵) ببا ناریاست که در آید چون نموجوئی نوک این کرده (ظهوری ۵) عجب گرا حنیض حساب روز مختصر را بر روز دیگر اندازد صاحب نامرادیها برون آید ظهوری کار خود را اگر کسی موارد ذکر این بر معنی هفتم انداختن کرده (اردو) اخترا اندازد (عربی ۵) خود عسرت و تقصیر کسی دوسرے دن پرمانا - جیجی آج کی بات کن شکر وصل این کرد که کار ما بدعای سحر گمان اندامادی -</p>
<p>(اردو) ایک چیز کو دوسری پر موقوف و منحصر کرنا انداختن بساط استعمال به معنی گستردن بساط انداختن براه (مصدر اصطلاحی) آنگشت استعمال متعلق است به معنی سوم انداختن به صاحب کردن متعلق یعنی اول انداختن و صراحت این بر موارد ذکر این همد را بنجا کرده (حمین ثنائی ۵)</p>	<p>(اردو) ایک چیز کو دوسری پر موقوف و منحصر کرنا انداختن بساط استعمال به معنی گستردن بساط انداختن براه (مصدر اصطلاحی) آنگشت استعمال متعلق است به معنی سوم انداختن به صاحب کردن متعلق یعنی اول انداختن و صراحت این بر موارد ذکر این همد را بنجا کرده (حمین ثنائی ۵)</p>

(۱۰۰۰)

(۱۰۰۰)

طبع جادو فتم باطن سخن باز بر طرز دیگر اندازد	انداختن پرتو استعمال - به معنی افکندن پرتو باشد متعلق به معنی دوم انداختن (ظهوری)
(ار دو) فرش کرنا	
انداختن بستر استعمال - مراد انداختن	(۵) مبادا صد که دورت بر ضمیرش پرتو اندازد
باط است که گذشت معنی گستردن بستر (ظهوری)	به بیانی دلافا هر نسانی صورت حالی
(۵) بستر بیماری انداختیم آتشی در استخوان	(ار دو) پرتو ڈالنا
تپ زدیم (ار دو) دیگر انداختن باط	انداختن پنجه استعمال - به معنی پنجه کردن
انداختن بوقت دیگر استعمال به معنی	است متعلق به معنی ششم انداختن - صاحب
موقوف داشتن بوقت دیگر است و این متعلق	موارد ذکر این مہدر انجا کرده (قدسی ۵)
باشد بمصدر عام انداختن به چیزی که گذشت	هر چه خواهی کن که ما را با تو راه جنگ نیست پنجه
و متعلق دارد با معنی هفتم انداختن - صاحب	بازو آوران انداختن فرنگ نیست
موارد ذکر این مہدر انجا کرده (صاحب ۵)	(ار دو) پنجه کرنا -
دولت من تو وقت است شود یا بر کاب	انداختن تہمت استعمال - به معنی اتہام
کار ما را چه بوقت دیگر انداخته (ظهوری ۵)	کردن و تہمت نهادن و تہمت کردن است
جمال گفتگو تنگست گو و حشی زبان در کش	و متعلق به معنی پانزدهم انداختن - صاحب ارد
به کین نصیحت را بوقت فرصت اندازد (ار دو)	مہدر انجا ذکر این کرده (حافظ شیرازی ۵)
کسی دوسرے وقت پر ٹالنا - رکھنا - صبح	خواب بیداران بهستی دانگ از نقش خیال
و عده کو شام پوٹا لیا - اس بخت کو گل پر رکھو	تہمتی بر شب روان خیل خواب انداختی

(اردو) تمہت جوڑنا۔ تمہت دہرنا۔ تمہت
لگانا۔ اصفیہ۔

معنی آوردن حکایت بمیان باشد و متعلق بمعنی
است و سوم انداختن - صاحب موارد ذکر آن

انداختن جا استعمال - بمعنی ترتیب داد

ہما نجا کردہ (خواجہ حافظ شیرازی ۵) ہفتہ

جاء وقراردادن جا باشد و متعلق به معنی نغم انداختن

طره مقتول خود گره می زد و صبا حکایت زلف

صاحبِ مواردِ ذکر این پیر را بنیاد کرده (والله اعلم)

تو در میان انداخت : (اردو) گفتگو کے درمیان

فی آنکه همین کام و زبان وقف تو دارم : در صد

کسی حکایت کا بیان کرنا۔

دل انداخته ام بهر تو جانمی : (اره دو) حگه

انداختن حیلہ | استعمال - بہ معنی حیلہ کرنا

بناتا۔ حکم قائم کرتا۔

صاحب موارد

انداختن چیزی را بکفتری استعمال -

و ذکر این چهار شاگرد و (نام دوم گیلانی) (گزی باقنادام

صاحب بحر و بہار گوید کہ یہ معنی موقوف داشتن

نہار دوست از من مدار پڑ حیلہ در صدم نقد از می کہ

ختمی را بر ختمی باشد (صائب) دوین

بہل گشتہ ام: (۱۱ و ۱۲) حیلہ کرنا۔

دور قفا باشد میان راه خفتن را با ناغوش احد

نذاختن خاک در گاری (مصدر مطلق)

انداز خواب راحت خود را به مولف گوید کہ

بہ معنی افکندن خاک و متعلق بہ معنی دوم انداختن

این مراوف (انداختن) حتمی و یوکی است

وگنایه باشد از بر هم کردن و خرابی و نقصان پیدا

انداختن خنجر استعمال - یعنی زدن خنجر است	انداختن خنجر استعمال - یعنی زدن خنجر است
و این متعلق به معنی شانزدهم انداختن باشد و صاحب موارد ذکر این همدرا بخاک کرده (خرین اهنانی) متعلق است به معنی نوزدهم انداختن و صاحب چندای میوفا بسینه من پاز رشک اغیار خنجر انداختن (ار دو) خنجر ارنا - هر کسی با شمع رخسارت بنوعی عشق داشت	و این متعلق به معنی شانزدهم انداختن باشد و صاحب موارد ذکر این همدرا بخاک کرده (خرین اهنانی) متعلق است به معنی نوزدهم انداختن و صاحب چندای میوفا بسینه من پاز رشک اغیار خنجر انداختن (ار دو) خنجر ارنا - هر کسی با شمع رخسارت بنوعی عشق داشت
انداختن خوان استعمال - از قبیل انداختن زمین میان پروانه را در اضطراب انداختن به باط است که گذشت یعنی گسترده خوان (ار دو) اضطراب بین مبتلا کرنا - مضطرب کرنا سفره و متعلق به معنی سوم انداختن - صاحب مو	انداختن خوان استعمال - از قبیل انداختن زمین میان پروانه را در اضطراب انداختن به باط است که گذشت یعنی گسترده خوان (ار دو) اضطراب بین مبتلا کرنا - مضطرب کرنا سفره و متعلق به معنی سوم انداختن - صاحب مو
انداختن در چیزی استعمال - به معنی جادو (ار دو) در چیزی باشد متعلق به معنی سیم انداختن (ظهوری) تمام عمرش صرف نیاز و عجز نیدارم پاز خرد و عشق خلیل (ار دو) دستر خوان بچکانا -	انداختن در چیزی استعمال - به معنی جادو (ار دو) در چیزی باشد متعلق به معنی سیم انداختن (ظهوری) تمام عمرش صرف نیاز و عجز نیدارم پاز خرد و عشق خلیل (ار دو) دستر خوان بچکانا -
انداختن در آب استعمال - به معنی فلکند در آب و غوطه دادن و آبرزن کردن است متعلق انداختن در ددل استعمال - به معنی عرض	انداختن در آب استعمال - به معنی فلکند در آب و غوطه دادن و آبرزن کردن است متعلق انداختن در ددل استعمال - به معنی عرض
به معنی دوم انداختن - صاحب موارد ذکر این گردن و ظاهر کردن در ددل باشد متعلق به معنی بر معنی سبت و نهم کرده و سندان از کلام خرین (ار دو) چهارم انداختن - صاحب موارد ذکر این همدرا بخاک بلانداختن بستر گذشت (ار دو) پانی میث انا کرده (اصفی) خواستم در ددل خود به خدا اندازم پازدم آدستم او ز خدا ترسیدم (ار دو) غوطه دینا - آبرزن کرنا -	به معنی دوم انداختن - صاحب موارد ذکر این گردن و ظاهر کردن در ددل باشد متعلق به معنی بر معنی سبت و نهم کرده و سندان از کلام خرین (ار دو) چهارم انداختن - صاحب موارد ذکر این همدرا بخاک بلانداختن بستر گذشت (ار دو) پانی میث انا کرده (اصفی) خواستم در ددل خود به خدا اندازم پازدم آدستم او ز خدا ترسیدم (ار دو) غوطه دینا - آبرزن کرنا -

<p>انداختن: (اروو) گمان مین و انان - گمان مین انداختن - استعمال - بمعنی جادادان - بتلا کرنا -</p>	<p>در ردول ظاهر کرنا - انداختن و رسیدن استعمال - بمعنی جادادان - بتلا کرنا -</p>
<p>انداختن دست بر چیزی و در چیزی استعمال بمعنی قبضه کردن است و متعلق به معنی دوم انداختن (عربی ۵) جهان که سایه نشین کلاه دولت بود بحسب و دست را بایزگی بران انداختن (اوله ۵) من اندرین غم و این داستان در دلت</p>	<p>در رسیدن و خوابا بدن و رسیدن متعلق به معنی بستم انداختن باشد و جادو دارد که متعلق به معنی بست و بنم کنیم موارد ذکر این بر معنی بست و بنم کرده و دند این از کلام خزین اصفهانی بر (انداختن بر بست) گذشته (اروو) سینه مین جلگه دنیا - سلا نا -</p>
<p>انداختن در شراب (مصدر مصطلحی) که ناگهان خردم دست در میان انداختن بمعنی بتلا کردن در شراب خواری است و متعلق به تها و انان - قبضه کرنا -</p>	<p>انداختن در شراب (مصدر مصطلحی) که ناگهان خردم دست در میان انداختن بمعنی بتلا کردن در شراب خواری است و متعلق به تها و انان - قبضه کرنا -</p>
<p>انداختن رفتن (مصدر مصطلحی - صاحبان به معنی نوزدهم انداختن - صاحب موارد ذکر این همانجا کرده (حافظ شیرازی ۵) از فرب زگرش خود میان هر دو مصدر یعنی (انداختن رفتن) فرمایند که معنی از کاری که در سر انجام آن باشد دست برداشتن</p>	<p>انداختن رفتن (مصدر مصطلحی - صاحبان به معنی نوزدهم انداختن - صاحب موارد ذکر این همانجا کرده (حافظ شیرازی ۵) از فرب زگرش خود میان هر دو مصدر یعنی (انداختن رفتن) فرمایند که معنی از کاری که در سر انجام آن باشد دست برداشتن</p>
<p>انداختن در گمان استعمال - بمعنی بتلا کردن کردن و در گمان افکندن است که متعلق باشد به معنی دوم و نوزدهم (عربی ۵) بگفتش ز کجا داری این بشارت گفت به ز صد علامت اقبال در گمان شعر مخلص کاشی است که و اعطف ندارد در موقوف</p>	<p>انداختن در گمان استعمال - بمعنی بتلا کردن کردن و در گمان افکندن است که متعلق باشد به معنی دوم و نوزدهم (عربی ۵) بگفتش ز کجا داری این بشارت گفت به ز صد علامت اقبال در گمان شعر مخلص کاشی است که و اعطف ندارد در موقوف</p>

<p>عرض کند که انداختن براه هم یعنی رفتن است انداختن صورت صرف تکرار واقع شود و مصدر براه انداختن رفتن قرار یابد که معنی مطلق رفتن باشد و نیز در معنی پیدا کرد و محققین بالا انفاط (هم زمان) قابل غور است که ضرورت ندارد و قائل (ار و و) چنینیک که چنانچه کسی کام کو چو پور کرد و سر کام کرنا - جانا - انداختن رو مصدر به مطلق یعنی ارد کردن زخم لگنا -</p>	<p>معنی توجیه کردن است متعلق به معنی شتم انداختن و صاحب موارد هم در اینجا ذکر این کرده (فخلص) کاشی (س) میتوانم صورت آینه شد و گریند آرا خوبان رو بمن (ار و و) توجیه کرنا -</p>
<p>استعمال - استعمال - به معنی ضائع کردن زرباشد متعلق است به معنی دوازدهم انداختن صاحب موارد ذکر این هم در اینجا کرده (گلستان) سعدی (س) بیافنده هر که عمر در باحت و خیر نخرید و زربیند اخت (ار و و) روپیہ پهنکدینا - ضائع کرنا -</p>	<p>این معنی استعمال - این معنی حقیقی خود متعلق باشد به معنی دوم انداختن و کنایه معنی گذشتن و سیر کردن بر آن خیر (عربی) (س) هزار شکر هزاران هزار شکو که بآریه های وین ره بر آستان انداخت (ار و و) گزنا - روسته قائم کرنا -</p>
<p>استعمال - استعمال - اتقبل انداختن پر تو باشد که گذشت و این معنی انداختن غل باشد متعلق به معنی دوم انداختن است صاحب موارد ذکر این هم در اینجا کرده (خواجہ حافظ شیرازی)</p>	<p>استعمال - این معنی پر تو باشد که گذشت و این معنی انداختن غل باشد متعلق به معنی دوم انداختن است صاحب موارد ذکر این هم در اینجا کرده (خواجہ حافظ شیرازی)</p>

(۵) ای که بر با ز خط مشکین نقاب انداختی **انداختن** سر انداختن به (ار و و) سر کا تا - قل کرنا
 لطف کردی سایه بر آفتاب انداختی **انداختن** سر **استعمال** یعنی سخت
 شمر صدر (انداختن نقاب) پیدای شود که بجا
 خودش می آید (ار و و) سایه ڈالنا - بچو صفتیه
انداختن ستم استعمال - بمعنی جور و جفا کردن کرده (صائب ۵) گر نیندازد ستم بر نو بهار غو
 است و این متعلق است به معنی شتم انداختن - کند و در خزان هر کس که نتواند شراب انداختن
 سندان بر باد انداختن شراب از کلام صاب (حکیم شفا ۵) بر هوای باده نوشین بست
 می آید (ار و و) ستم ڈالنا - ظلم کرنا جفا کرنا - عقل کل صد جا شراب انداخته (یکمی کاشی ۵)
انداختن سخن استعمال - بمعنی گفتن باشد بدکن کز انتقام یک شراب انداختن به میکان
 و متعلق به معنی بست پنجم انداختن - صاحب موارد صد بار افزون از شراب افتاده اند (ار و و)
 هدر رانجا ذکر این کرده (سلیم ۵) که نام گلی شراب بنانا -
 گیرم که یاد گلستانی به زینگونه در اندازم هر جا **انداختن** صلح میان دو کس استعمال -
 رویت به (ار و و) کبنا - بات کرنا - ذکر کرنا - مصلح شدن باشد و این متعلق است به معنی
انداختن سر استعمال - بمعنی بریدن سر نهادن انداختن - صاحب موارد هدر رانجا ذکر
 و این متعلق است به معنی بست و ششم انداختن این کرده (خرین اصفهانی ۵) آن سلیمان
 صاحب موارد هدر رانجا ذکر این کرده (نظامی شهابی که بعد از صلح باز و کبوتر اندازد و به
 (۵) سر تیغ برگردان افراختن به دران یا (ار و و) صلح کرنا -

(۱۷۱)

انداختن غمان

(مصدر - اصطلاحی) - بمعنی

شور برپا کرنا -

(۱۷۲)

افکندن غمان است متعلق به معنی دوم انداختن

انداختن فتنه

استعمال - بمعنی برپا کردن

(۱) کنایه باشد از عاجز شدن و (۲) گرم رفتار

فتنه و فساد باشد متعلق به معنی سیدیم انداختن

که چون را کب غمان بنیازد مرکب تند و تیز و دود

(عربی ۵) نشسته بودم و دوی و در شاق

آغاز کند (عربی ۵) فلک که در سفر از رخسار او

می گفتم چه فتنه بود که ایام در جهان انداختن

جدا نشدی بهمان بگردش مهور او غمان انداختن

(اردو) فتنه برپا کرنا - فساد ڈالنا -

(دله ۵) گفتم این گوش بآن نغمه سحر و گفت آری

انداختن فرش استعمال - مراد اف انداختن

اینک از پرده غمان سوی تویی انداز و در سحر

بساط است و متعلق به معنی سوم انداختن

کاشی (۵) چو صبح چندیه کیو غمان توان انداختن

صاحب موارد ذکر این سهر را بنجا کرده (حسین

گذر به تربت مانیز میتوان انداختن (اردو)

شنائی (۵) باش تا حمله ساز دولت تو پذیرا

(۱) عاجز آنا - عاجز هونا (۲) باگ با تخته چو ژنا

را فرش را ختر انداز و (اردو) فرش کرنا

لگام کو ڈھیل چو ژنا - تیز جانا -

فرش بچانا -

انداختن غوغا

استعمال - بمعنی برپا کردن

انداختن قفل

استعمال - بمعنی بستن قفل

شور و غوغا و این متعلق است به معنی سیدیم

و قفل کردن است متعلق به معنی دوم و باز آمد

انداختن - صاحب موارد ذکر این سهر را بنجا

انداختن - صاحب موارد ذکر این بر معنی باز آمد

کرده (خرین صفهائی ۵) عشوه مهر لیم اگر

کرده (کمال اسمعیل ۵) عقل را در اک منت

شکنند و شکوه غوغای محشر انداز و (اردو)

دید با بر دوخته و نطق را وصف و قفل بر زبان

انداختہ (ارو) قفل ڈالنا - معقل کرنا۔	این حرکت را فارسیان (انداختن کلاه بر آسمان)
انداختن کباب استعمال - بمعنی بختن کباب گوشت مراد (انداختن) (عربی سے) اگر	
باشد و متعلق بہ معنی نیم انداختن - صاحب ارد غم جہین آسمان کہ ارشادی پکلاہ را انتوا ندہم	
ہمدرا بخا ذکر این کردہ (صائب سے) اگرچہ انداختہ (ارو) خوشی کی حالت میں ٹوپی	
عشق ندارد ز من فرودہ تری پتوان بسینہ گم چہانا - ویکھو انفسر انداختن -	
کیا بہا انداختہ (ارو) کباب بہونا -	انداختن گذر استعمال - بمعنی گذر کردن
انداختن کسی استعمال - بمعنی مغلوب کردن	و گذشتن و این متعلق است بمعنی ہشتم انداختن
کسی را باشد متعلق بہ معنی سیزدہم انداختن -	صاحب موارد ہمدرا بخا ذکر این کردہ (ظہوری
من و جبہ متعلق بہ معنی دوم - صاحب موارد	(س) زیر سر نہند از موج بالین در دل دریا
ذکر این بمعنی سیزدہم کردہ (خواجہ حافظ شیرازی)	اگر خواہی گذر بر چشم جھون یا را انداز دہ (ارو)
(س) گوی خوبی بردی از خوبان عالم شاد بمان گورنا - گزر کرنا -	
جام کبیر و طلب کافرا سیاب انداختی (ارو)	انداختن گرو استعمال - بضم کاف فارسی
و سے مارنا - مغلوب کرنا - گرانہ -	معنی فرستادن پہلوان برای مقابلہ بنجیال
انداختن کلاہ بر آسمان مصدر مطلقا	ما - این مجاز بمعنی تخم انداختن باشد - منتہا
معنی انگندن کلاہ بر آسمان باشد متعلق بمعنی دوم	از کلام نظامی برا انداختن زخم گذشت -
انداختن دکنیہ باشد ارشادی کردن کہ اہل بیت	(ارو) پہلوان کو مقابلہ کے لئے روانہ کرنا -
در حالت سرور و مسرت کلاہ را از سر بلند کنند و چوڑنا -	

انداختن گوش برگشتا - استعمال - بمعنی	انداختن ناوک بر نشان استعمال
گوش بنادین برگشتار و بتوجه شنیدن متعلق بمعنی	افگندن و زدن ناوک بر هدف باشد و این
پانزدهم انداختن - صاحب مواردها را اینجا	عام است برای تیر و شال آن و متعلق است
ذکر این کرده (نهوری ۵) سخن پیوده در	معنی دوم انداختن - صاحب مواردها را اینجا
کام و زبان بر یکدیگر چیدم : نشد روزی که روزی	ذکر این کرده (صاحب ۵) کودک این بوم
گوش برگشتا اندازد : (اردو) کان برگشتا	بر حاجت تعلیم هست : تا الف گفت ناوک
انداختن لباس در بر استعمال - بمعنی	بر نشان انداخته : (اردو) ناوک نشان بر
پوشانیدن لباس است و متعلق به معنی دوم	مارنا - لگانا -
انداختن (عرفی ۵) درین خجسته زمان گز	انداختن نشتر استعمال - از قبیل انداختن
نشاط آمدت : تضایق طرب در بر زمان	خبر است که گذشت بمعنی زدن نشتر متعلق بمعنی
انداخت : (اردو) لباس پنهانا -	شانزدهم انداختن - صاحب مواردها را ذکر این
انداختن می باغرا استعمال - بمعنی	پنهان کردن
می باغراست و کنایه از مست کردن متعلق	افکنده یا بخاک کرده (خرین اصفهانی ۵) جهان
بر معنی دوم انداختن - صاحب مواردها را ذکر	کن : که این دل مردگان را در رگ جان
این همدرا بخاک کرده (خرین ۵) تیغ نازت	نشتر اندازد : (اردو) نشتر چپونا - نشتر دنیا
می خمار شکن : بوالهوس را با غر اندازد	نشتر لگانا - نشتر مارنا (اصفیه)
(اردو) شراب ساغرین دانا مست کرنا	انداختن نظر استعمال - بمعنی نظر کردن

<p>حافظ شیرازی (ه) باده نوش از جام عالم بین که بر او رنگ جم به شاد مقصود از رخ نقاب انداختی (ار دو) نقاب اٹھانا - نقاب الٹنا -</p>	<p>است متعلق به معنی ہشتم انداختن - صاحب موارد ذکر این ہمد - انجا کرده (علی ترکان (ه) نظر از دیدہ همان بہ کہ براہ اندازیم دور رہ شوق نگاہی بہ نگاہ اندازیم ازین سہ مصدر (نگاہ بہ نگاہ انداختن) ہم پید</p>
<p>انداختن نقش استعمال - یعنی ساختن نقش متعلق بہ معنی بست و ہضم انداختن موارد ذکر این ہمد - انجا کرده و جا دارد کہ این</p>	<p>کہ جایی خودش می آید (ار دو) نظر کرنا - دیکھنا -</p>
<p>متعلق بہ معنی ہشتم کنیم (طالب آملی (ه) بیا تا رسید این نامہ سرشک آلودہ چہ نقشہا چون و چرا کردن و این متعلق باشد بہ معنی بست کہ بیاں کہو تر انداز دہ (ار دو) نقش کرنا نقش بنانا -</p>	<p>انداختن نفس (مصدر اصطلاحی) یعنی دم زدن و کشیدن نفس است و کنایہ از و کیم انداختن - صاحب موارد ہمد - انجا ذکر این کردہ (سلمان (ه) پیش خورشید</p>
<p>انداختن نگاہ بہ نگاہ استعمال یعنی پیایی نگاہ کردن - و این متعلق است یعنی ہشتم انداختن - صاحب موارد ذکر این ہمد - انجا کردہ و سند این بر انداختن نظر از کلام</p>	<p>مرا کاریت و آنکہ غیر صبح یکیت کو در پیش خورشید تواند از نفس (ار دو) دم مارنا - انداختن نقاب از رخ استعمال یعنی دور کردن نقاب باشد متعلق با معنی چہا</p>
<p>علی ترکان گذشت (ار دو) پے در پے نظر کرنا - بار بار دیکھنا -</p>	<p>صاحب موارد ذکر این ہمد - انجا کردہ (خواجہ</p>

انداخس | بقول صاحب ہفت یفتح اول و سکون نون و وال مہملہ بالف کشیدہ و ففتح
خای مجملہ و سکون سین مہملہ حایت کشیدہ و پشت پناہ را گویند و دیگر کسی از محققین ذکر این
نکرد۔ اگر سند استعمل پیش شود اسم جامد زبان فارسی دانیم۔ معاصرین عجم بر زبان ندارند
بحث کمال این بر اندخس می آید (اردو) و یکھوا اندخس۔

انذار | بقول جہانگیری و برہان و ناصری و جامع و سراج با اول مفتوح و ثانی زہ
بر وزن انفار۔ افسانہ و سرگذشت باشد (مولوی معنوی) یک تلخ آید ترا گفت
من خواب می آر و ترا انداز من بہ صاحب اند صراحت کند کہ اسم جامد فارسی زبان
است (اردو) افسانہ۔ مذکر۔ و یکھوا افسانہ۔

انذار | بقول برہان و جہانگیری و جامع بر وزن پرواز (۱) بمعنی قصد و میل نمودن
و بقول بہار و ناصری و سروری و رشیدی و (خان آرزو در سراج) بمعنی قصد
و آہنگ مؤلف عرض کند کہ اسم جامد زبان فارسی است بمعنی آہنگ و آواز
و ہمین است اسم مصدر انداختن کہ گذشت۔ ما ذکر این بر معنی اولیش کردہ ایم۔ انچہ
صاحبان برہان و جہانگیری و جامع معنی مصدری نوشتہ اند اگر مقصود از ان حاصل بالمصدر
ہم باشد غیر متعلق است با معنی اسم جامد و فرقی نازک است میان اسم مصدر و حاصل
بالمصدر یعنی مطلق آہنگ و ارادہ معنی اسم باشد و آہنگ سازی معنی حاصل بالمصدر (اردو)
(۱) ارادہ و یکھوا آہنگ کے چوتھے معنی۔

(۲) انذار۔ بقول برہان و جہانگیری بمعنی حذر کردن۔ و بقول سروری بمعنی حذر۔ صاحب

جامع قصد و حمله کردن را امر اوت یکدیگر قرار داده - اگر مقصود و محققین ازین معنی
 مصدری هم حاصل بالمصدر باشد اندرین صورت معنی این قصد و حمله باشد و پس
 و فلان آرزو بر معنی چهارم صراحت فرید کرده است که قصد و حمله در استعمال فرس
 یکی است اندرین صورت وجود این معنی هم در انداز باقی نمی ماند بسیاری حال انداز
 بمعنی حمله کردن نیست و نباشد و معنی حمله یعنی حاصل بالمصدر در آن حالت
 تسلیم کنیم که سداستعمال پیش شود و گشت کامل این بر معنی چهارم کنیم (ارو) حمله نکرده
 (۳) انداز - بقول برهان و ناصری و جامع یعنی مصدر بهم که انداختن باشد - مؤلف گوید
 که در اینجا هم محققین با نام نشان تجا و ذکر داده اند از قواعد فارسی که معنی مصدر اصلا در انداز
 نیست و اگر مقصود این است که انداز حاصل بالمصدر انداختن است جا دارد که ذکر این
 بضمین معنی اول کرده ایم و بهمه معانی انداختن که بجایش گذشت این را حاصل بالمصدرش
 دانیم (ارو) انداختن کا حاصل بالمصدر مختلف معانی کے لحاظ سے -

(۴) انداز - بقول برهان امر باین معنی - یعنی قصد کن و میل نمای و بقول ناصری امر
 باذاتن و بقول سروری امر با نکلدن و بقول رشیدی امر باذاختن - و بقول جامع
 امر - قصد و حمله کردن و انداختن - و بقول (خان آرزو در سراج) امر باذاختن هم او فرماید که
 آنچه برهان بمعنی قصد کن و حمله نما آورده محل نظر است زیرا که بدین معنی جا دارد است چنانکه گویند
 که فلان خیر را انداختم یعنی حمله کردم و وجه غلط آنست که لفظ قصد چنانکه در عربی بمعنی آهنگ
 است فارسیان بمعنی اراده جنگ و قتل استعمال کنند چنانکه گویند فلانی را قصد فلانی است

یعنی اراده کشتن و قتل او و او را زنجیر یا بمعنی حلقه فسمیده اند و آن خطاست بلکه به معنی آرنج است
است مطلقاً مؤلف اعراض کند که خان آرزو آنچه انداز را بمعنی قصد کن و جمله نما هم جا
گرفته و به همین معنی امر نه گرفته و در خطا افتاده زیرا که انداز بمعنی حلقه نیست که و نیامده و باید معنی دیگر
صراحت این کرده ایم حقیقت اینست که انداختن بمعنی مجازی زدن یکایش گذشت چون انداختن
خنجر به معنی زدن خنجر پس اگر حاصل بالمصدر این مصدر مرکب گیریم - انداز خنجر باشد و مجرور
انداز بمعنی حلقه نباشد پس باید که انداز را امر انداختن به همه معانی آن گیریم که یکایش گذشت
و معانی مجازیش که در ای معنی حقیقی گذشته است ترکیب باشد چنانکه در ملحقات انداختن
ذکرش کرده ایم (ارزو) مصدر انداختن کا امر حاضر تمام مخون مین -

(د) انداز - بقبول برهان قصد کننده - و بقبول سروری انگننده و بقبول رشیدی معنی انداز
و بقبول جامع اسم فاعل قصد و حمله کردن و انداختن و بقبول فغان آرزو در سراج بمعنی انداز
(ظهوری ه) رسیدنهای آه و چشم شیر انداز را نازم بیکه که در آردم از بهستی نگاه بصفت
افزایش ه (صائب ه) از قضا چشم سیاه تو بیادم آمد و قدر انداز نگاه تو بیادم آمد
مؤلف عرض کند که این همان تمام حقیقت نازک خیال است که ذکرش بر اکثر لغات کرده
و حیف است که خان آرزو هم هم زبان شان - ایشان می دانند که معنی فاعلی یا مفعولی در امر همان
وقت پیدای شود که امر را با اسمی مرکب کنیم و هم فاعل و مفعول ترکیبی نام بهین مرکب است همان
شیر انداز بمعنی اندازنده شیر و قدر انداز بمعنی نشانه باز و نمیشود که درین مرکب - مجرور انداز را بمعنی انداز
دانیم و تخصیص با معانی خاص هم درست نیست - بلکه انداز به همه معانی انداختن بکالت ترکیب

انقادہ معنی فاعلی یا مفعولی کند و بس (ارو و) بحالت ترکیب انداختن کا اسم فاعل ترکیبی۔

(۶) اندازہ۔ بقول برهان قیاس و اندازہ و قیاس و مقدار چیزیں۔ صاحب نامصری فرمایا کہ مقدار چیزیں و اندازہ و قیاس و قیاس (قرنی ۵) جاودان شاد و زیاد آن ملک کامروا و لشکرش بی عدد و ملککش بی اندازہ صاحب جهانگیری بر قیاس قانع و صاحب سرور بر مقدار و قیاس و بقول صاحب رشیدی مرادف اندازہ بمعنی مقدار۔ و بقول جامع قیاس و مقدار۔ خان آرزو در سراج فرماید کہ اندازہ بمعنی قیاس و تخمین است و لهذا قیاس را اندازہ گویند و ارشاد کبیکہ صاحب رشیدی بمعنی مقدار گفته و اندازہ خوانند با یکی گمان برده و آن خطاست مؤلف عرض کند کہ خان آرزو بر اصول رفتہ است و درست گوید کہ اندازہ بمعنی قیاس باشد و الحق این اسم جاہد فارسی باشد و اندازہ فرمایا ہای نسبت بمعنی قیاس پس پنجہ فارسیان انداز و اندازہ را بمعنی قیاس و قیاس مرادف یک گیر دانستہ اند غور نہ کردہ اند و اصرار حق کامل و حقیقت این بر اندازہ بیان کنیم حکیم اسدی گوید (۵) تو ہستی زن و مرد من پس نخستہ زن باید انداز فرنگ بست (ارو و) اندازہ۔ بقول میر قیاس الملک۔ تخفہ (مقصرہ مرآۃ العروس) پہلا اندازہ تباہ تو یہ کتنے کا مال ہے۔

(۷) اندازہ۔ بقول بہار بمعنی برہن و این مجاز باشد (غیاثی حلوئی ۵) گرچہ دوری ز دیش داشت بسی یاز مرا نہ شوق آنگند دران کو بیک انداز مرا نہ خان آرزو در چراغ پسند ہمین شعر فرماید کہ بمعنی برہن و قصد مؤلف گوید کہ چراغی گوید کہ بمعنی حبت حال بالمصدر

مجازاً از معنی حقیقی (ارو) جست - بقول آصفیه (مؤث) چهلانگ - چهلانگ -
 (۸) انداز - به تحقیق مامنی طرز بهم آمده که مجاز است از معنی حقیقی آهنگ - چنانکه ظهوری
 گوید (۹) انداز بزرگ همتان است به هر چیز خراوست مختصر گریه (ارو) انداز -
 بقول امیر طرز - دهنک - طور (قلق) ساکن شهر کایه تنها انداز به داغ افت تها
 دل کا محرم راز به (آتش) گرمی جوش محبت کا دهمی انداز به به داغ دل سے ربط
 سوز جگر سے ساز به به

(۹) انداز - بقول ناصری به معنی قدر و مرتبه - دیگر کسی از محققین فرس با اونیست و سندی
 پیش نشد تحقیق اصفهان از اهل زبان است (ارو) قدر و مرتبه - مذکر -

انداز و داشتن | استعمال - صاحب آصفی کشیده فراق به همه انداز آشنا دار و به (ارو)
 ذکر این کرده که به معنی (۱) آهنگ داشتن است (۱) قصد رکنا - (۲) انداز اختیار کرنا -
 متعلق به معنی اول انداز (ظهوری) گریه | انداز کردن | استعمال - به معنی
 راه بر دیوم طلب و پیش است به قطره برداشتن آهنگ و اراده کردن است متعلق
 انداز و دیدن دار و به (وله) چند در کام به معنی اول انداز (ظهوری) به
 و زبان ناله نهم به سر هم به لب تنگ آمده اند اول بخوری می دهد بال و پر خود را به اگر
 قافی داد و به (۲) معنی طرز داشتن هم یافته پروانه گاهی می کند انداز آغوشی به (ارو)
 متعلق به معنی هشتم انداز (وله) به معنی بیکار قصد کرنا - اراده کرنا -

اندازه | بقول برهان و ناصری و جهانگیری و جامع بروزن خمیازه (۱) معنی پنا

ہر چیز۔ صاحب ناصری صراحت کند کہ بمعنی پیوند زمین پر بیان یا چیز دیگر۔ صاحب ذوقنا
بحوالہ سفرنامہ ناصرین شاہ قاجار فرماید کہ معاصرین عجم ذرع را اندازه گویند مؤلف
عرض کند کہ نمیدانیم کہ محقق اصفہانی بطور معنی مصدری بہ تخصیص زمین در بیان نوشته
ہر گاہ اندازہ بطور عام بمعنی پیمانہ ہر چیز است برای پیمایش زمین ہم استعمالش توان کرد
و این مجاز باشد از معنی دوم کہ حقیقی است (اردو) پیمانہ - بقول اصفیہ (فارسی) مذکر۔
مشروبات یا انعامات کے ناپنے کا ظرف۔ جام شراب۔ وائن گلاس۔ ناپ۔ ناپنے
کا آکہ مؤلف عرض کرتا ہو کہ جریب ہی اور درعہ یعنی گز ہی۔ اندازہ کا ترجمہ ہے
امیر نے اندازہ کے چوتھے معنی پر لکھا ہے۔ ناپ۔ پیمانہ (فقہہ امیر) درزی کو حکین اگر لکھا
کچھ دید و تو کم کر اندازہ ہو جائے۔

(۲) اندازہ۔ بقول برہان اندازہ گرفتن و قیاس کردن۔ صاحب جہانگیری فرماید کہ
معنی قیاس است و اندازہ گرفتن بمعنی قیاس کردن و بقول صاحب جامع قیاس کردن
مؤلف گوید کہ صاحبان برہان و جامع در غلط افتادہ اند و معنی بیان کردہ جہانگیری
درست است کہ محض قیاس باشد و صاحب ناصری کہ بمعنی مقدار و مقیاس چیز
آوردہ متعلق بہ پیمین است۔ صاحب رشیدی انداز و اندازہ را یکجا نوشتہ فرماید کہ بمعنی
مقدار چیز و خان آرزو در سراج بر او اعتراض کند و گوید کہ ہر دو بدین معنی نباشد
بلکہ انداز بمعنی قیاس و تخمین است و اندازہ بمعنی قیاس مؤلف عرض کند کہ جادارد
کہ اندازہ وضع شد از انداز زیادت ہای نسبت یعنی منسوب بہ قیاس و قیاس کردہ

نه بمعنی مقیاس و اگر مقیاس را بقول محققین درین معنی صحیح بپذیریم از قبیل مقدار باشد که استعلاش هم بمعنی مفعولی است یعنی قیاس کرده شده و تخمین و مقداری که در قیاس قائم شود یعنی کیفیت هر شی (سعدی ۵) با اندازه بود باید نمود؛ بحالت نبرد آنکه نمود و بود و با بقافی (۵) طرح این مجلس بودن را اندازه و هم است و عقل و آفرین برداشته است و کین اندازه بست (انوری ۵) به نعت هر که سخن را ندیم فزون آمد و به هم بدیکه را اندازه هم طمع ز عطا (وله ۵) جاهش نه با اندازه بالا و نشیب است و به خودش نه بمیاء طویل است و کثیر است (عرفی ۵) حد حسن تو باد را که نشاید دانست و این سخن نیز نه اندازه ادراک من است و به خیال ما همین است معنی تحقیقی اندازه و دیگر معانی مجاز این (اردو) اندازه - بقول امیر قیاس اکل - تخمین - (فقره امیر) بهمار اندازه من این یکپرا که گزموگا - بے دیکه هوس قیمت کا اندازه همین هوسکتا

(۳) اندازه - بقول برهان و جهانگیری و جامع معنی قوت و قدرت و بقول ناصر قدر و مرتبه (نظامی ۵) پز و سنده را یا ده شدن کلید و کز اندازه خوشین ورتو و دیش بهار گوید که در مقامی که اقتضای منی جبروت و یار کند استعمال این کنند چنانکه گویند و غلامی اندازه این کار ندارد و یا اندازه او نیست (ظهوری ۵) ساها عامل و دوا و خموشی بودم و به یکس را بمن اندازه تقریر نبود و قدرتی سحر تو در کشتن من بود و بکار و شفاعت گری اندازه تقدیر نبود و صاحب رشیدی فرماید که بمعنی یار و جبروت استعمال

چنانکہ گویند: فلانی اندازہ ندارد۔ مؤلف عرض کند کہ انہم مجاہد معنی حقیقی دوم است کہ گذشت (ظہوری ۵) وصل اندازہ مانیت ظہوری می سوزد شعلہ کی نگ بہم آغوشی خس بتابدہ (ولہ ۵) اندازہ کہ باشد یاد طلب نہادن: نہد اگر تاش تن و سر مردم (ارو ۵) قوت - قدرت - قدر - موت - مرتبہ - مذکر -

(۴) اندازہ - بقول بہا یعنی نمونہ - فرماید کہ مجاز است مؤلف گوید کہ حیف است کہ سندی پیش نکرد - دیگر کسی از محققین فرس ذکر این معنی نکرد و معاصرین عجم ہم بر زبان اند اگر از کلام نظامی کہ بر (اندازہ انگشت) می آید ندان گیرم جادارد (ارو ۵) نمونہ - بقول مصنف (فارسی) اسم مذکر - وہ چیز جو کہانے کے واسطے آئے - انموزج -

(۵) اندازہ - بقول بہا بہا یعنی نشانہ - فرماید کہ مجاز است - مؤلف گوید کہ حیف است سندی پیش نشد - دیگر محققین ازین معنی ساکت اند طالب سند با شیم (ارو ۵) نشانہ بقول مصنف (فارسی) اسم مذکر - ہدف - وہ علامت جو خاک تودہ پر تیر مارنے کی واسطہ بناوین - چاند ماری - گولی یا تیر مارنے کی جگہ -

(۶) اندازہ - بقول خان آرزو در سرچ معنی مقدور آہنگ ہم آمدہ - دیگر کسی ذکر این نکرد و نہ سندی پیش شد - اگر سند استعمال بدست آید فرید علیہ اندازہ انیم زیادت ہای ہوز (ارو ۵) دیکھو اندانے کے پہلے معنی -

(۷) اندازہ - بتحقق ما بمعنی اعتدال متعل چنانکہ معاصرین عجم گویند: در ہر کار اندازہ کہند (ارو ۵) اندازہ - بقول امیر بمعنی حد اعتدال حیے (فقہ) اندازے سے زیادہ بوجہ ہنگ

توکشتی ژوب جاییگی -

(۸) اندازه یعنی شمار هم آمده صاحب ناصری فرماید که اندازه گیر معنی شمارنده که درین باب
به هندس مشهور است و علم حساب که هندسه گویند مبدل و معرب اندازه باشد ظهوری
(۹) برگرفتن پروه زان رخسار حدبانیست پگاه گاهای صرصر آه اندازه بادی بخیا
اصطلاحی است در سیاق عجم هم که فارسیان رقی را گویند که قائم شود بدون شرکت جزو حقیقی
و آنچه بشکرت جزو حقیقی قائم شود آن را با اصطلاح سیاق عجم تخینه نام است مثلاً اگر محاصل
سال آینده یا خارج از صرف بر قیاس و توقع مفصل درم قائم کنیم این اندازه باشد
و اگر همین رقم را بر قیاس مقدار معین سال گذشته یا جزو آن قائم کنیم این تخینه باشد چنانکه
صرحت آن در نقشه ذیل کرده ایم -

(الف) داخل سلسله				(ب) خارج سلسله			
ابواب				ابواب			
۱	۲	۳	۴	۱	۲	۳	۴
زراعت	صا	کا	الا	خرج عمال نظامی	صا	لا	صا

این تخینه داخل و خارج سلسله فصلی است که بر الف و ب بیان کرده ایم که شامل
است بر حقیقی ششاهی اول و اندازه ششاهی دوم و مجموعه آن که در خانه چهارم مذکور شد تخینه
نام دارد پس اگر برای موازنه داخل و خارج سلسله فصلی رقی معین مجرد بر قیاس قائم کنیم

دکار از حقیقی ششاه اول و اندازه ششاه دوم گیریم آن رقم قیاسی - اندازه نام
 باشد (اردو) شمار - بقول آصفیہ - فارسی - مذکر گنتی - اندازه - حساب (دع) ^م
 شمار اپنی خطاؤں کا بتا دوں پو پھین شاید حساب آئے نہ آئے (فقہہ مؤلف) اب
 اس محفل میں ہمارا بھی شمار ہونے لگا یعنی ہم بھی اہل مجلس میں سمجھے جانے لگے - نون
 سیاق میں اندازہ اوس شخصہ رقم کا نام ہے جو سال آئندہ کے داخل یا خارج کے لئے
 اٹکل پر قائم کی جائے جس میں حقیقی کا دخل نہ ہو۔

<p>اندازہ آمدن استعمال - بقول مصنف ہندی پنخنی مباد کہ چار گوشہ کنایتہ تخت و عجم یعنی درست و موافق قیاس آمدن و موا ^نابوت را گویند - مقصود آنست کہ خطا طوسی مقصد بدون صاحب لنگران گوید عیب از ہر چار گوشہ یعنی تخت و عجم حساب یا عرض و مدار و قدری کشاد و بلند بدوزند اگر اندازہ طول را ظاہر می کرد یعنی عرض و طول آن قطب نیاید اینجا درست می کنند تا این متعلق است حساب درست بود و جادارو کہ این متعلق با معنی دوم اندازہ (اردو) برابر ہونا - بمعنی دوم گیریم اندرین صورت معنی این ظاہر درست ہونا - موافق قیاس ہونا - کہ دن اندازہ باشد (اردو) نمونہ دکھانا اندازہ انگینتن استعمال - صاحب صفی اندازہ ظاہر کرنا۔</p>	<p>استعمال - بقول مصنف ہندی پنخنی مباد کہ چار گوشہ کنایتہ تخت و عجم یعنی درست و موافق قیاس آمدن و موا ^نابوت را گویند - مقصود آنست کہ خطا طوسی مقصد بدون صاحب لنگران گوید عیب از ہر چار گوشہ یعنی تخت و عجم حساب یا عرض و مدار و قدری کشاد و بلند بدوزند اگر اندازہ طول را ظاہر می کرد یعنی عرض و طول آن قطب نیاید اینجا درست می کنند تا این متعلق است حساب درست بود و جادارو کہ این متعلق با معنی دوم اندازہ (اردو) برابر ہونا - بمعنی دوم گیریم اندرین صورت معنی این ظاہر درست ہونا - موافق قیاس ہونا - کہ دن اندازہ باشد (اردو) نمونہ دکھانا اندازہ انگینتن استعمال - صاحب صفی اندازہ ظاہر کرنا۔</p>
--	--

ذکر این کردہ کہ بمعنی قائم کردن نمونہ باشد و اندازہ اونیت ^ممقوله - فارسی
 متعلق بمعنی چہارم اندازہ (نظامی گنجوی) چون یا رامی کاری و کسی نہ بنید این مقولہ
 بدان چار گوشہ خطا طوسی پزیر انگینت اندازہ ^میعنی اوزند مقصود آنست کہ این کار و قوت

او نباشد - صاحب جهانگیری در خانه کن	طاقت اور قدرت ہونا - رہنا -
بذیل دستور اول و صاحب شمس ہم ذکر این کرده	اندازه دادن استعمال صاحب اصفی
و این متعلق است بمعنی سوم اندازه (اردو)	ذکر این کرده که بمعنی اندازه کردن است متعلق
اسکے اختیار میں نہیں ہے - اسکی طاقت سوا ہے بمعنی	دوم اندازه (طفرای شہدی ۵)
اندازه برداشتن استعمال - صاحب اصفی کسی کو ورق دادہ اندازه اش بابتانکہ	
ذکر این کرده کہ بمعنی قیاس کردن است و این	شیراہہ اش (اردو) اندازه کرنا -
متعلق بمعنی دوم اندازه باشد (ظہوری تشریح)	اندازه داشتن استعمال - صاحب
۵) چارویکویں شہای ہجران حال می بر	اصفی ذکر این کرده کہ بمعنی دانستن کمیت و
توان اندازه برداشت از روز سیاه من	متعلق بمعنی دوم اندازه باشد (خسرو ۵)
(اردو) اندازه کرنا - قیاس کرنا -	چون قلم اندازه علمش نداشت بے علم بدل کرد
اندازه بستن استعمال - صاحب اصفی	و قلم را گذاشت (اردو) مقدار بود و تفا ہونا
ذکر این کرده کہ بمعنی اندازه کردن و قیاسی قائم	اندازه گرفتن استعمال - صاحب اصفی
کردن است سند این از کلام فغانی بر معنی دوم	ذکر این کرده کہ بمعنی مجازی مقابلہ کردن است
اندازہ گذشت (اردو) اندازه کرنا - قیاس کرنا	و این متعلق باشد بمعنی دوم کہ معنی تحقیق اندازه
اندازه بودن استعمال - بمعنی طاقت و گرفتن - قیاس کردن است (نظامی گنجوی ۵)	
قدرت بودن است متعلق بمعنی سوم اندازه	چون اندازه زخمیم خویش گیر دہ بر آہوئی صد آہو
سند این از کلام ظہودی بر معنی سوم گذشت (اردو)	بیش گیر دہ (اردو) اندازه کرنا - مقابلہ کرنا -

اندازه هندی	اصطلاح بقول صاحب اصفی ذکر این کرده که به معنی کبیت معلوم
ریش زاده یا فتن	اصطلاح بقول صاحب اصفی ذکر این کرده که به معنی کبیت معلوم هفت و نوبینی طول و عرض معنی نظی این قیاس کردن است (خان آرزو) قماش و حسابی سند این بر اندازه انگشت گذشت کار از پشت می گرد و عیان لیکن بتوان از (ارو) عرض و طول - مذکر - ریش زاده یا فتن اندازه قش را (ارو)
اندازه یا فتن	استعمال - صاحب اندازه معلوم کرنا -
انداس	بقول صاحب ضمیمه برهان ترجمه قیاس است دیگر کسی از محققین فارسی ذکر این نکرده و بنیال ما این مبتدل اندازه باشد به معنی ششمش که گذشت - زای هوز به سین جمله بدل همچون آید و ایاس و هر فرد و هر فرد دیگر (ارو) و دیگر اندازه که چپه معنی -
انداس گر	استعمال - بقول صاحب ضمیمه برهان و شمس و مؤید منف اندایش گر که می آید که کاهگل و کلابه بر دیوار و بام مانده باشد و حقیقت این بر اندایش گریان می شود (ارو) کلابه و کاهگل کرنے والا - مذکر -
انداسم	بقول برهان و نام صری و سرور می و جارج بروندن انجام (ا) معروفست که بدن و عضو آدمی باشد (سعدی) اندام تو چون حوریه چین است و دیگر چه کنی قیاسی خان آرزو در سراج گوید که به معنی عضو ظاهری آدمی و فرماید که اگر چه اعضای او بسیار است ولیکن هفت اندام شهرت دارد و مجازاً تمام بدن آدمی را نیز گویند چنانکه توسی تصریح نموده بهار اتفاق خان آرزو گوید که سینه داخل همین اعضاست و تفصیل آن در (هفت عضو) باید و مجازاً تمام بدن بلکه مطلق جسم را گویند - لهذا - اندام آفتاب و اندام کوه و اندام گل

هم آمده (خواجہ جمال الدین سلمان ۵) آن کره نسیب بنجرش اندام آفتاب بن پیوسته
 می جبه چو دل برق درین ین (وله ۵) عکس تیغ تو اگر کوه به بیند بر عکس بکوه رالزه این
 بیم قد بر اندام (میر خسرو ۵) خشک شد اندام گل از رنج باد و باد در اندام کسی رها
 و صراحت فرید کند که به معنی قامت هم استعمال یافته (صائب ۵) نیست هر چند از لباس
 گل جدائی رنگ را به جامه گل رنگ بر اندام او زمینده است بن و فرماید که به معنی سینه حرک
 زخم آزمای - زیبا - سیم رنگ - لطیف - نازک - یاسمین از صفات و تشبیهات اوست
 مولف عرض کند که بخيال ما اصل این همان اندام است که معنی گلاب و کاکه گل گذشت
 فارسیان بزیاوت میم تخصیص در آخرش اندام کردند معنی گلاب به خصوص همچون بنم و درهم
 و برای بدن انسان استعمال ساختند که هیئت مجموعی بدن هم دیواری را اندام که نشیب و فرازها
 از گلاب و کاکه گل درست کرده باشند و آنچه عضو را گفته اند همچون تنهت اندام و اندام نهانی بریل
 مجاز است که عضو جزو بدن است و هر قدر اساد که بالا گذشت همه مفید و مؤید خیال است و آنچه
 بعض متحققین معنی قامت هم نوشته اند آنهم مجاز است و سندها را از کلام صائب که برای قامت
 بالا مذکور شد و در آن هم معنی بدن و جسم زیبا تر است و جادار دکه ماخذ این ندای باشد که بقول
 منتخب در عربی زبان جمع ندیم است به معنی هشتیان - فارسیان تحتانی آخره را حذف کرده
 و صلی در اولش زیاده کرده اند ام شد معنی تحقیق این هشتیان و کنایه از جمیع اعضا که هم نشین اند
 و مراد از مجموعه آن بدن و جسم است و جادار دکه ماخذ این تمام باشد که بقول برهان بلغت ترند
 و پاژند اندام را گویند - بای موز بدل شده الف همچون اپیون و سپیون و دال مطلقه زائد

بعد نون آوردند که زیادت دال در اکثر الفاظ یافته می شود همچون پیر بن و پیر بنده صاحب
 کز که محقق ترکی زبان است بر اندام گوید که لغت فارسی است و در عربی زبان لغت کتب
 که ترجمه این قد و قوأم و هندام و فرماید که هندم به معنی تشکیل از همین هندام است
 صاحب محیط محیط فرماید که هندمه مصدر است و عربی معنی راست کردن و اصلاح کردن
 پس هندم بمعنی راست کرده شده و اصلاح کرده شده باشد و هندام معرب است از
 اندام فارسی (انتهی) فارسیان بر بیل مجاز اندام را که واحد است به معنی جمع یعنی اعضا
 استعمال کرده اند و سندی بر اندام داشتن می آید (اردو) اندام - بقول امیر (فارسی)
 مذکر - بدن (آتش) رنگ طلائی رکبتا ہے اندام یا رکاب موی کمر کور تبه است سبک
 آرد کا (وزیر) به سبب شمع کا اوکل نہیں اندام سفید ہوگی و کیکو یسا عکاس
 (۲) اندام - بقول برهان و ناصری و سروری هر کاری که آراسته و بنظام و باصول بود
 و بقول جهانگیری و رشیدی و جامع بمعنی نظام - صاحب سروری فرماید که نظام و آراستگی
 عضو هم - خان آرزو در سراج مذکر معنی بیان کرده برهان گوید که خطاست و فرماید که
 آنچه در رساله اسدی واقع شده که اندام کار بنظام باشد عبارت اندام کابی نیست
 نیست - بلکه باضاف است و بنظام باشد - خبر اندام کار - است و ظاهر همین عبارت
 موجب غلط صاحب برهان است مؤلف عرض کند که معنی اندام مجاز نظام باشد و بس
 (اندام گرفتن کار) که در ملحقات این می آید از همین معنی است و این متعلق است به معنی
 اول که بدن منظم است ازینجا است که مجازاً به معنی نظام متصل شد (خواجہ حافظ شیرازی)

ہرچہ بہت از قامت ناسازوبی اندام ماست ورنہ تشریف تو بر بالای کس کوتاہ نیست
 (۱۱۰ دو) نظام - بقول آصفیہ (عربی) اسم مذکر - ترتیب - انتظام - آراستگی -
 (۱۱۱) اندام - بقول برہان و جامع معنی زیبا و زیبائی و بقول جہانگیری آراستگی - خان آرزو
 و سرسراج گوید کہ این معنی یعنی مجاز است و فرماید کہ از کلام بعض متاخرین چنان ظاہر شد
 کہ بہ معنی مورثیت باشد بہار گوید کہ بہ معنی خوبی و زیبائی مجاز است و بہ معنی تقطیع و موت و
 ماخوذ ازین (صاحب ۵) قمریان پاس غلط کردہ خود می دارند ورنہ یک سر و درین
 باغ با اندام تو نیست یعنی اہل تحقیق اندام را در مصرع ثانی معنی زیبائی گرفته اند و بخیا
 ما بہ معنی قد و قامت ہم کہ متعلق باشد بہ معنی اول و رای ما نیست کہ معنی زیبائی ہم متعلق دائر
 بانظام کہ بہ معنی دوم گذشت و سنا این بر اندام گرفتن قدمی آید (اردو) زیبائی سمنوت
 زیبا - بقول آصفیہ زیب وینے والا - پہلا - خوشنما - آراستہ - موزون -

(۱۱۲) اندام - بقول برہان و جہانگیری و سروری و جامع و بہار و (خان آرزو و سرسراج)
 معنی ادب و آداب و بقول ناصر می بہ معنی ادب (جمال الدین عبدالرزاق ۵) سر کوٹہ
 با اندام کند بندگی تو یا آرنبد بان سر سہ طلاقی لبش اندام و این ہم مجاز است از معنی دوم
 کہ مجاز مجاز باشد (اردو) ادب - بقول امیر (عربی) مذکر - ہر چیز کی حد کو نگاہ رکھنا -
 تہذیب - شائستگی (ظفر ۵) سر مغل ہر اک کو بیگینہ و شام دیتے ہیں یہ ادب چہاں کھا
 اے ظفر ان کو ادیبوں نے یہ (سحر ۵) خاطر عشق ہے اب خاطر احباب کہاں یہ
 جوش و خشت میں کسی کا ادب آداب کہاں یہ

(۵) اندام - بقول برهان و ناصری و سروری و جامع و (رخان آرزو در سراج) بمعنی قاعده و

روش - صاحب جهانگیری بر روش قانع و این را داخل معنی چهارم پندارد و بقول بهار بمعنی
وضع و اسلوب و بخیال ما داخل معنی دوم که نظام است (اردو) قاعده - مذکر روش مؤنث -

(۶) اندام - بقول برهان و ناصری و سروری و جامع بمعنی فضای خانه - خان آرزو و سراج
فرماید که این معنی غلط است بلکه همان وضع خوش و اسلوب خوش خانه باشد مؤلف عرض کند

که اگر بر آنند که به معنی گلاب و کاکل گذشت - زیادتیم تخصیص گیریم بمعنی گلاب خاص باشد و
مجازاً بمعنی خوش اسلوبی خانه توان گرفت - طالب سند استعمال باشیم (اردو) گهر کی خوش و
اور خوش اسلوبی - مؤنث -

(۷) اندام - بقول ناصری - بمعنی بے نظام و نامناسب - بخیال ما محقق زبان دان تسامح کرده است
سندی می خواهیم - معاصرین عجم هم با ما همراه اند (اردو) غیر مرتب - بے انتظام -

اندام آوردن | استعمال - بمعنی نظام و سرتاپا باشد - این معنی پیدا شد از تکرار لفظ اندام

دادن و با قاعده کردن (حکیم سوزنی) (حکیم سوزنی) چون سخن در نظر از لطف
ایام تراش و عدیل اندر شروع و که حسام شده تو اندام گرفت و بعد از آن تو اندام اندام
را باز نیار و اندام به صاحب جهانگیری این را (اردو) سرتاپا - سرست پاؤن تک -

سند معنی دوم اندام قرار داده (اردو) با قاعده اندام پیچیدن | استعمال - صاحب معنی

کرنا - انتظام کرنا - مهذب بنانا - درست کرنا ذکر این کرده که بمعنی آماده و مستعد شدن باشد و

اندام اندام | اصطلاح - بمعنی همه تن متعلق بمعنی دوم اندام که آمادگی هم تسلیم نظام است

<p>(نظامی گنجی ۵) چور زور پچیدی اندام لای گره برزدی گوش ضرغام را (۱۱ و ۱۲) آماوه ۱ و مستعد هونا - متعلق به معنی چارمیش و معنی سوم و چهارم مجاز متعلق به معنی پنجم آن (۱۱ و ۱۲) خوش اسلوب کزنا</p>	<p>بجهر (۱) معنی خوش اسلوب و خوش ترکیب ساختن و (۲) ادب کردن و (۳) قاعده و روش آموختن و بقول صاحب تحقیق (۴) به معنی شایسته ساختن هم - چهارم و ارسته به معنی اول قلعه - (صائب ۵) می دهد از سادگی اندام آتش را بچوب پخته آنکه نمی خواهد بچوب گل کند عاقل مراد (دوره ۵) را زانم پیانی تدعی لازم نمی گذارد اگر صد سال اندامش دبی آدم نمی گردد و (دوره ۵) آتش سوزنده را نتوان بچوب اندام داد و چون گل دیوانگان را می کند دیوانه تر (ماظم هریر) (۵) خراش سرور اندام می داد و بهشت تا تو را دشنام می داد و (صائب ۵) ره باریک صائب می دهد اندام هر و را پی سخن بنجیده</p>
<p>این کرده که معنی اعضا داشتن است (کلیم بهمانی ۵) فی تاب کردار دنی کوه سرنی شمع است و همین قاضی اندام ندارد و (۱۱ و ۱۲) اعضا که بنا - مرکب به اعضا هونا - اندام در دیدن (مصدر اصطلاحی)</p>	<p>صائب می دهد اندام هر و را پی سخن بنجیده (۱۱ و ۱۲) اعضا که بنا - مرکب به اعضا هونا - اندام در دیدن (مصدر اصطلاحی)</p>
<p>صائب می دهد اندام هر و را پی سخن بنجیده (۱۱ و ۱۲) اعضا که بنا - مرکب به اعضا هونا - اندام در دیدن (مصدر اصطلاحی)</p>	<p>صائب می دهد اندام هر و را پی سخن بنجیده (۱۱ و ۱۲) اعضا که بنا - مرکب به اعضا هونا - اندام در دیدن (مصدر اصطلاحی)</p>
<p>صائب می دهد اندام هر و را پی سخن بنجیده (۱۱ و ۱۲) اعضا که بنا - مرکب به اعضا هونا - اندام در دیدن (مصدر اصطلاحی)</p>	<p>صائب می دهد اندام هر و را پی سخن بنجیده (۱۱ و ۱۲) اعضا که بنا - مرکب به اعضا هونا - اندام در دیدن (مصدر اصطلاحی)</p>
<p>صائب می دهد اندام هر و را پی سخن بنجیده (۱۱ و ۱۲) اعضا که بنا - مرکب به اعضا هونا - اندام در دیدن (مصدر اصطلاحی)</p>	<p>صائب می دهد اندام هر و را پی سخن بنجیده (۱۱ و ۱۲) اعضا که بنا - مرکب به اعضا هونا - اندام در دیدن (مصدر اصطلاحی)</p>
<p>صائب می دهد اندام هر و را پی سخن بنجیده (۱۱ و ۱۲) اعضا که بنا - مرکب به اعضا هونا - اندام در دیدن (مصدر اصطلاحی)</p>	<p>صائب می دهد اندام هر و را پی سخن بنجیده (۱۱ و ۱۲) اعضا که بنا - مرکب به اعضا هونا - اندام در دیدن (مصدر اصطلاحی)</p>

<p>بن چرانا - بقبول آصفیہ - شرم سے سکونا - قرار پانا - وقع ہونا -</p>	<p>بدن سمیٹنا - اپنے جسم کو چپا چپا یا بچانا نامعلوم</p>
<p>(۱۱۱۱) اندام گرفتن قد (مصدر صطلحی) یعنی</p>	<p>(۱۱۱۱) استماع دل کو جو وہ سہمن چراتا ہے</p>
<p>زیبائی گرفتن قد باشد - دین متعلق باشد بمعنی</p>	<p>مٹنا ہون تو کیا کیا بدن چراتا ہے</p>
<p>سوم اندام (صائب) لب لعل تو زخون</p>	<p>اندام ریختن (مصدر صطلحی) حنا</p>
<p>دل من کام گرفتہ سر و قد تو در آغوش من</p>	<p>آصفی ذکر این کردہ کہ بمعنی ریختن جسم است</p>
<p>اندام گرفتہ (اردو) قد کا زیبا ہونا - خوشنا</p>	<p>دنیا یہ باشد از جد کردن جان از بدن دور</p>
<p>ہونا - موزون ہونا -</p>	<p>عالم بخودی انداختن - (زلالی خوانداری)</p>
<p>(۱۱۱۲) اندام گرفتن کار (مصدر صطلحی) یعنی</p>	<p>ہوای رقص شان اندام می ریخت نہ چو برگ</p>
<p>روقی یافتن و نظام گرفتن و درست شدن</p>	<p>گل کہ از بادام می ریخت (اردو) جسم سے</p>
<p>باشد متعلق بمعنی دوم اندام (میر معری)</p>	<p>جان جدا کرنا - بے خود کرنا -</p>
<p>بی وصل تو دل در برم آرا م نگیرد بی صحبت</p>	<p>(۱۱۱۳) اندام گرفتن سخن (مصدر صطلحی)</p>
<p>تو کار من اندام نگیرد (اردو) کام بنا بقول</p>	<p>صاحب آصفی بر اندام گرفتن قانع و ب تحقیق ما</p>
<p>آصفیہ کام درست ہونا - کام ٹھیک ہونا میر</p>	<p>اندام گرفتن سخن بمعنی موجبہ قرار یافتن و وقت</p>
<p>بر آنا - کامیاب ہونا - مدعا حاصل ہونا -</p>	<p>پیدا کردن سخن است و این متعلق باشد بمعنی</p>
<p>اندام نہانی زن استعمال - بقول اتد</p>	<p>دوم یا سوم اندام و سند این از کلام حکیم سنونی</p>
<p>معروف کہ کنایہ باشد از گس کہ بعربی فرج گویند</p>	<p>بر اندام اندام گذشت (اردو) بات موجبہ</p>
<p>و در اینجا لفظ اندام بمعنی عضو و متعلق بمعنی اول</p>	

اندام است - مرکب تو صیفی - دیگر کسی از محققین ذکر این نکرد و معاصرین عجم بر زبان دارند (اردو)	آید - و صاحب غیاث هم ذکر این کرده - دیگر محققین ازین ساکت و معاصرین عجم بر زبان ندارند حیف است که سند استعمال پیش نشد با شحال
اندامی بقول صافیة - عربی - غور کا اندام نہانی - بر نوشت	اندامی بقول صاحب اند بالفتح به معنی بچہ یا بی لیاقت بر اندام زیادہ کردہ اند بمعنی لائق جسم و خوش اسلوب کہ بر بدن چیست و راست و درست است

اندا ن | بقول صاحب شمس بالفتح لغت فارسی است (۱) بمعنی خیل و خاندان و وودان و (۲) بمعنی نژاد و مستحق هم و دیگر کسی از محققین فارسی ذکر این نکرد و معاصرین عجم ازین ساکت و سند استعمال پیش نشد اعتبار را نشاید و اگر سندی بدست آید تو انیم عرض کرد که بمعنی اول مخفف خاندان باشد و بس - خای مجھے اول حذف شد و معنی دوم مجاز آن (اردو) (۱) خاندان مذکر - (۲) نژاد و ار - مستحق -

اندا و | بقول برهان بسکون و او ترہ تیزک باشد و آن سبب سمیت خوردنی و آن را اہل سیستان ترہ میرہ و عربان جرجیر خوانند و بعضی گویند جرجیر صحرائی است کہ اہتقان باشد صاحبان سروری و جامع و نامصری ہم ذکر این کرده اند و بقول صاحب محیط کہ بر جرجیر نوشتہ بنویسند و بر باری کر گیر و بفارسی لکیر و گنگ و گہزک و گہزل و ہندی ترہ را فرماید کہ بعضی از علم تحقیق فارسی این ترہ تیزک نوشتہ اند و حالانکہ این اسم حرف است - ابن جناب و ابو خنیفہ و ابن سحون گفتہ کہ اہتقان - جرجیر است و کا زرونی نوشتہ کہ آنرا بقول عائشہ و در تبریز گند نامند و شیرازی کہرک گویند مگر م و خشک و در دوم - مخن و لطف و مفتوح سدہ جگر و طحال

دجالی و مدبول و مفت سنگ و سولہ منی و تحرک جماع و منافع بسیار دارد (الخ) صاحب
برہان برترہ تنک ذکر این کرده و برترہ میرہ ذکر اہتقان و برگلشر و گلش ہم۔ صاحب اند
صراحت کند کہ انداد اسم جامد زبان فارسی است (الہ دو) ترمزہ۔ بقول صاحب جامع الادب
جرجیر۔ ایک وخت ہے جس کے پتے مولی کے پتون کے برابر ہوتے ہیں۔ مہی ہے۔

اندادہ | بقول برہان و جامع و سراج نفتح و احوالہ بنایان۔ و آن افزائیت کہ بدان
گل و گچ برہام و دیوار ماند و (۲) شکوہ و شکایت و غیبت رانیز گفته اند۔ صاحب ناصری
فرماید کہ انداد و اندادہ بدل یکدیگر نسبت معنی دوم فرماید کہ نایہ باشد۔ صاحب جہانگیری
فرماید کہ اندایہ و اندادہ مراد ف یکدیگر و آزمائہ نیز گویند و ذکر ہم دونوں کردہ مؤلف عرض
کند کہ انداہ معنی کاہگل و گلابہ گذشت و بر معنی سوش معنی دوم این ہم مذکور شد بخیاں ما فارسیاں
ہمان اندادہ بزیادت یا می تختانی در آفراندای کردند کہ بہین معنی می بید و پس ازان یا می نسبت
بر آفرش آورده اندایہ ساختند کہ منسوب بہ اندا باشد و گنایہ از آن کہ کہ بوسلیہ این کاہگل
و گلابہ و گچ بردیوار کنند و حقیقت اندادہ این است کہ بر اندا و او زیادہ کردند کہ بعض
کلمات فارسی می شود بچون افتادن و او قنادن و پس ازان یا می نسبت بر زیادہ کردند
(اندادہ) شد و جا دارد کہ دان نسبت گیریم و یا می زاند و ہم خر و معنی دوم در بنی گنایہ است کہ
غیبت ہم منسوب بہ کاہگل و گلابہ باشد کہ غیبت کنندہ می خواہد کہ محاسن را بخت خود
کاہگل کند و پنهان نماید پس پنچہ اند بہین معنی دوم گذشت مخفف این باشند (الہ دو) (۱) پنچہ
دکن میں مہارون کے ایک آلہ کا نام ہے جس سے گچ یا مٹی کا گلابہ و دیوار یا چیت پر کرتے ہیں

یہ پتے کی شکل میں لوہے یا لکڑی سے بنا ہوا ہوتا ہے جس پر ایک دستہ ہی لگایا جاتا ہے۔ صاحب آصفیہ نے تھاپی پر کھار کا اوزار لکھا ہے جس سے وہ برتن گھڑتا ہے۔ ہماری راکے میں کن کا محاورہ صحیح ہے۔ صاحب ساطع نے تھاپی پر لکھا ہے کہ مالہ اور گنگارون کا اوزار جس کے دستے سے کا ہگل اور گچ دیوار پر کرتے ہیں حضرت جلیل فرماتے ہیں کہ اندادہ کا ترجمہ کرنی ہے جس کے گلابہ کو دیوار پر لگاتے ہیں اور پھیلاتے ہیں اور تھاپی وہ ہے جس سے استرکاری کو پیٹ کر مضبوط کرتے ہیں۔ صاحب آصفیہ نے کرنی پر فرمایا ہے کہ ایک اوزار کا نام جس سے راج گارا۔ چونہ وغیرہ پھیلاتے اور کھل کرتے ہیں۔ گل مالہ۔ اندایہ مؤلف عرض کرتا ہے کہ حضرت جلیل کے ارشاد اور صاحب آصفیہ کی تحقیق سے معلوم ہوا کہ اندادہ کا ترجمہ کرنی ہے نہ تھاپی ہم نے کرنی اور تھاپی دونوں کو دیکھا ہے یہ دونوں لفظ زبان ہندی کے ہیں گلابے یا کا ہگل یا گچ کو دیوار پر پھیلانے والا اصلی کہ تھاپی ہے اسی سے اصل یا گچ اٹھاتے ہیں اور دیوار پر لگاتے ہیں اور پھیلاتے ہیں اور جب اصل یا گچ دیوار پر قائم ہو جاتا ہے تو پھر کرنی سے اسکو ہوا کر کرتے ہیں بہر حال یہ اختلاف دہلی اور لکھنؤ کی بول چال کا ہے معتبر وہی ہے جس کو حضرت جلیل نے فرمایا ہے اور تھاپی پر جو صراحت صاحب آصفیہ نے کی ہے وہ ناکافی ہے (۲) دیکھو اندا کے تیسرے معنی۔

اندامی [بقول صاحب ضمیمہ برہان (۱) کا ہگل مالندہ و (۲) امر باین معنی ہم۔ صاحب اند بکر معنی دوم فرماید کہ (۳) معنی گلابہ و کھگل الیدن نیز و (۴) بمعنی غیبت و وسعایت چنانکہ سعدی گفتہ کہ بمعنی سوم اندا مذکور شد و (۵) معنی خواب صحیح یعنی رویا می صالحہ۔

مؤلف عرض کند که چیزی نیست جزین که فارسیان بر اندایمی ز اند آورده اند و فرید علی
 اندا باشد به معانی آن و معنی اول نتیجه کم غوری اهل تحقیق است که بدون ترکیب با اسمی
 یعنی فاعلی پیدا کرده اند و سندی پیش نکرده و آنچه معنی سوم را بشکل مصدر بیان کرده اند تسامع
 شان است که مجرد کاهگل و گلابه باشد و پس و همین اسم جاد است که مصدر اندامیدن ازین
 وضع شده می آید (ارو) و بگو اندا -

اندایش | بقول برهان بر وزن افزایش به معنی کاهگل کردن و گلابه و گچ مالیدن حساب
 سروری هم ذکر این کرده و صاحب رشیدی درست گوید که به معنی گل مالی و اندودگی است
 مؤلف عرض کند که گلابه سازی و گچ کاری هم - حاصل بالمصدر اندامیدن کمی است
 بالادامه و اسم مصدر و حاصل بالمصدر فرقی نمی کنند و معنی حاصل بالمصدر را بشکل مصدر بیان
 می کنند و این تسلیم شان است (ارو) کاهگل مالی - گلابه سازی - گچ کاری حاصل

اندایشگر | استعمال - بقول رشیدی به معنی هر قدر معانی که بر اندایش گذشت فاعل آن
 گل مال و بقول برهان بفتح کاف فارسی و سکون معانی را اندایشگر نام است که گر - بقول برهان
 رای قرشت کاه گل و گل آبه بام و دیوار کلمه است که بحالت ترکیب افاده معنی فاعلی کند
 مانده و بقول بحر کاهگل کننده و گلابه بر همچون درودگر - و آهن گر (ارو) گلابه کریو
 بام و دیوار مانده - مؤلف عرض کند که کاهگل کریو - گچ کریو -

اندایر | بقول برهان و رشیدی و جامع همان انداوه که گذشت - ما از ماخذ این مبدء انجا ذکر
 کرده ایم - صاحب جهانگیر می بذیل این از حکیم سوزنی نه آورده (ه) با میچه اند و دم کس را بزرگ

خواستن زمن غاربه اندا یکیرت (ارود) و یکو انداوه -

اندا سیدن بقول بحر بر وزن افزا سیدن و علامت مصدر دن بر اندای زیاده کرده	به معنی (۱) کا بهگل و گلابه الیدن بر دیوار و غیره
مصدر می ساختند و معنی حقیقی این بلحاظ معنی اسم مصدر آنچه بر نمبر (۱) مذکور شد و معنی دوم	(کامل التصریف) و مضارع این اندا یه تنبا
و تعمیم معنی سوم مجاز آن - صاحب موارد و غلط	سرور می فرمایید که (۲) ملحق کردن هم و فرمایید
کرده که اندا را حاصل بالمصدر گفته و صاحب	مرادف اندودن باشد و هم او اندا سیده هم
نوا در غور نکرده که اندایش را اسم مصدر گفته	که اسم مفعول همین مصدر باشد - مرادف اندود
هر دو محققین بر نزاکت معنی اسم مصدر و حاصل	گفته - صاحب موارد و بذکر معنی دوم فرمایید که (۳)
غور نکرده اندا - معنی اندا که اسم مصدر است	پوشیده کردن چیزی، پخیزی است - اندا و اندا
مطلق گلابه و کا بهگل باشد و معنی اندایش که حاصل	حاصل بالمصدر این و صراحت کند که اندودن
بالمصدر است - گلابه و کا بهگل سازی صاحب	هم به همین معنی آمده و فرمایید که اندا امر این باشد
موارد آنچه اندا را امر این گفته نه چنین باشد بلکه	(انوری ۵) اگر فنا در هستی لکل بر اندا یه
امر این اندای و اندا مخفف آن (ظهوری ۵)	تر اچه باک نه ذات تو مستعد فناست بچاب
بر طرف شد صدای زهد و ورع بجهت شیخ	نوا در اندایش و اندا - اسم مصدر گفته - صاب
و شاب لای اندا است بپنجیال با این مصدر	رشدی بر معنی اول قانع و بهار بهمن بان موارد
اصلی است که وضع شد از اسم جاد فارسی زبان	مؤلف عرض کند که این مصدر ریت قیاسی
و تعمیم معنی سوم در اشتاق شد باشیم - حیف است	وضع شد از اندای که گذشت یعنی بای معروف

که بدیمان این معنی سندی پیش نکرده و از این بنا کرنا - (۲) بلع کرنا - گلت کرنا - (۳) ایک چیز کو هم نبوده اند (اردو) (۱) گلا به کرنا - کاگل و دوسری چیزین چپانا -

اندخس | بقول برهان لفتح اول و سکون ثانی و دال بی نقطه مفتوح بخای نقطه دار و وسین بی نقطه زده - حمایت کننده و پشت پناه و بقول ناصر می پناه و پشتی و حامی صاحبان جهانگیری و سروری و جامع بر پناه و پشتی قانع مؤلف عرض کند که اصل این اندخس باشد که گذشت آنچه بعض محققین معنی این حامی و پشت پناه نوشته اند - چنانچه بر اندخس هم ذکرش رفته تسلیم او شان است - بخيال ما این مرکب است از اندا و خس و اندا به معنی گلا به گذشت و خس به معنی دوست یعنی خاشه و خلاشه و خاشاک - پس معنی لفظی اندخس گلا به به خس و خاشاک که پشت و پناه دیوار و بام می باشد - ما هرین فن تعمیر بر اندک گلا به که بشرکت خس و خاشاک گوده می شود و مستحکم ترمی باشد از گلا به مجرد - باقی حال معنی حمایت و پناه به مجاز باشد و الف چهار بکثرت استعمال حذف شده اندخس شد آنانکه این را به معنی فاعلی نوشته اند وجه آن اینست که اندخس از مصدر اندخیدن که مرکب از همین اسم جاد می آید - امر هم هست و محققین سلف بخيال اسم فاعل ترکیبی هر امر را به معنی فاعلی دانند و بر تو اعد فارسی اعتنا نکنند - و غور نمی فرمایند که معنی فاعل یا مفعول نتیجه ترکیب امر با اسمی است - از اینجا است که بعض محققین اندخس را به معنی حمایت کننده نوشته اند تا معنی شان پیش نیست بالجملة معنی این محض حمایت و پناه باشد و بس (سراج الدراجی ۵) چه ارانی کسی - از بر خویش بکه اندخس نباشد جز در تو بود (اردو) حمایت - پناه - مؤنث -

<p>مستحق بابر بان خان آرزو در سراج بد (ب)</p>	<p>اندخسو صاحب مؤید بحواله قنیه فرماید که</p>
<p>به معنی پناه باشد - دیگر کسی از محققین ذکر این گوید که جامی پناه و امن که قلعه و حصار باشد و</p>	<p>نه کرد بخیاں ما موافق قیاس است اما حقیقی فرماید که بعضی پشتیبان نیز گفته اند صاحب سر</p>
<p>از استا و بیبی سندی آورده (س) زختم این</p>	<p>اندخس بجای خودش نوشته ایم چون و نسبت</p>
<p>بر آفرش زیاده گردند همچون هندو - اندخسو - کهن گرگ زکاره بنذارم جز دولت اندخسواره</p>	<p>به معنی منسوب به گلاب که ای شده و مجازاً به معنی</p>
<p>پناه پس گلاب که ای را اندخس گفتن استعاره بقول برهان معنی اصل و بنا و ماده هر چیز و داده</p>	<p>باشد و اندخسو بدین معنی کنایه - و جدا دارد که اندخس را به رای جمله سوم بقولش به معنی خداوند و صاحب</p>
<p>پس معنی لفظی (الف) اصل پناه باشد و کنایه از</p>	<p>بمعنی پناه مخفف این گیریم (اردو) و بگو اندخس</p>
<p>جای پناه و پناه گاه و معنی لفظی (ب) صاحب</p>	<p>(الف) اندخسواره استعمال - به دال جمله</p>
<p>پناه و کنایه از پناه دهنده و قلعه و حصا دار می</p>	<p>هشتم - بقول صاحب ناصری که بر اندخس نوشته</p>
<p>(الف) پناه گاه - بقول آصفیه - اسم مذکر - جای</p>	<p>جای پناه بردن را گویند و بقول برهان - -</p>
<p>پناه - امن کا ٹھکانا - مامن - (ب) و بگو اندخس</p>	<p>(ب) اندخسواره به رای جمله هشتم بقول</p>
<p>قلعه - حصار - مذکر - پشتیبان - بقول آصفیه اسم</p>	<p>دال جمله یعنی جایگاه و پناه و تکیه گاه و پناه دهنده</p>
<p>مذکر - سها را دینے والا - مددگار - معاون -</p>	<p>و پشتی بان و قلعه و حصار - و صاحب ناصری</p>
<p>اندخسیدن بقول برهان بر وزن کم تھیدن</p>	<p>هم بر اندخس ذکر این کرده به معنی پناه دهنده و</p>
<p>معنی (ا) حمایت نمودن و پشتی کردن و پناه دانه</p>	<p>کنایه از قلعه و حصار - صاحب بحر عم نسبت (ب)</p>

اندر وہاں لہی گنجدہ (اردو) (۱) مین - بقول آصفیہ حرف جر و ظرف بمعنی دبیچ - اندر - ہیلتیر -

فی - (۲) سوا - غیر -

(الف) اندراب

(ب) اندرابہ

استعمال - بقول برہان و جامع بروزن منجلا ب شہریت ازولایت

بدخشان مابین ہندوستان و غزنین - صاحب ناصری صراحت کند

کہ نزدیک کتل ہندو کش واقع و بجوار اذریاض السیاحہ گوید کہ در شمال کابل بمقام شش منزلہ

کوہستان واقع و از اقلیم چارم بسیار خوش آب و ہوا و سردی مائل است و نمک اندرالی را

از بلور در صافی فرقی نباشد و برای نمایش ظروف بلور نما سازند - صاحب سرور می فرماید کہ اقداب

ہم نام مہین شہر است - خان آذر و در سراج فرماید کہ اگر مابین غزنین و ہندوستان و انیم

کہ بدخشان مابین غزنی و ہندوستان باشد و آن خطاست و مہین شہر را اندرا و ہم گویند کہ

اندراب است (فردوسی ۵) ز غزنین سو اندراب آدم پوز آسایش اندر تاب آفرین

مؤلف عرض کند کہ از وجہ تسمیہ این ظاہر است کہ جزیرہ باشد و آب و در (ب) مای نسبت

زائد باشد (اردو) اندراب - اندرابہ یک شہر کا نام ہے جو ولایت بدخشان مین واقع ہے -

اندرابای | (اصطلاح) بقول برہان بابای ابجد بروزن صندل سای (۱) بمعنی ضروری

و حاجت و محتاج الیہ و در بایست باشد و (۲) نگون و سر ازیر و آویختہ را نیز گویند و صاحب

ناصری فرماید کہ اندروای مبتدل این و دروای نیز بہین معنی آید - صاحب سرور می فرماید

معنی اول از فرقی ہند آورده (۵) زہی تن نہر چشم نیکنای را پتہ چور و رخ و دمچون

و و پتہ اندر بای پتہ خان آذر و در سراج فرماید کہ اندراب و اندرا و ہر دو محقق اندر بایست

باشد که مبتدل آن اندر و است به معنی اول و بقول سامانی به معنی دوم نفی است و در
و نه و بمعنی نگوئید و آنچه مرکب از اندر که مراد است و در است و در بمعنی مطلوب و در
و تحقیق آنست که اندر و مخفف اندر و است بریادست زای مجمله به معنی نگوئید و در و مخفف
اندر و این تمام یک کلمه و مرکب نیست زیرا که برین تقدیر عجب معنی مهمل ازین ترکیب مستفاد
می شود که هیچ طفل بدان وضع تکلم ننماید و این معنی از و باعث تعجب (انتهی) مؤلف
عرض کند که محقق نازک خیال غلط کرده که اندر و و اندر با هر دو در مخفف اندر با است
گفته باید که اندر و در مخفف اندر و است گیریم و اندر بار را مخفف اندر با است و شک
نیست که اندر و است مبتدل اندر با است باشد که با می موّده با و اد بدل شود همچون
آب و آه و معنی نفی این (در ضرورت) و مشتمل به معنی حاجت و ضرورت و آنچه محقق
تحقیق پسند و ماخذ جنسیت ماخذین به معنی دوم بر سامانی اعتراض کرده او طفل کتب
قراری و پدر کم فوری خودش باشد آنچه می گوید که اندر و به معنی دوم مخفف اندر و است
بریادست زای مجمله و در خود درست است ولیکن درست نیست که اندر و از را یک کلمه
گیریم و مرکب ندانیم زیرا که اندر و از مبتدل (اندر و اثره برای فارسی) است که می آید
همچون آتیر و آتیر و در از معنی عکس و قلب آمده چنانکه صاحب کتیر ذکر این کرده پس اندر و
معنی نفی (در عکس و در قلب) باشد یعنی آنچه و سرنگون و اندر یا ز مبتدل آن پس چه
خطا شد که سامانی این را مرکب و متعلق به در و گفت الحق در و به همین معنی می آید و صاف
برهان ذکرش کرده و خود خان آتیر و در و می فرماید که به معنی آنچه و سرنگون و به معنی

ضروری مبدل در با مختف در بایست (الح) هرگاه (در ضرورت) را بمعنی ضرورت و ضروری استعمال کنی
 و خان آرزو مقرر است پس چه خطا شد اگر (در عکس) را بمعنی گون سر و آنچه استعمال کند ضعیف است که
 پیرن ما خجوه بزرگان نازک خیال را طفل مکتب گویند - بیچاره سامانی خیالی نازک داشت که تحقیق
 ما را بدین درجه رساند و خان آرزو ذوق اعتراض دارد و بس - مخفی مباد که یاسه تسمانی بلبی نامعنی
 اول اصلی است و بلبی نامعنی دوم مبدل را سه نو زانچون آو آس و آواز و نسبت معنی اول نتیجه تحقیق
 ما نیست که ضرورت و حاجت باشد نه ضروری - از اینکه اصل این معنی اول اندر بایست باشد (اردو
 ۱) ضرورت مؤنث (۲) گون بقول آصفیه فارسی او ند با لکها هوا -

اندر بایست اصطلاح بقول برهان جامع بکسر تسمانی و سکون سین و فوقانی معنی اول اندر با
 صاحب بحر هم این را بمعنی ضروری و محتاج الیه گفته و صاحب رشیدی فرماید که اندر وایت مراد
 این مؤلف عرض کند اندر فرید علییه در که گذشت و بایست اسم مصدر بایستن که بقول برهان
 بمعنی ضروری و محتاج الیه باشد پس معنی لفظی این (در ضرورت) باشد و مراد از ضروری و ناگزیر
 و محتاج الیه و ضرورت و ما ذکر این بر (اندر باس) کرده ایم که مختف این گذشت (اردو) و بجهو
 اندر باس کی پید معنی -

اندر پوست سکت داری مقوله بقول که آنچه هر دو محققین کنایه نوشته اند ما در مقوله به
 شمس و اند در تن نفس اماره داری و قیل نفس عجم این را نیا فیم و نه این را با معنی حقیقی من وجه
 پروری و این کنایه از مرده دست دیگر کسی از تعلقه است و حالا این مقوله بر زبان معاصین شرو
 محققین فرس ذکر این نکرد مؤلف عرض کند است (اردو) نفس پروری کرتا ہے -

مطیع نفس ہے۔ نفسانی خواہشات کا مرید ہے۔

اندر خسوارہ | بقول صاحب شمس بفتح کیم و سوم باشین پناہ و حصار و جاء استوار کہ بدان چاہ گند
دیگر کسی از محققین ذکر این نکرد و سندی ہم پیش نشد خیال ما نیست کہ همان (اندر خسوارہ) را کہ بہین معنی
گذشت بہ زیادت رائے مملہ چارم و شین بمعجمه عوض سین مملہ نوشتہ است و غیر از تسامح نباشد
(ارو) و دیکو اند خسوارہ۔

اندر خوا | بقول صاحب شمس بفتح معنی در خور و سنراوار۔ دیگر محققین ازین ساکت اند و نہ استعمال
ہم پیش نشد۔ اگر سبب بدست آید تو انیم عرض کرد کہ مخفف اندر خور باشد کہ بہین معنی ہی آید و صراحت
ماخذش ہم ہمد را بنجا کنیم (ارو) و دیکو اندر خور۔

(الف) اندر خور	(الف) بفتح خاء نقطہ دار کہ تحقیق آنست کہ این لفظ مرکب است از اندر معنی
(ب) اندر خورا	و سکون و او معدولہ و رائے معروف و خور بمعنی خوراک مخفف خور یعنی چیزی کہ
(ج) اندر خورو	بے نقطہ۔ بقول صاحب بحر از جملہ خوراک کسی باشد و چون خوراک بہ چیز موافق و
(د) اندر خورند	و برہان و ناصری و جہانگیری لائق آن چیز باشد کہ غذا بمثل است۔ اندر خور بمعنی نزل
و جامع بمعنی لائق و سنراوار و (ب) بزیادت الف	و لائق مستعمل شد و این مجاز بود و فرماید کہ در (ب)
در آخر مرادف (الف)۔ و (ج) بسکون و ال بجد	الف آخر بقول رشیدی افادہ تعظیم کند و بقول
ہم مرادفش و بفتح رائے دوم بمعنی زید و (د) بسکون	سامانی بجای نون تکیہ است در لغت عرب و بنجیل
نون و و ال بجد بمعنی (الف) صاحب سروری بر	خان آرزو (ب) محقق (اندر خوراک) است بمعنی
ذکر (ج) قانع۔ خان آرزو در سراج بذکاء (الف) فخر کاف حذف شد و در (د) نون زائد در آخر	

(رکن الدین کبرانی - از سروری (ج) نیست
 بهر کس در محبت مرد او بد نیست اندر خور و بهر دل
 در داد و (قطران (د) (اگر بهشت اندر خور و بهر دل
 بودی جاسی به جانش محب بودی سپهر شاد رو با
 مؤلف عرض کند که خور در فارسی زبان یعنی دق
 ولدت آمده - کذا فی البیان و سراج پس معنی لفظی
 این (در ذوق) و کنایه از موافق ذوق و لائق و
 الف در (ب) زائد بقاعده عام فارسی که در آخر
 بر یک لفظ اگر خواهند الف زیاده کنند همچون گیر
 و گیر و او دال ممل در (ج) هم زائد چنانکه شفتا و
 و شفتا و و و نون در (د) هم زائد است چنانکه
 و گدازش و گدازش و گدازش - آنچه برهان بر (ج) خور در
 راعی معنی راعی و معنی راعی راعی و معنی راعی راعی
 نشود آنکه (اندر خور و نون) راعی سزاوار و زیبا باشد
 و گمیریم و استعمال این بنظر نیاید اگر چه موافق قیاس باشد
 (ارو) لائق - سزاوار -

اندر خون استعمال بقول جامع بروزن غنبرگون رستنی باشد سطر و خارناک و این همانست که
 بر (اندر خون) بیاید (ارو) و بگوید اندر خون -

اندر ز بقول برهان باز از بهر بروزن کم عرض معنی ایند نصیحت و (۲) حکایت و (۳) وصیت
 و (۴) کتاب باشد و صاحب ناصری بروصیت و نصیحت قانع و هم او فرماید که (اندر ز نامه) و نصیحت
 را گویند صاحب سروری و جهانگیری هم بر معنی اول و سوم قانع و صاحب رشیدی بر معنی اول خان آرزو
 فرماید که بنصم دال ممل یعنی نصیحت است و معانی دیگر اگر به ثبوت رسد مجاز باشد - صاحب جامع ذکر معنی
 اول و سوم و چهارم کرده (حکیم سنائی) همه اندر زمین توانستند که که تو طفلی و خانه رنگین است
 (حکیم خاقانی) مرا طیب دل اندر گویند که دست پذیرین هوا و ترس از حوادث سودا و بهر ترس و تلخ
 رضاده بخوان گیتی بر پذیرش تر خوری از پیشتر خوری حلا و مؤلف عرض کند که اسم جامد فارسی زبان
 است

صاحبان مؤید و اند صراحت این کرده اند و از کلام فمضی کہ صاحب اند نقاش کرده فتح وال مہلت ثابت است
چنانکہ صاحب برہان گفتہ (۵) آنگاہ کہ شود لب ہاندر زہانگیت سخن بلزین طرزہ (اردو)
(۱) نصیحت مؤنث (۲) حکایت مؤنث (۳) وصیت مؤنث (۴) تحریر کتابت مؤنث -

اندر زرا بقول صاحبان برہان و ناصری و سراج و سروری بروزن صندل ساگا و زہرہ را گویند
و آن سنگی بود کہ در میان زہرہ گا و یا شیردان مشکون شود و بتازی حجر البقر گویند۔ صاحب محیط بر اندرز
بزایہ پنجم فرماید کہ حجر البقر است و حجر البقر گوید کہ در اندس سورس و شیرازی اندرز او بفارسے
گا و دار و گویند و در ہند بہ گا و دہن محروف و در صید نہ جا و دہن محرب گا و دہن نوشتہ و گویند
بہ فارسی مہرہ زہرہ و گا و زہرہ نامند۔ گاہی در شیردان ماہکا و یافتہ میشود۔ قائم مقام فا و زہرہ باشد۔
گرم و خشک و در آخر دہم۔ محلل۔ مسمن و مدر بول و حمض و جالی و مفتت سنگ و جہتہ برقان و مرض
ڈبہ اطفال نافع و منافع بسیار دارد (الخ) بخمال ما۔ اندرز امر گب باشد از اندر کہ مرید علیہ در
باشد و زرا مخفف زہرہ بہ تبدیل ہائے پوز با الف یا اسم فاعل ترکیبی باشد یعنی پیدا شوندہ و در دخل
کہ زرا امر است از زرا سیدن و خان آرزو در سراج ہم اشارہ این باہام کردہ یا اسم جامد باشد و اعظم
(اردو) گا و دہن بقول صاحب جامع الادویہ۔ رنگت گا و حجر البقر۔ گاہے کہ پتے میں ایک تہری
ہوتی ہے شور۔ زردی مائل۔

اندر رفت بقول صاحب شمس بفتح لغت فارسی است بمعنی شلم سرخ و سفید کہ اورا کچدہ گویند۔ دیگر
کسی ذکر این نکرد و صاحب محیط ہم ازین ساکت و در تعریف شلم سرخ و سفید ہم نشان این یافتہ نمیون
و کچدہ و راے شلم است کہ بر اگر دہک ذکرش کردہ ایم خیال ما نیست کہ در اسم بیان کردہ صاحب

تحریف راه یافت و کاتب چابک دست آنروزت را که معنی کتبه باشد اندر رفت نوشت و نمیدانیم که
شلم سرخ و سفید را مراد ف کتبه چه طور قرار داد و با بجهله این لغتی است که مستحق نشد. و معاصرین عجم
هم ازین خبر ندارند.

<p>اندر و بقول برهان بروزن اندر ز (۱) معنی نون و فتح دال و سکون راء جمله و و ا و بالف کشیده آرزو و حاجتمندی و (۲) سرنگون و آویخته و چیز و جیم زده یعنی اندر و است که (۱) آرزو و حاجتمندی و پریشان - صاحبان سرور و و جا نگیری بذر معنی و (۲) سرنگون و آویخته و اثر گون باشد دیگر کسی ذکر دوم نسبت معنی اول می فرماید که معنی حاجت و این نکر و مؤلف عرض کند که مبدل اندر و اثر مراد باشد و بابا ایشان اتفاق داریم زیرا که بنوعی که بزرگ فارسی می آید ز را به تدر بدل شد به جیم اصل این اندر و ایست باشد مبدل اندر است همچون چو زه و چو جبه صراحت معنی این بر اندر و اثر و خیال خان آرزو همانست که بر اندر بانه ذکرش کنیم و در اینجا همین قدر اشاره کنیم که این مرادف کرده ایم و حقیقت بر دو معنی و ما خذ را هم بهر اینجا اندر و انیت زیرا که اندر و ابه و معنی آمد و چنانکه پیش نوشتیم ایم با بجهله اندر و اب معنی اول مخفف اندر و گذشت و اندر و اثر صرف یک معنی دارد و بخش چهارم که می آید و اندر و اب مخفف اندر و ایست - باشد کنیم چنانچه مابین معنی دوم است و پس (ار و و) و اندر و اثر و معنی دوم مخفف اندر و از که می آید (کمال اسمعیل اندر و اثر) بقول خان آرزو و میراج بزرگ فارسی</p>	<p>(۱) یک از بر سر موی تو ولی اندر و است یک سر بروزن چنبر باز معنی گونف رو آویخته صاحب موی ترا بر دو جهان نیم بهاست (۲) (ار و و) و اندر و اثر برهان گوید که مرادف اندر و است که (۱) آرزو و حاجتمندی اندر و اب بقول صاحب هفت بفتح اول و سکون (۲) سرگشته و حیران و سرنگون و آویخته باشد و ما</p>
--	--

<p>ناصری فرماید کہ مرادف اندر وائے و اندر وائی ہم ایک معنی صاحب جامع ہم نیز ابھر و معنی مرادف اندر و اگفته مؤلف عرض کند کہ با خان آرزو اتفاق داریم کہ صرف یک معنی گونسار و آویختہ دار و معنی حاجت بندی نیست و نباشد زیرا کہ دیکھو اندر باے کے دوسرے معنی۔</p>	<p>ماخذ این را بر اندر باے بیان کرده ایم کہ مرکب است از اندر و واثر و (واثر بزائے فارسی مبدل (واثر بزائے عربی است) بمعنی عکس و قلب۔ کذا فی الکثر۔ پس معنی لفظی (اندر و اثر) چیزی کہ در عکس و قلب باشد کنایہ از آویختہ و گونر۔ و معنی حاجت و حاجتمندی را ازین ہیج تعلق نیست زیرا کہ ما بر اندر باے بیان کرده ایم و بعض محققین ہم ذکر کرده اند کہ اندر باے بمعنی حاجت مخفف (اندر باست) باشد و بایست اسم مصدر بایستن است پس معنی حاجت در اندر باے بہمین وجہ پیدا شد۔ اندر و معنی مذکور را از اندر و اثر پیدا کردن خلاف ما و تسامح اہل تحقیق است فاقابل۔ آنچه صاحب ناصر</p>
<p>این را مرادف اندر وائی نوشتہ است غلط کردہ است کہ اندر وائی معنی حاجت بندی و سترگونی است کہ آئین و بایے مصدری در و موجود است پس اندر و اثر را بمعنی اندر وائی فتن غلط محض است (ار دو) و اندر و اوہ بقول برہان بروزن لنگر گاہ بمعنی اندر است کہ (اسگر تہ و جیران و سترگون و آویختہ) احتیاج باشد۔ صاحب جہانگیری این را مرادف اندر و و اندر و اثر گفتم و صاحب جامع ہم بر معنی دوم آرزو مند را اضافہ کردہ مؤلف عرض کند کہ اگر ہاے ہوز آخرہ را زائد گوئیم و این را مرادف علیہ اندر وادانیم، همچون خوشخوار و خوشخوارہ یا ہاے ہوز را مبدل یاے تختانی گرفته این را مبدل اندر و قرار دہیم چون شایگان و شاہگان البتہ در انصورت ہر دو معنی این درست باشد چنانکہ صراحت این بر اندر باے گذشت ولیکن این درست نیست کہ اندر و اثر وادانیم زیرا کہ بر اندر و اثر</p>	<p>بہر دو معنی مرادف اندر و اثر وادانیم زیرا کہ بر اندر و اثر</p>

از تسامح اهل تحقیق خبر داده ایم (ارو) دیکو اندر با
اندر واسه بقول برهان بروزن صندل سا (۱) حاجت مندی و (۲) سزگونی و گسترگی حساب
 بمعنی اندرواه باشد مؤلف عرض کند که اندرواه
 مصنف اینست و ماصراحت ماخذ و تعریف این بر او نیکی و صاحب جامع ذیل اندرواه فرماید که
 اندر باء کرده ایم و این مبتدل آنست که باء مؤلف اندروائی مصدر آنست - مؤلف عرض کند
 به و او بدل شود همچون آب و آو (ارو) دیکو اندر باء که بایه مصدری بر اندرواے زیاده شد اینجا
اندر وایست بقول رشیدی مرادف اندر باء که معنی مصدری پیدا کرده است و لیکن نتوان گفت که این
 که گذشت - بایه موقده به و او بدل شود همچون آب مصدر اندرواست (ارو) (۱) حاجت مندی مؤلف
 و آو (ارو) دیکو اندر باء است - (۲) سزگونی و گسترگی - مؤلف -

اندر ووب بقول برهان و جامع بفتح اول و ضم ثالث بروزن کند کعب نام نوعی از جوشش
 که پوست بدن را سیاه و خشن گرداند و باخارش باشد و آنرا بعضی قوا گویند صاحب ناصری فرماید
 که اندوب و اندوج مرادف این است که می آید - صاحب جهانگیری گوید که همین را بر یونان اندوبا
 هم نام است و بهندی داد گویند - خان آرزو در سراج - اندوب و اندوب را مصنف این گفته
 صاحب اند صراحت فرماید که این لغت فارسی است - بعضی محققین این را به باء فارسی نوشته
 بعضی باء عربی در آخر (ارو) داد - مذکر - دیکو اندرفن -

اندر ووج بفتح اول و جیم عربی در آخر بقول صاحب اند همان اندروب باشد که گذشت مؤلف
 عرض کند که مبتدل آن - که باء فارسی بحیم عربی بدل شود همچون پالیز و تالیز (ارو) دیکو اندرفن -

اندر و خون | بقول برهان و هفت دانند بضم خاے نقطه دار و سکون و او و نون - چوب دار شیشا
و آن رستنی سطر خارناک باشد - ماذکر این بر اشتلا بوس کرده ایم و این را بیونانی اندر و خوشون نام
است و جادار دکه این مخفف آن باشد (اردو) و کیهو اشتلا بوس -

<p>اندر و ن بقول صاحب انند بالفتح و ضم محمده (۱) بمعنی اندر که ترجمه فی است و (۲) بمعنی دل وروده و (۳) باطن مؤلف عرض کند که (۱) فرید علییه اندر و مسبدل اندران که الف بواو بدل شده اندرون شد همچون تاغ و توقع (انوری ۵)</p>	<p>بیرون و اندرون گویند (طوری ۳) تف دلغ برون و اندرون دستی بهم دادست با نفس هم شعله شد خواهم که خوش بر یکدیگر چشمم (اردو ۱) دکیو اندر (۲) دل پیٹ - نکر (۳) باطن نکر -</p>
<p>اندر و نی بقول صاحب انند بخا و فرنگت و نیک (۱) بمعنی باطن و درون و (۲) بمعنی کتان بهتر دیگر کسی از محققین ذکر این نکرد و بخیاں ما بمعنی اولی تعلق به اندرون است نه اندرونی که در اندرونی یا به نسبت باشد و معنی آن باطنی و درونی محققین بالا از غور کار گرفته اند همچون داغ اندرونی و مرض اندرونی</p>	<p>گر حرم را چون حرم خمرت بودی شکوه با اندرو کعبه هرگز نآید غمی ولات (انوری ۵) بکفت نوالفقار مرقضوی با که بجز اندرون چو شیر ترا و (۲) حجاز باشد که دل از اعضاے داخلی است و بمعنی شکم و غیر آن هم آمده و تشخیص بار و ده ندارد</p>
<p>و حال اندرونی و نسبت معنی دوم عرض میشود که معاصر عجم ساکت اند اگر سندی پیش شود - اسم جامد توان گرفت که لباس کتان را در بلاد سرد اکثر داخل لباس با می پوشند نه جادار دکه بهین وجه کتان موسوم شد</p>	<p>(معدی ۳) توانم آنکه نیازم اندرون کسی حسود راجه کم کوز خود برنج در است (دله ۳) اندر و ن از طعام خالی دارد که تا در و نوز معرفت بینی و (۳) هم مجاز معنی اول است که ظاهر و باطن</p>

باندرونی (ارو) (۱) اندر کا جیسے اندر کا
 حال خدا ہی جانے (۲) عمدہ قسم کا کتان۔ صاحب
 آصفیہ نے کتان پر فرمایا ہے کہ ایک قسم کا باریک
 کپڑا جو علف پیٹنے گھانس سے تیار کیا جاتا ہے اس
 کا پہنا بدن کی رطوبت و عرق کو جذب کرتا ہے کہتے
 ہیں کہ اگر کوئی فربہ اندام ڈبلا ہونا چاہے تو جاڑے کے
 موسم میں کتان کا کورا کپڑا پہنے اور گرمی میں دھوا
 اور اگر لاغر ہونا منظور نہ ہو تو اس کے برعکس کرے
 شاعروں نے اسکی نسبت یہ خیال کیا ہے کہ وہ
 چاندنی میں ٹکڑے ٹکڑے ہو جاتا ہے۔ لیکن جن لوگوں
 نے اس کا تجربہ کیا ہے وہ بے اصل بیان کہتے ہیں بعض
 کہتے ہیں کہ بھیکو پڑا لسی کے درخت کی چھال سے کپڑے کی طرح
 تیار کیا جاتا ہے اور نور ماہ کے سامنے اسے شہینے کی تپا
 نہیں۔ تار تار لگ ہو جاتا ہے (تخل ۵) باغ میں
 موسم میں کتان کا کورا کپڑا پہنے اور گرمی میں دھوا
 اور اگر لاغر ہونا منظور نہ ہو تو اس کے برعکس کرے

اندروست بقول صاحب اندجوالہ فرنگ فرنگ بالفتح وفتح ہا ہے ہوز و سکون سین مہمل و
 ناے فتنا لغت فارسی است بمعنی زعفران وشتی۔ دیگر کسی از محققین ذکر این نکرد۔ صاحب محیط ذکر این
 نمود و بر زعفران فرماید کہ اسم عربی است و بیونانی قروس و بسیرانی کر کم و بفارسی کیما س و در انگریزی
 بناقران و ہندی کیمر و کم و کنکم و کنکون و آن تار ہا است شبیبہ بعصفور سیا خوشبودار و تیرہ رنگ
 ہاں بسرخ گرم در دوم و خشک در اول۔ قابض و محلل و منضج و مفتح و منافع بسیار دارد و وجہ تسمیہ آن
 بیچ معلوم نشد (ارو) کیسے بقول آصفیہ اسم مونث۔ زعفران۔ ایک قسم کا نہایت خوشبودار زرد
 پھول۔ ہماری رائے میں اس کا ترجمہ جنگلی زعفران ہے اور مدراس میں کیمر کا پھول مشہور ہے اور
 خود ہمارے باغ میں ہے اس کا رنگ سفید اور دندیان سرخ مثل زعفران کے خوشبودار سے کپڑے
 رنگتے ہیں اور زرد رنگ خوشبودار کپڑوں پر آجاتا ہے اہل دکن اسی کیمر کو بارنگ گار کہتے ہیں غالباً

جنگلی زعفران یہی ہے۔ صاحب آصفیہ نے بھی اس کا ذکر کیا ہے۔

اندازہ ہندسی | قبول صاحب شمس لغت فارسی است بفتح۔ بمعنی طول و عرض۔ دیگر کسی از محققین ذکر
این نکرده بخیاں ماین همان اندازہ ہندسی است کہ ہمیں یعنی گذشت۔ بہ تسامح صاحب شمس اندازہ صورت
اندازہ گرفت یا کاتبین مطابع تصرف کرده اند۔ و ابے بر حال محققین کہ تحقیق نشان از دست اہل مطابع
بر باد میرود و ابے بر تحقیق کہ سلسلہ ردیف در صرف لغت قائم نماند و در تصرف اہل مطابع
می شوند (اردو) دیکھو اندازہ ہندسی۔

اندازین باغ چوطاوس بکار آگس | آنت کہ چنانکہ وجود طاکوس زینت باغ و بہار افزاید چنان
صاحبان خزینہ و امثال فارسی ذکر این کرده اند و
از محل استعمال ساکت۔ مؤلف گوید کہ فارسیان
بصفت خال رخسارہ محبوب استعمال این کنند تصویع۔ گس خال ہے طاکوس ترے گلشن کا۔

اندستین | قبول شمس بفتح بمعنی آستین برزده و در مالیدہ۔ فرمایہ کہ لغت فارسی است۔ دیگر کسی
از محققین ذکر این نکرده و معاصرین عجم ہم ساکت اند و نہ استعمال این پیش نشد۔ مؤلف گوید کہ اگر
استعمال بہت آید تو انیم قیاس کرد کہ مخفف اندر آستین است همچون پسند و رفتند کہ مخفف
پسند و رفتند اند کہ اشارہ اش بر کلمہ اندر کردہ ایم و معنی لفظی اندر آستین غیر از آستین باشد متعلق
بمعنی دوم لفظ اندر و کنایہ از کسی کہ آستین برزده و آستین در مالیدہ و آستین بلند کردہ و مرا از
شخص آمادہ و مستعد بکاری کہ در ہرچو حالت عادت است کہ آستین را بسوی مرفق بلند کنند و برزند
و حصہ ابتدائی دست بی آستین و برہنہ میشود۔ (اردو) آستین چڑھایا ہوا۔ مستعد۔ آمادہ۔

(الف) اند شمار بقول صاحب اند (الف) بفتح اول و کسر وال و سکون شین معجمه و راء مملو
 (ب) اند شمار بمعنی دوسم (۲) گفتار و (ب) بقولش بفتح اول و کسر ثالث و سکون شین معجمه
 و (۳) بمعنی آواز بلند نیز براس هر دو لغت استناد کند از فرنگت و فرماید که هر دو لغت فارسی
 است حیث است که صاحبان تحقیق ازین ساکت اند و معاصین عجم بر زبان ندرند و سند استعمال
 پیش نشد - اگر شایده بدست آید تو انیم عرض کرد که (الف) مخفف اندیشه مادر است و اندشما مخفف
 آن و معنی لفظی اندیشه مادر به قلب اصافت مادر اندیشه و ظاهر است که از گفتار خیال و فکر و اندیشه
 انسان می تراود و پیدای شود از اینجا است که او را مادر اندیشه گفتند و (ب) مبدل آن همچون چنار چنار
 و معانی دیگر مجاز گفتار (ار و و) الف (۱) سبق نکرده گفتار بقول آصفیه (فارسی) مؤنث سخن
 گویائی - کلام - تقریر - ب (۱) و (۲) و کیهو الف و (۳) بلند آواز - مؤنث -

اندک بقول برهان بسکون کاف تصغیر اند باشد (که گذشت) بهار گوید که مقابل بسیار و بیش و گاهی
 مقابل فراوان نیز آید اگر چه هر کدام مرادف هم است و بحواله خان آرزو گوید که گاهی در مقام معدوم و
 نفی مطلق هم استعمال کنند مثل کم چنانچه گویند: زید کم تر کلب این کاری شود: و غرض عدم ارتکاب
 و س باشد (نظامی ۵) پس و بیش چون آفتابم کی است: و فروغم فراوان فریب اندکیست: و فرماید که
 درین شعر غرض نه آنست که من فی الجمله فریب هم دارم بلکه مدعا آنست که فریب اصلانیت چنانکه منجی
 بکسی گوید: و دروغ کمتر بگو: و غرض آن نبی باشد که من خصص داده ام که اندک دروغ خود می گفته
 باشی لیکن اختیار مانند این کلام بحیث آنست که آدمی بمقتضای بیشتر از اقسام چنین قیاح بالکلیه
 پاک نمی تواند ماند پس اگر باین طور امری کند ممکن الاتیان باشد و اگر خبری در محمول بر صدق تواند شد و

انزین قبیل است در این بیت (س) مراد لکی بود و پیمان کی ہدوستی فراوان فی سباند کی ہ (اردو)
تھوڑا بہت تھوڑا۔

انڈکان بقول برہان و جامع و سراج بروزن بندگان نام شہر و ولایت است باین ہم قند و چین و قبول
ناصری شہر است در ترکستان۔ معرب این انڈجان است وجہ تسمیہ این متحقق نشد (اردو) انڈکان
ایک شہر اور ولایت کا نام ہے جو سمرقند اور چین کے درمیان واقع ہے اسی کا معرب انڈجان ہے۔

انڈک انڈک ہی شود بسیار اشل۔ صاحب انڈک سال استعمال۔ بقول بہار معنی خور سال
محبوب الامثال ذکر این کردہ از محل استعمال است
بخیال باین اشل مرادف (قطرہ قطرہ سیلہ و انڈک
انڈک خیلہ) است کہ فارسیان بجائی زند کہ تقصو
بہ بیان این باشد کہ ہر چیز وہر کا رقیل ہم چون سلسلہ کم سن چغیر سن۔ بچہ۔

آن جاری باشد بصورت بسیار ظاہر شود و نتیجہ خوبی
انڈکی جمال بہ از بسیاری مال اشل۔ صاحب
پیدای کند (اردو) پھوئوں پھوئوں تال تھوئیں
بوند کا چو کا گھڑاؤ دہکاوے صاحب محبوب الاشل
نے اس کا ذکر فرمایا ہے۔ دکن میں کہتے ہیں کہ کچھ
آخر میں سب کچھ مطلب یہ ہے کہ انسان اگر کسی عروس خبر گیر و طالب زن دولت مند شود فارسیان
کلام کو کم کم اور مسلسل کرتا جائے تو آخر پر وہ نتیجہ بخش
ہوتا ہے اور بہت بھاری حیثیت پیدا کرتا ہے۔

و مرتجع بر دولت مندی اوست حسن و جمال باشد اگر بر آن (اردو) دکن میں کہتے ہیں "جب صورت	زنی بسیار دولت مند است و زن دیگر دولت نہ بھائے تو لین دین چولھے میں جائے " اس کا
ندارد و لیکن اندکی جمال دارد۔ این را ترجیح است	مطلب یہ ہے کہ حسن زن کو دولت مندی پر ترجیح

اندلس بقول برہان المغتہ اول و ثلث و لام و سکون ثانی و سین بے نقطہ نام شہریت در حدود مغرب و نام جزیرہ ہم بہت دربالائے کوبی و بہر دو معنی بفتح اول و ثالث و رابع ہم آمدہ۔ صاحب ناصری در دیباچہ کتاب بذیل آرایش چارم گوید کہ صاحب برہان در تحقیق لغت مسامحہ تمام کردہ است و در مقاش فرماید کہ نام الکا ایست از مضافات اسپانیول و اسپانیول سلطنتی است از سلطنت ہائے مستقلہ فرنگستان و موخرین عرب تمام اسپانیول را اندلس دانند و حقیقت اہست کہ چون در سنہ ہفتاد و شش از ہجرت سپاہ اسلام از جانب عبد الملک مروان بہ تہجیر آن ملک ناموس شد اول ولایتی کہ فتح شد ملک اندلس بود و باین نام مشہور شد پس مہر و رجمالک دیگر مشہور گردید و نیز از تواریخ و کتب معلوم می شود کہ لفظ اندلس و انداؤلوس در زبان اہل اسپانیول نام طائفہ است کہ مولد و موطن آنها قریب ہمد و روس بود و در سنہ چار صد و نہ ہجریہ دولت و ستیزہ سال قبل آفا ز سنہ ہجری بر جمالک اسپانیول استولی گشتہ لیکن چون موخرین عرب ماخذ اصلی لفظ اندلس را دریافتند چنانکہ رسم ایشان است نوشتند کہ یکی از فرزندان یافت بن فوج کہ اندلس نام داشت یکی از بزرگمردان بارض اسپانیول بطریق بیزنٹ یافتہ در آن شہرے ساختہ باسم خود موسوم کرد و صاحب تقویم البلدان (ابوالفدا) بفتح اول و نہم ششم ضبط کردہ است (الخ) (اردو) اندلس۔ اسپین ہسپانیہ (دیکھو اسپانیول)

اندوه بقول برهان و ناصری و سمری و جامع و رشیدی بروزن سر و سه بیا و آوردن غمها
 گزشت (ارودکی ۵) بهترین یاران و نزدیکان همه با نزدیکان دارم سر یکیت اندوه بعضی محققین در
 شرح ثانی (شریک اندوه) نوشته اند صاحبان اندوه شمس صراحت کنند که لغت فارسی است -
 عرض کنند که از سندرودکی می کشاید که اندوه یا دو ذکر و بیان همه های گذشته باشد و جز این نباشد که
 بر این اسم جامد است و حالا بر زبان معاصرین بنچم شروک (ارودکی ۵) گزشت مخمون کی یاد -

اندوه بقول برهان بروزن انجودا یعنی اندرون باشد که مقابل بیرون است صاحب جهانگیری از
 حکیم فردوسی سندروده (۵) از ان جایگاه شد باندو سه شهره که بر دارد از روزشادیش بهر
 صاحب ناصری فرماید که مخفف اندرون باشد - مؤلف عرض کند که چرا گوئیم که مبدل آند باشد
 که راسه مهمل بواو بدل شود همچون کلار و کلار و استعمال این که بلبه موحده شده است غیر از این نباشد
 که بای زانداست و به تحقیق ما (۲) بمعنی گناه و کاهگل که صراحت کامل این برانند و می آید (ارودکی ۵)
 (۱) دیکو اندر که پهلوی معنی (۲) دیکو اندود -

اندوب بقول برهان و جهانگیری و ناصری و جامع بروزن منکوب مرادف اندروب (افضل الدین
 کرمانی ۵) تزارو که بود و پیش محبوب که که داری در همه اندام اندوب که ما ذکر این بر اندروب هم
 کرده ایم و جز این نباشد که این مخفف اندروب است و بعضی محققین اندروب را بای فارسی گفته
 (ارودکی ۵) دیکو اندرفن -

اندوت بقول صاحب ناصری که بذیل اندوختن آورده مخفف اندوخته که اسم مفعول اندوختن است
 فرماید که پارسی دری است که اهل کوهستانان بیشتر آن متکلم بوده اند خاصه اهل تبرستان و رے و تالاب

(با باطهر جهانی) نواسه نامه نم اندوخته و نو نو یک عیار ز رخا ص بونه و نو نو فرماید که نو نو یعنی دانند باشد (اردو) اندوخته - اندوختن کا اسم مفعول جمع کیا ہوا -

اندوچ بقول برہان و جہانگیری و ناصری و جامع مرادف اندوب کہ گذشت بہ خیال ما مبدل اندوب است یعنی بعض محققین اندوب را بابے فارسی گفته اند اندرین صورت اندوب ہم بابک فارسی باشد و فارسیان بابے فارسی را جیم بدل کرده اند وچ کہ دہنچون پائیز و جانیز (اردو) دیکھو اور فن -

اندوختن بقول برہان بر وزن افروختن بمعنی (۱) جمع کردن و فراہم آوردن و (۲) بمعنی قرض واپس دادن ہم صاحب بحر تذکرہ و بمعنی این را کامل التصریف گفته و مضارع این اندوزد صاحبان موارد و نوادر و جامع ہم ذکر این کرده اند صاحبان سروری و جہانگیری بر معنی اول قانع مؤلف عرض کنند کہ ما خداین اندوز باشد کہ اسم جامد فارسی زبان و اسم مہین مصدر است کہ بمعنی فراہم و جمع آردہ و تسامح اہل تحقیق است کہ اندوز را بمعنی جمع کردہ شدہ نوشتہ اند با جملہ فارسیان زائے ہوز را بخائے مجھے بدل کردند کہ عادت ایشان در اکثر افعال مہین است و پس از ان علامت مصدر تن براو زیادہ کردہ مصدری ساختند - و معنی دوم مجاز آنست کہ اداسے قرض ہم مائل اندوختن است کہ پول قرض گرفتہ شدہ داخل مدخل شدہ است پس ادائی آن خرج حقیقی نیست بخیال ما این مصدر اصلی است کہ وضع شد از اسم جامد فارسی زبان و بخیال متقنین فارسی اصلی و سماعی - و بہ تحقیق ما سماعی نیست زیرا کہ ثابت کردہ ایم کہ وضع شدہ است و جادارد کہ ما خداین اندوز گیریم کہ بمعنی نفع و سود می آید شین معجہ آخر اخذ کردہ زیادت علامت مصدر اندوختن کردہ

که معنی تحقیق این نفع و سود کردن است و مجاز آن جمع کردن و فراهم آوردن و معنی دوم مجاز مجاز و الله اعلم (ارو) (۱) جمع کرنا (۲) قرض ادا کرنا -

اند و خش بقول صاحب اند بخواله فرینگت فرنگ بفتح اول و ضم ثالث و کسر خای منقوطه و سکون شین معجم لغت فارسی زبان است یعنی نفع و سود - دیگر کسی از محققین فرس ذکر این نکرد - اسم جامد است و جادارد که اسم مصدر اند و فتن گیریم بحذف شین معجمه آخر (ارو) فائده - مذکر -

(الف) **اند و** (الف) بقول برهان و جامع بروزن مقصود کاه گل و گلاب را گویند که بر بام و دیوار کرده باشند و بقول ناصری یعنی کاه گل مالیدن فرماید که آنرا اندودن

گویند و سیم اندود و زرد و دود اندود و امثال آن از ابن خبیز و (ب) بقول برهان کاه گل و گلاب مالیدن و (۲) مطلقاً و ملغ کردن - صاحب بحر فرماید که کامل التصریف و مضارع این انداید و بقول بهار و سراج و سروری و وار و مرادف اندایدن همه معانی که گذشت مؤلف عرض کند که (الف) به فتح و او از روی قواعد فارسی مضارع (ب) ولیکن استعمال این نسبت بلکه بجایش انداید مستعمل که مضارع اندایدن است آنچه صاحب بحر انداید را مضارع اندودن گفته درست نکرده می باشد که صراحت می کرد که مضارع اندودن متعل نسبت به تحقیق ما اندود (۱) ماضی اندودن به سکون واو - و (۲) مخفف اندوده که اسم مفعول اندودن است (جمال الدین عبدالرزاق ۵) درین تهرنس

ز نخار خورد و داندود و کامر بکام بداندیش چند باید بود یا حیف است که صاحب برهان و جامع این را یعنی کاه گل و گلاب نوشت و سندی پیش نکرد و به تحقیق ما مجرد اندودن دال مطلقه آخر یعنی کاه گل و گلاب باشد که سبب انداست - الف با و بدل شد همچو تاغ و توغ و از همین اند و مصدر اندودن

یعنی (ب) وضع شایز یا دت علامت مصدر (رون) در آتش - و آنچه صاحب ناصری (الف) را بمعنی
 کا بکل نالیدن گفته غلط محض است بامجمله تحقق شد که (ب) مصدر است مرکب از آند و معنی تحقیق است
 (۱) گلابه گردنست و (۲) مجازاً بمعنی تلخ کردن و نهفتن و پوشیدن چیزی بچیزی و در استعمال فرس بمعنی
 لازم هم آمده چنانکه در ملحقات می آید (ارو) (الف) (۱) لیپا - گلابه کیا - اندودن کا ماضی کل معنون
 کے لئے - (۲) لیپا ہوا - گلابه کیا ہوا - اندودن کا اسم مفعول تمام معنون مین (ب) (۱) گلابه گردن لیپا
 (۲) تلخ کرنا - ایک چیز کو دوسری چیز میں چھپانا - بھرجانا -

اندودن آتش استعمال بمعنی پرا ز آتش شود درون و برون شب آفتاب اندودن مخفی باشد
 و آتشین شدن است از همین مصدر است آتش اندودن که آفتاب اندودن درین شعر محقق آفتاب اندوده
 محقق آتش اندوده بمعنی آتشین چنانکه صائب باشد - و اندودن متعلق بمعنی مجازش و درین شعر
 گوید (۵) نہ شد روشن چراغ از غبار آتش اندودن بمعنی لازم مستعمل شد (ارو) روشن ہونا -
 مگر چشمی دہم در یوسم خطاب از دودش پامخفی میباشد
 کہ این متعلق است بمعنی مجازی اندودن کہ گذشت و استعمال مصدر اندودن درینجا بمعنی لازم شدہ -
 (ارو) آتشین ہونا -

اندودن آفتاب استعمال بمعنی پرا ز آفتاب و متعلق بمعنی مجازش کہ گذشت (ارو) شیرین ہونا
 شدن کہ کیا باشد از روشن شدن چنانکہ ظہوری اندودن چاک استعمال بمعنی چاک دہن
 گوید (۵) ز شمع رایت اگر سایہ برہما افتد و چاکہ ابر بودن است چنانکہ والدہ ہروی گفتہ (۵)

<p>انذودن که گذشت استعمال انذودن درین شعر بنجیه ز آت نار چاک اندود را پد مخفی سباد که چاک اندود درینجا مخفف چاک اندوده یعنی چاک دار و پر از چاک استعمال یعنی</p>	<p>ضعف و آله را بجای زخمهای خورشید پد از تعجب بنجیه ز آت نار چاک اندود را پد مخفی سباد که چاک اندود درینجا مخفف چاک اندوده یعنی چاک دار و پر از چاک استعمال یعنی</p>
<p>است و انذودن درین شعر یعنی لازم متعل و متعلق یعنی مجازش که گذشت - (الردو) چاک دار و سونا - گذشت (ما قاسم شندی ه) خانه ما را چو انذودن همین استعمال - یعنی همین داشتن است کل از خون دل رنگین کند آنگه دیوار خزان را و سر سبز و پر بهار بودن چنانکه میرزا بیدل فرماید (ه) از طلا اندوده است پد (الردو) دیوار پر شوق موسی گهم رام تمسلی نشود پد تا دو عالم همین اندود طلا کاری کرنا -</p>	<p>است و انذودن درین شعر یعنی لازم متعل و متعلق یعنی مجازش که گذشت - (الردو) چاک دار و سونا - گذشت (ما قاسم شندی ه) خانه ما را چو انذودن همین استعمال - یعنی همین داشتن است کل از خون دل رنگین کند آنگه دیوار خزان را و سر سبز و پر بهار بودن چنانکه میرزا بیدل فرماید (ه) از طلا اندوده است پد (الردو) دیوار پر شوق موسی گهم رام تمسلی نشود پد تا دو عالم همین اندود طلا کاری کرنا -</p>
<p>انذودن صبح استعمال - پر از صبح و کنایه از روشن شدن چنانکه ملا علی رضا تجلی گوید (ه) نقاش از صفا چهره صبح اندود می گردود پد گل رخسارش از مهابت گرد آلود می گردود پد مخفی سباد</p>	<p>است و متعلق یعنی مجازش که گذشت (الردو) پر بهار سونا - سر سبز سونا - انذودن خرقة از دود استعمال یعنی بزیختن خرقة از دود است چنانکه عرفی گوید (ه) نمیشد شیراینگ بدوش انداختیم پد خرقة از دود آتش خانه اندوده را پد مخفی سباد که این متعلق است یعنی مجاز</p>
<p>انذودن خرقة از دود استعمال یعنی بزیختن خرقة از دود است چنانکه عرفی گوید (ه) نمیشد شیراینگ بدوش انداختیم پد خرقة از دود آتش خانه اندوده را پد مخفی سباد که این متعلق است یعنی مجاز</p>	<p>است و متعلق یعنی مجازش که گذشت (الردو) پر بهار سونا - سر سبز سونا - انذودن خرقة از دود استعمال یعنی بزیختن خرقة از دود است چنانکه عرفی گوید (ه) نمیشد شیراینگ بدوش انداختیم پد خرقة از دود آتش خانه اندوده را پد مخفی سباد که این متعلق است یعنی مجاز</p>
<p>انذودن خرقة از دود استعمال یعنی بزیختن خرقة از دود است چنانکه عرفی گوید (ه) نمیشد شیراینگ بدوش انداختیم پد خرقة از دود آتش خانه اندوده را پد مخفی سباد که این متعلق است یعنی مجاز</p>	<p>است و متعلق یعنی مجازش که گذشت (الردو) پر بهار سونا - سر سبز سونا - انذودن خرقة از دود استعمال یعنی بزیختن خرقة از دود است چنانکه عرفی گوید (ه) نمیشد شیراینگ بدوش انداختیم پد خرقة از دود آتش خانه اندوده را پد مخفی سباد که این متعلق است یعنی مجاز</p>

(۱) نقد بقاراعل اندوزکن با قیمت فروای خود اموزکن با (بدرا تین ساجر می سه) گنجا گیر و
 سائلان را بخش با دوست اندوز و دشمنان را سوز با مؤلف عرض کند که معنی اول بیان کرده
 محققین بالا اعم از نیکه فاعلی باشد یا مفعولی متعلق با اسم فاعل و مفعول ترکیبی است که بحالت ترکیب امر با
 اسمی پیدا شود و معنی دوم متعلق است از مصدر اندوزیدن که حی آید و فارسیان برای مصدر اندوزتن
 هم همین اندوز را المعنی امر استعمال کرده اند ولیکن به تحقیق با اندوز (س) بمعنی مطلق فراهم و جمع باشد
 چنانکه ذکرش بر مصدر اندوزتن گذشت و همین است اسم مصدر اندوزتن بقاعده تبدیل یعنی (اندوز)
 و اسم مصدر اندوزیدن بدون تبدیل معاصرین عجم با اتفاق دارند (اروز) (۱) جمع کیا هوا -
 (۲) جمع کر (س) جمع - اندوزته -

اندوزانیدن	بقول صاحب موارد متعدي	بايد که اندوزانیدن را متعدي بدو مفعول دانيم که
اندوزتن است که گذشت مؤلف گوید که چنانچه	معنی این جمع و فراهم کنانیدن است - دیگر کسی از	
که متعدي اندوزیدن که کار از اصل گرفتن بهتر است	محققین مصادر ذکر این مصدر زکر دو لیکن	
از مبذل و این هم درست نباشد که متعدي اندوزیدن	موافق قواعد فارسی و مطابق قیاس است -	
با اندوزتن گوئیم زیرا که اندوزتن هم متعدي است بلکه	(اروز) جمع کرانا -	

اندوزه بقول اندجوا له فرنگت فرنگت لغت فارسی است و بالفتح یعنی بنفشه باشد - حسب
 محیط ذکر این نکرد و بنفشه فرماید که اسم فارسی است و معرب آن بنفش و بلغاری کا گوش هم گویند و
 عبری فریو و برومی اثر و هو و بیوانی آبر و و بهیانی کیناس سر و در و راول شمیدن آن سبک مدع
 حار و در آن رطوبت فضلیه و تلکین و حرارت اندک و لطافت و لزوجت و از لایق و جذب اهل

است و منافع بسیار دارد و حیف است کہ محققین فرس از آندوزہ ساکت اند و خیال با جز این نیست کہ ہائے لیاقت بر لفظ آندوز زیادہ کردہ نام این نبات نہادہ اند کہ لائق جمع کردن است نظر بر منافع آن کہ متاع قیمتی را ماند (اردو) بنفشہ بقول آصفیہ (فارسی) اسم مونث۔ ایک بوٹی کا نام ہے جو اکثر بر خانی پہاڑوں پر یالِب دریا پیدا ہوتی ہے۔

انڈوزیدین بقول ہارڈ (۱) بمعنی جمع کردن	از اسم جامد آندوز و یاسے معروف و علامت مصدر
و فرہم آوردن و (۲) قرض واپس دادن و راف	وَن و بقول مقنین فارسی مصدر جعلی و ما اصل گوئیم
انڈوضن۔ صاحبان ضمیمہ برہان و نوادر ہم ذکر کیا	از انکہ از اسم جامد فارسی زبان وضع شد و صرفاً
کردہ اند و بقول بحر کامل التقریف و مضارع این	کامل ہر دو معنی این بر اند و ضغن گذشت (اردو)
آندوزد۔ مؤلف عرض کند کہ مرکب است	دیکھو اند و ضغن۔

انڈوشہ | بقول صاحب اندکجوالہ فرہنگ فرنگ بفتح اول و ضم ثالث و فتح شین بمعنی لغت فارسی است نام کلی است و بیچ صرحت مزید نکرد و محققین فرس و مغزات طلب ازین ساکت اند و حیف است کہ بیان محل افادہ نہ بخشید و معلوم نشد کہ کدام گل است و در السنہ غیر حیات نام دارد (اردو) انڈوشہ فارسی میں ایک پھول کا نام ہے۔

انڈوک | بقول صاحب اندکجوالہ فرہنگ فرنگ بفتح اول و ضم ثالث لغت فارسی است و بمعنی سختی و رنج باشد۔ دیگر محققین فرس ازین ساکت اند مؤلف گوید کہ خبرین نیست کہ مبدل اندوہ باشد کہ می آید فارسیان ہائے ہوز را بہ کاف عربی بدل کنند چون پداند و پروانک (اردو) سختی۔ مونث۔ رنج۔ مذکر۔

اندول بقول بریان و ناصری و جامع بروزن معقول - گویی باشد که آنرا بر چهار چوب بهیجا محکم کنند و بجهت استراحت بر آن نشینند و این در ملک زنگبار معمول است - صاحب سروری بجواله نسخه الحلیمی گوید که نشست گاه حکام باشد چنانکه سدی گوید (س) نشسته ناز دارند و کام به در آن بوش اندول خوانند نام خان آرزو در سراج فرماید که این لغظ غیر فارسی باشد و عجب است که صاحب فرنگها از آن غافل مانده اند و صاحب اند صراحت کند که لغت فارسی است - مؤلف گوید که جادار و که فارسیان لغت زنگبار را استعمال کرده باشند (ار دو) و چهار پائی حسن پر کمبل بجای نواز میزند با هوا میوه -

اندون بقول صاحب اند بجواله فرنگ و فرنگ بفتح اول و ضم ثالث لغت فارسی است و بنگلی و کلابه دیگر کسی از محققین ذکر این نکرد و سند هم پیش نشد و ظاهر غلطی کتابت باشد که بر آند و نون زیاد کرده اند اگر سند به دست آید توانیم گفت که نون زائد است بر آند و که بهمین معنی گذشت همچون گذارش و گذارش (ار دو) و میخوانند -

اندوند بقول برهان و ناصری و جامع بفتح رابع و سکون نون و دال ابجد از اتباع است بمعنی تار و مار که زیر و زبر شده و از بیم پاشیده خان آرزو در سراج به دو و او (اند و وند) آورده مؤلف عرض کند که حیف است که سندی پیش نشد و بخیاں بقول خان آرزو و هم صحیح باشد که (تار مار) و (تار و مار) هر دو آمده و تحقیق ما این مرادف تار مار و زیر و زبر نباشد بلکه معنی این محض آلوده و ملوث است که ماخذ این همان اند است که بمعنی کاهگل گذشت و آند درینجا مخفف آن که اصل این (اند و وند) بود الف چارم و ششم حذف شده (اند و وند) باقی ماند و اگر بقول خان آرزو دو و او گوئیم - و او دوم بر اسم عطف باشد (ار دو) لته پته - بقول آصفیه آلوده - ملوث - بهر هوا - شور بور - شر بور - خسته حال -

اندوہ | بقول برہان بروزن انبوہ گرفتگی دل و دلگیری را گویند خان آرزو در سراج فرماید کہ بجز
 او و مختلف آن و اندہان جمع این (کہ ذکرش بجای خودش آید) بہار گوید کہ اندوہ بمعنی غم و ملال
 و فرماید کہ بالفظ خوردن و داشت و کشیدن و گفتن مستعمل نجبال ما انحصار این مصادر خوب نیست چنانکہ
 از مختصات ظاہر شود و بقول صاحب کنز کہ محقق ترکی زبان است و ہم بقول اندہان اسم جامد فارسی
 است بمعنی غم و ہم مؤلف عرض کند کہ ہمین است اسم مصدر اندوہیدن کہ می آید (عرفی ۵)
 راحت آمد تا کشاید فعل اندوہ از دم بڈ از کلید و دست خود میشت خاکستر گذاشت بڈ (اردو)
 اندوہ بقول انیس (فارسی) - مذکر - رنج و غم (آتش) طفلی سے سامنا غم و اندوہ کا رہا بڈ کیا کیا نہ تھا
 ہوئے ہم پر قدیم سے بڈ

<p>اندوہ آمدن استعمال بمعنی واقع شدن رنج و غم باشد صاحب آصفی ذکر این کردہ (لفظی) گنجوی ۵) چو اندوہ آید شونا پاس بڈ نہ محکم تر اندوہ اندر ہراس بڈ (اردو) بمثلے رنج و غم بہنا - رنج پہنچنا -</p>	<p>نذیل اندوہ فرماید کہ دین مائل است چرا کہ درختان و نہالان و اجروان و چشمان بسیار آمدہ و حق آنت کہ قیاسی بدو وجہ است یکی آنکہ وجہ سخت لفظ تواند چنانکہ ہر جا با و لون جمع شوند و اول ساکن بود جائز است کہ ہر دو ہم بدل شوند چنانکہ خنب و خم و دتب و دم و چنانکہ الف در او امل کلمات بیابد شود همچون الکدش و یکدش و ارتخان و یرتخان و نیز ہاے ہمز بدل شود همچون آگامہ و مہنگامہ و وجہ دوم آنت کہ حکم بوجوب آن کنند مثلاً گویند کہ</p>
<p>اندوہان بقول صاحب آندہ جمع اندوہ - بر خلاف قیاس و صاحب برہان بر اندہان نوشتہ کہ جمع اندوہ باشد برخلاف قیاس چہ بغیر از جانورا بالف و نون جمع نتوان کرد - خان آرزو در سراج</p>	<p>بہر دو ہم بدل شوند چنانکہ خنب و خم و دتب و دم و چنانکہ الف در او امل کلمات بیابد شود همچون الکدش و یکدش و ارتخان و یرتخان و نیز ہاے ہمز بدل شود همچون آگامہ و مہنگامہ و وجہ دوم آنت کہ حکم بوجوب آن کنند مثلاً گویند کہ</p>

<p>جمع غیر ذوی الارواح هم یافته شده که تخصیص یاد را یافته اند چنانکه بعضی محققین و متقدمین انسان را انسان باو شیران را شیر با هم آورده اند و این هم استثنا باشد در استعمال و جادارد که این قسم استثنا بضرورت شعر گیریم بهر حال قاعده که مقتضی فرس لمحاطه کثرت استعمال قائم کرده اند قیاسی است و منظرا استعمال که برخلاف آن یافته شد سماعی است و آنچه خان آرزو فرماید که اتباع سماعی در بهمان الفاظ مخصوص که سماعت یافته شد عیبی ندارد و برخلاف آن درست نیست نسبت این عرض می شود که پابندی ما بر استعمال پیشینیان مخصوص کردن مرده پسند نیست و ما استعمال معاصرين عجم را اندر خصوص فائق تر و انیم از متقدمین و متأخرین زیرا که دیر زمان اصلاح زبان می شود و آنچه حالا در روزمره فارسیان ایل زبان است بحق ما بهتر و موافق محاوره باشد بر خلاف محاوره پیشینیان و همین اصول در هر یک زبان اولی قائل (ارزو) رنج غم بجات جمع</p>	<p>جمع الف و نون - غیر جاندار را درست نیست و لفظ چیزی که بر نفسی محمول نشود بکلمه نادرست نیست و مراد این است که هر جا چنین کلمه واقع شود بی اثر است و لحاظ روزمره چنان بعمل آرند پس آنچه در میناب لفظ باشد بر همان قدر که سمع آمده باشد اقتضای نماید و میدان و چنان آن گویند چنانکه درختان و نهال آن و همچنین بجای ناکام - ناقص و نیز بگویند (انتهی) مؤلف عرض کند که خان آرزو بطور اعتراض بر برهان بختی که کرده است و تصنیف که در آخر بحث خود فرموده از آن تردید قول برهان نمی شود و حق نیست که قاعده جمع که صاحب برهان ذکرش فرموده و الف و نون را با جانوران مخصوص کرده مقصود است از جانداران است یعنی مطلق حیوان که انسان هم در آن شامل باشد و قبول مقتضی فارسی هم جمع الف و نون مخصوص است با ذوی الارواح و آنچه بر خلاف این تکیه بر آن غیر ذوی الارواح هم استعمال این یافته شد مستثنی باشد همچو درختان و همین قسم استثنا در</p>
---	--

<p>اندوه بردن استعمال - دفع کردن رنج و غم است صاحب آصفی ذکر این کرده (تأثیر صفه نانی) برد اندوه ز دل تمت زرداری هم بود غم بدول نبود لاله عباسی را پا (اردو) رنج و غم مٹانا - دفع کرنا - اندوه بودن در دل استعمال بمعنی بودن</p>	<p>استعمال این کرده اند یعنی کسی که پیشه او اندوه و غم است و بستلای رنج و غم می ماند (عربی) س و ارم و خیم او دل اندوه پیشه را پا غافل که مست می شکند زو و پیشه را پا پا (اردو) بستلای رنج و غم - اندوه داشتن استعمال بمعنی رنج و غم داشتن</p>
<p>رنج و غم است که حاصل آن بستلای رنج و غم بودن باشد صاحب آصفی ذکر اندوه بودن کرده (جشنی یا فنی) س (دران پیری که صدم حاصل شود پا بمان اندوه) یوسف در دلش بود پا (اردو) غم رہنا غم ہونا - بتلائے رنج و غم ہو مارہنا -</p>	<p>و بتلائے رنج و غم بودن است - صاحب آصفی ذکر این کرده (فغانی شیرازی) س دلم ز روز بد خوش مانی دارد پا چه نام است که اندوه عالمی دارد پا - پا (اردو) رنج و غم رکھنا - بتلائے رنج و غم ہونا - اندوه دانستن استعمال - صاحب آصفی</p>
<p>اندوه پرسیدن استعمال - استفسار رنج و غم کسی کردن و رنج و غم کسی را دریافت کردن باشد صاحب آصفی ذکر این کرده (خسرو) اندو جدائی ز کسی پرس که یکجند پا دوز فلک از صحبت پا رنج جدداشت پا (اردو) رنج و غم کی حالت پا دیتا</p>	<p>ذکر این کرده که بمعنی واقف بودن از رنج و غم است س (خسرو) تو سهل می شماری اندوه خسرو آری آنکو ندیده رنجی اندوه کس چه داند پا (اردو) رنج و غم و اندوه سے واقف ہونا - اندوه رسیدن استعمال صاحب آصفی ذکر</p>
<p>کرنا - پوچھنا - اندوه پیشه استعمال - فارسیان بمصفت دل</p>	<p>این کرده که بمعنی رنج و غم رسیدن باشد و بتلای رنج و غم شدن (ظہیری نیشاپوری) س زب پا</p>

دل خود کام و ناپاس مرا در ز روی هم رسد اندوه	شام سے سطح صبح تک پور کار مجھ سے ملنے کو پہن
بقیاس مارا (اردو) رنج پہنچنا جیسے پیرے	نگسار دو پورے
دلکواس واقعہ سے رنج پہنچا ہے بے قیاس رنج و غم	اندوہ کشیدن استعمال صاحب اصفی ذکر
اندوہ کا شستن استعمال صاحب اصفی ذکر	این کرده کہ معنی رنج و غم کشیدن و بستنای رنج و غم
این کرده کہ معنی کم کردن و شدن اندوہ باشد	شدن است (فخری اصفہانی سے) ازان پس کہ
(خبر سے) کہ بہ نجات تر و اندوہ کا وہ پیاقتہ در	کشیدم ز تب ایسی اندوہ کا ز فطر خواب ملالت زوم
عمرہ باختر راہ پور (اردو) رنج و غم گھٹنا گھٹنا	ایسی آساہ (اردو) رنج کھینچنا رنج و غم دینا
اندوہ کشاوا استعمال بقول صاحب شمس معنی	اندوہ گسار استعمال بقول بہار شکندہ اندوہ
نگسار مؤلف عرض کند کہ اگر معنی بیان کردہ	باشد و سندان بر (اندوہ گسار) می آید کہ مخفف این است
را تسلیم کنیم متعلق باشد باندوہ کشا بدون دال کلمہ	و کنایہ باشد از غمخوار و متعلق باشد از (اندوہ گسار)
در آخر کہ اسم فاعل ترکیبی باشد از اندوہ کشادن	کہ معنی اندوہ خوردن است و کنایہ از غمخواری کردن
اندوہ کشا و بدل جملہ در آخر بتمی غلط است دیگر	و غمخوار شدن (اردو) نگسار دیکھو اندوہ کشا
کسی امتحیقین فرس ذکر این نکرد شک نیست کہ	اندوہ نگین استعمال بقول بہار بہ معنی نگین
فارسیان (باد کرد) را بمعنی یاوکار استعمال کرده اند	مانندین از کلام مہوری یافتہ ایم (س) نذر شکر
ولیکن اندوہ کشا در بغیر وجود است استعمال تسلیم کنیم	اگر خاطر اندوہ نگین باشد دل دلداری خواہ چنان
(اردو) نگسار بقول اصفیہ (فارسی) اسم نکر	باشد چنین باشد مخفی مباد کہ گین بقول بر بان معنی
غمخوار بہر دو (سوز عارف سے) جاگے گا ایک	و خداوند آمدہ چون با کلمہ ترکیب کنہہ چون نگین و

<p>شکرگین و معنی صفت هم هست هرگاه با وصف مرکب سازند و بعضی گویند معنی پر است که در مقابل ظاهر باشد چکین در اصل آگین بود (ارو) مؤلف عرض کند که توجیه آخرین اقوی (ارو) اندوگین بقول امیرنگین - بنجیده (وزیر) براسب و دیگر شاد (ارو) اندو میناک بقول امیر دشمنون کا چاهه تین پدین خوش چون جب سے دل اندوگین ہے یا</p> <p>اندوگین باشدین استعمال یعنی نگین که اندو میناک ہو۔</p>	<p>برهان لفظی است که بحجت بیان انصاف موصوفه بصفتی در آخر کلمات می آورند زیرا که در ادب میگویند برواشندن چیزی همچون طریکی و عثمانک و مانند آن (ارو) تا بود از اختلاف جنس صرخ پاکلی (ارو) و دیگر شاد (ارو) اندو میناک بقول امیر دشمنون کا چاهه تین پدین خوش چون جب سے دل اندوگین ہے یا</p> <p>اندوگین باشدین استعمال یعنی نگین که اندو میناک ہو۔</p>
<p>بودن است سندان بر اندوگین گذشت (ارو) اندو میناک بقول صاحب اندوگین نگین بونا نگین مینا - اندوگین مینا - اندوه ماندن استعمال صاحب آصفی این کرده که معنی باقی بودن رنج و غم است (فغانی) (ثیرازی) خود در البشوق لارخان سو ختم تمام اندوه دوزخ و هوس ختم ماند (ارو) رنج و غم رہنا۔</p> <p>اندو میناک استعمال بقول بهارم اوف اندوگین - مؤلف عرض کند که ناک بقول (ارو) نگین مینا۔</p>	<p>فرنگت بالفتح مصدر فارسی است معنی نگین شدن - دیگر کسی از محققین مصادر فرس ذکر این نکرد و سندی پیش نشد ولیکن موافق قیاس است و بقاعده متقنین فارسی مصدر جعلی که زیادت یا سه محرو و علامت مصدر در آن بلفظ اندوه وضع شد و باصول ما مصدر اصلی که نیم حامد فارسی زبان وضع کردند - کامل التصریف - مضارع این اندو (ارو) نگین مینا۔</p>

(الف) اندوه	(الف) بقول برهان و جامع	سوز بر طرف شد و آن اندوهان نمائند (اردو)
(ب) اندوهان	و نامصری مختلف اندوه باشد	(الف و ب) دیکھو اندوه اور اندوهان۔
وب بقولش جمع آندہ و ماصراحت کامل (ب) بر	اندوهان کرده ایم کہ جمع آندوه گذشت (انوی)	اندوه خوردن استعمال۔ صاحب آصفی
(ع) بار اندوه کش کہ بار دیگر پراہنیت از	غمایزد باز پاد صاحبان سروری و جامع و نامصری	و کراین کرده کہ بمعنی ننگین شدن است خسرو
و برهان ہم ذکر (ب) کردہ اند (سروری س)	خار از پاشی آنرا کہ پیکان دردش باشد پ۔	سہ گواے پند گوا اندوه مخور بہودہ چندین ہاچہ
روزی سہ چار اندہ او داشت ہر کسی پو آن	(اردو) غم کھانا۔ بقول آصفیہ رنج اٹھانا۔ (ع)	اندہ خورون استعمال۔ صاحب آصفی
اندہ قوقو بقول برهان بضم دو قاف و سکون دو واو۔ دو ایت کہ آنرا احد قوقی خوانند۔	غم کھانا۔ بقول آصفیہ رنج اٹھانا۔ (ع)	اندہ خورون استعمال۔ صاحب آصفی
کلف را مانع است و ما ذکر این بر آژور کردہ ایم و صاحب برهان بر آژور و صراحت کردہ است	غم کھانا۔ بقول آصفیہ رنج اٹھانا۔ (ع)	اندہ خورون استعمال۔ صاحب آصفی
کہ اندہ قوقو لغت فارسی است و ما خد این جز این نباشد کہ معنی تحقیق این تکتہ رنج و غم باشد۔	غم کھانا۔ بقول آصفیہ رنج اٹھانا۔ (ع)	اندہ خورون استعمال۔ صاحب آصفی
بقول محیط کہ بر آژور و مذکور شد مولد خون عکس غلطا است و مضار این زائد از منافع و جادار و کہ	غم کھانا۔ بقول آصفیہ رنج اٹھانا۔ (ع)	اندہ خورون استعمال۔ صاحب آصفی
این نام را بطحاظ منافعش گیریم کہ تکتہ پیرین محافظت جسم کند و پیرین را بر بدن انسان چیست و	غم کھانا۔ بقول آصفیہ رنج اٹھانا۔ (ع)	اندہ خورون استعمال۔ صاحب آصفی
درست میکند پس اندرین صورت معنی این بند و اصلاح کنندہ رنج و غم باشد کہ گماید ایت	غم کھانا۔ بقول آصفیہ رنج اٹھانا۔ (ع)	اندہ خورون استعمال۔ صاحب آصفی
ولس (اردو) دیکھو ازورد۔	غم کھانا۔ بقول آصفیہ رنج اٹھانا۔ (ع)	اندہ خورون استعمال۔ صاحب آصفی
اندہ گذشتن استعمال۔ بمعنی متبادے	غم کھانا۔ بقول آصفیہ رنج اٹھانا۔ (ع)	اندہ خورون استعمال۔ صاحب آصفی
اندہ کردن و اندوه را بحال خود گذشتن و	غم کھانا۔ بقول آصفیہ رنج اٹھانا۔ (ع)	اندہ خورون استعمال۔ صاحب آصفی
بر دفع آن نپرداختن۔ صاحب آصفی ذکر این کردہ	غم کھانا۔ بقول آصفیہ رنج اٹھانا۔ (ع)	اندہ خورون استعمال۔ صاحب آصفی
(خاقانی س) اندہ گسار من شدہ اندہ گسار من	غم کھانا۔ بقول آصفیہ رنج اٹھانا۔ (ع)	اندہ خورون استعمال۔ صاحب آصفی

وامتی چکر وانغم عذر امن آن کنم (ارو)	این هم کرده که بمعنی شکستن اندوه باشد (اشتری تمزندی)
ریخ وغم من مبتلا کرنا - ریخ وغم کا دفعیه کرنا -	خند خندان بستد و برابر نهاد و جام می آن پیجوی اندوه گسار
الف) اندوه گسار استعمال - صاحب صنفی	(ارو) الف) غم گشایه والا - اندوه گسار (ب) غم گشایه
ذکر این کرده مرادف و مخفف اندوه گسار است	اندوه گفتن استعمال صاحب صنفی ذکر این کرده که
که گذشت و سزاین بر اندوه گذشتن مذکور شد	معنی بیان ریخ وغم کردن است (سعدی شیرازی)
و این متعلق است با مصدر	اندوه خیش با دشمنان به که لاحول گویند شادی کنان
ب) اندوه گسار و ن صاحب صنفی ذکر	(ارو) ریخ وغم کی حالت بیان کرنا -

الف) اندی (الف) بقول برهان و هفت بروزن لندی (۱) بمعنی خاصه باشد که در مقابل	ب) اندیدن (ب) خرجی است و (۲) بمعنی امیدواری هم و (۳) بجای لفظ بود که باشد که هم
گفتند و (۴) بمعنی آن لحظه هم که ایام گذشته باشد و (۵) تعجب را نیز گویند و (۶) بمعنی نیز هم آمده که	بهری ایضا خوانند و نسبت (ب) فرماید که بروزن خندیدن (۱) بمعنی تعجب کردن و (۲) سخنی
را نیز گویند که از روی شک و ریب و آهنگی گفته میشود - صاحب نواد نسبت معنی سوم (الف)	فرماید که بمعنی بگو که و باشد که و نسبت (ب) فرماید که بمعنی گمان بردن و سخن گمان گفتن - و صاحب جا
نسبت (الف) باتفاق معانی برهان نسبت معنی سوم گوید که کلمه ثقی و آرزو باشد - صاحب بحر	نسبت (ب) با برهان متفق و فرماید که سالم التصریف است - و بقول ناصری سخنی که اندر مع
شک و ریب و آهنگی و حیرت و تعجب گفته شود و بقول موار و تعجب کردن و سخن گمان و شک	گفتن و فرماید که حاصل بالمصدر این آند و مضارع این آند - خان آرزو سراج بر معنی دوم

(ب) متفق با برهان و معنی اولش را غلط دانند و صاحبان سروری و جاهگیری هم بر معنی دومش قانع که سخن بخت گفتن باشد بخمال ما (الف) اسم جامد و اسم مصدر (ب) باشد و ترکیب (الف) بجز نباشد که لفظ آمد را بایسته نسبت مرکب کرده اندی کردند و معنی حقیقی آن منوب به چند منوب بمقدار غیر محتمل و حاصل آن مشتبه و شاید که اندیم بجای زبخت و گمان بر معنی چارش گذشت پس معنی سوم (الف) اصل است یعنی باشد و توبه و شاید که اظهار شک کند و یقین ندارد و چنانکه خان آرزو آورده (س) گر روی یاغ زرد شد از فضل دے چه باک و اندی که سرخ باشد روی خدایگان و معنی دوم بیان کرده برهان مطلق است با معنی ششم اندی که گذشت و زیادت تحتانی مصدری یا نسبت معنی امیدواری پیدا کند و نسبت معنی اول حیف است که سندی پیش نشد شاق آن باشیم که خصوصیت و خاصه قبائل است از ماخذ و چاره نیست که بدین معنی اسم جامد گیریم حال اعراض میشود نسبت معنی چهارم الف که بخمال ما مرکب است با آن (اسم اشاره) و دومی معنی روز گذشته و مجازاً بمعنی آن لحظه گذشته که فارسیان در استعمال خود مدو را بمقصود منوم خوانند و حقیقت معنی پنجم و ششم نیز نیست که اندی اسم جامد فارسی زبان است - و مصدر (ب) وضع شد از (الف) زیادت علامت مصدر (دن) و معنی (۱) تعجب کردن و (۲) سخن بخت و گمان گفتن پیدا شد از معنی پنجم و سوم اسم جامد که تعریفش بالا گذشت خان آرزو (الف) را ترک کرد و بر اندیک که می آید بختی کرده است و ما هم همدرا سنجاد و قتی برادر (ارزو) (الف) (۱) خاص لقبول آمیغه مخصوص عمده - منتخب - چیده (۲) امیدواری - نباشد (۳) شاید بکلمه شک - (۴) اس لحظه - اس وقت (۵) تعجب - عجب - (۶) بھی - نیز - اینها

(ب) (۱) تا تجب کرنا (۲) کسی بات کو شک اور گمان سے کہنا۔

(الف) اندیش

(د) بقول ربہان و ناصری و جامع بروزن ہم پیشہ (۱) بمعنی فکر و خیال و (۲)

(ب) اندیشمند

معنی ترس و بیم آمدہ (ناصری ۵) اندیشہ کس را کہ بکنہ تو نہارد و پشیم

(ج) اندیشک

کہ بہت از تو نشان ست و نشان نیست و خان آرزو در چراغ فرماید کہ معنی

(د) اندیشہ

اول تحقیقی است و معنی دوم مجاز آن (سلیم ۵) از آہ خفتہ در دل

من از دہا سلیم و سیلاب ازین خرابہ باندیشہ بگذرد و بہار گوید کہ تباہ و خام و رہ نوزد

از صفات اوست و بالفاظ انداختن و بردن و بستن و خوردن و داشتن و دانستن و کردن

مستعمل مؤلف عرض کند کہ خیال ما اندیش کہ حاصل بالمصدر اندیشیدن بمعنی کاہنگل

مالی و گلابہ سازی و گچ کاری گذشت ما خداین است فارسیان ہاے نسبت در آخرش نیاد

کردند کہ بمعنی تنسوب بہ گاہ گل مالی و گلابہ سازی و گچ کاری است و کنایہ از فکر و خیال کہ چون

فکر و خیال بردل و دماغ مستولی شود گلابہ سازی و گچ کاری را ماند کہ غلبہ آن گویا دل و دماغ را

پوشد و فارسیان کنایہ بمعنی فکر و خیال و مجاز بمعنی ترس و بیم استعمالش کردند و الف چہا ہم

بکثرت استعمال حذف شدہ اندیشہ شد و الف بحذف ہاے ہمز آفرہ (۱) مخفف (د) و ہم

مصدر اندیشیدن کہ می آید ہمین است و (۲) امر از مصدر اندیشیدن ہم آنچہ صاحب شکیا

(الف) را اسم فاعل اندیشیدن ہم گفتہ تسامح اوست کہ از خیر اندیش و بد اندیش بمعنی پیدا

کردہ باشد و این اسم فاعل ترکیبی است کہ بدون ترکیب امر با ہی یعنی پیدا نمیشود (النوری

۵) گرش بہتان نہند خصم باندیش و ورش عصیان کند چرخ متکبر و (ب) و (ج) و قبل

فکر مند و خوفناک است و استعمال این بتحقیق مخصوص باشد با معنی دوم (د) (نظامی ع) در آن
 نگذر هاس اندیشاک پیرا گنده شد در سرم مغر پاک پ (ارو و) (الف) (۱) دیکو (د) (۲) ایش
 سوچ - ژر - (ب) و (ج) بقول امیر اندیشه ناک - پرخطر - خوفناک - (د) (۱) فکر - مونت خیال
 مذکر (۲) اندیشه دیکو اسکال -

اندیشه آمدن استعمال - صاحب آصفی فکر و آن پس کی چاره ساختن پ ز سر گونه اندیشه آمدن
 این کرده که معنی پیدایش فکر و خیال و خوف باشد (ارو و) فکر کرنا - خیال کرنا - اندیشه کرنا -
 (بدیع سبزواری ع) دو ششم اندیشه مرگ آمدن پشیا **اندیشه باشیدن** استعمال - یعنی فکر و خیال
 شدم پ یاد آن خواب گران کردم و بیدار شدم پ ماندن و نبودن است (جامی ع) باشند پ هرگز
 (ارو و) خیال کرنا - فکر پونا - خوف پیدامونا اندیشه درمانی پ بر دزدل مادر دت اندیشه درنا
 پیدامونا - (ارو و) فکر و خیال رینا - پونا -

اندیشه افتادن استعمال - صاحب آصفی فکر این کرده که مرادف اندیشه آمدن باشد (ملاحامی ع) گرفت که گهی اندیشه اش پ کوش که چون
 است (حافظ ع) طیب عشق منم باده خور که این بچون پ فراغت آرد و اندیشه خطا برده و
 من کنی پیشه اش پ (ارو و) دیکو اندیشه آمدن **اندیشه انداختن** استعمال - یعنی فکر و خیال
 و خوف کردن است - صاحب آصفی ذکر این کرده (فرخی ع) شاه را گوشتادی و طرب دل
 مصد بر کرب کرده است (فردوسی طوسی ع) نه و بس پ از پی ساختن مملکت اندیشه سهر پ

(۹۷۷۱)

(اردو) (۱) فکر و خیال سے متغنی کرنا خوف مٹانا اندیشہ پیش نہادوں استعمال - بمعنی مبتلا

بے خوف کرنا۔ (۲) فکر و تامل کرنا۔ فکر و خیال و خوف کردن است (ظہوری ۵)

اندیشہ بستن استعمال - صاحب آصفی ذکر یادش اندیشہ مسوداے دگر پیش نہادہ غم مجروح

این کرده کہ بمعنی فکر و خیال کردن و قائم کردن خیال و صل فراموشش بادہ (اردو) نگرین مبتلا کرنا

است (حافظ شیرازی ۵) ہرچہ اندیشہ دران نہادہ خوف زدہ کرنا

بیابی از خداے ہرگز آنکہ تدبیر تو با تقدیر او یکسان اندیشہ خوردن استعمال - بہار و آصفی ذکر

(اردو) فکر و خیال کرنا - خیال قائم کرنا۔ این کردہ - وسند استعمال پیش نشد - معاصرین غم

اندیشہ بودن استعمال - صاحب آصفی ذکر البتہ بزرگان دارند کہ بمعنی خوف خوردن است

این کردہ کہ بمعنی خوف بودن و خیال داشتن و مبتلائے فکر و خوف شدن (اردو) خوف کھنا

فکر و خیال بودن است (عرفی ۵) از لب ہر فکرین مبتلا ہونا۔

ڈرہ ام خون انا تھمی چکدہ طعنہ نامحرم و اندیشہ اندیشہ داشتدن استعمال - صاحب آصفی

واری نبودہ (ظہوری ۵) در آن صحر کہ میگردد ذکر این کردہ کہ بمعنی فکر و خیال و خوف داشتن است

سمند رشت خاکستر ہر مباد اندیشہ پرواز بال و (والی قی ۵) گگنم آرزوی بوس و گمی میل کنا

پر پرستان را کہ (نظامی گنجوی ۵) شنیدستم کہ یک کف خاک و صد اندیشہ باطل دارم (حافظ

دولت پیشہ بودہ کہ با یوسف خوش اندیشہ بودہ شیرازی ۵) بایار کجا نشیند آن کو با اندیشہ خاص

(اردو) خوف ہونا - فکر و خیال ہونا۔ ڈرنا و عام داردہ (ظہوری ۵) چہ بان از سوختن

اندیشہ و سوختن دارم ہر نمیدانم چہ خواہد شد برا

فکر ہونا۔

خود کتاب میں پڑھا (صائب ۵) اندیشہ حیرت انگیز (ارو) فکر و خیال دور کرنا۔

کس دانتہ باشد پیر و نه چیر و اے حسن داشته باشد
اندر شہ رسیدن استعمال - صاحب آصفی

(اردو) فکر اور خیال اور خوف رکھنا۔
 ذکر این کرده کہ معنی رسیدن فکر و خیال است و

اندریشه و انستین استعمال صاحب آصفی در ریخا اندیشه مجرای معنی بلند پروازی مستقل

این کرده که در اینجا اندیشه معنی فکر و خوف و منصوبه باشد (کمال الصفا فی) امید آرمی بوجاهت

و دانستن بمعنی خودش یعنی خیال کردن چنانکه (حافظ) نمی رسد به اندیشه خود بکمال نمی رسد به (ارو)

شیرازی (۷) کہوے میکہد ہر سال کی کرہ دست فکر و خیال کا ہنچا۔

در گذردون اندیشه تبذرت یعنی منصوبه تباه اندیشه رفتن استعمال صاحب آصفی

و خوف تمامی خیال کرد (ارو) خوف که از خیال کنه
و ذکر را بر کرده که معنی دفعه شدن فکر و خیال است

اندیشه درواگردان استقامت یعنی (هلال سنواری) روزی از خاتم اندیشه

خواب درد ابد شدن (مصابہ) منت و صلت زلفت یا آرزوی صحت از دل کے

روشن تر، جو ان گروہ میں رہتے ہیں، ان کے دل

نمبر گردوم الذی فیہ ۱۰۹۱ خا

از این جهت که در این کتاب

این پیر هونامه

اندیشه سر سنان

سنان

فرد و خیال سریع السیر و در رسیده باشد چنانچه

فردی و خیال است (هموری ه) (همی نور د) (همی نوید ه) (همی عس بدلیته سرعت فانی)

اسم فاعل ترکیبی است کہ صفت اندیشہ واقع شد (اردو) خیال دفع کرنا۔ خیال دور کرنا۔

(اردو) خیال بلند۔ بلند خیال۔

اندیشہ فراز آمدن

استعمال۔ قریب آمدن

خوف است (عرفی) باز آ کہ فراق جاگدن

آئندہ است؛ اندیشہ مردنم فراز آمدہ است؛

آئندہ است؛ اندیشہ قریب الوقوع ہونا۔

(اردو) اندیشہ قریب الوقوع ہونا۔

کہ معنی فکر و خیال کنندہ و صاحب فکر و خیال باشد

بہار ذکر اندیشہ سنج کردہ (خسرو) چہ رو

دل باشد اندیشہ سنج؛ کرین د کلیدی رساند

گنج؛ (اردو) سوچنا۔ فکر و خیال کرنا۔

فکر و خیال کو اندیشہ سنج کہہ سکتے ہیں؛

کن؛ (۲) فکر و خیال کردن (ظہوری)

تراچہ رتبہ کہ اندیشہ وصال کنی؛ ادب خوشست

فکر و خیال است (عرفی) حیرت زہم آغوشی

من می نالہ؛ اندیشہ زار زوی من می سوزد؛

اورا در کردہ ایم؛ (اردو) (۱) اندیشہ کرنا۔

اندیشہ شستن استعمال۔ معنی دور دفع

خوف کرنا۔ (۲) فکر و خیال کرنا۔

کردن خیال است (عرفی) آسودہ تر حسود

کہ ما از ضمیر دل؛ اندیشہ زیان و غم سودستہ ایم؛

پیدا شدن در دل (ظہوری) گاہی گاہ جوی

(۱۸۹۳)

(۱۸۹۳)

(۱۸۹۴)

(۱۸۹۵)

انديشه نداشت ؛ صاحب آصفی ذکر	سوی گناه کاران ؛ اگر بگذرد بخاطر انديشه ثوابی ؛
(ب) انديشه نمودن کرده و سنده از	(ارو) خیال هونا - خیال دل بین پیدا هونا -
حزین اصغمانی آورده (نیش) چون دیده کشاید	انديشه گرفتن استعمال - بمعنی فکر و خوف کردن
و انديشه نماید داند که شهرستان نظم سواد اعظم عالم	است - صاحب آصفی ذکر این کرده (حزین اصغمانی)
معنی است علیه مؤلف عرض کند که (ب) بمعنی	(ه) نذار در هر دو دار الامان خامشی کلفت ؛
حقیقی خود است یعنی ظاهر کردن و شدن فکر و نیل	صدف انديشه از تلخی دریایی گیرد ؛ (ارو)
و (الف) اسم فاعل ترکیبی است از (ب) و بخیا ؛	خوف کرنا - انديشه کرنا -
و (الف) هیچ ادعا بمبالغه نیست - عادت است که از	(۱) انديشه مند استعمال بهار ذکر هر دو کرد ؛
چهره و قیافه بعض انسانان انديشه و فکر در دل شان	(۲) انديشه ناک از معنی ساکت مؤلف
باشد ظاهری شود و چهره انديشه نام بمعنی چهره ایست که	گوید که بمعنی فکر مند و خوف ناک است که کلمه مند و
فکر و نگر و از آن ظاهر شود هیچ ضرورت نیست که	ناک هر دو افاده معنی فاعلی کند (عرفی ه) گاه
از این مضمون غایت صفائی و پاکیزگی چهره ظاهر	انديشه مند و حیران و ش ؛ که عبارت نور و نور و نور
شود البته این مضمون پیدای شد اگر صائب مصرع	ناک ؛ (ارو) (۱) فکر مند (۲) خوف ناک -
ثانی را چنین می گفت (ع) انديشه ز آئینه انديشه	(الف) انديشه نما استعمال - بقول بهار کنایه از
داشت ؛ و اندرین صورت از آئینه استعاره چهره	چهره بغایت صاف و پاکیزه که انديشه در آن بتنا
صاف مقصودی بوده (ارو) (الف) فکر مند	و این ادعا بمبالغه باشد (صائب ه) گرد
(ب) انديشه او و خوف او و فکر و خیال ظاهر کرنا ؛	دل من گر نهوس بوسه نگردید ؛ انديشه از آن چهره

اندیشہ نہاد استعمال۔ صاحب آصفی یاسے معروف و علامت مصدر ردن و معنی فکر و ذکر این کرده کہ بمعنی فکر کردن است (فردوسی) شب تیرہ کرد از جهان داریا دین پس اندیشہ بر آب حیوان نہاد (۱) (ارو) فکر کرنا۔ بہر کہ می ترسد غم می خورد (انوری) اندیشیدن | بقول بصر (۱) فکر و تامل کردن و خیال و اندیشہ و غور نمودن در بہر کار و بہر چیز و قیمت من گر نگذشتی ز بہر ار (صائب) (۲) ترسیدن و بیم بردن و (۳) غم خوردن و (۴) نمنی اندیشد از زخم زبان چون عشق کہ کامل التصریف است و مضارع این اندیشد صاحب موارد و نو اور بمعنی اول و دوم قانع مؤلف عرض کند کہ این مصدر رست کہ وضع شد از اندیش کہ مخفف اندیشہ گذشت و

اندیک | بقول برہان و جامع بروزن نزدیک لفظی است از کلمات تثنی کہ در عربی است و لعل و عسی گویند بمعنی باشد کہ بود کہ و باید کہ و از بر لے آن و ازین جہت صاحبان سروری و رشیدی می فرمایند کہ بمعنی بوک و بجا الہ ادا و الفضل و فرسنگ گوید کہ بمعنی باید کہ و چرا کہ ہم آمدہ و بقول صاحب جهانگیری بمعنی بود کہ و باشد کہ و چرا کہ وزیرا کہ خان آرزو در سراج اللغات گوید کہ بمعنی بوک و باشد کہ و فرماید کہ بقول بعضی بمعنی باید کہ و بقول بعضی نیز بجا و بجا الہ قوسی گوید کہ مرکب از اندی و کاف صلوہ و اندی بمعنی خاصہ و راے خود طاهر فرماید کہ ہا

معنی اول مناسب است و آنچه بتحقیق پیوسته آنست که این لفظ مأخوذ است از اندیدن بمعنی گمان
 بری و مجازاً بمعنی توجیه و باشد که مستعمل و معانی دیگر ندی خواهد (انتی) مؤلف این کتاب
 عرض کند که تحقیق خان آرزو معکوس است که اندیکت مأخوذ از اندیدن نیست بلکه اندیدن مأخوذ
 از اندی باشد که اصل اندیک است و اندیک مخفف اندیکه از قبیل زیر که مخفف زیر که باشد
 و ما تحقیق معنی اندی بجایش کرده ایم و ما خدش را هم به در اینجا بیان کرده ایم پس (۱) معنی تحقیق اندیک
 شاید که و باشد که و جاد دارد که دیگر همه معانی که بر لفظ اندی گذشت بریادت کاف صله در
 اندیکت هم باشد (حکیم قطران ۵) گریارند اندی خطر و قدر تو شاید اندیک فلک و اندی قدر
 خطر تو؛ مخفی مباد که لفظ شاید در صرع اول بمعنی (چنانکه باید و شاید) است و (۲) استعمال
 این بمعنی زیر که نظر آمده و بدین معنی اسم جاد باشد (انحیستی ۵) با آنکه من از عشق تو رسوا
 جهانم و هم راضییم اندیکت تو زینا به جهانی و (۳) بمعنی باید که هم (استاد عماره ۵) اگر
 خوار شدم پیش بت خویش رو بودی اندیک بر جهر خود خوار نباشم و جاد دارد که از همین شعر
 معنی اول هم گیریم و (۴) بمعنی تعجب که و این همان است که بر بعضی پنجم اندی گذشت (رشید الدین
 و طوطا ۵) هر چند که بودیم ز حیران تو نمکین اندیک ز حیران تو شادیم در بار و (۵) بمعنی بگو
 یعنی امید که و این تعلق دارد با معنی دوم اندی (حکیم خاقانی ۵) اگر حله حیات مطران گرددت
 اندیک در زمانی ازین کسوت از بها (ارو ۱) شاید که ممکن ہے کہ - (۲) اسلحه که (۳)
 چای ہے کہ (۴) تعجب ہے کہ (۵) امید ہے کہ -

اندیدن | بقول اندی بحواله فرنگت فرنگت بفتح اول و کسر ثالث و فتح وزن لغت فارسی است بمعنی

تربز دیگر کسی از اہل تحقیق ذکر این نکرد و صاحب محیط ہم این اسم را ترک کرد و بر تر بوزن ہم ذکر آئینہ نکرد
و سند استعمال ہم پیش نشد و معاصرین عجم ہم ساکت (اردو) تر بوزن - مذکر - بقول آصفیہ اس کی
فارسی تربز - ہم اس کا کامل بیان تر بز پر کرین گے -

اندر | بقول کاور سوری و ہفت و جامع با ذال نقطہ دار و اسے بے نقطہ بوزن لبلبو - پازہر با
و آن را فاذہر ہم گویند و فرماید کہ بجائے ذال نقطہ دار زائے ہوز ہم آمدہ - خان آرزو بازے ہوز
فرماید کہ مخفف انزروت باشد و ذکر این با ذال معجزہ نکرد بخیاں مغلطی کتابت و تسامح محققین است کہ این
را بذال معجزہ قائم کردند و ماصاحت کامل انزرو ہزائے معجزہ بجایش کنیم (اردو) دیکھو انزروہ
انز | بقول برہان و نامری و جامع و سروری و جہانگیری بفتح اول و ثانی و سکون رائے قرشت
ہر چیز زشت و بد را گویند (مختتم کاشانی ۵) چہ در کشت با چہرہ گل اناری ہا ز پے عاشقان انز
کلمہ کلہ ہا خان آرزو در سراج بذکر این فرماید کہ بقول بعض ہمان است کہ تر مخفف انت مؤلف
عرض کند کہ مقصودش جز این نباشد کہ تر کہ بمعنی زشت و نامہوار آمدہ - مخفف اینست - بخیاں یا تر مخفف
ترہ کہ اسم جامد فارسی است بمعنی کریہ و نامہوار و انز فرید علیہ نہ زیادت الف وصلی در اولش دیگر ہیچ
(اردو) زشت - بد صورت -

انزل | بقول صاحب ہفت بضم اول و سکون نون و ضم رائے محلہ و لام زدہ بمعنی دروغ و کذب
آمدہ دیگر کسی از محققین ذکر این نکرد و تحقیق نشد کہ لغت کدام زبان است و سندی پیش نشد و معاصرین
عجم ازین ساکت و ناخدا بن ہم متحقق نیست - اگر سند استعمال پیش شود اسم جامد گوئیم (اردو) جھوٹ -
انروپ | بقول برہان بوزن منکوب (۱) جوششی است باخارش کہ عبری قویا خوانند و (۲) بعضی

گویند که نوشتنی که آنرا ابغاسی گرد و بتازی حرب گویند و باز آن نقطه دار هم گفته اند - صاحبان نیزند و ناصری و جامع و جهانگیری هم فکر این معنی اول الذکر کرده اند و ما اشاره این بر اندروب کرده ایم که آنروب بخذف دال میانه مخفف اندروب باشد صاحب سروری فرماید که این مرادف حرب است که بر یون و گوارون بهم نام دارد - صاحب برهان بر گوارون و بر یون فرماید که همان قوبا است و صفت غیاث حرب مطلق خارش را گفته بخیاال ماسعی دوم مجاز باشد که هر دو از امراض پوست و خارش است (ارو) (۱) دیکھو اندروب (۲) خارش یا خارش (فارسی) اسم مؤنث - کھجلی - ایک سو دوی مرض کا نام جس سے منام جسم پھل جاتا او کھجلا تا ہے -

انرا بقول اندجواله فرنگت فرنگ بالفتح و سکون فون و زائے ہو زور آخر لغت فارسی است بمعنی عدس - دیگر کسی از محققین فرس ذکر این نکرد - صاحب محیط بر عدس فرماید که در بین لباس و به فارسی فشک و مرقومک و تنوسرخ و بهندی سوز گویند و آن غلہ ایست از ماکولات - ما صحت کامل این بر استرا کرده ایم و حیف است که تائید قول اند از محقق دیگر نشد جا دارد که این را مبطل و مخفف انره گیریم که بهین معنی می آید ماے ہو زور آخره حذف شد و زائے فارسی عبری بدل شد چنانکه آتیر و آتیر (ارو) دیکھو استرار -

انرا بقول اندجواله فرنگت فرنگ بالکسر معنی کھجلی که از دیوار بفتید - دیگر کسی از محققین فرس ذکر این نکرد و بخیاال ماین فرس باشد فارسیان از لغت عربی انرا بر زیادت ماے نسبت ساخته اند و انرا بقول صاحب اندجواله فنتی الارب معنی کم گردانیدن است (ارو) دیکھو اگر ابا کاکا کلاک **انزال** بقول بهار معنی فرو فرستادن و فرو آوردن و آب از مر و جدا شدن - فرماید که فارسیان

بمعنی مطلق آب خواه از مر و باشد یا از زن و بالفظ دادن و زدن و کردن استعمال کنند **مؤلف** عرض کند که لغت عرب است با لکسر صاحب فتنه ذکر این کرده استعمال فارسیان بمعنی حاصل بالمصدر است و برای معنی مصدری با مصدر فرس مرکب کنند که در محقق آید (ارو) انزال بقول آصفیه (عربی) اسم مذکر لغوی معنی اترنا - اترنا - اصطلاحی معنی منی نکلنا - جهرنا -

<p>(۱) انزال دادن استعمال - صاحب صنفی انزال هونا - جهرنا - منی نکلنا (۲) قلم سیاهی چکنا</p> <p>ذکر این کرده و سند که پیش کرده از ان -</p> <p>انزال زدن استعمال - صاحب آصفی ذکر این</p>	<p>(۲) انزال دادن قلم پیدا است بمعنی ریختن کرده که بمعنی انزال دادن است (نوقی یزدی)</p> <p>آب قلم گنایه از ریختن بدوش (زلالی خانساری) منم آن زنده انشور که هر که گیر اورا کم از زنده انزال منی در وصف دختر پیر زال (۳) بوصف غنچه اش عقل سازد جهان بقربانش (۴) حکیم زلالی در تعریف راندم قلم پیش (۵) قلم انزال داد و رفت از خویش (۶) خلوت (۷) ز انگیز قلم و حسن تمثال (۸) بشمل مؤلف عرض کند که معنی (۱) منزل شدن خویش میسر و صورت انزال (۲) (ارو) است و بس (ارو) (۱) منزل هونا بقول آصفیه و کیو انزال دادن -</p>
--	---

انزرو بقول برهان و ناصری و جهانگیری بفتح اول و ز را سه ت و ز را سه قشرب و او رسیده بمعنی پازهر است و فاو زهر نیز گویند - خان آرزو در سراج فرماید که ظاهر انخف انزروت که زیادت فوقانی معنی دوائی است که در مردم بکار آید - **مؤلف** گوید که خیال خان آرزو صحیح باشد که محققین مفردات طب ذکر این نکرده اند و بر انزروت قناعت کرده اند که می آید و فاو زهر دوائی خاص نیست بلکه مطلق وافع اثر سموم را گویند و هرگاه این صمغ را که صراحتش بر

اگر و یک کرده ایم داخل مرجم ها کنند و دفع اثر سستی کنند فاذر بهر گفتند و الله اعلم (ارو) دیکهو
انزروت اور اگر و یکت -

انزروت | بقول برهان و ناصری بر وزن و معنی عنزروت است و آن صمغی باشد تلخ که بیشتر در
مرجم ها بکار برند و عنزروت عرب آنست و در بؤید الفضل باین معنی با ذال نقطه دار و باب ای جمع شده
که اندر و ب باشد - خان آرزو بذیل انزروت ذکر این کرده و انزروت را مخفف این گفته - صاحب
محبط این را نوشت و ماصراحت کامل این بر اگر و یک کرده ایم - اسم جامد فارسی زبان است -
(ارو) دیکهو اگر و یک -

انزن | بالفتح وقع تر از هوز بقول صاحب ضمیمه برهان ترجمه عرض است مؤلف عرض
کند که محققین دیگر ازین ساکت اند و معاصرین عجم هم بر زبان ندارند - اگر سند استعمال پیش می شد قیاس
می کردیم که اسم جامد فارسی قدیم است از شان لغت معلوم می شود که این لغت ترکی باشد چنانکه صاحب
لغات ترکی آوزن معنی دراز گفته ولیکن محققین لغات ترکی هم ذکر انزن نکرده اند (ارو) عرض
بقول آصفیه (عربی) اسم مذکر - چوران - چورائی - پهنائی - پنا - پاٹ - طول کا نقیض -

انزروا | بقول بهار معنی گوشه گرفتن - مؤلف عرض کند که لغت عرب است کبر اول - صاحب
فتخب گوید که معنی کیوشدن از خلق است - فارسیان استعمال این معنی کیوئی و گوشه نشینی و عزلت کنند
و به معنی مصدری با مصداق فارسی مرکب سازند که در محققات آید (ارو) گوشه نشینی -
بقول آصفیه فارسی - اسم مؤنث - عزالت - خلوت نشینی -

انزو و اگر فتن | استعمال - صاحب آصفی ذکر - این کرده که معنی گوشه نشین شدن و عزالت گزیدن

است (معنی نیشاپوری) صحراے دولت تو **آنرواگزیدن** استعمال صاحب آصفی ذکر این کرده کہ خوش و سبز و خرم است پختوان گرفت بہدور در مرادف آنرواگزیدن است (نثر حسین اصفہانی) در خانہ آنروا (ارو) گوشہ نشین ہونا۔ گوشہ نشینی کی اذجال کہ پناہی و آبی داشتہ باشد آنرواگزینیم اختصار کرنا۔ (ارو) دیکھو آنرواگزیدن۔

آنرہ بقول برہان بازاء فارسی بروزن غمرہ مرکب باشد کہ آنرا البری عدس گویند صاحبان نامہ و جامع و جہانگیری ذکر این کردہ اندہ تحقیق ما اسم جامد فارسی زبان باشد و این جہان است کہ تعریف این براسترا کردہ ایم (ارو) دیکھو استرا۔

انس بقول بہار بالضم یعنی نوگزیدن بچیزی۔ فرماید کہ بالفاظ گرفتن مستعمل۔ مؤلف گوید کہ لغت عرب است و بقول صاحب منتخب آرام گرفتن ہم۔ فارسیان این بمعنی دوستی و محبت استعمال کنند و برابر معنی مصدری با مصداق فرس مرکب سازند (نوری) روضہ خلد بود مجلس انش ز خواص پاتوق شہر بودر کہ بارش ز عوام پ (ارو) انس بقول امیر محبت (سحر) دودن کی زندگی تھی کس لطف سے گزرتی کہ تم مجھ سے انس کہتے ہیں تلوپیا کرتا پ

انسان عین استعمال۔ بقول صاحب بحر و انسد مدک کہ بہندی پتلی نامند مؤلف عرض کند کہ مرکب انسانی است بمعنی انسانی کہ در چشم است (ارو) آنکھوں کی پتلی بقول امیر آنکھوں کی سیاہی (رند) گئیں جو حسرت دیدار ایک دنیا سے پاکر نیکی شہر کو آنکھوں کی پتلیاں فریاد پتلی بقول آصفی مردک چشم۔ سیاہی چشم۔ (مونث)

آنستہ بقول برہان بفتح اول و کسر ثانی و سکون سین بے نقطہ و فتح فوقانی مقصور آنستہ و آن بفتح

گیا ہی باشد خوشبوی که عبری سعد گویند مؤلف گوید که تعریف کامل این درمدرود گذشت۔ صاحب
جامع و نامری هم ذکر این کرده اند (ارو) و کیه آنست۔

النسی استعمال بمعاصرین عجم برے مجلسی استعمال این کنند که خاص است برے نشر علوم صاحب
رستمجو که سفرنامه ناصر الدین شاه قاجار ذکر این کرده صاحب بول چال فرماید و درست فرماید که نسی
است از النسیوت که لغت انگلیسی زبان است بهر تاسه هندی (ارو) النسیوت قبول
اسیر (انگریزی) مؤنث۔ افاده عام کی گیتی۔ ترقی علوم و فنون کی انجمن۔

النس و اشتن استعمال بمعنی محبت و اشتن با از طب و عیش روزگار رسیدند (النوری) اندر عجم

صاحب آصفی ذکر این کرده (نشر صنفین اصفهانی) حوت تو دیده چشم خلق با النسی گفته فوج غم مرغ ذباب
بانش و الفقی کبوالدین خاک زد داشت پیوسته بنشین (ارو) انس حاصل کرنا۔ محبت پیدا کرنا۔

ایشان رسیده (ارو) انس و محبت رکھنا۔ انس مامدن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر این

انس گرفتن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر این کرده که بمعنی محبت ماندن است (خان آرزو)

کرده که بمعنی محبت و اشتن است (وحشی یا فقی) مارا که بیچ انس دو دو دام هم نماد با گویا خون است
نویدا شانی می ده چشم خنگویت با گرفته انس گویا برجا از مجنون زیاده تر (ارو) انس رهنما
آندی خویت (النوری) انس گرفتن با غمی چو لور محبت رهنما۔

النسی بقول بهار بالکسر (۱) باصطلاح اطبا طرف درون و غصه خلاف وحشی۔ صاحب بحر الجواهر

ذکر این کرده و (۲) باصطلاح خطاطان طرف راست قط قلم النسی است و طرف چپ وحشی (لغت خان

عالی) زد کاتب منع از پی ایجاد رقم را این هر دو جهان النسی و وحشی ست قلم را با و ارسته هم

ذکر این کرده مؤلف عرض کند کہ (۳) فارسیان این را بمعنی انسانی استعمال کنند زیادت تحتانی صفا
(انوری ۵) از پی کثرت خدام تو بخشنده قوی با نطفه را صورت انسی همه اندر ارحام پ (ارو)
(۱) بر عضو کا اندرونی حصہ - مذکر (۲) نوک قلم کا سید ہارخ - مذکر - (۳) انسانی - انسان کا - انسان
کے جیسے صفات انسانی - امیر نے لفظ انسانیت پر اس کا ذکر کیا ہے۔

انشا بقول بہار آفریدن و آغاز کردن و از خود چیزی گفتن و فرماید کہ بالفظ کردن متعلی مؤلف
عرض کند کہ بالکسر لغت عربست و صاحب منتخب ہم ذکر این کرده - فارسیان این را بمعنی عبارت و
طرز تحریر استعمال کنند و برائے معنی مصدری با مصدر فرس مرکب سازند کہ در مطحات آید و در کلام
استادان سخن انشا کردن بمعنی پیدا کردن ہم آمدہ (نہوری ۵) قلم در پیش انشاء سے محبت نامہ
وارد پ کہ مضمونش بخون در چہ تحریر می غلط پ (انوری ۵) چور و جلوہ انشاء راوی حجت پ
ببارگاہ در آرد و در انشاء را پ (ارو) انشا بقول امیر (عربی) مؤنث - دل سے کوئی بات
پیدا کرنا - عبارت - طرز تحریر - (رشت ۵) نامہ جانان ہے کیا لکھا میری تقدیر کا پ خط کی
انشا اور ہے لکھنے کی اطا اور ہے پ

انشا بقول بہان و ہفت بفتح اول و سکون ثانی و شین قرشت و ثلثی مثلثہ ہر دو بالف کشیدہ
بسیانی دوائست کہ آثر الفارسی تویزک و عبری زریب الجبل خوانند صاحب محیط بر انشا گوید کہ تویز
است و بر میونج فرماید کہ مغرب تویزک فارسی و عبری زریب الجبل و زریب البر نیز و سیونی انشا
اغریا و بقول و یا ستوریدس اسطافیس و بقول اسطافیدسا اغریا نامند یعنی مویر صحرائی نبات آن شبہ
بہ نبات کرم و از آن کوچک و ضعیف - یکے مثلث شکل و آن مویرج شامی است و دوم طولانی

و آن را موثر و مغربی و حب الزاس نامند - مزاج آن گرم و خشک و آفرسوم و در آن جلا سے شدید و تقطیع و تخمیل و صرافت قوی و حدت است و منافع بسیار دارد (الخ) (ارو) و جنگلی منقی -

انشاد بقول بهار بدال مملہ شعر خواندن و تعریف گم شده کردن فرمایک به لفظ کردن مستعمل مؤلف گوید که بالکسر لغت عرب است - صاحب اندهم ذکر این کرده فرمایک که انشا و سرائے یعنی شعر خوان است و معنی هجو کردن هم آمده و این از لغات اصداد است به تحقیق ما فارسیان استعمال این معنی مطلق شعر خوان کرده اند که حاصل بالمصدر است و برلے معنی مصدری با مصدر فرس آورده اند که در لغات آید (انوری ۵) وین حضرت شاه است که در جلوه انشا و دو شیر شیرین حرکات و سکنا است (وله ۵) آن شتری لقا که در انشا دین غزل و راوی بزم او نظر بره باریافت و (ارو) شعر خوان

انشاد کردن استعمال - صاحب آصفی ذکر این این کرده که معنی تحریر کردن است (نثر خزین اصنافی) کرده که معنی خواندن چیز است ولیکن مخصوص است با شعر و سخن (نثر خسرو) این شعر بطریق تفاخر انشا و کردی (ارو) شعر پڑمنا -

انشا شدن استعمال - معنی نوشته شدن است کرده که (۱) معنی مطلق نوشتن است (انثر شیرازی ۵) (ظهوری ۵) صبر دل ظهوری درسی نمی توان کرد می کند کلمات سخن پرداز انشا مطلق و تا کلمات جنش بر لوح مصلحت شد انشاے افرائی و (ارو) را شود دستان سرائ (صائب ۵) همچو بای فکری و لکھا جانا -

انشا فرمودن استعمال - صاحب آصفی ذکر و (۲) معنی نوشتن احوال هم آمده (صائب ۵)

<p>در سیمۃ آتش نغسان دود بر آید ہا چون خامہ صائب کند انشاے قیامت ہا و (۳) بمعنی پیدا کردن و قائم کردن ہم (صائب ۵) گوہر از گردیتی ساحل انشا</p>	<p>(ارو) (۱) لکھنا۔ (۲) کسی احوال کا تحریر کرنا (۳) پیدا کرنا۔ قائم کرنا۔</p>
<p>میں کند ہا ورنہ آن ویرانی رحمت بی کنار افتادہ است حاصل نیست کہ -----</p>	<p>انشا نمودن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر این کرده کہ مرادف انشا کردن بمعنی اول است (تشریح و بحثانی) بعضی اوقات تقریب خطابی بہانہ</p>
<p>انشا کردن ساحل متعلق است بمعنی انشا کردن قیامت دوم و سوم متذکر ہا لکھنا۔</p>	<p>جوابی ابداع نامہ و انشاے مکتوبی نمودن (ارو)</p>

(۱۸۹۶) (۱۸۹۷)

<p>انصاف بقول بہار داد دادن و راستی کردن و نیمہ رسیدن و فرماید کہ بعضی قید روز نیز کردہ و بمعنی اول بالفظ دادن و دیدن و شدن و کردن و کشیدن متعل (انج) مؤلف عرض کند کہ لغت عرب است بہ کسر اول و صاحب منتخب ذکر این کردہ فارسیان بمعنی حاصل بالمصدر یعنی داد و راستی استعمال کنند و برائے معنی مصدری ہا مصدر فرس مرکب سازند کہ در لطقات آید (صائب ۵) آن را کہ با گشت توان عیب شمردن ہا در عالم انصاف ز مردان حساب است ہا (ظہوری ۵) بخونم کرد رشتک غیر رنگین تیغ غیرت را ہا یا انصاف آشنائی با دشوخت سیرت را ہا (میچ کاشی ۵) این چہ عدل و چہ انصاف کہ این صرخ ملید ہا حیف مستان ہمہ از مردم ہنار گرفت ہا (ارو) انصاف بقول امیر (عربی) مذکر۔ داد۔ نیاؤ۔ احتقاق حق (زندہ ۵) روند اقبال جرم محبت کی لاش کو ہا انصاف ترک شوخ کے رحوار نے کیا ہا</p>	<p>صاحب بحر و بہار ذکر این کردہ و برائے محل استعمال</p>
---	---

انصاف بالائے طاعت

مثل

<p>از ملا کا تہی سندی آورده (۵) من کہیتیم کہ سجدہ بر من پیش ابروش؛ انصاف گفته اند کہ بالائے طاقت ہونا۔ انصاف کرنا۔</p>	<p>از ملا کا تہی سندی آورده (۵) من کہیتیم کہ سجدہ بر من پیش ابروش؛ انصاف گفته اند کہ بالائے طاقت ہونا۔ انصاف کرنا۔</p>
<p>مؤلف گوید کہ فارسیان استعمال این برائے انصاف مرتبه بلند انصاف کنند کہ بہترین طاعت و عبادت باشد (ارو) دکن میں کہتے ہیں انصاف کا بول بالا اس کا مطلب یہی ہے کہ کل صفات و عبادات سے انصاف کا رتبہ بلند ہے۔</p>	<p>مؤلف گوید کہ فارسیان استعمال این برائے انصاف مرتبه بلند انصاف کنند کہ بہترین طاعت و عبادت باشد (ارو) دکن میں کہتے ہیں انصاف کا بول بالا اس کا مطلب یہی ہے کہ کل صفات و عبادات سے انصاف کا رتبہ بلند ہے۔</p>
<p>انصاف بخشیدن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر این کردہ کہ بمعنی ودیعت و عطا کردن صفت انصاف و مخلوق کردن بصفت عدل باشد (صائب ۵)</p>	<p>انصاف بخشیدن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر این کردہ کہ بمعنی ودیعت و عطا کردن صفت انصاف و مخلوق کردن بصفت عدل باشد (صائب ۵)</p>
<p>انصاف دادن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر این کردہ کہ (۱) بمعنی انصاف کردن است فیضی مراجبان آرد؛ (ارو) انصاف عطا کرنا۔</p>	<p>انصاف دادن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر این کردہ کہ (۱) بمعنی انصاف کردن است فیضی مراجبان آرد؛ (ارو) انصاف عطا کرنا۔</p>
<p>انصاف بودن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر این کردہ کہ بمعنی پیش نظر بودن انصاف و عدل و بمعنی انصاف عطا کردن۔ مرادف انصاف بخشیدن انصاف کردن و عدل ساختن است (شافی شہدی ۵) این زرق و شید و حیلہ کہ نسبت کنتم بغیر انصاف</p>	<p>انصاف بودن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر این کردہ کہ بمعنی پیش نظر بودن انصاف و عدل و بمعنی انصاف عطا کردن۔ مرادف انصاف بخشیدن انصاف کردن و عدل ساختن است (شافی شہدی ۵) این زرق و شید و حیلہ کہ نسبت کنتم بغیر انصاف</p>

<p>(اروو) (۱) انصاف کرنا۔ (۲) دیکھو انصاف</p> <p>انصاف دیدن استعمال۔ صاحب آصفی</p> <p>ذکر این کرده کہ معنی انصاف کسی دیدن باشد۔</p>	<p>بخشیدن۔</p>
<p>انصاف داشتن استعمال۔ معنی صاحب</p> <p>قدسی شہدی (۵) انصاف بین کہ ساتی مجلس</p> <p>عدل و داد و منصف بودن است (ظہوری ۵) حکام ما ہی القدر بجام نیزد کہ بکنند بخیال ما</p> <p>بہجہ و بر نشیندیم بعمرویش از تو پزہ مر و ت و بگردن درینجا معنی سر راخم دادن بشکرانہ است</p> <p>انصاف تا کجا دارد؟ (اروو) منصف ہونا چنانکہ اہل ولایت کنند و صراحت کامل این پیش</p> <p>انصاف کرنا۔ انصاف کا خیال رکھنا۔ آید۔ (اروو) انصاف دیکھنا جیسے ۱۱ انصاف</p>	<p>انصاف داشتن استعمال۔ صاحب</p> <p>آصفی ذکر این کرده کہ بجات انصاف۔ قرار یافتن</p> <p>و معلوم شدن امرے (شرحین اصفہانی) دین</p> <p>ارخالے طبع و ارتحال و تفرقہ بال۔ انصاف</p> <p>واند کہ مساعدت حافظہ چہ مقدار تواند بود؟</p> <p>مقصود اینست کہ اگر تو انصاف کنی دانی یعنی</p> <p>انصاف تو داند۔ (اروو) انصاف جاننا</p> <p>جیسے ۱۱ تیر انصاف اس بات کو جانے گا کہ</p> <p>بسیقصور ہوں یا تصور روا رہے یعنی اگر تو انصاف</p> <p>کرے گا تو تجھ کو معلوم ہوگا۔</p>
<p>انصاف رسانیدن استعمال۔ معنی</p>	<p>رسانیدن بالانصاف و انصاف کردن و دادخوا</p>
<p>را بدوش رساندن است (نوری ۵) دستو</p> <p>جلال الوز را کز در خالیش؟ انصاف رساندن ہر</p> <p>انصاف رسان را؟ (اروو) انصاف کرنا۔</p> <p>۔ داد و تحکد داد دنیا اور اس کے ساتھ انصاف کرنا۔</p>	<p>انصاف ساختن استعمال۔ صاحب آصفی</p> <p>ذکر این کرده کہ معنی انصاف کردن است (نظامی</p> <p>مکمل ۵) کجا آن عدل و آن انصاف سازی؟</p>

(۱۸۹۹)

(۱۸۹۹)

<p>انصاف طرازیدن استعمال - صاحب</p>	<p>کہ بافرزند زین سان کرد بازی (اردو)</p>
<p>آصفی ذکر این کرده کہ بمعنی انصاف کردن است</p>	<p>انصاف کرنا - عدل کرنا -</p>
<p>ورقم انصاف کردن و فیصلہ منصفانہ نوشتن -</p>	<p>انصاف شدن استعمال - صاحب</p>
<p>(نشر ابو الفضل) اے نفس معرکہ اگر آہنگ انصاف</p>	<p>آصفی ذکر این کرده کہ بمعنی بے اختیار کردن و</p>
<p>طرازی درست ہست الخ (اردو) انصاف</p>	<p>حکومت گرفتن و بر مرتبہ نظامت و فصل خصوصاً</p>
<p>قائم نداشتن و انصاف کردن و معاوضہ گرفتن - انصاف سے لکھنا -</p>	<p>قائم نداشتن و انصاف کردن و معاوضہ گرفتن -</p>
<p>انصاف کردن استعمال - صاحب</p>	<p>و بیادش رساندن ہم بطریق مجاز (خبر و)</p>
<p>آصفی و بہار ذکر این کرده کہ بمعنی عدل کردن است</p>	<p>یارب کہ ازان خداے نام ترس (انصاف من</p>
<p>معاصرین عجم ہم بر زبان دارند و گویند بے نصف</p>	<p>شکستہ بہتان (اردو) انصاف کرنا -</p>
<p>است و خیل عدل و انصاف میکند (اردو)</p>	<p>بے اختیار کردینا - حکومت باقی نہ رکھنا - بدلہ لینا</p>
<p>انصاف کرنا -</p>	<p>انصاف شیوہ است مثل - صاحب</p>
<p>انصاف کشیدن استعمال - صاحب</p>	<p>کہ بالائے طاعتت خرنیہ و امثال</p>
<p>آصفی ذکر این کرده کہ مرادف انصاف شدن</p>	<p>فارسی ذکر این کرده اند و از صراحت محل استعمال</p>
<p>(حافظ شیرازی) گریہ</p>	<p>ساکت مؤلف عرض کند کہ این همان (انصاف</p>
<p>خلق جہان بر من توجیف خوردند بکشند از ہمہ انصاف</p>	<p>بالائے طاعتت است) باشد کہ گذشت ہمین</p>
<p>ستم داور ما (اردو) و کچھو انصاف شدن</p>	<p>را موزون کرده اند و این مرادف آنست (اردو)</p>
<p>انصاف گزاردن استعمال -</p>	<p>و کچھو انصاف بالائے طاعتت -</p>

<p>ب) انصاف گنداشتن صاحب آصفی گفته و صاحب انصاف (واسم فاعل ترکیبی) (الفصل)</p> <p>ذکر کرده که (۱) بمعنی اجازت دادن انصاف است و بخوبی با اولی تر است که سپردن کرده است</p>	<p>استحقاق خاطر انصاف گزین افتاد (۱) (ار و و) انصاف</p> <p>کرنا صاحب انصاف هونا</p>
<p>را متعلق به (۲) انصاف کنیم به معنی و در به صورتی</p> <p>که انصاف را مفعول گیریم بمعنی انصاف از دست دادن است و اما انصاف شدن (خزین انصاف)</p> <p>گذا روم انصاف کس نالم و گویم بآبول</p> <p>شدگان یا رجفایه جاکرد (۱) (ار و و) انصاف</p> <p>ب) (۱) انصاف کا اجازت دینا جیسے بیجا که</p> <p>انصاف اجازت نین دینا که مین اسکو بغیرنا</p>	<p>انصاف امان استعمال - صاحب آصفی</p> <p>و زاین کرده است که بمعنی انصاف باقی ماندن است</p> <p>و بدون عدل و معادلت در کسی و چیزی (صائب)</p> <p>امروز قدر شکسته نوزون نماده است (۱) انصاف</p> <p>فرد گردون نماده است (۱) (ار و و) انصاف هونا</p> <p>بسیار افسوس است که فرانس مین انصاف نین</p> <p>انصاف با قهر استعمال - صاحب آصفی</p>
<p>کے چھوڑ دینا (۲) انصاف کو چھوڑ دینا</p> <p>ما انصافی کرنا</p> <p>انصاف گزیدن استعمال - صاحب آصفی</p> <p>و زاین کرده که بمعنی صاحب انصاف بودن است</p> <p>و از همین است انصاف گزین بمعنی انصاف قبول</p>	<p>و زاین کرده که بمعنی حاصل کردن انصاف</p> <p>و او باشد (سجد مکر شیرازی) (۱) انصاف</p> <p>چون نیافت گروه از دگر گروه بامن بند را</p> <p>گزید نظیر نشان بد او ری (۱) (ار و و) انصاف</p> <p>پانا - داد کو چھوچھا</p>
<p>انطیلیون قبول زبان (۱) (جنگگیری در دست و پنجم خاتمه بذیل لغات عربی) باطای حطی و لام</p> <p>و تختانی بروزن غبرگون بلغت یونانی قوس قزح را گویند و صاحب سروری این را بر زیات</p>	<p></p>

سین مہلہ عبد شحانی الطلیسون نوشتہ و این همان است کہ ماتہ رفیش بر اعلیون کردہ ایم (ارو) و کچھو اعلیون۔

الطوطیا بقول برہان بروزن افانیا لغت یونانی است۔ کاسنی شامی را گویند و آن سردتر باشد و ہلکہ گرم رافع صاحب محیط بر الطونیا۔ حوالہ کاسنی ہستانی کردہ فرماید کہ ہند باسے بلخی است و بر کاسنی شامی گوید کہ همان کاسنی ہستانی و بر کاسنی نوشتہ کہ اسم فارسی است و در ہندی نیز ہمین لغت مشہور و بہ عربی ہند باد بفارسی کساج و بیونانی سارس و تیسیرس و الطونیا و برومی اندلیقا و آن ہناتی است معروف۔ ہری و ہستانی و بقول شیخ کاسنی ترقازہ سرد و راول و تدر و آخراول و ہستانی ابر و وارطب یشتخ سد و احتشاد و عروق و مصطفی رنگت و خون و موسع مجاری و مسکن حرارت خون و حدت صفر و تشنگی است و منافع ہشمار وارد (الخ) (ارو) کاسنی بقول آصفیہ (فارسی) اسم مؤنث۔ ایک دو اکا نام جسم عربی مین ہند با کہتہ مین۔

الغام بقول بہار لغت دادن فرماید کہ بمعنی باسطل عرض کند کہ بالکسر لغت عرب است و بقول منتخب لغت دادن و نازک کردن و چشم روشن گردانیدن و زیادہ شدن۔ فارسیان این را بمعنی حاصل بالمصدر یعنی لغت و عطا استعمل کنند و براسے معنی مصدری با مصداق فرس مرکب سازند کہ در محقات آید (الفری) تا در الغام تو بر آفرینش باز شد و آذر اپوستہ و دریا نیاز و رحم است (ولہ) الغام تو بر اہل ہنر گرچہ بختیست و در شکر تو کام ہمہ شان چون شکر آمد (ارو) الغام بقول امیر (عربی) نذر عقیقہ بخشش۔ کسی بات کا صلہ (نیر) کہ لے مین شعر کون کون ہے ایسا الغام دے جو گوہر بخت کے برابر (فقہ) جو اخون نے الغام و

مین دیدیا و تمہیں نصیب بھی ہوگا۔

انعام وادان استعمال - صاحب آصفی ذکر

این کردہ کہ معنی نعمت وادان است۔ مؤلف

گوید کہ معاصرین عجم معنی صلہ وادان استعمال می کنند
و بیشتر بامصدر کردن متعل (فقرہ) برائے ہر کارش
انعامی تازہ می دہد (اردو) انعام دینا۔

انعام رفتن استعمال بمعنی عطا شدن انعام

است چنانکہ انوری گوید (ع) گرچہ از تاثیر کردن

بدست روزگار ہا ساکنان چرخ را انعام بی می

ہ (اردو) انعام ملنا۔ انعام دیا جانا عطا ہونا

انعام فرمودن استعمال - صاحب آصفی

ذکر این کردہ کہ معنی حکم انعام وادان و کردن

رسدای شیرازی (ع) اگر من بنالیدم ازورد

خویش ہا وے انعام فرمود درخور خویش ہا

(اردو) انعام کا حکم دینا۔ انعام دینا۔

نعمت عطا کرنا۔

انعام کردن استعمال - صاحب آصفی

است (برندق سمرقندی ع) پس بوزالتون

ذکر این کردہ کہ معنی عطا کردن است (نظام

استرا با دی ع) وعدہ ہوسہ نمودی و نفروزی

لطف ہا در امتیہ کشودی و نکردی انعام

ہا (عربی ع) ناصیہ را لوح ادب نام کرد ہا

ہوس زمین خودش انعام کرد ہا (اردو) عطا کرنا

انعام گردانیدن و بہ استعمال - صاحب

آصفی ذکر انعام گردانیدن کردہ وارسند پیش کشیدہ

انعام گردانیدن و بہ بمعنی عطا کردن و بہ بجائی معصرت

و خصوصیت ندارد و بہ جاوارد کہ اراضی و امثال

آن را ہم بجای و بہ استعمال کنیم (تشرخسرو

و بہ پرپ سوزار اعمال مہر از استقبال خریف

انعام گردانیدیم (اردو) موضع کا بطریق

انعام عطا کرنا۔ یعنی اوس کے محاصل کو معطی

کے لئے معاف کر دینا۔

انعام نمودن استعمال - صاحب آصفی

ذکر این کردہ بخیاں امام اوف انعام گردانیدن و بہ

است (برندق سمرقندی ع) پس بوزالتون

انعام کردن

مرانود انعام پد لطف سلطان به بند بسیار است پ (اردو) دیکھو انعام گردانیدن دیہہ -

انفاس مسیحا اصطلاح - فارسیان این را بمعنی دم مسیحا و اعجاز مسیح استعمال کنند اگرچه انفاس جمع نفس است ولیکن استعمال بمعنی واحد می شود و کنایه از قم باذن الله است که عیسی علیہ السلام بواسطہ آن مرده را زنده میکرد (نہروری ۵) شد عبت سعی طیبیان دل بہار غمت پد شکر شد کہ بانفاس مسیحی نشکفت پ (اردو) دیکھو اعجاز مسیح -

انفاق بقول برہان و جامع و ہفت کبر اول و سکون ثانی و فای بالف کشیدہ و بقاف زودہ روغن زیتون تازه را گویند و صاحب محیط فرماید کہ روغن زیتون نارسیدہ و برزیت فرماید کہ روغن است و بیومانی الاول و سلیطہ و در انگلیزی اولیو آئل نامند و آنچه از زیتون پختہ گیرند آنرا زیت عذب نام است و از مطلق زیت مراد همین است و آنچه از خام بتانند زیت انفاق نام دارد گرم در دوم و بایوبرت و قبض و گویند سرد و خشک در اول و متوی بدن و مشط حرکت مصفی و منافع بسیار دارد (الخ) مؤلف گوید کہ انفاق در زبان عرب بقول صراح بمعنی روزیہ تقوی کردن و خرج کردن است و جادارد کہ فارسیان بمعنی مطلق روزی استعمال کرده باشند و برای روغن زیتون نام نہادند کہ در ولایت ہاجر و اعظم اغذیہ باشد کہ بعض روغن زرد استعمال این می شود بقول فتی الارب انفاق جمع نفقہ آمدہ پس عجیب نیست کہ فارسیان الف وصلی در اولش زیادہ کرده روغن زیتون را نام نہادہ باشند کہ جزو اعظم غذائے اہل ولایت است (اردو) زیتون کاتیل نکرہ

الفت بقول برہان و جامع و ہماگیری و ہفت و ناصری و سراج بروزن رحمت بمعنی نقصان و خسارت و زریان وغبین و در عربی بمعنی ننگ و عار آمدہ (مختاری ۵) ہر آئینہ الفت کردہ باشد

تف

از دانش ہا کسی کہ خبر بہ شنائے تو باشدش مخبر یا صاحب اند صراحت کند کہ لغت فارسی است مؤلف

عرض کند کہ از سند مختاری مصدر -----

الف (الف) لغت کردن بمعنی نقصان کردن پیدا است و بفتح اول و دوم و سوم درست معلوم

می شود۔ معاصرین عجم بر زبان ندارند۔ اسم جاد فارسی قدیم باشد و معنی دوم مجاز معنی اول (اردو) نقصان غبن۔ مذکر۔ صاحب آصفیہ نے غبن پر لکھا ہے (عربی) خرید و فروخت میں

نقصان دینا۔ لغت و تصرف بجا۔ خورد و برد نیانت۔

(الف) الفتح (الف) بقول صاحب ضمیمہ برہان (۱) بمعنی سرمایہ۔ محققین مصادر ذکر اب

(ب) الفتح مکررہ اند و لیکن وجود ماضیش کہ بر (الف) گذشت تصدیق وجود مصدر

می کند و (ج) بقول ضمیمہ برہان مراد (الف) یعنی سرمایہ و (د) بمعنی مؤلف

(د) الفتح حاصل کردن مؤلف عرض کند کہ (الف) اسم جاد و اسم مصدر

(ب) باشد بمعنی سرمایہ و (۲) ماضی (ب) ہم و (ب) وضع شد تہ کیب (الف) با علامت مصدر

تن و با اجتماع دو تاء فوقانی یکی از آن حذف شدہ الفتح شد و (ج) اہم بدل و مرادف (الف)

کہ تاء فوقانی با دال مملہ بدل شود بچون توت و آو و (۲) ماضی مطلق مضارع (د) ہم و (د) مصدر (ج)

باشد یعنی فارسیان از الفتح دال مملہ آخر را حذف کردہ بزیادت یا بے معروف و علامت مصدر

و ت۔ مصدر جعلی وضع کردند۔ محققین مصادر یعنی صاحبان بحر و نوادر (ب) و (د) ہر دو

را ترک کردہ اند۔ آخیر خیال مایہ رسانیت کہ مصادر (الفتح) بہ لام دوم و الفتح بنون دوم

از عدم تحقیق صاحبان تحقیق اشتباہ ہے پیدا کردہ و بعض محققین بہ غلطی کتابت نون دوم را لام

خیال کروند بعض بالعکس آن واللہ اعلم بحقیقۃ الحال۔ بدین وجہ کہ ماہر دور اور ذخیرہ تحقیقات شان یافتہ ماخذش را بیان کر دیم۔ معاصرین عجم ہر دور برابر زبان ندارند استعمال متاخرین و متقدمین در معرض شبہی است کہ ذکرش بالاندک و رشدا (اردو) (الف) (۱) سرمایہ (۲) جمع کیا رب جمع کرنا (ج) (۱) سرمایہ (۲) جمع کیا۔ جمع کرے۔ (د) جمع کرنا۔

الفست | بقول برہان و ناصری و جہانگیری و سراج و رشیدی و جامع بر وزن بدست پردہ و تیندہ عنکبوت را گویند (شمس فخری ۵) شہنشاہی کہ خیط شمس گردون ہا بود بر طاق الیون وی الفست ہا صاحب اند صراحت فرمود کہ لغت فارسی است۔ (اردو) جالا بقول صفیہ (ہندی) اسم مذکر۔ وہ سفید اور کاغذ سی جھلی جو مکڑی اپنے لعاب دہن سے بناتی یا وہ چند تار جو عنکبوت بنتی ہے (ذوق ۵) مہین کمان جنوبا رخ سیتن مین ہے ہا جالا عنکبوت کا سقف کہن مین ہے ہا

الفست برتیدین | استعمال یعنی قائم عنکبوت باش بردل من کہ گرد بر گرد برتید الفست گردن عنکبوت پردہ و تیندہ را (خرو ۵) ہا (اردو) مکڑی کا جالابنا۔

الفعال | بقول بہار شرمندہ شدن و اثر پذیرفتن از چیزی و فرماید کہ بالفظ بردن و دادن و داشتن و کشیدن متعل۔ مؤلف عرض کند کہ بالکسر لغت عربست۔ صاحب منتخب ہم مؤکر این کردہ فارسیان یعنی حاصل بالمصدر یعنی بخلت و شمر ساری و شمر استعمال کنند و برائے معنی مصدری با مصداق فرس مرکب سازند کہ در ملحقات می آید (ظہوری ۵) چون ظہوری در گذار افعال ناکسی ہا چون نباشم نیکنامی چون تو بدنام من است ہا (ظہوری ۵) گوش ما از

الفعال این سخن پ؛ باز خرگوا یہاں ساقی تعال پ؛ (ارو) (الفعال - بقول امیر - (عربی) مذکر شکرگاہ
زندامت (سحر) نگاہ تیرہ پ؛ ڈریے تھارے دیدے سے پ؛ شہید کر کے مجھے النفعال بھی ہوا

الفعال آمدن استعمال - صاحب آصفی شیرازی (۵) کہ نام قندصری بردار پ؛ کہ شیرینان
ذکر این کرده کہ بمعنی شرم آمدن و منفعل شدن بذائد النفعال پ؛ (ارو) شرمندہ کرنا بمنفعل پ؛
باشد (عزین اصفہانی ۵) شب زلف تودر النفعال داشتن استعمال - صاحب آصفی
خیال آمد پ؛ از بخت خود النفعال آمد پ؛ (ارو) ذکر این کرده کہ بمعنی منفعل بودن و شرمساری داشتن
شرم آنا - شرمندہ ہونا - منفعل ہونا - است (میلی ہروی ۵) بزرگیم آستین چو شرم

الفعال برون استعمال - صاحب آصفی گریان ہچو شمع پ؛ بسکہ دارم النفعال از
ذکر این کرده کہ بمعنی منفعل شدن باشد (سلما) می گساری ہاے خویش پ؛ (ارو) منفعل
سادجی (۵) می شود از روی تو ماہ فلک منفعل ہونا - شرمندہ ہونا -
می برد از رے توشاہ فلک النفعال پ؛ (ارو) استعمال - صاحب آصفی ذکر این
منفعل ہونا - شرمندہ ہونا - کہ بمعنی منفعل شدن است (باقراکاشی ۵) باقر

الفعال داون استعمال - صاحب آصفی رسید و یار تغافل کنان گذشت پ؛ شرمندہ و محال
ذکر این کرده کہ بمعنی منفعل کردن است (حافظ) کہ کشید النفعال پ؛ (ارو) منفعل ہونا -

(الف) النفقن صاحب وری و پہلوی (الف) را بمعنی اندوختن و حاصل کردن آورد

(ب) النفقہ از نا صر خسرو سند و ہر (۵) تو بی تمیز بر النفقن ثواب مرا پ؛ اگر بیانی
مزدور را یگان شدہ پ؛ و بر (ب) فرماید کہ مراد ف اندوختہ باشد و از کلام شمس فخری استناد

(۵) ابواسحاق شاہی کہ جبائش پے سلاطین سلطنت انفقہ باشند، دیگر کسی از اہل تحقیق ذکر
 این نکرد۔ مؤلف عرض کند کہ جواد رد کہ (الف) را مرکب از انفقہ و علامت مصدر ردن گیریم
 و انفقہ بدل انفج باشد کہ بہ خائے مجہد یعنی سراپہ گذشت۔ خائے مجہد بہ قاف بدل شود مجہون خجاق
 و چقماق و (ب) اسم مفعول مین مصدر و از انفقہ دن یک وال مہملہ حذف شدہ انفقہن شد و مین
 سند (الف) را محققین فرس بر انفقہن نقل کردہ اند کہ بالام دوم و غین مجہد چارم گذشت و جواد
 کہ مین قسم تحریف و تصرف در سند ب ہم شدہ باشد کہ لام دوم را کاتبین بنون بدل کردہ و ج
 غین مجہد قاف نوشتند و اللہ اعلم۔ ہائی حال این مصدریست کہ حالاً بر زبان معاصرین عجم استعمالش
 متروک است و صرحت ماخذ این بر انفج نہ کو شد (اردو) (الف) جمع کرنا ب) جمع کیا ہوا اند
القرودیا بقول برہان و ہفت بفتح اول وقاف و سکون ثانی و را و وال بے نقطہ و تحتانی بالف کشیدہ
 لغتی است۔ دمی و بقول بعض یونانی و معنی آن مانند دل و آن چیز نیست کہ آنرا بلاور گویند و بہترین در
 آنست کہ فربہ و سیاہ باشد و چون بشکنند پر شیرہ بود گرم و خشک است در چہارم۔ قوت حافظہ دہد و
 ذہن را تیز کند و در عربی ثمرۃ البلاد خوانند و بہندی بلاوہ۔ صاحب محیط بر بلاد فرماید کہ لغت
 فارسی است و ماخوذ از بھلاوہ ہندی و گویند عرب بھلاوہ ہندی و یونانی یا دمی القردویا
 و آن ثمر شجر لیست کہ در بلاد ہند و چین یافتہ می شود۔ غسل آن گرم و خشک در چہارم و پوست آن در
 سوم و منہر آن گرم و سوم و خشک در اول و غسل آن مفرح و موثر م۔ مسخن و محمل و مطف و مفرج
 جلد و منافع بسیار دارد (الح) (اردو) بھلاوان بقول صاحب آصفیہ ہندی۔ اسم مذکر
 ایک پھل کا نام ہے جو اکثر دوا میں پڑتا ہے۔ بلاد ر۔

انقطاع بقول بہار بریدہ شدن۔ مؤلف عرض کند کہ کبہ اول وسوم لغت عرب است و صاحب منتخب ہم ذکر این کرده۔ فارسیان استعمال این بمعنی حاصل بالمصدر یعنی قطع کنند و برامعنی مصدری بامصادر فرس مرکب سازند کہ در طحقات می آید (ارو) قطع۔ بقول آصفیہ (عربی) اسم مذکر۔ تراش۔ بریدہ۔ بیوت۔

انقطاع پذیرفتن استعمال۔ صاحب	انقطاع داشتن استعمال۔ صاحب آصفی
آصفی ذکر این کرده کہ بمعنی قطع شدن است (نثر) و علم لفظ تصرفش بخیریت کہ اگر در	ذکر این کرده کہ بمعنی منقطع شدن است (اسیری)
عرب رو و فروع کوفیان و برصریان پیش اول لفظ	لا بھی (اگر شہی عاشق و لاطع نظر کن از دو کو
پذیرد (ارو) قطع ہونا۔	عبدالمہونا۔ ٹوٹ جانا۔ منقطع ہونا۔

الغلاب بقول بہار یعنی واژگون شدن۔ فرماید کہ بالقط افتادن و گرفتن بمعنی منتقلب شدن استعمال۔ مؤلف عرض کند کہ کبہ اول وسوم لغت عرب است و بقول صاحب منتخب بمعنی واگردیدن فارسیان این را بمعنی واژگونی و تغیر و تبدل استعمال کنند و برامعنی مصدری بامصادر فرس مرکب سازند کہ در طحقات می آید (صائب) زخون نگفتہ شود چون شراب شیشہ ماؤ شکستہ دل نشود و انقلاب شیشہ ماؤ (ولہ) عالمی بے انقلابی ہست اگر زیر فلک پیش از باب نظردار الامان حیرت است (ارو) انقلاب بقول امیر (عربی) مذکر تغیر و تبدل۔ الٹ پنٹ۔ نیز گ زمانہ (ہلال) انقلاب الفت میں یہ کیسا ہے اے گردون دون و دوست ہم جس کے ہوئے وہ صاف دشمن ہو گیا (رکش) طرح طرح کے دکھاتے ہو عالم

رخ وزلف پیمارسه گهر شب و روز انقلاب رفته است

انقلاب افتادون

استعمال - صاحب

پیدا کرنا - برہمی پیدا کرنا - تہ وبالا کرنا -

آصفی ذکر این کرده کہ بمعنی تفرقه افتادون وزیر وزیر بود

انقلاب بودون

استعمال - صاحب آصفی

برہم شدن است (ظہوری ۵) انجیخت شون

لشکر از دست فتح ایدل پادکوزہ تختیل افتادہ انقلاب

پا (ارو) انقلاب واقع ہونا -

انقلاب انداختن

استعمال - صاحب

انقلاب بود پکا (ارو) تہ وبالائی ہونا -

آصفی ذکر این کرده کہ بمعنی برہم وزیر وزیر کردن

وتفرقه انداختن است (طبعی قزوینی ۵) غارنگرا

بملک دلم نادر آمدی پاداختی کشور جان انقلاب

پا (ارو) تفرقه ڈالنا - انقلاب پیدا کرنا -

انقلاب انجیختن

استعمال - صاحب

یا قوت شد تہی پادین انقلاب رفت و بدریا و

کان قتادہ پا (ارو) انقلاب دفع ہونا - انقلاب

منتقل ہونا -

آصفی ذکر این کرده کہ بمعنی برہمی قائم کردن و برہم

کرون و تہ وبالا کردن و تفرقه پیدا کردن است

(نشر طغرائے شہدی) گل کاریرہ لبکہ انقلاب

در مزاج خویش انجیخت - خون و سفرای زرد

آب محضہ شکر یکیر آسخت پا (ارو) انقلاب

انقلاب قتادون

استعمال - بہان انقلاب

افتادون است کہ گذشت - صاحب آصفی سند

این بر انقلاب افتادون آوردہ و ناقش بر انقلاب

<p>کرده ایم (ظهوری ع) فقد و جهان شکیب نقد (ار دو) و کیو انقلاب افتاد - انقلاب حاصل کرنا کسی شخص سے -</p>	<p>ہستی انقلاب از من گرفت پ (ار دو) انقلاب نہیون استعمال بمعنی انقلاب و تہائی</p>
<p>صاحب آصفی ذکر انقلاب گرفتن کرده و از سندش انقلاب حاصل کردن از کسی و انقلاب پذیرفتن از کسی پیدا است (صائب ع) شور من آورد صائب آسمانها را بوجد پ بھر لنگر دار پیدا کردن است - صاحب آصفی ذکر این کرده (بر چا) (ع) شریک حلم تو جو خاف کس نشان ندید پ و شیک غزم تو در قطب انقلاب نہد (ار دو) انقلاب پیدا کرنا پ</p>	<p>انقلاب گرفتن از کسی استعمال - صاحب آصفی ذکر انقلاب گرفتن کرده و از سندش انقلاب حاصل کردن از کسی و انقلاب پذیرفتن از کسی پیدا است (صائب ع) شور من آورد صائب آسمانها را بوجد پ بھر لنگر دار پیدا کردن است - صاحب آصفی ذکر این کرده (بر چا) (ع) شریک حلم تو جو خاف کس نشان ندید پ و شیک غزم تو در قطب انقلاب نہد (ار دو) انقلاب پیدا کرنا پ</p>
<p>بلغت اہل مغرب دوائی است کہ اولاً بالفارسی شمشکار گویند و بعربی شجرة الدم خوانند و آن نوعی از سرخ مرو است - برگ آن سرخ و سیاهی مائل می باشد - با پیہ بزگوہی بر خنایر نہند نافع بود - بعضی گویند کہ لغت رومی است و ما صراحت کامل این برانجی و انجوسا کردہ ایم (ار دو) و کیو انجوسا القون بقول برہان و ہفت با قاف بروزن میمون بلغت یونانی کل کنندہ را گوشتان نوعی از حکما باشد و آن را بچتہ فرہبی حلو کرده خورد و بعربی ورد المنق خوانند - صاحب محیط ذکر این کردہ فرماید کہ اسم ورد منق و دریاس باشد و برد ریاس گوید کہ معرب از دروس فارسی و ہونانی القون نوعی از ورد منق گرم و خشک در سوم - مرکب القوی از جزو ناری وارضی - گیلانی نوشتہ کہ این نبات بجلد اجزای خود مرکب از حرارت و برودت و تازہ آن مسکوقوی و محلل بلغم و سودا و منافع بسیار دارد (الخ) (ار دو) صاحب محیط نے ورد منق پر فرمایا ہے کہ اسکو ہندی میں</p>	<p>القول بقول برہان و ہفت و اندکبر اول وقاف و سکون ثانی و لام و تحتانی بالف کشیدہ بلغت اہل مغرب دوائی است کہ اولاً بالفارسی شمشکار گویند و بعربی شجرة الدم خوانند و آن نوعی از سرخ مرو است - برگ آن سرخ و سیاهی مائل می باشد - با پیہ بزگوہی بر خنایر نہند نافع بود - بعضی گویند کہ لغت رومی است و ما صراحت کامل این برانجی و انجوسا کردہ ایم (ار دو) و کیو انجوسا القون بقول برہان و ہفت با قاف بروزن میمون بلغت یونانی کل کنندہ را گوشتان نوعی از حکما باشد و آن را بچتہ فرہبی حلو کرده خورد و بعربی ورد المنق خوانند - صاحب محیط ذکر این کردہ فرماید کہ اسم ورد منق و دریاس باشد و برد ریاس گوید کہ معرب از دروس فارسی و ہونانی القون نوعی از ورد منق گرم و خشک در سوم - مرکب القوی از جزو ناری وارضی - گیلانی نوشتہ کہ این نبات بجلد اجزای خود مرکب از حرارت و برودت و تازہ آن مسکوقوی و محلل بلغم و سودا و منافع بسیار دارد (الخ) (ار دو) صاحب محیط نے ورد منق پر فرمایا ہے کہ اسکو ہندی میں</p>

بجائش اور سد انکھاب کہتے ہیں۔ صاحب آئینہ نے سد انکھاب پر فرمایا ہے کہ اسم مذکر۔ ایک قسم کا سرخ رنگ لکھ جو بارہ جیسے کچھ لار بناتا ہے۔ اس میں خوشبو کم ہوتی ہے کہتے ہیں کہ پیچہ کلاب چین سے آیا ہوگا کہ بقول بہار لکسر ماہر در شستن و فرایید کہ باغ و شستن و گردن مستعمل ہو کہ کف عرض کنند کہ لکسر است عرب است و بقول منتخب یعنی نہ شناختن و نہ پسندیدہ و شستن ہم۔ فارسیان این را بمعنی شستن اقرار استعمال گفتند و بعضی معنی صوری یا مصداق و فرس مرکب سازند کہ در لطافت می آید (غوری ص ۵) بیج حسنی رو کمن لغت قبولت در کف است؛ صذر زبان بہتر زیبا انکار۔ اقراری بخرد؛ (ولہ ص ۵) قبولم بہت او بہرچہ ہاشم یا بہر انکار اقراری در آرم؛ (اردو) انکار بقول امیر (غریبی) مذکر۔ اقرار کی ضد (جان صاحب ص ۵) تم جھوٹ کے پتے ہوتے ہیں چھ سے ہے کیا کام یا انکار سے بدترین سب اقرار تمھارے؛

انکار آمدن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر کرتے ہیں کہ کاجی کہ اروت بود انکار نباشد؛ (اردو)	انکار آمدن استعمال۔ صاحب آصفی ذکر کرتے ہیں کہ کاجی کہ اروت بود انکار نباشد؛ (اردو)
کہ بوقع آمدن انکار باشد (کاتبی نیا پوری ص ۵) انکار ہونا۔	کہ بوقع آمدن انکار باشد (کاتبی نیا پوری ص ۵) انکار ہونا۔
از کاتبی نیاید انکار روی نیکو یا موسی کا تواند نکرد انکار تو انستق استعمال۔ یعنی منکر شدن	از کاتبی نیاید انکار روی نیکو یا موسی کا تواند نکرد انکار تو انستق استعمال۔ یعنی منکر شدن
شدن تقاربا؛ (اردو) انکار واقع ہونا۔	شدن تقاربا؛ (اردو) انکار واقع ہونا۔
انکار ہاشیدن استعمال صاحب آصفی ذکر کرتے ہیں کہ مصدر مرکب بمعنی مصدر راست (خرین اصفہانی	انکار ہاشیدن استعمال صاحب آصفی ذکر کرتے ہیں کہ مصدر مرکب بمعنی مصدر راست (خرین اصفہانی
(۲) انکار بودن کردہ و از سنش (۵) گریبان پارہ می آیم کہ بویت ہر سحر تریم	(۲) انکار بودن کردہ و از سنش (۵) گریبان پارہ می آیم کہ بویت ہر سحر تریم
پیدامی شود بمعنی بودن انکار و ماندن انکار استعمال کہ مستم محتسب پندار و انکار نتوانم یا (اردو)	پیدامی شود بمعنی بودن انکار و ماندن انکار استعمال کہ مستم محتسب پندار و انکار نتوانم یا (اردو)
شیرازی (۵) گردست بٹمشیر بری عشق ہانت انکار کر سکا۔	شیرازی (۵) گردست بٹمشیر بری عشق ہانت انکار کر سکا۔

<p>انکار داشتن استعمال بمعنی منکر بودن را جانزد داشتن است (سعدی شیرازی ۵)</p>	<p>انکار داشتن استعمال بمعنی منکر بودن را جانزد داشتن است (سعدی شیرازی ۵)</p>
<p>صاحب آصفی ذکر این کرده (طالب آملی ۵) دیگر مگوے که من ترک عشق خواهم گفت بگو که یکی عارف ناز پرور و ده مشرب بگو که از قید نه بند</p> <p>انکار دارم بگو (اردو) انکار رکھنا منکر ہونا۔ انکار کو جائز رکھنا۔ انکار کی سماعت کرنا۔</p>	<p>صاحب آصفی ذکر این کرده (طالب آملی ۵) دیگر مگوے که من ترک عشق خواهم گفت بگو که یکی عارف ناز پرور و ده مشرب بگو که از قید نه بند</p> <p>انکار دارم بگو (اردو) انکار رکھنا منکر ہونا۔ انکار کو جائز رکھنا۔ انکار کی سماعت کرنا۔</p>
<p>انکار رسیدن استعمال - صاحب آصفی</p>	<p>انکار رسیدن استعمال - صاحب آصفی</p>
<p>ذکر این کرده که بمعنی حق انکار بودن و جائز بودن صاحب آصفی ذکر این کرده (صائب ۵) شمرنده تبتی</p> <p>انکار باشد (حافظ شیرازی ۵) بحسن خلق که بدین دستگاه حسن بگو دل می بری ز مردم و انکار و وفا کس بیار ما نرسد بگو ترا درین سخن انکار می کنی بگو (اردو) انکار کرنا۔ مکر جانا۔</p>	<p>ذکر این کرده که بمعنی حق انکار بودن و جائز بودن صاحب آصفی ذکر این کرده (صائب ۵) شمرنده تبتی</p> <p>انکار باشد (حافظ شیرازی ۵) بحسن خلق که بدین دستگاه حسن بگو دل می بری ز مردم و انکار و وفا کس بیار ما نرسد بگو ترا درین سخن انکار می کنی بگو (اردو) انکار کرنا۔ مکر جانا۔</p>
<p>انکار نمودن استعمال صاحب آصفی ذکر این کرده</p>	<p>انکار نمودن استعمال صاحب آصفی ذکر این کرده</p>
<p>انکار شنیدن استعمال - صاحب آصفی</p>	<p>انکار شنیدن استعمال - صاحب آصفی</p>
<p>ذکر این کرده که بمعنی سماعت انکار کردن و انکار</p>	<p>ذکر این کرده که بمعنی سماعت انکار کردن و انکار</p>
<p>انگ بقول برهان و جامع و هفت بفتح اول و سکون فون و کاف فارسی (۱) ممر آب را گویند که نوزده از سفال سازند و بجهت مرور کردن آب بهم وصل کنند و (۲) نام ولایت در هندوستان صاحب نامری بنکیر و معنی نسبت معنی اول گویند که این را انگت و منگت هم گویند خان آرزو در سراج بنکر معنی اول نسبت دوم فرماید که ظاهر انگ را که بتای هندی است انگ خوانده اند و آن جانی است که بر لب دیله سند در رامکابل واقع و در چرخ فرماید که (۳) بفتح اول و سکون فون و کاف فارسی نشانی که بآزان و پیراچه پاک کنند بر بے حسابی که پیش ایشان مقرر باشد (تاثیر ۵) از سخن</p>	<p>انگ بقول برهان و جامع و هفت بفتح اول و سکون فون و کاف فارسی (۱) ممر آب را گویند که نوزده از سفال سازند و بجهت مرور کردن آب بهم وصل کنند و (۲) نام ولایت در هندوستان صاحب نامری بنکیر و معنی نسبت معنی اول گویند که این را انگت و منگت هم گویند خان آرزو در سراج بنکر معنی اول نسبت دوم فرماید که ظاهر انگ را که بتای هندی است انگ خوانده اند و آن جانی است که بر لب دیله سند در رامکابل واقع و در چرخ فرماید که (۳) بفتح اول و سکون فون و کاف فارسی نشانی که بآزان و پیراچه پاک کنند بر بے حسابی که پیش ایشان مقرر باشد (تاثیر ۵) از سخن</p>

تأثیر باز از نقطه هاست انتخاب بد بسته هاست خوش قاشی پیرانگ آورده است بد و فرماید که قافیه غزل رنگ
و جنگ است و بخاطر می رسد که این همان انگ است که در هندی بجاف تازی است بمعنی رقوم عاقل
و بزازان هند موافق قرار داد خود یک چیز میقرر نمایند و موافق آن حساب کنند و آن گاهی نقاط باشد
و چون قافیه حرف تازی با فارسی صحیح است چنانچه شک و سگ شاعر مذکور در ذیل قوافی کاف فارسی
آورده پس مغرس باشد و ظاهر موافق لسانین نباشد چه که در کلام قدما بدین معنی مطلقاً بنظر نیامده (نق)
و هم ادبیل همین لغت شیش صوراً شترک لغات در فارسی و هندی آورده و بایش را در اینجا بجای محل
و انیم زیر که در تحقیق با خد هر یک لغت خوش صراحتی می کنیم پس انحصار این شش صور بدیل یک لغت
افاده مذار و بهار بمعنی سوم قانع و گوید که ظاهر همان انگ است که بالمد و کاف تانی باشد مؤلف
عرض کند که (۱) اسم جاد فارسی زبان است و صاحب اند صراحت کرده و نسبت (۲) را
خان آرزو درست است که انگ را که بتای هندی بود فارسیان انگ بتای عربی و کاف فارسی
نوشته باشند و غلطی کتابت بجذ یک نقطه صورت انگ گرفت - نسبت (۳) عرض می شود که
انگ به ممد و ده و انگ بمقصوده هر دو کاف عربی لغت سنسکرت است بقول صاحب ساطع
بفتح اول و سکون فون و کاف نشان و شکل و عدد و حرفی از حروف تهج و نشانیکه بر اقمشه کنند تا بهای
آن معلوم شود و جسم و تن و معاظه را نیز گویند پس جادارد که فارسیان کاف عربی را با فارسی بدل
کرد و همچون کند و کنند پس بمعنی سوم مغرس است و جادارد که فارسیان (۱) را از لغت سنسکرت
مثل ساخته باشند که نه میان خالی را نام است و در هندی آنرا نیز مثل و تلو گویند که کوزه گران
از سفال سازند با غراض ساختن راه آب نهر پس لام بجاف بدل شد همچون الماک و اکماک و

بکاف عربی بخارسی همچون کند و کند و الف وصلی در اولش آورند و الله اعلم بحقیقه الحال و در (۴) معنی خلقت که صاحب رشیدی بر انگندان صراحت این کرده کمی آید و این اسم جامد فارسی زبان باشد (ا و و) (۱) نل بقول آصفیه (هندی) اسم مذکر مثنوی که خالی نوا جو پانی کے واسطے موزی گوئی کیے لگایا جاتا ہے۔ موٹی نلی (۲) انگت ایک نظام کا نام ہے جس کا دریا۔ دریائے انگت سے مشہور ہے۔ مصحفی (۳) ان طرف لغوہ کنان جاسے ہے دریائے انگت کا طرف دیکھئے نویں پہلے آئی ضعیف (۴) انگت بقول امیر (ہندی) ٹوٹ۔ رہ نالا است یا ہندو سے جو کچھ سے کے فساد و غیر دیکر ہوتا ہے یا بیچنے والے کسی رنگ سے ڈال دیتے ہیں (۵) کوئی کو انگریز۔

(الف) انگار	ہر چار لغت محقق بکاف بخارسی است۔ (الف) بقول برہان ہر وزن
(ب) انگار دن	زنگار (۱) بمعنی تصور و پندار باشد و (۲) تصور کند و در نیز گوید و (۳)
(ج) انگار وہ	امر باین معنی ہم ہست و (۴) بمعنی انگار بہ نیز آئے۔ مناسب جامع ذکر
(د) انگار ش	معنی اول و سوم و چارم کردہ (میر خسرو علی) نسبت کردن مردان

بنام مردان چنان ماند کہ بر آب روان صورت نگار دوم انگاری (۱) و (ب) بقول برہان بمعنی (۱) پذیرا شدن و تصور کردن و گمان بردن صاحب بحر فریاد کہ کامل التصریف است و مفہام این انگار و خان آرزو و سراج فریاد کہ (۲) بمعنی نقش کردن و تصویر بردن ہم گوید کہ تحقیق مؤلف آنست کہ معنی دوم اصل است و معنی اول مجاز آن چنان کہ گمان بردن نیز نقش کردن است بخاطر و نگار دن مختلف آن۔ صاحب موارد بذکر معنی اول نسبت معنی دوم نقش بستن و تصور کردن لغت و فریاد کہ (الف) و (و) حاصل بالمصدر انیت و بقول صاحب نوادر نقش بستن و

تصویر کردن و پنداشتن و گمان بردن یعنی متفق است با خان آرزو و صاحبان جهانگیری و جامع و
 سروری را با صاحب بحر اتفاق و (ج) بقول برهان و ناصری یعنی افسانه و سرگذشت و (د) بقول
 مرادف (ج) (حکیم سنائی ۵) خواست از پیش درم بگذرد از بخیری چون چنان دیدند از غم
 دل من زیر و زبر به باگ برداشتم از غایت نویدی عشق بگفتم ای عشوه فرو شده انگار دانه خرد
 (مسعود سعدی) رور و که همه عشوه و انگار دانه و صاحب جامع نسبت (ج) و (د) و (ه)
 که به معنی سرگذشت و شهرت مؤلف عرض کند که (الف) اسم جادو اسم مصدر است که (ب) وضع
 شد از همین دام حاضر (ب) هم - داز هر دو معانی (ب) معنی اول اصل باشد که موافق با خدایت
 و معنی دوم را اگر سندی بدست آید تو انیم عرض کرد که جاز معنی اول است در بدن وجود سند محفل
 نظر باشد که با مذهب هیچ تعلق ندارد و معلوم می شود که محققین غور نفرموده اند و تصور را تصویر خیال
 کرده اند و (ج) اسم مفعول (ب) باشد و برای معنی افسانه و سرگذشت هم طالب سند استعمال
 باشیم که معنی حقیقی این تصور کرده شده و پنداشته یا نقش کرده شده و (د) حاصل بالمصدر (ب) معنی
 منفی این گمان بری و تصور سازی یا نقاشی و مصوری و من و جادو را که معنی تصور و پند ابریم
 گیریم که این معنی ازین پیدا می شود ولیکن برای معنی افسانه و سرگذشت شتاق سند استعمال باشیم و
 سندی که از کلام حکیم سنائی و مسعود سعدی با ما گذشت منفید او عانیت اگر سند استعمال بدست آید تو انیم
 قیاس کرد که بدین معنی مبتدل انگاره باشد که فارسیان بای هوز را به شین معجمه بدل کنند و ذکر این
 بر انگاره می آید - آنچه صاحب موارد (الف) حاصل بالمصدر (ب) گفته زاکت خیالش امتیاز
 هم مصدر و حاصل بالمصدر نکرد و آنچه صاحب برهان (الف) را به معنی دوم آورده تراجم است

که فادہ اسم فاعل ترکیبی از مجرد اسمی پدید نمی شود و اسهل انگار است و همین اسهل انگار را اسند دعوی خود قرار می دهد و منی دانند که لفظ انگار تا آنکه با کلمه اسهل مرکب نشد فادہ بمعنی فاعلی نکرده - قاتل - (اردو) (الف) (۱) تصور - بقول آصفیة (عربی) اسم مذکر - کسی شی کی صورت دل میں باندہا - قاتل - غور - و بیان - خیال - (۲) تصور کرنے والا (۳) تصور کر - (۴) دیکھو انگارہ (ب) (۱) سمجھنا - تصور کرنا - گمان کرنا - خیال کرنا (۲) نقش کرنا - تصویر اتارنا (ج) سرگزشت - موت ہماری راے کے موافق تصور کیا ہوا - سمجھا ہوا - خیال کیا ہوا - نقش کیا ہوا (د) سرگزشت - موت ہماری راے کے مطابق - تصور - خیال - مذکر - نقاشی - مصوری - موت -

<p>انگارہ بقول برہان و جامع بر وزن ہموارہ (۱) بمعنی ہر چیز یا تمام باشد - صاحب جہانگیر تخصیص این بانقش و تصویر بابت ہم نیست بر معروف قانع - خان آرزو در سراج فرماید کہ تعمیری کہ در قول محققین اول الذکر گذشت ہمان نقش نام تمام خواہ نقش سایہ دار باشد یا بی سایہ درست باشد چنانکہ حکیم زلالی گفته (۲) جو این چنانکہ تصویر - بخیال یا مقصودش جز این نہ باشد صندوق شد انگارہ علاج بہ تبسم تفل شکر خندہ کہ نقش نام تمام تصویر قلبی بود یا مبت - صاحب بہنا ماراج بہ تحقیق ما این مخفف باشد از انگارہ کہ بجا کہ سفر نامہ ناصر الدین شاہ قاجار نقش نام تمام اسم مفعول انگاروں گذشت یا ہامی نسبت بر را گفته و حالاً بر زبان معاصرین متعل است بہا انگاروں زیادہ کردہ انگارہ ساختہ و اول الذکر و برای این معنی از نصیری بدخانی سندی آورده است کہ انگاروں بمعنی نقش کردن ہم آمدہ پس (۳) در انجمن عشق اویسی لقب ماست ہا</p>	<p>زودہ میچس انگارہ ماراچہ مولف عرض کند کہ ہموارہ (۱) بمعنی ہر چیز یا تمام باشد - صاحب جہانگیر تخصیص این بانقش و تصویر بابت ہم نیست بر معروف قانع - خان آرزو در سراج فرماید کہ تعمیری کہ در قول محققین اول الذکر گذشت ہمان نقش نام تمام خواہ نقش سایہ دار باشد یا بی سایہ درست باشد چنانکہ حکیم زلالی گفته (۲) جو این چنانکہ تصویر - بخیال یا مقصودش جز این نہ باشد صندوق شد انگارہ علاج بہ تبسم تفل شکر خندہ کہ نقش نام تمام تصویر قلبی بود یا مبت - صاحب بہنا ماراج بہ تحقیق ما این مخفف باشد از انگارہ کہ بجا کہ سفر نامہ ناصر الدین شاہ قاجار نقش نام تمام اسم مفعول انگاروں گذشت یا ہامی نسبت بر را گفته و حالاً بر زبان معاصرین متعل است بہا انگاروں زیادہ کردہ انگارہ ساختہ و اول الذکر و برای این معنی از نصیری بدخانی سندی آورده است کہ انگاروں بمعنی نقش کردن ہم آمدہ پس (۳) در انجمن عشق اویسی لقب ماست ہا</p>
---	---

انگارہ گفتہ اند بجاز است (ارو) دکن میں انگارہ فسانہ و سرگزشت و آنچه انگارش را به همین معنی اس نقش یا در کسی کام کو کہتے ہیں جو صفائی اور آلودہ اندک گذشت مبدل این باشد چنانکہ پا نوک پلک میں مکمل نہ ہوا ہو۔ موٹا کام۔ ابتدائی کام۔ ریا نشک کروند حاصل انیت کہ معنی این مجرد اور اصطلاح معماران میں وہ گچ جو دیوار پر تھوپا فسانہ باشد و سرگزشت مجاز آن و صراحت دی گئی ہو اور صاف نہ کی گئی ہو۔

(۲) انگارہ - بقول برہان و ناصری و جهانگیر انگارہ کردن کہ می آید پدید آورده اند (ارو) و جامع و رشیدی و سراج و (دری و پہلوی) معنی سرگزشت - بقول آصفیہ (فارسی) اسم مؤنث فسانہ و سرگزشت کہ مراد ف انگارش باشد کہ گذشت ذکر۔ حال۔ احوال۔ حکایت۔ داستان۔ روایت صاحبان برہان و ناصری صراحت کنند کہ یا وقتہ۔ کہانی۔ سوانح عمری۔

گذشتہ کارون و از سر گرفتن سرگزشت و فسانہ (۳) انگارہ - بقول برہان و ناصری و سراج بطریق کنایہ چنانکہ اگر کسی بسیار و مکر را گذشتہ گوید پس پس خزنہ از شرم و حیا را نیز گفتہ اند۔ صاحب مع گویند کہ انگارہ می کند یعنی باز از سر می گیرد۔ صاحب سروری بخواہ شرف نامہ ذکر این معنی کرده از شمس عرض کند کہ شتاق شد باشیم حیف است کہ پیش فخری سند و (۵) ہر کجا جمعی بود از شہان و ہمہ نشد و بدست نیامد و معاصرین عجم بدین معنی بر زبان از وی کنند انگارہ مؤلف گوید کہ ہا ہی نسبت ندارد و اگر سندی پیش شود و خیال کنیم کہ اسم جامد بر لغت انگارہ زیادہ کردہ بدین معنی استعمال کردہ باشد ما خود از زبان انگارہ کہ بمعنی تصور و خیال گذشتہ و معنی تحقیق این منسوب بہ تصور و خیال و کنایہ از یعنی منسوب بہ تصور و خیال شرم بمعنی شرمندہ لایق

شرمندہ۔ یعنی وہ شخص جو شرم و حیا سے چھپتا ہو۔
 (۴) انگارہ۔ بقول برہان یعنی دفتر و حساب ہم نامہ اعمال کا خود نامہ برٹھہرا ہے۔
 آمدہ صاحبان سراج و نامہ صری و (دوری و ہولکی) (۵) انگارہ۔ بقول صاحب بخندان و فارسی
 و جہاںگیری بدون و اعطاف و دفتر حساب گویند۔ زبان پارہ آتش را گویند و فرماید کہ انگارہ است
 صاحبان نامہ صری و برہان ہمین را نامہ اعمال ہم است بہ ہمین معنی مؤلف گوید کہ تحقیق فرس ازین
 گفتہ اند و از کلام استاد بیسی سند گرفتہ و صاحب نگاہی معنی ساکت و معاصرین عجم دست بردہان گفتہ۔
 برای معنی بیان کردہ خود ہم از ہمین سند استناد کردہ نمیدانیم کہ صاحب بخندان پارس استعمال این
 (۶) زبان پیش کہ پیش آید است آن روز پر از بول از بجا پیدا کردہ معلوم میشود کہ ہای نسبت اورا
 بنشین و تن اندر وہ و انگارہ بہ پیش آردہ صاحبان تمام انداخت و در سنکرت این لفظ بہ ہمین معنی
 جامع و سروری ہم ذکر ہر دو معنی بالا بطور مرادف کردہ اند بالف آخر است یعنی انگارہ (اردو) انگارہ۔ بقول
 و صاحب رشیدی بر جریہ حساب قانع مؤلف عرض کنند۔ سطح۔ زبان سنکرت میں انگر۔ جمرہ۔ اور بقول
 کاخذ انیم جان انگار کہ معنی تصور و خیال گذشت و زیادت است امیر۔ بزرگ۔ پارہ آتش۔ آگ کا کہتا ہوا بڑا بزرگ
 نسبت یعنی منسوب بہ تصور و خیال و کتاب یا زنامہ اعمال کہ ہم (بحرہ) میں نے کہی جو داغ جگر کا کیا ہے ذکر
 تصور و خیال عامل است محققین اول الذکر در تعریف انگارہ کہد یا ہے کسی نے زبان پر ہے۔
 نامہ اعمال دفتر حساب را آوردہ اند و گیریم (اردو) انگارہ آمدن استعمال۔ صاحب آصفی کہ
 نامہ اعمال بقول آصفیہ (اسم مذکر) اعمال نامہ چاہن کردہ کہ معنی آمدن یا کثرت ناصاف کہ بدون
 چن کا جبرٹر خط سر گذشت (نیم) کہ با بگیا اصلاح و درستی باشد و این متعلق است بہ معنی اول

<p>لفظ انگارہ (صائب) آدمی انگارہ انگارہ توپ یعنی غیر مکمل۔</p> <p>رقعی از جهان بباد و صد سوہان کردی خویش را انگارہ رفتن استعمال - صاحب آصفی کر</p> <p>ہمو ا حیف (اردو) ناصاف آنا - بغیر اصلاح کے</p> <p>آنا - ناقص حالت میں آنا۔</p> <p>انگارہ بودن استعمال - یعنی ناصاف و بدون</p>	<p>اصلاح بجا لے ابتدائی بودن است (ظہوری) ناصاف غیر اصلاح حالت میں جانا۔</p>
<p>(۵) بصدا میدول انگارہ بود غم خانہ بماندہ آہ</p> <p>تقان نام حیف چہ حیف (اردو) ابتدائی حالت</p> <p>میں رہنا - نام تمام رہنا - بدون اصلاح رہنا۔</p> <p>انگارہ توپ استعمال - مرکب اضافی۔</p>	<p>معاصرین عجم استعمال این کردہ اند و صاحب ہنہا</p> <p>بحوالہ سفرنامہ ناصر الدین شاہ قاجار ذکر این کردہ</p> <p>و صاحب بول چال ہم آردہ کہ بمعنی حالت ابتدائی</p> <p>و نام تمام توپ است کہ ناصاف و نامکمل باشد۔</p> <p>این متعلق است بمعنی اول انگارہ (اردو) توپ</p>
<p>یحمی کاشی (۵) فکر نظم و این غزل عجیبی</p> <p>دور از ہم اندہ معجز طبع مسج وقت این انگارہ</p> <p>و صاحب بول چال ہم آردہ کہ بمعنی حالت ابتدائی</p> <p>و نام تمام توپ است کہ ناصاف و نامکمل باشد۔</p> <p>این متعلق است بمعنی اول انگارہ (اردو) توپ</p> <p>صاحب رہنا و بول چال توپ کا ڈھانچ یعنی</p> <p>ابتدائی حالت جو بعد ڈھانچے کے ہو۔ ناصاف</p>	<p>تیار کرنا۔ خاکہ بنانا۔ ڈھانچ قائم کرنا۔</p> <p>استعمال - صاحب آصفی</p> <p>ذکر این کردہ بمعنی صورت و حلیہ ناصاف</p> <p>پیدا کردن کہ حالت ابتدائی باشد پیش از سوہان کاری</p>

که بعد ریختن در قالب پیدا می شود و متعلق است ذکر این کرده اند (مولوی معنوی هـ) رشت
 به معنی اول انگاره (کلیم همدانی هـ) عمر آخر باید دید و انگارید خوب بنابر هر باید بخور و در
 شد و انگاره آدم شدیم بنگر چه ز دوست تقضای قند بن موقوف گوید که این مصدر وضع شد
 این همه سوان مارا (اردو) دبالا جانم خانکانه اسم جامد و اسم مصدر انگار نیز یاد است یای
 انگاره کردن استعمال به معنی افسانه و معروف و علامت مصدر و ن بقاعده مضارع
 سرگذشت بیان کردن است و این متعلق جمعی و باصول ما مصدر اصلی است که وضع
 است به معنی دوم انگاره و سند این بر معنی دو شد از اسم جامد فارسی زبان بعضی بر آنند که
 انگاره از کلام شمس فخری گذشت که صاحب انگارون که گذشت مخفف همین است
 سروری ذکرش کرده (اردو) سرگذشت و ما برخلاف ایشانیم و حقیقت وضع
 بیان کرنا- انگارون بجایش ذکر کرده ایم- بقول
 انگاریدن بقول صاحب بحر مرادف صاحب بحر کامل التصریف و مضارع این
 انگارون که گذشت- صاحبان برهان و انگار و بقول صاحب موارد حاصل بالمصدر
 موارد و نوادر و ناصری و سراج و جامع هم این انگارش (اردو) و بگویند انگارون-

انگار مستحق به کاف فارسی است ببقول برهان بازاری هنوز وزن پرواز افزار
 پیشه و ران را گویند و عبری ادات خوانند که جمع آن ادوات است- صاحبان سروری
 و جامع و سراج هم ذکر این کرده اند (مولوی معنوی هـ) گرم در اگر کم که آن گرم کار صنعت
 نوادر و انگار نو (وله هـ) او کند انداخت مارا او کشید بنابر است صانع انگار آیم

صاحب اند صراحت فرموده که این لغت فارسی است - اسم جاد باشد (اردو) پیشه رو
آله - اوزار - مذکر -

انگاشتن | بقول بحر مرادف انگارون - کامل التصریف مضارع این انگار و صحت
برهان و جهانگیری و موارد و ناصری و جامع بهم ذکر این کرده اند و صاحب سروری ذکر
ماضی این کرده (شیخ سعدی ۵) من آنگاه انگاشتم و شمش پیکه خسرو فرزندانش
مؤلف عرض کند که این مبدل انگارون است که فارسیان رای مهمل را به شین مجمله
بدل کنند و این عمل از بعض مصادر دیگر هم پیدا است همچون آفاردون و آفاشتن و آفانیدن
و آفاشتن که گذشت و در امر کار از اصل گرفته اند و تبدیل دران راه نیافت و بحال خود است
صاحب از آنکه اغلاط صراحت کند که آنرا نکه این را بحاف تازی گیرند از صحت و درست
(اردو) و یکم و انگارون -

انگام | بقول برهان و هفت و ناصری و سروری و سراج بر وزن و معنی هنگام است
صاحب جامع صراحت کاف فارسی کرده و سکوت و دیگر اهل تحقیق ناقابل لحاظ که اصل
این هنگام است و این مبدلش که فارسیان الف را به های هوز بدل کنند همچون اسپون - و
هپیون (خلاق المعانی و تعریف دندان ۵) همه ثابت قدم انگام کوشش به هم
وقت راحت لذت افزایی (کمال اسمیل ۵) چه انگام سرسبزی تست و شهری به سیه
گشته زین ماتم ناگهانی به صاحب برهان بر هنگام صراحت کند که (۱) یعنی وقت و زمان و گاه
باشد و (۲) یعنی موسم و فصل و (۳) به معنی هنگامه که معرکه و جمع و انجمن باشد مؤلف عرض کند

که به معنی ستم مخفف انگامه می آید و اگر در حقیقت انگام پی بریم جا دارو که این را مبتدل
 (آن گاه) گیریم فارسیان الف مدوده را به مقصوره بدل کردند چنانکه اکثر عادات ایشان
 است و بای هوز را بهیم همچون با سمره و یا سمرم که معنی حقیقی این آن وقت باشد و آن در
 فارسی زبان همچون الف و لام عربی آید برای تخصیص و مجازا بمعنی مطلق وقت متصل شداند
 صورت باید که انگام را اصل گیریم و انگام را مبتدش و الله اعلم (ارو) انگام (۱) بقول
 اصفیه فارسی - اسم مذکر وقت - زمانه - (۲) موسم - مذکر فصل - موقت - (۳) به معنی هنگام
 مجمع - هجوم - مذکر -

انگامه | بقول برهان و جامع بردن معنی هنگامه که مجمع و انجمن باز گیران و قصه خوانان
 باشد و بقول جهانگیری به معنی هنگامه (کمال سحر) انگامه است گرم ز شکر عواطف
 هر کوی و برزنی که من آنجا فرارم صاحب ناصری فرماید که بای هوز را بالف بدل شد
 بمعنی هر جا که محل اجتماع باشد و بر محل جنگ هم متصل بخيال ما بای نسبت در آخر انگام
 زیاده کردند به معنی منسوب به وقت یعنی چیزی که واقع شود در آن وقت و مجازا به معنی
 مجمع - مخفی بباد که سنگ و فارسی زبان به معنی قصد و زور و وقت و بیار و فرزندان و سپاه
 و فوج و ضرب و صدمه و آسیب و آزار آمده (کنانی البرهان) و تبدیل بای هوز را بالف
 موافق قیاس همچون هباز و انباز و مه - بقول برهان معنی بزرگ که مهتر از همین است
 الحاصل لانگ و مه معنی فوج و صدمه و آزار بیار باشد - کنایه از مجمع و جا دارو که به معنی
 بیار و بزرگ هم گیریم و کنایه از مجمع - و او بدل شد بالف معنی همچون و رنج و آرج پس (انگ و

(س) (انگامه) شد و جادو دارد که الف دوم را از اندگیریم که میان انگ و مده آمده واللہ اعلم -
(ار دو) هنگامه - مذکر - ویکھو انکام کے تیسرے معنی -

انگبان | بقول رشیدی مرادف انگوان درختی است کہ انگزد یعنی حلیت صمغ آنت صاحب محیط بر انگزد و حوالہ حلیت کند و بر حلیت گوید کہ صمغ انجدان باشد و انجدان مشرب انگدان بجایش گذشت - و رقوہ فارسی تبدیل دال مہملہ بہ بای موحده آید چنانکہ دالان و بالان پس جادو کہ انگبان را مبدل انگدان گیریم و انگوان ہم بہ ہمین معنی می آید و ممکن است کہ این را مبدلش ہم گیریم کہ داو بہ بای موحده بدل شود همچون آو و آب صاحب رشیدی ذکر این بذیل انگدان کرده و صاحب محیط ذکر این نکرد (ار دو) ویکھو انجدان -

انگبین | بقول برہان و جامع و سروری و رشیدی بابای ابجد بر وزن عنبرین (۱) عسل و شہد را گویند - صاحب ناصری فرماید کہ (۲) مجازاً بہر چیز شیرین اطلاق کنند مانند تر انگبین و گلاب و سنگبین کہ معروف است و سنگ بمعنی سرکہ و آتش سرکہ را سببا گویند و سرکہ و انگبین را چون مخلوط سازند سنگبین گویند و کنجین معرب آنت خان آرزو و در سراج بذکر معنی اول گوید کہ شہو یقیم کاف است و صاحب ہفت صراحت کاف فارسی کردہ و بفتح اول نوشتہ (شیخ سعدی ۵) شکر خندہ انگبین می فروخت بذکہ و ہماز شیرینیش می بوخت و صاحب محیط فرماید کہ اسم مشہور رشتہ است و بر شہد گوید کہ یونانی مائی و القولیس و ہیریانی و سیا و بترکی بال و عبرتی عسل و در انگریزی مہنی و ہندی مده و پتہپ رس و مہپر گویند و مراد از مطلق ہم عسل نخل و آن شبنمی است کہ بر گلہا می افتد و نخل آترامی چنید و در خانہ خود ذخیرہ می کند - تازہ آن

گرم و در دلم و خشک و راول - توت جلا و تفتیح سرد و افواه عروق و جذب رطوبات از قعر بدن و فضول و بلغم از منافع اوست و منافع بسیار دارد (الخ) صاحب کفر که محقق ترکی است صراحت کند که این لغت فارسی است - همه محققین این را بفتح کاف گفته اند بجز صاحبان مؤید و خان آرزو که بضم کاف نوشته اند و صاحب مؤید ذکر فتح آن هم کرده و نسبت معنی دوم کسی بجز صاحب ناصری ذکر می نکرد و از گز انگبین انیقدر ثابت می شود که نام حلوائیت مطلقاً و اهل تحقیق صراحت نکرده اند که از انگبین ساخته می شود مگر خیال ما اینست که در نسخه او شهادت خل باشد و جا دارد که از شکر هم درست کنند و نامش گز انگبین باقی ماند و از کلام ظهوری من ویر سدر این بهم میرسد (۵) تا نباشد تلخ گوی تبان می زنج لب انگبین روید: (اردو) (۱) انگبین - بقول امیر (فارسی) شهید (ناسخ ۵) میرے مولے کو امیر انخل ملنا تھا خطاب خانہ زنبورین تب انگبین پیدا ہوا: (۲) ہر مٹی خیر کو فارسیوں نے مجازاً انگبین کہا ہے۔

انگبین خانہ اصطلاح - بقول بحر و ضمیمہ زنبور - و یکپوشا شیانہ زنبور -

بر مان و مؤید خانہ زنبور است مؤلف گوید که انگبین خشک استعمال - مرکب توصیفی است قلب اضافت باشد و پس و خانہ شہد کنایہ باشد بقول صاحب محیط خنجین باشد و بر خنجین فرما: از خانہ زنبور کہ زنبور شہد را در خانہ خود جمع کند کہ مرکب انگبین خشک است و از ابقری عمل مرادف آشیانہ زنبور کہ در مدودہ گذشت یا بس گویند و آن عملی است بغایت خشک و (اردو) چہتا - بقول اصفیہ (ہندی) اسم تہد بوکہ از حیال فارس و مدود کا زون می آرند مذکر - مہال کی کہیوں یا بھڑون کا گھر - خانہ و گویند بھنمی کہ بر اشجار افتد و سبز و زرد و سفید و

سیاہ و سرخی باشد و در تنکابن شکری و در بر وزن شنبلیله نام حلوائیت و آن علی باشد
 و لیم و طبرستان است و دندان می نامند شربت نیک بقوام آورده باشند و بر طبقی ریزند تا سخت
 آن بیارگم از عسل زیر که بیارگم است و گویند شود و دندان گیر گردد و موفک گوید که با
 گرم و خشک و در دو دم و در غایت جلا و تقطیع و خلیل نسبت در آخر انگبین زیاده کرده نام
 لزوجات و سرخ آن قوی تر از سپید و بنبر آن این حلوائانده اند دیگر هیچ (۱۱ و ۱۲)
 بیارگم مائل به تلخی و سیاه آن قریب عسل ملا و فارسی مین انگبینہ ایک حلوے کا نام ہے
 (۱۱ و ۱۲) خشک شہد ایک خاص قسم ہے شہد کی جو شہد سے بنایا جاتا ہے جو خشک ہونے پر
 جکو فارسیوں نے انگبین خشک کہا جو خاص چبانے مین و انتون کو پکڑتا ہے جیسے دکن
 بیارگون سے دستیاب ہوتا ہے۔ مذکر۔ مین لٹری۔ یا مالک مغربی و شمالی و اوڑ
 انگبینہ اصطلاح۔ بقول برہان و ناصری وجات مین حلوائیوں کی ایک قسم۔

انگختن | بفتح اول و کسر کاف فارسی و فتح تائی و فتائی مخفف انگختن کہ می آید صناع
 جامع بذیل انگختن ذکر این کرده صاحب اندجوالہ فرہنگ این را آورده (۱۱ و ۱۲)
 و یکہ و انگختن۔

انگدان | بقول برہان و ناصری و سران نفہم ثالث و دال بالف کشیدہ بر وزن مردمان
 (۱) نفاس را گویند یعنی دیو مردم و آن جانوری باشد حشی شبیہ بہ آدمی و بجوالہ مؤید گوید
 کہ (۲) بمعنی سبّاس آمدہ کہ ہندی جاو تری گویند و اللہ اعلم و (۳) نام و ختی ہم ہست کہ
 صغیر از ابرجی حلیت خوانند و معرب آن انگدان باشد و باین معنی با ذوال نقطہ دار ہم آمد

(۴) نام قریه ایست از قریای کاشان که با انگوان اشتها دارد - صاحب جهانگیری بذکر
 معنی اول و سوم و چهارم برای معنی سوم از فلکی شروانی سند آورده (۵) تا بدق انس و
 جان نمد و نادر و جهان پنجه گشت گل از انگدان لذت مل ز آمده صاحب سروری بر معنی اول
 و سوم قانع و فرماید که این را انگبان هم گویند (لامعی جرجانی ۵) پنجاه روزه دومی صد ساله
 انگدانی نابی دانسته سیاهی بی گوشت استخوانی صاحب جامع متفق با جهانگیری - صاحب شادی
 نسبت معنی سوم فرماید که این مرکب است از انگ و دان - انگ معنی حلیت و دان معنی
 جای پس انگدان معنی جامی حلیت است و کنایه از درخت حلیت و انگبان و انگوان مراد
 این و انجندان بضم جیم و زال معجمه معربش مؤلف عرض کند که ماصراحت معنی اول و سوم و چهارم
 بر انجندان کرده ایم - حالا نسبت معنی دوم عرض می شود که صاحب محیط بر بسا سه فرماید که اسم
 عربی است که بیونانی ماقن و الما قن و الا قن و برومی عوسیا و فرسیا و بفارسی بز باز و
 چارگون و بهندی جا و تری گویند و آن پوستی است که بالای جوز بو اچیدیه می باشد - گرم و خشک
 و در دهم با قوت قابضه و حرارت ملطفه و جوهر ارضیه غالیه - خوشبو کننده بوی دهان منقرح و
 هاضم و مفتوح سد و محقق رطوبات و محلل ریاح حوائج بسیار دارد (۶) صاحب محیط از اسم
 انگدان ساکت است و با اتفاق محققین فرس اسم جامد زبان فارسی است و وجه تسمیه (۱) پیچ
 بضم مایاده جزین که اسم جامد و نیم یا نظر بر شیا هست این وحشی در صفات یازنگ با درخت
 حلیت این را به انگدان موسوم کرده باشند و وجه تسمیه (۲) جزین نباشد که در آن قریه درخت
 انگدان بکثرت باشد و آن قریه بنام درختان مذکور موسوم شد و الله اعلم (۳) (۴) (۵) (۶) (۷) (۸) (۹) (۱۰) (۱۱) (۱۲) (۱۳) (۱۴) (۱۵) (۱۶) (۱۷) (۱۸) (۱۹) (۲۰) (۲۱) (۲۲) (۲۳) (۲۴) (۲۵) (۲۶) (۲۷) (۲۸) (۲۹) (۳۰) (۳۱) (۳۲) (۳۳) (۳۴) (۳۵) (۳۶) (۳۷) (۳۸) (۳۹) (۴۰) (۴۱) (۴۲) (۴۳) (۴۴) (۴۵) (۴۶) (۴۷) (۴۸) (۴۹) (۵۰) (۵۱) (۵۲) (۵۳) (۵۴) (۵۵) (۵۶) (۵۷) (۵۸) (۵۹) (۶۰) (۶۱) (۶۲) (۶۳) (۶۴) (۶۵) (۶۶) (۶۷) (۶۸) (۶۹) (۷۰) (۷۱) (۷۲) (۷۳) (۷۴) (۷۵) (۷۶) (۷۷) (۷۸) (۷۹) (۸۰) (۸۱) (۸۲) (۸۳) (۸۴) (۸۵) (۸۶) (۸۷) (۸۸) (۸۹) (۹۰) (۹۱) (۹۲) (۹۳) (۹۴) (۹۵) (۹۶) (۹۷) (۹۸) (۹۹) (۱۰۰)

انجمن کے دوسرے معنی (۲) جوتری۔ بقول آصفیہ ہندی۔ اسم مؤنث۔ جز یا جائیصل کا پہلا
(۳) دیکھو انجمن کے پہلے معنی (۴) دیکھو انجمن کے تیسرے معنی۔

انگرن | بقول صاحب انند بھو الہ فرنگ فرنگ کہ بانگوران نوشتہ لغت فارسی و نام
رستنی است۔ دیگر کسی از اہل تحقیق ذکر این نکرد و صاحب محیط ہم ازین ساکت۔ ترک این بی
بیانش تفوق داشت کہ ابہام تعریفش بیچ اطمینان بخش نیست اگر مقصودش این باشد کہ
بالضم مخفف انگور است و انگران جمع آن می بایست کہ صراحت و سند استعمال پیش می کرد۔
(اردو) انگران۔ ایک پودے کا نام ہے جس کو صاحب فرنگ فرنگ اور انند کے سوا
اور کوئی نہیں جانتا۔

انگروہ | بقول برہان جامع و ہفت بضم ثالث بر وزن افسردہ دانہ انگور کہ از خوشہ
جدائشہ باشد۔ صاحب ناصری فرماید کہ در فرنگہا نیافتیم۔ ہانا انگورہ را انگورہ خواندہ اند
صاحب سروری بھو الہ صید نہ الی ریحان ذکر این کردہ فرماید کہ حرکتش ظاہر شد۔ خان آرزو
سراج متفق با برہان مؤلف گوید کہ صاحب ناصری کہ از اہل زبان است این لغت را در
فرنگہا نیافت و مادر ہر قدر فرنگہا کہ یافتیم ذکر آن کردہ ایم و صاحبان جامع و سروری ہم از اہل زبان
و تصدیق این ہر دو کافی است۔ بخمال ما اصل این انگورہ باشد بزیادت ہای زائد بآخر لفظ
انگور بہ معنی دانہ انگور ہچون خوشخوار و خوشخوارہ و قلب بعض انگورہ شد کہ را می ہمو مقدم
و و او موخر شد ہچون اسطرخ و اسطرخ و الغدہ و الغدہ و این قسم تقدیم و تاخیر و لغات
فارسی دانہ دیگر ہم بنظر آمدہ ولیکن حیف است برین کہ صاحبان مطالع و آوار درین لغت

والهله نوشته اند این تصرف و تحریف شان است و بیچاره صاحب هفت که از ماخذ
خبر ندارد صراحت کرد که بجای حرف پنجم دال باشد (اردو) انگور کا دانه خوشه و حیوانی که
انگیزی | بقول برهان بسکون ثالث بر وزن زنگریز (۱) رستنی باشد و گل آن مانند گل خشک
زرد می شود و اطرافش خار دارد و آنرا بعر بی قرطم بر می خوانند و بیونانی طریفان گویند و (۲)
نوعی از مردم فرنگ صاحب ناصری بر معنی اول قانع - صاحب جامع نسبت معنی دوم
صراحت کند که بالکسر است - خان آرزو و در سراج بزرگ هر دو معنی نسبت معنی دوم فرماید
که ظاهر فارسی نباشد - صاحب محیط بر قرطم بری فرماید که در عصف بری مذکور شد و بر عصف بری
نوشته که صاحب اختیار است قرطم بری را طریفان گفته و شیخ الرئیس غیر آن دانسته و بحواله محمد
بن احمد گوید که گل خار دار است و آن را شترانی می خورند و آن فاذر هر برای سم و فز شب
گرم و در دوم و خشک و رسوم و بر عصف گوید که اسم هندی این کسم و کنبه که از آن پارچه ها
زنگین می سازند و بر قرطم هم فرماید که هندی تخم کنبه نام دارد و نافع قولنج و سهل شکم و مخرج
بلغم و منافع بسیار دارد (انج) بنجیال ما انگریز مبدل زنگریز باشد و بدین وجه که رنگی سرخ
ازین حاصل می شود بدین نام موسوم شد که اسم فاعل ترکیبی است و با استعمال عوام برخلاف
قیاس روی هله بلف بدل شده انگریز شد و الله اعلم و نسبت معنی دوم عرض میشود که فارسیان
قدیم نصارای ولایت زاراک بوجه بخواری و کثرت خون سرخ رنگ می باشند نظریه معنی اول
بهین نام موسوم کرده باشند و اصل آن هم زنگریز باشد ولیکن معاصرین عجم از لغت انگلیسی
(انگلش) حالا این قوم را انگلیس بدین هله نامند و این مفرس باشد (اردو) (۱) کسم کنبه

بقول آصفیہ مذکر۔ دیکھو احقر یعنی۔ (۲) انگریز۔ بقول امیر انگلستان۔ فرنگی (ناسخ ۵)

دل ملک انگریزین جیسے سے تنگ ہے یہ قید حیات ہی مجھے قید فرماگ ہے :

انگریک | بقول ناصری و اندیش اول و ثانی و کسر ایای زود و سکون کاف و در آخر

کاف اول فارسی و دوم عربی نام باغی بست از باغی خوارزم کہ در خارج شہر خوق خج
فواکہ نیکو دار و خاصہ انگور کہ بس ممتاز است و در اصل باغ انگور نیک نام داشتہ جو خوارزم
سابقاً بالفاظ فارسی مکلم بودہ اند خوارزم از اجزای ایران بود و انگریک مخفف انگور نیک
است و همچنین باغی دیگر است و رآن شہر و آزار قنیک گویند و بتحقیق معلوم شد کہ ر قنیک
و در اصل راہ پی نیک بود یعنی مبارک پی (۵) بودہ چون این باغ را انگور نیک پنام
کردند ترکان انگریک : (اردو) انگریک ایک باغ کا نام ہے جو خوارزم میں واقع ہے
جس کے انگور نہایت مستانہ ہیں۔

انگری | بقول برہان و ناصری بفتح اول و سکون ثانی و ضم ثالث و زای نقطہ دار سکین

بلی باشد کہ بآن زمین را ہموار سازند صاحب سروری بذکر معنی اول فرماید کہ (۲) آیت
کہ بدان پیل را رام کنند (شاعر ۵۵) تو گوئی کہ طور است و موسی مہابت پبجای عصا انگ
مار پیکر : صاحب ناصری ہمین شعر را بند انگیزہ آورده کہ بہ زای فارسی می آید۔ صاحب جامع
بر معنی اول قانع خان آرزو در سراج فرماید کہ صحیح بہ زای تازی است و در اصل پسین ہملہ بود
و در ہندی ہم پسین ہملہ آمدہ۔ چون پیل ہندی الاصل است آلات را بندش نیز ہندی الاصل
باشد پس از عالم توافق زبان نبودہ و فارسی این کجک و اگر گویند تبدیل ز او پسین دلالت دارد

کہ فارسی باشد گوئیم نہ از ان جهت بلکہ در فارسی تلفظ آنکس فحش بود و لهذا بحر فی کہ مبتدل او سین
بود تبدیل کرد و مذموم تلفظ عرض کند کہ شک نیست کہ آنکس بہ کاف عربی و سین مہملہ در آخر
لفظ سنکرت است بمعنی دوم چنانکہ صاحب ساطع ذکرش کردہ فارسیان کاف عربی
را بکاف فارسی بدل کردند و چون گند و گند و سین مہملہ را بہ زای ہمزہ چون سکار و غور مار و
پس انگور را بہ معنی دوم سمرس گوئیم معنی اول مجاز باشد نظیر بہ شباہتی کہ آلہ ہمواری زمین را با
آنکس است (۱) (اردو) (۱) آہنی آلہ جس سے زمین ہموار کرتے ہیں اس کا نام دکن میں پکاس
ہے جو آنکس سے مشابہ ہوتا ہے (۲) آنکس - بقول امیر (ہندی) مذکر - اسکی فارسی کجاک وہ
انگڑا جسے فیلبان ہاتھی پر سواری کے وقت ہاتھ میں رکھتے ہیں اور اسی سے ہاتھی کو کوچ
ہیں (سودا ۱۵) ہے سر بلند اتنا یہ بھی عجب نہیں ہے یہ آنکس پہ ماہ نو کے گرد دست فیلبان
ہو یہ آپ فرماتے ہیں کہ یہ اصل میں بضم کاف ہے لیکن فضی لفظ کی کراہت سے آنکس بفتح
کاف ہوتے ہیں -

انگیزک | بقول برهان و جامع و سرانجام
مرحک - کج فیل را گویند (مراد ف معنی دوم
انگیز) فرماید که به زای فارسی هم بنظر آمده مو
گوید که صاحب هفت این را بهر دو کاف
عربی نوشته اصراحت ماخذ این را انگیز کرده ایم
و بطاقت ماخذ با کاف عربی سوم غلط نباشد فارسی
جامع و در کتابت بکاف عربی نوشته اند و صاحب

<p>جهانگیری صراحت کند که بحاف عجمی مضموم است که کاف فارسی است وزای عجمی مفتوح (حکیم خاقانی) پیل مسم مغزم از انگز یا شوق (ع) خواجه چین چو مشک بار کند مشک از انکه گر بیاسیم می هندوستان یاد آورم مؤلف عرض کند که مبتدل انگز یعنی دوم که برای بتوز گذشت فارسیان زای بتوز را بزا فارسی بدل کنند همچون آزیرو آزیرو به کاف سوم عربی هم غلط باشد زیرا که در ماخذ این کاف عربی است که ذکرش بر انگز گذشت (ارو) و بجهو انگز کے دوسرے معنی -</p>	<p>انگزو بقول بهمان نفع اول و ضم ثالث که مخفف انگدان بضم کاف بود زیرا که انگدان و سکون ثانی وزای فارسی و وال بسجدا کن مطلقاً صمها و صمغی باشد بغایت بد بوی و آزار عربی خلطیت نمائند و وجه تسمیه این است که صمغ وخت انگدان است و اصل آن انگدان باشد و بتوز و لغبت فرس یعنی صمغ است و صمغ ناصری هم ذکر همین وجه تسمیه کرده صاحب جهانگیری از نظامی بسند آورده و صراحت کرده</p>
<p>مخفف انگدان گیریم و ضم کاف و دلالت واز که مخفف انگدان بضم کاف بود زیرا که انگدان بمعنی درخت خلطیت است چنانکه بجایش ذکر کردیم و انگ به معنی خلطیت آمده که هند از اینک گویند پس اگر انگ را مخفف انگدان صمغ وخت انگدان است و اصل آن انگدان و آن را داخل این لغت کنیم معنی لغتی انگز صمغ خلطیت است یعنی صمغی که خلطیت نام دارد و پس مقصد ما ازین حاصل و واضح تر است</p>	<p>و بجهو انگز کے دوسرے معنی - انگزو بقول بهمان نفع اول و ضم ثالث که مخفف انگدان بضم کاف بود زیرا که انگدان و سکون ثانی وزای فارسی و وال بسجدا کن مطلقاً صمها و صمغی باشد بغایت بد بوی و آزار عربی خلطیت نمائند و وجه تسمیه این است که صمغ وخت انگدان است و اصل آن انگدان باشد و بتوز و لغبت فرس یعنی صمغ است و صمغ ناصری هم ذکر همین وجه تسمیه کرده صاحب جهانگیری از نظامی بسند آورده و صراحت کرده</p>

<p>چه حاجت است که انگ را مخفف انگدان بنویسند ضرورت گیریم - بخيال ما - انگزو قلب افادت کرده گوید که اسم فارسی حلیت باشد و تلفظ (ژوانگ) است به معنی صمغ حلیت و از سند کامل این بر انگدان کرده ایم (ار دو) دیگر پیش شده تصدیق این می شود که بفتح زرای انگدان -</p>	<p>فارسی صحیح باشد - صاحب محیط هم ذکر این کرده گوید که اسم فارسی حلیت باشد و تلفظ (ژوانگ) است به معنی صمغ حلیت و از سند کامل این بر انگدان کرده ایم (ار دو) دیگر پیش شده تصدیق این می شود که بفتح زرای انگدان -</p>
<p>انگتره ۱ بقول برهان کبیر ثالث و سکون زرای فارسی و و او بالف کشیده بر وزن نثر لها جانی را گویند که شها گو سفندان را در اینجا کار دارند و ۲، گو سفندان را نیز گفته اند و (۳) خسته میوه هم - صاحب ناصری به معنی اول قانع - صاحب سروری بذکر معنی اول و دوم صراحت کاف فارسی کرده و صاحب رشیدی بذکر معنی اول کاف فارسی را مکتور نوشته فرماید که برای فارسی و بعده و او و الف - صاحب جامع بحاف عربی آورده بر معنی اول و سوم گفتا کرده خان آرزو و سراج این را بحاف فارسی آورده ذکر معنی اول کند و فرماید که معنی دوم و سوم خطاست نیز فرماید که بجای زرای فارسی را می موله هم گفته اند و یکی ازین دو تصحیف است (۱) مؤلف عرض کند که حیف است که برای یک معنی هم سه استعمال پیش نشد و خان آرزو و بنحلاف محققین زبان بدان آنچه معنی دوم و سوم را تسلیم نمی کند حتی بران ندارد - بخيال ما اسم جاد فارسی قدیم است برای هر سه معنی و حالا بزر زبان معاصرین عجم متروک (ار دو) (۱) راتین برون که قیام کی جگه - مونث (۲) بکر - مذکر - (۳) میوه کا تخم مذکر - یا میوه کی گکھی - مؤنث</p>	<p>فارسی و بعده و او و الف - صاحب جامع بحاف عربی آورده بر معنی اول و سوم گفتا کرده خان آرزو و سراج این را بحاف فارسی آورده ذکر معنی اول کند و فرماید که معنی دوم و سوم خطاست نیز فرماید که بجای زرای فارسی را می موله هم گفته اند و یکی ازین دو تصحیف است (۱) مؤلف عرض کند که حیف است که برای یک معنی هم سه استعمال پیش نشد و خان آرزو و بنحلاف محققین زبان بدان آنچه معنی دوم و سوم را تسلیم نمی کند حتی بران ندارد - بخيال ما اسم جاد فارسی قدیم است برای هر سه معنی و حالا بزر زبان معاصرین عجم متروک (ار دو) (۱) راتین برون که قیام کی جگه - مونث (۲) بکر - مذکر - (۳) میوه کا تخم مذکر - یا میوه کی گکھی - مؤنث</p>
<p>انگتره ۲ بقول برهان بازای فارسی مفتوح انگدان باشد و عربی حلیت و شیرازیان انگشت بر وزن خبر نه مخفف انگوتره که صمغ درخت</p>	<p>انگدان باشد و عربی حلیت و شیرازیان انگشت خوانند بازای هنوز نیز آمده - صاحب ناصری</p>

سندی آورده (انوری ۵) بنده را شاگرد خواست	باشد مؤلف عرض کند که مبتدئ انگزد که دال جمله به
شیطان یکی یکان چنان یکی نه در کوه و نه در بان	هتوز بدل شود همچون تبرزد و تبرزه و دیگر بیج و آنچه صاحب
کنند یکدم ارضای شود و حلقش که زهرش باد و مار به	بر این این را خفف انگوزه گفته درست نیست خیال ما
رست چون دیوی بود کش انگزه در کون کنند و صا	افست که او در انگوزه زانداست برای اظهار صفت
جهانگیری و سروری صراحت کند که بجای فارسی مخوم	بقاعده ترکیان (ار و و) و دیگر انگوزه

(الف) انگشیه	بقول برهان لفتح اول ثالث و سکون ثانی و سین بی نقطه و فتح بای بسجده
بر زگیر را گویند که صاحب سامان و کارکنان و زرعیت کار بسیار داشته باشد و - - - -	
(ب) انگشیه	به شین معجمه مراد الف است که صاحب سامان و سوداگر صاحب ماله
باشد - صاحب ناصری ذکر الف بخواه برهان کرده و بذیل آن (ب) را هم نوشته فرماید که	
در فرهنگمانیا فقیه صاحب سروری بر (ب) فرماید که بزگیری بود که او را سرمایه نیک بود	
و کارکنان بسی دارد و بسین جمله هم آمده و به بای فارسی هم آید و فرماید که در فرهنگ به تهای فرشت	
آمده بر وزن سرگشته (استاد رودکی ب ۵) در راه نشا پور دهی دیدم بس خوب پانگشته او	
نه عدد بودند مره به صاحب جامع هم ذکر (الف) کرده و صاحب رشیدی بر (ب) ذکر الف	
هم کرده فرماید که به بای فارسی نیز خوانده اند و بذکر انگشته به تهای پنجم هر سه را مراد فیکد گیر	
و اند و سندرودکی را که بالا گذشت بذیل (انگشته به فوقانی پنجم) آورده و در مصرع ثانی آن	
همین لغت را نقل کرده و به استاد گسائی منسوب کرده مؤلف عرض کند که انگشته به فوقانی	
پنجم یعنی آتی است که مرز اعران بدان خرمن را بباد دهند و شکل پنجه باشد - فارسیان	

برزگر صاحب ثروت را کہ کارکنان بسیار داشته باشند مجازاً بہمین نام موسوم کرده اند کہ چنانکہ انگشتہ شکل پنچہ دارد و انگشت ہای متعدد و پچہان فراوع صاحب ثروت کارکنان متعدد دارد و پنچہ فارسیان شین عجمہ را بہ سین ہملہ بدل کردہ انگسبہ گرد و مذمونی قیاس است کہ شین بہ سین بدل شود پچون گستی و کشتی و تبدیل بای ہو قحہ بابائی فارسی ہم آمدہ چنانکہ تب و تب البتہ تبدیل فوقانی بہ بای موحده خلاف قیاس است و بخیل ما غلطی کناست و تصحیف مطلق است از عدم و قوف ماخذ۔ از پنجاست کہ بعضی کلام رو دکی را بسند (انگشتہ بہ موحده پنجم) گرفتہ اند و بعضی ہمین شعر اسند (انگشتہ بہ فوقانی پنجم) قرار دادہ اند (ارو و) (الف و ب) نمبر وار۔ فراوع جس کے تحت میں متعدد کاشتکار ہوں دکن میں اسی کو پٹہ دار بھی کہتے ہیں جو صاحب ثروت ہوا و اپنے ملازمین اور شکمی داروں کے ذریعے زراعت کا انتظام کرتا ہو دولت مند فراوع۔

انگشت | بقول برہان بضم ثاٹ (۱) معروف است کہ ہر یک از انگشتان دست و پائی باشد و (۲) بکسر ثاٹ زغال را گویند کہ انگر گشتہ شدہ است۔ صاحب ناصری بذکر معنی اول نسبت معنی دوم فرماید کہ آتش زغال را گویند۔ صاحب جہانگیری این را بکسر کاف عجبی نوشتہ بذکر معنی دوم فرماید کہ (۳) خستہ میوہ را ہم گویند و صاحب جامع ذکر ہر سہ معنی کردہ و صاحب رشیدی برہر دو معنی اول قانع و نسبت معنی دوم گوید کہ زغال فروختہ باشد۔ خان آرزو در سراج تفتق بارشیدی و فرماید کہ توسی نسبت معنی دوم مطلق زغال آورده و قید فروختن کنوڑ و اعتماد برہین قول است و شہرت نیز ہمین دارد۔ بہار گوید کہ بمعنی اول بلورین۔ بخا گرفتہ۔ خاستہ

حتماً لیدہ فذوق بند از صفات وجدول و دم قائم و شیشہ و ماہی از تشبیہات اوست (کی
 از شعر ۱۵) باگشت بلورین زلف را از ہم چو یکشود می نیزہر سو ما سیان سیم را در دام می بیند
 (ابو طالب کلیم ۱۵) جدول انگشت را آب روانی خشک شد تا بان غایت که ناخن گشت
 نو میید از نمائی (خواجہ نظامی ۱۵) بلورین تن و قاقین پشت او بی شکل دم قائم انگشت اف
 (ولہ ۱۵) آن دلارام دارد از رمی پسر انگشت چون دم قائم (حسین ثنائی ۱۵) گوش کوگز شیشہ
 انگشت می نیزہر لب شوق خروشان می زخم (عسجدی ۱۵) گردست بدل نیزہم از سوختن دل
 انگشت شود و دم و دست من انگشت پد مولف عرض کند کہ (۱) بہ تائی ہندی در آخر
 لغت سنکرت است صاحب سخندان ذکر این کردہ - فارسیان تائی ہندی را بہ ثنابہ فوقانی
 بدل کردہ مفرس کردہ اند و معنی و دم مجاز است کہ زغال ہم نظر بہ درازی و طول است بہ انگشت
 باشد و کسر سوم تصرف فارسیان است و استعمال بمعنی مطلق زغال و قید افزونہ نیست و لکن
 استعمال انگشت بمعنی زغال افزونہ ہم یافتہ شد چنانکہ در کلام عسجدی گذشت و نسبت بمعنی سوم
 عرض می شود کہ استعمال این را نیافتہ ایم اگر سندی بدست آید تو انیم عرض کرد کہ مخصوص باشد
 بخستہ خرمایا مائل آن کہ درازی داشتہ باشند کہ تقاضای ماخذ ہمین است (۱۷ و ۱۸) انگلی -
 بقول امیر (سنکرت) موت - انگشت (ریشک ۱۵) کہان یہ لطف چیتے نے کمر پائی اگر
 پتلی نہ تہا رہے ہو ٹھہ پتے انگلیان پتلی کمر پتلی فار دوین انگشت بھی متعل ہے - موت (ظفر)
 جبکہ ناخن کو تراشا اس کے لال انگشت پر پد دست بوسی کے لئے ترا ہلال انگشت پر پد (۲) کوٹیلہ -
 بقول اصفیہ (ہندی) اسم مذکر - انگشت - زغال - جلی ہوئی لکڑی کا جہا ہوا کرا - ویکھو اشتو -

اور لفظ استعمال بعض فارسیان) سلگا ہوا کو سیلا۔ روشن کو سیلا۔ (۳) گھٹی (اسم مؤنث) دیکھو نہ

انگشت آسیا | اصطلاح۔ مرکب اضافی است گوید کہ انگشتی باشد کہ بدان اشارہ کنند بطریق غیر

بقول بحر وہاں روانہ یعنی میل آسیاست کہ بد و درمحا و درہ فرس انگشت اعراض ہم گویند کہ آید

گرفتہ آس را بزور دست بدان گردانند حقیقت یعنی انگشت برداشتن و اشارہ کردن بسوی کسی

کہ سندی پیش نشد لیکن خلاف قیاس نیست کہ مطعون و در معرض اعتراض باشد (صاحب

و این کنایہ باشد کہ میل آسیا ہم انگشت را ماند۔ (۵) اگر بدست افتد چو ماہ نوبت نانی مرا بخت

معاصرین عجم ہر زبان دارند (اردو) کہونٹا انگشت اشارت تیر بار نام کنند (انوری) (۵)

بقول آصفیہ علی کاٹا۔ اسم مذکر۔ انگشت اشارت بحالت نرسد زانکہ نہ از پایہ او

انگشت آفتاب | اصطلاح۔ بقول بہار ہر چیز قدر تو تصیر است (اردو) اشارے کی

کنایہ از خطوط شعاعی (سلیم ۵) شمار و فلک انگلی۔ اعتراض کی انگلی۔ مؤنث۔ یعنی وہ انگلی

از سلیم اگر برسی پنجو آفتاب بانگشت خود حساب جس سے اشارہ کریں اور اعتراض کریں۔ اکثر

کنندہ مؤلف گوید کہ این کنایہ باشد کہ خطوط رسوا اور مطعون شخص کی طرف اشارہ کرتے ہیں

شعاعی ہم درازئی و دروش انگشت (اردو) اور انگلی اٹھاتے ہیں جیسے یہ انکی رسوائی کا یہ حال

کرن۔ بقول آصفیہ۔ ہندی۔ اسم مؤنث۔ آفتاب ہے کہ جد ہر جگہ تین لوگ انگلیاں اٹھاتے ہیں

کے شعاعی خطوط۔ قرن الشمس۔ انگشت اشارت اسی مصدر ہی استعمال کا حاصل

انگشت اشارت | اصطلاح۔ مرکب اضافی بالمصدر ہے۔ انگشت اعراض | اصطلاح۔ مرکب اضافی

است وہاں ذکر این کردہ از معنی ساکت مؤلف

<p>است - بہار و ذکر این کرد از معنی ساکت بخیال یا مرادف انگشت اشارت است کہ گذشت و اشارت انگشت افشردن مصدر اصطلاحی - بقول</p>	<p>ار کہ اسکے پہر خط پہ نکتہ چین کو ہے وہم و گمان انگشت افشردن مصدر اصطلاحی - بقول</p>
<p>این ہمد را بجا کرده ایم (مختصم کاشی ۵) بر حرف من ظم شود انگشت اعراض یعنی ترنج گر بیان آورد کسی نو (ارو) انگشت اعراض کہ سکتی ہیں کسی باشد یاد رقت مصافحہ از برای یاد دہانیدن یعنی وہ انگلی جو معتضضہ کسی پراٹھا ہیں - دیکھو خیر ی یا واقعہ کہ مافی الضمیر ہر دو یا برای ہلکا انگشت اشارت -</p>	<p>این ہمد را بجا کرده ایم (مختصم کاشی ۵) بر حرف من ظم شود انگشت اعراض یعنی ترنج گر بیان آورد کسی نو (ارو) انگشت اعراض کہ سکتی ہیں کسی باشد یاد رقت مصافحہ از برای یاد دہانیدن یعنی وہ انگلی جو معتضضہ کسی پراٹھا ہیں - دیکھو خیر ی یا واقعہ کہ مافی الضمیر ہر دو یا برای ہلکا انگشت اشارت -</p>
<p>انگشت اعراض نہاؤن بر حرف مصدر کنند و مصافحہ - و از ہمین طرز عمل این کنایہ شد اصطلاحی - یعنی اعراض کردن است (صائب) ع) بحرف میچکس انگشت اعراض منہ (پولہ) طفل کہ بود در کف استاد کفش : ادب انگشت</p>	<p>انگشت اعراض نہاؤن بر حرف مصدر کنند و مصافحہ - و از ہمین طرز عمل این کنایہ شد اصطلاحی - یعنی اعراض کردن است (صائب) ع) بحرف میچکس انگشت اعراض منہ (پولہ) طفل کہ بود در کف استاد کفش : ادب انگشت</p>
<p>انگشت اعراض بکف آمانہ (ارو) حرف پر انگشت رکھنا - یعنی نکتہ چینی کرنا - عیب کالنا - غائب ۵) لکھتا ہوں اسد سوزش دل سے سخن گرم کرنا - یا اس اشارے کے ذریعے سے کسی دل کی بات تار کہ نہ کے کوئی مرے حرف پہ انگشت پڑ مصحفی یا وعدہ کو یاد دلانا - یا کسی اور کے قول و فعل کی ۵) نہ لکھتا ہوں پڑھ کہ زمانہ ہے عیب جوئی کا نہ جانب متوجہ کرنا -</p>	<p>انگشت اعراض بکف آمانہ (ارو) حرف پر انگشت رکھنا - یعنی نکتہ چینی کرنا - عیب کالنا - غائب ۵) لکھتا ہوں اسد سوزش دل سے سخن گرم کرنا - یا اس اشارے کے ذریعے سے کسی دل کی بات تار کہ نہ کے کوئی مرے حرف پہ انگشت پڑ مصحفی یا وعدہ کو یاد دلانا - یا کسی اور کے قول و فعل کی ۵) نہ لکھتا ہوں پڑھ کہ زمانہ ہے عیب جوئی کا نہ جانب متوجہ کرنا -</p>
<p>رکھے سے حرف پہ بیان سب کے روزگار انگشت (مومن ۵) کیا تاب میرے حرف پہ انگشت</p>	<p>رکھے سے حرف پہ بیان سب کے روزگار انگشت (مومن ۵) کیا تاب میرے حرف پہ انگشت</p>

(۱۹۰)

و از محل استعمال ساکت مؤلف گوید کہ فارسیان نہ بردارند و انگشت خود را ناپاک نہ کند حاصل
 این مثل را بطور موعظت و پند برای احتراز از اینست کہ اگر کسی با تو مسخرگی کند یا بہ بدگوئی پیش
 تسخر - زنند کہ تسخر خلاف تہذیب است و نتیجہ آید نباید کہ جوابش دہی بلکہ تجاہل کن و انگشت
 بہ پید کند - رسم است کہ سوتیان فارس از برای در گوش باش کہ گویا میخ شنیدہ (اردو)
 تسخر با کسی انگشت در گوش کنند و نتیجہ قیاسی این و کن مین کہتے ہین یہ گانڈ مین انگلی کرنے ہو
 عمل است کہ انگشت در کون کسی کردن انگشت کان مین کرنا بہتر ہے اس کا مطلب یہ ہے
 خود ناپاک کردن است - پس فارسیان بوسیلہ کہ اگر کوئی مضطرب یا مسخرہ پن کرتا ہے تو غماض
 این مثل بلغہ از ان رسم مکر و خبری دہند و برای اور تجاہل اولی ہے گویا کہ سنای نہیں - اگر تم ہی
 احتراز از تسخر موعظت و پند کنند و گویند کہ اگر کسی اس کا جواب دے گے تو آخر پر فساد اور جھگڑا
 انگشت در گوش کند یعنی بدگوئی و تسخر کسی را اور قائم ہو گا - کان مین انگلی رکھنا یعنی نہ سننا اور کان
 گوش خود گیرد و خود در جواب مسخرگی نیاید نقصان نہ کر لینا مستقل ہے -

انگشتال | بقول برہان و جامع و سراج و رشیدی بکسر ثا و فوقانی بالف کشیدہ و لام ساکن
 مردم ضعیف و نحیف و علیل و بیمار ناک و صاحب نقاہت را گویند صاحب ناصری فرماید کہ بیمار
 و دردناک باشد و فرماید کہ این لغت و رفرنگہا ہست و در برہان ندیدہ ام مؤلف گوید کہ غالباً بآ
 ندیدہ باشد اگر می دید و برہان می یافت - صاحب جہانگیری بر بیمار و مریض قانع (ابوالعباس
 ۵) زخانمان و مراتب بغربت افتادہم و بہانم اینجائی برگ و ساز و انگشتال بہ مؤلف
 عرض کند کہ از قبیل چکال باشد - بابر انگشت بیان کردہ ایم کہ این بہ تہائی ہندی لغت سنسکرت است

و سرکرت لام و زخر برای تائیت می آورند همچون انگلی که موت انگشت است فارسیان انگشت زان به
 آ می هندی به تائی فوقانی ذریا است الف بعد فوقانی انگشتال کرده باشند و بدین وجه که شخص بیمار و ضعیف
 و نحیف پوست و استخوان می باشد نظریه تشبیه انگشت اورا انگشتال گفته باشند و جا دارد که اصل این باب
 جمله نسبت انگشت باشد بمعنی منسوب به انگشت به سبب ضعف و نحافت و پس از ان رای جمله را
 به لام بدل کردند همچون چار و چنال که انگشت شدند همچون خنجل و بعد از ان الف زائد کرده انگشتال کردند
 چنانکه خنجل را خنجال کردند و این قوی است و الله اعلم بحقیقه الحال (ارو و) دملبا - پتلا - نحیف -
 ناتوان - بیمار - نقیصه -

<p>(الف) انگشت امان اصطلاح - مرکب از است - بقول بهار معروف - مؤلف گوید که در لغت رسم است که چون لشکر مغلوب می شد لشکریان بتائی جائی (موت) اورا اسی کا مصدر (ب) انگشت را بلند می کردند و این علامت امان خواهی بود - امان بلند کرنا - اٹھانا - فی زمانه امان خواهی دلخوا از اینجا است که انگشت امان محاوره شد (میراجیل) هندوستان میں سپید پیر یا یابرق بلند کرتے ہیں ابن میرزا شفیق مستوفی ایران (۵) از جفایت علم اور یہ افواج کی امان خواهی کی خاص علامت ہو - ناله برافراشته شد و آه انگشت امانیت کہ ہوش صاحب ہفت ذکر این کرده بہ نون انگشتان دل پوز زمین سند استعمال ----- (ب) انگشت امان پرواشتن پید است و صاحب آصفی بندہین شعر ذکر این کرده (ارو و) شد و او بلسلہ ردیف لغت انگشتال را ترک کرد و</p>	<p>(الف) انگشت امان اصطلاح - مرکب از است - بقول بهار معروف - مؤلف گوید کہ در لغت رسم است کہ چون لشکر مغلوب می شد لشکریان بتائی جائی (موت) اورا اسی کا مصدر (ب) انگشت را بلند می کردند و این علامت امان خواهی بود - امان بلند کرنا - اٹھانا - فی زمانه امان خواهی دلخوا از اینجا است کہ انگشت امان محاوره شد (میراجیل) هندوستان میں سپید پیر یا یابرق بلند کرتے ہیں ابن میرزا شفیق مستوفی ایران (۵) از جفایت علم اور یہ افواج کی امان خواهی کی خاص علامت ہو - ناله برافراشته شد و آه انگشت امانیت کہ ہوش صاحب ہفت ذکر این کرده بہ نون انگشتان دل پوز زمین سند استعمال ----- (ب) انگشت امان پرواشتن پید است و صاحب آصفی بندہین شعر ذکر این کرده (ارو و) شد و او بلسلہ ردیف لغت انگشتال را ترک کرد و</p>
---	---

کہ ذکرش بہمین معنی گذشت بخیاں ماتسح ادیش انگشت بہ معنی نمیتوان کرد | اصطلاح متنا
نست کہ لام آخرہ را نون خیال کرد و اگر سندی بر
استعمال این گیر آید تو انیم قیاس کرد کہ الف و نون
نسبت در آخر انگشت زیادہ کردہ اند همچون این
و تو ان کہ ذکر این بر کلمہ آن بجایش گذشت (اردو)
مستعمل نیست و معنی کہ ہر دو متعین بیان کردہ اند غیر
دیکھو انگشتال۔

انگشتان کنیزکان | اصطلاح - مرتب اضافی متعلق خلاف قیاس است اگر این را مثل پیشانیان
بقول صاحب تہذیبہ بر بان دیگر انگو رکوی را گویند تسلیم کنیم و سندی استعمال شان بدست آید تو انیم عرض
و عربان اصابع الجوارسی خوانند و ہم او بہین معنی اگر کہ فارسیان محلی استعمال کردہ باشند کہ مانست کنند
انگشت کنیزکان ہم گفته کہ می آید و حقیقت این چیز برای رفتن بجاییکہ محل خوف و ہم است چنانکہ معنی
باشد کہ انگو سیاہ و دراز و نازک را کنایتہ بدین اگرچہ سوراخ دارد ولیکن این سوراخ برای آن
نام موسوم کرد چنانکہ انگو ردد و سیاہ را خایہ غلظت نیست کہ در آن انگشت کنند زیرا کہ از روی حکمت
گفتند و حقیقت این است کہ انگشت کنیزکان را انگشت و ربیتی کردن مرض ہا پیدا کند و زلہ و زکام
در اینجا جمع آورده کہ انگشتان جمع انگشت است عارض شود و رعفہ بوقوع آید یعنی خون از بینی جاری
(اردو) انگو سیاہ کی ایک قسم ہے جس کا دانہ نازک شود (اردو) دکن میں کہتے ہیں ناک میں انگلی سے کڑا
اور دراز ہوتا ہے جس کو فارسیوں نے انگشتان کنیزکان اسکا استعمال حقیقی منوں میں ہے بطور مثل نہیں ہے
اور انگشت کنیزکان سے موسوم کیا ہے۔ مذکر۔ نیز کہتے ہیں اپنے ہاتھوں خطرے میں مت پڑو

بلا مول نہ لوئے یہ دونوں کہاوت ہیں اس کا یہ مطلب ہے انسان کی زندگی بیکار ہے جب تک وہ دونوں ہاتھ نہ لگائے۔ ہر کام دیکھ بھال کر کر دے۔ بے موقع اور بے غورگی۔ ایسا کام نہ کر دے کہ اس سے نقصان پہنچے۔ جیسے ناگن حفاظت ہے اور ہاتھوں ہی سے غذا خلق میں آگلی کرنے سے نکمہ ہو جاتی ہے۔ اگر خلق میں کوئی شے اٹک جائے تو

انگشت بجا ہی خلق است | مثل - صاحبان انگلیوں ہی سجدہ نکالی جاسکتی ہے۔ دکن میں یہ عزیزہ و امثال فارسی ذکر این کردہ اندواز معنی محل مشل خدمتیوں کی ضرورت اور احتیاج کے استعمال ساکت موقوف گوید کہ مقصود آنت کہ موقع پر مستعمل ہے۔

اگر دست و انگشت نباشد خلق بکار نہی خورد یعنی چکر انگشت بر چشم نہادون | مصدر اصطلاحی۔ آتش زمان بخلق رساند انگشت است فارسیان چون کسی را بکاری محتاج و دیگری بنید کہ بی وسیلہ انگشت بر چشم نہادون است کہ می آید (اردو) آن کا ر صورت نگیرد۔ این مثل را ز نزد معاصرین دیکھو انگشت بر چشم نہادون۔

عجم حالا استعمال این نمی کنند (اردو) انگلیوں کے بغیر خلق بے کار ہے۔ انگلیوں ہی کی بدولت خلق کا کام چلتا ہے۔ یہ صرف ترجمہ ہے فارسی مثل کا دکن میں کہتے ہیں۔ سر کے ساتھ دونوں ہاتھ۔ انگشت بر حرف نہادون۔

مقصد قریب قریب فارسی مثل کے ہے۔ یعنی دونوں انگشت بدندان | اصطلاح۔ بقول جہانگیری ہاتھ سر کے لازمہ میں داخل ہیں۔ صرف سر سے کہ درخاتمہ کتاب بذیل دستور اول فرماید و بقول

<p>انگریزی ورثیدی (۱) کنایہ از تعجب و تحیر و (۲) و این مصدر مرکب است از بان (اردو) انگشت کنایہ از حیرت و افسوس (سعدی ۵) اور میں بدنمان ہونا۔ بقول امیر (۱) و انتون تے انگلی من در و فتادہ پو خلقی تبرج اندخندان پو انگشت و بانا۔ تحیر کی جگہ مؤلف عرض کرتا ہے کہ (۲) حسرت تعجب از جہانی پو از گفت و شنود من بدنمان پو اور افسوس کرنا۔ ہماری رائے میں انگشت بدنمان عرض کنند کہ (۳) این اسم فاعل ترکیبی ہم باشد (۱) ہونا یا دانت میں انگلی پکڑنا بھی معنی دوم کے لئے بمعنی متعجب (ب) افسوس ناک بخفی مباد کہ عادت کہہ سکتے ہیں۔ اس لئے کہ عادت ہے کہ جب کوئی بہت کہ چون کسی متعجب یا افسوسناک شود انگشت شخص متعجب ہوتا ہے یا افسوس کرتا ہے تو دونوں بدنمان گیرد (اردو) (۱) تعجب اور تحیر نہ کر۔ حالتون میں انگشت شہادت کو اپنے دانتون میں (۲) حسرت مونت اور افسوس۔ مذکر۔ (۳) پکڑتا ہے۔ امیر مقصور نے صرف معنی اول پر اس (الف) تعجب۔ حیرت زدہ۔ انگشت بدنمان قناعت فرمائی ہے کہ شاید یہ طرز عمل وہلی یا لکھنؤ (ب) افسوسناک (غالب الف ۵) خامہ انگشت میں نہو گا لیکن دکن میں ہے۔</p>	<p>انگریزی ورثیدی (۱) کنایہ از تعجب و تحیر و (۲) و این مصدر مرکب است از بان (اردو) انگشت کنایہ از حیرت و افسوس (سعدی ۵) اور میں بدنمان ہونا۔ بقول امیر (۱) و انتون تے انگلی من در و فتادہ پو خلقی تبرج اندخندان پو انگشت و بانا۔ تحیر کی جگہ مؤلف عرض کرتا ہے کہ (۲) حسرت تعجب از جہانی پو از گفت و شنود من بدنمان پو اور افسوس کرنا۔ ہماری رائے میں انگشت بدنمان عرض کنند کہ (۳) این اسم فاعل ترکیبی ہم باشد (۱) ہونا یا دانت میں انگلی پکڑنا بھی معنی دوم کے لئے بمعنی متعجب (ب) افسوس ناک بخفی مباد کہ عادت کہہ سکتے ہیں۔ اس لئے کہ عادت ہے کہ جب کوئی بہت کہ چون کسی متعجب یا افسوسناک شود انگشت شخص متعجب ہوتا ہے یا افسوس کرتا ہے تو دونوں بدنمان گیرد (اردو) (۱) تعجب اور تحیر نہ کر۔ حالتون میں انگشت شہادت کو اپنے دانتون میں (۲) حسرت مونت اور افسوس۔ مذکر۔ (۳) پکڑتا ہے۔ امیر مقصور نے صرف معنی اول پر اس (الف) تعجب۔ حیرت زدہ۔ انگشت بدنمان قناعت فرمائی ہے کہ شاید یہ طرز عمل وہلی یا لکھنؤ (ب) افسوسناک (غالب الف ۵) خامہ انگشت میں نہو گا لیکن دکن میں ہے۔</p>
<p>انگریزی ورثیدی (۱) کنایہ از تعجب و تحیر و (۲) و این مصدر مرکب است از بان (اردو) انگشت کنایہ از حیرت و افسوس (سعدی ۵) اور میں بدنمان ہونا۔ بقول امیر (۱) و انتون تے انگلی من در و فتادہ پو خلقی تبرج اندخندان پو انگشت و بانا۔ تحیر کی جگہ مؤلف عرض کرتا ہے کہ (۲) حسرت تعجب از جہانی پو از گفت و شنود من بدنمان پو اور افسوس کرنا۔ ہماری رائے میں انگشت بدنمان عرض کنند کہ (۳) این اسم فاعل ترکیبی ہم باشد (۱) ہونا یا دانت میں انگلی پکڑنا بھی معنی دوم کے لئے بمعنی متعجب (ب) افسوس ناک بخفی مباد کہ عادت کہہ سکتے ہیں۔ اس لئے کہ عادت ہے کہ جب کوئی بہت کہ چون کسی متعجب یا افسوسناک شود انگشت شخص متعجب ہوتا ہے یا افسوس کرتا ہے تو دونوں بدنمان گیرد (اردو) (۱) تعجب اور تحیر نہ کر۔ حالتون میں انگشت شہادت کو اپنے دانتون میں (۲) حسرت مونت اور افسوس۔ مذکر۔ (۳) پکڑتا ہے۔ امیر مقصور نے صرف معنی اول پر اس (الف) تعجب۔ حیرت زدہ۔ انگشت بدنمان قناعت فرمائی ہے کہ شاید یہ طرز عمل وہلی یا لکھنؤ (ب) افسوسناک (غالب الف ۵) خامہ انگشت میں نہو گا لیکن دکن میں ہے۔</p>	<p>انگریزی ورثیدی (۱) کنایہ از تعجب و تحیر و (۲) و این مصدر مرکب است از بان (اردو) انگشت کنایہ از حیرت و افسوس (سعدی ۵) اور میں بدنمان ہونا۔ بقول امیر (۱) و انتون تے انگلی من در و فتادہ پو خلقی تبرج اندخندان پو انگشت و بانا۔ تحیر کی جگہ مؤلف عرض کرتا ہے کہ (۲) حسرت تعجب از جہانی پو از گفت و شنود من بدنمان پو اور افسوس کرنا۔ ہماری رائے میں انگشت بدنمان عرض کنند کہ (۳) این اسم فاعل ترکیبی ہم باشد (۱) ہونا یا دانت میں انگلی پکڑنا بھی معنی دوم کے لئے بمعنی متعجب (ب) افسوس ناک بخفی مباد کہ عادت کہہ سکتے ہیں۔ اس لئے کہ عادت ہے کہ جب کوئی بہت کہ چون کسی متعجب یا افسوسناک شود انگشت شخص متعجب ہوتا ہے یا افسوس کرتا ہے تو دونوں بدنمان گیرد (اردو) (۱) تعجب اور تحیر نہ کر۔ حالتون میں انگشت شہادت کو اپنے دانتون میں (۲) حسرت مونت اور افسوس۔ مذکر۔ (۳) پکڑتا ہے۔ امیر مقصور نے صرف معنی اول پر اس (الف) تعجب۔ حیرت زدہ۔ انگشت بدنمان قناعت فرمائی ہے کہ شاید یہ طرز عمل وہلی یا لکھنؤ (ب) افسوسناک (غالب الف ۵) خامہ انگشت میں نہو گا لیکن دکن میں ہے۔</p>

<p>بمعنی نداشت و پشیمانی انگشت گزیدن است یعنی (اردو) دیکھو انگشت بندان گرفتن -</p>	<p>بمعنی نداشت و پشیمانی انگشت گزیدن است یعنی (اردو) دیکھو انگشت بندان گرفتن -</p>
<p>حیرت چرا که حیر از قدرت گزیدن انگشت معلوم انگشت بدان ماندن مصدر صطلحا</p>	<p>حیرت چرا که حیر از قدرت گزیدن انگشت معلوم انگشت بدان ماندن مصدر صطلحا</p>
<p>مؤلف عرض کند که محقق ہندی نژادی خواهد کہ بقول صاحب بحر مرادف انگشت بندان بر رسم و عادت و طرز و روش اہل زبان حرف اگر قفق بہر و معنی - و دیگر کسی از اہل تحقیق ذکر</p>	<p>مؤلف عرض کند کہ محقق ہندی نژادی خواهد کہ بقول صاحب بحر مرادف انگشت بندان بر رسم و عادت و طرز و روش اہل زبان حرف اگر قفق بہر و معنی - و دیگر کسی از اہل تحقیق ذکر</p>
<p>نہند - صاحب جامع از اہل تبریز است تصدیق این نکرد و سندی پیش نشد و لیکن موافق قیاس</p>	<p>نہند - صاحب جامع از اہل تبریز است تصدیق این نکرد و سندی پیش نشد و لیکن موافق قیاس</p>
<p>او برای ما کافی و سہ باشد ما را با بہر و معنی بیان است و معاصرین عجم تصدیق این می کنند -</p>	<p>او برای ما کافی و سہ باشد ما را با بہر و معنی بیان است و معاصرین عجم تصدیق این می کنند -</p>
<p>کرده محققین اول الذکر اتفاق کلی است و عجیب نہ (اردو) دیکھو انگشت بندان گرفتن -</p>	<p>کرده محققین اول الذکر اتفاق کلی است و عجیب نہ (اردو) دیکھو انگشت بندان گرفتن -</p>
<p>خان آرزو ہست کہ در گرفتن و گزیدن فرقی نازک انگشت بدیدہ نہادون مصدر صطلحا</p>	<p>خان آرزو ہست کہ در گرفتن و گزیدن فرقی نازک انگشت بدیدہ نہادون مصدر صطلحا</p>
<p>پیدا کردہ و معنی دانند کہ مقصود بہر و مصدر و رنجیا خان آرزو در سراج فرماید کہ گنایہ اہر قبول کران</p>	<p>پیدا کردہ و معنی دانند کہ مقصود بہر و مصدر و رنجیا خان آرزو در سراج فرماید کہ گنایہ اہر قبول کران</p>
<p>کلی است (اردو) دیکھو انگشت بندان گرفتن است و مرادف انگشت بہ چشم نہادون مؤلف</p>	<p>کلی است (اردو) دیکھو انگشت بندان گرفتن است و مرادف انگشت بہ چشم نہادون مؤلف</p>
<p>انگشت بندان نہادون مصدر صطلحا عرض کند کہ موافق قیاس و اشارہ بہر و چشم قبول</p>	<p>انگشت بندان نہادون مصدر صطلحا عرض کند کہ موافق قیاس و اشارہ بہر و چشم قبول</p>
<p>بقول صاحب بحر بمعنی تعجب کردن - صاحب شیدی کردن و ترجمہ بالراس و امین - معاصرین عجم</p>	<p>بقول صاحب بحر بمعنی تعجب کردن - صاحب شیدی کردن و ترجمہ بالراس و امین - معاصرین عجم</p>
<p>این را بہر و معنی مرادف انگشت بندان گزیدن تصدیق این می کنند (اردو) دیکھو انگشت</p>	<p>این را بہر و معنی مرادف انگشت بندان گزیدن تصدیق این می کنند (اردو) دیکھو انگشت</p>
<p>گفتہ و خان آرزو در سراج بذکر قول رشیدی بر چشم نہادون -</p>	<p>گفتہ و خان آرزو در سراج بذکر قول رشیدی بر چشم نہادون -</p>
<p>ساکت مؤلف گوید کہ قول صاحب رشیدی انگشت بر آتش زدن مصدر صطلحا</p>	<p>ساکت مؤلف گوید کہ قول صاحب رشیدی انگشت بر آتش زدن مصدر صطلحا</p>
<p>قابل تسلیم و موافق قیاس و معاصرین عجم ہم بر بقول اتندجوا کہ شرح سکندر نامہ - مخالف عقل</p>	<p>قابل تسلیم و موافق قیاس و معاصرین عجم ہم بر بقول اتندجوا کہ شرح سکندر نامہ - مخالف عقل</p>
<p>زبان دارند و تخصیص صاحب بحر بایک معنی غیر کار بردن - و دیگر کسی از محققین ذکر این نکرد -</p>	<p>زبان دارند و تخصیص صاحب بحر بایک معنی غیر کار بردن - و دیگر کسی از محققین ذکر این نکرد -</p>

حیف است که نقل سدا این نکرد و لیکن موافق تیار	و خورشید گوید (۵) چرخ تعظیم درت رامه
است (اردو) عقل کے خلاف کام کرنا۔	سال پیرجین می نہند انگشت ہلال (۶) (اردو)
(۱) انگشت بر آوردن مصدر صطلحا	با تھ صر پر کہتا۔ بقول آصفیہ۔ سلام کرنا۔
بقول بحر و خان آرزو در جریغ از ستم نہند	تھنے پر با تھد کہتا۔
و فریادی شدن۔ صاحب آصفی۔۔۔۔۔	انگشت بر ختم نہادن مصدر صطلحا
(۲) انگشت بر آوردن از ستم قائم کر	بقول بہار و جہانگیری کہ در خاتمہ کتاب پزل
و از رکنای مسیح سدا آورده (۵) بر آورد	و ستور اول فرماید کنایہ از قبول کردن و تسلیم
ستم آن مثرہ ستم انگشت پزند خنجر مرگان او	و اشتن مرادف (انگشت بر دیده نہادن) کہ
بہم انگشت پد مولف عرض کند کہ حالاً صحن	می آید (محمد علی سلیم ۵) چو فرمائش مراد
عجم بر زبان نذرند محاورہ فارسی قدیم است	دست بر پشت نہنادم چون مثرہ بر ختم انگشت
(اردو) فریاد کرنا۔ امان چاہنا۔	(میرزا صاحب ۵) با تہی دستی نہند انگشت
انگشت بر بینی نمیتوان کرد مثل بہار	بر ختم قبول پد ہر دل بی برگ راگزوی متائی
نوکر این کردہ و ماصراحت کافی بر انگشت	نواست پد ماصراحت کامل معنی این بر انگشت
بہ بینی نمیتوان کرد (کرده ایم) (اردو) دیکھو	بر دیده گذاشتن (کنیم) صاحبان ناصر
انگشت بہ بینی نمیتوان کرد۔	و جامع ورشیدی ہم ذکر این کردہ اند (اردو)
انگشت بر جبین نہادن مصدر صطلحا	قبول کرنا۔ دیکھو انگشت بر دیده نہادن کو پہلے معنی
بقول دارستہ کنایہ از سلام کردن (زلالی ذرہ	انگشت بر خیزی گذاشتن (مصادر صطلحا)

<p>و تعجب و (۲) حسرت و افسوس و (۳) اشارہ کرنا کتاب بامعنی اول متفق و صاحب رشیدی ہم بخیا بنجاموشی ہم و صاحبان بحر و جامع (ب) را مراد فلفظ (الف) بمعنی قبول کردن بدل و جان و بسر و چشم بہر معنی بالا و صاحب جہانگیری نسبت (ب) بر بنی و معنی دوم پیدا کردہ بہار است و بیچ ضرورت نہاد اول و سوم قانع حیف است کہ سندی پیش نشد و لکن کہ معنی اول در ہر دو اسناد بالا خیلی لطیف و نازک است موافق قیاس است و معاصرین عجم با ہر معنی ہر دو و اتفاق متحققین ہم بر مجر معنی اول (ار دو) مکرر متفق (ار دو) (الف و ب) ۲۱ و بچو انگشت قبول کرنا تسلیم کرنا۔ صاحب امیر اللغات نے فرمایا بدندان گرفتن (۳) انگشت بلب ہونا۔ بقول میر انہوں سے بجالانا۔ نہایت خوشی سے حکم کی تعمیل کرنا۔ ہونٹوں پر انگلی رکھنا خوش رہنے کا اشارہ کرنا کی جگہ (کیف) غیر ڈر تو میں ڈرین خون جگر رونو سو ہمتو (مومن) چپ خاشکی کی یہ جا ہے مومن نہ انگشت انگوٹسو بجالا میں جوار شاہ کرو بند آتش (۵) بجالا تو نہیں بلب جیا ہے مومن نہ انگوٹسو او دوست نہ کبھی کچھ ہمسے فرمایا تو ہوتاؤ (ظفر) (۵) خوش ہیں گریہ رہا کرو تو ہاں بہتیرہ ہے ہم بجالا میں</p>	<p>مصادر مصطلحات (الف) انگشت برودیدہ گذشتن (ب) انگشت برودیدہ نہادون (ب) انگشت برچشم نہادون و بقول بہار (۲) چشم بزرگوئی کام کرنا۔ بہت خوشی اور شوق سے کوئی کام کرنا و صاحب حکیم زاری ہستی (۵) خرد و زروی تو انگشت ہند (۵) جان جان پیش نظر حسن کی روداد کرو و نہ انگوٹسو دیدہ عقل و کوئی تو بر خاک ہندیشانی (ملاطاف غنی) کی فرو یہ تم صا در و نہ سحر (۵) وہ بلا تو میں اگر ظنم کو انگوٹسو میکنم ہر گاہ از جانان نگاہی التماس پی ہند برودیدہ چلون نہ زندہ پیچو بکا کلا و جانان کیونکہ نہ سر و چشم قبول کرنا بھی انگشت اتفاتش را بین نہ صاحب جہانگیری در جانتہ کہ سکتو ہیں صاحبہ صفیہ و سر و چشم کا ذکر فرمایا (۲) انگوٹسو</p>
---	---

اعلان وقف کتب

ہمارے ایالات کی (۱۶) جلدیں جب تک فیصل اس رسالہ کے صفحہ (۲۰) پر ہے قلمی رہے
مختلف مواقع اور تقاریر پر ہندوستان کی کل سبک لائبریری اور مدارس خانگی کے لئے
وقف اور اس وقت تک (۵۶) لائبریریوں اور مدارس پر حسب درخواست روانہ
ہو چکی ہیں اور آئندہ بھی جس سبک لائبریری اور مدرسہ غیر سرکاری سے اس کی درخواست
پیش ہوگی اور ہر کو صاحب ضلع یا مشاہیر مقامی کی تصدیق سے اطمینان کرادیا جائیگا اس
کے سکرٹری کے نام بھیہ سنو لا جلدیں بلا معاوضہ قیمت صرف خرچ ٹیپ کے دیالیور ہو جو عمومی
پارسل کے لئے (۱۵) مبلغ چار روپیہ ہے روانہ کی جائیگی۔ عام شائقین سے چھٹرا
کو یہ کتابیں بدون معاوضہ قیمت صرف خرچ ٹیپ پر لینا مقصود ہوا ان کو لازم ہے کہ محمد
علی گڑھ کالج کو سنہ ۱۳۵۵ء چنڈہ ادا فرما کر اسکی رسید ہمارے پاس بھیج دیں۔ ہم ان کی خدمت
میں کل کتابیں صرف خرچ ٹیپ (۱۵) کے دیالیور بھیجینگے اور آئندہ آصف اللغات کی
برائیک جلد مطلوبہ وقت بوقت ان کی خدمت اور نیز سبک لائبریری اور مدارس مذکور
پر صرف یہ خرچ ٹیپ کے دیالیور روانہ ہوا کرے گی۔ باشندگان کلکتہ پریسیڈنسی اگر یہی رقم
سنہ کی انجمن مفید الاسلام کلکتہ کو عطا کر کے آنیری سکرٹری صاحب انجمن کی باضابطہ رسید
ہمارے پاس بھیج دیں تو انکے ساتھ بھی رعایت بالاکھیائیگی۔

راقم۔ خاکسار عزیز جنت مؤلف

فہرست مایفات خان بہادر - شمس العلماء - نواب غریز جنگ بہادر

۱۲۶ صفحہ پر شامل زبان اردو قیمت کے روپیہ خرچ ٹیہ ۶	۱۲۶ صفحہ پر
(۷) کاشت ترکاری - یہ فن زرعتین زرکاری کی کاشت	۵۹۲ صفحہ پر
۱۲۷ صفحہ پر شامل زبان اردو قیمت کے روپیہ خرچ ٹیہ ۶	۵۹۲ صفحہ پر
(۸) غرائب الجمل - یہ فن تاریخ گوئی سے تعلق ہے اور ۸۰	۵۹۲ صفحہ پر
۱۲۸ صفحہ پر شامل زبان اردو قیمت کے روپیہ خرچ ٹیہ ۶	۵۹۲ صفحہ پر
(۹) حیوۃ الحکام - یہ فن ہیو رسے تعلق ہے اور ۸۰	۵۹۲ صفحہ پر
۱۲۹ صفحہ پر شامل زبان اردو قیمت کے روپیہ خرچ ٹیہ ۶	۵۹۲ صفحہ پر
(۱۰) کلیات نظم و نثر - یہ فن شعر و سخن میں ہر قسم قصائد اور	۵۹۲ صفحہ پر
غزلیات اور باریات اور کشتا تاریخ کا مجموعہ ہے جو دیباچہ میں نوٹ ہے اور مختصر	۵۹۲ صفحہ پر
۱۳۰ صفحہ پر شامل زبان اردو قیمت کے روپیہ خرچ ٹیہ ۶	۵۹۲ صفحہ پر
(۱۱) سیاق و سباق - یہ عربوں کے سیاق قدیم کی تاریخ ہے	۵۹۲ صفحہ پر
۱۳۱ صفحہ پر شامل زبان اردو قیمت کے روپیہ خرچ ٹیہ ۶	۵۹۲ صفحہ پر
(۱۲) جہین حیدر آباد کے دفتری سیاق کا ہی بیان ہے ۱۸۰	۵۹۲ صفحہ پر
۱۳۲ صفحہ پر شامل زبان اردو قیمت کے روپیہ خرچ ٹیہ ۶	۵۹۲ صفحہ پر
(۱۳) فلاحہ النخل - یہ فن زرعتین کاشت کچھ تو تعلق ہے	۵۹۲ صفحہ پر
۱۳۳ صفحہ پر شامل زبان اردو قیمت کے روپیہ خرچ ٹیہ ۶	۵۹۲ صفحہ پر
(۱۴) کاشت انگور - یہ فن زرعتین انگور سے مخصوص ہے	۵۹۲ صفحہ پر

مندرجہ بالا کتب پبلک لائبریری کے لئے صرف خرچ ٹیہ پر وقف ہیں۔

۵۳۴
۴-۱ جز ۲
آخری درج شدہ تاریخ پر یہ کتاب مستعار
لی گئی تھی مقررہ مدت سے زیادہ رکھنے کی
صورت میں ایک آنہ یومیہ دیر اندہ لیا جائے گا۔

[illegible]

